

50024

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI:

ERDEY-GRÚZ TIBOR
FŐTITKÁR

1952 JANUÁR—FEBRUÁR

ÜNNEPI SZÁM
RÁKOSI MÁTYÁS 60. SZÜLETÉSNAJPA
ALKALMÁBÓL

LIX. KÖTET — 491. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1952

TARTALOMJEGYZÉK

az 1952. évfolyamról

LIX. KÖTET. 491—496. FÜZET

Rákosi Mátyás és a magyar tudomány Írta: Rusznyák István akadémikus	3
Rákosi elvtárs születésnapjára Írta: Babics Antal akadémikus	7
A pártos tudomány nagy mestere Írta: Bolgár Elek akadémikus	11
Ásványolajvegyészetünk fellendülése Írta: Freund Mihály lev. tag	15
Tudományos munka ma és a múltban Írta: Gombás Pál akadémikus	18
A népzene kutatás jövője Írta: Kodály Zoltán akadémikus	21
Agrártudományunk fejlesztésének eredményei Írta: Kreybig Lajos lev. tag	23
A magyar biológiai tudomány a felszabadulás előtt és ma Írta: Soó Rezső akadémikus	27
A magyar földtan fordulata Írta: Vadász Elemér akadémikus	34
Az alkotó együttműködés hatalmas ereje Írta: A. Nyeszmejanov akadémikus	39
A kritika és önkritika a tudományos munkában Írta: Ju. Zsdanov	48
Öt hét Kínában Írta: Rusznyák István akadémikus	67
A Bolgár Tudományos Akadémia munkája az 1951. évben és feladatai az 1952. évben Írta: Todor Pavlov akadémikus	91
A Szovjetunió Tudományos Akadémiája 1952. évi tudományos kutatási tervéről Írta: A. V. Topesijev akadémikus	97
Az 1952. évi Kossuth-díjak	117
Előadói ülés	133
Szabó Imre lev. tag beszámolója a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége küldöttségének a koreai baktériumháborúról szóló jelentéséről Határozati javaslat	135
A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai az 1951. évi közgyűlés után ..	158
A Lengyel Tudományos Akadémia Alapszabályai	165
Közlemény a Tudományos Minősítő Bizottságtól	169
Tájékoztató jegyzék az Akadémiai Kiadó kiadásában április és május hónapban megjelent könyvekről és folyóiratokról	172
Az Akadémia belső tagjai	173
Az 1952. évi Nagygyűlés	178
A Magyar Tudományos Akadémia évi rendes közgyűlése	184
Beszámoló az Akadémia III. Osztálya által Alexits György és Fenyő István: »Matematika vegyészek számára« c. tankönyvről rendezett ankétról Írta: Rényi Alfréd lev. tag	217

Nyilatkozat Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkei megjelenésének második évfordulója alkalmából.....	231
Az Akadémia halottai	
Marek József akadémikus halála	233
Gelei József akadémikus halála	235
A Kémiai Tudományok Osztályának beszámolója az Elnökség előtt	
Írta: Erdey László lev. tag	237
Emeljük a tudományos káderképzés színvonalát	242
A tudomány helye és szerepe a társadalom fejlődésében	
Írta: M. Kámmari—F. Konsztantyinov	251
A magyar tudomány kapcsolata a szovjet tudománnyal	269
A Magyar Tudományos Akadémiát érintő fontosabb rendeletek.....	271
A magyar tudomány a felemelkedés útján	
Írta: V. P. Nyikityin akadémikus	273
A Magyar Élettani Társaság XVIII. Vándorgyűlése	
Írta: Straub F. Brunó akadémikus	277
Az Alföldi Akadémiai Földtani Kongresszus	
Írta: Vadász Elemér akadémikus	279
Baktériumháború és az amerikai tudósok.....	282
A tudomány a néppel tart	
Írta: Šadislav Stoll	285
Megteremtjük a Csehszlovák Tudományos Akadémiát	
Írta: Zdeněk Nejedlý akadémikus	303
A Csehszlovák Tudományos Akadémia	317
Beszámoló az Albán Népköztársaságban tett tanulmányutamról	
Írta: dr. Tamás Lajos lev. tag	320
Az Akadémia halottai:	
Voinovich Géza akadémikus halála	322
Láng Nándor akadémikus halála	324
Az Akadémia hírei	326
A Magyar Tudományos Akadémiát érintő fontosabb rendeletek.....	332

AKADÉMIAI ÉRTEŚÍTŐ

SZERKESZTI: ERDEY-GRÚZ TIBOR

LIX. KÖTET 1952.

ÜDVÖZÖLJÜK RÁKOSI MÁTYÁST!

A Magyar Tudományos Akadémia mélységes hálával és forró szeretettel üdvözli népünk bölcs vezérét, Rákosi elvtársat, 60. születésnapja alkalmából.

Az Akadémiai Értesítő e számában a különböző tudományterületek egy-egy kiváló művelője, más-más módon, de azonos céllal fejezi ki azt, ami mindnyájunknak forró óhaja, hogy sokáig éljen, vezessen bennünket újabb diadalokra Rákosi Mátyás!

RÁKOSI MÁTYÁS ÉS A MAGYAR TUDOMÁNY

RUSZNYÁK ISTVÁN akadémikus

A magyar tudománynak a legutóbbi években történt hatalmas arányú fellendülését elsősorban a Pártnak és személy szerint Rákosi Mátyásnak köszönhetjük.

A kommunisták cselekedeteinek vezérfonala a marxizmus-leninizmus világnézete, amely a társadalom- és természettudományok legújabb eredményeire támaszkodik. A szocializmus felépítésének és a kommunizmus megalapozásának feltételei közé tartoznak a tudomány legkorszerűbb vívmányait alkalmazó technika meghonosítása az iparban és a mezőgazdaságban, a tudománynak a nép legszélesebb köreiből való terjesztése és a kultúrforradalom győzelmének biztosítása. Ezek azok a tényezők, amelyek megmagyarázzák, miért tulajdonítanak a kommunista pártok különös fontosságot a tudománynak. A marxizmus-leninizmus a tudományok alkalmazásának és továbbfejlesztésének legáltalánosabb tudománya, ezért mesterei, a kommunista pártok vezetői halhatatlan érdemeket szereztek a tudományok fellendítése terén is.

Rákosi Mátyás hazánk legnagyobb társadalomtudósa, kimagasló közgazdász és filozófus és a Horthy-fasiszták által ellene indított per során, valamint a felszabadulás után a Tanácsköztársaságról, a magyar munkásmozgalom multjáról szóló beszédeiben a magyar történelemtudományt is zseniális megállapításokkal gazdagította. Saját iránymutató munkásságán kívül azonban az egyéb tudományterületek fellendítésében is kimagasló szerepet játszik.

A munkásmozgalom és a tudomány történészeinek feladata, hogy feltárják Rákosi Mátyásnak mindazon cselekedeteit és írásait, amelyek során a felszabadulás előtt foglalkozott a magyar tudomány ügyével. Tudjuk, hogy mint fiatal kommunista már az 1919-es dicsőséges Tanácsköztársaság előtt is foglalkozott a magyar tudomány kérdéseivel. Tudjuk, hogy a Tanácsköztársaság alatt, amikor rövid ideig a szociális termelés népbiztosja volt iparunk korszerűsítésének útját többek között a tudományos kutatás nagymérvű kiterjesztésében látta. Tudjuk, hogy az emigrációban sokat foglalkozott a magyar szellemi élet kérdéseivel és hogy mint a Komintern egyik vezetője, az egész világban a szellemi téren folyó osztályharcot is értékes új tanításokkal segítette elő. Jól ismerjük bátor szavait, amidőn a kommunizmust barbársággal vádoló fasiszta bíróság szemébe vágta, hogy éppen a kapitalizmus dönti csődbe az egész úgynevezett civilizációt. Rákosi Mátyás a horthysta vérbíróság előtt a következőket mondotta a tudomány ügyéről:

»Az egész világon láttuk az utolsó időkben, nemcsak Magyarországon, hanem szerte a világon, hogy ennek a civilizációnak a képviselői:

tudósok, egyetemi tanárok a szó szoros értelmében éheztek, koldusbotra jutottak. Az új gazdagok ugyanúgy tekintenek ma ennek a civilizációnak a képviselőire, mint 1847-ben Petőfi magyar nemese, aki az akkor lefelémenő feudális civilizációt képviselte. Ugyanazt mondja ma a kapitalista, aki lenézi az egyetemi tanárt, mert ez nem tud a tőkével spekulálni, nem ért ahhoz, hogyan lehet a magyar vagy az osztrák koronából, frankspekulációból és egyéb manipulációból vagyont csinálni.

Nekünk egészen más a viszonyunk a tudományhoz. Más a fel fogásunk a civilizációról. Szovjetországban a legnagyobb éhség idején, a szegény, küszködő, ezer ellenséggel küzdő ország értette a módját, hogyan kell legnagyobb, úgynevezett akadémikus javadalmakat biztosítani a tudósoknak és művészeknek. Amikor 1925. szeptemberében az Orosz Tudományos Akadémia kétszázésztendős jubileumára összejöttek a világ tudósai Leningrádban, meglepetéssel tapasztalták, milyen óriási kultúrmunkát végez a munkások és parasztok kormánya vezetett országban a tudományos világ. Ennek a véleménynek, az elragadtatás hangján, maga a német tudományos akadémia elnöke adott kifejezést. A magyar kommün is, melynek milliányi baja volt és milliányi sebből vérzett, óriási kultúrmunkát végzett. Ezt még a magyar diktatúráról írt ellenforradalmi írások is bevallják. Nem lehet tehát olyan egyszerűen kijelenteni, hogy mi az emberiség civilizációját akarjuk megemmisíteni. Mi ellenkezőleg: az *emberiség* civilizációját akarjuk megteremteni. Az osztálytársadalom civilizációja nem az emberiség civilizációja, hanem az uralkodó osztály fenntartása érdekében ennek az osztálynak sajátos civilizációja.«

Ma már minden magyar ember saját közvetlen tapasztalataiból győződhetett meg arról, hogy az ellenforradalom vádaskodásaival ellentétben éppen a kommunisták a kultúra, a tudomány leggondosabb pártfogói. A pusztító háború és Budapest ostroma után az éhség és nélkülözés napjaiban még 1945. márciusában Rákosi Mátyás volt az, aki meghívta a magyar tudósokat, művészeket, elbeszélgetett velük, érdeklődött, hogy mire van szükségük ahhoz, hogy alkotó munkát végezhesseék és kifejtette előttük, hogy a magyar tudományra és művészetre hatalmas feladatok várnak. Megígérte, hogy kulturális életünk dolgozóinak olyan élet- és munkakörülményeket fognak megteremteni, amelyek mellett ezeket a feladatokat el is tudják látni. Tudósaink, művészeink őszinte hálával fogadták a szeretetteljes gondoskodásnak ezt az első megnyilvánulását, bár az akkori nyomorúságos viszonyok között sokan el sem tudták képzelni, hogy mindez hogyan valósulhat meg.

Rákosi Mátyás szavai buzdították munkára a »munkások a tudományért« mozgalom hősies rohambrigádjait, melyeknek dolgozói önkéntesen állították helyre a laboratóriumokat és az egyetemeket. A magyar tudomány dolgozói újból elkezdték az alkotómunkát. Rákosi Mátyás beszédei, írásai biztatták és lelkesítették őket, az ő intézkedései, javaslati, harcai tették lehetővé, hogy alkotó munkájukat egyre kedvezőbb körülmények között folytathassák.

1948-ban Rákosi Mátyás és egyik legközelebbi munkatársa Gerő Ernő közvetlen irányításával lényeges fordulat állott be a magyar tudomány történetében. Rákosi elvtárs és a Párt úgy látták, elérkezett az ideje, hogy meg alakuljon a tudomány és a tudósok ügyeit intéző olyan legfelsőbb állami szerv, amely tervszerűen és a távlati feladatoknak megfelelően biztosítja a magyar tudománynak olyan mértékű fellendülését, amilyent a szocialista építés

követelményei szükségessé tesznek. Rákosi Mátyás állandó segítsége és tanácsai alapján megalakult a Magyar Tudományos Tanács.

A Tudományos Tanács megalakulása a magyar tudomány története során páratlan esemény volt. Először szervezték meg intézményesen a magyar tudomány fejlődésének biztosítását és először történt meg az, hogy hazánkban a tudományos kutatás olyan államilag biztosított támogatáshoz jutott, amely lehetővé tette gyorsütemű kibontakozását. Rövid időn belül egymás után létesültek az új laboratóriumok és kutatóintézetek és a kormányzat nagyvonalú beruházásokkal tette lehetővé az összes szükséges műszerek beszerzését. A tudósok pótlékokban részesültek, gépkocsikat bocsátottak rendelkezésükre, üdülőket kaptak, a nép állama bőkezűen biztosította, hogy anyagi gondoktól mentesen, zavartalanul végezhesék alkotó munkájukat. A Tudományos Tanács megalakulása alkalmából Gerő Ernő elmondta, hogy »a nagytőkés-nagybirtokos Magyarországon cifra frázisokat szavaltak a tudomány »pártolásáról«, barokk szólamok hangzottak el a tudomány »értékéről«, a valóságban azonban alig történt valami a tudományos munka és a tudományos kutatás érdekében. Erről mindennél ékebben beszélnek maguk a tények. E tekintetben talán elég lesz megemlíteni, hogy 1936-ban, tehát jóval a háború előtt, amikor a fegyverkezés még nem emésztette fel az ország nemzeti jövedelmének jelentékeny részét, a Széchenyi Tudományos Társaság, mely a természettudományi kutatás fő protektora volt az akkori Magyarországon, a természettudományok támogatására mindössze 63 000 pengőt irányzott elő«. A Magyar Tudományos Tanács már fennállásának első évében 136 millió forintot fordított a tudományos kutatás támogatására.

A Tudományos Tanács legfontosabb munkája az volt, hogy Rákosi Mátyás közvetlen tanácsai alapján megkezdte a magyar tudományos kutatás hosszúléjárátú tervének kidolgozását és a Magyar Tudományos Akadémia megújulásának előkészítését. A hosszúléjárátú terv biztosítja tudományos kutatásunk gyors fejlődését és azt, hogy a kitűzött feladatok megfeleljenek a népgazdaság és a tudomány fejlődése követelményeinek és hogy a különböző tudományágak munkája egészséges összhangban álljon egymással. A Magyar Tudományos Akadémia megújítása eredményeképp az ország legkiválóbb tudósainak testülete lett egyben hazánk legfelsőbb tudományos szerve is, mely irányítja az ország területén folyó egész tudományos kutató munkát.

Rákosi Mátyás rendkívül nagy segítséget adott a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezéséhez. Különösen két dolgot hangsúlyozott nyomatékosan: hogy a Magyar Tudományos Akadémiának szeretettel és tisztelettel kell ápolni az Akadémia és a magyar tudomány nagy haladó hagyományait és hogy ezek szellemében tudományos életünk minden erőfeszítésének a haza, a nép ügyét kell szolgálnia. Hangsúlyozta, hogy munkánkban a Szovjetunió élenjáró tudományát kell példaképünknek tekinteni, mert a Szovjetunió a világ legfejlettebb tudományának hazája: az az ország, ahol a tudomány összes vívmányait a nép boldogulásának, a békés építésnek, a világbéke fenntartásának a szolgálatába állítják. A szovjet tudomány a marxista-leninista világnézetben olyan fegyverrel rendelkezik, amellyel a természet legbonyolultabb kérdéseit is fel lehet tární.

A megújított Magyar Tudományos Akadémia átvette, s egyben továbbfejlesztette a Magyar Tudományos Tanács feladatait. Beigazolódott mindaz, amit Rákosi Mátyás 1945-ben a tudósok és művészek számára adott fogadásán mondott és amit akkor egyesek hitetlenkedve fogadtak. A tudományos

kutatás előtt eddig soha nem látott lehetőségek tárultak fel és az ötéves népgazdasági terv hatalmas 1700 millió forintos összeget biztosít tudományos célokra. Kidolgoztuk, és széleskörű tárgyalásokon megvitattuk a magyar tudományos kutatás ötéves tervét, amelynek fő irányelveit a Magyar Tudományos Akadémia legutóbbi közgyűlése elfogadta.

Rákosi Mátyás továbbra is állandó figyelemmel kíséri és egyre újabb útnmutatásokkal viszi előre a magyar tudomány ügyét. Felhívta figyelmünket a műszaki tudományok fokozott fejlesztésére. Rámutatott arra, hogy munkánkat akkor tudjuk helyesen megszervezni, ha a tudósok minél szélesebb köreit vonjuk be az Akadémia munkájába. Különösen hangsúlyozta a tudományos utánpótlás biztosításának jelentőségét és az ő közvetlen útnmutásai alapján követtük ezen a téren is a szovjet példát, a doktori és kandidátusi fokozatok megteremtésével és az aspiránsképzés bevezetésével. Rákosi elvtárs, majd a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán Révai elvtárs hívták fel a figyelmet arra, hogy intézményesen kell biztosítani a tudományos alkotómunka lehetőségeit. Rákosi Mátyás személyesen vizsgálta meg, hogy az e tárgyban hozott rendeletet megfelelően hajtják-e végre és, hogy az valóban biztosítja-e tudósaink zavartalan munkalehetőségét. Különösen nagy szerepet játszottak Rákosi elvtárs személyes tanácsai a mezőgazdasági vonatkozású kutatások fellendítésében. Személyesen megtekintette kétszer is a Szentesen folyó gyapothonosítási kutató munkákat, ahol a tudományos kutatók csodálatára kiváló szakértelemmel adott tanácsokat a további kísérletek kérdésében. Meglátogatta a fertődi citrom- és narancshonosító kutató intézményeket is és vidéki körútjai során gyakran látogat el a különböző vidéki mezőgazdasági kutató intézetekbe.

Rákosi Mátyás minden nehéz helyzetben személyes közbelépéssel sietett a magyar tudomány segítségére és minden alkalmat megragadott, hogy tudósaink jó munkáját magas jutalomra javasolja. Tudósaink ma valóban olyan közmegebecsülésnek örvendenek, amilyenre azelőtt gondolni sem lehetett. Új, magas tudományos fokozatokkal emelik a tudományos munka tekintélyét, Kossuth-díjakkal, magas érdemrendekkel tüntetik ki a kiváló eredményeket elérő kutatókat.

Tudósaink átérzik mindennek jelentőségét és ezt a páratlan megbecsülést azzal igyekeznek kiérdemelni, hogy fokozottan szolgálják népünket és államát: a Magyar Népköztársaságot. A magyar tudósok ma már mind érzik, hogy számukra nincs szebb feladat, mint a haza szolgálata. Felismerték, hogy alapjában hamis az a rothadt kozmopolita szemlélet, amely elveti a hazafiság magasztos eszméit. Meggyőződtek arról is, hogy a Magyar Tudomány további gyors fellendülését csak úgy biztosíthatjuk, ha magunkévá tesszük a szovjet tudomány módszereit, ha követjük a szovjet tudósok ragyogó példáját.

Tudományos munkánkban ma már Marx, Engels, Lenin és Sztálin halhatatlan tanításai vezérelnek bennünket. Ezeknek a tanításoknak győzedelmes zászlaját hazánkban Lenin és Sztálin legkiválóbb tanítványa, szeretett tanítónk és vezérünk, Rákosi Mátyás hordozza. Ő és kiváló munkatársai, elsősorban Gerő Ernő és Révai József tiszteleti tagjaink mindenkor szerető gondoskodással élvezték a haladó magyar tudomány ügyét. Minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy jó munkánkkal, új tudományos eredmények elérésével érdemeljük ki bizalmukat, hogy szocialista építésünk fokozott megsegítésével, a kulturális forradalom győzelmének fokozott előmozdításával háláljuk meg Rákosi elvtárs szerető gondoskodását.

RÁKOSI ELVTÁRS SZÜLETÉSNAPJÁRA

BABICS ANTAL akadémikus

Rákosi elvtárs hatvan éves! Amikor az ember e négyszavas mondatot leírja, úgy érzi, hogy tisztelettel fel kell nézni a nagy forradalmárra, emlékezni kell harcoss életére, megpróbáltatásaira, 15 évig tartó rabságára, amelynek legsúlyosabb viszonyai között is mindig a dolgozók ügyét védte, mert élete a munkásosztállyal és a néppel forrott össze, mert minden tettét a marxizmus-leninizmus nagy eszméi irányították. »A küzdelem, amelynek én katonája vagyok, az egész világra kiterjed« és »bármilyen legyen az én egyéni sorsom, az ügy, amelyért én harcolok, győzni fog« — ezekre tanított, így mutatott példát a hősi életre Rákosi elvtárs, amikor a bíróság előtt az uralkodó rendszer minden hatalmával és erejével állott szemben.

Voltak tanítóink, voltak költőink, akik a gondolatnak vagy a szívnek az emberei voltak. Rákosi elvtárs az ember nagyságát és nagyszerűségét mutatta meg, és hősi életével elvetette azokat a magvakat, melyek 60-ik születésnapjára már kalászbá szökkentek.

Emlékszem, 1944 májusában a Róbert Károly-úti honvéd kórház udvarán egyik orvostársammal az eljövendő békéről beszélgettünk. Jól ismertük már a repülőbombákat, láttuk a nyomukban járó pusztulást, aggódva figyeltük az ártatlan emberek ezreinek üldözését és szenvedését. Orvostársam egy röpcédulát húzott elő a zsebéből, amelyben az illegálisan élő kommunisták arról írtak, hogy véget kell vetni az igazságtalan háborúnak.

Vannak pillanatok az életben, amikor egy-egy szó, vagy mondat a gondolatok láncolatán viszi vissza az embert a múltba és abban a jelen eseményeinek magyarázatát kezdi keresni. Nem könnyű ez azok számára, akik — bár küzdelmes életre tekintenek vissza — tudatukban a felszabadulás előtti negyedszázad szellemi nyomait hordozták. Ezért nincs csodálnivaló és szégyeltnivaló abban, hogy nem egyik pillanatról a másikra értettem meg a történéseket.

1944 utolsó hónapjaiban már nagyon sokat hallottam Rákosi elvtársról azokról, akiket tanított, akik a legnagyobb nélkülözések között is hittek eszményeikben és rendületlenül bíztak Rákosi elvtárs szavaiban, hogy »a küzdelem, amelynek én katonája vagyok az egész világra kiterjed« és »az ügy, amelyért én harcolok, győzni fog«. Az ő szavaiból értettem meg Rákosi elvtárs küzdelmeit és szavaiból éreztem meg a munka embereinek, a szabadság barátait összekapcsoló testvériségnek a szeretetét. És ők figyelmeztettek arra is, hogy az enyészet csiráit magában hordozó igazságtalan rendszer és az az osztály van pusztulóban, amely már nem képes kulturális értékek teremtésére, amelynek számára jóformán semmi értéket nem jelentenek a rablőháború harctereire kényszerített dolgozó emberek százezrei.

A felszabadulás után már lehetőségem nyílt Rákosi elvtárs írásait olvasni, beszédeit hallgatni, de ugyanekkor megláttam azt is, hogy útmutatásai nyomán megpezdült az élet az országban, megkezdődött a rombadőlt gyárak felépítése, megindult a munka a falvakban. 1946 márciusában váratlanul nyílt alkalom arra, hogy néhány percig beszélhettem Rákosi elvtárral. Fővárosunk még romokban volt, gyáraink nagy részének összerombolt kéményei még hidegen meredeztek a magasba, Duna-hídjaink összetört bordáihoz csattanással ütődtek a zajló jégtáblák. Klinikáinkon bontakozni kezdett már az élet. Közel félszáz operált betegünk a még szokatlan márciusi hidegben örömmel várta a gyógyulást, amikor a mindent elpusztító háború, a haldokló negyedszázad mégegyszer visszaütött és a közelben összehalmozott lőszer robbanása porrá zúzta üvegdarabokból összetákoltt ablakainkat. A háború sok borzalma mellett 50—60 ablak vajmi csekélynek látszik, de akkor és ott, a takaróhiányos betegszobákban számunkra igen nagy csapást jelentett.

Az embertársaink sorsáért aggódó nagy pillanatokban az embert nem a vak hit, hanem a meggyőződése vezeti. Rákosi elvtársat személyesen nem ismertem, nem voltam tagja Pártunknak sem, bizalmam és meggyőződésem mégis hozzá vezetett, mert már előbb, illegálisan élő tanítványaitól megtanultam, hogy a kommunisták a dolgozó emberek békés építő munkájáért, minden dolgozó ember megbecsüléséért, a haza, a nemzeti kultúra, a nemzeti becsület eszméjéért küzdenek. Ez a meglátásom és tapasztalatom megerősített abban, hogy bizalommal fordulhatok Rákosi elvtárhoz. Mindössze 3—4 percig tartott, amíg elmondottam hozzám legközelebb álló klinikai tragédiánkat és rövid válaszát azonnal tett követte, mert reggelre nem volt ablak nélküli betegszobánk. Ez volt klinikánk első találkozása Rákosi elvtárral és a Kommunista Párttal.

Kicsi epizód ez ma már a hétéves mult elejéről, mégis felejthetetlen emlék ma is az újjáépítés után, ötéves tervünk harmadik évében, amikor szakadatlanul építjük és szépítjük gyönyörű fővárosunkat és a nép országát.

Hét év alatt sok változás történt a világon. Hét év előtt a szovjet katonák Sztálin elvtárs vezetésével Sztalingrál mellett mentették meg a világot és hazánkat. A ma és holnap építésében a Párt és Rákosi elvtárs vezetésével nehéz, de gyönyörű szerep jutott a megmentett magyar népnek, tudásunknak és az orvosoknak is. Ezzel kapcsolatban eszembe jutnak 1948-ban elmondott szavai: »A rombadőlt gyárakból nem egyszer életük feláldozásával távolították el a munkások az aknákat, mielőtt az újjáépítéshez foghattak volna. A felrobbantott hidakat éhesen, rongyos ruhában, faggyal és hőséggel küzdve építették fel. Minden üzem, minden tanya rendbehozása nemcsak emberi szorgalom és leleményesség, de nehéz szenvedések és áldozatok története is.«

Ma már büszkén tekintünk a felszabadulás utáni rövid multunkra is, mert Pártunk és Rákosi elvtárs vezetése alatt hatalmas átalakulások történtek hazánk gazdasági és politikai életében, de ezzel párhuzamosan lényegesen megváltoztunk a tudatunkban is. A felrobbantott hidak helyett újak és még szebbek szelik át folyóinkat. Az elpusztult és már újjáépített gyárak mellett új erőművek emelkednek a magasba és nagyszerű Sztálinvárosunk van születőben. Megvalósultak Rákosi elvtárs szavai, amikor áldozatról beszélt, mert ezek a szavak testesültek meg alkotó erőnkbe vetett hitünkben és az emberiség haladó eszméjéért folytatott küzdelmünkben. Megértette szavait nemcsak a munkásság és parasztság, hanem a haladó értelmiség is; megértették az

orvosok, akiknek legjobbjai a szocialista kultúra fejlesztésében a kommunistákkal haladnak. 1945-ben még csak az akaratunk és a lelkesedésünk volt meg, ma pedig már kiszabott terveinket is felülmúltuk. A felszabadulás előtti időkben ismeretlen nagyságú és tervszerűen felhasznált egészségügyi beruházások megteremtették elpusztult orvosi egyetemeink és kórházaink teljes reorganizációját. És ezen felül eldicsekedhetünk a budapesti új ortopéd-klinikával, a debreceni új kórtani intézettel, a budapesti tüdősebészeti klinikával, az elektronmikroszkópiai laboratóriummal, a biokémiai, orvostudományi intézettel, idegsebészeti klinikával, nagyszerű vérellátó központunkkal, jól felszerelt új és gyönyörű kórházainkkal, a nép egészségét ingyenesen szolgáló számos orvosi rendelővel, poliklinikával. Vagy a 9000-nyi új kórházi ágyunkkal, az anya- és csecsemővédelmi intézeteinkkel, több mint 200 új üzemi orvosi rendelővel, bölcsődéinkkel, napközi otthonainkkal. És büszkén elmondhatjuk azt is, hogy 7 év alatt megszűntek a fizetéstelen orvosi állások, amelyeket a kapitalista mult nem volt képes félévszázadon át felszámolni, vagy azt is, hogy alig van már falu hazánkban orvos nélkül.

Nehéz volna felsorolni az egészségügyi alkotások mindegyikét, amelyek újabb bizonyítékai Rákosi elvtárs által vezetett Pártunk irányító és segítő kezének, mert szemünk láttára valósul meg kereteiben és a gyakorlatban az a nagyszerű elv, hogy a nép állama számára a legfőbb érték : az ember.

És az új alkotásokon belül céltudatosan folyik a munka. A magyar orvostudomány új korszaka nyílt meg számunkra. Orvostudósaink, akiket a szocialista társadalom építésének Rákosi elvtárs által mutatott hatalmas perspektívája lelkesít, egyre határozottabb lépetekkel haladnak a megjelölt cél felé. Rákosi elvtárs bölcs útmutatásai, atyai gondoskodása az orvostudomány embereiről és támogatása, amit az orvostudomány minden egészséges hajtásának megadott, szárnyakat adtak tudományunknak, amelynek egyre újabb és újabb eredményeivel büszkélkedhetünk. A megújított és eleven tudományos életet diktáló Magyar Tudományos Akadémia és az új Egészségügyi Minisztérium nagyban elősegítette, hogy megismerjük a szovjet orvostudomány nagyszerű tanításait, haladó eszméit, pavlovi szemléletét, Lepesinszkaja új megismeréseit a sejtek képződéséről, Filatovnak világszerte alkalmazott gyógyító eljárását, a szovjet sebészet hatalmas tapasztalatait és vívmányait, amelyek óriási lendületet adtak szocialista orvosi és kórházkultúránk fejlődésének. A tudomány felvirágoztatásához olyan lehetőségeket kaptunk, amik messze felülmúlják elképzeléseinket. Joggal állapíthatta meg 1949-ben Rákosi elvtárs, hogy : »ennek eredményeképpen az értelmiség között nemcsak megnyugvás, hanem komoly rokonszenv keletkezett a szocializmus építésével kapcsolatban«. Megtanított bennünket arra is, hogy a szocialista államnak olyan orvostudományra van szüksége, amely nem csupán néhány tudós érdeklődési körét érinti, hanem az egész nép érdekét szolgálja. És ezt a tudományt ma már a hazájukhoz, népükhöz hűséges orvosoknak és tudósoknak komoly serege viszi előre.

Utalhatok a mellkasi sebészet, a tüdő és érsebészet hatalmas fejlődésére, a vérellátó szolgálat nagyszerű organizációjára, biokémiai kutatásaink nagy jelentőségére, a vesefiziológia és nyirokkeringés megismerésének magyar vívmányaira, a mikrobiológia komoly eredményeire, az antibiotikum- és gyógyszerkutatás hatalmas fellendülésére és még sok másra, amelyek a magyar orvostudomány előrehaladását jelentik. És mindezek azért lehettek valósággá, mert Rákosi elvtárs ismertetett meg bennünket a marxizmus-leninizmussal,

Sztálin tanításaival és ezzel kezünkbe adta azt az iránytűt, mely biztosítja munkánk sikerességét. Ma már igazolva látjuk Rákosi elvtárs két év előtti tanítását eredményeinkben, munkánk minőségében, lendületünkben, amikor arra oktatott, hogy »az értelmiségi munkára ugyanolyan megtermékenyítően hat a marxizmus-leninizmus elmélete, mint a politikára, vagy a társadalmi munka és fejlődés egyéb területeire. És mindjárt hozzá lehet tenni: a szocializmus építésében bizonyos fokon túl minden értelmiségi munka minősége úgy nő és hatványozódik meg, ahogy benne a marxizmus-leninizmus elmélete érvényre jut és megvalósul«. Ez tette lehetővé, hogy bár hét év rövid időszak a tudomány történelmében, mégis e rövid idő alatt többet alkottunk, mint összesen az elmúlt 50 évben. Az orvostudósok, fiatalok, öregek, nők és férfiak lázasan tanulnak, dolgoznak, kísérleteznek, mert Pártunk, Rákosi elvtárs tanítása és a Szovjetunióból áramló új tudományos szemléletek, — amiket személyesen is megismerhettem a Szovjetunióban —, eleven életre pezsdtették orvostudományunkat.

És a gazdag lehetőségek között új gondolatokkal és nem utolsó sorban a marxizmus-leninizmus megismerése által tudatunkban megváltozva harcolunk azokért a célokért, amiket Rákosi elvtárs jelölt meg számunkra.

Szívósabban tudunk dolgozni, mert munkánkban segít a Pártunk, hitünk az eszményekben, jövőnkben, békés alkotó munkánk sikerében. De segítenek barátaink is, a béke 800 milliónyi harcosa, élén a hatalmas Szovjetunióval és Sztálin elvtárral. Velük együtt örülünk a békéért harcoló minden barátunk sikerének is, örülünk tudományos felfedzéseiknek, könyveiknek. Megtanultuk Rákosi elvtárstól, hogy a mi tudományunkra is szüksége van a világnak, a mi munkánk is szerves és fontos része a békéért folyó nagy harcnak, a mi orvosi tudományunk is egy sornyi téglája annak a bástyának, amely a béke frontját védelmezi.

Megismertük és megértettük az elénk tűzött célokat. Ebben a megértésben benne van, hogy a magyar orvostudomány minden tagja, élükön legjobbjával, ott áll a maga helyén. Nem várunk, nem sopánkodunk, hanem dolgozunk keményen abban a biztos tudatban, hogy megnyerjük a kultúránkért folyó óriási csatát. Ezt a hitet és önbizalmat is köszönjük Rákosi elvtársnak.

Megérettük, tudjuk, hogy Rákosi elvtárs szereti a tudományt. Szereti az orvostudományt és a tudósokat ép úgy, mint a bányászokat, a vasöntőket vagy a termelőszövetkezetek dolgozóit. A szeretetet és megbecsülést megérettük, tapasztaltuk az elmúlt hét év alatt, mert vissza tudunk emlékezni a multra és 1944 komor eseményeire. És amikor így látjuk a jelent, akkor biztos tekintettel nézünk és megyünk előre a békés jövőbe, amelynek útján Rákosi elvtárs jár előttünk és fáradhatatlanul mutatja az utat.

A PÁRTOS TUDOMÁNY NAGY MESTERE

BOLGÁR ELEK akadémikus

». . . Mint kommunistának, sokat kell történelemmel foglalkoznom. . . « — írja egy helyütt Rákosi elvtárs.

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia II. osztálya, a Társadalmi-Történeti tudományok osztálya lelkesen ünnepli Rákosi elvtárs 60-ik születésnapját, fenti mondása különös jelentőséget nyer számunkra. Mert az idézett mondás *kettőt* jelent. Először azt, hogy a kommunista nem lehet el tudomány nélkül, másodsor azt, hogy aki ma a haladás oldalán áll, a tudományt, nevezetesen a történelmi és társadalmi tudományokat nem önmagukért műveli, hanem pártosan foglalkozik velük, a haladás érdekeinek szemeltartásával, a nép céljainak szolgálatában. És ahogy a kommunisták már legelső tudományos programjuk, a »Kommunista Kiáltvány« szerint nem tagadják szándékait, úgy nem csinálnak titkot a tudomány pártos voltából sem. Hogy a tudomány igényével fellépő egyes reakciós tanok ezt az igazságot váltig tagadják és támadják, hogy objektív, örök érvényű és osztályokfeletti törvényekről beszélnek, amelyek függetlenek minden emberi érdektől, vagy számítástól, semmit sem változtathat azon az igazságon, melyre az élet léptenyomon tanít bennünket, hogy t. i. milyen osztályeszelmény volt a l'art pour l'art jelszava a művészetben, annyira hamis és megtevésztő a tudomány öncélú beállítása is.

Abból, hogy a polgári tudósok nem ismerik el saját tudományuk pártos voltát, korántsem következik, hogy az nem teljes mértékben osztályok és pártok függvénye.

De az, hogy a haladó tudós nyíltan beismeri és vallja, amit a polgári tudós szégyel és tagad: a tudomány pártosságát, nem azt jelenti, hogy a pártos tudós ezért kevésbé tiszteli és becsüli a tudományt s annak jelentőségét a köz érdekében, hanem ellenkezőleg, hogy jobban megbecsüli azt, amikor a nép, a haladás érdekeivel kapcsolja össze. Mert a haladó tudós és igaz hazafi számára nincs nagyobb dolog annál az ügynél amelyet szolgál és értékelésének is az a mértéke, hogy ki, vagy mi, milyen mértékben segíti elő a haza, a nép felvirágoztatásának, a béke megvédésének ügyét.

Amióta a tudományos kommunizmus megalapítói felismerték és klasszikusai fáradhatatlanul bizonyították az elmélet óriási jelentőségét a gyakorlat számára, pillanatig sem szünetelt a harc az elmélet színvonalának emelése érdekében. *Magyar* vonalon kétségtelenül Rákosi elvtárs az, aki a legtöbbit és legeredményesebben küzdött ennek a célnak eléréséért. Nemcsak buzdítás-sal és kritikával, nemcsak az elméleti téren való elmaradottság súlyos következményeinek éles hangsúlyozásával, hanem különösen annak kimutatásával,

hogy milyen jelentősége van a marxista-leninista tudománynak a magyar viszonyokra való alkalmazása szempontjából, »hazánk nagy és kis kérdéseire egyaránt.«

Mindebből az következik, hogy a marxista-leninista eszmék követői nem csökkentik le *minőségi igényeiket* a tudománnyal szemben, hanem ellenkezőleg fokozzák azokat. Nincs az az öntelt és önteltségében megmerevedett polgári tudós, aki élesebben ostromná azt, ami a tudomány álarcában fellépő demagógia. Ellenségeink »propagandának« szokták tudományunkat nevezni, de ez akarattuk ellenére is elismerés, mert a tudomány azzal válik a természet és a társadalom átalakításának hatalmas fegyverévé, ha igazságait jól elterjesztjük, propagáljuk, a dolgozó tömegek legszélesebb rétegeinek közkincsévé tesszük. De itt egészen másról van szó, mint propagandáról. Rákosi elvtárs Lenint idézve igen határozottan állapítja meg, hogy ezen a vonalon mi jó és mi rossz: »minél kevesebb felfújt frázist — minél több egyszerű, hétköznapi tettet. . . minél kevesebb politikai szószátyárkodást, minél több figyelmet a kommunista építőmunka legegyszerűbb, de eleven tényeivel szemben.«

Az eleven társadalmi élet tényeinek alapos megfigyelése és magas szinten való elméleti interpretációja: ez röviden Rákosi elvtárs módszere. Ez a módszer tudományos módszer, s annak gondos megtisztítása minden demagóg frázistól, tudományos feladat. Vizsgálataink tárgyán túl ugyanis a célkitűzés és a módszer helyes megválasztása és teljesítése, illetve alkalmazása is komoly szerepet játszik annak eldöntésében, hogy valamely vizsgálat tudományos-e, vagy nem. A marxi-lenini módszer, amelynek Rákosi elvtárs avatott képviselője, helyes alkalmazás mellett sokszor tudományos feladatot lát abban is, ami mellett más módszer arra ügyet sem vetve halad el.

Így válik a tudomány pártosságának elvi alapján álló, azt nyíltan valló, azt le nem tagadó, a marxi-lenini módszert gondosan alkalmazó kommunizmus céltudatosan a *proletár pártosság tudományává*. Szemben a pártosságát szociális érdekei védelmében elkenő és álcázó nagyképű polgári áltudománnyal.

Senki sem érzi a *kommunista felelősséget a tudománnyal szemben* jobban Rákosi elvtársnál. Immár híressé vált »Az utolsó láncszem« című cikkében rendkívül meggyőzően áll ki e kommunista kötelesség megtorpanás nélküli teljesítése érdekében: »S mert azt akarjuk — mondja —, hogy Pártunk továbbra is az élen járjon, hogy az eddiginél fokozottabban szolgálja a magyar nép boldogulásának, felemelkedésének ügyét, elméletünket, ezt a biztos irányított fejleszteniünk kell. Ez most az a lenini láncszem, amelyet teljes erővel kell megragadnunk.« Ilyen döntő fontosságú szerepet szán Rákosi elvtárs az elméletnek, a tudománynak az egész magyar társadalom átalakításában és ezt segíti saját politikai, írói és előadói munkásságával is.

A Magyar Népköztársaság alkotmányáról szóló nagyszabású parlamenti beszédében grandiózus képet fest arról, hogy milyen lesz ez az átalakulás. Természetesen az egész népre, annak minden rétegére óriási kihatással lesz, mégis közelfekvő, hogy külön figyelmet érdemelnek hatásai az értelmiségiekre, akiknek egy része a tudománynak más elméleti és társadalmi fellegében nevelkedett és nőtt nagyra. E tekintetben így hangzanak Rákosi elvtárs megállapításai: »Az értelmiség egy részében az a gondolat merült fel, hogy a szocializmus építése az intelligencia szerepének és jelentőségének lebecsülésével, csökkenésével jár. Mi sem tévesebb, mint ez a hiedelem. A szocializmus számban és jelentőségben rendkívül meg fogja növelni az értelmi-

séget. Ha mi Magyarországon jól építünk és jól dolgozunk, úgy 10 éven belül megduplázódik az egyetemi végzettségűek száma és ezen túl megháromszorozódik a technikai értelmiség, a mérnökök, gazdaszok száma. A szocializmus nem a régi értelmiség félreszorítását, hanem felfrissítését fogja eredményezni.»

Amikor két évvel ezelőtt az egész világ demokratikus és szocialista dolgozói Sztálin elvtárs 70-ik születésnapját ünnepelték, Rákosi elvtárs ünnepi cikkében ezt a sztálini idézetet frissítette fel: »Lenin arra tanított bennünket, hogy csak azok a vezetők lehetnek igazi bolsevik vezetők, akik nemcsak tanítani tudják a munkásokat és parasztokat, hanem maguk is tudnak tanulni tőlük.«

Ki ne gondolna e sorok olvasásakor arra, hogy ez a meghatározás milyen pontosan illik Rákosi elvtársra magára? Ki ne látná, hogy ez a kiváló erénye mennyi sikerének forrása és milyen mély gyökere tudományos pártosságának? Csak az, aki a néptől úgy tud tanulni, mint Rákosi Mátyás, csak az lehet oly kiváló vezére és tanítója is népének, mint amilyen ő.

Honnan meríti Rákosi elvtárs ezeket a rendkívüli képességeket? Bizonyára egy részük természeti adomány. De rendkívüli szerepet játszanak gazdag tapasztalatai a magyar és nemzetközi munkásmozgalomban s talán legnagyobb és legérlelőbb megpróbáltatása a magyar osztályellenféllel, nevezetesen az osztálybírássággal folytatott harca volt. 15 olyan év, mint aminőt Rákosi a Horthy-börtönben töltött el, vagy végkép felőrli az embert, vagy ha olyan fából van faragva, mint Rákosi elvtárs, megedzi és mérhetetlenül felfokozza energiáit. A Rákosi-per részleteinek publikálása óta a maga egészében ismeretessé vált a nagy forradalmárok történetében is ritkaságszámba menő méretű harc, melyet itt milliónyi elnyomott nevében *egy* ember, egy brutális, terrorisztikus rendszerrel folytatott, egyedül s csupán azzal a fegyverrel, amely ez előtt a rendszer előtt mindennél gyűlöletesebb volt: a kommunizmus fegyverével s akkor, amikor a kommunizmus maga minden vádpontnál súlyosabban esett latba bírái előtt. Igaz, hogy a vádlott mögött hatalmas nemzetközi közvélemény állott, de ennek hordozói Horthy-Magyarországon és az ezt támogató nemzetközi erők szemében nem voltak kevésbé ellen-szenvesek, mint maga a vádlott és az általa a bíróság előtt is bátran hirdett elvek.

Hogy valaki a fehér-terror Magyarorszáგában, a magyar munkásmozgalom legharcosabb kiállását és forradalmát követő véres pusztában kommunista mert lenni és azt a legveszélyeztetettebb helyzetben be merte vallani és harcolni mert érte, már önmagában is megbocsáthatatlan bűn volt. De hogy ez az egy ember a börtön szótétjéből keresztül tudta húzni a terroristák összeesküvésé a jobboldali szociáldemokráciával a forradalmi munkásmozgalom feléledése ellen, hogy ennek tetejébe még lelket tudott önteni az általa újjászervezett illegális Kommunista Pártba is, erre nem volt és nem lehetett bocsánat.

És hogyan tűrhette volna az a kormány, mely zsoldosa és politikai eszköze volt a Szovjetunió-elleni nemzetközi összeesküvők csoportjának, hogy ez a magányos vádlott »a leghatározottabban visszautasítsa« azt a hangot, ahogy az ügyész a Szovjetunióról beszél? »A Szovjetunió — úgymond — a dolgozók és a szabadságért küzdő népek legfőbb támasza.« Ez a hivatásos és a hivatásához a végsőkig hű forradalmár hangja, amely a legdühödtebb

és minden emberiségből kivetkőzött terroristákra sem maradhatott minden erkölcsi hatás nélkül.

*

De ugyanez a hivatásos forradalmár változott viszonyok között ugyanazzal a lendülettel, következetességgel és határozottsággal alakult át az uralkodó párt vezetőjévé és hamarosan államvezetővé is. És mindkettőre, a hivatásos forradalmár és a szocialista építés vezetőjének nagy szerepére egy és ugyanaz a tulajdonság képesítette: az, hogy mélységesen magába szívta és következetesen alkalmazta azt a tudományt, mely a legbiztosabb iránytűje cselekedeteinknek, a kommunizmus pártos tudományát, a marxizmus-leninizmust.

ÁSVANYOLAJVEGYÉSZETÜNK FELLENDÜLÉSE

FREUND MIHÁLY lev. tag

Az ásványolaj jelentősége a 90-es években éppen a kapitalizmus monopólistá fejlődési korszakának kezdetén vált döntővé és a nagy nemzetközi trösztök a világ egész olajtermelését egymás között osztották fel: Magyarország régi urai hazánk ásványolajkincsét is a külföldi imperialista monopóliumoknak szolgáltatták ki. A magyar ásványolaj amerikai, angol és német vállalatok kezébe került, ezek termelték ki, dolgozták fel, hozták forgalomba. A külföldi trösztöknek pedig nem állott érdekükben az, hogy továbbfejlesszék a magyar ásványolaj-feldolgozóipart és a feldolgozás új lehetőségeit feltáró kutatást.

Ha az ásványolajiparban új kereskedelmi vagy technikai kérdések merültek fel, azokat a trösztök külföldi központi irodáiban, laboratóriumaiban oldották meg. Magyarországon még a külföldön kidolgozott fejlettebb technológiai eljárásokat sem honosították meg. Ilyen formán a magyar finomító ipar gyártási eljárásai nem tartottak lépést a külföldiekkel és a felszabadulás előtt körülbelül 30 évvel maradtak le a korszerű színvonal mögött.

Így történt az, hogy nem készültek korszerű gyári berendezések a minőségi kenőolajok gyártására sem. A minőségi motorolajok előállítására kiválóan alkalmas magyar nyersolajat erre a célra nem használták fel és külföldről importált motorolaj márkákat hozták forgalomba, sőt különleges megállapodásokkal kényszerítették a gépjárműtulajdonosokat azoknak a használatára.

Hasonló volt a helyzet sok más ásványolajtermék pl. az útépítő aszfaltfélésegek, a kozmetikai vazelin és sok más termék felhasználási területén is.

Ami pedig a vegyipart illeti, a gyógyszer-, műanyag- és festékszükségletünk legnagyobb részét a német I. G. Farbenindustrie tröszt szállította és hazai vegyipar ki sem fejlődhetett. A vegyipar legújabb ága a petrokémiai ipar, vagyis a földgáz-, és ásványolajtermékeken alapuló vegyipar sem talált támogatásra, holott rendelkezésünkre állott a jó nyersanyag. A külföldi monopóliumok szívesebben látták, hogy a zalai nyersolajmezőkön naponta 1 000 000 m³ földgáz megy a levegőbe, semminthogy a földgáz-feldolgozó vegyiparra vonatkozó tervezést vagy akár kísérletezést engedélyeztek volna.

Az ásványolajra vonatkozó kutató munkáimat szerény keretek és nehéz körülmények között 1911-ben kezdtem el és többek között petrokémiai kérdésekkel is foglalkoztam. Kimutattam pl., hogy az ásványolajok oxidációja folyamán olefinek is képződnek, kimutattam az ásványolaj kémiai és fizikai tulajdonságai közötti összefüggés ipari jelentőségét és a szénhidrogének polimerizálásának többféle lehetőségét vizsgáltam stb. Kutatásaim eredményét a tudományos cikkeim alapján a külföldi kutatók hasznosították, de magam hiába javasoltam egy ásványolajkísérleti intézet felállítását, azt a régi Magyar-

országban megvalósítani nem sikerült. Jellemző, hogy a felszabadulás előtt hazánkban még egyetlen oldószeres kenőolajfinomító üzeme sem volt.

A magyar ásványolajfeldolgozóipar és a kapcsolatos kutatás fejlődésének alapját országunknak a dicsőséges Vörös Hadsereg által való felszabadítása vetette meg, de még hosszú ideig harcot kellett folytatnunk a fejlődést ezen a téren is gátolni akaró ellenséges elemekkel. Rákosi elvtárs ebben az időben mondta, hogy »A magyar ipar... óriási lehetőségek előtt áll...« vázolta a Kommunista Párt programját iparunk gyors fejlesztésére és rámutatott arra, hogy »ez a program az értelmiség érdeke, mert biztosítja anyagi felemelkedését és lehetővé teszi számára, hogy ne magánérdekeket, hanem a népet, a közt szolgálja.« Ezek a szavak ösztönöztek fokozott törekvésre, hogy most már valóban a köz érdekében valósíthassuk meg azt, amit azelőtt olyan hosszú ideig kívántam, a magyar ásványolajipar tudományos megalapozását, kutatóintézet létesítését.

Végül Rákosi Máttyás elvtárshoz népünk bölcs vezéréhez intéztem e tárgyban beadványt. Rákosi elvtársnak, a Pártnak, tettekben mutatkozott meg segítségem. A magyar olaj most már a magyar nép tulajdonává vált és megkezdhettük a feldolgozás új korszerű módszereinek a kutatását is. A Párt vezetőinek iránymutatásával három évvel ezelőtt megalakult a Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet, amely kitűnő berendezéssel és kutatógárdával rendelkezik. Sőt az Intézet mult évben a hatalmas beruházással felépült, pompás felszereléssel rendelkező új székházába költözött át Veszprémbe, amely Középeurópa legnagyobb és legkorszerűbb ilyen intézménye.

Az Intézet Kormányzatunk áldozatkészsége folytán kísérleti üzemekkel, kenőolaj- és benzinvizsgáló motorlaboratóriumokkal, saját üvegfüvő-, gép-, finommechanikai- és elektrotechnikai műhelyekkel rendelkezik és így az ásványolajipar és a technikai határterületek minden ágában felmerülő kérdések megoldására felkészült.

Az Intézetben intenzív kutatómunka folyik. Kidolgoztuk a hazai minőségi kenőolajok gyártásának a módszereit és ezzel rohamosan növekvő mezőgazdasági-, közlekedési- és ipari gépparkunkat függetleníttük ebben a tekintetben az import szükséglettől. Erre a célra a korszerű finomítási módszereket és az Intézetünkben előállított adalékanyagok bekeverését alkalmaztuk.

A nyers ásványolajok, a motorhajtóanyagok és kenőolajok vizsgálati módszereit tökéletesítettük és az egész országban egységesítettük. Egyébként is Intézetünk az Országos Szabványügyi Intézettel együttműködésben számos vizsgálati és anyagminőségi szabványt dolgozott ki.

A hazai petrokémiai ipar megalapozásánál is nagy szerepe van az Intézet munkájának. Kikísérleteztük a földgáz és az üzemi hőbontási gázok feldolgozásának módszereit a kémiai alapanyagok, úgymint a nagymolekulájú alkoholok, acetilén stb. gyártására. Egyes ásványolaj termékekből pl. gázolajból nekünk is sikerült a legkorszerűbb mosóanyag típusokat előállítanunk, amelyek a jövőben alkalmasak lesznek arra, hogy nagymennyiségű zsiradékot szabadítsanak fel az élelmezés számára. Ezen eljárások ipari bevezetése folyamatban van az ötéves terv keretében.

Munkánkban szakadatlanul élveztük a Szovjetunió önzetlen segítségét. Melniczenko elvtárs szovjet szakértő 3 hónapos magyarországi tartózkodása idején számos alkalommal felkereste Intézetünket és rendkívül értékes tanácsokkal segítette elő munkánkat, főképpen a gázfeldolgozás és a szovjet szakirodalom felhasználása tekintetében.

Dubinyin szovjet akadémikus is kétszer látogatott meg bennünket és Intézetünk székházában, valamint kísérleti üzemekben jártak Petrov és Kazanszkij szovjet akadémikusok is, akik mindnyájan elismerésüket fejezték ki munkánk eredményeit illetően.

A magyar ásványolaj és földgáz feldolgozásával foglalkozó kutatók előtt ma határtalan lehetőségek tárulnak fel. Súlyos elvi és gyakorlati problémák százait kell megoldanunk és ezekhez a Párt és népi államunk messze-menő gondoskodása ad meg minden lehetőséget. Eredményeink most már a dolgozó nép érdekeit szolgálják és munkánkat kormányzatunk a legnagyobb erkölcsi és anyagi megbecsülésben részesíti. A magam részéről, akit a Magyar Népköztársaság Kossuth díjjal és Munkaérdemrenddel tüntetett ki és akit az Akadémia a felszabadulás után tagjává választott, csak azt mondhatom, hogy a magyar ásványolajfeldolgozás fejlesztését szolgáló kutatóintézet megalapításával, az ott folyó hatalmas munkával, az egész olajiparunk fellendülésével beteljesedik immár 40 éve óhajtott minden vágyam. Mindezért szeretnék ezuton is köszönetet mondani győzelmeink szervezőjének, Pártunknak és bölcs vezérének, a mi forrón szeretett Rákosi elvtársunknak.

TUDOMÁNYOS MUNKA MA ÉS A MŰLTBAN

GOMBÁS PÁL akadémikus

Ha összehasonlítást akarunk tenni hazánkban a tudományos munka jelene és multja között, akkor elegendő néhány tény összehasonlításához fordulni.

Amint a tudományos kutatás eredményeinek alátámasztására azok a ténymegállapítások döntőek, amelyekkel valamely elméleti állítás igazolható, úgy a tudományos munka és a tudomány életében bekövetkezett nagy változás is legjobban a tények fényében világítható meg. Legyen szabad ezeket a tényeket a saját életemből választani.

Azok számára, akik csak a napjainkban élő és dolgozó tudományos munkás életét ismerik és szinte naponta tanúi a Magyar Népköztársaság kormányának a tudósok megbecsülését és támogatását célzó sokféle intézkedésének, szinte talán hihetetlenül hangzik majd egy-két emlékem a multból, a mult tudományos munkásainak életéről.

Pályámat a budapesti Tudományegyetemen az elméleti fizikai tanszéken kezdtem, ahol hat évig voltam díjtalan tanársegéd. Megélhetésem biztosítása végett jó módú szülők rossz előmenetelű gyermekeit oktattam szerény ellenszolgáltatásért, gyakran 1 pengő 50 filléres óradíjért. Erre a munkára úgyszólván egész délutánom ráment. Keserves áldozat volt, tanulás és kutatás helyett instruálni, de anyagi létemet másként fenntartani nem tudtam. Továbbképzésre és elmélyedő tudományos munkára este 8 óra után, továbbá vasár- és ünnepnapokon kerülhetett csak sor.

Érthető, ha ilyen szűkös körülmények között nemcsak a legfontosabb szakkönyvek megvásárlására nem tellett, hanem a betevő falat előteremtése is nehézségekbe ütközött. Hogy tudományos pályám időnként anyagi okokból nem tört ketté azt kizárólag egy igen önzetlen és önfeláldozó családi támogatásnak köszönhettem.

Ugyanakkor történt ez, amikor munkásságom eredményeire a külföld már felfigyelt és két külföldi meghívást kaptam, melyeket csak az akkor megüresedett szegedi egyetemi elméleti fizikai tanszék elnyerésének reményében nem fogadtam el, amelynek betöltése 3 évig húzódott.

De anyagi helyzetem akkor sem változott sokat, amikor az akkori idők igen magas tudományos fokozatát, az egyetemi magántanári címet elértem. — Ekkor egyetemi tevékenységem díjazásaként félévenként kerek 70 (hetven) pengőt kaptam.

Tehát tovább folytattam a fárasztó és időtrabló instruktorkodást. És velem együtt így, sőt instruálási lehetőségek hiányában esetleg még rossz-

szabbul élt évfolyamtársaim közül a legtöbb. Rendkívül szomorú volt nézni, hogy hogyan aludt ki társaimban egymásután a tudományos ambíció és hogy hogyan mentek sorra hivatalnoki állásba, ha kaptak. Hogy milyen kegy volt egy havi 80 P-ös hivatalnoki állás azt a mai fiatalok teljesen képtelenek megérteni.

Tudományos munkám elismerése gyanánt négy éven keresztül megkaptam a legmagasabb belföldi tudományos kutató ösztöndíjat, évi 800 pengőt, ami némiképpen enyhítette anyagi helyzetemet, sőt később az ú. n. ÁDOB (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) is »foglalkoztatni kívánt« — ahogy a miniszteri értesítés szövegében havi 80 P-ért, amiből különböző címeken levontak havi 5 P-t. Ekkor az ösztöndíjjal együtt kerestem havi 140 P. volt a honoráriumom, amit az akkori Kultuszminisztérium túl soknak tartott és az ösztöndíjat be akarta szüntetni. Hogy ez nem történt meg az kizárólag professzoraim igen erélyes fellépésének volt köszönhető.

És talán még csak egy jellemző, igazán sokatmondó egyszerű tény emlékeztet meg: a tudományegyetemi elméleti fizikai tanszék évi összellátmánya 1200 pengőt tett ki!

Ma, a szegénysorsú diákokat diákokotthonok, kollégiumok fogadják be és minden lehetőséget megadnak, hogy anyagi gondoktól mentesen tanulhassanak.

Az aspiránsok 1200—1500 Ft. havi fizetést kapnak és két év elteltével szorgos, de gondoktól mentes munka után kandidátusi vizsgát tehetnek, mely komoly rangot biztosít számukra tudományos életünkben.

Ez a támogatás a tudomány valamennyi fiatal munkása számára rendelkezésre áll, a kiválasztásnál az egyetlen szempont a tudás és rátermettség. Akik nem lettek aspiránsok azok is messzemenő támogatást kapnak Akadémiánk széleskörű ösztöndíjmegállapításai következtében. — És ha a fiatal kutató, sikeres munkássága során tudóssá válik, a dolgozók társadalmának legmegbecsültebb tagja lett.

Összehasonlításul még egy tény szeretnék felemlíteni. A vezetésem alatt álló Műegyetemi Fizikai Intézet rendes évi ellátmánya ma 1200 pengő helyett 100 000 (egyszázezer) forint, de indokolt és komoly kutatási célokra ezen felül is, úgyszólván korlátlan anyagi lehetőségeink vannak.

A tudományos munkát serkentő igen nagy jelentőségű anyagi feltételek mellett igen fontos az is, hogy ma az élet és a tudomány állandó szoros kapcsolatban vannak és ezzel egyik leghasznosabb tényezőjét adják a tudományos haladásnak.

Több ízben tapasztaltam, hogy kormányunk tagjai, különösképpen Rákosi Mátyás miniszterelnökhelyettes, a tudományos életünk megszervezésével kapcsolatos kérdésekről mennyire intenzíven érdeklődnek. Többször volt alkalmam tapasztalni, hogy Rákosi miniszterelnökhelyettes személyesen milyen messzemenőleg gondoskodik arról, hogy a tudományos kutatás és a kutatók számára a minél kedvezőbb feltételeket megteremtse. Mindennek hatásaképpen tudományos életünk igen gyors fejlődésnek indult.

Pavlov a nagy orosz tudós, akinek legnagyobb tudományos eredményei és a hatalmas fiziológiai kutatóintézetének felépítése a Szovjet hatalom kialakulása idejére esnek, élete alkonyán levelet intézett a fiatal szovjet tudósokhoz, melyben többek között ezeket írja: »Értsétek meg, hogy a tudomány az ember teljes életét követeli; és ha száz életek volna az is kevés lenne a tudomány számára.«

A mai tudományos munkások — öregek és fiatalok egyaránt — azzal a jó érzéssel, lelkesedéssel szívlelhetik meg Pavlov örökszép szavait, hogy ebben az egész életet megkövetelő munkájukban, melyet népünk boldog jövőjéért végeznek, a Magyar Népköztársaság kormánya és velük az egész dolgozó magyar nép támogatásukkal, gondoskodásukkal, megbecsülésükkel, szeretetükkel mögöttük áll.

A NÉPZENÉK UTATÁS JÖVŐJE

KODÁLY ZOLTÁN akadémikus

Széchenyi István egész reformtörekvésének gerincét, legforróbb óhajlásának teljesülését, hogy a »9 millió hű jobbágy« rabszolgasorsból emberhezméltó életre emelkedjék, nemcsak hogy nem érhetette meg, hanem halála után csak sokára valósult meg. Valamint Széchenyi Akadémiája sem tudta teljesíteni a nép iránti minden kötelezettségét évszázados léte folyamán. Így a népdalok kiadását már 1833-ban elhatározta, mégis 120 évnek kellett eltelni, míg hozzáfoghatott határozata végrehajtásához.

Miért? megmagyarázza e 120 év története. A reformkor felismerte a mulasztásokat, a sürgős teendők tömkelegét, de sem ereje, sem ideje nem volt megvalósításukra. 1849 sok remek kezdeményt derékban tört, a népzene sorsára is megvolt a hatása. Erdélyi János tervbe vette a dallamok kiadását szöveggyűjteményéhez, meg is kezdte 1847-ben. Folytatásának már egy fizikai akadály is útját szegte : az Akadémia gyűjtötte kótaanyagot széthordták, annyira, hogy egy-két kivétellel mai napig sem került elő. Pedig volt együtt olyan anyag, hogy ha akkor megjelenhetik, a nép hangja fél századdal előbb szólal meg a zenében is. Az 1851-től kezdve megjelent pár tökéletlen gyűjtemény ezt a hivatást nem tudta betölteni és csakhamar megfeneklett azonos adatok ismételtetésében. Így a zene fejlődése messze elmaradt az irodalom mögött, s Arany, Petőfi fokát megközelítő jelenségek csak jó fél-század távolságában mutatkoznak, s máig sem teljeseztek ki. De volt a késedelemnek lelki oka is. Megtorpant a reformkor lendülete, sokan estek reménytelenségbe, majd a néphez fordulás 48 előtti hatalmas hullámát felváltotta a néptől elfordulásé, és ez megérzett a zene terén is. Mintha azt mondta volna a zene : eleget tanultunk a néptől, most menjünk a magunk útján, kövessen a nép. Megszületett az úri népdal, párhuzamosan az irodalom Petőfi-utánzóival, de zenei Petőfi nélkül.

Ez az irány visszakergette a népdalt a faluba, ahonnan alig kezdett kisugározni, sőt a falu felé is terjeszkedett, a népszínművek, cigányok révén. Fel is kapta a falu, mint újságot, mint magasabb műveltség látszatát. Városi íze, városi életformához kapcsolódó elemei hatottak az emelkedni vágyó nép ösztöneire. Csak az volt a baja, hogy zsákutcába vitt : formái félszázad alatt kiélték magukat, a század végére a formalista dekadencia hullafoltjai félreérthetetlenül jelentkeztek termékein. Emellett a népdalról jó időre elterelte a közfigyelmet. Azt újra fel kellett fedezni, újra vissza kellett térni elhagyott alapjára, újra kezdeni amit 48 oly lendülettel kezdett, s 67 nem folytatott, sőt visszafelé terelt.

Ezt gondolják meg, akik ma folyton hangoztatják, hogy túl kell haladnunk a népdalon. Valóban túl kell haladnunk, de előbb el is kell jutnunk a népdalig. Ha a népet nemzetté akarjuk tenni, előbb zenéjét is a nemzet közkincsévé kell tennünk. Ez egyaránt érdeke zenénk továbbfejlődésének, egész zenei közművelődésünknek és a tudománynak.

Megértette ezt az Akadémia is, mikor 1933-ban, 100 évre első határozata után újra elhatározta egy tudományos népdalgyűjtemény kiadását. A kivített újra, ezúttal apokaliptikus fegyverzaj késleltette. Bartók Béla még 1934-től távozásáig, 1940. októberig résztvett az előkészítő munkálatokban, de már nem érthette meg az első kötet megjelenését.

A kényszerű szünet elmúltával a felszabadulás után egyik első gondja volt a vallás és közoktatásügyi minisztériumnak a gyűjtemény kiadását megindítani. Míg az Akadémia anyagi és szellemi ügyei rendezés alatt állottak, 1946. szeptember óta a minisztérium rendelt költséget a kótarajzolásra, majd megindult a sajtó alá rendezés. A népművelési minisztérium folytatta a munka gondozását, s 1951. novemberében napvilágot láthatott »A Magyar Népzene Tára« első kötete, a Gyermekjátékok.

Közben a Tudományos Akadémia újjáalakult, anyagi viszonyai rendeződtek, ma már semmi akadály, hogy munkarendjébe illessze a folytatást és a velejáró tudományos munkát. Mert itt egy új tudományág nagyarányú fejlődésének nézünk elébe. Nemesak nemzeti életünkre lesz e gyűjteménynek hosszú időre szóló gyakorlati kihatása. A sok vita s félreértés után ma már világos mindenki előtt, hogy azt a bizonyos nemzeti formát, csak ennek alapján lehet megtalálni, másutt hiába keressük.

De nemesak nálunk, más országokban is mostanában egész sora jelent meg vagy van megjelenőben hasonló jellegű gyűjteményeknek, melyek forrásértéke lehetővé teszi komoly összehasonlító munka megindulását.

Eddig a magyar zenehasonlításban éppencsak Sajnovics első lépését tehetjük meg: rámutathattunk néhány, a Szovjetunióban élő nép — újabb gyűjtésekből megismert — zenéjére, annak a mienkével való kétségtelen ősi közösségeire. De ennek rendszeres kidolgozása, szélesebb alapon, a várható újabb gyűjtések figyelembevételével, még a jövő tennivalója.

Újabb gyűjtésre még itthon is szükség van. Az első kötet helynévmutatója 389 községet említ. Van tehát bőven hely, ahol még nem fordult meg gyűjtő. Gyűjtésünk rendszeres befejezéséről nem beszélhetünk, míg ekkora fehér foltok vannak térképünkön. Ha pedig a népdal életét, fejlődését, változását akarjuk megismerni: a régebben felgyűjtött területeket időközönként újra át kell pásztázni. Akkor látjuk csak meg, mi benne múlandó, mi a maradandó.

A Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya legújabbban zenetudományi bizottságot alakított. Célja az elszórt zenetudományi törekvések szervezése, alkalmas munkafelosztással a legfontosabb kiadványok sajtó alá rendezése. Legközelebbi kiadványa Pálóczi Horváth Ádám dalgűjteménye 1813-ból. Az a felismerés vezeti, hogy sem a népzene kutatása nem lehet meg általános zenetörténeti alap nélkül, sem a zenetörténet nem nélkülözheti a népzene-kutatás eredményeit. Különösen nálunk, ahol oly kevés az írott emlék. De külföldön is kezdik felismerni az íratlan szájhagyomány történeti fontosságát, párhuzamosan a nép történetére való növekvő figyelemmel a zenetörténet is kezd kiegészülni az eddig elhanyagolt népzene történeti távlatával. Ha kellőképpen munkához látunk, e téren mi is új és meglepő eredményekre számíthatunk.

AGRÁRTUDOMÁNYUNK FEJLESZTÉSÉNEK EREDMÉNYEI

KREYBIG LAJOS lev. tag

Az Agrotechnikai tudomány célja azoknak a tényezőknél, összefüggéseknél, hatásoknak és természeti törvényszerűségeknek, valamint termesztési módoknak a tanulmányozása és megállapítása, továbbá az elért eredményeknek a gyakorlatba való átültetése, melyek a különböző növények fejlődési szakaszaiban érvényesülve, a talajok termelékenységét a legnagyobb fokra emelik. Tekintettel arra, hogy a napfényenergia teljes kihasználásával elérhető korlátlan termések kialakításának feltétele a talajok állandó és akadálytalan víz- és táplálépanyagszolgáltatásának, a tartós rögszerkezet kialakításának a biztosítása, az agrotechnika céljait szolgáló munkánkkal lényegileg ezen követelmények teljesítésének kell megfelelnünk.

A multban országos termésátlagainkkal Európa államai között közel az utolsó helyhez állottunk. Még azok az elszórt törekvések is, melyeket azelőtt az államhatalom a szegyénteljes helyzet megváltoztatása érdekében folyamatba tett, aránylag igen kevés egyéni sikertől eltekintve, eredménytelenek maradtak.

Ennek okai egyrészt a magángazdálkodás elszigeteltségében, maradiságában, a régi elavult, a kapitalista rendszerben gyökerező hibás agrotechnikai módszerekben, nem utolsó sorban a termeléshez szükséges tőke és felszerelés hiányában, valamint helytelen használati módjaiban, másrészt több alapvető növénytermesztési elméletnek bizonyos magánérdekek által tetszetős tudományos formába öntött hibás magyarázatában és alkalmazásában rejlett. Rendkívül károsan hatottak még a termelés úgyszólván teljes szervezetlensége és tervszerűtlensége, a spekulációs áralakítások, a különböző növényekben időszakosan fellépő túltermelések, vagy sokszor mesterségesen előidézett hiányok és olyan csodahatású szerek forgalombahozatala, melyek nem a termelést, hanem magánérdekeket szolgálták.

Az alkalmazandó agrotechnikai módokat illetően különösen a talajok trágyázásával és művelésével kapcsolatban sok olyan tannal és felfogással találkozunk, melyek a tudományos kutatás céljait szolgáló, mesterségesen előállított, fizikai, kémiai és tápanyagállapotú adottságok esetében rendkívül nagy tudományos értékű törvényszerűségek megállapítását tették ugyan lehetővé (pl. a Liebig-féle tápanyagelmélet és a Mitscherlich-féle növényfejlődési tényezők törvényei), de kint a szabad természetben a talajok dinamikáját legfőképpen előidéző, állandóan változó mikrobiológiai behatások miatt *gyakorlatilag nem alkalmazhatók.*

A Rákosi Mátyás vezetésével újonnan kialakuló gazdasági és társadalmi rendszerben a felsorolt okok legnagyobb részben megszűntek, tehát nyitva áll az út az eredményes haladás felé, melyre már rá is léptünk sőt, amint a következőkben láthatjuk már komoly eredményeket is értünk el.

Nem vitatható, hogy népi közösségünk minden egyes tagjának boldogulása, nemkülönben egész népgazdaságunk eredményességének feltétele mezőgazdasági termelésünk *tervszerűsítése* valamint *menyiségének és minőségének* a legnagyobb fokban való biztosítása. E követelménynek csak akkor tudunk eleget tenni, ha a szovjet példát követve talajaink termőképességét *a legnagyobb fokra* emelve hasznosításukat, azaz azt, hogy mindent ott és olyan sorrendben termesszünk, ahol igényeit megfelelően kielégítheti; a művelési, trágyázási és egyéb teendőket a fennálló természeti adottságoknak és egyéb körülményeknek megfelelően végezzük, azaz *okszerű agrotechnikát* alkalmazunk.

A kitűzött célok megvalósíthatósága érdekében öt feladatkört kellett és kell megoldanunk és tovább fejlesztenünk. Éspedig:

1. A növénytermesztésben érvényesülő talajadottságoknak és tulajdonságaiknak megállapítását és térképezését.

2. Az éghajlati és időjárési körülményeknek tájankint való megállapítását, különösen pedig részletes feltárását annak, hogy a talaj és a különböző növények miképpen reagálnak a meteorológiai elemekre, különösen a csapadéokra.

3. A növénytermesztési nézőpontokból különböző adottságú és tulajdonságú talajoknak tájak szerinti megállapítását és elhatárolását.

4. Az ország különböző tájain legbiztosabb eredménnyel termeszthető növények és legmegfelelőbb fajtáiknak megállapítását.

5. A lehető legnagyobb talajtermelékenység érdekében a legbiztosabb eredményeket szolgáló egyéb agrotechnikai módoknak megállapítását és *a gyakorlatba való átültetését*.

A vázolt feladatkörök megoldása tette lehetővé a három, és fokozottabban az öt éves mezőgazdasági termelési tervek ok- és szakszerű elkészítését és biztosítja immár termelésünk okszerűsítésének és eredményességének évről évre fokozódóan a megvalósítását.

Ez irányban elsősorban is arra kell utalnom, hogy megállapításaink szerint a rossz terméseredmények okaival kapcsolatosan az *időjárásra való hivatkozás legtöbbször és legnagyobb részben nem indokolt*. Évről évre látjuk és tapasztaljuk, hogy ugyanazon időjárás mellett a terméseredmények, egyébként egyező körülmények között is, igen nagy különbségeket mutathatnak.

Így pl. az 1947. évi rendkívül aszályos időjárásakor a búza termése egyező természetadta viszonyok között kat. holdanként egész 16 q-ig, a cukorrépáé 130 q-ig, a kukoricáé csövesen 23 q-ig terjedő különbségeket mutatott. Tudjuk azt is, hogy pl. hazánk legaszályosabb időjárású táján, Szolnok körül, az utolsó 40 év legkedvezőtlenebb időjárásakor is voltak területek, amelyeken a búza termése mindenkor meghaladta a 12 q-t holdanként. Ezek az adatok bizonyítják, hogy nálunk nem volna szabad — egyes kivételektől eltekintve, amelyeknél az időjárás tényleg komolyabban érvényesül — aszályról és épp úgy vízkárokról beszélni, hanem arra kell törekednünk, hogy *okszerű agrotechnikával a talajok táplálóanyag- és vízviszonyait kézben tartva a lehető legnagyobb termések kialakítását biztosítsuk*.

Az okszerű agrotechnika mindenkor megállapítása és kialakítása mindenekelőtt *a szükséges szakértelmet követeli meg*, mert szabályokat vagy recep-

teket nem adhatunk. Megadhatjuk azonban a szükséges irányelveket, aminek a következőkben említett Agrokémiai Kutató Intézeti kiadványokkal igyekeztem szolgálni. *Az eredmény mindenkor a vezető agronómus tudásának, szakértelmének, helyi ismereteinek valamint a mezőgazdasági dolgozók munkájának a gyümölcse.* Eddig ez — a kivételektől eltekintve — legtöbbször a véletlenen múltott. A jövőben *ezt tudatossá kell tennünk.* Ezen az uton éppen Rákosi Mátyás szellemében és tanításai szerint haladunk.

Megjelentek az Agrokémiai Kutató Intézet kiadásában a Tiszántúl, a Duna-Tiszaköze és az Északi Dombvidék talajtájainak természeti adottságait, termelési lehetőségeit és irányelveit megfelelő részletességgel ismertető kiadmányai és térképei. A Dunántúltra vonatkozó adatok feldolgozása szintén befejezést nyert és jelenleg kiadás előtt áll.

Beható és máris igen eredményes tanulmányok tárgyát képezték és képezik a trágyázás agrotechnikájának a kérdései. A gyakorlati tapasztalat úgyszólván kivétel nélkül az egész ország talajain bizonyította, hogy a trágyázással kapcsolatosan a legnagyobb eredményeket a zöldtrágyázás és a *jó minőségű istállótrágya*, valamint egyéb szerves trágyák, tehát az *enyésző szerves anyagok* alkalmazása biztosítja. A tudományos kutatás eredményei is arra mutatnak, hogy hazánk talajaiban ma már *a humusz pótlásának kérdése döntő fontosságúvá vált.* Ennek érdekében folynak a további kutatások, az immár gyakorlatban is bevezetett nyersfoszfátos, valamint az új, egyszerű és olcsó nagyüzemi trágyaerjesztési eljárással. Ezekkel egyrészt az iparban és valutáris kiadásokban értünk el nagy megtakarításokat, másrészt pedig a terméseredmények fokozásában értékes eredményeket.

Még ezeknél is nagyobb eredményeket remélhetünk az eddig rendelkezésre álló vizsgálatok és kísérletek adatai alapján, némely eddig a nagyipar által előállított műtrágyának a biológiai kutatások eredményeinek figyelembevételével egyszerűen és igen olcsón előállítható, *biológiaiainak nevezhető* újszerű trágyaszerekkel.

Épp úgy a művelésben is nagy eredmények várhatók az újabb, a talaji hő, víz és táplálóanyag gazdálkodási tanok okszerű szemelőtt tartásával, mert immár bizonyítottnak vehetjük, hogy mind a növények táplálása, mind a talajművelés terén eddig alapul szolgált elméletek nagyon sok vonatkozásban nemcsak tévútra terelték a talajművelés és trágyázás technikáját, hanem azt is eredményezték, hogy a trágyázással kapcsolatos egyéni érdekeket szolgáló, a mezőgazdasági termelésben nagy károkat okozott üzleti tevékenység is uralkodott.

Hála a szovjet tudomány befolyásának a mezőgazdasági termelésben, ma már nálunk is mindinkább *a biológiai irány* kezd érvényesülni. Különösen látjuk ezt a növénynevelésben és az állattenyésztésben. Hiányosságok állnak azonban fenn a biológiai vonatkozásoknak az agrotechnikában való alkalmazásával kapcsolatosan, aminek oka *a talajbiológiai tudományok eddigi elhanyagoltságában van.* Ez az ok is azonban már rendezés tárgyát képezi.

Orosz tudósok úgymint *Dokucsajev, Koszticsev, Szibircsev, Viljamsz és Lisenko* az egész tudományos világ által elismert úttörő tudományos munkája alapozta meg az újirányú mezőgazdasági termelésben nagy eredményekkel hasznosítható biológiai tanokat.

Ma már nálunk is mindinkább érvényre jut, hogy a talajok termékenységét végeredményben a talajbiológiai átalakulások és folyamatok szabják meg. Ma már tudjuk, hogy a talajban életműködést kifejtő tömeg, ha súlyra

nézve kevés is, de finom eloszlásánál fogva igen nagy és döntő hatásokat fejt ki. Érthetővé válik ez, ha szem előtt tartjuk, hogy kb. 5000 kg termékeny talajra bár csak kb 1 kg élő tömeg esik, de igen nagy hatásokat eredményez, mert a talajban élő baktériumok között, nagyon sok olyan van, amely rövid néhány óra vagy nap alatt, kedvező körülmények között, saját súlyának ezerszeresét is képes átdolgozni.

Reá kell mutatnom még arra is, hogy az agrotechnikai munkálatok természetszerűleg megkövetelik *a szükséges gépi felszerelést is*, aminek az érdekében kormányunk immár eddig is a legnagyobb áldozatokat hozta. De *nem elég a gépesítés*, hanem érteni kell a rendelkezésre álló gépek *alkalmazásához is*, mert a mezőgazdasági munkagép csak akkor felelhet meg a céljainak, ha *azt helyesen is alkalmazzuk*. Nem mindegy mikor, milyen gépet és azt miképpen alkalmazzuk. Ebben az irányban is az agronómus szakértelme az, ami az eredményt biztosítja. Nem írhatjuk elő, hogy mikor, milyen mélyen, milyen barázdaszélességgel, milyen ekével szántunk, tárcsázzunk, kultivátorozzunk, boronáljunk stb. mert ezek részletekbe menő módjainak a megállapítása mindenkor az éppen fennálló helyi adottságoktól és lehetőségektől függ.

Nem szükséges ezek után magyaráznunk, hogy milyen nagy a jelentősége annak a támogatásnak, melyet kormányunk és személyszerint Rákosi Mátyás évről-évre fokozottabb mértékben nyújt a kutatásnak.

Kormányunk gondoskodása mind a kutatásokhoz szükséges eszközök és lehetőségek, mind a kutatók anyagi helyzete tekintetében megszüntette azokat az akadályokat, melyek a haladásnak a multban útját állták, tehát bízhatunk abban, hogy mezőgazdasági termelésünk rövidesen be fogja váltani a hozzáfűzött reményeket.

Nem vitatható, hogy a nálunk érvényesülő rendkívül változó időjárás és talajviszonyok között *nehezebb okszerűen természeteni mint másutt*. Ez pedig arra *kényszerít bennünket, hogy a tudósok és gyakorlati dolgozók között a lehető legszorosabb és állandó együttműködést szervezetileg kiépítve is biztosítsuk*, amiben Rákosi Mátyás segítségével nagy haladásokat várhatunk.

A MAGYAR BIOLÓGIAI TUDOMÁNY A FELSZABADULÁS ELŐTT ÉS MA

SOÓ REZSŐ akadémikus

A feudális-kapitalista társadalmi rendszer korlátot emelt a tudomány és a dolgozó nép közé és a tudományt a tőke rabságába hajtotta. Az élenjáró tudósok heroikus közdelmet folytattak az államrend, a politikai-gazdasági elnyomás, a kizsákmányoló társadalom tényezőivel szemben, a dolgozó tömegek művelődéséért, jólétéért. A materialista világnézetet támogató, a fejlődés eszméjét hirdető, a miszticizmus ellen harcoló természettudomány, különösen a darwini biológia, nem lehetett kedves az uralkodó osztályok előtt.

A kiegyezés után az ország látszólagos függetlensége és gazdasági prosperitása kedvez azoknak a természettudományoknak, amelyek a gazdasági élet követelményeit szolgálják és a kapitalizmus is támogatja a saját érdekeit szolgáló kutatásokat, így lesznek a mezőgazdaság alapvető elméletévé a növényélettan, környezettan és társulástan. A polgári liberalizmus a szabad versenyt »létért való küzdelem« néven tette meg a szerves világ együttes életének uralkodó elvévé. A darwinizmus eszméi tért hódítanak az egyetem katedráin és a tudományos társulatokban, az egyházi reakció sem tudja megállítani diadalmas előretörését. De a századforduló táján már érezhetővé válik a weissmanni neodarwinizmus, majd a mendeli öröklődéstan reakciója. A biológia problémái még előtérben vannak az I. világháború előtt és alatt, hogy a Horthy-korszak mindinkább fasiszta jelleget öltő világában mindjobban elhalványuljanak. Az átalakulást legélesebben mutatja Méhely Lajos példája, hogyan jutott a korábbi jeles evolucionista zoologus a fajbiológia örvényeibe és hogyan lett a fasizmus ideológiájának szószólójává. A haladó biológiai gondolat hirdetői, akik a tanácsköztársaság időszakában élre kerülnek, most mellőzve, üldözve hallgatnak el, s hosszú éveknek kell eltelniök, amíg egy Lambrecht Kálmán, Moesz Gusztáv vagy Soós Lajos tudását újra igénybe veszi kegyesen a rendszer. Katedrákon, előadásokban, közleményekben ismét az idealizmus, a kreacionizmus lesz uralkodóvá, legfeljebb a magát haladónak valló Nobel-díjas Szent-Györgyi tetszeleg magának egy szintelen mechanisztikus materializmus pózában. A biológiának nincs tanszéke, nincs művelője az egyetemeken, de Méhely »A fajvédelem biológiája« címen hirdet kollégiumot s 1940-ben a mendeli genetika és a fajbiológia közös tanszékot kap Kolozsvár egyetemén.

A kutatás a két világháború között nagyrészt öncélú, kevésbé kapcsolódik a gyakorlati élet szükségleteihez, annak szakemberei elválasztva a céhbeli tudósoktól, más világban éltek. Mint a tudomány más területein, a biológiában

is teljesen szervezetlen, tervszerűtlen, gyakran ötletszerű a munka, az egyéni kezdeményezéstől, sőt szeszélytől függő. Jelentős kérdéseknek, világnézetileg vagy gazdaságilag fontos problémáknak évtizedeken át nincs művelőjük, de az »abaligeti vakrák« felfedezésének pörbe fúló vitáján mulat a közönség. Ám abban sincs megértés a tudományos kutatómunka jelentősége és értéke iránt, aki a kor egyik kivételesen komoly célzatú alkotását, a Tihanyi Biológiai Kutatóintézetet »csiborpatkolónak« gúnyolja, persze a jobboldali sajtó ostoba kezdeményezésére. Sajnos, ez a korszerű célkitűzésű és szépen induló intézmény — amelynek hivatása a modern hidrobiológia, elsősorban a Balaton-kutatás és az összehasonlító élettan volt — csakhamar a kiváltságos »tudósok« nyári üdülőhelyévé vált.

Becsületes aprómunkát végeznek a Természettudományi Múzeum és egyes egyetemi intézetek az ország növény- és állatvilága részletes feltárása terén, de a magasabb színvonalra, tágabb összefüggések feltárására törekvő úttörő, haladó szellemű kutatóknak legtöbbször nehéz harcot kell vívniuk az elmaradt kortársak és a »kultúrfölny« politikájának közönyével szemben. Meggyőződésük vagy származásuk miatt üldöznék másokat, így menekül a halálba a nagy reményekre jogosító fiatal növényfiziológus, Orsós-Orován Ottó, a tirozinnak, mint növényi sebhormonnak megállapítója, így tűnik el 1944. véres kódébe Polgár Sándor, legjobb flórakutatóink egyike. Olyanoktól vonták meg az egyetemi »venia legendi«-t, mint Moesz Gusztáv, a gombák világhírű kutatója, vagy marad számukra elérhetetlen álom a megérdemelt pozíció, mint Lambrechtnek. Már csak kevesen érhették meg a méltatlanul mellőzöttek közül, hogy a népi demokrácia jóvátehesse egy bűnös kor mulasztásait.

A kor biológiája viszonylag kevés, bár egyre jelentősebb laboratóriumi kísérleti munkától eltekintve inkább múzeumi jellegű leíró-rendszerező, inkább »természetrájk«. E téren világszerte elismert specialistákat adott Magyarország Európának, ez az a veszélytelen terület, ahol nem volt szükséges az állásfoglalás.

Személyi és anyagi nehézségek állanak az eredményes kutatómunka útjában, az egyetemi intézetek szegényes felszerelése, szűkös ellátmánya, a tansegédszemélyzet, illetve a tudományos munkatársak hiánya. Hasonló akadály a publikációs lehetőségek korlátozottsága, éveken át legtöbb tudományos folyóiratunk megjelenése szünetel vagy vékony füzet csupán. E korban alig jut pénz a kísérleti vagy terepkutató munkára, egy-kétezer pengős összeg már mindenkitől irigyelt »bőkezű támogatás«, amiben keveseknek van részük. Számos folyóiratot áldozatkész írói, olvasói, támogatói tartanak fenn, a könyvek gyakran szerzőjük költségén látnak napvilágot, vagy akár évtizedeken át hevernek a kéziratok az íróasztalok fiókjában. Bizonyágként a példák: a Természettudományi Társulat »alapító« tagokat keres, akik fennmaradását biztosítsák, a Botanikai Közlemények néhány lelkes pártfogó adományából jelenik meg, az Acta Geobotanica Hungarica-t szerkesztője és munkatársai tartják fenn stb.

Még szomorúbb a kép a tudományos utánpótlás terén. Jóképzettségű, tehetséges fiatal kutatók éveken át, mint ÁDOB-osak, havi 80 pengő létminimum összegben tengődnek, számos tanszék mellett éveken át nincs egyetlen rendszeresített állás vagy egy gyakornokkal kell beérniük (mint a debreceni egyetem növénytan és állattani intézetei, 1929-től 1944-ig!). Valóban csak a fiatalok lelkesedésének, akaraterejének, kitartásának köszönhető, hogy ennyi nehézség ellenére is dolgoztak, fejlődtek, sőt értékes eredményeket mutattak

fel. Ám épp ennek a szűkkeblű politikának köszönhető, hogy ma számos tudományban, így a biológia több részlegében oly nagy a vezető vagy közép-káderek hiánya.

A magyar biológiai tudomány, különösen a leíró növénytani, állattani, embertani diszciplínák, a legutóbbi időig erősen német befolyás hatása alatt állanak, míg (különösen az I. világháború után) a kísérleti irányok, az élettan, fejlődéstan, örökléstan angolszász mintákat követ. A szovjet tudomány eredményeit alig ismerik, miként az ország, úgy annak szellemi termékei is elzárva maradnak a magyar nép előtt. Kevesen vannak, akik a nehézségek ellenére is, tudományos-baráti kapcsolatokat tartanak fenn a szovjet kutatókkal mint Jávorka Sándor, vagy e sorok írója a szovjet botanika oly vezéregyéniségeivel, mint Komarov, a Szovjet Tudományos Akadémia néhai elnöke, Aljochin és Iljinszki, a moszkvai egyetem professzorai, Wulff, a leningrádi alkalmazott növénytani intézet igazgatója, Grossheim, bakui professzor, az első eredeti szovjet növényrendszertan írója, Boris Keller, a nagy ökológus Voronyezsben, majd Moszkvában, hogy csak a legnagyobbakat említsem az elhunytak közül. Ez gyanút keltő volt, gyakran érkezett megcsönkítva, tönkretéve kezeimhez a szovjet posta.

De eljött a nagy nap, hogy a diadalmas Vörös Hadsereg maga lépett a sokat szenvedett ország földjére s új korszaka nyílt a magyar életnek. A változás a magyar tudományban lassan, majd a fordulat éve után mind gyorsulabb tempóban következik be. Az infláció éveiben az újjáépítés kérdései állanak előtérben, különösen a háborús eseményektől erősebben sujtott intézményekben (mint a Természettudományi Múzeum Növénytára, több mezőgazdasági kísérleti intézmény, pl. a Madártani Intézet stb.) Mégis már 1945-ben megjelennek a Természettudományi Múzeum kiadásában Kitaibel Pál másfél évszázada kéziratban hevert naplói, Csiki Ernő, Tasnádi-Kubacska András, Rásky Klára könyvei, a Természettudományi Társulatnál Soó Rezső Növényföldrajza, megindulnak a folyóiratok.

A magyar tudomány történetében döntő változás áll be, amikor kormányzatunk megalakítja a Magyar Tudományos Tanácsot, megkezdí a kutatók hathatós anyagi támogatását, felveti a tudományos kutatás megszervezésének és ötéves terve kidolgozásának gondolatát. A Magyar Tudományos Akadémia 1949. őszén történt újjászervezése óta a tudomány legfelsőbb szervévé, irányító-jává és jelentős részben terveinek megvalósítójává lett, magába olvasztva a Tudományos Tanácsot. Egyesítette az ország haladózsellemű vezető tudósait, kidolgozta a tudományos kutatás ötéves tervét, megkezdte saját kutató-intézeteinek megszervezését, megvalósítja az alapvető jelentőségű szovjet munkák lefordítását és kiadását, valamint a hazai kutatások legértékesebb eredményeinek közlését, megszervezte a tudományos kádereképzést, bevezette a Szovjetunió mintájára az aspirantúra intézményét, meghonosítja a doktori és kandidátusi grádusokat s viselőiket jelentős összegű állandó támogatásban, a fiatalabb kutatókat ösztöndíjban részesíti.

A biológiai tudományok ideológiai-világnézeti jelentősége, gyakorlati fontossága, a mezőgazdaság számára nyújtott segítsége mindinkább előtérbe kerül, különösen az 1948. augusztusi moszkvai vita után, amely a haladó és alkotó szovjet darwinizmus, a micsurin-liszenkói biológia győzelmét jelentette az idealisztikus és mechanisztikus irányok, a terméketlen mendeli-morganai genetika felett. Forradalmi változást váltott ki a hazai biológiai kutatások irányában, célkitűzéseiben is. A biológiai ötéves terv megalkotásá-

nak első szakaszában (1950. tavasza) az intézetek részéről beküldött tematikák még a szervezetlen, egyéni, gyakran ötletszerű kutató tevékenységnek zűrzavarát mutatták. A terv kidolgozásánál már elsősorban népgazdaságunk szükségletei voltak irányadók. Azonban a hazai biológia korábbi, az élettől és a termeléstől távol álló öncélú irányai, szervezetlensége, káderhiánya nem tette lehetővé, hogy minden megoldandó lényeges kérdést már az első öt éves tervbe felvegyünk. A mai magyar biológiának feladata mindenekelőtt azokat a természeti lehetőségeket és törvényeket feltárni, amelyek mezőgazdaságunk termelését biztosítják és növelik. Jelentősek azonban elméleti célkitűzéseink is, a dialektikus materialista módszer, a haladó szovjet biológia megismerése, a kozmopolitizmus leküzdése, a haladó hagyományok ápolása, az idealista burzsoá ideológia felszámolása végett. Mert a biológiában is érvényes Rákosi elvtárs mondása »ha nem tudjuk az elméleti színvonalat emelni, akkor megtorpanunk, fejlődésünk megakad, komoly hibákat fogunk elkövetni.« (Szabad Nép, 1948. III. 7.) Tudományos közleményeinkben, egyetemi jegyzeteinkben ma is túlnyomó a nyugati elmélet, rendszer, irodalom, ugyanakkor egyes kutatók és előadók még mindig kevésbé ismerik a szovjet biológia eredményeit, holott épp biológiából magyarul is számos alapvető munka jelent meg (Micsurin, Tyimirjavez, Liszenko, Gluscsenko, Rzsavityin, Sziszakjan, Rubasevskij, Trosin, Maximov, Genkel, Oparin, Lepesinszkaja, Viljamsz és mások könyvei) és a legújabb szovjet kézikönyvek is hozzáférhetőek. Nagy segítséget jelentett élenjáró szovjet biológusok, mint Gluscsenko és Baranov látogatásai, baráti tanácsai, kritikái. A szovjet biológia törvényeit és módszereit mindjobban megismerjük és alkalmazzuk, így különösen a tihanyi biológiai, a budapesti egyetemi biológiai és alkalmazott növénytani, a debreceni egyetemi növénytani, a pécsi főiskolai biológiai intézetekben. Értékes eredményeket értek el különösen a vegetatív hibridizáció és életana (Sedlmayr—Sopronhorpács, Felföldy—Tihany, Sárkány—Budapest), a szakaszos fejlődés vizsgálata, így az életfeltételek megváltoztató hatása a szervezetre, fejlődése különböző szakaszaiban, a változások öröklődése és ennek irányított megváltoztatása (Agrobiológiai Intézet), a növények modifikációs átalakulása megváltoztatott életfeltételek között (Debreceni Növénytani Intézet), a növényfajok ugrásszerű megváltozása (Havas), átöröklés kromoszma-nélküli véglényeken (Horváth—Tihany), sejtketlekezés sejtmagosztódás nélkül (Törő—Budapest) stb. vizsgálata terén. Általában gyakorlati mezőgazdasági intézeteink és kísérleti telepeink járnak elől a dialektikus materializmus világnézetének és módszereinek követésében. De ebben a szellemben dolgozik e sorok írója fejlődéstörténeti növényrendszertani könyvében és a liszenkoi biológiai fajfogalom, valamint a növény és környezete kölcsönhatásának gondolatain épült fel »A magyar növényvilág kézikönyve« is, mint környezettani-társulástani flóramű.

Azok a korszerű haladó irányok, amelyek a felszabadulás előtt még létjogosultságukért küzdöttek, ma már útmutatóan vezetnek a magyar biológiában, mint a társulástan (biocönológia), a kísérleti környezettan (ökológia), a produktív biológia (Dudich és munkatársai), a pollenanalízis (palynológia, Zólyomi), más irányok viszont a felszabadulás után érték el legszebb eredményeiket, így az antibiotikum- és viruskutatás, a szövettan és szövetfejlődéstan, a protoplazma szerkezetének és működésének vizsgálata stb. Úgy szempontjaiban, célkitűzéseiben, mint eredményeiben sokat fejlődött, a gyakorlati élet számára értékes anyagot nyújt a talajbiológia, a hidro-

biológia, a flóra- és faunakutatás, sőt mindinkább helyes irányt vesz, élettani, fejlődéstani és környezeti tartalommal telítődik a véglények és moszatok kutatása is (protistológia és algológia), míg gombászaink és rovarászaink mindinkább a növényvédelem szolgálatába állanak.

A változást legyen szabad a hozzám legközelebb álló egyik tudománynak, a növényföldrajznak vagy geobotanikának célkitűzésein felmérni.

Magyarországnak, mint ipari-agrárországnak jövő boldogulása elmaradt mezőgazdaságának korszerű kifejlesztésével, terményeinek megjavításával, termelésének fokozásával kapcsolatos. A növényi társulások ismerete nemcsak a külső életfeltételeknek, a talaj- és klímaviszonyoknak adja pontosabb képét, mint minden elemzés és mérés, de megmutatja a legkedvezőbb feltételeket a különböző mezőgazdasági termények, gyümölcsök, fajok, réttípusok számára. Az erdei aljnövényzet alapján történik az erdőtípusok ill. asszociációk megítélése, fahozamuk megállapítása, a felújítás lehetőségeinek, az erdő telepítésének, új fajok alkalmazásának megoldása. Homok- és szikespusztáink, kopáraink fásításának feltételeit és módjait növényföldrajzi alapon oldja meg a korszerű magyar erdőművelés (Magyar, Zólyomi). A rét- és legelőtársulások fejlődésmenete, átalakulásuk lehetőségei alapján következtethetünk a talajjavítások hatására, az öntözés, vízlevezetés, művelési tényezők (trágyázás, kaszálás, legeltetés) és azok váltakozása okozta változásokra. Így a növényföldrajzi kutatás és térképezés rámutat a táj, a növénytakaró átalakításának szükségességére és lehetőségére, módjaira és várható eredményeire, így lesz a növényzet a természetátalakítás sztalini gondolatának, a jövő gazdasági életnek útmutatója.

Kormányzatunk és a Magyar Tudományos Akadémia támogatása lehetővé tette Vácrátóton a növényföldrajzi szimpozium (1949), majd a mezőgazdasági botanikai térképezés káderképző tanfolyamának (1950) megrendezését és a terepmunka megindulását (1951). A további feladatokból kiemelem: a füves vetésforgó számára alkalmas fajok kiválasztása az ország különböző tájain és talajain, ezzel kapcsolatos gyökérvizsgálatok, a szántóföldi gyomnövénytársulások és jelentőségük, erdőgazdasági üzemtervek növényföldrajzi megalapozása, az erdőtársulások és a fahozam viszonya, kertészeti értékesíthető fák és cserjék, vadonéló gyümölcsfajták, pázsitfűvek, len- és herefélék tájfajtaiknak felkutatása, gyógynövények hatóanyag termelése kapcsolatban a környezettel, talajjavításra, füvesítésre alkalmas fajok, talajjelző növények és növénytársulások összeállítása stb. kérdéseket. A magyar geobotanikusok ma tudásukat, erejüket elsősorban ezek megoldására fordítják.

Jellemző a mai kutatómunkára, hogy az egyéni becsvágy, féltékenység, hiúság — korábban a magyar tudomány gyakori kísérő jelenségei — a közös, nagy célok érdekében háttérbe szorultak s legtöbbször munkaközösségekben dolgozva mutatnak fel eredményeket. Így születtek meg a »Magyar állathatározó« (Móczár és társai), »Magyarország kalapos gombáinak meghatározó kézikönyve« (Bohus—Kalmár—Ubrizsy), a már említett »A magyar növényvilág kézikönyve« (Soó—Jávorka és társaik), így dolgoznak a tihanyi biológiai intézetben a növény- és állatélettani, az erjedéshatározási stb. munkaközösségek, így folyik térképlaponként négytagú brigádokban a növényföldrajzi térképezés. Érvényesül ez az oktatás és káderképzés szempontjából oly fontos egyetemifőiskolai tankönyvek és segédkönyvek megírásában is. A multban alig voltak használható magyarnyelvű egyetemi tankönyvek, most gyors egymásutánban jelennek meg.

Az utolsó években megindult széleskörű kutatómunka anyagi létfeltételeit csak a Párt megértő támogatása, Kormányzatunk áldozatkészsége és a Magyar Tudományos Akadémia irányító segítségével tette lehetővé. A Közoktatásügyi Minisztérium intézményeinek felszerelésére, az oktatás szükségleteire személyi és dologi vonalon egyaránt mind többet és többet juttat. Példaként saját intézetem említsem. A felszabadulás után (a korábbi állapot következményeként) egy fizetett tanárság és egy kertész állott mellettem, az újjáépítés első nehéz esztendejében az intézetben a tansegédszemélyzet száma öt, amihez egy tudományos kutató, négy demonstrátor, két adminisztratív munkaerő, két tudományos munkaerő (rajzoló és preparátor) járul — nem számítva a két aspiránst — míg a botanikus kertnek három szakkertésze és öt állandó munkása van. Míg az első forint-költségvetésben rendes ellátmányuk összege kb. 7000 volt, ma ugyanaz 65 000 Ft., amihez még a tervehitel, beruházás járul. A kutatásra döntő fontosságú azonban a Tudományos Akadémia biztosította beruházási összeg és a közel 55 000 Ft.-nyi célhitel, amelyek egyrészt az intézet anyag, műszer- és könyvszükségleteinek, másrészt a terepkutató és kísérleti munka személyi kiadásainak fedezését biztosítják.

A kutatások eredményeinek közlése az Akadémia, majd a Közoktatásügyi Minisztérium kiadásában megjelenő Évkönyvekben van biztosítva. Az 1951. év folyamán az akadémiai Acta Biologica-n és Osztályközleményeken kívül a három egyetem, a Természettudományi Múzeum és a Tihanyi Kutató Intézet évkönyve, de ezeken felül még az Agráregyetem mezőgazdasági, kert- és szőlőgazdasági és erdőmérnöki fakultásainak, valamint a Mezőgazdasági Kísérleti Központnak évkönyvei is tartalmaztak biológiai tárgyú közleményeket. A magyar tudomány történetében még nem volt oly esztendő, amikor ilyen széles keret állott volna a biológia rendelkezésére, miként ennyi önálló szakmunka sem jelent meg egyetlen évben.

A hazai biológia haladó hagyományainak feltárását és ápolását tudománytörténeti munkák biztosítják, a szükséges bibliográfiákkal kiegészítve a szervezett munka e téren is megindult.

A kutatás irányítása és fejlesztése szempontjából különös jelentőségű az akadémiai intézetek átszervezése ill. létesítése. A Tihanyi Biológiai Kutatóintézet hármas profillal dolgozik: *a*) mikrobiológia (mint protisztológia, antibiotikum és élesztő kutatások stb.), *b*) hidrobiológia (a vízi szervezetek és a környezet kölcsönhatásai, a víz termelőképesége stb.), *c*) talajmikrobiológia (kül. a viljamszi talajművelési rendszer, a füves-vetésforgó talajéletlani hatásai) Fehér Dániel és munkatársainak bekapcsolása révén. Átmenetileg itt marad az állatéletlani-genetikai brigád is, amely a később létesítendő Központi Zoológiai Kutatóintézetben nyer elhelyezést. Viszont a növénytan kutatómunka súlypontja a most szervezett vácrátóti Botanikai Kutatóintézetre tolódik át, ahol ugyancsak három irányú munka indul meg: *a*) növényéletlani—kísérleti ökológiai osztály, *b*) növényföldrajzi osztály (egyben a térképezés központja), *c*) a kert, mint a létesítendő Központi Botanikus Kert előfutára.

Baranov szovjet akadémikus ittléte alkalmával ama véleményének adott kifejezést, hogy a magyar biológiai kutatás előfeltételeinek nagy hiányossága az országos jellegű botanikus kert hiánya. Több mint 50 éven át hiába küzdöttek ezért a magyar botanika legjobbjai, nem találtak megértésre. Most maga Rákosi Mátyás, a tudomány igaz barátjaként foglalt állást a Központi Botanikus Kert megvalósításának gondolata mellett. A Magyar

Tudományos Akadémia bizottsága a főváros városfejlesztési intézetével karöltve a Kert végleges helyül a Hűvösvölgy baloldalán elterülő, 200—250 hektár nagyságú, gyönyörű, változatos tájrészletet jelölte ki, ahol a fővárosi állatkert is elhelyezést nyerne. A tervezési munka, a terület talaj-, klíma- és vegetációtérképének megrajzolása megindult. Így megvalósul a népi demokráciában régi álmunk, az a Botanikus Kert, amely egyaránt lesz (a benne létesítendő Központi Botanikai Kutatóintézettel együtt) mind a biológiai kutatómunka nagy műhelye, mind a dolgozó nép nevelője és pihenőhelye.

Megkísértem e rövid áttekintésben összehasonlítani a sivár multat a szorgos jelennel, mint az ígéretteljes szép jövő zálogával. A nép szellemi erőinek felszabadulása tette meg a Szovjetuniót az élenjáró tudomány hazájává, az emberiség haladásának útmutatójává. Az alkotó szovjet biológia, a szabad ember uralma a természet felett szolgál mintaképül a magyar kutatóknak is, a tudomány ötéves terveinek megvalósítására, a gyakorlattal való kölcsönös kapcsolatok kiépítésére. Az igazi tudomány és az igazi demokrácia céljai és szükségletei azonosak (Tyimirjazev).

A Párt segítő támogatása, a Kormányzat irányítása és népünk bölcs tanítómesterének, Rákosi Mátyásnak gondoskodása tette lehetővé a magyar biológiai tudományok felvirágzását és biztosítja azok további haladását dolgozó népünk, szocialista hazánk és a haladó emberiség javára. Illesse a Pártot és Rákosi elvtársat igaz hálánk, forró köszönetünk.

A MAGYAR FÖLDTAN FORDULATA

VADÁSZ ELEMÉR akadémikus

A magyar földtan százéves multjából közel félévszázadot személyes közvetlen élményként figyelve, megállapítható, hogy tudomány-történetileg új korszakot élünk. A mult tudományos irányát elhagytuk, annak eredményeit a jelen mérlegén mérjük. Új korszakot nyitó mai irányunk kezdőgyökereivel így a multba rögzítődik s a mult tudományos eredményeinek felhasználásával épül. Multunk egyben a jelen záloga is, de a mult elavult hagyományainak forradalmi lendületű, merész lerombolásában látjuk jövőnk biztosítékát.

A kapitalizmus tobzódó tözsdézése idején 1927-ben a »Századunk« azóta megszűnt társadalomtudományi folyóiratban »A magyar bauxit jelentősége« c. közleményben írtam: »A magyar bauxit felbecsülhetetlen értéke hivatva van arra, hogy hosszú időre jelentős tényezője legyen a magyar nemzetgazdaságnak, biztosítéka legyen ma még beláthatatlan új ipari fejlődésnek és nemzeti jólétnek. *Vajha ez a tömérdek kincs necsak egyesek sikeres tőzsdei műveleteit, hanem szélesebb körök jóvoltát szolgálva nálunk is valóban nemzeti vagyonná lenne.*«

Nálunk megvalósíthatatlan álmoként olvastuk a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közlönyében Molotov 1937. július 28-án, a XVII. Nemzetközi Földtani Kongresszus Moszkvában tartott ülésén elhangzott fogadóbeszédében: »A mi viszonyaink között, a szocializmus országában, ahol a föld méhe is a nép és nem a gazdag tőkés tulajdonában van, a föld felbecsülhetetlen kincseit a tudomány munkásai a dolgozók érdekében kutatják fel és ezek teljes mértékben az ő rendelkezésükre állanak.«

Azóta a bauxit és az ország földje, minden természeti kincsével együtt nálunk is népvagyonná lett. Ennek az akkoriban álmoként ható óhajnak felszabadulásunkkal, a Magyar Dolgozók Pártja által történt megvalósításával kezdődik a magyar földtan gyökeres megújrodása. Tudományművelésünk a szocialista országépítés szerves tartozékává lett. Rákosi Mátyás mindenre kiterjedő figyelme megadta számunkra a tudományos munka jogát, értelmét, igazi szabadságát, anyagi lehetőségét, gondoskodott a tudományos dolgozók értékeléséről, megbecsüléséről, kiemeléséről s mindezekkel megszilárdította létünk biztonságát és munkánkba vetett hitünket. A magyar tudományos élet új irányt és tartalmat kapott.

Ha ennek jelentőségét földtani vonalon felmérni kívánjuk, röviden vázolnunk kell a magyar földtan és a geológusok helyzetét a multban. A magyar földtan száz évet meghaladó történetében 1. *úttörő-hősi*, 2. *romantikus* 3. *tragikus* és 4. *hanyagló* időszakot különböztettem meg, mintegy négy geológus-nemzedékkel. Első hősi időszakunk a magyar (?) kapitalizmus

előidejére esik. Földtani kutatásaink romantikus időszaka a polgárosulás kialakulását, különösen pedig a kapitalizmus fejlődési idejét foglalja magában. Tragikus időszakunk az előző német imperialista háborúval s annak nyomán a szocializmus kísérletét elnyomó ellenforradalommal kapcsolatos. Hanyatló időszakunk a kapitalista túltengés és a nagyranövellt fasizmus következménye. Felszabadulásunkig a magyar földtan, érdemes magukban álló munkaeredmények mellett is csak magárahagyottan működött, tervszerűtlen költségvetési támogatása öncélú felhasználásra került. Hanyatló időszakában pedig világszemléletileg és szociális reáutaltságból a reakció aktív kiszolgálásában, közel három évtizedig, teljesen *sztatikus helyzetbe került*. A tudományos kutatás, az említett ötletszerű állami támogatáson kívül, egyes főurak szeszélyeitől vagy úri szórakozásaitól függően, esetleg nagyobb iparvállalatok pártfogói adományai szerint alakult.

Geológusaink kénytelen-kelletlen hozzáidomultak ehhez a rendszerhez. Minden megnyilvánulás, tárgyi és személyi tekintetben, öncélú; maga kényelmét és hasznát kereső, saját jólétre irányuló lett. A fasizmus negyedszázada geológusainkat teljes mértékben demoralizálta. A megélhetés bizonytalansága, a magántőke nagy hasznot ígérő vállalkozásainak fizető kereslete, egészségtelen irányba terelte a földtani kutatást, a geológus magánérdekű szolgálatra kényszerült s az állami feladatok végzése csak szükséges fedőcím maradt. Az összetartozó területek egységes vizsgálata az érdekelt vállalatok bányabirtokainak magánjogi korlátai között kivihetetlen volt. A tudományos munkára nevelés és érdemleges szakképzés hiányzott. Érthető, hogy a magyar földtan, egyes önművelő szakemberek erőfeszítése mellett is, fokozatosan visszamaradt, működésében is sok tekintetben meghaladott módon dolgozott, majd félszázad előtti állapotában mindmáig érezhető módon, megmerevedett. Nem voltak jobb helyzetben a vállalati geológusok sem. A tőkés termelési rend az azonnali hasznot nem hozó geológusi szolgálatot tehetetlennek tekintette. Rendszeres, állandó vizsgálatról, költségkímélés céljából, nem lehetett szó, egy-egy alkalmi vizsgálat érdemleges feldolgozásáról, megfelelő tudományos eszközök kiányában, még kevésbé. Nem volt tehát állandó kapcsolatunk a bányaiüzemekkel sem, aminek következménye, mindmáig terjedően nagyon sok tudományos és gyakorlati megfigyelés elmaradása és értékes adatoknak pótolhatatlan hiánya volt.

Mindezeknek tudatos voltát bizonyítja segíteni akarásunk merev elutasítása és a javításra irányuló kritika teljes elnémitása a legjobb szakemberek félretételével, megfélemlítésével vagy teljes megsemmisítésével.

Felszabadulásunkkal mindez egyszerre multtá változott. Új világ köszöntött reánk, a jelen megvalósult ígéretével. A földtan érthető módon legelsőnek vállalta az országépítés reáeső feladatait, bár az ország fejlődésében sorsdöntő fordulat-évéig sok vonatkozásban tájékozatlanul, egyesek értetlenül, mások tartózkodóan, sőt ellenségesen is állottak a történésekkel szemben. A hároméves terv befejezésével mindannyian megtanultunk világosan látni, a marxizmus-leninizmus elemeinek megismerésével a történéseket összefüggésükben megértjük. Szaktársaink imperialista német tudományos szemléletét fokozatosan a szovjetgeológia dialektikus tudományos módszerére átállítottuk. Ez a törekvésünk korántsem lezárt, befejezett még, fokozódóan folyamatos marad, mindenkor a szovjet példák nevelő hatása alatt. A helyes földtani vizsgálat lényegét tevő dialektikus módszerünk ösztönös materializmusát tudatossá fejlesztjük.

A magyar földtan újjászületett. Földtani tudományos életünk felszabadulás előtti csődjét az újjáalakult Magyar Tudományos Akadémia segítségével felszámoltuk. A régóta kifogásolt tervszerűtlen munka helyébe népi demokráciánk tervgazdálkodásához igazított tudományos munkatervvel, a munkáknak munkaközösségekkel történő, mindenre kiterjedő elvégzésére törekedünk. A magánvállalatok szocializálása, a területek állami birtokba vétele megszüntette a »magánjogi« kereteket, megadta a tudományos munka egységes szervezési lehetőségét. Ennek eredménye köszönkutatásunkban leghamarabb mutatkozott meg, köszönkincünk igen jelentős növelésével. Bauxitterületeinket is új, egységes vizsgálati keretbe vehettük. Rendszeres szaknevelésünket megvalósítottuk és soha nem képzelt méretű fejlődés felé indítottuk. Részleteredményeinket a népgazdaság szolgálatába azonnal beállítjuk. Összefoglaló tanulmányaink, megjelent tudományos könyveink és tankönyveink ebben a nemben az ötéves terv során, megfeszített munkával, félévszázados hiányokat pótolnak.

Száz év előtti elődeink maguktörte úton, az akkori viszonyokhoz mért országépítő munkára törekedtek. Nekünk ma, megnövekedett feladatokkal is könnyebb szerepünk van az országépítésben. Az úttörés nehéz munkáját elvégezte és továbbra is végzi Rákosi Mátyás bölcs vezetésével és irányításával a Magyar Dolgozók Pártja. Ötéves tudományos tervünk harmadik évében a marxizmus-leninizmusból vett növekedő hittel, fokozott munkakészséggel végezzük szervezett tudományos munkánkat. A multban soha nem tapasztalt munkalehetőségek között sokszoros életörömet jelent a tudományművelés elméleti és gyakorlati együttesének megvalósítása.

Személyi vonatkozásban, három évtized után erre a munkahelyre visszakerülve, felszabadult forradalmi lendülettel végzem azt a feladatot, ami a Párt elgondolásai szerint oktatás, szaknevelés, tudományos munkaszervezés és irányítás, valamint a népgazdaság érdekében elvégzendő. Három évtized belém rögzített pesszimizmusát, koromat meghazudtoló felszabadult derűlátás váltotta fel. Ha a multban a tudomány terén tettünk valamit, soha arról senki tudomást nem szerzett, elismerésről szó sem lehetett. A népi demokráciában ébredtünk annak tudatára, hogy tudományos munkánk része a soha nem tapasztalt méretű országépítésnek, aminek érdekében dolgoznunk kell. A tudományos munka nem lebecsült vagy legfeljebb megtúrt, elszigetelt különlegesség, hanem elsőrendű, közbecsülésben részesülő közszükséglet. Ezt a megbecsülést, ami Kossuth-díjban, akadémiai tagságban, tudományos fokozatok elérésében, tudományos munkaeszközökben, kutatóintézetek létesítésében és hatalmas tudományos munkalehetőségekben adódik, felismertük és minden törekvésünk, hogy azt kiérdemeljük, a részünkre nyújtott nagy kereteket színvonalas tudományos munkával kitöltsük.

Életpályámon, mely egy a számtalan hasonló között, könnyen lemérhető a mult és jelen közötti nagy különbség. A multban mellőzés, sehovasem tartozás, a faszizmusban üldöztetés, gyári munkásként rejtőzés után: valóságos felszabadulás, egyetemi tanárság, Kossuth-díj, dékánság, rektorság, akadémiai tagság. Mindez a népi demokrácia részéről olyan előlegezett bizalom, amit kiérdemelni nemcsak kötelesség, hanem dicsőség is.

Ilyenirányú munkánk a Párt elgondolása szerint, országépítő munka, tehát pártmunka is. Ebbeli földtani munkánk végzésében serkentően hat reánk az a tudat, hogy bölcs vezetőnk útját járjuk, akinek figyelme felszabadulásunk elején felénk fordult. Munkánk legnagyobb értékmérőjének

tartjuk Rákosi Mátyás bizalmának kiérdemlését. Arra törekedünk, hogy Népi Demokráciánknak a nekünk juttatott nagy munkalehetőségekért, tudományos munkánkat elősegítő anyagi juttatásokért és serkentő erkölcsi elismerésekért, céltudatos jó munkával fizessünk. Ilyen értelmű munkánkkal lerótt hálánk egyszersmind meggyőződéssé vált jelszavunk értelmében és tudatosításával történik :

»A geológus-kalapács fegyver a béke szolgálatában.«

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Rusznják István akadémikus: Rákosi Mátyás és a magyar tudomány</i>	3
<i>Babics Antal akadémikus: Rákosi elvtárs születésnapjára</i>	7
<i>Bolgár Elek akadémikus: A pártos tudomány nagy mestere</i>	11
<i>Freund Mihály lev. tag: Ásványolajvegyészetünk fellendülése</i>	15
<i>Gombás Pál akadémikus: Tudományos munka ma és a múltban</i>	18
<i>Kodály Zoltán akadémikus: A népzene kutatás jövője</i>	21
<i>Kreybig Lajos lev. tag: Agrártudományunk fejlesztésének eredményei</i>	23
<i>Soó Rezső akadémikus: A magyar biológiai tudomány a felszabadulás előtt és ma</i>	27
<i>Vadász Elemér akadémikus: A magyar földtan fordulata</i>	34

СОДЕРЖАНИЕ

Академик ИШТВАН РУСНЯК: Матиас Ракоши и венгерская наука	3
Академик АНТАЛ БАБИЧ: Ко дню рождения роварища Ракоши	7
Академик ЭЛЕК БОЛГАР. Великий учитель партийной науки	11
Член-корр. МИХАЙ ФРОЙНД: Подъем нашей науки в области химии нефти ...	15
Академик ПАЛ ГОМБАШ: Научная работа в настоящем и в прошлом	18
Академик ЗОЛТАН КОДАЙ: Будущее в исследовании народной музыки	21
Член-корр. ЛАЙОШ КРЕЙБИГ: Результаты развития аграрной науки в нашей стране	23
Академик РЕЖЕ ШО: Биологическая наука в Венгрии до освобождения и теперь	27
Академик ЭЛЕМЕР ВАДАС: Перелом в венгерской геологии	34

Felölős szerkesztő : Erdey-Grúz Tibor

Technikai szerkesztő : Hatvany József

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia-u. 2. Távbeszélő : 124-958

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-u. 21. Távbeszélő : 424-595

Egyes szám ára : 3 Ft.

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 936550

Kötőszám ára: 6 Ft.

Felelős kiadó: Erdely-Grúz Tibor

Akadémiai nyomda, Gerléczy-utca 2. — 16807 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI:

ERDEY-GRÚZ TIBOR
FŐTITKÁR

1952. MÁRCIUS—ÁPRILIS

LIX. KÖTET — 492. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1952.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: ERDEY-GRÚZ TIBOR

LIX. KÖTET, 1952.

AZ ALKOTÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS HATALMAS EREJE*

A. NYESZMEJANOV akadémikus,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának elnöke

Kommunista Pártunk és Sztálin elvtárs az elmélet és gyakorlat alkotó egységét a haladás legfontosabb feltételének tekinti. Az elmélet a gyakorlat talaján, azzal szoros kapcsolatban fejlődik. Feladata, hogy szolgálja a gyakorlatot, válaszoljon a gyakorlat által felvetett kérdésekre, hogy tételeit a gyakorlat ellenőrizze és megvilágítsa fejlődésének útját. Az elmélet és a gyakorlat egységében rejlik az élenjáró szovjet tudomány legyőzhetetlen ereje.

A tudomány és a gyakorlat dolgozóinak együttes alkotó tevékenységében a munka és a tudomány közötti új, szocialista viszony nyilvánul meg.

A szovjet tudomány erejét és eredményeit az emberiség javára fordítja. A reakciós amerikai »tudósok«, a háborús uszítók hű segítőtársai minden erejüket az emberpusztító fegyverek tervezésére fordítják, a szovjet tudósok pedig új felfedezésekkel gazdagítják a tudományt, amelyeknek az a hivatásuk, hogy elősegítsék a kommunizmus építését, népgazdaságunk fejlesztését, kultúránk felvirágzását, dolgozóink jólétének szakadatlan emelkedését. A szovjet tudósok az egész szovjet néppel együtt igázzák le a természetet: új energia- és nyersanyagforrásokat keresnek, megváltoztatják az éghajlatot, mocsarakat csapolnak le, sivatagokat virágzó kertekké változtatnak.

A szovjet tudósok, miközben végrehajtják a Sztálin elvtárs által kitűzött történelmi feladatot — hogy ne csak elérjék, de felül is múlják a külföld tudományának eredményeit — számos tudományágban első helyet foglalnak el a világ tudományos fejlődésében.

1.

A leningrádiak három évvel ezelőtt indították meg azt a hazafias mozgalmat, amelynek célja a tudomány és a termelés dolgozói közötti alkotó kapcsolat megteremtése. Kezdeményezésüket a szovjetország összes tudományos dolgozói lelkesen támogatták és a munkások, mérnökök, technikusok körében a legélenkebb visszhangra talált.

Az alkotó együttműködésnek az a hivatása, hogy meggyorsítsa az új, tökéletesített gépek, műszerek és berendezések létesítését, megvalósítsa a

* Megjelent a Правда 1952 február 24-i számában.

gyakorlatban a tudósok, mérnökök és sztahanovisták, a termelés újítoinak javaslatait és emelje a munka termelékenységét. Lehetővé teszi az élenjáró technológia sikeres bevezetését, a munkaigényes folyamatok gépesítését, és segítségével fokozni tudjuk a harcot a termelés minőségi mutatószámainak megjavításáért.

A tudományos intézetek és üzemek, kolhozok és szovhozok közös munkája, amelyet együttműködési szerződések vagy jól koordinált tervek alapján folytatnak, a tudomány és a termelés kapcsolatának legfontosabb alakja.

A tudomány és a termelés együttműködésének megszilárdítása szempontjából nagy jelentősége van a tudományos tervezésnek. Ennek az a feladata, hogy idejekorán és helyesen szemlélésbe vegye a népgazdaság és a kultúra fejlődése során felmerülő követelményeket. Erre azért van szükség, hogy a tudomány eredményei biztosíthatóak hazánk termelőerőinek fejlődését. Azonban erre magának a tudománynak is szüksége van, mert a tudomány a gyakorlatból meríti feladatait, a gyakorlat hatására fejlődik és eredményeit a gyakorlat ellenőrzi. A szovjet tudomány számos példája fényesen bizonyítja ezt.

Az új tudománynak — az agrobiológiának — megszületése a legszorosabban összefügg a szocialista gyakorlattal. Nem lehet kétséges, hogy a kolhozépítés nélkül nem születhetett volna meg és fejlődhetett volna ki a micsturini agrobiológia. A hatalmas erdősávok létesítése gazdagítja erdészeti tudományunkat, a sohasem látott méretű öntözési munkálatok pedig elősegítik a talajjavítás, talajtan és más tudományágak fejlődését. A nagy építkezéseken folyó óriási munkálatok új feladatokat állítanak a mechanika elé s e feladatok sikeres megoldása befolyásolja az építési gyakorlatot, sokmillió rubel megtakarítását teszi lehetővé. Az óriási vízierőművek építése megtermékenyítőleg hat a hidrotechnikára, elektrotechnikára, mert olyan feladatokat tűz ki e tudományágak elé, amelyek azok továbbfejlesztését követelik meg.

Országunk iparosításának fejlődése új műszaki tudományágakat hozott létre, az automatikát és a telemechanikát, amelyek rendkívül megkönnyítik az ember munkáját és hatalmas szerepet játszanak a gazdasági építés iramának meggyorsításában.

A kommunizmus építésének gyakorlata gazdagítja a tudományt, — ez tudományunk fejlődésének és felvirágzásának legfontosabb feltétele. A tudománynak és művelőinek — a segédkutatótól az akadémikusig — és szervezeteinek — a legkisebb tudományos sejtől a Szovjetunió Tudományos Akadémiájáig — szoros kapcsolatot kell tartaniok a gyakorlattal, a termeléssel, ismerniök és szeretniök kell azt, mert erőfeszítéseik csakis ebben az esetben válhatnak gyümölcsözőkké. A weissmannizmus-morganizmus a biológiában, a »rezonanciaelmélet« a kémiában, Marr úgynevezett »új tana« a nyelvről, s más efféle »elméletek« bukása többek között azért következett be, mert gyakorlatilag s ennek következtében tudományosan a legteljesebb mértékben terméketlenek, s elszakadtak az élettől.

A tudományfejlesztésnek országunkban megvalósított tervezése elősegíti azt, hogy a szovjet tudósok tevékenységét a tudomány különböző területein a legidősebb és fontosabb problémák megoldása felé irányítsuk, amelyeknek nagy jelentőségük van a kommunista építés gyakorlatában. Ebben rejlik azoknak a tudományos kutatási terveknek hatalmas jelentősége, amelyek alapján tudományos intézményeink működnek.

2.

Sztálin elvtárs rámutat, hogy a kommunizmusban a tervszerűen megszervezett népgazdaság alapja az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt a legmagasabb technika lesz.

Országunk műszaki fejlesztése feladatainak végrehajtásában az összes tudományágaknak nagy jelentőségük van. S minél magasabb fokon áll a technika, annál nagyobb mértékben kell közelebb hozni a tudományt a termeléshez, annál szélesebb tér nyílik a tudomány és a gyakorlat dolgozóinak együttműködésére.

A tudomány napról-napra mélyebben hatol be a termelési gyakorlat minden ízébe, egyre nagyobb hatást fejt ki a népgazdaság fejlődésére.

A fizika megteremti a technika fejlődésének új elveit, új kutatási módszerekkel fegyverzi fel a tudományt és a technikát, s megnyitja az utat újabb, tökéletesebb gépek, berendezések, műszerek létesítéséhez, amelyek a további műszaki haladáshoz és a természet mélységes titkaiba való behatoláshoz szükségesek. Mind mélyebben hatol be a termelés különböző ágaiba az elektronika és a rádiótechnika.

Az atomenergia felhasználása fontos szerepet fog játszani a kommunizmus anyagi és műszaki bázisának megteremtésében. Az atomenergia felhasználási módjainak a szovjet tudósok által történt felfedezése óriási elméleti és gyakorlati jelentőségű tény. Ugyanakkor megmutatja a tudomány és a termelés dolgozóinak leghatalmasabb méretű és legnagyobb sikerű eredményeket hozó együttműködését.

A modern ásványfeldolgozó ipar mélyreható vegyiparosítása és az ásványolajfeldolgozás bonyolult kémiai-technikai módszereinek irányítása szintén hazai kémiai tudományunk eredményei nyomán valósult meg. Ilyenek a katalízis elmélete, a szerves katalitikus reakciók és katalizátorok tanulmányozása, a szénhidrogének tulajdonságainak és reakcióinak tanulmányozása, az analízis új módszereinek és az ásványolajok és ásványolajtermékek kutatásához szükséges új berendezések kidolgozása.

A szovjet kémikusok és mindenekelőtt N. D. Zelinszkij akadémikus és iskolája érdeme a szénhidrogének egyes formáinak más formákká való egyszerű katalitikus átváltoztatása, amely lehetővé teszi, hogy bármilyen szénhidrogén nyersanyagot a gyakorlat számára értékes tetszés szerinti szénhidrogéntermékké alakítsunk át. E munkák az ásványolajiparral való állandó kapcsolat, szükségleteinek figyelembevétele következtében váltak lehetővé.

A szerves kémikusok új gyógyszerek és más vegyületek nyerésének módszereit kutatták, amelyek élettani hatásukra nézve közel állnak a természetes vegyületekhez. Az új alkaloidák, antibiotikumok és más, természetben található gyógyászati anyagok nyeréséhez felhasználták országunk gazdag növényi forrásait. A mikrobiológusok és kémikusok kidolgozták a szintetikus vitaminelőállítás módszereket és a penicillin és sztreptomycin — e nagyfontosságú antibiotikumok — gyári előállításának és tisztításának eljárását. A kémikusok új fájdalomcsillapító készítményt állítottak elő, amelynek hatása ötszörösen múlja felül a morfiumét és nincs semmiféle káros utóhatása. Ennek az új készítménynek gyors előállítása (egy év leforgása alatt) és az orvosi gyakorlatba való bevezetése csakis azáltal vált lehetővé, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szerveskémiai Intézete, a Vegyipari Minisztérium

Gyógyszerkémiái Kutatóintézete és a klinikák szorosan együttműködtek egymással.

A tudomány és a termelés dolgozóinak alkotó együttműködése megkönnyíti a tudományos kutatások eredményeinek a népgazdaságba való bevezetését, elősegíti azt, hogy a tudomány vívmányait minél gyorsabban átadhassák a termelésnek. Ez nem csupán a termelésnek jelent hathatós segítséget, hanem egyszersmind a tudományos munka útjai, fejlődési irányvonala helyességének legjobb ellenőrzési formája. A termelés mindennapi szükségleteinek és feladatainak nyújtott tudományos segítség óriási jelentőségű dolog, amely a népgazdaságnak sok időt és hatalmas összegeket takaríthat meg.

Ámde ennél még sokkal fontosabb az, hogy a termeléssel való szoros együttműködés eredményeként előre meglássuk a tudomány és a technika holnapi nagy feladatait és merészen hozzáfogjunk azok végrehajtásához. A tudomány akkor fejlődik legjobban, ha szorosan kapcsolódik az élethez, a legfontosabb gyakorlati feladatok megoldásához.

Nézzük például Sz. I. Vavilov akadémikus kutatásait a lumineszcencia köréből. E kutatások eredményei széleskörű alkalmazást nyertek a népgazdaságban. Így például általánosan elismert a lumineszcens analízis. Ennek az elemzési módszernek alkalmazása az ásványolajkutatásnál lehetővé tette, hogy a sok munkát igénylő és hetekig tartó kémiai analíziseket egyszerű vizsgálattal cseréljék fel, amely percek alatt végrehajtható. A lumineszcens és ultraibolya mikroszkópia a szövettanban és sejttanban, az orsvotudományban és a kémiában a tudományos kutatásoknak olyan lehetőségeit biztosítja, amelyekről azelőtt senki sem álmodott. Nagy jelentőségre tett szert a lumineszcens defektoszkópia, amely lehetővé teszi a fémtárgyakban a legkisebb repedések megállapítását. A lumineszcens égők háromszor olyan olcsók, mint a közönséges villanyégők, s olyan sugárzást adnak, amely összetételére nézve teljes mértékben megegyezik a nappali világítással. Ezek széleskörű bevezetése az izzólámpák helyett egyenértékű azzal, mintha néhány legnagyobb teljesítményű vízierőművet építenénk fel. Ez csak néhány példa a lumineszcencia alkalmazási területeiből.

Nem kétséges, hogy ha a tudomány és gyakorlat különböző területei ilyen sokat köszönhetnek Sz. I. Vavilov és iskolája kutatásainak, maga a lumineszcencia elmélete csakis azért fejlődhetett ki ilyen fényesen, mert sokoldalúan alkalmazták, s ez szükségessé tette a széleskörű és sokoldalú kísérletezést.

A szovjet tudósok és mérnökök munkájának eredményeként a kohászati folyamatok intenzitásának növelése, nagytermelékenységű kohók tervezése és új, jóminőségű fémek előállítására terén a szovjet kohászat a háború utáni években hatalmas lépést tett meg.

Az acéltermelés kohászati folyamatának intenzívebbé tételével kapcsolatos munka, amelyet a tudósok szoros együttműködésben végeztek a termelés dolgozóival, újabb lehetőségeket biztosított a munka termelékenységének emelésére, forrásául szolgált a termelés emelésének, a minőség javításának.

Az együttműködési szerződések a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának tudományos intézetei és az iparági intézetek, vagy ipari üzemek együttesen végzendő munkáit célozzák. A szerződések alapjául rendszerint valamely tudományos probléma megoldása szolgál, amely az illető iparág közvetlen érdeke. Az ilyen esetekben rendszerint a Tudományos Akadémia intézetei vállalják az alkotó kutatásokat, az elvi kapcsolások, számítási módszerek,

technológiai elvek kidolgozását stb., az iparági intézet vagy termelőüzem pedig a tudósoknak szolgáltatja a szükséges adatokat, kísérletileg ellenőrzi a kutató-sok eredményeit, kísérleti berendezéseket készít és a tudósokkal karöltve részt vesz az eredmények ipari ellenőrzésében.

Az ilyen együttműködés példájául szolgálhat a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Géptani Intézete, a Központi Aero-Hidrodinamikai Intézet és a Sztálin nevét viselő leningrádi Fémipari Gyár együttes munkája, amelynek célja a víziturbinák alkatrészeiben levő nyomás, deformálódás és rezgés reális feltételek mellett való mérését szolgáló módszerek és készülékek szerkesztése, előállítás. A Géptani Intézet ennek a berendezésnek elvi kapcsolását készíti el, a műszereket pedig a Központi Aero-Hidrodinamikai Intézettel együttesen készíti el. A leningrádi Fémipari Gyár kísérleti üzemet létesít a berendezés kipróbálására. Végül az összes felsorolt intézmények részt vesznek a közös kísérletekben.

3.

Az ipari és mezőgazdasági termelés gépesítése sehol a világon nem folyik olyan hatalmas méretekben, mint országunkban. A Szovjetunió a nehéz és munkaigényes munkák legmagasabb fokú gépesítésének országa.

Nagyarányú munka folyik a hasznos ásványok kitermelésének komplex gépesítésével kapcsolatban. Új nagyteljesítményű gépeket szerkesztenek, villamosítják a földalatti szállítást, automatizálják a bányafelvonók működését. Hatalmas lépéssel haladt előre a földmunkák gépesítése, amely a kommunizmus nagy építkezései kapcsán különös jelentőségre tett szert. Megvalósul az ásványolajbányászat komplex gépesítése stb.

Népgazdaságunkat a világ legjobb technikájával, a szovjet technikával, a kommunizmus technikájával fegyverezzük fel. Az új tökéletesített gépek és berendezések, amelyek a legnagyobb mértékben megkönnyítik a munkás munkáját és a termelés magasfokú kultúráját követelik meg tőle, erőteljesen hozzájárulnak a szellemi és fizikai munka közötti különbség megszüntetéséhez. A tudomány és az új technika emeli a munkás kulturális és technikai színvonalát, és munkáját közel hozza a mérnökök és műszaki dolgozók munkájához.

A Szovjetunióban erőteljesen kibontakozik a termelés automatizálása. Különösen széleskörűen vezetik be a villanyerőművek és villamoshálózatok automatizálását, teljes mértékben automatizálják a vízierőműveket. Egyre gyakrabban alkalmazzák a technológiai folyamatok távvezérlését telemechanika segítségével.

A szovjet géptervezők számos eredeti gépet terveztek, amelyek megfelelnek a nagy gyorsaságon, komplex gépesítésen és a termelési folyamatok automatizálásán alapuló élenjáró technika mai követelményeinek.

Külön ki kell emelnünk egy szovjet mérnök-kollektíva nagyszerű találmányát. Ez a kollektíva kidolgozta a gépgyártás termelési folyamatai komplex automatizálásának elveit és automatikus dugattyúüzemet tervezett. Az üzem egységes, automatikusan működő géprendszer, amely elvégzi a dugattyúgyártás teljes folyamatát.

Mindezek a kimagasló találmányok és nagyszabású tökéletesítések a tudósok és a termelés újítói együttes alkotómunkájának gyümölcsei.

A szovjet tudósok komoly segítséget nyújtanak a kommunizmus nagy építkezéseinek. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége mellett bizottságot hoztak létre a vízierőművek, csatornák és öntözőrendszerek

építésének megsegítésére, amely koordinálja és irányítja a nagy építkezésekkel kapcsolatos legfontosabb feladatok megoldásán dolgozó tudósok tevékenységét. A kommunizmus nagy építkezéseinek megsegítésére bizottságokat alakítottak a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiái is.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége abból a célból, hogy szoros együttműködést teremtsen az építőkkal és megállapítsa az első-sorban megoldandó legfontosabb problémákat, a múlt év őszén a kommunizmus építkezéseire tudós-brigádokat küldött. E brigádok elé — amelyekben számos tudományág legkiválóbb szakemberei is helyetfoglalnak — nagy feladatot tűztek ki: magasszínvonalú tanácsadást kell biztosítaniuk az építőknél az építési munkálatok legkülönbözőbb kérdéseiben, s ezzel elő kell segíteniük az építés iramának további fokozását.

A Volga—Don csatornához, a kujbisevi, sztálingrádi, kahovkai vízierőművekhez és a délukrajnai csatornához kiutazott tudósok munkája azt bizonyítja, hogy tovább erősödött a tudósok és a kommunizmus nagy építkezéseiben dolgozó mérnökök, technikusok és munkások közötti alkotó együttműködés.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége úgy döntött, hogy ezeket a brigádokat állandóan működő szervezetekként megtartja. Ezek élénk kapcsolatot fognak fenntartani a Szovjetunió Tudományos Akadémiája és a szövetséges köztársaságok akadémiái, valamint a kommunizmus nagy építkezései között.

A tudományos intézmények fontos feladata a termelés újítóinak, a sztahanovisták tapasztalatainak általánosítása. Itt nem a tapasztalat egyszerű regisztrálásáról és más üzemeknek való átadásáról, hanem e tapasztalat tudományos kiértékeléséről, új perspektívákat mutató vonásai feltárásáról és továbbfejlesztése útjának megállapításáról van szó.

Sztálin elvtárs 1935-ben a sztahanovisták első tanácskozásán ezt mondta:

»Nem világos-e, hogy a sztahanovisták iparunk újítói, hogy a Sztahanovmozgalom iparunk jövőjét képviseli, hogy benne van a munkásosztály eljövendő kulturális és technikai fellendülésének magva, hogy ez a mozgalom nyitja meg számunkra az egyetlen lehetséges utat, amelyen haladva elérhetjük a munka termelékenységének azt a magasabb fokát, mely a szocializmusból a kommunizmusba való átmenethez, s a szellemi és testi munka közötti ellentét megszüntetéséhez szükséges?«

A szocialista ipar és mezőgazdaság mesterei szoros együttműködésben a tudomány és technika művelőivel egyre gyakrabban találnak új lehetőségeket a munkatermelékenység emelésére, az iparcikkek önköltségének csökkentésére, a nyersanyag, üzemanyag, villanyenergia megtakarítására, a természetlag emelésére. A Párt és állami szervek, a szovjet sajtó, a dolgozók társadalmi tömegszervezetei erőteljesen támogatják a termelés újítóinak alkotó kezdeményezését és elősegítik a sztahanovisták tapasztalatainak elterjesztését.

A termelés sok tízezer újítója erőteljesen küzd a berendezés és a munkaeszközök jobb kihasználásáért. Ezt mindennél jobban bizonyítja az a mozgalom, amely népgazdaságunk különböző ágaiban indult meg a gyorsított munkamódszerek bevezetéséért.

Jellemző ezen a téren a gyorsvágó esztergályosok kezdeményezése: módszerük alapja a szerszámok észszerű kihasználása, a kések új geometriájának alkalmazása, a berendezés kapacitásának teljes kihasználása, a fémmegmunkálás technológiájának célszerű felállítása.

A sztahanovista munkamódszerek tudományos általánosítása és azok széleskörű elterjesztése nyomán üzemünk berendezéseinek teljesítőképessége sokszorosára növekszik.

Az üzemek működése magas technikai és gazdasági mutatószámainak elérésénél fontos szerepet játszanak a sztahanovista munka olyan formái, mint a több munkapad ellátása, harc a nyersanyagmegtakarításért, az önköltség csökkentéséért minden egyes munkafolyamatnál stb.

Valóra váltak nagy tudósunk, K. A. Tyimirjzjev szavai: »Ha a tudomány és a demokrácia, a tudás és a munka a kölcsönös megértésen alapul szabad, szoros szövetségre lép a világbéke jelképe, a vörös zászló alatt, úgy mindent legyőz és mindent újjáteremt az egész emberiség javára.«

A szocializmus milliók alkotóereje és tehetsége számára nyitotta meg az utat. A termelés újítói tapasztalatainak gondos tanulmányozása, e tapasztalatok terjesztése és továbbfejlesztése hatalmas jelentőségű állami feladat.

Kétségtelen azonban, hogy a termelés újítói tapasztalatainak általánosítása, kezdeményezéseik támogatása a tudomány részéről korántsem kielégítő. A Tudományos Akadémia, elsősorban a Műszaki Tudományok Osztálya, valamint az intézetek és fiálék feladata, hogy minden tekintetben bővítsék és kimélyítsék a termelés újítói tapasztalatainak tudományos általánosítását.

4.

A felsorolt példák nem merítik ki a tudomány és a termelés együttműködésének sokoldalú formáit. Egy azonban kétségtelen, hogy a tudomány és a termelés együttműködése hatalmas eredményeket hozott a tudomány fejlődésében és a tudományos kutatások eredményeinek a népgazdaságba való bevezetésében. Ezek a sikerek azonban megsokszorozódnának, ha a tudományos munkások és a termelés dolgozói még nagyobb figyelmet fordítanának az alkotó együttműködésre.

Számos tudományos intézményben a termeléssel való együttműködés még nem eléggé irányul arra, hogy közös erőfeszítésekkel nagyszabású tudományos problémákat oldjanak meg, amelyeknek fontos jelentőségük van az ország termelőerőinek gyors növelése, a technikai haladás magasabb fokának elérése és a kommunizmus anyagi-technikai alapjának felépítése szempontjából. A tudományos intézmények figyelmének középpontjában nem annak a segítségnek kell lennie, amelyet az üzemeknek a termelés mindennapi kérdéseiben adnak, hanem annak, amit az új élenjáró, a tudomány és a technika eredményein alapuló munkamódszerek gyakorlati bevezetésében nyújtanak.

A tudósok és a termelés dolgozói közös munkájának legfontosabb feladata, amelynek megoldása nélkül a kutatások sikeres fejlődése nem lehetséges, az ipar és mezőgazdaság élenjáró tapasztalatainak általánosítása. Az utóbbi időkig ez a munka csupán rendszertelenül folyt és távolról sem valamennyi tudományos intézményben. Az élenjáró tapasztalat általánosítását be kell vezetni minden egyes tudományos intézet munkájának rendszerébe. A közös értekezletek, alaposan előkészített konferenciák, amelyeken a tudósok és a gyakorlati szakemberek előadásokat tartanak, az élenjáró tapasztalatot általánosító, közösen írt munkák kiadása — ezeknek a formáknak mindennapi munkánk szerves részeivé kell válniuk. A tudomány és a termelés dolgozói ilyen kapcsolatának eredményeként feltétlenül fel fognak merülni olyan kérdések, amelyeket a tudomány mindeddig nem oldott meg. Ezeket a kérdéseket a tudományos szervezeteknek fel kell dolgozniuk.

Ezen a téren hatalmas jelentőségre tesz szert a Tudományos Akadémia intézetei és az iparági intézetek munkájának koordinálása. Feltétlenül szükséges, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiája, a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiái, a speciális tudományos akadémiák és az illetékes minisztériumok erre komoly figyelmet fordítsanak. A tudományos intézetek és termelő üzemek együttműködési szerződés alapján végzett közös munkája az a láncszem, amelynek megragadásával a gyakorlatban az egész vonalon ki tudjuk terjeszteni a tudomány és a termelés kapcsolatát. Tanulmányozzák a tudományos intézetek és az üzemek vezetői a közös munka tapasztalatait és a továbbiakban úgy szervezzék és irányítják azt, hogy ne apró részletfeladatokat oldjanak meg, hanem nagy perspektívikus jelentőségű problémákat. Ebben az esetben jelentősen nagyobb lesz az alkotó együttműködés eredménye. Erőteljesen növelni kell a közös munka iránti érdeklődést nemcsak az akadémiák és főiskolák, hanem a minisztériumok részéről is.

A tudományos intézetek munkakörülményei között az alkotó együttműködés a szocialista munkaverseny legfőbb tartalma. A tudományos dolgozók és a tudományos intézmények által kötött szocialista versenyszerződések tárgyát azoknak a feladatoknak kell képezniök, amelyeknek célja a népgazdaság fejlesztésével kapcsolatos időszerű tudományos problémák sürgős megoldása és azok gyakorlatba való bevezetése. Ezt csakis a tudósok és a termelés dolgozóinak alkotó együttműködése esetén lehet megvalósítani. Az a fontos, hogy ezt úgy szervezzük meg, hogy a verseny kétoldalú legyen, hogy abban a tudományos és a termelő intézmények egyaránt részt vegyenek. A szocialista verseny ilyen formájára jelenleg még kevés figyelmet fordítanak.

A tudomány és a termelés dolgozóinak alkotó együttműködése hazafias, társadalmi mozgalom, amelyet a szovjet embereknek az a törekvése hozott létre, hogy meggyorsítsák a fejlődés iramát a szovjet tudomány, technika, gazdaság és kultúra minden területén. Ezt a milliós mozgalmat a kommunista építés sikerei, életünk rendje készítette elő, amelyben a tudomány és a termelés minden egyes művelője a kommunizmus aktív építője. Ez az együttműködés a szocialista rendszer édes gyermeke és állami és társadalmi rendünk alapjaiból következik.

Tekintve, hogy az alkotó együttműködés társadalmi mozgalom, a Párt, a szakszervezeti és társadalmi szervezetek szervező tevékenysége igen nagy szerepet játszik benne. E szervezetek feladata abban áll, hogy mindennapos nevelőmunkát végezzenek a tudományos káderek körében, felfegyverezik őket a marxista-leninista elmélettel és a tudományos dolgozók erőfeszítéseit a gazdasági és kulturális építés legfőbb feladatainak végrehajtására irányítják. A pártszervezetek segítsék a tudományos intézményeket, hogy megszilárdíthassák kapcsolataikat a gyakorlattal, minden erővel segítsék elő a tudományos munka színvonalának emelését, neveljék a tudományos dolgozókat a tudományos munka magasrendű eszmeisége és az elvhűség, a bolshevik bírálat és önbírálat szellemében. Feladatunk, hogy az eddigénél szélesebben alkalmazzuk a bírálat és önbírálat módszerét a különböző tudományágakban. Ennek a módszernek egész óriási erejét fel kell használni a szovjet tudomány továbbfejlesztésére.

A szovjet tudósok országunk erejének megszilárdítását legszentebb kötelességüknek tartják. Erejüket nem kímélve hajtják végre feladataikat, amelyeket a Kommunisták Pártja és a nagy Sztálin tűzött ki a szovjet tudomány elé. Tudósaink az 1952-es évben az eddigénél még sokkal keményebben fognak

dolgozni az ipar és a mezőgazdaság dolgozóival karöltve, az élenjáró szovjet tudomány fejlesztéséért.

Nem állhatunk meg az elért eredményeknél. A tudomány és a termelés alkotó együttműködése terén csupán az első lépéseket tettük meg. Hatalmas munka áll előttünk, hogy a tudomány és a termelés dolgozóinak mind nagyobb tömegeit vonjuk be ebbe a mozgalomba. A szovjet tudósok, akiket Lenin és Sztálin nagy eszméi lelkesítenek, minden erejüket és tudásukat a kommunizmus építése ügyének szentelik.

A KRITIKA ÉS ÖNKRITIKA A TUDOMÁNYOS MUNKÁBAN*

Ju. ZSDÁNOV

Hazánk természetkutatói előtt az a magasrendű és nemes feladat áll, hogy megismerjék a környező természetet, feltárják törvényszerűségeit és azokat a szovjet nép javára és felvirágzására használják fel. A hazai tudomány ezen a téren jelentős eredményeket ért el. A szovjet tudósok ismeretei, energiája, szellemi képességei és akarata azoknak a hatalmas célkitűzéseknek a teljesítésére irányulnak, amelyeket a Párt és a kormány tűz ki a tudomány elé. A szovjet tudósok tevékenyen részt vesznek az ipar és a mezőgazdaság műszaki fejlesztésében. Az energiaszakértők, hidrotechnikusok és építési mérnökök alkotó eszméi sikeresen oldják meg azokat a feladatokat, amelyek a kommunizmus nagy sztálini építkezéseivel kapcsolatosak. A biológusok és talajszakértők, a földrajztudósok és hidrológusok megfeszített, eredményes munkát folytatnak hatalmas területek nagyszabású természetátalakítási terveivel kapcsolatban. A szovjet geológusok egyre nagyobb mértékben tárják fel a hazai föld méhének felmérhetetlen kincseit. A mi hazánkban megszületett és kifejlődött az élenjáró micsurini biológiai tudomány, amely lehetőséget nyújt a növények és állatok irányított átváltoztatására. Pavlov tanítása, amely feltárta az agyvelő működésének alapvető törvényszerűségeit, vezetőszerepet harcolt ki a hazai fiziológia számára a világ tudományában.

A szovjet fizikusok komoly sikereket értek el a legbonyolultabb tudományos kérdések megoldásában. Az angol-amerikai atomdiplomácia képviselői politikájuk kifejlesztésénél nem utolsósorban a szovjet fizika és kémia fejletlenségére számítottak. D. Hoggerten, az egyik amerikai atom-üzem mérnöke és E. Raymond, úgynevezett »orosz specialista«, aki sok éven át főtanácsadói minőségben működött az orosz gazdasági élet kérdéseinek területén az amerikai hadügyminisztériumban, »Mikor lesz Oroszországnak atombombája?« címen brosúrát írtak, amelyben arra a következtetésre jutottak, hogy »az oroszok 1954-ben dobhatják le az első atombombát.«

Az a válasz, amelyet Sztálin elvtárs a »Pravda« tudósítójának adott az atomfegyverre vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban, kimutatta a háborús gyujtogatók reményeinek teljes badarságát, akik az atombomba monopolisztikus birtoklására számítottak és rámutatott a szovjet tudomány és technika kiemelkedő sikereire.

* Megjelent a *Большевик* 1951. 21. számában

Minden lépés a kommunizmus építésének útján egyre bonyolultabb és felelősségteljesebb feladatokat tűz ki a szovjet tudomány elé, a tudományos kutatás terén elért minden eredmény új, még szélesebb távlatokat tár fel. A tudomány elé tornyosuló kérdések megoldásának egyik legfontosabb eszköze a kritika és önkritika bevált bolsevik módszere. Sztálin elvtárs nyelvtudományi műveiben meghatározta ennek a módszernek a jelentőségét valamennyi ismeretág számára. »Mindenki tudja azt, — mutatott rá Sztálin elvtárs — hogy semmiféle tudomány sem fejlődhet és érhet el sikereket a vélemények harca, a kritika szabadsága nélkül« (Marxizmus és nyelvtudomány, Bp. 1950., A Marxizmus-leninizmus Kis Könyvtára, 29. old.)

A földalatti mozgalom, a forradalmi harc éveiben kovácsolta ki a Bolsevik Párt, Lenin és Sztálin irányítása alatt, az önkritika hatalmas fegyverét. A forradalmi harc történetét elemezve, Lenin a következőket írta : »Mindazok a forradalmi pártok, amelyek eddig elpusztultak, azért pusztultak el, mert *elbizakodtak* és nem tudták meglátni, miben rejlik az erejük és *féltek beszélni gyengéikről*. De mi nem pusztulunk el, mert nem félünk beszélni gyengéinkről és megtanuljuk leküzdeni ezeket a gyengéket.« (Művek, 4. kiad. 33. köt. 278. old. oroszul. Idézve: A SzK(b)P története, Bp. 1950., 437. old.)

Az önkritika lényeges jellemvonása a Bolsevik Pártnak, amely az új, szocialista társadalmi rend harcosa. A munkásosztály igazának tudata, a győzelemben való bizonyosság, amely szigorú tudományos elemzésen alapul, felelősségtudat a néptömegek előtt — mindez meghatározza ezen valóban új emberi jellemvonás kifejlesztésének lehetőségét és szükségességét. »Az önbírálat jelszavát — hangsúlyozza Sztálin elvtárs — nem szabad futólagos és gyorsan múló jelszónak tekinteni. Az önbírálat a pártkáderek és általában a munkásosztály forradalmi szellemben való nevelésének külön módszere, bolsevik módszere. Már Marx úgy beszélt az önbírálatról, mint a proletárforradalom megszilárdításának módszeréről. Ami a pártunkban gyakorolt önbírálatot illeti, annak kezdete arra az időre nyúlik vissza, amikor a bolsevizmus először jelent meg országunkban, azokra az első napokra, amikor a bolsevizmus, mint külön forradalmi áramlat, a munkásmozgalomban megszületett« (Művek, 11. köt. Bp. 1950., 139. old.)

Az önbírálat módszere a dialektikus materializmus alapvető jellemvonásaiból fakad. Sztálin elvtárs tanítása szerint minden fejlődési folyamat belső tartalma az új és a régi, a születő és az elhaló közötti harc. Az önkritika a dialektikus módszer ezen vonásának tudatos átültetése az életbe. Az önkritika azt jelenti, hogy ezt a törvényszerűséget gyakorlatilag elsajátítjuk és az életben is alkalmazni tudjuk. A kritika és az önkritika fegyver a dogmatizmus elleni harcban, abban a küzdelemben, amelyet a talmudizmus és az elmélettel szemben elfoglalt betűragó állásfoglalás megnyilvánulásai ellen folytatunk.

A tudományban az önkritika egyáltalán nem azt jelenti, hogy nem bízunk a tudományban, nem hiszünk a tudomány erejében. A tudományos kritika és önkritika a marxista-leninista filozófia gránittalapzatán nyugszik. Ez a filozófia egyedül ad helyes választ arra a kérdésre, hogy mi az abszolút és a relatív igazság viszonya, mert megmutatja, hogy a megismerés végtelen folyamatában a részleges, nem teljes, korlátoltan igaz adatokból és elméletekből a tárgy egyre tökéletesebb megismerése születik. A tudományos dolgozó, aki valamely témát kidolgoz és bizonyos eredményekre jut, ezzel nem a teljes abszolút igazságot, hanem csupán részleges, viszonylagos igazságot ér el, amellyel

munkája nem ér véget, hanem annak csupán egyik meghatározott szakasza jut nyugvópontra. Az elért eredmény kritikai vizsgálata meg fogja mutatni, hogy milyen irányban kell továbbhaladni. A »Materializmus és empirio-kriticizmus« c. lánghesű művében Lenin a következőket írta: »Az emberi gondolkodás tehát természeténél fogva fel tudja tárni és fel is tárja előttünk az abszolút igazságot, mely viszonylagos igazságok összegéből tevődik össze. A tudomány minden egyes fejlődési foka az abszolút igazság ez összegéhez új szemecskéket ad hozzá, de minden egyes tudományos tétel igazságának határai viszonylagosak, mert a tudás további fejlődése hol kitágítja, hol szűkíti őket« (Materializmus és empirio-kriticizmus, Bp. 1949., 128—129. old.)

Mivel a fejlődés folyamata szükségképpen nemcsak a régi elhalásával, hanem az új születésével is kapcsolatos, azért a bolsevik kritikát és önkritikát alkotó, építő szellem hatja át. Lenin a »Filozófiai füzetek«-ben hangsúlyozta, hogy a dialektikától távol áll a pusztá tagadás, az okatlan tagadás, a szkeptikus tagadás, az ingadozás és kételkedés. Lenin könyörtelenül ostromozta és leleplezte a különféle színárnyalatokhoz tartozó opportunisták bomlasztó, terméketlen tagadását, amely a proletariátus tudatának ködösítésére irányul és a munkásosztályt meg akarja fosztani a világosan kitűzött harci céloktól. »A marxizmus-karikatúrájáról« és »Az imperialista ökonomizmusról« szóló cikkében Lenin hevesen megtámadta P. Kievskijt, aki az opportunisták divatos fogásához folyamodott és arra buzdította a munkásosztályt, hogy mondjon le célkitűzéseinek pozitív megfogalmazásáról s ehelyett »negatív« jelszavakat hirdetett, amelyek állítólag az imperializmus ellen irányultak. Lenin ezzel kapcsolatban a következőket írta: »A szociáldemokráciának nincs és nem is lehet egyetlen olyan »negatív« jelszava sem, amely csak arra szolgálna, hogy fokozottan tudatosítja a proletariátus soraiban az imperializmus elleni harc szükségességét«, anélkül, hogy ugyanakkor pozitív feleletet adna arra, *hogyan* oldja majd meg a szociáldemokrácia az illető kérdést, amikor maga lesz hatalmon. Az olyan »negatív« jelszó, amely nem kapcsolódik egybe egy bizonyos pozitív elhatározással, nem »fokozottan tudatosítja«, hanem elhomályosítja az imperializmus elleni harc szükségességét, hiszen az ilyen jelszó szócséplés, üres hangoskodás, tartalmatlan szónoklat« (Művek, 23. köt. 68. old. Szikra, Bp. 1951.):

A marxizmus-leninizmus megalapítói összes kritikai műveiket úgy írták meg, hogy bennük új, pozitív választ adtak a vitás és homályos kérdésekre és behatóan kidolgozták a tudomány új problémáit. Marx »Tőké«-je »A politikai gazdaságtan bírálata« alcímet viseli; de ez a hatalmas alkotás nem csupán a polgári közgazdászok tanainak kritikája, hanem igazi tudományos megoldása a társadalmi fejlődés alapvető, életbevágó kérdéseinek. Az »Anti-Dühring«-ben Engels egyáltalán nem szoritkozik Dühring tévedéseinek leleplezésére, hanem kifejti és kidolgozza a dialektikus-materialista tanítást a filozófia, a politikai gazdaságtan és a szocializmus elmélete terén.

Lenin »Materializmus és empirio-kriticizmus« c. műve azért nagy alkotás, mert a Bolsevik Párt alapítója ebben a könyvben a polgári filozófia kritikáját arra használja fel, hogy továbbfejlessze a marxista világszemlélet alapvető kérdéseit.

Sztálin elvtárs »Anarchizmus vagy szocializmus?« c. művében nemcsak az anarchisták felfogását bírálja, hanem a marxista-leninista tudomány igen fontos tételeit is kifejti az ideológia és a pártküzdelem kérdéseiben. Sztálin elvtárs nyelvtudományi műveiben nemcsak Marrnak és »tanítványainak« tudományellenes nézeteiről ad megsemmisítő kritikát, hanem a nyelvtudomány alapvető kérdéseit is megoldja.

A marxista kritika alkotó, építő jellegű. Lenin és Sztálin ragyogó példát mutattak a marxista elmélet fejlesztésére, a társadalmi élet új tényeinek tanulmányozása, a proletariátus küzdelmeiben szerzett tapasztalatok általánosítása alapján abban a harcban, amelyet a munkásosztály a szocialista társadalom megteremtése érdekében folytat. A proletariátus vezetői elvetették a marxizmus dogmatikus felfogását és ragyogó mintaképeket alkottak a tudományos kritikára és önkritikára. Ezt a példamutatást kell követniök mindazoknak, akik a megismerés körét igyekeznek kiterjeszteni bármely tudományágban.

A dialektikus materializmus abból indul ki, hogy az újnak, a haladónak a harca a régi, az elavult ellen minden fejlődés alapja. A dialektikus materializmus nemcsak leszögezi ezt a fontos törvényt, hanem megköveteli azt is, hogy tevékenyen harcoljunk az új oldalán, a régi ellen. Lenin külön foglalkozik ezzel a kérdéssel »A nagy kezdeményezés«-ben, ahol a következőket mondja: »Amikor az új éppen csak megszületett, a régi, bizonyos ideig, mindig erősebb az újnál, ez mindig így szokott lenni, a természetben és a társadalmi életben egyaránt. A csúfolódás az újnak zsenge hajtásain, az intellektuelek olcsó kétkedése és más efféle — mindez, lényegében, a burzsoázia osztályharcának módszere a proletariátus ellen, a kapitalizmus védekezése a szocializmussal szemben. Gondosan tanulmányoznunk kell az új élet hajtásait, a legnagyobb figyelmet tanusítsuk irántuk, minden eszközzel segítsük növekedésüket és »ápoljuk« ezeket a zsenge hajtásokat» (Vál. művek, 2. köt. Bp. 1949., 582. old.)

A Bolsevik Párt, Lenin és Sztálin megmutatják, hogyan kell támogatni a tudományban és a társadalmi életben születő újat. Az a támogatás, amelyben a Párt Központi Bizottsága részesítette a micsurini biológiát a weissmannizmus reakciós eszméi ellen folytatott harcában, példaképpül szolgálhat az új támogatásában.

Ezzel kapcsolatban ki kell térnünk egy helytelen tételre, amely B. M. Kedrov »A kritika és az önkritika jelentősége a tudomány fejlődésében« c. cikkében található. Ebben a cikkben Kedrov professzor több helyes megállapítás mellett a következő tételt állítja fel: »Ezen a ponton kiderül azoknak a kritikái ellenvetéseknek pozitív hatása is, amelyeket a régi hívei az új ellen felhoznak a tudományban. Ha az újat nem fogadná ilyen ellenséges kritika, akkor nem találna elegendő ösztönzésre továbbfejlődésében... Az a kritika, amely a régi pozíciókból irányul az új felé, ily módon elősegíti az új kifejlődését, mivel feltárja sebezhető pontjait«.

Kedrov professzor ezek szerint úgy gondolja, hogy minden kritika és önkritika helyes, bármilyen oldalról is jön, bármilyen célokat is követ. Ezzel a felfogással nem érthetünk egyet. Sohasem szabad megfélemlkezni Sztálin elvtárs iránytmutató megállapításáról: »Nekünk nem *akármajféle* önbírálatra van szükségünk. Nekünk olyan önbírálatra van szükségünk, amely növeli a munkásosztály műveltségét, fejleszti harci szellemét, megerősíti a győzelembé vetett hitét, megsokszorozza erőit és segíti abban, hogy az ország igazi gazdájává váljék« (Művek, 11. köt. Bp. 1950. 145. old.)

Kedrov professzornak az a kísérlete, hogy a régi és az új, a haladó és a maradi közötti harc fölé emelkedjék az említett idézet megvilágításában, mélyégesen tévesnek bizonyul. Kedrov professzor lényegileg védelmébe veszi a régít, mivel az szerinte bírálatával elősegíti az újat — sőt egyenesen arra biztatja, hogy a tudományban jelentkező új sebezhető pontjai ellen intézzen

támadást. Az ilyen álláspont csak kárt okozhat s ezért határozottan el kell vetni.

A kritikai magatartás nemcsak a tudományos elméletekkel és nézetekkel kapcsolatban szükséges, hanem a tudomány egész kísérleti, tapasztalati anyagának irányában is. A tudomány történetében az is előfordul, hogy téves nézeteket a tapasztalatra való hivatkozással igyeksenek indokolni. Ezzel kapcsolatban különös gondot kell fordítani arra, amit a marxizmus-leninizmus a gyakorlatról, mint az igazság kritériumáról és a kritérium dialektikus természetéről mond.

»Materializmus és empiriokriticizmus« c. lángeszű művében Lenin következőképpen határozza meg a gyakorlat jelentőségét az ismeretelméletben: »Az élet, a gyakorlat szempontjának kell lennie az ismeretelmélet első és főszempontjának. Ez a szempont elkerülhetetlenül a materializmushoz vezet, mert eleve elsöpri a professzori skolasztika végnélküli kieszeléseit« (Bp. 1949. 137. old.) A gyakorlat, a tapasztalat, a megfigyelés anyagot szolgáltat a tudománynak ahhoz, hogy a jelenségek mélyére hatoljon és megállapítsa a törvényszerűségeket; ugyanakkor a gyakorlatban nyilvánul meg a tudomány igazi hatalma, itt igazolódik be a feltárt törvények helyessége. Nem szabad azonban megfeledkeznünk a gyakorlat kritériumának dialektikus jellegéről — pedig ez a szempont nem mindig tükröződik vissza népszerű filozófiai irodalmunkban.

Lenin továbbfejleszti a gyakorlat kritériumának gondolatát és a következőket mondja: »Emellett persze, nem szabad elfelejteni, hogy a gyakorlat kritériuma a dolog lényegénél fogva sohasem erősíthet vagy cáfolhat meg teljesen semmiféle emberi képzetet. Ez a kritérium is eléggé »határozatlan« ahhoz, hogy megakadályozza az ember tudásának »abszolútummá« való átalakulását, de ugyanakkor eléggé határozott ahhoz, hogy könyörtelen harcot folytathassunk az idealizmus és agnoszticizmus minden válfaja ellen« (U. o.). Ha ezt a lenini útmutatást elhanyagoljuk, akkor nem értékelhetjük helyesen a tapasztalat, a gyakorlat adatait.

A marxizmus-leninizmus megalapítói számos példát szolgáltatottak arra nézve, hogyan kell felhasználni a gyakorlat kritériumát. Lenin azt tanította, hogy a jelenségek elemzésénél nem szabad egyes kiragadott vonásokra szorítkozni, hanem a jelenséget minden oldalról, kapcsolatainak és összefüggéseinek összességében kell vizsgálni. Az ilyen álláspont példájául az az elemzés szolgálhat, amelyet Lenin az első imperialista háború jellegéről ad. Lenin azt a követelményt állította fel, hogy a háború meghatározott osztályjellege következtében valamennyi hadviselő állam uralkodó osztályainak objektív helyzetét kell minden oldalról megvilágítani: »Hogy ezt az objektív helyzetet ábrázoljuk, nem példákat és nem egyes adatokat kell vennünk (a társadalmi élet jelenségeinek rendkívüli bonyolultsága következtében bármely tétel alátámasztására mindig találhatunk akármennyi példát vagy egyes adatot), hanem feltétlenül valamennyi hadviselő állam és az egész világ gazdasági életének alapjaira vonatkozó adatok összességét« (Az imperializmus mint a kapitalizmus legmagasabb foka. Válogatott művek, 1. köt. Bp. 1949. 916. old.)

Leninnek ez a tanítása arra vonatkozólag, hogy milyen módszert alkalmazunk a bonyolult társadalmi jelenségek tanulmányozásánál, igen nagyfontosságú mind a társadalom-, mind a természettudományokban. Lenin tanítása sok hiba gyökerére mutat rá, amelyeket a legkülönbözőbb ismeretágak területén követnek el.

Egyes adatok kiragadása a tények összességéből bizonyos nézetek igazolására, a természettudományok történetében is előfordul. Ilyen egyoldalúság nyilvánult meg L. A. Orbeli akadémikus felfogásában a szimpatikus idegrendszer és az állati szervezet agykérgének szerepére vonatkozólag. Orbeli akadémikus műtéti beavatkozással befolyásolta a szimpatikus idegrendszernek és legmagasabbrendű részeinek (a kisagynak) tevékenységét és konstátálta, hogy ennek kapcsán az egész szervezet, különösen pedig az agykéreggel kapcsolatban álló felsőbb idegtevékenység működésében zavar áll be. Orbeli akadémikus ebből azt a következtetést vonta le, hogy a szimpatikus idegrendszer és annak legmagasabb centrumai vezető funkciót töltenek be a szervezet egész élettevékenységében. Úgy látszik, mintha ezt a következtetést a tények is igazolnák. A valóságban azonban csak a tények egy csoportjáról van szó.

Orbeli akadémikus eltérése a pavlovi állásfoglalástól ezen a ponton abban nyilvánul meg, hogy nem vesz tudomást Pavlovnak a szervezet és a környezet kölcsönhatását lefektető tanításáról, arról a vezetőszeréről, amelyet az agyvelő legmagasabbrendű részei játszanak, nem az állatok fejlődésének tényeiből indult ki, amelyek arról tanúskodnak, hogy a fejlődés folyamán a reflektorikus centrumok, amelyek biztosítják a szervezetnek a környezettel való bonyolult kölcsönös összefüggését, egyre jobban az idegrendszernek a fejben levő végébe tevődnek át és a legmagasabbrendű állatoknál a koponyaagy kérgében összpontosulnak. Az idegrendszer különböző részeinek bonyolult kölcsönhatásában az idegrendszer legmagasabb képződményeit, amelyek speciális funkciója az, hogy biztosítsák a szervezet egészének alkalmazkodását a környezethez, vezetőszeret illeti meg. Ennek folytán, a szimpatikus idegrendszer működésének helyes megértése érdekében Orbeli akadémikusnak — amint erre számos pavlovista tudós figyelmeztette — nemcsak azt a hatást kellett volna tanulmányoznia, amelyet az idegrendszerben beálló zavar a felsőbb idegműködésre gyakorol, hanem elsősorban a felsőbb idegműködésnek, az agy legfontosabb részeinek hatását a szimpatikus idegrendszer sajátosságaira és működésére — vagyis a kérdést minden oldalról meg kellett volna vizsgálnia. Ennek a körülménynek az elhanyagolása eredményezte a hibákat Orbeli akadémikus műveiben.

A kísérleti adatok irányában tanúsított kritikátlan állásfoglalás is gátolhatja a tudományban jelentkező új kifejlődését. D. I. Mengyelejev nem fedezhette volna fel a kémiai elemek periodicitásának törvényét, ha vakon hitt volna valamennyi elem atomsúlyának meghatározásában, amelyek előtte ismeretesek voltak. Mengyelejev az elemek kémiai és fizikai tulajdonságainak mindenoldalú elemzése alapján felállította a periodicitás törvényét és egyes elemek esetében merészen korrigálta az atomsúlynak az akkori tudományban elfogadott értékét. A Mengyelejev által elméleti úton megállapított atomsúlyokat később kísérletileg is igazolták.

A felhalmozott tapasztalatok irányában tanúsított konzervatív állásfoglalás jellemzi a tudományos haladás különféle kerékkötőit, akik dogmává, abszolútummá emelik a régi gyakorlatot, nem látják az új jelenségeket és tényeket, nem segítik előre magának a gyakorlatnak a fejlődését.

A társadalmi gyakorlatnak mindig történetileg meghatározott jellege van: a gyakorlat állandóan fejlődik, de minden adott pillanatban bizonyos korlátozottságai vannak és ezért kritikai szemszögből kell nézni. A gyakorlatban is vannak haladó és maradi elemek. A társadalmi fejlődés folyamán az

emberiség nemcsak tapasztalat által tárja fel és igazolja a természet törvényszerűségeit, hanem ezeket a törvényeket arra használja fel, hogy magát a gyakorlatot is megváltoztassa, erősítse hatalmát, kiterjessze hatáskörét a természeti folyamatokra. Ennek során elkerülhetetlenül bekövetkezik a régi képzetekkel való szakítás, kiderül a régebbi tapasztalat korlátozottsága, erősödik és fejlődik mindaz, ami új és haladó a tudományban és az életben.

A burzsoá rend és polgári ideológia már természeténél fogva is mindenféle akadályokat gördít az igazi tudományos kritika és önkritika kifejlődése elé. A burzsoá társadalomban, amely a kizsákmányoláson, a »bellum omnium contra omnes« vadállati elvén alapul, természetesen mindenki óvakodik attól, hogy versenytársai és ellenségei előtt rámutasson saját gyöngye pontjaira. Az embereket gazdasági verseny, rendi keretek, osztályellenségek, nemzeti gyűlölet, vallási előítéletek választják el egymástól s ezért minden erejükkel azon vannak, hogy elrejtsek sebezhető pontjaikat. Ilyen társadalomban nincs helye az önkritikának.

Az imperialista reakció ideológusainak minden erőfeszítése arra irányul, hogy elrejtsek a kapitalizmus fekélyeit, kendőzzék a burzsoá rend kizsákmányoló jellegét, a burzsoá kultúra rothadását.

A polgári ideológia káros hatása végzetes módon nyilatkozik meg a tudományos alkotó munkában. A burzsoá tudományban folyik ugyan a vélemények harca, mert egyik tudós bírálja a másikat, de a polgári tudós rendszerint távol áll az önkritikától. A tudomány története azt bizonyítja, hogy a tudósoknak saját munkájuk iránt tanúsított kritikátlan állásfoglalása igen károsan befolyásolja sok természetkutató, sok tudományos elmélet sorsát. Hivatkozhatunk pl. Berzeliusra, a korai XIX. század nagy svéd kémikusára, aki a molekulaszervezet elektrokémiai elméletét állította fel. Ezen elmélet szerint kémiai vegyületek csak akkor képződnek, ha a pozitív és negatív töltésű atomok kölcsönösen vonzzák egymást. Berzelius elmélete a fejlődés akkori szakaszán haladó természetű volt. A tudomány azonban hamarosan új adatokkal gazdagodott, amelyek rámutattak a svéd tudós elméletének korlátaira, több tételének helytelenségére. De Berzelius nem tudta, nem akarta látni, hogy a fejlődő tudomány túlnőtt az ő elméletén, hogy ez az elmélet gyökeres átdolgozásra szorul.

A burzsoá tudós alapján véve úgy tekinti az általa felállított elméletet, mint saját »szent és sérthetetlen« tulajdonát; az új felfogásokra nem úgy tekint mint egy következő, magasabb lépcsőfokra a tudomány fejlődésében, hanem mint a konkurencia megnyilvánulásaira, amelyek ellen minden lehetséges eszközzel küzdenie kell. Berzelius is ennek az ideológiának volt a rabja s ezért letagadta a nyilvánvaló tényeket, rágalmatokat szórt az új, akkoriban haladó kémiai elméletek alkotóira s így konzervatív, reakciós szerepet kezdett játszani a tudományban.

Másik iskolapéldaként Koch német bakteriológus életét és működését említhetjük. Koch a tudományos mikrobiológia egyik megteremtője: ő fedezte fel a tuberkulózis kórokozóját és megvetette ezen betegség elleni harc alapjait. Azonban Koch tudományos eredményeinek megvolt az árnyoldala is: Koch nem ismerte a tudományos önkritika módszerét s ezért тұrhetetlenül önhitté és ellenségessé vált az új felfogásokkal szemben, amelyek saját véleményétől különböztek. Jellemző Koch magatartása I. I. Mecsnikovval, a kiváló orosz tudóssal szemben. Mecsnikov felfedezte, hogy az emberi vérben külön mozgó sejtek, fehér vértestecskék vannak, amelyek kiküszöbölik a szervezetbe

kerülő kórokozókat. A fehér vértestecskék, Mecsnikov elnevezése szerint a »fagociták« harca a kórokozó mikroorganizmusokkal fontos szerepet játszik a szervezet védekező funkcióinak a megvalósításában.

Mecsnikov a következőket írja visszaemlékezéseiben: »Koch, mint a fiatal bakteriológusok egész iskolájának feje, rögtön állást foglalt az én elméletem ellen, amely szerint a ragályos betegségekkel szemben immunitás érhető el. Tanítványainak olyan témákat adott fel kidolgozásra, amelyek ellenem irányultak«. Koch nem volt hajlandó megtekinteni azokat a mikroszkópikus preparátumokat, amelyeket Mecsnikov neki megküldött és amelyek az új elmélet helyességét igazolták. Koch csak 19 évvel később ismerte el, hogy Mecsnikovnak igaza volt.

Koch határtalan önhittsége, az önkritika hiánya a szó szoros értelmében tudományos katasztrófába sodorta a német bakteriológust. 1890-ben bejelentette, hogy feltalálta a tuberkulin nevű gyógyszert, amellyel gyógyítani tudja a tuberkulózist. Ezt a bejelentést óriási lelkesedéssel fogadták — senki sem kételkedett a felfedezésben, hiszen mindenki ismerte Koch »német alaposságát«. De a csalódás hamarosan bekövetkezett: kiderült, hogy a tuberkulinnak nincs gyógyhatása. Ennek ellenére Koch nem volt hajlandó elismerni preparátumának teljes kudarcát, hanem igyekezett az egész felelősséget az orvosokra kenni, akik szerinte kellő hozzáértés nélkül alkalmazták a tuberkulint.

Igy esik meg az, hogy a kutatási eredményekkel szemben tanúsított önkritika hiánya az újtók táborából a maradiak táborába viszi a tudósokat.

A burzsoá tudomány történetében bőven akadunk a fentiekhez hasonló tényekre. Ez arra készítette az embereket, hogy ennek a jelenségnek valamilyen általános magyarázatát keressék. A burzsoá tudományban az a felfogás terjedt el, hogy itt az embert valamilyen öröktől fogva jellemző fiziológiai törvényről van szó, amelynek értelmében a tudós ifjúkori pályafutását mint újtó kezdi, öreg korában azonban elkerülhetetlenül konzervatívvá lesz.

A valóságban azonban nincs semmiféle örök fiziológiai törvény a természetben, amely előírná, hogy az újtónak feltétlenül maradiává kellene válnia. Az emberi egyéniség fejlődése minden korszakban a társadalmi fejlődés azon törvényeinek van alávetve, amelyek az illető kort jellemzik. A burzsoá ideológia nem ismeri az önkritikát, bilincsbeveri a tudós gondolkodóképességét és saját tudományos alkotása termékeinek rabjává teszi.

A burzsoá tudományban van a »kritikának« egy különleges fajtája is, amelyről meg kell emlékeznünk. Ez a »kritika« a tudomány aláásására irányul, arra, hogy kételyt támasszon a tudomány erejében. Ezen a kétes területen a filozófusok között a legnagyobb sikert Kant érte el, aki minden erejével azt igyekezett bizonygatni, hogy az emberi ész képtelen megismerni a természet igazi jelenségeit és törvényeit. A burzsoá természetkutatók többsége ezt az aljas, becstelen filozófiát követte, amely megrágalmazza az emberi értelmet. Egyikük, Dubois-Raymond német fiziológus az »ignoramus et ignorabimus« szégyenletes jelszavát kürtölte világgá; az ő nyomdokán haladt Virchow, a patológus és anatómus, aki azt hirdette, hogy »korlátozzuk magunkat«. A mai külföldi fizikusok minden eszközzel az atomfolyamatok elvi megismerhetlensége mellett kardoskodnak. Rájuk is alkalmazhatók K. A. Tyimirjavez méltatlankodó szavai: »A tudatlanságnak milyen misztikus eksztázisa ez, amely a mellét veri és örömkönnyeget ontva ismételteti: Nem tudom! Nem fogom megtudni! Sohasem fogom megismerni!« Rájuk is alkalmazhatók I. V. Pavlov akadémikus szavai, amelyeket a burzsoá pszichológusokról mondott:

»Ezek az emberek, furcsa módon nyilván azt szeretnék, hogy kutatási területük felderítetlen maradjon.« A világ megismerhetőségének tagadása a burzsoá tudomány hanyatlását, rothadását és felbomlását tükrözi vissza.

A valóban haladó tudományt a kritika és önkritika módszerének széleskörű alkalmazása jellemzi.

Mint ahogy az új társadalmi rend előfeltételei is a burzsoá társadalom méhében születnek meg, éppúgy a polgári tudósok köréből származnak azok az emberek, akik szakítanak környezetük hagyományaival és normáival és előkészítik az új tudományos módszer megszületését. Ezek a tudósok kezdetben ösztönösen, később tudatosan is a dialektikus materializmus álláspontjára helyezkednek. Sok ilyen tudóst találunk az orosz természettudomány történetében, amely mentes volt a nyugateurópai tudomány sok skolasztikus hagyományától és eredetileg a forradalmi demokraták haladó felfogásának a hatása alatt fejlődött ki, most pedig a dialektikus materializmus alapján fejlődik tovább.

A múlt század közepén valóban forradalmi átalakulást hajtott végre a szerves kémia területén nagy honfitársunk, A. M. Butlerov. A korabeli tudomány a következő fontos problémával találta magát szemben: hogyan kell felfogni a szerves anyagok molekuláit — mint az atomok rendszertelen csoportosulását, amelyet a vonzási erő tart össze, vagy mint arányos szerkezetet, amelyben minden atom teljesen meghatározott szerepet tölt be? Butlerov szigorúan tudományos módszerekkel bebizonyította, hogy csak a második megoldás lehetséges. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a vegyi átalakulások folyamán meg fogjuk ismerni a molekula igazi belső szerkezetét, felépítését. Ezt a lehetőséget az akkori legismertebb kémikusok mind elvetették, mivel a kémiában is az agnoszticizmus álláspontját fogadták el. Butlerov materialista álláspontból kiindulva kritizálta a tudományos idealistákat, akik tagadták az atomok és molekulák tényleges létét; kigúnyolta Berthelot, az akkori idők legismertebb francia kémikusának földönecsúszó empirizmusát, amely le akarta kicsinyelni az elmélet jelentőségét a tudományban, leleplezte Mensutkin orosz kémikus maradi nézeteit, aki elavult elméleteket védelmezgetett. Butlerov a régi ellen harcolt, az új nevében; de a maga elméletét nem tekintette úgy, mintha az a teremtés koronája lenne, az utolsó szó a tudományban.

Butlerov maga követelte, hogy az általa felállított elméletet kritikai szellemben fogadják. »Rá kell mutatnom arra, — írta — hogy azok a következtetések, amelyekhez a kémiai szerkezet elve vezet, ezer és ezer esetben meg-egyeznek a tényekkel. Mint minden elméletben, természetesen itt is vannak hiányok és tökéletlenségek — akadnak tények, amelyek nem felelnek meg szigorúan a kémiai szerkezet fogalmának. Természetesen arra kell törekednünk, hogy az ilyen tények számát minél nagyobb mértékben növeljük: azok a tények, amelyek az elfogadott elméletek segítségével nem magyarázhatók meg, a legértékesebbek a tudomány szempontjából, mert ezeknek a kidolgozásától lehet elsősorban várni a tudomány fejlődését a legközelebbi jövőben«. Butlerov elmélete alapján rohamos fejlődésnek indult a szerves kémia, hatalmas szerves szintétikus vegyipar létesült, százezrével állították elő az új anyagokat, kiderítették a legbonyolultabb vegyületek összetételét.

A tudományos kritika és önkritika tekintetében példamutató az orosz természettudomány másik kiemelkedő alakja, I. P. Pavlov akadémikus. Rendkívül tanulságos, ha megvizsgáljuk a legmagasabb idegműködés területén tett felfedezéseinek történetét.

Az emésztőmirigyek működésének tanulmányozása során Pavlovnak feltűnt az a körülmény, hogy a kutyának odanyújtott étel nemcsak akkor vált ki nyáleválasztást, amikor közvetlenül a szájába esik, hanem akkor is, amikor távolból hat az állatra, alakjával, szagával és egyéb közvetett tulajdonságaival. Az akkori uralkodó pszichológiai felfogás az ilyen jelenségeket ködös magyarázatokra kívánta visszavezetni: a kutya »vágyódik«, »visszaemlékezik« stb. Pavlov határozottan állást foglalt az ilyenfajta magyarázat ellen, s azt tudománytalannak minősítette. Helyette bátran módot kezdett keresni arra, hogy a bonyolult pszichikai jelenségeknek objektív, szigorúan materialista értelmezését adja.

Az említett tény megítélésénél Pavlov éles ellentétbe került egyik laboratóriumi munkatársával, Sznerszkij doktorral. »Dr. Sznerszkij megmaradt a jelenségek szubjektív magyarázatánál — írja Pavlov — én azonban megütöközttem azon, hogy az előttünk álló feladatot ilyen fantasztikus és tudományos szempontból természetlen módon fogja fel és valamilyen más kiutat kezdtem keresni a nehéz helyzetből. Miután a dolgot alaposan átgondoltam, nehéz lelki tusa után végül arra a döntésre jutottam, hogy az ú.n. pszichikai ingerülettel szemben is tisztára fizioológiai álláspontot kell elfoglalnom, vagyis objektív külső megfigyelőként és kísérletezőként kell eljárnom, aki kizárólag a külső jelenségekkel és azok viszonyával foglalkozik« (Összes művek, 3. köt. 17. old. oroszul). Ezen az alapon Pavlov új kutatásokba kezdett és rendkívüli sikert ért el a természettudomány bonyolult és fontos problémáinak megoldása terén azzal, hogy felfedezte a nagyagyféltekék működésének alapvető törvényszerűségeit.

Pavlov egész életében heves harcot folytatott az agy működéséről táplált elavult, idealista nézetekkel. Leleplezte és szenvedélyesen ostorozta azt a sok reakciós ostobaságot, amit az idealista álláspontot elfoglaló burzsoá pszichológusok és fizioológusok — Köhler, Sherrington, Wundt és mások — összehordtak. Az új tanítás megszilárdításáért vívott harc során azonban Pavlov állandóan előretört. »A kutató helyzete — jegyezte meg — bizonyos szempontból mindig visszás. Az ember egyrészt meglegedést érez, amikor eléri a célját, amikor megért valamit — ez helyes és természetes, ez a tudós tevékenységének mozgatóereje; másrészt viszont, ha az ember ezzel megelégszik és babérain pihen, akkor ismeretköre korlátolt marad. Jólesik, hogy egy új, pontos tényt sikerült megállapítani — másrészt viszont valami ezt súgja: ezzel még nincs a dolognak vége — folytasd, vess fel új kérdéseket, amelyeket meg kell oldanod« (»A pavlovi szerdák« A Pavlov-kör kiadványai, 3. köt. 192. old. oroszul.)

A tudományos alkotás nevezetes mintaképei Pavlov »Előadásai a nagyagyféltekék működéséről«; ezekben az előadásokban tudósunk feltárta ezen bonyolult szerv működésének alapvető törvényszerűségeit. Pavlovnak minden dogmatizmustól távolálló módszerére rendkívül jellemző, hogy e művében külön kitér azokra a hibákra, amelyeket ő és munkatársai munkájuk folyamán elkövettek és egész fejezetben foglalkozik az agy fizioológiájának megoldatlan problémáival. Semmi sem áll távolabb tőle, mint a dogmatikus tárgyalásmód: hallgatói és olvasói előtt szándékosan feltárja az igazi tudományos munka nehézségeit és útjait, megvilágítja a további munka perspektíváit. Az »Előadások« végén Pavlov ezt írja: »Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a fizioológiának ez az új területe valóban megragadó és kielégíti az emberi ész két, mindig párhuzamosan haladó tendenciáját: azt a törekvést, hogy egyre

újabb igazságokat ragadjunk meg és a tiltakozást azon téves álláspont ellen, amely a tudást bármely ponton lezártnak tekinti» (Összes művek, 4. köt. 325., old oroszul).

A pavlovi tanítás és a szabad vita módszerének diadala megnyilvánult azon az együttes ülésen, amelyet a Szovjetunió Tudományos Akadémiája és a Szovjetunió Orvostudományi Akadémiája mult év nyarán rendezett. Ez az ülés kifejezte a sztálini gondoskodást Pavlov tanításának sorsa iránt. Az ülés résztvevői kritikailag megvizsgálták és szabadon megtárgyalták a fiziológia frontján kialakult helyzetet. K. M. Bikov és A. G. Ivanov-Szmolenszkij előadásaikban bírálatot mondtak több fiziológus helytelen, Pavlov-ellenes tételeiről és ismertették nagy honfitársunk alkotó fejlődésének útjait. Ivanov-Szmolenszkij professzor záróbeszédében példát mutatott az önkritikára, mikor a saját műveiben mutatkozó hibákat elemezte. A professzor többek közt a következőket mondta: »Mikor gondolatban áttekintem több mint harmincéves tudományos pályámat, sok hibát és hiányt látok munkámban, amelyeket az esetek többségében már kiküszöböltem és kijavítottam, egyes esetekben pedig most dolgozom kiküszöbölésükön és kijavításukon. Mint minden tudósnál, valószínűleg nálam is vannak hibák, amelyeket nem veszek észre. Hálás leszek azoknak, akik barátilag figyelmeztetnek ezekre a hibákra.«

Rá kell mutatni a helytelen nézeteket bíráló kritika elleni védekezés egyik fajtájára, amellyel helyenként a fiziológiában találkozunk. Ez annál fontosabb, mivel hasonló argumentumokat más ismeretágakban is használnak azok, akik helytelen koncepciójuk kritikája alól igyekeznek kibujni.

Sztálin elvtárs leleplezte Marrnak és »tanítványainak« azt a kísérletét, hogy a nyelvről szóló »új tanításukat« nyelvtudományi marxizmusnak tüntessék fel. Marr tanítványai a marxizmus mögött kerestek menedéket és így próbálták leszerelni a kritikát, amelyet az »új tanítás« ellenfelei intéztek ellenük. Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkái megmutatták, mennyire alaptalan Marrnak és »tanítványainak« az a törekvése, hogy a nyelvről szóló új tanítást marxista tanításnak állítsák be; ugyanakkor Sztálin munkái megvetették a gránitalapzatot az igazi marxista nyelvtudomány számára.

Az a törekvés, hogy hibás nézeteket dialektikus materialista tételekként állítsanak be s e nézetek kritikusaít a marxizmustól való elhajlással vádolják, egyéb tudományokban is előfordul. Így pl. a formalista genetikusok következetesen materialista tanításnak igyekeztek feltüntetni elméleteiket, azon az alapon, hogy az öröklődésnél anyagi hordozókat, a géneket tételezik fel. A. Grigorjev akadémikusnak a fizikai földrajz terén felállított sémái, amelyeket a jelenlegi tudományos közvélemény skolasztikusnak minősít és elvet, hosszú időn át dialektikus jellegűeknek voltak beállítva. Ugyanez a helyzet figyelhető meg a fiziológiában is. L. Orbeli akadémikus igyekezett átmenteni Helmholtz-Müller szubjektív-idealista koncepcióit az érzékszervek fiziológiája terén és megpróbálta kompromittálni Pavlovnak az analizátorokra vonatkozó objektív tanítását, egyedül azon az alapon, hogy a »Filozófiai füzetek«-ben Lenin megemlíti az érzékszervek fiziológiáját, mint az ismeretelmélet egyik alkotó részét. L. Orbeli azonban egyáltalán nem veszi tekintetbe azt a kritikát, amelyet Lenin »Materializmus és empiriokriticizmus« c. művében adott az érzékszervek fiziológiájára vonatkozó idealista felfogásokról. I. Sz. Boritov akadémikus úgy próbálta bebizonyítani a felsőbb idegműködésről szóló pavlovi tanítás alkalmazhatatlanságát az emberre, hogy ködös elmefuttatásokba bocsátkozott a mennyiségből a minőségbe való átcsapásról és a dialektikáról.

A pszichiátria terén az »agypatológiával« foglalkozó különféle tudománytalan koncepciók hívei a dialektikus materializmus terminológiájával díszítették nézeteiket és fennhangon hirdették, hogy Pavlovnak a pszichiátriára vonatkozó tanítása a »mechanizmus óriási veszélyeit« rejti magában. Mikor Lenin annakidején leleplezte az orosz machistákat és kigúnyolta kritikátlan állásfoglalásukat a marxista-ellenes elméletekkel szemben, a következőket írta : »... Machot olvassák, Machban hisznek, elferdítik Machot és ezt marxizmusnak hívják...« Sok tapasztalatlan ember sajnos hasonló hibát követ el : Marrt olvassa, Marrban hisz, elferdíti Marrt és ezt marxizmusnak nevezi ; Beritovot olvassa, Beritovra esküszik és ezt is marxizmusnak hívja.

A marxista tanításnak a mi hazánkban óriási tekintélye van. Le kell leplezni és véget kell vetni az olyan kísérleteknek, amelyek ezt a tekintélyt hibás tudományos nézetek védelmére és megalapozására kívánják felhasználni.

A dialektikus materializmus, amint erre Engels rámutatott, azt jelenti, hogy a természetet olyannak fogjuk fel, amilyen. Ebből következik, hogy minden tudományos elméletet elsősorban a valósággal kell összehasonlítani és a gyakorlatban kell kipróbálni. Emellett nem szabad megfeledezni arról sem, hogy a materializmus maga is minden új, korszakalkotó felfedezéssel gazdagodik.

A fiziológia kérdéseire vonatkozó vita megmutatta, hogy több kutatóintézetben a szovjet tudományhoz méltatlan szokások uralkodnak : a tudományos vezető csalhatatlanságába vetett hitet terjesztik és vele kapcsolatban a legcsekélyebb kritikai megnyilvánulásokat is lefojtják. Sok fiziológus belsőleg nem ért ugyan egyet egy-egy kollégája tudományos felfogásával, de a kollégialitás helytelen értelmezése folytán nem illeti kritikával. Pedig tudományos munkatársunkkal szemben nem az a kötelességünk, hogy hibáit és baklövéseit elkenjük, hanem hogy idejében felfedjük azokat.

Annakidején egyes »nebántsvirágok« barátságtalan magatartással vádolták Lenint amiatt, hogy hibáikat feltárta. Ezzel kapcsolatban Lenin a következőket írta : »Mi elismerjük az elvtársi viszonyból folyó kötelességeket, azt a kötelességet, hogy támogatunk minden elvtársat, türelemmel viseljük véleményük iránt, de a mi szemünkben az elvtársiasság kötelessége abból a kötelességből fakad, amellyel az orosz és a nemzetközi szociáldemokráciának tartozunk, nem pedig megfordítva« (Művek, 4. kötet, 244—245. old. oroszul). A tudományban is az igazi kollégiális viszony elsősorban abból a gondoskodásból ered, amelyet a tudomány fejlesztése, hazánk felvirágzása iránt érzünk. A hibák idejében történő feltárása kollégiális kötelesség, mert a hiba elkövetőjét megőrzi a tudomány számára és lehetővé teszi, hogy tévedését minél hamarabb kijavítsa.

A kritika és az önkritika figyelemreméltó kifejezésre talált I. V. Micsurin-nak, a biológia forradalmi művelőjének munkáiban. Micsurin azt a nemes feladatot tűzte maga elé, hogy többféle gyümölcstermő növényt fog természeteni Oroszország középső övezetében ; kezdetben azt az akkoriban általánosan elfogadott eljárást alkalmazta, hogy a déli növényfajtákat igyekezett meghonosítani, amelyeket helyi alanyokba oltott be. Ezen első kísérleteivel kapcsolatban a következőket írta : »Annakidején nekem is tetszett a meghonosítás Grill-féle módszere. Ez a módszer azonban másoknak is, nekem is sokba került. Egy csomó munkát, pénzt és időt fecséreltem rá, szinte minden eredmény nélkül. Grill elméletének hatása alatt nekem is sikerült a tambovi kormányzóságban több kitűnő külföldi körtefajtát meghonosítanom, amelyek

néhány évig szépen fejlődtek és jó termést hoztak, úgyhogy nemcsak magam győződtem meg az ilyen csodák lehetőségéről, hanem másokat is meg akartam erről győzni s ezért cikket írtam a meghonosítás terén szerzett tapasztalataimról... De mit tesz isten! — a következő télen az új gyümölcsfajták fele lefagyott, az utána következő években, kevés kivétellel a többi is. Végül is összevissza három fajta maradt meg s én azzal vígasztaltam magam, hogy munkám legalább nem veszett teljesen kárba. Később azonban kétségem támadt, hátha a megmaradt fajták az én mesterkedésem nélkül, maguktól is hoztak volna termést. Hogy erről meggyőződjek, újra megrendeltem ugyanazokat a fajtákat a külföldi faiskolából; kiderült, hogy feltevésem helyes volt.» (Művek 1. köt. 137. old. oroszul.)

Micsurin felfedezte az új gyümölcsfajták létrehozásánál alkalmazott régebbi módszerek helytelen voltát; ezeknek az eljárásoknak a lényege az volt, hogy a kedvező véletlenre számítottak. Micsurin módokat talált arra, hogy tudatosan irányítsa a növényi képződményeket. A vegetatív közelítés, a távoli hibridizáció és a növények irányított természetése módszereinek segítségével gazdag új változatokat hozott létre a következő gyümölcsfajtákban: alma, körte, cseresznye, egres, málna, szeder, ribiszke, berkenye, szőlő, őszibarack, dinnye; ugyanakkor új rózsafajtákat és egyéb hasznos növényváltozatokat hozott létre. A micsurini tanítás új, magasabb lépcsőfokot jelent az élő természet fejlődési folyamatainak irányításában.

Micsurinnak és követőinek kemény harcot kellett folytatniok a reakciós beállítottságú biológusok ellen, az ellen, amit Micsurin a »megrögzött előítéletek penészének« nevezett. Micsurin tapasztalati úton bizonyította be a formalista genetikusok tanításának helytelenségét, akik azt hirdették, hogy valamilyen »halhatatlan átöröklődési anyag« van, amely független a külső környezet befolyásától. »A kerti bürokrácia ál-korifeusai« ellen vívott harcában Micsurin egy pillanatra sem feledkezett meg arról, hogy továbbfejlessze és tökéletesítse munkamódszereit, új tanítását. Követőihez ezeket írta: »Figyelmeztetnem kell azonban benneteket arra, hogy az én módszereim alkalmazásánál állandóan előre kell tekinteni, mert e módszerek lélektelen alkalmazása dogmává változtathatja azokat, titeket, micsurinistákat pedig pusztá utánzókká és kompilátorokká. Ennek azonban semmi köze a micsurini munkához: az én módszerem lényege a folytonos előretörés, a tapasztalatok szigorú ellenőrzése és átértékelése minden új jelenség figyelembevételével, a mozgás és a változás« (Művek, 4. köt. 246. old. oroszul.)

Az Összszövetségi Mezőgazdaságtudományi Lenin Akadémia történelmi jelentőségű augusztusi ülésén Weismann és Morgan hívei végleges vereséget szenvedtek hazánkban és a micsurini biológia elvei teljes mértékben diadalmaskodtak. Ezen az ülésen vereséget szenvedtek a »középutasok« is, akik eklektikus módon igyekeztek egyesíteni az élenjáró, micsurinista tanítást a formalista genetikusok idealista és metafizikus felfogásával. A tudományos biológiában lefolyt küzdelem újból megerősítette Sztálin elvtársnak azt a megállapítását, hogy »elvi természetű kérdésekben nincs és nem is lehet középut« (Művek, 9. köt. 4. old. oroszul). Ez az ülés példát mutatott a harcos, bolsevik tudományos kritikára és sok tudományos dolgozónak segítségére volt abban, hogy megszabaduljon hibáitól és elinduljon az élenjáró, micsurini biológia útján.

A micsurini biológia győzelme új, eddig ismeretlen távlatokat nyitott meg a tudományos kutatás számára, amely népünk jólétének és hatalmának további felvirágoztatására irányul.

A micsurini biológia fejlesztéséért vívott harcában T. D. Liszenko akadémikus jelentős új eredményekkel gazdagította az igazi tudományos biológiát. Liszenko felállította a növényi szervezetek szakaszos fejlődésének elméletét, s ennek az elméletnek az alapján új módszereket fedezett fel a növények természetének megváltoztatására. Ezen elmélet gyakorlati következményei beláthatatlanok. Liszenko akadémikus azonban arra inti a szovjet tudósokat, hogy ne elégedjenek meg az elért eredményekkel. »A mezőgazdasági tudomány legtöbb tétele olyan természetű, — írja, — hogy azokhoz nem szabad túl sokáig ragaszkodni, sőt a kutatónak egyenesen kötelessége, hogy ezeket a tételeket »továbbgörgesse«, még ha maga is állította fel azokat. Az ilyen tételek lehetnek viszonylag igazak, hatékonyak és ezért hasznosak is, — kötelességünk az, hogy helyettük még hatékonyabb, még igazabb tételeket találjunk. Vannak azonban tételek, amelyeket fel kell fogunk, örökre fejünkben kell tartanunk és munkánkban ezekből kell kiindulnunk, nem térve el tőlük és nem gondolva azt, hogy egyszerre csak ezek is helyteleneknek bizonyulnak. Ilyen tételek a fejlődélmélet alapvető megállapításai és a dialektikus materializmus tételei« (Agrobiológia. 195. old. oroszul).

Viljamsz agronómiai tanításáról írt cikkében Liszenko akadémikus példát mutatott arra, hogyan kell kritikailag vizsgálni egyes hibás tudományos nézeteket, hogyan kell harcolni a dogmatizmus ellen, még akkor is, ha olyan kiváló tudósok véleményéről van szó, mint amilyen V. R. Viljamsz volt.

A dogmatizmus és a tudományos betűragás elleni harc nevezetes példája O. B. Lepasinszkaja működése, aki következetesen, hevesen küzdött Virchow tanainak megkövesedett dogmái ellen a biológiában és az orvostudományban. Lepasinszkaja megcáfolta Virchow felfogását, amely szerint az élő szervezet minden sejtje csak sejtéből keletkezhetik és sejt nélkül nincs élet; a szovjet tudós azonban a konzervatív beállítottságú tudósok tömör érefalával találta magát szembe, akik nem voltak hajlandók a virchowi elmélet helyességében kételkedni, sőt még a Lepasinszkaja által bemutatott kísérleti anyaggal sem voltak hajlandók megismerkedni — mindamellett igyekeztek kimutatni, hogy megállapításai teljesen alaptalanok. A Virchow-féle elmélet hívei azonban érezték, hogy a Lepasinszkaja ellen irányzott érvek nem találtak célba, s ezért úgy döntöttek, hogy »többet erővel mint ésszel«. Az eredmény az volt hogy az »Orvos-egészségügyi dolgozó« című lapban támadás jelent meg Lepasinszkaja ellen, harminc aláírással. Nyilván arra számítottak, hogy ilyen »koncentrált támadással« belé tudják fojtani a szót és el tudják hallgattatni tudomány ellenfelüket. Ebben a kérdésben azonban elszámították magukat. Tudományos kérdéseket nem lehet szavazattöbbséggel eldönteni és az aláírások száma nem növelheti a cikk tudományos érvelésének erejét. A győzelmet az új, élenjáró tudományos oldal, O. B. Lepasinszkaja oldala aratta, míg a »koncentrált támadás« hívei teljes vereséget szenvedtek.

A vélemények nyílt harcában, szabad vita folyamán Lepasinszkaja megsemmisítő csapást mért a Virchow-féle sejt-patológia elavult rendszerére. Ebben a küzdelemben abból a támogatásból merített lelkesedést és erőt, amelyet még 1943-ban, a háború kellős közepén nyújtott neki a tudósok legjobb barátja, a haladó, materialista tudomány legfőbb támogatója: Sztálin elvtárs.

A marxista-leninista tanítás alapjainak birtokában a szovjet természet-kutatók egyre nagyobb mértékben alkalmazzák a kritika és önkritika módszerét tudományos kutatásaikban.

A szabad vita és megbeszélés állandóan használt fegyverré válik a szovjet tudomány fegyvertárában. Az önkritikus magatartás saját kutatásaik, elméleti felfogásaik és kísérleti eredményeik irányában egyre inkább fontos belső ösztönzőerővé lesz a tudományos dolgozók alkotó fejlődésében. Kádereink elméleti fejlődése, amint folytatólagosan elsajátítják a materialista dialektikát, az igazán szabad kritika kifejlődése — mindez azt eredményezte, hogy a mi hazánkban leplezték le a formalista genetika tudománytalan tételeit, a kémiai rezonancia-elméletnek a valósággal ellentétben álló koncepcióját, a téves virchowi nézeteket, a mechanikus és idealista torzításokat a fiziológia és orvostudomány területén. A mi napjainkban megkezdődött a sajtóban a csillagászat és a földrajz alapvető kérdéseinek megvitatása, a fontos geológiai problémák (érképződés, üledékes kőzetek) megtárgyalása; élénk vélemény-csere folytatódik az elméleti fizika, mikrobiológia, technika, bányászat és geofizika egyes kérdéseiről.

A tudományos folyóiratok egyre gyakrabban közölnek kritikai tanulmányokat és vitaanyagot. A felsőbb idegműködés Pavlovról elnevezett folyóirata több értékes, tartalmas tanulmányt közölt, amelyek leplezték Orbeli, Rozsanzskij, Anehin és más fiziológusok téves nézeteit. Érdekes vita alakult ki »az Olajgazdálkodás« című folyóirat hasábjain a kőolaj eredetére vonatkozólag. De a tudomány berkeiben helyenként még meghúzódnak a mult maradványai, a munkamódszerekről alkotott helytelen elképzelések, az önkritika elvetése, a kritika szerepének lebecsülése. Nem szabad megfeledkeznünk arról, amire Sztálin elvtárs is rámutatott, hogy »a régi szokások és módszerek, hagyományok és előítéletek, amelyeket a régi társadalomtól örököltünk, nagyon veszélyes ellenségei a szocializmusnak« (Művek, 6. köt. Bp. 1951. 275. old.)

Nálunk alig akadunk most olyanokra, akik nyíltan fellépnének a tudományban gyakorolt kritika és önkritika ellen. Mindamellett a kritika és az önkritika fejlődését még sok körülmény gátolja. Foglalkoznunk kell azoknak az elvtársaknak az érveivel, akik elvben a kritika ellen foglalnak állást, ha az olyan személyekre vonatkozik, akik vezető állást töltenek be a tudományos kutatóintézetekben. Ezek a furesa felfogású elvtársak rendszerint azzal érvelnek, hogy a kritika alááshatja a bírált személy tekintélyét és akadályozhatja felelősségteljes funkcióinak teljesítésében. Ezek az elvtársak nyilván úgy vélekednek, hogy a tudósok hibáinak elkenése erősíti tekintélyüket. Ez a felfogás alapján téves.

A kritika irányában tanúsított helyes magatartás erősíti a tudományos vezető tekintélyét, termékenyebbé teszi munkáját. Ha az igazságos kritikát elutasítják, elnyomják, akkor egy ideig látszólag minden rendben van, később azonban a tudós tekintélye elkerülhetetlenül összeomlik, mert a tudomány előrehaladását nem lehet megállapítani.

A gyakorlatban sokszor adódnak esetek, amikor az önkritika csupán formális jellegű. A formális önkritika, a fél-vallomás, vagy a hirtelen vélemény-változtatás, az okok elemzése és magyarázata nélkül nem ad a tudósnek lehetőséget arra, hogy megszabaduljon a tévedések terhétől és eltökélten haladjon új útján. Az ilyen formális önkritika példája az a felszólalás, amelyet L. Orbeli akadémikus tartott a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnökségének

ülésén; ez az ülés az Összszövetségi Mezőgazdaságtudományi Lenin Akadémia 1948 augusztusában tartott konferenciájának eredményeit összegezte. L. Orbeli akadémikus ez alkalommal a következőket jelentette ki: »Lehet, hogy nem szóltam kellő eréllyel, de szerintem nehéz elképzelni az önkritika nagyobb mértékét, mint amikor én teljesen és maradéktalanul magamra vállaltam az egész felelősséget mindazért, ami tíz éven át az Akadémia Biológiai Osztályán történt és egy lépést sem tettem annak érdekében, hogy a felelősséget másokra hárítsam. Én ezt önkritikának nevezem és azt hiszem, hogy az önkritikának szovjet értelmezése ettől az értelmezéstől nem különbözhetik.«

Valójában azonban az önkritika szovjet értelmezése lényegesen különbözik attól, amit Orbeli akadémikus felszólalásában kifejtett. A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy nem elég bevallani a hibákat: fel kell tárni a hibák okait, forrásait is és ami a legfontosabb, közös fronton harcba kell tömörülni ezen hibák ellen. Ezt a feladatot Orbeli akadémikus nem teljesítette, sem formalista genetikai, sem Pavlov-ellenes tévedéseivel kapcsolatban. Így tehát nem véletlen, hogy a tudományos közvélemény Orbeli edd'g tett nyilatkozatait csupán a hibák formális elismerésének tekinti.

A tudósok között találkozunk még néha olyan érvekkel a kritika ellen, amelyek a külföldi tudomány előtti, eddig még le nem küzdött hajbókolásból származnak. Így például annak idején, amikor éles harc fejlődött ki a mendelizmus és weismannizmus ellen, egyesek annak az aggodalmuknak adtak kifejezést, hogy ez a harc esetleg megárthat a szovjet tudomány külföldi presztizsének. Mikor a külföldről importált, idealista kémiai rezonancia-elméletet bírálták, egyes kémikusok azzal a kérdéssel álltak elő, nem fog-e ennek az elméletnek a bírálása csorbát ütni a szovjet kémia tekintélyén? Nyilvánvaló, hogy az ilyenfajta »érvelésnek« semmiféle alapja sincs. Az élenjáró szovjet tudósokat Sztálin elvtársnak azok a nevezetes szavai irányítják munkájukban, amelyeket a Nagy Októberi Forradalom előestéjén mondott: »El kell vetni azt az elavult felfogást, hogy csak Európa mutathat nekünk utat« (Művek, 3. köt. Bp. 1950. 206. old.) A valóban haladó külföldi tudósok örömmel szemlélik azt a harcot, amely a Szovjetunióban az élenjáró tudomány érdekében folyik, mert ez a harc elősegíti a szovjet tudomány tekintélyének megerősödését, a vezetőszerp kiharcolását. Ami viszont a reakciós beállítottságú tudósok véleményét illeti, ezek miatt nem igen érdemes nyugtalankodni.

A tudományban komoly kárt okoz a kritika különféle formáinak elfojtása. Itt elsősorban egyes csoportok kísérleteire kell utalnunk, amelyek monopolisztikus helyzetet akarnak szerezni a tudományban és azt a rendszert kívánják meghonosítani, amelyet Sztálin elvtárs arakcsejevi uralomként bélyegzett meg. Néha előfordul, hogy az intézetekben, folyóiratoknál, a különféle bizottságokban a vezető állások olyan csoportok kezébe kerülnek, amelyek adminisztratív módszereket alkalmaznak a tudományban. Ezek az emberek csoportjuk érdekeit az általános tudományos érdekek, az általuk előírt fegyelmet az állami fegyelem fölé helyezik, s ezzel gátolják a tudományos kritika fejlődését, a tudománnyal foglalkozó fiatalság előrehaladását.

Az arakcsejevi módszerek követői hónapokon, éveken át visszatartják a kritikai szellemű tudományos tanulmányok megjelenését a folyóiratokban, akadályokat gördítenek ellenfeleik tudományos fejlődése útjába, gátolják tudományos munkájukat; erre az ad nekik lehetőséget, hogy a tudományos intézetekben szavuk van a javadalmazás, az anyag és a felszerelés elosztásá-

nál. A dolog néha oda fajul, hogy a tudományos kutatóintézetekből kizárják azokat, akik kritikával állanak elő.

A kritika miatti üldözés a legutóbbi időig is előfordult a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Földrajzi Intézetében.

A tudományos közvélemény mélyen felháborodott azon az eseményen, amely a Tyimirjavez Mezőgazdasági Akadémiában, Businszkij akadémikus laboratóriumában játszódott le. K. Baltjan, Businszkij akadémikus aspiránsa azt a feladatot kapta, hogy a gyepespodzolos talajfajták gyökeres átalakítása területén dolgozzon ki egy témát. Kutatásai során olyan következtetésekre jutott, amelyek ellentétben álltak a laboratórium vezetőjének felfogásával. Ahelyett, hogy hallgatott volna a kritikára, Businszkij akadémikus eltiltotta Baltjant az előadások tartásától, sőt még munkahelyéről is eltávolította.

Ha a tudományos testületekben ilyen posványos hangulat uralkodik, ez meggátolja a tudósok munkájában mutatkozó hibák idejében történő feltárását és kijavítását; az eredmény az, hogy a hibák tovább halmozódnak. Így például a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Fizikai-Műszaki Intézetében Latisev tudományos dolgozó kellőképpen nem ellenőrzött kísérletek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a Ra C magsprektumának különösen finom szerkezete van. Latisev munkáját nem vitatták meg kritikailag az intézetben, eredményeit kétségbevonhatatlannak tekintették a tudományos életben és a tudós még jutalmat is kapott. Egy másik intézet ellenőrző kísérletei során azonban kiderült az eredmények téves volta, amit Latisev maga is kénytelen volt elismerni. Nem szükséges bizonygatni, hogy a tudományos munka folyamán különféle kísérleti és elméleti tévedések fordulhatnak elő. Az ilyen hibák lehetősége jóval kisebb azokban a testületekben, ahol a végzett munkát szabadon és szakértelemmel bírálják. Ez nem történt meg a Fizikai-Műszaki Intézetben, ahol a tudományos dolgozó munkája a testület ellenőrzésétől és kritikájától függetlenül folyt.

Az utóbbi időben egyre nehezebbé lett akadályokat gördíteni a bolsevik kritika kifejlődése elé a tudományban; a helyükön megmaradt araksejevisták ezért a kritika »semlegesítésének« módszerét alkalmazzák. Így például egyes folyóiratok szerkesztőségében az a gyakorlat alakult ki, hogy amennyiben kritikai szellemű cikk érkezik be, azt magához a bírált személyhez juttatják el, véleményezést végett. A cikk érdekességeit lecsiszolják, a fogalmazásból kihúzzák a méregfogakat és a cikk végül is »áramvonalas« formában jelenik meg a folyóiratban — persze a bírált személy válaszával együtt. Így például a kísérleti és elméleti fizikai folyóiratban legutóbb megjelent Sz. Vernov, N. Dobrotin és Zacepin cikke »A varitronok létezésének kérdéséről«, amely A. Alihanjan és A. Alihanov munkáját kritizálja a kozmikus sugárzás kutatása terén; ezt a cikket a három bíralt szerző tanulmányai közé szűrték be. Az elrendezés nyilván azért történt így, hogy azonnal semlegesítsék a kritika hatását.

Egyes tudományos folyóirataink szerkesztőbizottságai megpróbálták a szabad eszmecsere és a nyílt megvitatás elvét a »bizalmas kritika« módszerével helyettesíteni. Ha a szerkesztőségbe olyan cikk érkezik, amely vitás kritikai anyagot tartalmaz, vagy új, eredeti szempontból állítja be a kérdést, akkor a cikket a »bizalmas megbíralás« végnélküli útjára menesztik. Rendszerint egymásnak ellentmondó bírálatok futnak be; a szerzőnek azt javasolják, hogy ezek alapján dolgozza át cikkét; az átdolgozott cikket újra bírálóknak küldik el és így tovább, ad infinitum. A dolog oda lyukad ki, hogy ezek a

szerkesztőségek többé már nem felelős, döntési jogot gyakorló testületek, hanem csupán forgalmi állomások, ahol a cikkeket szétküldik, a bírálókat pedig összegyűjtik. Celincev professzor cikkei, amelyek a kémiai rezonancia idealista elméletét kritizálták, hónapokig heverték a szerkesztőségi fiókokban. A szerkesztőbizottságok hosszú hónapokig »vizsgálgatták« O. B. Lepesinszkaja professzor értekezéseit is.

Helyenként sajnos még mindig el van terjedve az az ódon, szüette teória, hogy az ember legjobban akkor érezheti magát biztonságban, ha nem áll elő vitatható, új anyaggal — máskülönben a cikk megjelenésénél mindenféle kellemetlen meglepetések érhetik. A tudomány haladása azonban végül is le fogja leplezni és ki fogja söpörni azokat a gyáva, önző alakokat, akik a tudományos folyóiratok szerkesztőségeibe befurakodtak.

Mindezeknek az egészségtelen jelenségeknek, amelyek a szovjet tudomány szabad fejlődését akadályozzák, nincs helyük a mi tudományos intézeteinkben. A különféle monopolisztikus csoportokat, amelyek arakesejevi módszereket kultiválnak a tudományban, le kell leplezni és fel kell számolni. A szovjet tudomány nem tűri meg, elítéli és kineveti azokat a tudományos gyászvitákat, akik folyvást attól rettegnek, »nehogy valami történjék«, a »nagyfejűek« előtt hajlonganak és halálra ijednek minden új szótól a tudományban.

A SzK(b)P Központi Bizottságának az ideológiai kérdésekre vonatkozó határozatai az egész tudományos közvéleményt megmozgatták. A SzK(b)P Központi Bizottságának utasítására és irányítása alatt lefolyt tudományos viták megmutatták, mennyire fontos a szabad kritika módszere a tudomány fejlődése szempontjából. A filozófiai, biológiai és az élő anyag fejlődésének kérdéseivel foglalkozó viták fontos útjelző állomásoknak bizonyultak az illető tudományok történetében. A nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozó vita, amelyben Sztálin elvtárs is résztvett, fordulópont volt a nyelvtudomány fejlődésében. Ugyanakkor Sztálin elvtárs nyilatkozatai óriási hatást gyakoroltak valamennyi tudományra, elősegítették a kritika és a vélemények szabad harca módszerének meghonosítását valamennyi ismeretágban.

Ma már sok tapasztalatot gyűjtöttünk a szabad tudományos viták megszervezése tekintetében. Itt elsősorban azokat a széleskörű, az egész Szovjetunióra kiterjedő vitákat említjük meg, amelyek a nyelvtudomány, a biológia és a fiziológia terén lefolytak. Ezeket a vitákat részben nyilvános gyűlések formájában, részben a sajtó hasábjain szervezték meg. A viták eldöntötték az illető tudományok alapvető kérdéseit, megerősítették a haladó irányzatokat a szóbanforgó ismeretágakban. A kozmogónia és a kémiai szerkezet kérdéseivel foglalkozó értekezletek némileg különböző célt tűztek ki maguk elé: feladatuk az volt, hogy kritikailag megvizsgálják az illető tudományok helyzetét és megtalálják a módokat a tárgyalt problémák további kidolgozására. A vitás kérdések megtárgyalása egyre nagyobb helyet foglal el az intézetek tudós-tanácsának és az egyes laboratóriumok munkájában. Külön vitauléleteket, vitaanyag-gyűjteményeket adnak ki, amint ezt a Szovjetunió Tudományos Akadémiája is megtette, amikor megszervezte az üledékes kőzetek geológiájával foglalkozó vitát. Napjainkban élénkebb tevékenység észlelhető tudományos folyóiratainkban is, amelyek egyre gyakrabban közölnek vitaanyagot. A fiziológia területén teljes mértékben beigazolta létjogosultságát a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége mellett működő Pavlov Tudományos Tanács, amely széleskörű és termékeny munkát végez

azzal, hogy kritikailag felülvizsgálja az egyes tudományos intézetek működését a fiziológia és orvostudomány terén.

A feladat az, hogy a szabad kritika és a vélemények harcának módszere szolgáljon alapul minden tudományos testület munkájában, az Akadémiától a laboratóriumokig és tanszékekig. A tudományos vitákba nagyobb mértékben kell bevonni a fiatal, felnövő tudományos kádereket, beléjük kell oltani a merész, bátor tudományos alkotás szellemét. A kritika és az önkritika biztosítja a tudományos testület egészséges szellemét és ezzel is előmozdítja a tudományos munka sikerét.

A szovjet tudomány máris hatalmas sikereket ért el. Ezeket a sikereket a Párt és a szovjethatalom gondoskodásának köszönheti, amelyek fáradhatatlanul, minden lehetséges módon fejlesztik hazánk élenjáró tudományát. Tudósaink túlnyomó tömege önként, örömmel állítja minden erejét és tudását a nép szolgálatába, a szocialista haza felvirágzása érdekében. Tudósaink mélyen átérzik felelősségüket az állam irányában és minden eszközzel segítségére vannak a szovjet államnak azoknak a gyakorlati feladatoknak a megoldásában, amelyek a kommunista társadalom építése során felmerülnek. Ez az alapja annak, hogy egész sereg ismeretághban szovjet tudósok foglalták el az első helyet a világ tudományos életében.

A sztálini gondoskodástól körülvéve, a szocializmus országának tudományos dolgozói egyre újabb sikereket érnek el, az emberi értelem újabb és újabb győzelmeit a természet megismerése és legyőzése terén. Ezt a fejlődést elő fogja segíteni, ha a tudományos munkában következetesen és állhatatosan, még nagyobb mértékben meghonosítjuk a kritika és önkritika bolsevik módszerét.

ÖT HÉT KÍNÁBAN*

RUSZNYÁK ISTVÁN akadémikus

Az a nagy megtiszteltetés ért, hogy mint a magyar tömegszervezeti delegáció egyik tagja, — résztvehettem Pekingben a kínai nép nemzeti ünnepén, felszabadulásának második évfordulóján. Az ünnepségek után a kínai elvtársak lehetővé tették számunkra, hogy megtekinthessük ennek a hatalmas országnak jelentős részét. Utunk öt hétig tartott. Láttunk városokat, falvakat, gyárat, iskolákat és főleg alkalmunk nyílt megismerkedni a kínai nép életével.

Ez a Kínában töltött öt hét életem legnagyobb benyomásai közé tartozik és talán csak az az öthetes utazás múlja felül, amelyet 1947-ben a Szovjetunióban tehettem. Amikor 4 évvel ezelőtt beszámoltam a Szovjetunióban látottakról és tapasztalataimról, egyik legnehezebb feladatomból az volt, hogy felvegyem a harcot azok ellen a hamis hiedelmek ellen, amely népünk és különösen értelmiségünk körében el voltak terjedve. Ez persze akkor nem volt csodálatos, mert a fasiszta reakció kormányai hermetikusan elzártak bennünket a Szovjetunió megismerésétől és világméretű hazugság-propagandájukkal igyekeztek bennünket megfélemlíteni és elidegeníteni évtizedeken át a Szovjetuniótól.

Kínában járva nagyon hamar tapasztalja az ember, hogy ennél az óriási országnál, ennél a hősi népnél egészen hasonló a helyzet. Mit tudnak ma Magyarországon Kínáról általában? A felszabadulás előtti időről nem is beszélek. A felszabadulás óta lassanként átment a köztudatba, hogy a Távol-Keleten valami óriási esemény történik, ami a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta, a fasiszmus leverése mellett a legnagyobb világtörténelmi jelentőségű esemény.

Hallottunk arról az évtizedes küzdelemről, amelynek során végül is a felszabadító forradalmi hadsereg kiverte a szárazföldről az amerikai imperialisták által bőségesen támogatott Kuomintang klikket. Hallottunk ennek a harcnak egyes kiemelkedő hősi részleteiről, mint például a Nagy Menetelésről. Hallottuk, hogy milyen mindent elsöprő ütemben valósítják meg a földbirtokreformot. Tudjuk, hogy az új Kína a Kommunista Párt, Mao Ce Tung vezetésével ötezeréves történelme folyamán soha nem remélt egységbe forrt össze és ma a Szovjetunióval szövetségben a békefront egyik leghatalmasabb bástyája. Ismerjük a Koreába jelentkezett kínai önkéntesek küzdelmeit és bámulatos eredményeit, akik fegyverrel a kezükben állították meg az imperialista agresszorok betörését Ázsiába. És mégis az az érzésem, hogy keveset

* Az 1952 január 31.-én megtartott előadás gyorsírói jegyzete.

tudunk a kínai népről és a kínai emberről. Még mindig a régi burzsoá irodalom leírásai alapján képzeljük el magunknak Kínát. Érdekes, egzotikus világ, — gondoljuk. Pálcikával esznek, furcsa írásjeleik vannak, individualisták, a közösségi szellem teljesen hiányzik belőlük és a hazaszeretet fogalma ismeretlen náluk. Írtak róluk olyat is, hogy rossz katonák, szemben a kitűnő japánokkal, épügy, mint Európában a németek fölényét hangsúlyozták az »alacsonyabbrendű« oroszokkal szemben. Szegények, de megelégszenek egy marék rizzsel. Bizalmatlanok és bár többezeréves kultúrájuk van, nem szeretik a derék európaiakat, akik pedig a civilizáció vívmányait akarják hozzájuk importálni, — sajnos az ópiumot is. Óriási árvizek pusztítanak ott és ilyenkor az emberek milliói halnak éhen, de ez egy változtathatatlan természeti jelenség, amelybe bele kell törődni. Általában babonások, elmaradottak, konzervatívok. Megrekedtek egy többezeréves társadalmi rendszer korlátai között.

Nem kell sokáig tartózkodni ahhoz Kínában, hogy az ember meglássa : a helyzet egészen más ! Persze az érkezés első óráiban, amikor a repülőgépről leszállva Pekingbe érünk, az első benyomás az egzotikum. A fényképekről ismert ívelt tetetű házak, a szokatlan öltözetek, a sok riksa, — amely előtt ma már nem egy kuli lohol, hanem a riksat egy eléje épített kerékpár húzza. Az ucca képében a színes selyem zászlók, a kínai írásjelek ezrei tarkállanak. Ez mind-mind az egzotikum erejével hat és még fokozódik akkor, amikor az ember elmegy este például a Csen-Men uccába, ahol csodálatos világítás alatt nyüzsgő az élet és a bazároknak és üzleteknek mindenütt lenyűgöző az árúbőség látványa. De az egzotikum mögött ott van már a mai Kína és mi nagyon hamar megláttuk és tapasztaltuk, hogy új világ született Ázsiában.

A kínai néppel, a felszabadult, erejének tudatában levő, lelkes, új életét építő kínai néppel október elsején találkoztunk először, a nemzeti ünnepük alkalmából rendezett gyönyörű felvonuláson.

Az impozáns vörös palota erkélyén ott állt Mao Ce Tung a kormány többi tagjaival. Két oldalt tribünök a vendégek számára. Gyönyörű nap-sütéses idő volt. Tíz órakor indult meg a felvonulás, élén a katonai díszszázadokkal. Aki tavaly látták a felvonulást, azt mondták, hogy a katonák akkor még nem tartották be pontosan a díszlépést, ez alkalommal azonban minden nagyon szépen sikerült. Ezek a csapatok voltak a Nagy Menetelésnek, a felszabadító háborúnak a hősei ! Előbb tanultak meg harcolni és csak azután tanultak meg díszlépésben menetelni. A gyalogság után a tengerészek, majd a tüzérek jöttek és utánuk egy számunkra furcsán öltözött tömegnek az ezrei. Sötétkék zubbonyban, sötétkék nadrágban, törülközővel bekötött fejjel, — így járnak a kínai parasztok —, puskával a vállakon vonultak derűsen, vidáman. Ők voltak a híres partizánok és ők kapták a legnagyobb tapsot is. De talán még ennél is nagyobb tapsot kaptak a lökhajtásos repülőgépek, amelyek a fejünk felett úgy repültek el, hogy mielőtt még észrevettük volna őket, már messze jártak. A lökhajtásos repülőgépek gyorsabban repülnek, mint amilyen a hang sebessége.

A katonaság után a végeláthatatlan tömeg következett. Nálunk is van tömeg, nálunk is vannak felvonulások, nálunk is színesek a felvonulások, de ez mégis más volt ! Más volt az öltözködésük, más volt a sok derűtkeltő és szellemes ötlet, amelyeket nem is tudnék mind elsorolni. Különösen a a fiatalság, az ifjúsági szervezetek, a kis úttörők színes csapata volt az, amely lelkesítő tapsot váltott ki az ünneplőkből. A felvonulásnak káprázatosan

szép képe volt például az a papírmáséból készített nagy hajó, amelyet hatalmas tömeg kísért. A hajó körül sötétkék és világoskék virágokat vittek a fiatalok és azokkal úgy hajladoztak, hogy ez az emberben azt a benyomást keltette, mintha a hajó hullámszó tengeren haladna. Így vittek egy traktor-modellt is sárga búzamező közepette.

Ünnepi felvonulás Pekingben : az úttörők

Tűzijáték Pekingben

Egész sorát lehetne elmondani az ilyen felejthetetlen részleteknek. Megemlítem még azt, amit még ugyancsak sohasem láttunk: nappali tűzijátékot. Rakétákat röppentettek fel a levegőbe és a rakétákból kis vörös ernyők bontakoztak ki zászlókkal.

A legnagyobb benyomást mégis a felvonuló, ünneplő tömeg hangulata tette. Az a szeretetteljes ujjongás, vidámság, lelkesedés, amellyel Mao Ce Tungot köszöntötte az egész menet és amely reggel tíz órától délután két óráig tartott, valóban felejthetetlen. Ez a tömeg nem a »fásult keleti tömeg« volt, hanem a lelkes, magabiztos, új életet építő hős kínai nép.

Csodálatosan színes volt a nemzeti kisebbségek felvonulása és láttuk a Jang-ko táncot is, amelyik a kínaiak nemzeti tánca. Még sokáig folytathatnám a felsorolást, az esti tűzijátékkal, az utcai tömegtáncal, amely a magyar delegációt is magával ragadta és így tovább.

Ünnepi felvonulás Pekingben: a munkások

Utazásunk alatt öt városban voltunk: *Pekingben, Sanghajban, Hangcsouban*, amely Sanghajtól délre van, továbbá *Nankingban* és *Tiencinben*.

Nagyon csábító volna az utazás sok-sok gyönyörű részletéről beszélni, de én most nem szólok a tájak szépségéről, a gazdag múzeumokról, a műkincsek tömegéről, a többezeréves templomokról, a színházakról, a zenéről és az operáról. Nem beszélek a forgalom nagyságáról, az árubősegről, az olcsóságról. Nem beszélek az infláció megszüntetéséről sem, amivel elérték, hogy nemcsak stabilizálták pénzüket, de a dollár árát egy év alatt a felére csökkentették.

Amiről beszélni szeretnék, az a kínai dolgozó ember: a munkás, a paraszt s az értelmiségi, akikkel ottlétünk alatt alkalmunk volt megismerkedni.

A kínai munkás jelenlegi helyzete világosan megmutatkozott a beszélgetésekből, amelyeket tolmácsok útján a munkásokkal folytattunk. A kínai munkás sorsa a felszabadulás előtt embertelenül nyomorúságos volt. Napi

tizenkét órát dolgozott és nem volt egy heti szünnapja sem. Az év során mindössze két napot pihenhetett újévkor. A kínai munkásnak tehát 363 napon át napi 12 órát kellett dolgoznia, úgyszintén a gyermekeknek és asszonyoknak egyformán. Egynapi fizetésük — mint mondották — annyira sem volt elég, hogy egy csomag cigarettát vásároljanak érte. Rongyokban jártak és rosszul táplálkoztak. Most mindez megváltozott.

Megtekintettünk *Sanghajban* egy textilgyárat, amely államosítva volt, de jártunk olyan gyárakban is, amelyek még egészen, vagy félig a tőkés birtokában voltak.

A felszabadulás óta megnőtt a munkások politikai öntudata. Tudatában vannak annak a nagyszerű emberi érzésnek, hogy nem rabszolgák többé, hanem szabad, boldog emberek, akik a gyárban, amelyik most már az övék,

Utca Sanghajban

a maguk szebb jövőjét építik. A sanghaji textilgyár munkásai megakadályozták Csang Kai Sek csapatait abban, hogy kivonulásuk előtt a gyár gépeit leszereljék és elvigyék magukkal.

Amikor pedig két évvel ezelőtt az amerikai banditák Sanghajt bombázták, akkor ezek a munkások voltak azok, akik eloltották a tüzet és védték a gyárat.

A termelés színvonala is egyre növekszik és ezzel szemben csökken az önköltség és a selejt. A gyár dolgozói közül megkérdeztünk néhányat, hogy vannak-e nehézségeik. A válaszuk szinte egybehangzóan így szólt: »A mi nehézségeink nem egyéniek, hanem az egész közösségé, de ezeket le fogjuk győzni.«

A gyár telepén nagyon szép, korszerű napközi otthont, ebédlőt láttunk. Már építik a gyár egészségházát és építenek majd egy közös szálló-helyet is 1100 munkás számára.

Voltunk *Tiencinben* egy papírgyárban, ahol 1800 munkás dolgozik. Ezeknek a munkásoknak jelentős része a felszabadulás előtt munkanélküli volt, vagy időszakos munkás. Termelésük most elérte a 120%-ot, a felszabadulás előtti legmagasabb termeléshez viszonyítva. Van kórházuk, klubjuk, könyvtárunk, esti iskolájuk, vendéglőjük és jövőre a gyár telepén egy műszaki iskolát építenek.

Hosszasan elbeszélgettünk Szun Lun Hua munkással. Elmondotta, hogy 15 éve dolgozik a gyárban. A felszabadulás előtt az utolsó években már nem kapott állandó munkát. Időnként napszámos volt, éhezett, nyomorgott. Elmondotta többek között azt is, hogy a kínai munkások a felszabadulás előtt rendszerint eltitkolták szaktudásukat, mert az a munkás, aki értett a gépekhez, a kapitalisták előtt gyanús volt. Szun Lun Hua, ez az egyszerű ember, aki a felszabadulás előtt nem tudott írni-olvasni, a felszabadulás után bement a gyárba, körülnézett és észrevette, hogy a régi gépek között négy gép nem dolgozik, egyrészt azért, mert a háborúban tönkrementek bizonyos alkatrészei, másrészt, mert a külföldről behozott nyersanyag hiányzott a gépek beindításához. Akkor Szun Lun Hua javaslatot tett a gyár vezetésének a gépek hazai eszközökkel való átalakítására, amelyek alkalmasak lesznek arra is, hogy hazai nyersanyagokat tudjanak rajta feldolgozni. Ez a négy gép ma hat gép termelését végzi el, sokkal kevesebb emberi erővel, mint azelőtt.

Ezért Szun-Lun-Hua a Munka Hőse lett. Most jól él. A felszabadulás után megtanult írni-olvasni. Jelenleg a negyedik osztályba jár és a Kínai Kommunista Párt történetét tanulmányozza.

A Párt és a kormányzat igen nagy súlyt helyez arra, hogy a munkások szellemi és testi jólétét mindenáron emelje. Például kultúrházakat szerveznek. Láttunk *egy sanghaji kultúrházat*, amely valóságos palota. Sanghajban egyébként több ilyen kultúrpalota van. Ennek a kultúrháznak 70 000 kötetes könyvtára van. Vitaüléseket rendeznek, felolvasásokat tartanak ott a munkások számára a Kommunista Párt helyi vezetői és az egyetemi tanárok. Tavaly 84 előadást tartottak. Egészségügyi tanfolyamok is vannak. Az asszonyokat megtanítják szabni és varrni. A legutóbbi évben 2044 asszony vett részt ilyen tanfolyamon.

A kultúrházakban igen népszerű játék a sakk. Van színházuk. A dolgozókat megtanítják a színjátszás művészetére. Nagyon népszerűek a tömegkórusok is, amelyek létszáma gyakran megközelíti a négyszázat.

Nankingban is láttunk egy kultúrpalotát, amelyet annak idején Csang Kaj Sek építtetett magának 60. születésnapjára. Ez a kultúrpalota most a szakszervezeté, amelyet a kormány nagy összegekkel támogat. Megtekintettük a kultúrpalota könyvtárát is, amely igen népszerű és nagy tömegek látogatják. Meglepetten kérdeztük meg a könyvtárost, hogy ennyien tudnak-e már olvasni. És ekkor derült ki egy igen érdekes jelenség, ami jellemző Kína jelenlegi fejlődésének helyzetére. A felvilágosítás, — mind a politikai, mind a tudományos —, de különösen a politikai felvilágosítás, éppen azért, mert a lakosság jelentős része nem tud írni-olvasni, képillusztrációkkal történik. Milliós kiadásokban jelennek meg kis füzetek, amelyekben képsorozatok vannak. Van ugyan egy pár szó írás a képek alatt, de az szinte szükségtelen, mert aki nem tud kínaiul, vagy az a kínai, de nem tud olvasni, akkor is megérti, hogy az egyik képsorozat például azt jelenti: milyen volt a paraszt sorsa a felszabadulás előtt és milyen most, milyen győzelmi sikerek vannak Koreában, vagy mi történik a gyárakban.

Ugyanezt a vizuális, a képeken át való propagandát látja az ember lépten-nyomon az utcai plakátokon is. Ugyanezt a célt szolgálják a kiállítások is, amelyeket Kínában az emberek tízezrei látogatnak.

Nemrégén például Sanghajban kiderült a pápai nunciusról, hogy amerikai kém, — mint ahogyan ez már kiderült más ilyen magas egyházi méltóságokról is. Volt ott egy ifjúsági szervezet, amely »Szűz Mária Légiója« címen főleg az iskolákban működött. Erről a légióról is kiderült, hogy céljuk azonos volt azokkal az apácamenhelyekkel, ahol sokezer kínai kisgyermek pusztult el az apácák barbár kezei között. A nunciust kiutasították, a légiót feloszlatták és

Utca Nankingban

fényképekből, valamint talált dokumentumokból azonnal kiállítást rendeztek. Ezt a kiállítást az emberek tízezrei nézték meg azért, hogy láthassák és okuljanak az ellenség gazteteiből. Ez a módszer náluk a propagandának egyik leghathatósabb eszköze.

Nagyon népszerűek a tudományos előadások is, amelyeket a kultúrházban tartanak. Igen sok üzemi munkás látogatja őket. Van nagy mozi-juk, van sportfelszerelésük, fodrászuk, vannak szállodai szobáik olyan munkások számára, akik messze laknak a gyártól és késő este a vitaülések után vagy az előadások után már nem tudnak hazamenni. A kultúrházakat naponta négyezer dolgozó látogatja, de voltak már olyan napok is, amikor tízezer ember fordult meg ott.

Láttunk Sanghajban egy gyermekotthont, amely 1949-ben alakult, különösen a forradalom hőseinek és mártírjainak gyermekei számára. A gyermekotthonban százötven-kétszáz gyermek tartózkodik, másfél évestől hat éves korig. Pufók arcuk, tiszta kis ruhájuk, derűs kedvük tükrözi vissza azt a szeretetteljes jó bánásmódot, amelyben ott részesülnek.

A gyermekeket az otthonba való beérkezésükkor orvosi vizsgálatnak vetik alá. Az otthonnak egy orvosa van és hét ápolónője. Van harminc ágyas kis kórházuk is, ahová betegség esetén a kicsiket befektetik. (De ha a szülők úgy kívánják, hogy a gyermek ne ott fekdjék, hanem máshol, ezt is teljesítik,

erre teljes joguk van.) A gyermekek minden héten egyszer látogatják meg szüleiket.

Az otthon kis lakói megérkezésükkor preventív oltásokat kaptak, és pedig himlő, kolera, tífusz, szamárköhögés ellen, szükség esetén BCG oltásokat is. Az alatt a rövid idő alatt, amit ott töltöttünk, láttuk, hogy a vezetés, a gyermekek testi kondíciója kitűnő. A nevelés szempontjából pedig talán nagyon fontos az a közlés, amelyet az otthon igazgatónöje tett nekünk : hogy rendkívül fontosnak tartják a hazafias nevelést és a kisgyermeket abban a tudatban nevelik, hogy »a világ népei egy család«.

Hangsou mellett meglátogattunk egy munkásjóléti intézményt. Azt ígértem ugyan, hogy nem beszélek a tájakról, de rendkívül nehéz a csábításnak ellenállni, amikor az ember felidézi magában *Hangsou* környékét, amely

Gyermekotthon Sanghajban

egyike a világ legszebb tájainak. *Hangsou* egy gyönyörű tó partján épült, hétszázezer lakosú város. A tó körül hegyek, pagodák, templomok, épületek sorakoznak és ott áll a munkásüdül is. *Hangsou* környéke, — az úgynevezett Nagy Nyugati Tó környéke —, a múltban a császároknak és a gazdag feudális uraknak volt a nyaralóhelye. Ma munkásüdül. Idekerülnek azok a munkások, — főleg a sanghaji üzemek munkásai —, akik a termelésben tüntették ki magukat. A kitűnő környezetben örömmel és bizalommal tölti el őket az a tudat, hogy az új felszabadult Kína törődik velük; szemben Csang Kaj Sek Kínájával, ahol kizsákmányolt páriák voltak.

Tiencinben megnéztünk egy ipari és mezőgazdasági kiállítást, amely tizenhét épületben van elhelyezve. Három részlege van : az ipari-kereskedé-

delmi, mezőgazdasági és állattenyésztési. Nemcsak bennünket lepett meg a kiállítás hatalmas anyaga, hanem magukat a kiállítás rendezőit is. Az egyik közülük, akivel beszéltem, azt mondta, hogy számukra is meglepetés volt Kína távoli részeinek a termelvényei, amelyekről ezideig nem is tudtak. A kiállításra egybegyűlt anyag majdnem Kína egész területét fel öleli és megmutatja gazdagságát.

A kínai iparfejlesztési tervnek az a célja, — szemben a mai helyzettel, ahol az egész ipari termelés tíz, a mezőgazdasági termelés kilencven százalék — hogy tíz-tizenöt év múlva az ipari termelés negyven, a mezőgazdasági termelés hatvan százalék legyen. A kiállításnak óriási vonzóereje van. Naponta harmincezer ember látogatja meg, és jellemző az, — amit mindenütt láttam Kínában —, hogy a kiállítást nemcsak szórakozásnak, hanem tanulmányi útnak is tartják a látogatók, akik között különösen a fiatalok, nagy szorgalommal jegyzik kis füzetekbe a látottakat.

Ipari és mezőgazdasági kiállítás Tiencinben

A kiállításon majdnem minden 20—25 lépésre egy vezető áll, aki megmagyarázza a tömegeknek, hogy például: hogyan gyártják a tűt, vagy hogyan villamosítanak egy vidéket, avagy hogyan kell jobban természetni a burgonyát. Valójában komoly tudományos felvilágosító munka folyik a kiállításokon.

A kínai ipari munkás nem különbözik lényegesen más országok, különösen a népi demokráciák munkásaitól. Hasonló termelőeszközökkel dolgozik, ugyanazok a célkitűzései, ugyanazok az ideáljai és a kínai munkásosztály, aránylag kis száma ellenére, az osztályharc és a szocializmus építésének vezető ereje.

Más a helyzet a kínai nép óriási többségét kitevő parasztságnál. Az évezredek kegyetlen feudális elnyomás egész súlyával a szegényparasztra nehezedett. A paraszt volt az, aki a földesúr igavonó állatja volt, aki kénytelen volt sokszor a lányát eladni. A parasztok milliói haltak éhen évről-évre és nyomorúságát csak a gyarmati sorban élő népek nyomorúságához lehet hasonlítani. Termelőeszközei a legprimitívebb középkori termelőeszközök

voltak, kapa, gereblye, faeke, amelyet háziállatok hiánya miatt legtöbbször ő maga húzott. Ez volt a helyzet a felszabadulás idején és az Új Kínának egyik legnagyobb diadala, hogy a szegényparasztság helyzetén már két év alatt is döntő javulást tudott elérni.

Utunk során három falut látogattunk meg. Első látogatásunk egy *Lu-tsoan-cu* nevű falunak szólt, amely Pekingtől 30 kilométernyire van. Ebben a faluban 1984 lakos, 478 család él. A falunak összesen 8700 mu földje van. (8 mu egy hold). Ez a terület tehát valamivel több mint 1000 hold. A felszabadulás előtt ebből a 8700 muból 6500 mu föld volt 25 földbirtokos tulajdonában. A földbirtokreform után a 25 földbirtokosnak összesen 400 mu földet hagytak meg. A felszabadulás előtt a falu lakosságának 114 marhája volt, most 400 van. A felszabadulás előtt a falu lakosságának alig volt ennivalója. Ma jól élnek, mert az állam kölcsönt folyósított számukra termelésük megjavítására. Ezidén jobb módszerekkel látnak a termeléshez, amelytől azt remélik, hogy lényegesen jobb lesz, mint tavaly.

Az, hogy a parasztek életszínvonalának emelkedése milyen mértékben növekszik, nemcsak a statisztikából állapítható meg, hanem főleg abból, amit az ember tapasztal, saját maga lát. Tiencinben például egy nagy áruházban, — ahová a vásárlók tömegével özönlöttek —, a vásárlók nagyobbik része paraszt volt. A kínai szegényparaszt a múltban nem tudott vásárolni. A parasztság életszínvonalának és jogos igényeinek növekedését bizonyítja egy másik adat is, amelyet nekem a sanghaji városi kórház igazgató-főorvosa mondott el. Örömmel magyarázta, hogy a parasztek, ha szükségük van rá, felkeresik a kórházat bajuk orvoslására. Mi ebben a különös? — kérdeztem én. Az, — hangzik a válasz —, hogy azelőtt a kínai paraszt nem is tudta, hogy kórház van és nem is volt ilyen igénye.

A felszabadult kínai parasztek fejlődése mellett szól az is, hogy *Lu-tsoan-cu* faluban, — ahol pár évvel ezelőtt úgyszólván nem volt betevő falatjuk, — a parasztság három nap alatt húszmillió juant adott a koreaiak megsegítésére, amiben nem kis szerepe volt annak a kultúrpolitikának, amelyet a kínai kormány folytat. A faluban általános iskola van. A múltban 124 gyermek járt ott iskolába, ma 283, ezek közül a múltban 8 százalék volt szegényparaszt gyermeke, ma 48 százalék. Esti iskolát is szerveztek a falu felnőtt lakossága számára. Ebbe az esti iskolába 1949-ben 42 személy járt, 1950-ben 91, tavaly 104. Van kulturális és nőbizottságuk. Feladatuk főleg az analfabétizmus elleni küzdelem.

Voltunk egy parasztházban, ahol a ház előtti kis lugasban megvendégeltek bennünket. A házigazda elmondotta, hogy a felszabadulás előtt semmije se volt, se háza, se földje és ma boldog, hogy vendégül láthat bennünket. Mao adott földet, — mondotta. Megkínáltak bennünket egy kínai specialitással. Ez egy fehér összehajtogatott tészta volt, vagdalt hússal töltve. Meglepődve szóltam régi jó barátom, Tsao professzornak, hogy ez az olasz ravioli! — Tsao professzor így válaszolt: Ez az étel valóban az olasz ravioli, amelyet Marco Polo vitt innen más ételreceptekkel együtt annak idején Olaszországba.

A másik falu, amelyet meglátogattunk, a Nanking melletti *Tung-hon* volt. Ez sokkal kisebb és szemelláthatólag szegényebb falu, mint az előző. Az iskola épületében fogadtak és teával kínáltak bennünket. A falu vezetősége ismertette a falu történetét és helyzetét. Később megtekintettük a falut és találkoztunk Csen-Szu-innel, a nőszövetség elnöknőjével, aki huszonegy

éves fiatal asszony. Megkérdeztük tőle, hogy ebben a faluban hogyan éltek azelőtt és hogy élnek most. Elmondotta, hogy a felszabadulás előtt ő és családja hét mu földön dolgoztak. A hét muból egy mu volt a sajátjuk, hat mu a földbirtokosé. Az egész keresetük csak arra volt elég, hogy egy évben három hónapig tudtak élni belőle. És mit csináltak kilenc hónapig? — kérdeztük.

— Kilenc hónapig rőzsét szedtünk, magokat gyűjtöttünk, köteleket csavartunk és főleg éhezünk — hangzott a válasz.

— A felszabadulás után — mondotta Csen-Szu-in asszony — a földbirtokos meg akart vesztegetni bennünket. Nagyobb mennyiség rizst kínált, hogy ne kívánjunk földet. Volt annyi eszünk, hogy megmondtuk neki: A rizs elfogy, de a föld nem fogy el.

Dolgozó paraszt Tung-hon faluban

Csen-Szu-in asszony családja a földet választotta. Megbeszélték, hogy öt mu föld elég lenne a családnak ahhoz, hogy gond nélkül megélhessenek, tekintettel arra, hogy Kínában kétszer, sőt, néha háromszor is van aratás. A földreform során 8 mu földet kaptak, most boldogan él az öttagú család, rendszeresen táplálkozik és ruházkodik. A rendszeres táplálkozás úgy értendő, hogy naponta háromszor étkeznek, míg a felszabadulás előtt csak egyszer, de ez a napi egyszeri szegényes táplálék sem volt biztosítva. Csen-Szu-in asszony és családja is résztvettek a koreai gyűjtésben. Ez a fiatal asszony is, — ugyanúgy mint az a tiencini munkás —, azelőtt analfabéta volt. Most megtanult írni-olvasni és ő a szervezője a faluban az úgynevezett kölcsönös segélynyújtási mozgalomnak.

Fiatalasszony Tung-hon faluban

Tung-hon falu mellett

Ez a társadalmi munka a kollektivizálásra való átmenetnek igen érdekes, spontán formája. A felszabadulás után, ugyanis azáltal, hogy a szegény-paraszt földhöz jutott, nehézségek támadtak a munkaeszközökkel. Az egyiknek volt ekéje, a másoknak volt boronája. Most összeállnak, megszervezik a kölcsönös segélynyújtást. Egyik kisegíti a másikat.

Most kapták meg az írást az új földről . . .

Köszönjük, hogy Mao elnök földet adott . . .

Egy Sanghaj melletti faluban tett látogatásunk legnagyobb élményeink közé tartozik. Látogatásunk idejére esett abban a faluban a földbirtokreform utolsó aktusa. Az egybegyűlt parasztok előtt jelentette be az előljárást, hogy szétszétják a földet. A megilletődött parasztok egyenként járultak az asztal elé, ahol átvették a föld tulajdonjogáról szóló írást. Az

ünnepélyes aktus végén az egyik paraszt kivált a tömegből és beszépet mondott. Megköszönte a földet. Ezután óriási lelkesedés és éljenzés közepette égették el a régi írásokat, a régi földbirtok-leveleket és a volt földesuraknak a kizsákmányolt parasztság verejtékén szerzett adós-leveleit. Leírhatatlan az az öröm, az a boldogság is, amellyel bennünket körülvettek azért, hogy mi is részesei lehettünk az ő nagy ünnepüknek.

Persze a kínai földbirtokreform végrehajtása nem mindig ilyen lélekemelő körülmények között játszódik le. A kínai feudalizmusból már rég kivészett minden patriarchális vonás. A kínai földbirtokos nagyon kegyetlen volt. Jól ismerjük azokat a történeteket, amikor a paraszt adóság fejében kénytelen volt odaadni lányát a földbirtokosnak, nehogy családjával együtt éhenvessen.

A régi birtokleveleket elégetik

Egy kiállításon láttam egy földbirtokosnőnek a fényképét, akinek az volt a specialitása, hogy emberi szíveket evett. Ez a kiállítás Sanghajban volt és a földbirtokreformról szólt. Ezen a kiállításon láttuk azokat az úrmértékeket is, amelyek a beadáshoz és a kiadáshoz teljesen különböző méretűek voltak, ezekkel csapták be a szegényparasztokat. Ezeket a kegyetlen és aljas földbirtokosokat a földbirtokreform kapcsán bíróság elé állították. A nép ítélkezett felettük. Megrázó fényképek vannak az olyan esetekről is, amikor a szegény parasztasszonyok nyilvánosan vádolják a földbirtokost lányuk elrablása, földjük elvesztése miatt. A földbirtokreform óriási méreteinek elképzeléséhez csak egy adatot mondok: azelőtt a megművelhető kínai földbirtoknak 36 százaléka a lakosság 3 százalékáé volt. Most a föld 80 százalékán végrehajtották a földbirtokreformot. Ezen az óriási területen most a föld azoké, akik megművelik. A földbirtokreform végrehajtása persze nem volt könnyű, hiszen az annyiszor becsapott parasztság eleinte sokszor bizalmatlan volt és nem merte a neki juttatott földet átvenni. Ehhez nagy felvilágosító munkára volt szükség, amiből az értelmiség is kivette részét.

Az *értelmiség* a multban, kevés kivétellel, el volt szakadva a dolgozó tömegektől. Még nem is olyan régen, Lu-sint, a nagy forradalmi író meg-

támadták azért, mert regényei a nép életével foglalkoznak. A tudományt is csak egy vékony réteg művelte, hiszen az uralkodó osztályok szándékosan tudatlanságban tartották a népet, ezért van Kínában még ma is 80—85 százalék analfabéta.

Ma a Pártnak és a kormánynak legfontosabb feladatai közé tartozik a lakosság műveltségének emelése és az analfabétizmus felszámolása. Ebben a munkában résztvesznek az összes tömegszervezetek, az egyetemek és iskolák, de résztvesz benne a felszabadító néphadsereg is.

A Népművelési Minisztérium által szervezett állandó iskolákban jelenleg 10 millió paraszt tanul írni és olvasni, a téli iskolákban pedig 25 millió paraszt tanulja az írást, olvasást. Ezek a számok mutatják, milyen óriási teljesítmény ez az oktatás vonalán és hogy az értelmiségnek milyen nagy tömegét kellett bevonni e munkába, hogy ezt az óriási tömeget írni, olvasni tudó emberekké képezzék. Az ipari munkások milliói vesznek részt az esti iskolákban, ahol tudományos kérdésekkel foglalkoznak. Megszűnt a különbség a nő és a férfi között a kultúra vonalán is.

A tudomány terjesztését is nagyon fontos kérdésnek tartják. Ezzel a feladattal majdnem minden tömegszervezet foglalkozik. Megalakítottak egy úgynevezett *Tudományterjesztő Társaságot*, amely azonban majdnem kizárólag csak a természettudományokat és technikai tudományokat terjeszti. Van egy másik társaság is, amely a társadalmi tudományok terjesztésével foglalkozik. Az előbb említett társaságnak 6800 tagja van. Tag alatt az értendő, aki kötelezettséget vállal arra, hogy aktívan résztvesz a tudományok terjesztésében és előadásokat tart. A társaságnak vidéken 26 fiókszerve van. Több mint kétezer előadást tartottak már és egyre szaporítják az előadások számát.

A munkások nagy érdeklődést mutatnak a tudományos kérdések iránt. Lian-hsi, a Társaság elnöke, elmondotta nekem, hogy volt olyan eset, amikor az erdőben dolgozó favágók előadót kértek, mert bizonyos tudományos kérdések érdekelték őket.

Résztvettem egy nagyon érdekes értekezleten, amelyre hárman voltunk meghíva: Oparin akadémikus, a híres szovjet biológus, Junuszov üzbég kémikus professzor és én. A kínaiak ismertették velünk az ő tudományterjesztő és népszerűsítő módszereiket. Oparin akadémikus viszont beszámolót tartott arról, hogy a Szovjetunióban milyen módszerekkel végzik ezt a munkát. Utánuk én ismertettem a helyzetet nálunk, amely bizonyos szempontból hasonlít a kínaihoz, amennyiben nálunk az a társulat, amelynek a tudomány terjesztése a feladata, a Természettudományi Társulat, — mint ahogyan a neve is mutatja —, elsősorban a természettudományok terjesztésével foglalkozik. Oparin akadémikus felhívta a figyelmünket arra, hogy ez a módszer teljesen helytelen, — helytelen nálunk és Kínában is. Egyedül az a helyes mód, — mondotta —, ha a társadalomtudományokat és a természettudományokat ugyanaz a szerv terjeszti és népszerűsíti, mert a kettőt nem lehet egymástól elválasztani.

Kínának nyolcvan egyeteme és háromszáz főiskolája van, amelyek közül néhányat meglátogattunk. Így például a Peking mellett egy nagy parkban levő híres *Csin-Hua egyetemet*, melyet 1911-ben alapítottak. Ez is, — mint Kínában több egyetem és főiskola —, amerikai alapítás. A kínaiak már akkor nagyon pontosan tudták, hogy mi a céljuk az amerikaiaknak az egyetemekkel. Nem valami kulturális, vagy humanitárius szempontok vezették az amerikaiakat az egyetem-alapításokban, hanem ezzel is kiegészítették agresszív imperia-

lista behatolásukat Kína életébe. A kínaiak úgy mondják : szellemi agressziót hajtottak végre rajtuk. Az ilyen amerikai alapítású egyetemnek a rektora kínai volt, de az adminisztratív vezetője mindig amerikai. Ez a megoldás a Kuomintang-kormánynak nagyon tetszett, mert — a Kuomintang-kormány kozmopolita lévén — úgy vélte, hogy kínai tudóstól nem várható valami nagyjelentőségű tudományos munka, ezért nagyon jó lesz nekik, ha az amerikaiak megtanítják őket. Az amerikaiak arra tanították őket, hogy az amerikai életforma, az amerikai tudomány mindenképpen felett áll és különösen arra, hogy az amerikai ember felsőbbrendű ember. Hogy ez nem volt véletlen és nem utólagos beállítása a tényeknek, az nagyon jól kitűnt annak a kiállításnak az anyagából, amelyet az egyik egyetemen láttunk. A diákok összeállították azokat a dokumentumokat, könyvkivágásokat, füzeteket és levelezéseket, amelyek világosan mutatják, hogy az amerikaiaknak ez a szellemi agressziója tudatos volt és tervszerű.

Az egyetemen 1925-től kezdődően egyre jobban megmutatkozott a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása. A japán megszállás alatt a diákok nagyrésze a Kommunisták Párthoz csatlakozott. 1937-ben, amikor Peking elesett, az egyetem kénytelen volt Délre menni, egészen a burmai határig. Ekkor nagyon nehéz időket éltek át. Ők maguk mondják, hogy nagyon nehéz soruk volt, de forradalmi öntudatukat megerősítette az a körülmény, hogy ebben a számkivetésben közvetlenül érintkeztek a szenvedő néppel. A forradalmi fiatalok egész sora nevelődött ki. Csang Kaj Sek-ék megölhették a tanárokat, kivégezhették az ifjúság egy részét, de mindez nem használt : a felszabadulás után visszamentek Peking mellé és ma a Csin-Hua egyetem egyike a politikailag legjobban fejlett és szakmailag is kitűnő egyetemeknek. Igen sokan jelentkeztek az egyetem hallgatói közül a koreai frontra. A tanárok egy része résztvett a földreform agitációjában, megmagyarázásában és úgyszólván mindenki résztvesz a békemozgalomban. Ezen az egyetemen öt magyar diákkal is találkoztunk, akik tavaly kerültek oda, főleg a kínai nyelv tanulmányozására. Érdemes megemlíteni, hogy Kína minden egyetemén, az orvosi egyetemeken is ahol jártunk, minden kórházban és minden főiskolán ugyanaz a helyzet : a dolgozók jelentős része önkéntesnek jelentkezett Koreába.

Külön kell megemlékezni a *Pekingi Állami Népi Egyetemről*. Ez a teljesen új típusú főiskola 1950 szeptemberében kezdte meg működését, marxista-leninista szellemben.

Mao-Ce-Tung azt mondta : »Az a fegyver, amelyet a bolsevikok adtak nekünk, nem a golyószóró, hanem a marxizmus-leninizmus«. Ezen az egyetemen főleg forradalmi munkáskáderek, parasztok és haladó értelmiségiek tanulnak. Jelenleg még ugyan a paraszt- és munkáskáderek kisebbségben vannak és a haladó értelmiség a hallgatóknak körülbelül 70 százalékát teszi ki. Az egyetemi oktatást előkészítő tanfolyamok előzik meg. Az egyetemen gazdasági, pénzügyi, üzemigazgatási, jogi, pedagógiai, kereskedelmi, statisztikai, diplomáciai tanfolyamok folynak. Ezek nagyrészt kettőtől négy évig tartanak. Vannak rövidített tanfolyamok is. Az előkészítő tanfolyamokkal együtt 1952-ben tízezer diák tanul az egyetemen. Évenként kétszer konferenciát rendeznek, amelyen tudományos előadások is elhangzanak. Bevezették a levelező tanfolyamokat. Szovjet specialisták vannak az egyetemen, akik előadnak és nagy segítséget nyújtanak számukra. Az egyetemnek már most is olyan jó híre keletkezett, hogy 35 más egyetemről 370 tanár ment oda a módszerek tanulmányozására.

A hazai viszonyokra összehasonlítással talán érdekes lesz tudni, hogy a heti óraszám 30—32 és a társadalmi munka egy héten nem lehet több, mint három óra. Maguk az előadók is forradalmi káderek és politikai fejlettségük megmutatkozik abban is, hogy egy főiskolán és egyetemen se jelentkeztek annyian a koreai frontra és nem adtak annyi ajándékot, pénzt, arany és ezüst tárgyakat, mint éppen ezen az egyetemen. Erre ők rendkívül büszkék is, és joggal.

Néhány szót szeretnék szólni az *Akadémiáról* is. A tudomány helyzete a multban nagyon sok tekintetben hasonlított a magyarországihoz. Ugyanúgy, mint nálunk, amint ez félfeudális, félgymarmati országokban lenni szokott, a tudósok munkáját a gyakorlattól való elszakadás, a tudományok tudományért való művelése, a külföldi, főleg a nyugati, az amerikai és a japán tudomány iránt való bámulat jellemezte. A szervezetlenség is ugyanúgy megvolt, mint nálunk. Rengeteg tudományos intézetük működött minden összefüggés, minden tervszerűség nélkül. Csak egy pár példát mondok. Tizenhét geológiai intézet, tizenegy farmakológiai kutató intézet, száztizenkét mezőgazdasági kutató intézet volt az országban. Amikor az Akadémiát újjászervezték, kiderült, hogy ezeknek az intézeteknek nagy részét össze kell olvasztani és munkájukat racionalizálni. Az összevonás révén, valamint az új intézetek felállításával együtt jelenleg körülbelül harminc akadémiai intézet van. Ezek az intézetek természetesen most reális, jó munkát végeznek.

Az Akadémia elnöke a mindnyájunk által ismert és szeretett Kuo Mo Zso, aki egyúttal a Béketanács elnöke és miniszterelnökhelyettes. Az Akadémiának öt alelnöke van. Az Akadémia tulajdonképpen intézeteiben él és az Akadémia intézeteinek dolgozói nem vesznek részt az oktató munkában. Ez, azt hiszem, nem egészen helyes, de a teljesség kedvéért ezt a körülményt is megemlítem.

Az Akadémia öt alelnöke az intézeteknek egy-egy csoportját ellenőrzi. Így például Vu professzor, — őt szintén ismerjük, tavaly járt Pesten —, aki a fizikai és kémiai kutatóintézeteket, Tao professzor, aki a társadalomtudományi intézeteket, Li professzor, aki a geológiai kutatóintézeteket ellenőrzi. Az intézetek három havonként jelentést küldenek az illetékes alelnököknek, aki a jelentéseket ellenőrzi és továbbítja a központnak.

Akadémikus fokozat Kínában nincs. Az annak megfelelő fokozat az úgynevezett kutatómunkás, ezeknek a száma kettőszáz. Ők vesznek részt az Akadémia közgyűlésén is. Rajtuk kívül kétszáz segédkutató és háromszáz úgynevezett »research student« dolgozik az intézetekben.

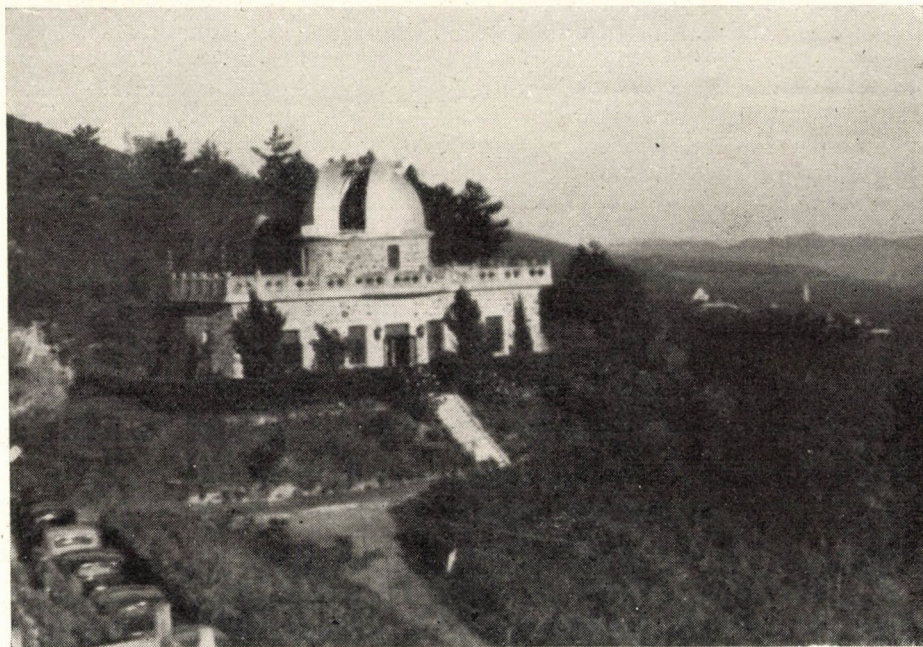
Volt alkalmam néhány intézetet megtekinteni. Az egyik, amelyet mindjárt az első napokban láttam, az *Akadémia Fizikai Intézete* volt, Vu professzor vezetése alatt. Teljesen új épületben levő, kitűnően felszerelt intézet, de mint közölték velem, két év múlva még sokkal nagyobb, egészen új intézetbe költöznek át. Ez az intézet megfelel a mi Központi Fizikai Kutató Intézetünknek. Műszereiket nagyrészt maguk készítik, maguk gyártják a mikroszkópokat, a Geiger-csőveket, a Wilson-kamrákat és még egy egész csomó más műszert.

Az intézetnek két része van. Az egyik az úgynevezett modern fizikai részlege, amely főleg a kozmikus sugárzással foglalkozik. Itt megint olyan lehetőséggel találkozunk, amelyért Kínába kell menni. Tervbevétték 1952-re a kozmikus sugárzásnak a Himalája hegységben való tanulmányozását öt és hatezer méter magasságban, vagy még magasabban. A többezer méteres magasságban való kutatómunkát azonban csak e klímához edzett hegyi

lakók tudják elvégezni, ezért a tibeti lakosok közül vittek be az intézetbe olyan személyeket, akik alkalmasak arra, hogy megtanulják a műszerek kezelését.

A Fizikai Intézet másik része az Alkalmazott Fizikai Intézet. Ott főleg optikai és spektrálanalitikai kérdésekkel foglalkoznak.

Megnéztem a *Botanikai és Zoológiai Intézetet* is. Jelentős gyűjteménnyel rendelkeznek. Megszüntették a régi módszerű botanikai rendszerező munkát, amikor csak gyűjtöttek és regisztrálták a specimeneket. Most hozzáláttak a gyakorlati kérdések megoldásához. Bizonyos növényeket tenyésztnek, amelyből gumi nyerhető. Gyógynövénytermeléssel is foglalkoznak.

Az Akadémia b̄borhegyi csillagvizsgáló intézete Nanking mellett

Nagyon fontos és szép intézet a nankingi *Geológiai Intézet*, amelynek igen érdekes és mozgalmas története van. 1916-ban alapították. 1935-ig Pekingben volt. 1935-37-ig Nankingban, majd 1937-ben a japán támadás elől Nyugatra kellett mennie, míg 1945 óta ismét Nankingban működik. A régi kormány úgyszólván semmit sem törődött az intézettel. A kutatóknak olyan alacsony fizetésük volt, hogy alig tudtak belőle megélni. A rosszul fizetett tudományos dolgozók saját pénzükön voltak kénytelenek az intézet felszerelését megvásárolni, mert a kormány nem vette meg. Elmondották nekem azt is, hogy az intézet évi dotációja kevesebb volt, mint amennyit Csang Kaj Sek kutyáinak élelmezésére fordítottak. Ez a helyzet természetesen teljesen megváltozott. Az Intézet most jelentős dotációban részesül, amit az is mutat, hogy az első 33 évben az intézetben összesen kétszáz kutató dolgozott, az utolsó két évben viszont ezeröttszáz kutató működik, — akiknek legnagyobb része expedíciókban dolgozik —, Kína csodálatos és még fel nem tárt, a földben rejlő ásványi kincseinek felkutatásában.

Kínában ma a legnagyobb feladatok egyike az orvoshiány felszámolása. A kórházak látogatásakor, az orvosi egyetemen tartott előadásom alkalmával és az orvosi kutatóintézetek látogatásakor szerzett tapasztalatok, valamint az orvosegyesület főtitkárával, az egészségügyi miniszter képviselőjével és az Egészségügyi Minisztérium oktatási osztályának vezetőjével folytatott beszélgetések adták meg számomra a következő adatokat:

Kínában mindössze ötvenezer orvos van, de ebből csak húszezer olyan, aki mondjuk európai értelemben orvosnak nevezhető. A mult reakciós kormányai ugyanis a nép egészségügyével egyáltalában nem törődtek és ezen a téren is most kell a mulasztások következményeit sürgősen kijavítani. Negyvenhárom orvosi egyetemük van. Az orvosi kiképzés ötéves, van azonban rövidített kétéves tanfolyam is. Az orvosi egyetemen felvételi vizsgát tartanak és csak a felvételi vizsga után lehet az egyetemre bejutni. A felvételi vizsgák adatai azt mutatják, hogy kb. minden harmadik-negyedik jelentkező közül egy kerül be, ami bizonyítja, hogy nagyon sokan jelentkeznek orvosi szakra. A kétéves tanfolyamok nagyon jól beváltak, éppen ezért most ezeket szaporítani fogják. Ez tulajdonképpen felcserképzés, amelynél a terv az, hogy a két év alatt végzett diákok vidékre mennek, ott dolgoznak egy pár évig, majd visszajönnek az egyetemre és akkor megkapják teljes kiképzésüket. Az ötéves tanfolyamon résztvevők az első évtől kezdve nyáron kimennek vidékre és megtanítják a parasztokat a higiénia, a tisztaságra, és harcolnak a babonás szokások ellen. Preventív munkát is végeznek, és ez az érintkezés a paraszttal, munkással, nagy hatással van saját politikai öntudatuk fejlődésére. Kínában minden klinikához egy kórház tartozik, ahol a hallgatók gyakorlati oktatásban részesülnek. A végzett hallgatók 90 százalékát tehát — azokat, akik doktori diplomát kaptak — az Egészségügyi Minisztérium osztja be munkahelyükre, lehetőleg figyelembevétel az egyéni kívánságokat. A Minisztérium osztja be tervszerűen a szakorvosjelölteket is, akiket kórházakban helyeznek el. A szakorvosképzés ideje legalább két év.

Az orvosképzéssel kapcsolatban egy másik problémát jelent még az oktatók kérdése is. Remélik azonban, hogy belátható időn belül, — ha nem is a teljes szükségletet —, de annak jelentős részét fedezni tudják. Az idén 400 új oktatót állítottak be, főleg fiatalokat.

A gyógyszerészükségletet hetvenöt százalékban hazai készítményekkel fedezik. Nagyon szeretik a régi kínai medicinából származó gyógynövények alkalmazását, amelyeket azonban jelenleg tudományos módszerekkel ellenőriznek.

Nagy problémát jelent a fertőző betegségek, főként a vérhas, tífusz, tuberkulózis és a tropikus betegségek leküzdése. Gyakori pl. a malária és igen elterjedt a kala-azar, amelyről nem is tudják biztosan, hogy kétmillió, vagy ötmillió esete van-e, vagy a schistomiasis, amelyről még nem tudják, hogy ötmillió, vagy húszmillió fordul elő.

A BCG-oltást egyre jobban kiterjesztik. A felszabadulás előtt alig volt ilyen oltás. Himlőoltást tavaly kétmillió esetben végeztek, az idén, 1952-ben Kína egész lakosságát be fogják oltani himlő ellen.

Az *Országos Közegészségügyi Intézet* Pekingben van és nyolc részlegből áll. Háromszáz dolgozó működik benne, akiknek fele technikai segéderő. A kutatók között egészen kiváló szakemberek is vannak. Nagyon fontos kutatási témákkal foglalkoznak, így például Pekingben az ott endemiás encefalitisz kutatásával. Ott tartózkodásunkkor ötszáz nyilvántartott eset

volt. Nagyon elterjedt a gyógynövényekkel való foglalkozás. Az ötezer ismert gyógynövényből — amelyet a népi medicina Kínában használt — két-háromszázat természetnek az intézet telepén. Ezeknek a hatóanyagát átvizsgálják és izolálják. Mutattak nekem pl. egy gyógynövényt, amely malária ellen hatékony, anélkül, hogy kinin volna benne és mutattak egy genko nevű gyümölcsöt, amelyet a nép tuberkulózis ellen használ hosszú idő óta és amelynek extraktuma tényleg megöli a tbc. kórokozóját. A hatóanyag izolálásában igen messze jutottak el. Megmutatták azt a híres kínai gyógyeljárást, az akupunktúrát, amely abból áll, hogy bizonyos testrészeket tüvel megszúrunk. Régente ezen talán mosolyogtak volna, ma azonban, amikor az idegrendszer befolyását sokkal magasabbra értékeljük, mint a régi időkben, azt hiszem, nem lehet ezt egyszerű közlegyintéssel elintézni.

Öthetes utam gazdag élményei meggyőztek arról, hogy a kínai nép lerázta magáról kegyetlen feudális urait. Kiverte országából az amerikaiak által bőségesen támogatott, korrupt, népellenes Kuomintang erőket és hősiessen ellenáll az imperialista rabló agresszióknak Koreában és saját földjén is. A kínai nép Mao Ce Tung és a Kommunista Párt vezetése alatt öntudatra ébredt és megteremtette egységét, először, hosszú, sokezeréves történelme folyamán. Megmutatta, hogy a kínai munkás egyike a világ legügyesebb munkásainak és hogy a kínai paraszt csodálatos teljesítményekre képes, ha nem a kizsákmányoló tőkés, vagy a földesúr számára dolgozik, hanem saját magának, a kínai népnek. A kínai katonáról is bebizonyosodott, hogy egyike a világ legbátrabb és legfegyelmesebb harcosainak, ha nem idegen érdekekért, hanem népének szabadságáért, hazájáért kell a vérét ontania, azért a hazáért, amely most már valóban az övé.

A kínai nép a Párt és Mao Ce Tung irányításával megkezdte az Új Kína felépítését. Már az eddigi eredmények is bámulatosak. A földreformot 80 százalékban hajtották végre, majdnem kétszázmillió parasztnak jutott föld: azoknak, akik megművelik.

A Huai folyó szabályozásával — amely munkában két és fél millió munkás vett részt — majdnem teljesen megszüntették az árvízveszélyt és ugyanakkor gondoskodtak a lakosság élelmiszerellátásáról is. Kína ötezeréves történelme folyamán az idén először nem volt éhínség Kínában és még az is lehetővé vált, hogy százezer tonna rizst küldjenek az éhező indiai parasztnak. Ezt a szállítmányt még négyszázezer tonna fogja követni.

Az egész ország területén százezer írják alá a hazafias szerződést, vagy kötelezettségvállalást, amely a szocialista munkaversenynek egy kínai változata. Megszüntették a korrupciót, megnyerték az oly sokszor becsapott és kizsákmányolt parasztnak bizalmát, és megnyerték a kispolgárság nemzeti érzésű részét is. Bízunk a Pártban és Mao Ce Tungban, bízunk a végső győzelemben és a béke erőinek diadalában az imperialista háborús uszítók ellen.

A harcok hosszú sora mindezen eredmények mellett sem volt könnyű. A forradalmak után úgy látszott, hogy a »kínai Kossuth«, Szun Jat Szen vezetésével kivívják a felszabadulást a feudális és félgymarmati elnyomás és nyomorúság alól. Egy évvel Szun Jat Szen halála után azonban 1926-ban Csang Kaj Sek elárulta a forradalmat és hátbatámadta a népi erőket. Az árulást kegyetlen és korrupt elnyomás hosszú korszaka követte, amit még a japán imperializmus agressziója súlyosbított.

Hogy mit jelentett a kínaiak számára a több mint húszéves Kuomintang-uralom, azt például Nankingban láttuk, amikor megtekintettük a Ju-Ha-Tei

hegyet, amely kb. úgy fekszik Nanking mellett, mint nálunk Budapesten a Gellérthegy, de a városon kívül. A folyó, az óriási Jang-Ce-Kiang nem úgy folyik a lábánál, mint nálunk a Duna, hanem a távolból látszik. A hegy tetején állva, ameddig a szem ellát — legalább három kilométeres körzetben — egyik sírdomb a másik után domborodik. A Kuomintang-kormány ezen a hegyen húsz év alatt kétszázezer forradalmárt végeztetett ki. Legtöbbjüket el sem temették. A parasztok és a városi lakosság éjjel kaparta el a hullákat tömegsírokba, vagy egyéni sírokba. Ez a látvány a legmegrázóbb élményeink közé tartozott. Fényt vetett azokra a borzalmakra, amit a kizsákmányolt és megkínzott kínai népnek kellett elviselnie az amerikaiak által annyira dicsőített és támogatott Csang Kaj Sek uralmától.

Ez alól a rémuralom alól szabadította fel Kína népét a hosszú és nehéz harcokban megedzett Kínai Kommunista Párt, a világ egyik legzseniálisabb

Mao Ce Tung üdvözli a magyar delegáció tagjait

embere : Mao Ce Tung vezetésével. Mao Ce Tung nevét Kínában mindenütt hallottuk : Mao adta a parasztoknak a földet, a munkásoknak az emberi életet, Mao útmutatásai alapján, az ő támogatásával fejlődik, terebélyesedik a kínai tudomány, az új kínai kultúra.

Amikor a kínai kormány fogadásán személyesen találkoztunk Mao Ce Tunggal, amikor kezet fogtunk vele, koccintottunk vele, úgy éreztük, az Új Kína, a rabigából felszabadult egész 475 milliós nép nevében fog kezet, üdvözöl bennünket, magyarokat ez a magas, jól megtermett férfi, kinek arcáról a jószág és a nyugalom sugárzik. Ez a kézfogás életem legnagyobb élményei közé fog tartozni.

Az első fogadás, amelyen résztvettünk, a Kínai Béketanács fogadása volt, a nemzeti ünnepre érkezett külföldi delegáció tiszteletére. A Béketanács elnöke, Kuo Mo Zso üdvözölte először a vendégeket. Ezen a fogadáson nyoma

sem volt azoknak a hivatalos vacsorákon rendszerint elhangzó üdvözlő beszédeknek, amelyek formálisak, s egymás dicséretében merülnek ki. Az üdvözlések forró baráti légkörben hangzottak el. — A burmai küldött például lelkes beszédet mondott, amelyben elmondta, hogy »a burmai nép az amerikaikat amerikaiaknak, a britteket britteknek nevezi, a kínaiakat azonban ugyanabból az anyaméhből származó testvéreinek hívja«. És valóban, a fogadás hangulata ennek a testvériségnek a jegyében alakult ki.

Számunkra nagyon tanulságos volt, hogy a sok delegáció közül az ázsiai népek küldöttei milyen lelkesen és egyhangúan foglaltak állást a kínai nép sikerei mellett. A vacsorán jelen voltak a burmaiakon kívül az indiaiak, a vietnamiak, a pakisztániak, az indonéziak is. Meg kell mondanom, hogy ezeknek legnagyobb része nem volt kommunista, hanem a polgári pártok kiküldöttei. Az üdvözlő beszédek alatt hirtelen megcsapott bennünket az ázsiai népek szolidaritásának az érzése, aminek politikai jelentőségét ma talán még nem is tudjuk felmérni.

Kuo Mo Zso üdvözli Rusznyák Istvánt

A legforróbb, a legtestvéribb szeretettel azonban a Szovjetunió felé fordul Kína népe. A kínai dolgozók pontosan tudják, hogy a Nagy Októberi Forradalom nélkül, a Szovjetuniónak a faszizmus feletti győzelmei nélkül az ő felszabadulásuk is lehetetlen lett volna. Tudják, hogy a szovjet nép volt az első, amely melléjük állt. Ismerik azoknak az útmutatásoknak a jelentőségét, amelyekkel Sztálin elvtárs a kínai forradalmat segítette és tudják azt is, hogy a szovjet-kínai szerződés egyik legbiztosabb záloga a béke győzelmének. Ezért nem csoda, hogy Sztálin elvtárs arcképét mindenütt látni lehet: felvonulásokon, könyvtárakban, gyárakban egyaránt.

Mao-Ce-Tung elvtárs pontosan fejezte ki a kínai nép érzéseit, amikor Sztálin elvtárs 60. születésnapját ünnepeelve Jenanban, a következőket mondotta: »Sztálin a világforradalom vezetője. Ez mérhetetlenül fontos tény. Páratlan esemény az, hogy az emberiségnek van egy Sztálinja. Amióta ő a miénk, jól mennek a dolgok. Marx halott, Engels és Lenin sincsenek már az élők sorában. Ha nem lett volna Sztálin, ki mutatna nekünk irányt és utat? Mivel azonban ő a miénk, páratlanul szerencsés helyzetben vagyunk. Ma már

van a világon Szovjetunió, van Kommunista Párt és van Sztálin. Így tehát a világ ügyei jól mennek. Tisztelnünk kell Sztálint, támogatnunk kell és tanulnunk kell tőle. Tanulnunk kell tőle, mégpedig két szempontból: elméletileg és a munkájából.»

A kínai nép szeretete és tisztelete Sztálin iránt olyan módon nyilvánul meg, ami félreérthetetlen. Kórusaik, népdalaik vannak, amelyeknek refrénje: Mao Ce Tung — Sztálin! Sohasem fogom elfelejteni a hangcsoi gyönyörű csónakkirándulást. Amikor a csónakunk egy híd alatt elhaladt, észrevettük, hogy a hídon fiatalok állnak, akik amikor bennünket észrevettek és meglátták, hogy idegenek vagyunk, azt kiáltották felénk, amit egy kínai fiatal

Koreába induló kínai önkéntesek búcsúznak a nankingi pályaudvaron

egy idegen felé kiált, ha azt akarja, hogy megértsék: »Mao Ce Tung — Sztálin«.

A Szovjetunió győzelmének, amelyet a német és japán fasizmus felett aratott, valamint a Párt és Mao Ce Tung által vezetett Néphadsereg sorozatos diadalainak köszönhető Kína felszabadítása, amelyet nemcsak a belső ellenességgel és a japánokkal szemben való harcban, hanem az amerikai és más imperialisták elleni küzdelemben kellett kivívnia. Éppen ezért a békéért való harc Kínában sokkal konkrétebb, a tömegek számára sokkal egyértelműbb mozgalom, mint nálunk. A kínai nép közvetlenül, személyesen tapasztalta az angol-amerikai imperializmus gyilkos módszereit és ismeri az »Amerika Hangja« hazugságpropagandája mögött megbúvó fenevadat. Éppen ezért a Béketanács felhívásához való csatlakozás és különösen a »Segítsd Koreát,

állj ellen az amerikai agresszióknak!» mozgalom Kínában úgyszólván minden dolgozó személyes ügye. Az öthatalmi békeegyezmény megkötését közel 350 millió kínai követeli aláírásával. Koreába az önkéntesek olyan nagy számmal jelentkeztek, hogy csak felváltva, turnusokban lehet őket a frontra engedni. Négy és fél hónap alatt a lakosság 2680 repülőgép vásárlására adott össze pénzt. A fegyverek, a ruha-, és élelmiszerszállítmányok olyan tömegben érkeznek a harcoló csapatokhoz, hogy a koreai hadsereg a kínai önkéntesekkel együtt legyőzhetetlenné vált és mint a béketábor harcos ökle veri vissza az imperialisták ázsiai agresszióját.

Mit tud a kínai nép rólunk magyarokról? Sokat tudnak a mi felszabadulásunk részleteiről, tudják, hogy mi is a szocializmust építjük, tudják, hogy mi is a békefront egy része vagyunk. Sokan ismerik Rákosi elvtárs nevét.

A győzedelmes kínai nép vezére : Mao Ce Tung

Arcképével gyakran találkoztunk. A tudósok közül sokan ismerik a magyar tudomány nagy eredményeit, különösen azok, akik nálunk jártak. Igen megtisztelő módon fogadtak engem is, akiben a magyar tudomány képviselőjét látták. A kínai-magyar kulturális egyezmény és a közös békeharc szorosra fogja fűzni a baráti kapcsolatokat a két ország dolgozói között.

Végül szeretnék egy kis történetet elmondani, amely megmutatja a kínai nép érzelmeit és azt, hogy a kínai értelmiség hogyan látja a jövőt.

A búcsúbanketten történt, amikor egyik tószta a másikat követte. Búcsúzóul én is felálltam és én is megköszöntem mindazt, amit az alatt az öt hét alatt a kínai elvtársaktól kaptam, azt a sokat, amit láthattam és azt mondtam : »Mi sokszor hallottuk azt, hogy a korlátlan lehetőségek hazája Amerika, pedig ez nem igaz, mert a korlátlan lehetőségek hazája Kína!« — Szavaim után szólásra emelkedett az Akadémia egyik alelnöke és nagyon kedves válaszában azt mondotta : »Minden ország, amely a szocializmust építi, a korlátlan lehetőségek hazája!«

A BOLGÁR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MUNKÁJA AZ 1951. ÉVBEN ÉS FELADATAI AZ 1952. ÉVBEN*

TODOR PAVLOV akadémikus

Az 1951. év folyamán Tudományos Akadémiánk már sok tekintetben új, szocialista típusú akadémiaiává vált. Ez vonatkozik alapszabályaira éppúgy, mint szervezeti felépítésére, összes osztályaira, valamint tudománytervezési munkájára. Akadémiánk igyekezett hazai tudományunk minden ágában elmélyíteni a marxista dialektikus módszert és arra törekedett, hogy a tudományos munka kapcsolatba kerüljön a szocialista építéssel. Új jellege megmutatkozott a tudományos könyvek kiadásában, káderpolitikájában, és végül a bolgár-szovjet barátság mozgalmához, valamint a békehare világmozgalmához való viszonyában.

Amíg a szeptember 9-e előtti Tudományos Akadémia lényegében nem rendelkezett egyetlen tudományos kutató intézettel sem, szeptember 9-e után az új bolgár Tudományos Akadémia 29 tudományos kutató intézetet hozott létre és ezeket állandóan, gyors ütemben fejleszti. Az Akadémia osztályai és intézetei már 1951 előtt is, de különösen az 1951. év folyamán folytatták a tapasztalatok gyűjtését és tökéletesítették magukat a tudományos kutatási tervek kidolgozásában, teljesítésében és ellenőrzésében. E terveket úgy tekintették, mint az állami gazdasági terv egy részét.

1951-ben az intézetek, valamint maga az Akadémia terveik kidolgozásában és teljesítésében igyekeztek kapcsolatot teremteni a megfelelő minisztériumokkal, szocialista vállalatokkal és az Országos Tervhivatallal, különösen a kutatási feladatok és tematikák vonatkozásában.

Ugyancsak ez évben történt meg először, hogy az Akadémia összes osztályai és a hozzájuk tartozó intézetek évi beszámolókat tartottak, amelyek során a bírálat és önbírálat szellemében tárgyalták meg az Akadémia és intézetei tervmunkáját. Az egyes osztályok tudományos ülésszakokat rendeztek, amelyeken megtárgyalták az intézetek és az egyes kutatók tudományos munkáját. Maga az Akadémia is rendezett többnapos beszámoló ülést, amelyen az Akadémia egészének működését bírálták meg. Ennek az ülésnek, valamint Viko Cservenkov elvtárs Sztranszkij és Pavlov akadémikusokhoz írt történelmi jelentőségű levelének alapján az Akadémiai Tanács külön határozatot hozott, amelyet az Akadémia minden osztálya megtárgyalt, és amely alapvető megállapításokat és konkrét következtetéseket tartalmaz az Akadémia eddigi és soronkövetkező munkájáról, különösen a szocialista gyakorlattal való kapcsolatáról és az akadémiai tudományos kiadványokról.

* Megjelent az *Отечествен Фронт* 1952 január 31-i számában.

Akadémiánk mindezen területeken folytatta és folytatja a tapasztalatok gyűjtését, elsősorban a Szovjetunió Tudományos Akadémiája nagy példájának tanulmányozását, erőt merített Lenin műveiből és tanításaiból és lángeszű tanítványa, J. V. Sztálin munkáiból. Sztálin elvtárs új zseniális munkáit a marxizmus és a nyelvtudomány kérdéseiről 1951 folyamán külön tudományos ülésorozaton vitatták meg Todor Pavlov és Vladimir Georgiev referátumai alapján. Sztálin elvtárs művét az Akadémia összes osztályai tanulmányozták és levonták a szükséges következtetéseket. A jövőben Sztálin elvtárs zseniális útmutatásai szellemében tűzik ki tudományos munkájuk feladatait, mert ezek nemcsak a nyelvtudomány szempontjából, de a tudomány minden más ága tekintetében is igen jelentősek. Tudományunk tudatosan törekszik népünk szolgálatára és arra, hogy előmozdítsa a szocialista építés, a bolgár-szovjet barátság és az egész világ dolgozói békeharcának ügyét.

Az Akadémia 1951. év folyamán folytatta törekvéseit a marxista dialektikus módszer elmélyítésére a kutató és gyakorlati tudományos munka minden ágában. E területen ugyancsak mutatkoznak bizonyos eredmények, különösen az Akadémia intézeteiben, mint pl. a Geológiai, Fizikai, Nyelvtudományi, Filozófiai, Építészeti, Archeológiai, Irodalomtudományi stb. intézetben. Egyes intézetek nemcsak teljesítették, de túlteljesítették évi tudományos tervüket, mások teljesítették és túlteljesítették a tervet egyes részvonatkozásaiban. A Biológiai, Talajtani, Állattenyésztési, Építészeti és egyes más intézetek munkatársai jelentős munkát végeztek az Akadémia irányítása alatt működő Sztatina- és Goljamó-Malovó-i földműves termelőszövetkezetek segítségével. Maga az Akadémia és egyes intézetei, illetve egyes tudományos munkásai aktív részt vettek egy sor kormánybizottságban, melyek pl. az Országos Elektromosítási Terv kidolgozásával hazánk ásványi és energia forrásainak kikutatásával, a vízduzzasztó gátak építésével, talajjavítási tervekkel, a dobudzsai erdősítésekkel stb. foglalkoznak. Az Akadémia, valamint néhány intézete és vezető munkatársa aktív részt vesz a különböző társadalmi megmozdulásokban, mint amilyenek pl. a Bolgár-Szovjet Barátság mozgalma, a »Harc a békéért« mozgalom, az Állami Kölcsön, a szocialista verseny további fejlesztése, az élmunkás, sztahanovista- és újító-mozgalom stb. Kriszto Daszkalov, Kszenefon Ivanov, Todor Pavlov, Georgij Nadzsakov és más akadémiai munkatársak résztvettek a földműves termelőszövetkezetek, az állami mintagazdaságok és gépállomások legjobb dolgozói konferenciáján, valamint az ipar, földművelés és szállítás sztahanovistáinak konferenciáin, a bolgár szakszervezetek kongresszusán stb.

Értékes és minden vonatkozásában érdekes volt az, amikor a bolgár Tudományos Akadémia kezdeményezésére az akadémiai munkatársak találkoztak a híres dzsebeli népi növénynevelőkkel élükön Mümün Bjljállal. A találkozón, amelyen résztvettek Vlko Cservenkov elvtárs, a Minisztertanács elnöke, a Bolgár Kommunista Párt főtitkára és G. Csankov és T. Zsifkov elvtársak, a Politikai Bizottság tagjai, L. Jolov agronómus tartott előadást a népi növénynevelés tapasztalatairól.

Az év során fejlődés mutatkozott az Akadémia tudományos kiadványai tekintetében is, a mennyiségük, technikai kivitelük és értékesítésük vonatkozásában, valamint tartalmilag. Kiadványainkban egyre fokozódó törekvés észlelhető, hogy kapcsolatba kerüljenek szocialista fejlődésünk állami, gazdasági és kulturális szükségleteivel és követelményeivel. Az Akadémia egyes kiadványai nemcsak nálunk keltettek figyelmet, hanem a szovjet sajtó is

megemlékezett róluk, mint lényeges vívmányokról. Ilyen volt például Ivan Vazov műveinek II. gyűjteményes kiadása, a Botanikai, Állattenyésztési, Zoológiai és egyéb intézetek »Értesítői«, valamint a nyelvtudományi intézet folyóirata, »A Bolgár Nyelv«, amelynek első száma a helyesírási konferencia anyagát tartalmazza. Ez a konferencia az általánosan kialakult vélemény szerint páratlan volt Akadémiánk és egész tudományunk történetében.

1951-ben továbbfejlesztettük a tudományos kutatóintézeteket. Az Akadémia a kormánytól megfelelő elhelyezést és költségkeretet kapott, kidolgozta a szükséges terveket és az előttünk álló 1952. év folyamán elkezdi egy sor tudományos kutatóintézet építését az orvos-biológiai osztály számára, köztük elsősorban a Növénytermesztési és Állattenyésztési Intézetek felállítását. Egyidőben előkészítő munkák folynak, hogy a következő években hozzákezdhesünk a Fizikai, Kémiai, Technikai, Biológiai és más intézetek építéséhez, valamint akadémiai nyomda és központi akadémiai helyiség létesítéséhez. Ezzel párhuzamosan folyik az intézetek felszerelése a nélkülözhetetlen eszközökkel, anyaggal, irodalommal és szakértőkkel. Munkánk célja, hogy egy-két ötéves terv lefolyása alatt Akadémiánk teljesen felépüljön, és mint valódi új szocialista típusú Akadémia működjék. Lényeges sikereket ért el az elmúlt év folyamán az akadémiai könyvtár is, amelynek munkatársai, élükön a könyvtár igazgatójával, Elena Szavova elvtársnővel, lényeges bio- és bibliográfiai munkát végeztek, különösen annak a hatalmas kötetnek összeállításával és sajtó alá rendezésével, amely felejthetetlen tanítónk és vezetőnk, Georgi Dimitrov életének bio- és bibliográfiai adatait tartalmazza.

Az 1952. év folyamán általános akadémiai folyóiratot és néhány más akadémiai kiadványt kell megalapítanunk. A »Filozófiai gondolat« c. folyóirat az akadémiai Filozófiai Intézet kiadványa lesz, ami kétségtől jól hatással lesz magára a folyóiraatra, az intézet munkájára, valamint a bolgár tudományos enciklopédia összeállítására alakult bizottság munkájára is. Ezt a bizottságot a közeljövőben átszervezzük, hogy a legrövidebb időn belül rövid két-kötetes bolgár tudományos enciklopédia kerülhessen kiadásra, majd megkezdődhetnek és fokozatosan megvalósítható legyen egy többkötetes bolgár enciklopédia szerkesztése is, melynek hiányát régóta érezzük. Ezzel kapcsolatban az 1952. évben megkezdjük a bolgár irodalmi nyelv értelmező szótárának kiadását, befejezzük a bolgár nép keletkezéséről napjainkig tartó rövid történetének megírását, elvégezzük az előkészítő munkákat filozófiánk, valamint irodalmunk történetének megírására, folytatni fogjuk faunánk, floránk, állattenyésztésünk, növénytermesztésünk, geológiánk stb. nagy műveinek kiadását. Ennek az egész munkának alapján Akadémiánk azt tűzi ki feladatául, hogy a következő néhány évben összeállítja és kiadja a bolgár tudományos és kulturális élet általános többkötetes történelmét. A Nyelvtudományi Intézetben készülnek a bolgár irodalmi nyelv történetéről szóló mű, valamint a teljes akadémiai orosz-bolgár, török-bolgár, görög-bolgár, magyar-bolgár, cseh-bolgár és más szótárak és segédkönyvek és a bolgár nyelv teljes nyelvtana. Az 1952. évben kiadásra kerül egy új teljes helyesírási szótár, valamint a bolgár irodalmi nyelv helyes kiejtésének szótára. Készül egy technikai szótár is, valamint földművelési szótár stb.

Az Akadémia káderpolitikája az 1952. évben határozott formát ölt, amennyiben megtörténik a szükséges gondoskodás új káderek képzéséről a tudományok összes ágaiban. Egyúttal minden lehető megteszünk, hogy a régi akadémiai káderek és más tudós szakértők alapján átszervezzék tuda-

mányos munkájukat a marxista dialektikus módszer alapján és hogy az egész tudományos kutató és gyakorlati munkában felhasználják a szovjet tudomány történelmi vívmányait, a marxizmus-leninizmust, Lenin és Sztálin tanításait, Micsurin, Liszenko, I. P. Pavlov, V. Viljamsz műveit stb. Itt kell különös örömmel megjegyezni, hogy a legutolsó akadémiai választáson, amelyen új tiszteleti, rendes és levelező tagokat választottak saját tudósaink és más országok akadémikusai közül, tudományunk különböző ágai új erőkkel gyarapodtak, akik kétségkívül előbbre viszik hazai tudományunk további helyes fejlődését és azt teljes mértékben népünk szolgálatába állítják, szocialista építésünk, a nemzetközi béke, demokrácia és szocializmus szolgálatába. A mi Bolgár Tudományos Akadémiánk különösen büszke arra, hogy soraiiban olyan tiszteleti tagok vannak, mint a világszerte ismert haladó tudósok és békeharcosok, A. N. Nyeszmejanov, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának elnöke, T. D. Liszenko akadémikus, Zdenek Nejedli és Kuo Mo Zso akadémikusok, a cseh és kínai akadémiák elnökei, Hon Mian, a neves irodalmár és történész, a koreai népi demokrácia minisztertanácsának alelnöke, és a nagy francia hazafi és békeharcos, Frédéric Joliot-Curie akadémikus, fizikus.

Mondhatjuk-e azonban azt, hogy az Akadémia az 1951. évben teljes egészében megoldotta azokat a történelmi feladatokat, amelyek előtte állottak és különösen azokat, amelyeket általános szocialista, gazdasági és kulturális fejlődésünk állított fel? Természetesen ez nem állítható. Ellenkezőleg, határozottan és világosan meg kell mondani és ki kell hangsúlyozni, hogy mindezek ellenére az Akadémia munkája határozottan elmarad szocialista építésünk fejlődéséhez képest, egész állami és társadalmi fejlődésünkhöz képest, a kapitalizmusból a szocializmus és kommunizmus felé. Az Akadémia vezetősége és az Akadémia egész kollektívája pontosan látják, hogy ez a komoly elmaradás nem véletlen és nem valaminő objektív okokra, hanem tisztán szubjektívekre vezethető vissza. Mindenekelőtt oka a nem teljes, de gyakran a teljesen hiányzó kollektivitás a vezetőség munkájában éppenúgy, mint az Akadémia osztályain, az elégtelen, néha pedig a bírálatnak és önbírálatnak teljesen hiányzó, rendszertelen alkalmazása, a tudományos vélemény szabad megtárgyalásának, a teremtő tudományos vitáknak hiánya.

Az Akadémia és legtöbb osztálya munkájának leglényegesebb, legfontosabb hiányossága a rendkívül elégtelen, gyakran teljesen hiányzó kapcsolat az elmélet és gyakorlat között, a tudomány és a szocialista építés között, a tudományos munkások és a szocialista ipari és mezőgazdasági üzemek munkásai között, a mi szocialista munkánk hősei, az élmunkások, sztahanovisták, felfedezők, újítók stb. között.

Ami eddig történt, az minden tekintetben elégtelen. Amennyiben a gyakorlat kiindulási pont, végcél és minden tudományos elmélet kritériuma, meghatározója, egészen világos az, hogy az elmélet hiányos lesz, ha nincs szervesen összekapcsolva a gyakorlattal, ha nem jelenti magának a gyakorlatnak általánosítását és ha a gyakorlatot általánosítva, nem lép fel mint annak világítótornya, mint olyan útmutató, amely, ahogy bennünket a nagy Sztálin tanít, nemcsak azt jelzi, hogy jelenleg miképp haladunk, de azt is, hogy merre kell előre látnunk az eseményeket a közeljövőben nálunk és az egész világon.

Éppen, mivel egyes intézetekben és egyes akadémiai kiadványokban a szocialista gyakorlat és elmélet közötti kapcsolat nem volt elég mély, vagy teljesen hiányzott, ezért vált lehetővé a megengedhetetlen elméleti és

politikai természetű hibáknak az a sora, amelyek falusi politikánk megbocsát-hatatlan eltorzítását okozták. Ezek a hibák megvoltak az akadémiai köz-gazdasági gyűjteményben is, amely a földműves termelő szövetkezetek épí-tésének kérdéseit tárgyalta, valamint Sztranzkij akadémikusnak a sekély-szántásról és különösen Viljamsz akadémikus hatalmas tanításáról vallott reakciós elméletében.

Erre teljesen helyesen, kimerítően, ritka tapintattal, és következetes bolsevik logikával és politikai céltudatossággal mutatott rá Vlko Cservenkov elvtárs Sztranzkij akadémikus említett gyűjteményének, a sekélyszántásra vonatkozó elméletének szentelt, történelmi nevezetességű két levelében. Természetesen ezeknek a hibáknak oka tudományos szervezési munkánk néhány olyan hibájában rejlik, mint a szükséges ellenőrzés hiánya, a bírálat és önbírálat alkalmazásának, a tudományos vélemények szabad kicserélésének, a termékeny tudományos vitáknak hiánya. Ezeknek a hibáknak oka, hogy néhány akadémiai munkatárs nem látta világosan azt, hogy az akadémiai terv szerves része az állami gazdasági tervnek, és hogy minden akadémiai munkatárs köteles teljesíteni állami, hazafiúi és tudományos, kulturális köte-lességeit a bolgár nép felé, a kormány felé, és hős dimitrovi Pártunk felé, amelyek, élükön Georgi Dimitrov hatalmas művének folytatójával, Vlko Cservenkov elvtárssal, olyan sokat tettek Tudományos Akadémiánk fej-lődése érdekében.

Az Akadémia évi beszámoló gyűlésén éppenúgy, mint az akadémiai tanács bővített ülésein és az egyes osztályok, valamint az összes akadémiai intézetek ülésein részletesen megtárgyalta Cservenkov elvtárs két történelmi levelét, határozatokat hozott azoknak az alapvető hibáknak mielőbbi és teljes likvidálására, melyekre Vlko Cservenkov elvtárs bölcsen és idejében rámutatott.

Az 1952. év elején a bolgár Tudományos Akadémia, annak vezetősége, valamint összes osztályai, ünnepélyesen megígérték Vlko Cservenkov elv-társnak, hogy az 1952. évben minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy mind-ezek a hibák, hiányosságok, gyengeségek végleg megszűnjenek, és hogy ilyen módon Akadémiánk teljes mértékben és szilárdan felépüljön és dolgozni kezdjen, mint új, szocialista típusú akadémia, amely nemcsak a nép szolgál-atába állítja a tudományt, de azt népünk tudományává alakítja át, a béke nagy ügyének, valamint a demokrácia és a szocializmus, a zseniális Sztálin, népünk és egész haladó emberiség tanítójának és vezérének, az egész világ békeharca zászlóvivőjének, a haladó tudomány korifeusának útján haladva.

TARTALOMJEGYZÉK

Az alkotó együttműködés hatalmas ereje Írta : A. Neszmejanov akadémikus	39
A kritika és önkritika a tudományos munkában Írta : Ju. Zsdanov	48
Öt hét Kínában Írta : Ruzsnyák István akadémikus	67
A Bolgár Tudományos Akadémia munkája az 1951. évben és feladatai az 1952. évben Írta : Todor Pavlov akadémikus	91

СОДЕРЖАНИЕ

Академик А. НЕСМЕЯНОВ : Великая сила творческого содружества	39
Ю. ЖДАНОВ : — О критике и замкритике в научной работе	48
Академик ИШТВАН РУСНЯК : Пять недель в Китае	67
Академик ТОДОР ПАВЛОВ : Деятельность Болгарской Академии Наук в 1951 г. и ее задачи на 1952 г.	91

Felelős szerkesztő : Erdey-Grúz Tibor

Technikai szerkesztő : Hatvany József

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia-u. 2. Távbeszélő : 124-958

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-u. 21. Távbeszélő : 424-595

Egyes szám ára : 3 Ft.

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 02-878-111-48.

Kettősszám ára: 6 Ft.

Felelős kiadó: Erdéy-Grúz Tibor

Akadémiai nyomda, Gerlóczy-utca 2. — 17639 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI:

ERDEY-GRÚZ TIBOR
FŐTITKÁR

1952. MÁJUS—JÚNIUS

LIX. KÖTET — 493. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1952.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: ERDEY-GRÚZ TIBOR

XX. KÖTET, 1952.

A SZOVJETUNIO TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁJA 1952. ÉVI TUDOMÁNYOS KUTATÁSI TERVÉRŐL*

A. V. TOPCSIJEV akadémikus,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiája elnöksége tudományos főtítkára

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának intézményei 1952. évi tudományos kutatási terveinek összeállításánál az osztályok, intézetek és filiálék azokat a feladatokat tartották szem előtt, amelyeket országunk a kommunista társadalom felépítése során Lenin és Sztálin nagy eszméinek megvalósításaképpen tűzött ki maga elé.

A háború utáni sztálini ötéves terv sikeres végrehajtása, kitzűzött terveink túlteljesítése a népgazdaság minden ágában, a szovjet állam sokoldalú tevékenységének óriási lendülete a kommunizmus építésében diadalmas előrehaladásunkat jelzi a nagy Sztálin által kijelölt úton.

Népünk anyagi és kulturális színvonala szakadatlanul emelkedik. Nő és erősödik a Szovjetunió gazdasági ereje. A szovjet nép sikerei az egész világ munkásosztályát és minden dolgozóját lelkesítik a békéért, demokráciáért és szocializmusért folytatott harcban, erősítik a győzelembe vetett hitüket. Mindez a kapitalista országok uralkodó klikkjeinek örvénylő dühét és gyűlöletét váltja ki, mert ők új világháború tűzvészének lángalobbantására törek-szenek. Az amerikai ragadozók napról-napra arcátlanabbá válnak. Már csak-nem egyáltalán nem leplezik magukat a demokrácia elveivel, vadállati arcu-latuk mind világosabban tárul eléink. Azonban az imperialistáknak a harma-dik világháború kirobbantására irányuló törekvése szembetalálja magát a népek hatalmas és egyre növekvő békemozgalmával.

A szovjet népek életbevágóan fontos érdeke a tartós béke. A szovjet kormány békepolitikája a szovjet nép legfontosabb érdekeit juttatja kifejezésre. A Szovjetunió a béke támasza. Az a mozgalom, amely hazánkban a Békevilágtanácsnak öthatalmi békeegyezményt követelő felhívására ke-demé-nyezett aláírásgyűjtés kapcsán indult meg, újabb, nagy horderejű kifejezése annak, hogy a szovjet nép elszántan megvédi a békét.

A Szovjet állam békepolitikáját meghatározza országunk gazdasági és kulturális fejlődésének egész menete. Egy év múlt el azóta, hogy a szovjet kormány nyilvánosságra hozta történelmi határozatait a hatalmas vízerő-művek, elárasztó- és öntözőrendszerek létesítéséről. Az elmúlt év megmutatta, hogy sikeresen valósul meg a nagy sztálini terv, amely a kommunizmus gazda-sági alapjait hivatott megteremteni. Ez bizonyítja a szovjet szocialista rend-lyegőzhetetlenségét és mérhetetlen fölényét a kapitalista rend felett.

* Beszámoló a Szovjetunió Tudományos Akadémiája elnökségének 1951. szeptember 14.-i ülésén.

Az elmúlt év megmutatta azt is, hogy milyen hatalmas jelentősége van az élenjáró szovjet tudomány és a népgazdaság mindjobban erősödő kapcsolatának. A szovjet tudósok, akiket az a törekvés hat át, hogy minden erejükkel és tudásukkal a kommunista építés ügyét szolgálják, mindjobban bekapcsolódnak az ország népgazdasága időszerű kérdéseinek megoldásába. A tudomány eredményeinek bevezetése a termelésbe egyike azoknak az igen fontos feladatoknak, amelyeket a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kell megvalósítani.

A kommunista építés hazánkban egyre újabb kérdéseket vet fel tudományunk számára, amelyeknek megoldása csakis élenjáró tudományos elmélet alapján lehetséges. Ilyen tudományos elmélet a marxizmus-leninizmus állandóan fejlődő és gazdagodó elmélete.

A nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozó zseniális munkáiban I. V. Sztálin összefoglalja a megtett út történelmi tapasztalatait és új meghatározását adja a marxizmusnak :

»A marxizmus a természet és a társadalom fejlődéstörvényeinek tudománya, az elnyomott és kizsákmányolt tömegek forradalmának tudománya, a szocializmus minden országban való győzelmének tudománya, a kommunista társadalom építésének tudománya.«

Ez a meghatározás kimerítő teljességgel világítja meg a marxizmus-leninizmus mindent felölelő jellegét, amely kiterjed a tudomány minden ágára. Tudományos kutatásaink során a marxista-leninista tudomány e zseniális meghatározásából kell kiindulnunk s egész figyelmünket és erőnket a Sztálin elvtárs által kitűzött feladatra — a kommunizmus gazdasági alapjának megteremtésére kell összpontosítanunk.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája 1952. évi tudományos kutatási keretterve sokkal jobb, mint az előző évek tervei. Visszatükrözi népgazdaságunk és országunk további kulturális fejlődésének követelményeit. A terv készítése közben a különböző anyagokat és javaslatokat ebben az évben cél tudatosabban és mélyrehatóbban dolgozták fel. Az Akadémia tudományos intézményei, osztályai és tanácsai az elmúlt év folyamán még jobban erősítették kapcsolataikat a minisztériumokkal és hivatalokkal s most jobban ismerik a népgazdaság szükségleteit. Ezért a kijelölt tematika sokkal teljesebben tükrözi vissza országunk legfontosabb feladatait a gazdasági és kulturális építés terén. Az 1952. évi terv 149 olyan nagyszabású problémát foglal magában, amelyek kidolgozása közvetlenül elő fogja segíteni a kommunizmus nagy építkezéseinek megvalósítását.

Bizton mondhatjuk, hogy az 1952. évi keretterv már nem viseli magán a mult »anyajegyeit«, amelyeket oly nehéz volt eltávolítani. Például nem találunk benne olyan témát, amely csupán egyes tudományos dolgozók személyes érdeklődését tükrözné anélkül, hogy figyelembe venné az állami jelentőségű feladatokat.

A terv egyik sajátossága abban áll, hogy a témák — még azok is, amelyek átmennek az 1953. évbe — jelentős részben előirányozzák azt, hogy 1952-ben befejezést nyerjen a kutatásnak valamely egészet képező része, amelynek eredményeit nyomban fel lehet használni.

Az 1951. évvel szemben fokozódott a tudományos kutatások komplex volta. A komplex problémák száma az 1951. évi 120-ról 1952-ben 162-re emelkedett.

Az 1952. évi terv előkészítésénél fokozottabban figyelembe vették a tervek koordinálását, nemcsak a Szovjetunió Tudományos Akadémiája filiáléi, hanem a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiai és a különböző iparági tudományos intézmények között is. Ebben a tekintetben hatalmas munkát végzett a Nagy Sztálini Építkezéseket Segítő Bizottság, amely arra törekedett, hogy egyrészt pontosabbá tegyék a tematikát és végrehajtásának határidőit a termelési szervek igényeinek megfelelően, másrészt célszerűen felosszák a munkát a Tudományos Akadémia osztályai, filiáléi és a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiai között.

Minden erővel törekednünk kell a problémák összehangolásával és komplex feldolgozásával kapcsolatos munka megjavítására. Széleskörűen alkalmazni kell a bizottságok megalakításának módszerét, amelyek feladata a tudományos kutatások komplexszé tétele és összehangolása.

Az új tervben csökkent a témák száma, bár ezen a téren még mindig nem értük el a kívánt célt. Így például a Kémiai Tudományok Osztályának 1951. évi tervében 343 téma szerepelt, az 1952. évi vázlatos tervben 280 téma. A Műszaki Tudományok Osztályának tervében 1951-ben 140 és 1952-ben 120. A Jogi és Közgazdasági Tudományok Osztályának tervében 1951-ben 164, 1952-ben 103 téma szerepel.

Gyökeresen átdolgozták a filiálék munkatervét. A filiálékban mindeddig az a helytelen gyakorlat divott, hogy a kormánynak jóváhagyásra felterjesztett terv mellett léteztek úgynevezett belső tervek, amelyeknek összeállítását és végrehajtását senki sem ellenőrizte. A filiálék 1952. évi terve egységes lesz.

I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi cikkeinek tanulmányozása elméleti fegyverrel látta el tudósainkat a tudományos kutatás irányainak meghatározásában a tudomány különböző ágaiban, valamint a Tudományos Akadémia további tudományos tevékenységének tervezésében.

Áttérek az Akadémia osztályai és tanácsai terveinek rövid ismertetésére.

Fizikai és Matematikai Tudományok Osztálya. Az osztály intézeti 1951-ben nagyszabású munkákat hajtottak végre új anyagok (luminoforok, félvezetők, kerámiai anyagok, szintetikus kristályok) nyerése, valamint egyes technológiai folyamatok kutatása és ellenőrzése új módszereinek kidolgozása terén.

Jelentős fejlődést értek el a rádiófizika, akusztika s különösen a hidroakusztika terén végzett munkák során, amelyeknek rendkívül nagy jelentőségük van a népgazdaság különböző ágaiban.

A V. A. Sztjeklov Matematikai Intézetben munka folyik a mai matematika valamennyi legfontosabb ágában, továbbá végeznek olyan munkákat is, amelyek eredményei közvetlenül alkalmazhatók mind az iparban, mind pedig más tudományágakban: a fizikában és a műszaki tudományokban. Különösen sikeresen folynak az I. M. Vinogradov akadémikus által irányított kutatások az analitikai számelmélet terén.

I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi cikkeiben adott útmutatások alapján az osztály kozmogóniai vitát rendezett.

Az elért eredmények mellett azonban rá kell mutatni arra, hogy az osztály 1951. évi tudományos kutatási tervének 273 témája közül, amint az ellenőrzés megállapította, 263 téma teljesítése folyik normálisan, 6 téma végrehajtásánál elmaradás észlelhető (a Geofizikai Intézetnek 1 témája és

a Tengeri Hidrofizikai Intézetnek 5 témája), 4 témát nem teljesítenek (a Kristálytani Intézet 1 témáját, a Geofizikai Intézet 2 témáját, a Tengeri Hidrofizikai Intézet 1 témáját).

Az osztály 1952. évi tudományos kutatási tervének sajátja abban áll, hogy a fizikai és geofizikai témák legnagyobb része szoros kapcsolatban van a népgazdaság szükségleteivel. Egész sor olyan témát dolgoznak ki, amely a kommunizmus nagy építkezéseit segíti.

A matematika terén jelentős mértékben megnövekedett azoknak a témáknak száma, amelyek közvetlenül alkalmazhatók az iparban és a határos tudományágakban: a fizikában és a műszaki tudományokban.

A jövő évben csillagászaink elé nagy lehetőségek tárulnak. 1952-ben munkák indulnak meg azoknak a nagyméretű csillagászati műszereknek segítségével, amelyeket 1951-ben helyeztek üzembe. Így például a pulkovói fő csillagvizsgáló első része építkezésének befejeztével egész sor nagyméretű csillagászati műszert helyeztek használatba. Így zenit-teleszkópot, hatméteres csillag-interferométert, nagy passzázs-műszert, nagy vertikális-kört, nagy meridián-kört, polárcsövet, fotoelektromos passzázs-csövet. A Krimi Asztrofizikai Intézetben üzembe helyezték Európa legnagyobb, 125 centiméteres, visszatükröző teleszkópját, csillag-elektrofotométert stb.

Széleskörű viták alapján kidolgozták a komplex kutatások programját a kozmogónia terén, amelynek végrehajtásában részt fog venni a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának több osztálya, a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiai és nem-akadémiai intézetek.

Az osztály 1952. évi tudományos munkaterve 42 problémát tartalmaz, köztük 7 komplex-problémát, amelyek 280 témát foglalnak magukban.

A fizikában továbbfejlesztik a molekuláris fizika, a dielektrikumok és félvezetők fizikája, valamint a kristályfizika terén megkezdett munkákat, amelyek biztosítják megadott tulajdonságokkal rendelkező új anyagok nyerését iparunk számára. Tervbevétték a rádiófizika, akusztika s különösen a hidroakusztika és az alacsony hőmérsékletek fizikája terén megkezdett munkák továbbfejlesztését.

A Geofizikai Intézetben folytatják a munkát a földkéreg szerkezetének, szeizmikus aktivitásának, belső felépítésének és fejlődésének, valamint a légkörben lejátszódó fizikai folyamatoknak tanulmányozása terén.

Az intézet munkái között jelentős helyet foglal el a talajkutatás geofizikai módszereinek tökéletesítése és új módszerek kidolgozása.

A kommunizmus nagy építkezéseinek segítségével kutatásokat terveznek a Turkmén Főcsatorna vonala mentén, amelyek alapján javaslatokat tesznek a csatorna berendezésénél alkalmazandó antiszeizmikus intézkedésekre.

A Tengeri Hidrofizikai Intézetben a nagy vihar-medence építkezésének befejezése után kutatások indulnak a szél okozta hullámok keletkezése, kifejlődése és lecsillapodása tanulmányozására. Ezenkívül az intézetben tanulmányozni fogják a szárazföldek, a légkör és a tengerek kölcsönhatását s többek között a novorosszijszki dagályhullám mechanizmusát.

A Matematikai Intézet terve felöleli a mai matematika valamennyi legfontosabb ágának továbbfejlesztését. Ezenkívül különös figyelmet fordít a matematikai fizika differenciál-egyenletei, a valószínűségszámítás továbbfejlesztése és a technikában való alkalmazása, valamint különböző speciális táblázatok összeállítása terén folytatandó kutatásokra.

A Fizikai és Matematikai Tudományok Osztályának 1952. évi tudományos munkatervében fogyatékoságnak kell tekinteni elsősorban azt, hogy a terv nincs megfelelően összeegyeztetve a minisztériumokkal és hivatalokkal. Ezt az összehangoltságot a tervvel kapcsolatos további munka során kell elérni.

A terv másik, meglehetősen lényeges fogyatékosága az, hogy túlságosan sok témát ölel fel. Így például a Tengeri Hidrofizikai Intézet tervében az intézet munkatársainak kis létszáma ellenére 13 téma és 28 altéma szerepel.

Az 1951. évihez képest a Geofizikai Intézet témáinak száma kétszeresére növekedett, amellet az önálló témák közt láthatunk még olyan témát is, mint »A GB típusú galvanométer kutatása, szerkezetének tökéletesítése és érzékenységének további fokozása céljából«s ezt a témát az egész év folyamán szándékoznak feldolgozni.

Az osztály munkájában még kevés kapcsolatot tart fenn a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának filiáléival és a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiáival.

Kémiai Tudományok Osztálya. 1951-ben a Kémiai Tudományok Osztályához tartozó intézetek nagyarányú munkákat végeznek, amelyek a legszorosabban kapcsolódnak a szovjet kémiai tudomány további fejlődéséhez, a vegyi, nyersolajfeldolgozó, kohászati és számos más iparág fejlődéséhez.

I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi munkáiban adott útmutatások fényében az intézetekben megvitatták a kémiai tudomány legfontosabb feladatait és tervbevették a kémia különböző problémáinak kritikai felülvizsgálatát.

Az osztály 1951-ben széleskörű értekezletet tartott, amelyen megvitatták a kémiai szerkezetnek a nagy orosz kémikus, A. M. Butlerov által kidolgozott elméletét és bírálat alá vették az áltudományos »rezonancia-elméletet«, amelyet egyes szovjet kémikusok kritika nélkül fogadtak el.

Az osztálynak az 1951. év első felében végzett munkájában eredmények könyvelhetők el. Így például a Szerves Kémiai Intézetben sikeresen folynak a szintetikus rost új fajtáival, ennek nyersanyagával, hidroxidrendszerek részére bevezetendő új folyadékok, steroid vegyületek tanulmányozásával kapcsolatos munkálatok. Az N. Sz. Kurnakov nevét viselő Általános és Szeretlen Kémiai Intézetben sikeresen folyik két nagy népgazdasági jelentőséggel bíró munka. A Szilikátkémiai Intézetben kutatások folynak a bórmentes üveggel, az üveg csiszolása és fényezése észszerűsítésével kapcsolatban. A Nagymolekulájú Vegyületek Intézetében fokozottan hőálló újfajta szerves üveget nyertek. Jó eredményeket értek el más intézetek is.

Ugyanakkor megállapítást nyert, hogy számos munka teljesítése elmaradt a tervben kitűzött határidőtől.

A kémiai tudomány előtt 1952-ben az a nagyfontosságú feladat áll, hogy folytassa a mai kémia elméleti kérdéseinek feldolgozását az orosz kémia nagyjai — A. M. Butlerov, D. I. Mengyelejev, N. Sz. Kurnakov, N. D. Zelin-szkij és mások — tanításai alapján, hogy tanulmányozza és bevezesse a természetes és ipari nyersanyagok feldolgozásának új, hathatós módszereit, kutassa a kémiai folyamatok intenzív és észszerűvé tételének módjait, új alkalmazási területeket keressen a kémiai elemek és vegyületeik számára, új, korszerű módszereket dolgozzon ki a kémiai folyamatok vizsgálatára és ellenőrzésére, új műanyagokat, textílianyagokat, szilikátanyagokat, új, korróziómentes könnyű ötvözeteket kutasson stb.

Az osztály 1952. évi kutatási terve 41 problémát tartalmaz, köztük 8 komplex-problémát. A komplex-problémák összefüggnek a legnagyobb népgazdasági problémákkal (a katalizátorok elméletének kidolgozása, ritka és szétszórt elemek kémiájával, új fémötvözetek problémájával stb. foglalkozó munkák) s nemcsak a Kémiai Tudományok Osztályához tartozó intézeteket, hanem a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának más osztályait is érintik.

A kémiai szerkezet elméletével kapcsolatos vita eredményeképpen az 1952. évi tervben kibővítették a kémiai szerkezet elméletével és a kémiai vegyületek reakcióképességével összefüggő komplex kutatásokat. A Szerves Kémiai Intézetben folytatják azokat a kutatásokat, amelyek célja az atomok kölcsönhatásának, a konjugált kötéseknek, a fémszerves vegyületek sajátságainak, a dienszintézis irányainak stb. tanulmányozása.

Továbbfejlesztik a kémiai folyamatok tanulmányozása modern fizikai és fizikai-kémiai módszereinek alkalmazását. Így például a Nagymolekulájú Vegyületek Intézetében a makromolekulák tulajdonságainak tanulmányozásánál infravörös spektroszkópiát, kombinált szórási spektrumokat, elektronmikroszkópiát, kettős fénytörést és más módszereket fognak alkalmazni.

A Kémiai Fizika, a Fizikai Kémia, a Geokémia Intézetében, a V. I. Vernadskij nevét viselő Analitikai Kémiai Intézetben és számos más intézetben kibővítik a stabil izotopok és rádióaktív indikátorok alkalmazását a kémiai folyamatok és a kémiai anyagok szerkezetének tanulmányozásánál.

A tervbe foglalt számos új feladat összefügg a vízerőművek, csatornák és víztárolók létesítésével. Fokozott munka folyik a hidrokémia területén, kutatásokat végeznek a földalatt elhelyezett fémszerkezetek és betonépítmények védelmével kapcsolatban, bővülnek az új építőanyagok fizikai-kémiai tanulmányozásával kapcsolatos munkák.

Az 1952. évi terv egyik témacsoportjának nagy tudományos és népgazdasági jelentősége van. A Szerves Kémiai Intézetben kutatásokat végeznek kénes savazott benzinek mélyreható átalakítására, a magas aktivitású ionkicserélő gyanták nyersanyagának katalitikus szintézise, új, magas hatásfokú üzemanyagadalékok kutatása, hormonális aktivitású, a természetes vegyületekhez hasonló steroidok szintézise, hidrofil rost szintézise, vinilvegyületek szopolimerizálása stb. terén.

Az Általános és Szervetlen Kémiai Intézet ki fogja dolgozni a nemesfémek affinálásának és elemzésének tökéletesített módszereit, egész sor ritka elem tulajdonságait, kiválasztásának, elválasztásának és elemzésének módszereit fogják tanulmányozni, sokat fognak vizsgálni magas hőmérséklet mellett gyakorlati alkalmazási területeik megállapítása céljából, kutatni fogják a víz sótartalmának egyensúlyát, amelynek a vízierőművek építésénél van jelentősége, tudományosan megalapozzák a gyakorlati fontosságú ötvözetek kutatásának útjait, kutatni fogják a fémek és vegyületeik szilárd oldatai keletkezésének törvényszerűségeit.

A V. I. Vernadskij nevét viselő Geokémiai és Analitikai Kémiai Intézet tökéletesíti a kőzetek kora megállapításának módszereit, tanulmányozza az ólom és a molibdén biogeokémiáját, a molibdén és a wolfram geokémiáját; rendszeres térképeket készít a világ szénformációiról. Különös figyelmet fognak fordítani az ásványolajtartalmú devonkorú kőszéntelepülések geokémiájára, hogy tisztázzák a kőzetek összetétele és ásványolajtartalma közötti összefüggést.

A Fizikai Kémiai Intézetben továbbfejlesztik a tengeri berendezések korróziója elleni küzdelem módszereinek tanulmányozását, a fémek oxid-hártyái védő tulajdonságainak tanulmányozását elektronográfia és elektronmikroszkóp segítségével, kutatásokat végeznek a kromatográfiai analízishez szükséges automatikusan működő műszer szerkesztésével kapcsolatban, kutatásokat végeznek az ionok eloszlásával kapcsolatban az ionkicserélő gyantákon, tanulmányozzák a gáz-elegyeket, hogy kidolgozzák ipari elválasztásuk módszereit.

A peroxid vegyületek laboratóriuma a nitrogén magasabb oxidjait, valamint a hidrideket fogja tanulmányozni és kidolgozza a peroxidok elemekből való szintézisének módszereit.

A Szilikátok Kémiájának Intézete tervbevette olyan új rendszerek kutatását, amelyeknek nagy jelentőségük van az üvegyártásban, a tűzálló anyagok gyártásában és a cementgyártásban. E munkálatok során alkalmazni fogják a kombinált fényszórás módszerét, a spektrál- és röntgenszerkezeti analízist; tanulmányozni fogják a szilikátanyagok dielektromos és piezoelektromos sajátosságait, valamint kevésbé ismert rugalmas és plasztikus tulajdonságaikat.

Az osztály 1952. évi tudományos tervének még mindig vannak bizonyos fogyatékoságai. A tervben sok az átmenő téma. Nem elegendő számban vannak olyan témák, amelyeknek kidolgozása 1952-ben befejeződik. Rá kell mutatnunk, hogy e témák legnagyobb részénél a munkák eredménye még 1952-ben is a folyóiratokban megjelenő beszámolók és cikkek írására korlátozódik; jóval kevesebb az olyan eset, amikor a munkák eredményét átadják az érdekelt intézményeknek, vagy közvetlenül használják fel a népgazdaságban.

Kevés teret biztosít a terv a fotoszintézis, a ritka elemek ipari alkalmazása lehetőségeinek, a szilíciumszerves vegyületek, az elektroszintézis és más sok energiát igénylő kémiai folyamatok tanulmányozásának. Nincs kellő kapcsolat és koordináció a Kémiai Tudományok Osztályának terve és az akadémiai fiálálék kémiai kutatási tervei között.

Az Osztály 1952-ben megkezdi A. M. Butlerov összegyűjtött munkáinak kiadását, befejezi D. I. Mengyelejev összes műveinek első kiadását, megkezdi N. D. Zelinszkij, A. E. Poraj—Kosic, V. G. Hlopin, V. I. Vernadszkij akadémikusok összes munkáinak, valamint a kémia különböző területeit érintő számos gyűjteménynek kiadását.

Geológiai és Földrajzi Tudományok Osztálya. Az osztály 1952. évi tudományos munkaterve jobb, mint az előző évi, jobban tükrözi vissza a népgazdaság igényeit. Ugyanakkor nem tartalmaz elegendő munkát az Ural, Tuva és a Távolvelet ásványi kincseinek tanulmányozásával kapcsolatban. Kevés figyelmet fordít a terv az összegyűjtött tényanyag általánosításával, valamint a geológiai és földrajzi tudomány elméleti alapjainak kidolgozásával kapcsolatos munkákra. Az osztály intézetei nem fordítanak kellő figyelmet a fiálálék tudományos irányítására.

Az osztály és intézetei már tettek lépéseket, — bár ezek még nem kielégítőek, — az 1951. évi munkák sikeres végrehajtása érdekében. Nagy figyelmet szentelnek az 1950. évben összegyűjtött anyag feldolgozása befejezésének. Számos következtetést vontak le a Szovjetunió ásványi anyagbázisa fejlődésének problémája kapcsán és a népgazdaságnak több konkrét javaslatot

tartalmazó monográfiát, szakvéleményt és beszámolót adtak át. Jelentős munkát végeztek a kommunizmus nagy építkezései vidékén uralkodó geológiai és földrajzi viszonyok tanulmányozásával kapcsolatban.

Azonban a pozitív eredmények mellett, amelyeket az osztály intézetei 1951. folyamán elértek, munkájukban egész sor komoly fogyatékoság mutatkozik.

Így például a Földtani Tudományok Intézete (igazgató M. I. Varenkov professzor) nem szervezte meg a kurszki mágneses anomália területén a geológiai megfigyelő állomást, amelyet 1951. első évnegyedében kellett volna megszerveznie s késéssel teljesít két másik felelős feladatot.

Kedvezőtlenül folyik a terv teljesítése a Földrajzi Intézetben.

Továbbra is rosszul folyik a terv teljesítése a Hidrogeológiai Problémák F. P. Szavarenszkij nevét viselő Laboratóriumában. Az 1951. év 15 témája közül kilencet fenyeget az a veszély, hogy nem fejezik be, s amellet ezek legnagyobb része a kommunizmus nagy építkezéseivel függ össze. Az osztály vezetőségének sürgősen intézkednie kell az 1951. évi munkák végrehajtásának biztosítása érdekében.

A Geológiai és Földrajzi Tudományok Osztálya 1952. évi munkatervének vázlata 5 komplex és 33 nem-komplex problémát tartalmaz, amelyek 257 témát ölelnek fel.

A tervzetben előirányozott kutatások elő fogják segíteni a geológiai és földrajzi tudományok elméleti alapjainak további kidolgozását, valamint számos konkrét feladat végrehajtását az ország ásványi nyersanyagbázisának kiszélesítésére és a természet átalakítása sztálini tervének végrehajtására.

Az osztály 1952. évi munkaterv-vázlatának az 1951. évi tervvel szemben számos különleges sajátága van : tervbevették hazánk keleti, északkeleti és északi vidékei tanulmányozásának kibővítését és kimélyítését ; jelentős helyet foglalnak el a tervben a kommunizmus nagy sztálini építkezéseinek megvalósításával kapcsolatos kutatások.

A terv vázlata figyelembe veszi a minisztériumok és hivatalok számos megjegyzését és kívánalmát. A terv legnagyobb részét, — ha nem is teljes egészében — összegegyeztették az érdekelt intézményekkel.

A Geológiai Tudományok Intézete 1952-ben legnagyobbbrészt olyan munkákat hajt végre, amelyek célja a hasznos ásványok lelőhelyeinek tanulmányozása és felderítése országunk számos vidékén. Ugyancsak tervbe vette a kommunizmus nagy építkezéseit szolgáló munkálatokat.

A Földrajzi Intézet tervében jelentős helyet szentel a nagy építkezések vidékei természetrajzának és gazdaságának. E munkálatok legnagyobb része komplex jellegű s különböző hivatalokhoz tartozó intézetekkel közösen hajtják őket végre. Komoly figyelmet szentelnek a népi demokratikus országok földrajzának is.

Az Oceanológiai Intézet tanulmányozza a határmenti tengereket, a Kaszpi-tenger szintjének ingadozásait, a víztárolók biológiai produktivitását és munkálatokat fog végezni a Szovjetunió tengerei partjainak leírásával kapcsolatban.

A Fagyástani Intézet folytatja kutatásait a fagyás elterjedése és fejlődése terén a Szovjetunióban, valamint a fagyott kőzetek és a jég fizikájával és mechanikájával kapcsolatban.

Noha az 1952. évi terv vázlata az 1951. évi tervvel összehasonlítva nyilvánvaló előnyöket mutat, mégsem mentes a komoly fogyatékoságoktól.

A tervvázlat egyik negatív oldala az, hogy a témák száma az 1951. évi témák számához képest megnövekedett. (1952-ben 257 téma az 1951. évi 239 témával szemben). Megengedhetetlen a munka befejezése határidejének önkényes megnövelése 8 témával kapcsolatban. Számos esetben a problémák, különösen a litológiai kérdések megfogalmazása nem eléggé pontos s a kérdések ilyen felvetése inkább az iparági intézeteknek felel meg, mint az akadémiai intézeteknek.

Nem fejlesztették ki kellőképpen a tudományos kutató munkák komplex jellegét. Így például ahhoz, hogy a Szovjetunió több tengerére vonatkozó óriási anyagot feldolgozzák, be kell vonni a munkába az osztály más intézeteit is. A Földrajzi Intézetnek és a Geológiai Tudományok Intézetének szorosabb összhangban kell folytatnia a kommunizmus nagy építkezései vidékei geomorfológiai és tektonikus sajátságainak tanulmányozását.

Biológiai Tudományok Osztálya. A Biológiai Tudományok Osztályához tartozó intézetek tudományos kutatásainak irányvonalát a szovjet tudományban lefolyt történelmi események határozták meg: az Össz-szövetségi Lenin Mezőgazdasági Tudományos Akadémia 1948. augusztusi ülészaka, a fiziológia antipavlovista irányzatának leleplezése, amelynek élén L. A. Orbeli és I. Sz. Berítasvili akadémikusok álltak, a Virchow-féle tanok reakciós lényegének leleplezése O. B. Lepesinszkaja nagyszerű munkái alapján, valamint a harc a tudományban megnyilvánuló dogmatizmus és talmudizmus ellen az I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi munkáiban adott útmutatások fényében.

A kommunizmus nagy építkezéseinek és a természet átalakításának sztálini terve nagy mértékben visszatükröződik az osztály munkáiban.

Jelentős eredményei mellett az osztály intézeteinek munkájában még tapasztalhatók fogyatékoságok. Az osztály 1951. évi tervének negatív oldala a témák túlságos nagy száma. Számos téma kidolgozását nem kapcsolták elég szorosan össze a népgazdaság követelményeivel. Az Osztály 1951. első félévi munkájának ellenőrzése során elmaradásokat tapasztaltunk a tervteljesítésben egyes intézetekben, köztük az Állatmorfológiai Intézetben (igazgató: G. K. Hruscsov professzor). Egész sor teljesítetlen témája van a Fiziológiai Intézetnek (igazgató: K. M. Bikov akadémikus), valamint az osztály más intézeteinek.

A biológiai tudomány előtt nagy, felelősségteljes feladatok állnak. Tovább kell folytatni a biológia legfontosabb elméleti problémáinak kidolgozását. Az intézeteknek és az osztály tudományos kollektívájának különös figyelemmel kell alkotó módon továbbfejlesztenie a hazai biológiai tudomány klasszikusainak, K. A. Tyimirjazevnek, I. V. Micsurinnak, I. P. Pavlovnak, hagyatékát. Emellett a legkiválóbb alkotó erőknek a sztálini természetátalakító terv, a hidroenergetikai csomópontok építése, valamint az újonnan öntözött és elárasztott területek gazdasági felhasználása legfontosabb elméleti és tudományos gyakorlati problémáinak kidolgozására kell összpontosulniok.

Az osztály 1952. évi tervében ezek az alapvető feladatok meglehetősen teljes helyet kaptak. Az osztály tervbevette az irányított változékonyság és fajképződés, életképesség és öröklődés mélyreható tanulmányozását, az anyagcsere, az aminosav-csere folyamatai, a globuláris fehérjék növekedése és szétesése, a vitaminok, a fermentatív folyamatok, az élet sejtnélküli formái, a bioszintézis problémái tanulmányozását. Különleges figyelmet szentelnek a fotoszintézis jelenségei tanulmányozásának.

Tartalmazza a terv a szervezetek produktivitása emelésének kidolgozását, az anyagcsere irányítása alapján.

Jelentős helyet foglal a tervben a mikrobák fejlődése törvényszerűségeinek, öröklődésüknek, a mikroorganizmusok irányított változékonyságának, a vírusok természetének és az élet sejtnélküli formáinak tanulmányozása.

Nagyarányú munkálatokat irányoztak elő a pavlovi fiziológia, különösen a felsőbb idegműködés problémája terén. Tanulmányozzák a felsőbb idegműködés legfontosabb törvényszerűségeit, az idegrendszer-típusok élettanát, a második jelzőrendszert és kölcsönhatását az első jelzőrendszerrel, a szervezet kül- és belvilága analizátorainak élettanát.

Az intézetek előtt az a nagyfontosságú feladat áll, hogy experimentálisan, klinikailag feldolgozzák I. P. Pavlov tanítását a felsőbb idegműködés patológiájáról. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a magasabb idegműködés patológikus zavarai, valamint az első és második jelzőrendszer kölcsönhatásai kutatásának. Folytatják az alapvető idegfunkciók onto- és filogenezisének tanulmányozásával kapcsolatos munkát.

Az 1952. évi terv előirányozza a természet átalakítása nagy sztálini tervének végrehajtásával, a vizienergetikai csomópontok, öntöző és elárasztó rendszerek létesítésével kapcsolatos biológiai problémák kidolgozását. E munkálatokat a Kazah, Türkmen, Üzbég és Azerbajdzsáni köztársaságok tudományos akadémiáival, valamint más tudományos kutató intézetekkel szoros együttműködésben folytatják.

A természet átalakítása sztálini tervének fejlesztésére tervbevették a Volgántúl, a Kaspi-tenger melléki síkság és Középázsia flórájának, faunájának, talajtakarójának, erdősítési feltételeinek tanulmányozását a mezővédő erdőültetvények vidékein.

Tervbevették a magas és biztos termések problémájának, a szocialista állattenyésztés termelékenységének, az erdőgazdaság szervezésének, a víztárolók biológiai produktivitása emelésének kidolgozását; az ezekkel a problémákkal kapcsolatos külső munkálatokat közvetlenül azokon a területeken fogják elvégezni, amelyek az új építkezésekkel kapcsolatban gyökeresen átalakulnak.

A terv munkálatokat irányoz elő az élelmiszeripari technológia elveinek tökéletesítésére.

Így tehát a Biológiai Tudományok Osztályának munkatervében az elméleti kérdések kidolgozása sokféle konkrét gyakorlati feladat megoldásával függ össze.

A terv jellemző sajátossága a komplex jelleg. A biológiai intézetek egész rendkívül sokoldalú tematikája 13 fő irányban foglalható össze. Számos munka a minisztériumok és hivatalok tudományos és termelő intézményeivel közösen folyik. 21 témát a minisztériumok és a Tervhivatal javaslatára dolgoznak ki. Így például a Paleontológiai Intézet a Szovjetunió Földtani Minisztériumának javaslatára Szibéria középső és alsó paleozoikumai tengeri lerakódásainak faunáját, Szibéria ásványolaj-földtani szerveit és a »Kuzbasz-geológia«-tröszt megbízásából pedig számos más témát fog tanulmányozni.

Az osztály tervének készítésekor összeegyeztette tudományos tematikáját az Élelmiszeripari, Erdőgazdasági, Halipari, stb. minisztériumok képviselőivel.

Sajnos, a korábbihoz hasonlóan, a terv komoly fogyatékosága a témák nagy száma. Az osztály 1952. évi tervében összesen 598 téma szerepel.

Műszaki Tudományok Osztálya. Az osztály 1952. évi munkatervének témái 12 nagy problémába foglalhatók össze. A témáknak ez az összefogása azonban több esetben formálisan történt, aminek oka az osztályhoz tartozó intézmények munkájának elégtelen összehangolásában keresendő. Elmaradás tapasztalható nagyszámú téma kidolgozásában. Így például az 1951. évi terv 140 témája közül 41 témát késve teljesítenek. Az osztálynak komoly erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy teljesítse az ezévi állami tudományos kutatási munkatervet.

Az első félévben sok intézet jelentős munkát végzett és komoly eredményeket ért el. Ki kell emelni azt a számológépek szerkesztésével kapcsolatos nagyszabású munkát, amelyet a Finommechanikai és Számolóstechnikai Intézet végzett.

A Műszaki Tudományok Osztálya egyes tudományos intézményeinek munkájában azonban komoly fogyatékoságok tapasztalhatók. Így például a Géptani Intézet egyáltalán nem foglalkozik nagyfontosságú gépek szerkesztésének elméletével, új anyagok alkalmazásának kérdésével a gépgyártásban, automatikus sorok és automata gyárak tervezése tudományos alapjainak megteremtésével. Az Intézetben nem folyik munka a gépgyártási technológia kérdéseivel kapcsolatban, a kommunizmus nagy építkezéseinek nyújtandó tudományos segítség pedig távolról sem kielégítő módon fejlődik.

Az Automatikai és Telemechanikai Intézetben nem folytatnak munkát az energiarendszerek, híradás és közlekedés automatizálása terén. Teljesen elégtelenül folynak a kujbisevi és sztálingrádi energetikai és vízi komplexumok telemechanizálási munkálatai s ez azzal fenyeget, hogy az 1951-re kitűzött munkálatok ezzel a témával kapcsolatban nem lesznek végrehajthatók.

A Bányászati Intézetben az 1951. évi tervnek megfelelően számos apró témát dolgoznak ki, ami azt eredményezte, hogy az erők és anyagi eszközök szétforgácsolódtak s gyengén folyik az elkészült munkák átadása.

A Mechanikai Intézet mind a mai napig nem hajtotta végre a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnökségének határozatát az aerodinamikával és a gázok dinamikájával kapcsolatos munkák fejlesztéséről; kevés figyelmet fordít az elkészült munkák gyakorlatba való bevezetésére s némely munkájának elvont jellege van.

Az Energetikai Intézetben nem bontakozott ki a nagyméretű elektromos gépekkel kapcsolatos munka, nincs határozott irány a kazánépítés kérdéseinek megoldásában, a magasparaméterű gőz alkalmazásával kapcsolatban, nem folynak munkák a gőz- és gázturbinák terén, a hőerőművek új, tökéletesített kapcsolásának kidolgozásával pedig az intézet egyáltalán nem foglalkozik. Az intézet több hónapon át nem tudta kellő mértékben megindítani a munkát két fontos témával kapcsolatban s ez veszélyezteti az egész 1951. évi terv teljesítését.

Az osztály intézetei működésében tapasztalható fenti fogyatékoságok jellemzik 1952. évi tervét is s ennek eredményeként a tervben nem szerepel egész sor olyan nagyfontosságú probléma, amelyet az ország népgazdasága vetett fel, sok probléma kidolgozása pedig nem szerepel a tervben kellő mértékben.

Az osztály 1952. évi tervében nagyjából ugyanazok a problémák szerepelnek, mint az 1951. évben: a szén, pala, tőzeg, nyersolaj, öntöttvas, acél és színesfémek problémái, az energetika és rádiótechnika problémái, új gépekkel és gyártási technológiáink új elveivel, a termelési folyamatok automatizáció-

jával és telemechanizációjával, számolástechnikával, a rugalmasság és képlékenység elméletével stb. kapcsolatos egész sor probléma. Sajnos, a nagy problémák, az 1951. évihez hasonlóan gyakran elvesznek a másodrendű fontosságú problémák sokaságában. Ennek eredményeképpen például a folyamatos gyártásmenetekkel és automatikus gyárakkal, valamint a munkaigényes folyamatok gépesítésével kapcsolatos munkálatok a tervben nem szerepelnek megfelelő arányban, noha az Akadémia Elnöksége nem egyszer mutatott rá arra, hogy az e területen folyó munkálatokat az osztálynak minden eszközzel ki kell bővítenie. A terv nem foglalkozik a szükséges arányban a technikának olyan problémáival, mint például a hidrotechnika, közlekedés, hőerőgépek. A Műszaki Tudományok Osztályának egyes intézetei nem szentelnek kellő figyelmet a kommunizmus nagy építkezéseivel kapcsolatos kutatásoknak. E tekintetben az osztálynak a legerélyesebb lépéseket kell tennie.

Az osztály tudományos intézményei munkaterveinek megvitatásában nem vonták be kellő mértékben a minisztériumok, iparági intézetek és üzemek képviselőit, ami kedvezőtlen kihatással volt az osztály egész tervére.

Az osztálynak újból át kell vizsgálnia tervét s biztosítania kell a népgazdaság központi problémáinak komplex kidolgozását.¹

1952. folyamán a Műszaki Tudományok Osztályának ki kell adnia K. E. Ciolkovszkij munkáinak két kötetét, P. P. Anoszov munkáinak két kötetét, M. A. Boncs-Brujevics műveinek egy kötetét, B. G. Galjorkin akadémikus munkáit stb.

Irodalom- és Nyelvtudományi Osztály. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Nyelvtudományi Intézete, élén V. V. Vinogradov akadémikussal 1951-ben megfeszített munkát végzett ama hatalmas feladatok végrehajtása érdekében, amelyeket I. V. Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« című zseniális munkájában állított a szovjet nyelvészek elé. Az intézet már sajtó alá rendezett és kiadott egész sor időszerű munkát az általános nyelvészet, az orosz nyelv és a Szovjetunió népeinek nyelveivel kapcsolatban, s már közel van ahhoz, hogy megteremtse a saját tevékenysége és a filiálék, valamint a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiai intézeteinek tevékenysége közötti összhangot. Az I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi munkája megjelenésének egyéves évfordulójára júniusban rendezett értekezletek és ülészek szervezésében és munkájában tevékenyen résztvettek Grúzia, Ukrajna és más szövetséges köztársaságok nyelvészei. A nyelvtudomány területén elért eredmények kétségtelenül főként V. V. Vinogradov akadémikus nevéhez fűződnek.

Mindazt, amit eddig elvégeztek, úgy kell tekinteni, mint csupán kezdetét az I. V. Sztálin által kitűzött feladatok végrehajtására irányuló hatalmas munkának. Még nem bontakoztak ki kellő mértékben a vidéki nyelvészek bevonásával rendezett széleskörű, alkotó viták. Előttünk áll a szovjet nyelvtudomány számos olyan fontos kérdésének kidolgozása, amely I. V. Sztálin munkáiból folyik. A nyelv és gondolkodás kölcsönös viszonya, a Szovjetunió népei nyelve fejlődésének törvényszerűségei, és az orosz nyelv szerepe ezek gazdagodásában és fejlődésében, a nyelv fejlődésének belső törvényei, a nemzet és a nemzetiség nyelve közötti különbség, a kurszk-oreli nyelvjárás, mint az

² A Műszaki Tudományok Osztályának tervét a »Pravda« 1951. évi szeptember 17.-i vezércikke, valamint a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnökségének a Műszaki Tudományok Osztálya tudományos működéséről hozott szeptember 28.-i határozata alapján komoly felülvizsgálatnak vetették alá.

oroszl nemzeti nyelv alapja, az összehasonlító módszer, a nyelvcsopottok (családok) eredete, a terminológia, helyesírás, szótárak és tankönyvek készítése, — az 1952. évi terv mindeme problémáinak kidolgozása arra irányul, hogy a világ nyelvtudományában a szovjet nyelvtudomány kivívja az első helyet.

Mint 1951-ben, 1952-ben is közös ülészakokat rendeznek a filiálék és a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiáinak intézeteivel; hat expedíciót vettek tervbe az orosz dialektológia és Észak, valamint a Kaukázus legkevésbé ismert nyelveinek tanulmányozására.

Tervbevették, hogy 1952. elejétől az egész Szovjetunióban terjesztendő népszerű-tudományos folyóiratot adnak ki »A nyelvtudomány kérdései« címmel. Ennek a folyóiratnak fontos szerepe lesz a nyelvtudományi erők összefogásában és a nyelvtudomány terén folyó tudományos munka összehangolásában.

Meg kell jegyezni, hogy N. J. Marrnak még távolról sem minden volt »tanítványa« és követője ismerte el annak szükségességét, hogy lemondjon mesterének hibáiról és átállítsa munkáját. I. I. Mescsanyinov akadémikus, G. P. Szergyucsenko, F. P. Filin, L. I. Zsirkov, M. M. Guhman, A. V. Gyesznyickája professzorok s többen mások még mindig nem szervezték át munkájukat I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi munkáinak alapján s nem vesznek tevékenyen részt a Nyelvtudományi Intézet munkájában. Ez a helyzet tovább nem tűrhető.

Az irodalomtörténeti intézetek 1952-ben olyan általánosító munkák előkészítésével fognak foglalkozni, amelyek tárgya az irodalommal kapcsolatos marxista-leninista tudomány elméleti problémái, valamint a klasszikus orosz irodalom, a szovjet irodalom, valamint külföldi irodalmak története. Tovább folytatják a »Marx, Engels és az irodalom kérdései«, »Lenin és Sztálin az irodalomról«, »Az irodalomelmélet alapvető kérdései«, »Nyelv és irodalom« című elméleti gyűjtemények előkészítését.

1952-ben befejeződik a 10 kötetes »Oroszl irodalomtörténet« összeállításával kapcsolatos hatalmas munka, előkészítik az »Oroszl folklór« II. kötetét, megkezdik az orosz kritika történetével foglalkozó nagyszabású munka előkészítését.

Az 1952. évi tervben széleskörűen vannak képviselve a szovjet irodalommal foglalkozó témák (»Gorkij és a szocialista realizmus« című kollektív munka). Sajtó alá rendezik »Az orosz szovjet irodalom története«-nek harmadik kötetét, amely a háború utáni korszak irodalmával foglalkozik. 1952-ben megkezdik »A Szovjetunió népei irodalmának története« című összefoglaló munka előkészítését.

A külföldi irodalmak tanulmányozása terén tovább folytatódik a francia, angol és német irodalom többkötetes történetével, valamint a népi demokratikus országok irodalmi mozgalmával foglalkozó gyűjteménnyel kapcsolatos munka.

Az Akadémia irodalomtörténeti intézetei az elmúlt évekhez hasonlóan tovább folytatják az orosz irodalom klasszikusainak kiadásával kapcsolatos munkájukat. Tervbevették az orosz nép közmondásai és szólásai gyűjteményének, valamint a szovjet korszak orosz népi alkotásai gyűjteményének kiadását.

A Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézeteinek ez év májusában rendezett együttes ülészaka, amelyet az irodalomtudomány problémáinak szenteltek I. V. Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« c. munkájának

fényében, megvetette az elmélyült elméleti munka alapját és lökést adott a szépirodalom értékelésével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó széleskörű alkotó viták kibontakozásának.

Mindazonáltal meg kell állapítani, hogy irodalomtörténeti központjaink elmaradtak a szovjet irodalomtudomány és irodalmi kritika alapvető problémáinak megoldásában. Különösen vonatkozik ez az Orosz Irodalmi Intézetre (Puskin-Ház). Még mindig nem teremtették meg az állandó kapcsolatot az Akadémia irodalomtörténeti intézetei és a Szovjet Írók Szövetsége között.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége nemrég állapította meg, hogy az Orosz Irodalmi Intézet munkája még mindig nem kielégítő a klasszikusok, különösen V. G. Belinszkij és N. V. Gogolj műveinek kiadása terén. A korábbihoz hasonlóan most is megengedhetetlen elmaradás tapasztalható »Az Orosz irodalom története« soronlevő kötetének kiadásában.

Ha nyelvészeink és irodalomtörténészeink I. V. Sztálin zseniális útmutatásaitól lelkesítve ki tudják fejleszteni a kellő kritikát és önkritikát, ha a nyelvtudomány és az irodalom legfontosabb problémáinak szentelt széleskörű alkotó vitákat alaposan fogják előkészíteni s ezek munkánk rendszerévé válnak, úgy nem kételkedhetünk, hogy az Irodalom és Nyelvtudományi Osztály 1952. évi tervét végre fogja hajtani.

A Történettudomány és Filozófia Osztálya. Nagyfontosságú feladatok állnak a Történettudomány és Filozófia Osztályának intézetei és mindenekelőtt a Filozófiai Intézet előtt, amelynek az a hivatása, hogy megszervezze és előrevigye a marxista-leninista elmélet legfontosabb kérdéseinek kidolgozását.

I. V. Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« című munkája, amely a nyelvtudomány kérdéseinek megoldása mellett zseniálisan dolgozza fel a materialista dialektika és a történelmi materializmus legfontosabb kérdéseit, nagy mértékben fellendítette filozófusaink, történészeink, régészeink, etnográfusaink és művészettörténészeink alkotó, tudományos aktivitását.

A kétkötetes »Filozófia története« vázlatának elkészítése, a dialektikus materializmussal foglalkozó monográfiák kiadása, tudományos ülésszakok rendezése, nagyszámú előadással, amelyek tárgyai a filozófia kérdései I. V. Sztálin nyelvtudományi munkáinak fényében, — mindez azt bizonyítja, hogy a Filozófiai Intézet hozzáfogott munkájának átállításához és munkájában fordulat állott be korunk időszerű feladatainak megoldása irányában.

Eredményesebb munkát végeztek 1951-ben az osztály más intézetei is — a Történettudományi, Keleti, Szláv, Néprajzi intézetek, valamint az Anyagi Kultúra Történetének Intézete.!

Ennek ellenére az osztály egyes intézeteinek munkájában komoly fogyatékoságok tapasztalhatók, amelyeket most kell kiküszöbölni, hogy 1952-ben biztosítható legyen a normális munka.

Még távolról sem történt meg minden I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi munkáiból folyó olyan problémák megoldása érdekében, mint az alap és a felépítmény kölcsönhatása, a tudomány, művészet és irodalom helye a társadalmi jelenségek rendszerében, a nyelv és a tudat, grammatika és logika kölcsönös viszonya stb.

A Néprajzi Intézet és az Anyagi Kultúra Intézetének tevékenységéből még nem tűntek el teljes mértékben N. J. Marr antimarxista eszméi. A Keleti Intézetben gyengén folyik a keleti nyelvek tanulmányozásával kapcsolatos

elméleti munka. A Szláv Intézet még nem tudta összegyűjteni és egybe-kovácsolni a nyugati szláv nyelvekkel kapcsolatos problémák feldolgozásához szükséges kádereket.

Az osztály intézeteiben az 1951. évi terv 220 témájából az első félévben elmaradt 35 téma kidolgozása s közülük néhányat a teljes elmaradás veszélye fenyeget. A Művészettörténeti Intézet 11 munkája, amelyeket 1950-ben befejezetteknek nyilvánítottak, alkalmatlanoknak minősültek a Szerkesztőségi-kiadói Tanácsnak való átadásra, vagy pedig a Tanács és a Kiadó visszaadta őket az intézetnek.

A Keleti Intézet néhány munkatársa, akik Marr követőinek és »tanítványainak« csoportjához tartoztak, (G. P. Szergyucsenko, B. K. Paskov, I. Sz. Braginszkij, I. M. Osanyin professzorok), mind a mai napig nem vetették alá önkritikának korábbi marrista munkáikat s az intézet lehetőséget nyújt számukra, hogy kivonják magukat a nyelvtudományi szervek elméleti munkájában való részvételből.

Az osztály 1952. évi tudományos kutatási munkatervének fő tartalmát-korunk alapvető problémája — a kommunista társadalom felépítése a Szovjetunióban és a kommunista világnézet kialakulása — képezi. A terv elsőrangú feladatként tűzi ki az imperialista tábor mai ideológusainak reakciós nézetei elleni harcot, továbbá a burzsoá objektivizmus, kozmopolitizmus és vulgárizálás leleplezését.

A terv négy problémakört ölel fel :

1. A marxista-leninista elmélet továbbfejlesztése I. V. Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« című zseniális műve, valamint a lefolyt viták eredményeinek fényében ;
2. A Szovjetunió történetének problémái ;
3. Az egyetemes történelem problémái ;
4. A szláv népek és a keleti népek kultúrája és nyelve.

A terv különös figyelmet fordít a következő problémák feldolgozására : a marxizmus-leninizmus elméletének I. V. Sztálin által történt továbbfejlesztése, a kommunizmus felépítése a Szovjetunióban, dialektikus materializmus és a modern természettudomány, a szocialista nemzetek kialakulása a Szovjetunióban.

Feldolgozzák a következő problémákat : a munkásosztály és a parasztság története a Szovjetunióban, a Szovjetunió népeinek harca az idegen hódítók ellen, a szláv népi demokráciák története, a Kelet demokratikus országainak történelme, gazdasági élete és kultúrája stb.

Az 1952. évi tervben fontos helyet foglal el az összefoglaló, többkötetes művek elkészítése, ezek : »A Szovjetunió története«, »Egyetemes történelem«, »A világ népei«.

A problémák nagyrésztét komplex módszerrel : több intézet tudósainak részvételével dolgozzák ki.

A filozófiai tudományok terén a következő témák kerülnek kidolgozásra : »A dialektikus materializmus továbbfejlesztése I. V. Sztálin műveiben«, »I. V. Sztálin a szocialista társadalom alapjáról és felépítményéről«, »A dialektikus és történelmi materializmus kérdései I. V. Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« című munkájában«, »A szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet«, »A kommunista etika alapjai«, »A szocialista tudomány a

szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet korszakában», »I. P. Pavlov tanítása : fegyver a fiziológiai idealizmus ellen folytatott harcban« stb.

A történettudomány terén a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnökségének határozata értelmében a terv előirányozza a következő több-kötetes összefoglaló művek kiadását : »A Szovjetunió története« 16 kötetben, »Egyetemes történelem« 10 kötetben, »Moszkva története« 7 kötetben, »Lenin-grád története« 4 kötetben. A Szláv Intézet nyomdába adja »Csehszlovákia története«-t. Ugyanakkor az intézet folytatja munkáját »A bolgár irodalom története« című művel kapcsolatban és a Nyelvtudományi Intézettel együttesen megkezdí az »Összehasonlító módszer és szláv nyelvtudomány« című cikkgyűjtemény előkészítését.

A Keleti Intézet munkatársai a következő gyűjteményeket készítik elő : »Harc a munkásosztály hegemóniájáért a nemzeti-gyarmati forradalomban«, »A Kínai Népköztársaság gazdasági rendje«, »Korea gazdasági fejlődése«, »Korea újkori története«, »Viet-Nam legújabbkori története«, »Ausztrália és a csendesóceáni egyezmény«. Ezenkívül számos kutatást készítenek elő Kína, Japán, Törökország, India, Burma és a Fülöp-szigetek új- és legújabbkori történetével, irodalmával és nyelvével kapcsolatban.

A tervben megjelölt problémák kidolgozására 26 régészeti és néprajzi expedíció szervezését javasolják. Közöttük legnagyobb jelentőségük azoknak az expedícióknak lesz, amelyek a kommunizmus nagy építkezései — a Kujbisevi és Sztálingrádi Vízierőművek, és a Turkmén Főcsatorna övezetében fognak működni.

Közgazdasági és Jogi Osztály. Az osztály 1952. évi tudományos kutatási terve 98 témát tartalmaz az 1951. évi 160 témával szemben. A témák számának ez a rohamos csökkentése azzal magyarázható, hogy az erőket gazdasági életünk, állami építésünk és jogtudományunk alapvető, legfőbb problémáira kellett összpontosítani.

1952-ben tovább folynak a kutatások a szocialista gazdasági rendszer és a szovjet államrend törvényszerűségeivel és fölényével kapcsolatban, valamint továbbfolyik a tartalékok feltárása a kommunista építés tempójának további meggyorsítása érdekében.

Az 1952. évi terv problémáinak jelentős száma foglalkozik a modern kapitalizmus általános válságának elemzésével, a kapitalista rendszer bomlása és rothadása tényeinek kutatásával, az USA által vezetett imperialista tábor agresszív politikájának leleplezésével, a burzsoá, közgazdaságtudomány és jogtudomány reakciós elméleteinek kritikájával. A terv előirányozza az osztály intézeteinek tevékeny részvételét a kommunizmus nagy építkezéseiben.

A Közgazdaságtudományi Intézet expedíciós kutatási terve szerint öt expedíciót irányoznak elő : az aral—káspi, távolkeleti, tuvai és jakut-expedíciót, valamint különleges expedíciókat a kollektív gazdaságok továbbfejlesztése és szervezeti megszilárdítása kérdéseivel kapcsolatban.

Az 1952. évi tervet a kitérített témák komplex és kollektív kidolgozása jellemzi. Így például »Az ipari üzemek termelési önköltsége«, »A szakképzett munkaerő bővített újratermelése a szocialista üzemben« című témákat, valamint az 1951. évi terv egész sor más témáját felvették az 1952. évi tervbe »A szocialista ipari üzem gazdasága« című kollektív munka egyes fejezeteiként.

Az osztály mindkét intézetének a Közgazdaságtudományi Intézetnek és a Jogtudományi Intézetnek — tevékenységét sajtónk és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége az elmúlt időszakban szigorú, de igazságos kritikának vetette alá. A Jogtudományi Intézet kérdését külön tárgyalta az Elnökség s rámutatott az intézet munkájában mutatkozó komoly fogyatékoságokra és hibákra.

A kritika és önkritika fejlődésének alacsony foka az intézetekben, a széleskörű eszmecsere hiánya az osztályokon és a tudományos tanácsok ülésein, a tudományos kutatások előkészítésének folyamatában a legdurvább ideológiai hibákhoz, a sajtóban közölt tudományos produkció rossz minőségéhez vezetett.

A Közgazdaságtudományi és a Jogtudományi Intézetben nem folyik még kellő küzdelem a munkatársak munkafegyelmének megszilárdításáért, hiányzik a tervmunkák végrehajtásának rendszeres ellenőrzése. Így például az 1951. évi terv végrehajtásának ellenőrzésekor megállapítást nyert, hogy a Közgazdaságtudományi Intézetben 19 munka, a Jogtudományi Intézetben pedig 6 munka teljesítése forog veszélyben.

A Közgazdaságtudományi és Jogtudományi Intézetnek fokozott erőfeszítéseket kell tenniük annak érdekében, hogy tudományos tevékenységüket összehangolják a Szovjetunió Tudományos Akadémiája filiáléinak és a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiáinak megfelelő intézeteivel, állandó, aktív kapcsolatot létesítsenek az élenjáró üzemekkel, kolhozokkal, állami intézményekkel.

A Közgazdaságtudományi és Jogtudományi Osztály intézetei csakis akkor számolhatják fel elszakadottságukat az élettől, ha határozottan küzdenek a felsorolt fogyatékoságok ellen.

A termelőerők tanulmányozására alakult Tanács. A Tanács 1951. évi terve kutatásokat irányzott elő a Szovjetunió népgazdaságának egész sor alapvető problémájával kapcsolatban. Tanulmányozni kellett a vizsgált vidékek népgazdasága fejlődésének kérdéseit, ki kellett dolgozni a Turkmén SzSzk és Dél-Kazahsztán mezőgazdasága fejlődésének perspektíváit a Turkmén Főcsatorna építésével kapcsolatban, meg kellett határozni a teatermelésre alkalmas területeket az Azerbajdzsáni SzSzk-ban stb.

Ez a munkaterv azonban még nem tükrözi vissza azt a vezetőszeret, amelyet a Tanács hivatott betölteni a Szovjetunió természeti kincsei és termelőerői tanulmányozását célzó komplex kutatások szervezésében és végrehajtásában. Különösen elégtelenek azok a kutatások, amelyeket a Tanács a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Geológiai Intézetével együttesen folytat. A Tanács tervében nem foglal el kellő helyet a kommunizmus nagy építkezései vidékeinek tanulmányozásával kapcsolatos munka.

A Tanács 1952. évi tervvázlatában szereplő problémák és témák azokat a legfőbb feladatokat tükrözik, amelyeket a párt és a kormány állított a Szovjetunió Tudományos Akadémiája elé: az ország kincseinek és termelőerőinek mélyreható tanulmányozását.

A terv öt expedíció és három bizottság kiküldését irányozza elő. Nagyszabású kutatómunkát fognak végezni a kohászat, üzemanyag-energetikai források és színes fémek kohászata fejlesztésének perspektíváival kapcsolatban az ország számos, kevésbé tanulmányozott részében. Hatalmas munkát fognak végezni Jakutia, a Távolkelet és más vidékek mező- és erdőgazdasági problémáinak megoldása terén.

A Tanács ezenkívül műszaki-gazdasági becsléseket fog összeállítani, elkészíti országunk keleti, délkeleti és számos más vidéke értékes érlelőhelyeinek leírását és kitermelése módjainak meghatározását.

A Tanács 1952-ben legfőbb figyelmét a Turkmén Főcsatorna építésével kapcsolatos kutatásoknak szenteli, többek között tanulmányozni fogja az Amu-Darja alsó folyásának és Nyugat-Turkméniának talajtakaróját az öntözési és a talajjavító munkálatokkal kapcsolatban; megállapítják a Turkmén SzSzk újonnan elárasztott és öntözött területei mezőgazdasága fejlődésének perspektíváit.

A tervvázlat előnyére szolgál, hogy a témák száma az 1951. évi 146-tal szemben 138-ra csökkent. Erősen csökkent az 1952. évbe átmenő témák száma: 106 az 1951. évi 134 témával szemben.

Noha a Tanács 1952. évi tervének vázlata konkrétabb és célratörőbb, mint az 1951. évi terv, mégis számos hibája van. A Tanács mindenekelőtt még mindig nem tervez kellő számú komplex kutatást a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának intézeteivel és filiáéival, valamint a köztársasági tudományos akadémiákkal.

Filiálék Tanácsa. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának filiáléi jelentős erővé váltak. Az Akadémia központi intézményeivel együtt nagyszabású kutatómunkát folytatnak, résztvesznek a legfontosabb népgazdasági problémák megoldásában. A filiálék tanulmányozzák a köztársaságok és területek természeti kincseit, új utakat találnak az ipar és a mezőgazdaság egyes ágai termelékenységének emelésére, elősegítik a kulturális építést, valamint a helyi és nemzeti tudományos káderek képzését.

A filiálék munkájában komoly fejlődés történt. Az 1951. évi tudományos kutatási tervek végrehajtásának eredményeként a Tudományos Akadémia filiáléi több mint 250 befejezett munkát adnak át az iparba és mezőgazdaságba való bevezetésre.

A tudományos eredmények gyakorlatba való bevezetése állami tervnek több mint 40%-át a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának filiáléi által elvégzett munkák képezik.

A filiálék nagyszabású kutatásokat végeztek a vasércnek, a nikkel- és réztermelés ásványi nyersanyagának kutatása terén. Egyes filiálék az Akadémia központi intézeteivel karöltve fontos munkát végeztek a nyersolaj és gáz geológiája terén.

A filiálék munkájában azonban voltak komoly hiányosságok is. E hiányosságok egyike az, hogy még mindig gyenge a kapcsolat a kutatási munkák végzése során a filiálékon belül az egyes osztályok és intézetek között éppúgy, mint közöttük és más tudományos kutatóintézetek között.

A filiálék terveinek hátrányára szolgált a témák feleslegesen nagy száma.

Nem hallgathatjuk el azt, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának osztályai és központi tudományos intézményei még nem nyújtanak kellő tudományos irányítást a filiálék munkájának.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának 1952. elején 15 filiáléja és egy állandó jellegű kutatóállomása van. Közöttük egy filiálét, a baskiriai, most szervezték meg.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája filiáléinak 1952. évi tudományos kutatási tervének vázlata 407 téma kidolgozását irányozza elő, amelyek 60 problémában egyesülnek.

Az 1951. évi tervtől eltérően az 1952. évi terv nagyobb számban tűzi ki országos jelentőségű problémák kidolgozását. Ugyanakkor a terv célul tűzi ki a tudomány és a termelés kapcsolatainak, a különböző szakmájú tudósok és a termelés, valamint az iparági kutatóintézetek dolgozói közötti együttműködés további megszilárdítását és kiszélesítését. Így például a filialék tudományos intézetei 48 tudományos kutatási munkát egymással együttműködve, 70 témát az iparági intézetekkel és gyári laboratóriumokkal közösen, 28 témát pedig a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának központi intézeteivel együttesen fognak végrehajtani.

A filialék 1952. évi tudományos kutatási terveiket a helyi üzemekkel és minisztériumokkal szoros együttműködésben készítették elő, a terveket teljes egészükben összeegyeztették a köztársaságok tervhivatalaival, a helyi vezető szovjetekkel és pártszervezetekkel, ezenkívül megvitatták őket a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának osztályaiban.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának filialéi 1952. évi tervükbe felvették az Ural, Szibéria és Középázsia fekete és színes ércei geológiájával kapcsolatos kutatásokat, amelyeknek rendkívül nagy népgazdasági jelentőségük van.

A filialék terveiben komoly helyet foglalnak el az új olajvidékek ásványolaj- és gázgeológiájával kapcsolatos kutatások, amelyeket a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Ásványolajintézetével együtt végeznek el.

A kohászati ipar nyersanyagbázisának kibővítésére irányuló munkák mellett a filialék egész sora a terv alapján széleskörű kutatásokat indít az ércek fizikai-kémiai tanulmányozására, ebből a célból kidolgozza a fémeknek a kevert ércekből való minél teljesebb kivonását az Ural, Kirgizia, valamint a Távolvelet legfontosabb ipari objektumaira alkalmazva; kutatásokat végez a fémek fizikájával kapcsolatban előre meghatározott tulajdonságú fémek nyerése céljából, továbbá kutatásokat a kohászat és a gépgyártás termékei minőségét ellenőrző anyagok és készülékek kidolgozására.

A kitűzött terv értelmében a filialék komoly kutatásokat végeznek a kommunizmus nagy építkezéseivel kapcsolatban.

Jelentős méretű kutatásokat irányoztak elő az agrobiológia terén, amelyek többek között a mesterségesen öntözött területek mezőgazdasági növényei agrotechnikája tudományos alapjainak kidolgozására irányulnak.

Kutatásokat vettek tervbe a mezővédő erdőültetvények és a koncentrált kivágások helyén végzendő erdőfelújítás módszereinek kidolgozására.

I. V. Sztálin zseniális nyelvtudományi munkái komoly hatással voltak a filialék olyan jellegű kutatásainak témaválasztására és kutatási irányára, amelyek számos szövetséges és autonóm köztársaság népei nyelvével, irodalmával és történelmével függenek össze. Különös figyelmet fordítanak a finn, komi és jakut nyelv tudományos nyelvtana kérdésének kidolgozására. A filialék szakadatlanul emelik a tematikai tervek minőségét és javítják azok végrehajtásának minőségét.

Egyes filialék munkaterveiben azonban még nem kevés komoly hiányosságot tapasztalhatunk.

A Kirgiz és Távolveleti filialék tematikai tervei téma szempontjából még mindig túlszűfoltak. A munkák végrehajtásának határidőit nem egyszer túlságosan hosszúra nyújtják. A kutatások eredményeit nem mindig konkrétálják kellőképpen. Még mindig nem kielégítően tervezik a filialék tudományos

intézeteinek együttműködését egymás között éppen úgy, mint a minisztériumok tudományos intézeteivel s főképpen a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának központi intézeteivel.

A filiáléknak, a Filiálék Tanácsának és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája osztályainak egyik legfontosabb feladata az, hogy tovább fokozzák erőfeszítéseiket az 1952. évi tudományos tervben előírányzott legfontosabb problémák komplex kidolgozása érdekében.

Az Akadémia intézményei különös figyelmet fordítsanak arra, hogy pontosan teljesítsék a kommunizmus nagy sztálini építkezéseivel kapcsolatos munkákat.

Erélyes küzdelmet kell folytatni a munkák befejezése határidőinek lerövidítése, továbbá az egyik évről a másikba átmenő témák csökkentése érdekében.

Csökkenteni kell az 1951-ből átment témák számát, s ki kell tűzni a folyó évi tervnek nemcsak teljesítését, hanem túlteljesítését.

Szeretném meggyőződésemet kifejezni afelől, hogy tudósaink méltóknak bizonyulnak pártunk és kormányunk bizalmára, biztosítják a kommunizmus építése során felmerült problémák megoldását s méltók lesznek arra az óriási figyelemre, amelyet népünk, pártunk és személyesen maga I. V. Sztálin tanusít a tudomány iránt.

AZ 1952. ÉVI KOSSUTH-DÍJAK

*A Népköztársaság Elnöki Tanácsának Elnöke 1952. március 15-én kiosztotta az 1952. évi Kossuth-díjakat. Az alábbiakban ismertetjük az akadémiai osztályok sorrendjében a tudományok terén elért kiváló eredményekért kiosztott Kossuth-díjak indokolását és az indokolásban megjelölt jutalmazott munkákat.**

50 000 forintos Kossuth-díjat kapott a zeneművészet terén kifejtett munkásságáért

Kodály Zoltán akadémikus a Bartók Bélával közösen kezdeményezett nagy magyar népdalgyűjtemény I. kötetének, ennek a zenetudományunk kifejlesztése terén kimagasló jelentőségű s a társadalomtudományok egész körére kiható fontosságú műnek az elkészítéséért, valamint »Kállai-kettős« című, a magyar népzene feldolgozásában példamutatóan művészi szerzeményéért.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a nyelvészet terén kifejtett munkásságáért

Bárczy Géza akadémikus »A tihanyi apátság alapítólevele, mint nyelvi emlék« című művéért.

A tihanyi apátság alapító levele (1055) nemcsak a XI. század magyar nyelvére vonatkozó ismereteink kimagaslóan legfontosabb forrása, de egész magyar nyelvtörténetünknek igen becses emléke, mert latin szövegébe tekintélyes számú magyar szórvány — helynév, helykörülírás, személynév — van beleágyazva. Bárczy Géza jutalmazott könyve rövid bevezetés után, mely az oklevélre vonatkozó legfontosabb tudnivalókat és magát az oklevél szövegét tartalmazza, sorba veszi az oklevélben előforduló 76 földrajzi nevet ill. helymegjelölést, melyek jelentős része több (2—7) magyar szóból áll, földrajzilag rögzíti őket, magyarázza a szavak származását és szerkezetét, kitérve lehetőleg a felmerülő problémák minden oldalára, majd a magyar nyelv szempontjából jelentős 10 személynévet vizsgálja egyenként, két rövidebb fejezetben pedig összegezi az egyes szórványokból a hely- és személynévadásra levonható tanulságokat és megállapítja az oklevélben előforduló hely- és személynévtípusokat. A mű középpontját alkotja a *Hangtan*, melyben a szerző fölépíti a szórványok hangrendszerét, beállítva a magyar hangtörténet fejlődés-vonalába, melyet több ponton új megvilágításba helyez, más értelmezéssel és más összefüggésben magyarázva a tényeket, s kutatva a fontos hangfejlődési tendenciák hatásának nyomait az oklevél magyar nyelvi anyagában. A hangrendszer alapján fölveti aztán a nyelvjárás kérdését, keresve a jellegzetes nyelvjárási vonatkozásokat. A *Szótan* részletesen foglalkozik a szótövek

* Három szerző nem küldte be jutalmazott munkájának ismertetését.

bonyolult kérdésével és rendszerezi a XI. századi állapotot, amennyire ez az oklevél alapján feltárul, majd a több mint 30 képzőt vizsgálja egyenként, valamennyit lehetőleg teljes problématikájában tárgyalva. A mondattani részben a szórványokban előforduló szó szerkezeteket, továbbá birtokos személyragokat, határozóragot, és névutót magyarázza, ugyancsak történeti szempontból, fejlődésükbe és összefüggéseikbe beleállítva. A könyvet igen részletes szómutató, az oklevél hasonmása és az előforduló helynevek térkép-vázlata egészíti ki.

20 000 forintos Kossuth-díjat kapott a művészettörténet terén kifejtett munkásságáért

Lyka Károly művészettörténész, »Magyar művészet Münchenben 1867—1896« című művéért.

Abban a korszakban, amelyről a könyv szól, művészetünk története nagyrészt nem itthon, hanem külföldön pergett le. Idehaza a fiatalság nem talált megfelelő iskolát, az önálló művészek nem találtak még műtermet sem. Innen van, hogy mintegy félszáz művésznk egész munkálkodása külföldön folyt le, ott is fejezték be életüket, köztük oly kitűnő mesterek mint Munkácsy, Zichy, Paál László. A legtöbben Münchent keresték fel, amelynek művészeti akadémiaja akkor élte virágkorát, Piloty igazgatása alatt. Aki tehette, az ő osztályába igyekezett jutni: így Benczur, Wagner és Liezen-Mayer, utóbb az akadémia professzorai, akik itt tanultak bele a jellegzetes müncheni realista festésbe, amelyet utóbb Benczur átplántált Budapestre is. Piloty növendékei közül azonban 1869-ben a két legnagyobb tehetség, a német Leibl és a magyar Szinyei-Merse Pál hűtlen lett a sablonos müncheni realizmushoz, s Szinyei-Merse Pál igen nagy feltűnést keltett Majális című mesterművével, amely előhírnöke lett a modern művészetnek és megelőzte hasonló célú francia festőtársait. Újítását nem értették meg és Szinyei-Merse Pál hosszú időre lemondott a festésről. Ez volt a korszak legkiemelkedőbb eseménye annak elején, — utolsó évtizedében pedig a Hollósy-kör megalakulása, amelyből a nagybányai művésztelep sarjad ki, a modern magyar festészet erős bástyája. Lyka Károly e két nagy esemény között sorolja fel és jellemzi azt a sok magyar művészt, akik részben ott dolgoztak, részben még csak tanulóveiket éltek. Tizenhat kép csatlakozik a szöveghez.

10:000 forintos Kossuth-díjat kapott a társadalomtudományok terén kifejtett munkásságáért

Fogarasi Béla akadémikus, »Logika« című művéért.

Fogarasi Béla jutalmazott munkája a logika alapkérdéseinek rendszeres tárgyalását igyekszik nyújtani. A kérdéseket a logikai irodalomban meghonosított sorrendben elemzi: gondolkodás-törvények, fogalom, ítélet, következtetés, bizonyítás. A munka mindezen kérdésekben ismerteti a formális logika idevágó tanait, de nem a megcsontosodott skolasztikus formában, hanem a korszerű szükségleteknek megfelelő javításokkal, korszerű természettudományi és társadalomtudományi példaanyaggal illusztrálva adja azokat elő. A munka tulajdonképpeni célja azonban: formális logikán túlmenően kifejteti a materialisztikus dialektika álláspontját a logika kérdéseiben. A munka összefoglalja a marxizmus klasszikusainak a logika kérdéseire vonatkozó eszméit és azokat mint irányelveket felhasználja a kérdések rendszeres kifejtésében. Fogarasi Béla ezen munkájában közölt új eredmények közül kiemeli a logikai alapelvek értelmezését, a negatív ítélet elméletét, a hipotézis és az analógikus következtetés magyarázatát. Rövid történeti

és irodalmi utalások egyébként az olvasó számára mindenütt lehetővé teszik megállapítani, hogy mi az új a munkában. A pedagógiai utalások célja rámutatni arra, hogy a logika mint a gondolkodás törvényszerűségeinek tudatosítása, a helyes gondolkodásra való nevelés fontos eszköze. Ebben az értelemben kapcsolódik bele Fogarasi Béla jutalmazott munkája a hazánkban végbenő kultúrforradalomba.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a társadalomtudományok terén kifejtett munkásságáért

I. Tóth Zoltán a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének osztályvezetője, »Parasztmozgalmak az Erdélyi Érchegységben a XIX. század első felében« című művéért és egyéb publikációiért.

I. Tóth Zoltánnak ezen jutalmazott munka megírására az adott alkalmat, hogy eredetileg Varga Katalinnak, ennek a román parasztság felszabadításáért küzdő vonzó magyar asszonyalagnak történetét akarta megírni. Munka közben kiderült, hogy olyan problémákhoz nyúlt, melyek a XIX. század első felének feltárásával nem oldhatók meg kielégítően. Arra törekedett tehát, hogy az Erdélyi Érchegység bányászparasztságának teljes történetét feltárja, a vele kapcsolatos kérdések tisztázásával együtt. Ekkor derült ki, hogy a jobbágyságnak van egy sajátos válfaja, a bányászjobbágyság, mellyel a szakirodalom eddig a ig foglalkozott, holott a bányászjobbágyság viszonyai a földműves jobbágyság viszonyaitól sok tekintetben különböznek. Ezért a szerző végigkísérte az Érchegység bányászainak élettörténetét a forrásokban megragadható kezdetektől, a XIII. századtól kezdve egészen a feudalizmus megdöntéséig, 1848-ig. Ennek kapcsán feltárta egy aránylag kis terület zárt egységén belül a dolgozó nép egész történetét, osztályharcát. Ez a terület a régmúltban a gyulafehérvári káptalan birtoka volt, majd a szekularizáció után kincstári uradalommá lett. Így került a XVII. század végén a bécsi kamara kezére. Mint az egész ország, ez a terület is ki volt téve a Habsburg gyarmati kizsákmányolásnak, mely a kincstári területen kettőzött erővel érvényesült. A bányászjobbágyság különösen a XVIII. századtól kezdve sorozatos mozgalmakkal és felkelésekkel tiltakozott a kizsákmányolás ellen, ebbe a sorozatba tartozik 1761-ben a Sofronie-féle mozgalom, legkiemelkedőbb pontja azonban a Horia-féle felkelés 1784-ben, melynek egyik legfontosabb előidézője éppen a kincstári gyarmati kizsákmányolás volt, amint ez a kutatások alkalmával kiderült. Részletes feldolgozását nyújtotta ezenkívül az 1819, 1837 és 1841—1847. évi mozgalmaknak, mely utóbbinak Varga Katalin volt a vezére. Ezzel kapcsolatban nemcsak a dolgozó nép harcát mutatta be, hanem feltárta a zalatnai kincstári uradalom egész gazdasági-társadalmi szerkezetét, az ottani bányászat kérdéseit, a feudalizmus bomlásának és a kapitalizmus kialakulásának egyes problémáit is. Világosság derült a központi (bécsi) és helyi feudális erők ellentéteire a dolgozó nép kizsákmányolása során. Varga Katalinban a magyar és a román nép összefogásának és közös küzdelmeinek előharcosát rajzolta meg, aki mai küzdelmeinkben is példát és útmutatást jelenthet számunkra. Varga Katalinról a Magyar Történelmi Társulat sorozatában népszerű munkát is készített. (Bp. 1951. 69 p. Művelt Nép Könyvkiadó).

Egyéb munkái, melyekért kitüntetést kapott: Bălcescu válogatott írásai. Bp. 1950. 224 o'd. Hungária és Magyar Történelmi Bibliográfia 1825—1867 I—III. k. Bp. 1950—1952, 118+260+407 old. Akadémiai Kiadó.

20 000 forintos Kossuth-díjat kapott a matematika terén kifejtett munkásságáért

Turán Pál lev. tag az analízis egy nagyjelentőségű új módszerének kidolgozásáért.

Turán Pál jutalmazott munkája újabb nagyjelentőségű eredményre vezetett a matematikai analízis területén. A diofantikus approximációk elmélete új lendületet kapott 1909-ben, mikor H. Bohr először tudta azt alkalmazni a Riemann-féle zeta-függvény és általánosabban a Dirichlet-sorok elméletében. Mint azóta kiderült, ezen elmélet az analitikai számelmélet Ω — becsléseiben is jelentős előrehaladást eredményezett. Mint már H. Bohr észrevette, ezen elmélet egyes főtételei trigonometrikus egyenlőtlenségek formájában is megfogalmazhatók. Ezen elszigeteltnek látszó észrevétel elvszerű kifejlesztésében áll Turán Pál új módszere, mely két főtételben jut kifejezésre; ezek azonban a Bohr-féléknél mélyebben fekvőknek látszanak. Ezen főtételek lehetségessé tették, hogy először is ezen elmélet az analízis további területein is alkalmazható legyen. Ilyen területek a hézagos hatvány-soroknak, az algebrai egyenletek közelítő megoldásának és a lineáris differenciálegyenleteknek elméletei például. Amellett magában az analitikai számelméletben is újabb eredmények voltak ezúton elérhetőek, melyek közül csupán a zeta-függvény gyökeinek bizonyos értelemben eddigi legjobb becslését említjük meg. Az egyrányban eddig elért eredmények úgy látszik még távolról sem tekinthetők lezártnak és az általános kérdések egész sora merült fel, melyek pozitív válasz esetén további alkalmazásokat fognak adni az analízisben.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a matematika terén kifejtett munkásságáért

Varga Ottó lev. tag, differenciálgeometriai munkájáért, különös tekintettel a Finsler-terekre vonatkozó kutatásaira.

Varga Ottó a differenciálgeometria terén az utóbbi időben következő témakörökkel foglalkozott. Az egyik témakör általános terek differenciál-invariánsai bázisrendszerének meghatározása. A második differenciálgeometriai terek egymásra való leképezhetősége. A harmadik csoportba tartoznak az általános terek görbületi viszonyainak vizsgálatai. Ezen kívül megjelent egy Gyires Bélával közösen írt dolgozata, amely a tenzorszámításoknak algebrai alkalmazását tartalmazza, továbbá egy szovjet differenciálgeometriai eredményeket ismertető cikk keretében a pályagörbék elméletének egy alkalmazását adja.

A differenciálgeometria a geometriai alakzatok lokális tulajdonságait a differenciál-invariánsok segítségével tanulmányozza és írja le. (Differentialgeometrie im Kleinen.) Az elmélet alapfeladata tehát a sokaság szerkezetét meghatározó differenciál-invariánsok teljes rendszerének a meghatározása. Ez a probléma tehát Varga Ottó dolgozatainak első csoportjához tartozik. — A »Normalkoordinaten in allgemeinen Räumen und ihre Verwendung zur Bestimmung sämtlicher Differentialinvarianten« c. dolgozat (megjelenés alatt az első Magyar Matematikai Kongresszus előadásait tartalmazó kiadványban) általános terek eseten differenciál-invariánsoknak egy bázisrendszerét határozza meg és ezzel a fenti kérdést erre az esetre teljesen megoldja. »Az integrálgeometria alkalmazásai a geometriai optikában« (Magyar Tudományos Akadémia Matematikai és Természettudományok osztálya közl. I., — 1951. — 192—201.) c. dolgozata a differenciál és integrál invariánsok közötti összefüggéseket állapítja meg és alkalmazza a geometriai optikára.

Második csoportba tartozik az »Über den Zusammenhang der Krümmungsaffinoren in zwei eindeutig aufeinander abgebildeten Finslerschen Räumen« c. dolgozata (Acta Sci. Math. Szeged, XII. 1950, — 132—135). E dolgozatban szükséges feltételeket állapít meg, amelyeknek két egymásra leképezhető Finsler-féle tér differenciálinvariánsai eleget tesznek.

Harmadik témakörbe tartozik az »Über das Krümmungsmass in Finslerschen Räumen« c. dolgozata (Publ. Math. 1. Debrecen, 1950. 116—122.), amelyben a Finsler-féle tér görbületi mérték geometriai értelmezését adja. Az »Eine geometrische Charakterisierung der Finslerschen Räume skalarer und konstanter Krümmung« c. dolgozata (Acta Math. Acad. Sci. Hung., II. 1951, 143—156, akadémiai székfoglaló) skaláris és állandó görbületi Finslertereket geometriailag jellemez vektorok zárt görbementén való párhuzamos eltolása segítségével.

»Anwendung von p-Vektoren auf derivierte Matrizen« (Gyires Bélával közösen írt dolgozat, Publ. Math. 2, Debrecen, 1952. — 137—145.) c. dolgozatban derivált matrixokat p-Vektorok segítségével állít elő és ennek alapján a derivált matrixok elméletének egy geometriai megalapozását teszi lehetővé.

A klasszikus és modern differenciálgeometria közé ékelődnek a szubprojektív terekre vonatkozó, főleg szovjet tudósoktól származó eredmények. A »Szovjet eredmények a differenciálgeometriában« c. dolgozatban (Matematikai Lapok, II. 1951, 190—218.) a pálya elméletére vonatkozó tételek segítségével e tereknek egyszerűbb megalapozását adja.

10.000 forintos Kossuth-díjat kapott a matematika terén kifejtett munkásságáért

Szele Tibor egyetemi docens az Abel-féle csoportok elméletére vonatkozó strukturális vizsgálataiért, különös tekintettel a testelmélettel felfedezett analógiákra.

Szele Tibor jutalmazott dolgozatai, amelyekben az Abel-féle csoportok szerkezetét vizsgálja, a következők:

»Ein Analogon der Körpertheorie für Abelsche Gruppen« (Journal f. d. reine u. angew. Math. 188, 1951, 167—192.). Ebben egy olyan elméletet dolgoz ki, amely az Abel-féle csoportok elméletében ugyanazt a szerepet tölti be, mint Steinitz testbővítési elmélete a kommutatív testekkel kapcsolatban. Csoportok algebrai és transzcendens bővítésének értelmezése alapján megmutatja, hogy egy csoportbővítés mindig egy tiszta transzcendens és egy ezt követő algebrai bővítésből áll. Bármely csoportnak pontosan egy algebrailag zárt algebrai bővítése van. Az algebrailag zárt csoportok azzal a tulajdonságukkal vannak kitüntetve az összes Abel-féle csoportok közül, hogy bármely őket tartalmazó csoportnak direkt faktorai. Egy algebrailag zárt csoport mindig racionális csoportok és kvázi-ciklikus p -csoportok direkt összege. Ennek az elméletnek egyik eredménye egy új rangfogalom tetszőleges Abel-féle csoportokra, amely az eddigi, csak bizonyos csoport-típusokra alkalmazható Prüfertől, illetve Baertől eredő rangfogalmakat speciális esetként tartalmazza.

»On abelian groups with commutative endomorphism ring« című Szendrei Jánossal közös dolgozatában, valamint »On abelian groups every multiple of which is a direct summand« című Kertész Andrással közös dolgozatában (megjelenik az Acta Math. Acad. Sci. Hung. II. kötetében illetőleg az Acta Sci. Math. Szeged, XIV. kötetében) a kommutatív endomorfizmusgyűrűvel bíró Abel-féle csoportok meghatározásával foglalkoznak, illetve az összes olyan

Abel-féle csoportokat állítják elő, amelyek valamennyi endomorf képe az $x \rightarrow nx$ multiplikatív endomorfizmusra nézve direkt faktor. Mindkét vizsgálat alapjául a direkt összeg fogalmának egy Szele Tibortól származó általánosítása szolgál, amely az u. n. diszkrét és komplett direkt összegek közé eső csoportokat öleli fel. Mindkét esetben a vegyes csoportok egy új osztályának feltárásához vezetnek a vizsgálatok, amelynek további kivizsgálása is célszerűnek látszik. Ezen az úton lehet pl. megszerkeszteni a legkönnyebben olyan vegyes csoportokat, amelyekben a véges rendű elemek által alkotott alcsoport nem direkt faktor.

»On direct decomposition of abelian groups« című dolgozatában (megjelenik a J. of the London Math. Soc. 27. kötetében) egy igen általános jellegű kritériumot ad arra, hogy egy Abel-féle csoport valamely alcsoportja mikor direkt faktor. Ez a tétel számos fontos csoportelméleti tételt foglal magában speciális esetként. Így pl. a véges Abel-féle csoportok alaptételét, Kurosov szovjet matematikus ama tételét, amely a minimum-követelménynek elegendő Abel-féle csoportokat adja meg, Kulikov szovjet matematikus két nevezetes tételét a direkt irreducibilis csoportokról, Fomin szovjet matematikus tételét a vegyes csoportok direkt felbonthatóságáról, stb.

»Gruppentheoretische Beziehungen bei gewissen Ringkonstruktionen« (Math. Zeitschrift 54, 1951, 168—180) című dolgozatában azt vizsgálja Szele Tibor, hogy egy gyűrű mennyiben van determinálva additív csoportja által. A legerősebb fokú determináltság akkor áll fenn, ha csupán egyetlen olyan gyűrűtípus van, amelynek additív csoportja az előírt csoport. Ez esetben a gyűrű szükségképpen zéró-gyűrű, s az ilyen csoportokat nilcsoportoknak nevezi Szele Tibor. Megmutatja, hogy egy torziócsoport akkor és csak akkor nilcsoport, ha kváziciklikus csoportok direkt összege, továbbá, hogy vegyes nilcsoport nincsen. Második lépésként az összes olyan additív csoportot határozza meg, amelyre pontosan két különböző gyűrűtípus építhető. Figyelemreméltó tény, hogy a torziómentes csoportok közül egyedül a racionális csoport tartozik ebbe a kategóriába.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a fizika terén kifejtett munkásságáért Selényi Pál lev. tag, az optika terén végzett újabb kutatásaiért és publikációiért.

Selényi Pál optikai vizsgálatai közül legnevezetesebb az ú. n. nagyszögű interferencia-jelenség felfedezése (1911.), vagyis annak a kimutatása, hogy egy fényforrásból kiinduló olyan fénysugarak is interferenciaképesek, amelyek egymással igen nagy (100 fokot is meghaladó) szöget zárnak be. A jelenség polárossági állapotának vizsgálatával azt is kimutatta (Term. Tud. Közölny, Pótfüzetek, 1939. IV—IX. szám), hogy a kibocsájtott fényhullámok pontosan olyanok, mintha azokat egy Hertz-féle dipolus emittálná. Ily módon ez a kísérlet a duális természetű fény hullámtermészetének legkézzelfoghatóbb bizonyítékául tekinthető s mint ilyenre szelvében-hosszában hivatkoznak is rá. Nevéhez fűződik annak a jelenségnek felismerése is, amely reciprocitási viszonyban áll a teljes visszaverődésnél a ritkább közegbe behatoló ú. n. inhomogén síkhullámmal, s abban áll, hogy a ritkább közegben a határfelülethez igen közel elhelyezett pontszerű fényforrás a sűrűbb közegbe a teljes visszaverődés szögén túl is ú. n. inhomogén gömbhullám alakjában fényt emittál. A gyakorlati optikában a fény- és színmérés területén, különösen pedig az objektív (fényelektromos) fotometria terén végzett (a Tungsram Kutatólaboratóriumában) számottevő munkásságot.

Selényi Pál jutalmazott publikációi közül elvileg új eredményeket tartalmaznak a katódsugarak nyomásának kimutatásáról (Természettudomány 1948), a szelénre való fényképezésről (Természettudomány 1947.), a szelén-egyenirányítón felismert hajlítási hatásról (Nature 1947.) szólók, valamint az Akadémiának 1950. decemberében bemutatott dolgozata, amelyben az általa még 1935-ben feltalált elektrografikus eljárásnak az elektronmikroszkópban létre jött képek rögzítésére történt sikeres alkalmazásáról számolt be.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a fizika terén kifejtett munkásságáért

Simonyi Károly.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a mezőgazdasági tudományok terén kifejtett munkásságért

Jávorka Sándor akadémikus, a magyar flórakutatás szintézisét tartalmazó művéért.

Jávorka Sándor flóraművei alapján és a magyar botanikusok közreműködésével jelent meg Soó Rezső társszerzőségével és szerkesztésében 1951-ben a Magyar Növényvilág kézikönyve című kétkötetes munka, összesen 1120 + XLVI lapon, 1441 növény rajzával. Ez a mű szinte egyedülálló kísérlet arra, hogy egy munka keretén belül tárgyalja az ország összes, virágos és virágtalan, telepes növényeit, azonkívül a magyarországi főbb növény-társulások áttekintését is nyújtja és minden növényfajnál, mint korszerű újítást, annak talajigényét, ökológiai és társulástani stb. jellegét is röviden vázolja. A munka Groszheim szovjet botanikusnak és Soó Rezsőnek majdnem egyidejűleg átdolgozott és korszerű fejlődéstörténeti megfontolásokon alapuló növényrendszerét követi.

Jávorka Sándor jutalmazott munkája mezőgazdasági kultúránk korszerű előhaladását szolgálja azzal, hogy a természetett növényeknek, gabonaműveknek, takarmány és más kapás növényeknek, gyümölcsfáknak, szőlőnek, valamint a gyógynövényeknek, úgyszintén a szovjet mezőgazdaság úttutatói nyomán legújabbán bevezetett új haszonnövényeknek termesztési körülményeit és összes kultúrváltozatait és fajtáit is felsorolja (Mándy György és Sárkány Sándor tollából). Ezzel a könyv mezőgazdasági termelésünknek biztosabb tudományos alapot teremt. Általában pedig a munka egy szocializmust építő ország kollektív szellemű tudományos tevékenységét példázza.

Soó—Jávorka kézikönyvének alapjául Jávorka Sándor korábbi flóraművei szolgáltak, éspedig elsősorban az 1924—25-ben megjelent Magyar flóra meghatározó kézikönyve és az 1929—34-ben megjelent Magyar flóra képekben (Iconographia Florae Hungaricae). Mind a két munka az egész Kárpátmedence és az Adriamellék növényzetét foglalja össze, illetve annak mintegy 4000 fajtát illusztrálja és ezzel Középeurópa keleti és délkeleti részének első szintetikus flóraművét adta közre, amelyre a külföldi szakirodalom ma is állandóan hivatkozik.

Jávorka Sándor később megjelent munkái, így a Magyar flóra kis határozója két kiadása, a kollektív munkával készült Magyar gyógynövények és az Erdő-mező virágai az elsőnek említett két munkának népszerűsítő, kiemelt kiadásai, és mint a magyar virágosnövények felismerésére szolgáló művek, ma is közkézen forognak.

20 000 forintos Kossuth-díjat kapott az orvostudományok terén kifejtett munkásságáért

Törő Imre akadémikus, a celluláris elmélettel szembenálló új sejtosztlási mechanizmus felfedezéséért.

Törő Imre munkatársaival a retikulendotel biológiájának kérdésével kapcsolatban a csecsemőmirigy sejtjeinek tárolási viszonyait kutatta és észrevette, hogy a timusz sejtjei és az alapvázat képező hámrétikulum az intravénásan adott tus-szemcséket vagy tripánkéket tárolni nem tudják. Ezzel a megfigyeléssel ellentétben állt az a másik észlelés, hogy a timusz makrofágjai, melyek az előbb említett vitális festékekből tárolni szintén nem tudnak, igen sok kisebb-nagyobb sejtmag-részletet tartalmaznak. Eddigi ismereteink szerint az gondolható, hogy azok fagocitózis útján jutottak a sejtekbe. Ugyanez figyelhető meg a hámrétikulum sejtjeiben is. Hogyan kerülnek ezek a magtörmelékek a sejtekbe, amikor a festékek kisebb szemcséit a sejtek nem fagocitálják?

Ennek vizsgálatára csecsemőmirigyből szövettényeszetekeket készítettek. A tenyészetekben a timusz apró sejtjei a timociták a tenyésztés első hetében már elpusztultak. — A tenyésztés második hetének a végén azonban újra apró kis sejtek jelentek meg, melyeknek keletkezését megfigyelni nem tudták. Csak mikrokinematográfia segítségével sikerült tisztázni, hogy az új timociták egy egészen új sejtosztlás útján jönnek létre.

Ennek az új sejtosztlási formának a lényege az, hogy a timuszham, illetőleg az ebből alakuló makrofágok protoplazmájában levő ribonukleinsav kondenzálódása útján, egy ribonukleinsavból álló mag jön létre, mely a későbbiek folyamán fokozatosan timonukleinsavvá alakul át. Ennek eredménye lesz egy új mag fellépése, mely az anya-sejt magjától teljesen függetlenül abban mint fiók sejt alakul ki. Ez az új mag az anyasejt testének egy részletével abból kilökődik.

Az új sejtosztlási forma a neonukleáris sejtosztlás, (helyesebben: neokaryogenesis) ahol új mag képződik ki, a régi mag részvétele nélkül. Nem érvényes tehát, az »omnis nucleus e nucleo« törvénye. Ezekután nem meglepő, hogy az így keletkezett sejt a timocita, más viselkedésű mint az anyasejt volt, melyből született, mert hiszen magja egy új alakulat, és nincs genetikailag összefüggésben a hám-, illetőleg a makrofág-sejt magjával.

Ebből a megfigyelésből folyik, hogy a csecsemőmirigy timocitái genetikailag nem azonosak a nyirokszervekben keletkező limfocitákkal és éppen ezért feltehető, hogy más a viselkedésük és jelentőségük is.

A neonukleáris sejtosztlás megerősíti Lapesinszkaja vizsgálatait és arra mutat, hogy a cellulárpatólógiai elmélet, mely egyoldalúságában gátolja a fejlődést, revideálásra szorul. A fent ismertetett megfigyelések ismeretében a timusz hám és makrofág sejtjeiben található magdarabok nem fagocitálás útján jutottak tehát oda, hanem a sejt testében keletkezőben levő sejtmagvak. Ezt a gondolatot a sejtelmélet nem engedi meg, és éppen ezért maradhatott ez a sejtszaporodási forma eddig ismeretlen. Szükséges tehát most számos szöveti jelenség felülvizsgálata, különösen azon kérdéseké, amelyeknek kutatása a sejtelmélet elégtelensége miatt megakadt.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott az orvostudományok terén kifejtett munkásságáért

Kiss Ferenc egyetemi tanár, a vegetatív idegrendszerre és a nyirokerekre vonatkozó vizsgálataiért.

Kiss Ferenc a következő nagyjelentőségű kutatásaiért részesült jutalomban:

Sebészetanatómiai vizsgálatok. Makro-mikroszkópos preparálással a korábbi adatoknál pontosabban feltárta a hasi szimpatikus fonatainak topográfiáját. Ezt követően a mellkasi, hasúri és medencei szimpatikus fonatoknak az ugyanazon területen fekvő nyirokcsomókkal való szinte elválaszthatatlanul szoros kapcsolatára mutatott rá, melynek kórtani és műtéttani szempontból van gyakorlati fontossága.

A vágusz-szimpatikus viszonya. Az egész gerinces világra kiterjedő összehasonlító anatómiai vizsgálatok alapján kimutatta, hogy a vágusz eredési rostjai tekintetében semmiben sem különbözik a többi érző agyidegtől és lényegében a hátsó gerincvelői gyökerektől sem. A szimpatikushoz való viszonya is megegyezik a szpinális idegek és a szimpatikus egymáshoz való viszonyával. A vágusz dúcai és a szpinális ganglionok egyformán tartalmazzák a Kiss-f. prolongált osmiummal sötétre színeződő multipoláris és Kiss Ferenc által vegetatívnek tartott sejteket. A többi agyideghez hasonlóan a vágusz is velőtlen rostkötegeket kap a trunkusz szimpatikusztól, mint vendégrostokat. Vizsgálatai szerint sem anatómiai, sem szövettani alapja nincs annak, hogy a váguszt különleges, u. n. paraszimpatikus idegnek tartsuk. A szomatikus idegrendszerhez hasonlóan a vegetatív rendszer is egységes és mindkettőnek afferens és efferens szára van.

Összefüggés az idegrostok morfológiája és működése között.

Kiss Ferenc ezen vizsgálatait Mihálik Péterrel közösen végezte. A korábbi adatokat kiegészítve, részben saját festési módszerével kimutatta, hogy a velőhüvelyes rostok alaki sajátosságai és működése között szoros kapcsolat van. Különösen megerősítették ezt a velőrostok fejlődésére vonatkozó és az irodalomban sokat idézett vizsgálatok. Egy-egy fajta idegrost velősődése annak egész hosszában azonos időben történik, bármely idegben fussanak is ezek a rostok. Ez a törvényszerűség az egész környéki idegrendszerre érvényes.

A mozgató és érző agyidegek állandó anasztomózisai. Eredése után minden mozgató agyideg érző rostokat kap a szomszédos érző agyidegtől.

Kísérletes vizsgálatok az agyi és gerincvelői idegek dúcain. Fialtal kutyákban átvágta ezeknek az idegeknek törzsét vagy ágait és a megfelelő dúcban már $\frac{1}{2}$ —1 óra után új sejtkoloníákat talált, melyek festődésük szerint vegetatív természetűre vallanak. A trunkusz szimpatikus, vagy a rr. communicans kiirtása után a megfelelő szpinális dúcokban hasonló jelenséget észlelt. Farkas Károly ezeket a jelenségeket megtalálta emberben is destruktív folyamatok után.

Fenti eredményekről a szerző 28, tanítványai pedig vezetése alatt 99 közleményben számoltak be szakfolyóiratokban.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott az orvostudományok terén ki-fejlesztett munkásságáért

id. Issekutz Béla akadémikus, a kvaterner ammóniumbázisok gyógyszeriana és a magyar gyógyszeripar fejlesztése terén elért eredményeiért.

Id. Issekutz Béla vezetésében a budapesti Gyógyszertani Intézetben az Akadémia támogatásával dr. Nádor Károly és munkatársai, mintegy 200 új kvaterner ammóniumbázist állítottak elő, amelyek farmakológiai vizsgálatát elvégezve szoros összefüggéseket állapítottak meg hatás és vegyiszerkezet között és ennek révén sikerült néhány értékesnek ígérkező új gyógyszerfeltalálniok.

A vizsgálatok tulajdonképpen id. Issekutz Béla 1915-ben végzett kísérleteiből indultak ki, amelyek során megállapította, hogy a homotropinnak kvaterner ammóniumbázissá való átalakítása a paraszimpatikus idegvégződéseket bénító hatását erősen fokozza és ugyanakkor egy gyenge kurárin-szerű hatást is ad a molekulának. Az utóbbi években jelentős terápiás használat miatt az érdeklődés középpontjába került kurárinhatású vegyületek szintézisét először a diaminodifenilmetán származékokkal kísérlelték meg. Annak ellenére, hogy ezek között találtak igen erős hatású vegyületeket, a terápiára mégsem voltak egészen alkalmasak, mert a hatást prosztigminnel megszüntetni nem lehetett. Ezután áttértek a novatropin származékokra és előállítva az 1,4-xililénbiszomatropinium-bromidot, id. Issekutz Béla megállapította, hogy ennek igen erős kurárin hatása van, amelyet prosztigminnel antagonizálni lehet. Mivel azonban ez a vegyület a paraszimpatikus idegvégződéseket is bénítja, szükséges volt az utóbbi hatást eliminálni, amelyet azáltal ért el, hogy az 1,4-xililénbisbenzotroponium-bromidot állított elő, amelyek most már a tubokurárin pótlására teljesen alkalmasnak bizonyult a részletes farmakológiai vizsgálatok szerint.

Egy véletlen megfigyelés ezután rávezette id. Issekutz Bélát arra is, hogy hogyan lehet a tropin származékokból olyan vegyületeket előállítani, amelyek a vegetatív dúcsejteket bénítják. Ily módon sikerült a p-brombenzilmandulasavas-tropiniumbromidhoz eljutni, amelynek hatása a tetraetilammóniumbromidnál mintegy 18-szor erősebb s így ez a vegyület alkalmasnak ígérkezik az eddig használt szinapszibénító szerek pótlására s ezzel bizonyos gyógyhatások (hypertonia) elérésére.

Elméleti szempontból igen tanulságos az a megállapítás, hogy ugyanannak a molekulának a hatását tetszésszerint lehet egyik, vagy másik támadáspontra irányítani aszerint, hogy a konfigurációját és oldalláncait hogyan változtatják. A tropin gyűrűt tartalmazó vegyületekből sikerült három különbözőféle hatású vegyületet kapni, ily módon : paraszimpatikus bénítót, mozgató idegvégződést bénítót, ill. vegetatív szinapszist bénítót.

Ezen jelentős kutatások azt bizonyítják, hogy ugyanezt a variációt más gyűrűrendszerből kiindulva is meg lehet csinálni s így lehetőség van további új erős és a kívánt célra elektíven ható gyógyszerek előállítására.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott az orvostudományok terén kifejtett munkásságáért

Ivanovits György lev. tag, a B₁₂ vitamin izolálásáért.

A vészes és egyéb vérszegénységek gyógyítására több, mint húsz éve alkalmazták a parenterális májkészítményeket. E készítmények előállítása és ellenőrzése igen nagy nehézséggel járt, mivel megfelelő test-objectum vagy kísérleti állat nem állott rendelkezésre. 1948. évben Ivanovics György értesült arról, hogy az antiperniciózás factort, melyet B₁₂ vitamin néven jelöltek meg, sikerült izolálni, valamint kidolgoztak olyan mikrobiológiai eljárást is, ami a hatóanyag egyszerű értékmérését lehetővé teszi. A hazai orvosközönség részéről sok panasz hangzott el a forgalomban levő belföldi gyártmányú májkoncentrátumokkal szemben, mivel a gyártmányok állandó ellenőrzése nem volt megvalósítható. Ivanovits György 1949-ben munkatársaival együtt hozzáfogott a meglehetősen hiányos irodalmi adatok alapján a B₁₂ értékmérés megvalósításához és ezen igen kényes eljárást megfelelő módosítások után egyszerűsítették és könnyen alkalmazhatóvá tették. Ezzel párhuzamosan megkezdtek a B₁₂ vitamin májkivonatokból való tisztítását és ennek során

megállapították, hogy a hazai üzemekben használt módszerek nem megfelelőek. Ezt követőleg sikerült kidolgozniok egy igen egyszerű és könnyen megvalósítható májfeltárást, amivel a sejtekbe zárt B_{12} vitamint oldatba sikerült vinni, majd a kivonatok jó kitermeléssel járó koncentrálását valószínűsítették meg. A módszer üzemelés céljára alkalmasnak bizonyult, minek megfelelőleg a Gyógyszeripari Kutató Intézet, illetőleg a Richter-gyár, útmutatásaik alapján megkezdte gyártását. Az eljárás révén kapott, B_{12} vitaminban gazdag koncentrátum klinikai próbákban kitűnően bevált és terápiás hatás szempontjából felvette a versenyt a legjobb külföldi készítményekkel. A kidolgozott módszer emellett igen gazdaságosnak is bizonyult.

20 000 forintos Kossuth-díjat kapott a műszaki tudományok terén kifejtett munkásságáért

Vadász Elemér akadémikus a hazai mangánérccek genetikai elméletének kidolgozásáért és annak gyakorlati eredményeiért, valamint »Bauxitföldtan« című művéért.

I. A bakonyi mangánérc földtani kora a fölszabadulás után megindított részletes vizsgálatok előtt alsó-krétabelinek, keletkezése szárazföldi mocsárjellegűnek volt megállapítva. A mangánérc fölötti fedőrétegek valóban krétabeliek, de az ennek nyomán telepített kutatófúrások eredménytelenek voltak. Ilyenformán a mangánérc kis körzetre szorító elszigetelt, további kutatásra nem látszott érdemesnek. A mangánérc egész rétegsorának minden irányban végrehajtott vegytani, ásványtani, közettani, termikus spektroszkópos és üledékközzetani vizsgálatából kitűnt, hogy a mangánérc sokkal idősebb, felsőliászbeli keletkezésű, nem mocsári, hanem tiszta nyílttengeri képződés. Ennek az új mangánképződési fölismerésnek gyakorlati eredménye az, hogy az így felismert mangánrétegösszetételnek a Bakonyban, sőt a Gerecse hegységben is nagyobb területen történő kutatására kilátásokat nyújt. Eplényben az új megismerés szerint telepített eredményes kutatófúrások igazolják a vizsgálat helyességét. Remélhető, hogy az ezen irányú további kutatások újabb eredményeket fognak hozni.

II. A »Bauxitföldtan« magyar nyelven először foglalja össze kritikailag a bauxit tulajdonságaira, fölhasználhatóságára és képződésére vonatkozó sok ellenmondást tartalmazó eddigi ismereteket. Megállapítja a bauxit anyagából a bauxitkeletkezés és bauxitlerakodás közötti megkülönböztetés szükségességét. A bauxitot legtöbb helyen áthalmazott anyagként kell tekinteni, ami kihatással van nemcsak a bauxit minőségére és felhasználására, hanem annak termelésére is. A Föld összes bauxitterületeinek elterjedésében törvényszerűségek állapíthatók meg s a földtörténet különböző időszakaiban megismétlődő bauxitképződésből azonos keletkezési viszonyokra lehet következtetni. A bauxitterületek elterjedése meghatározott övekre szorítózik s Európában nem terjed túl a 60. északi szélességi fokon, Amerikában a 40. fokon. Ugyanakkor a laterit a mai trópusi területeken az északi és déli szélességi övben a 30. szélességi fokon belül marad. A »Bauxit-földtan« kijelölte a magyar bauxitterületek újszerű, komplex vizsgálatának irányelveit. Orosz nyelvre fordítása folyamatban van, egyelőre kéziratkénti sokszorosításban.

20 000 forintos Kossuth-díjat kapott a műszaki tudományok terén kifejtett munkásságáért

Szádeczky-Kardoss Elemér akadémikus a barnaköszén úttörő közettani vizsgálataiért és ezzel kapcsolatos publikációiért.

A kőszén-kérdésben Szádeczky-Kardoss Elemér első vizsgálatai a dunántúli Középg-hegységi barnakőszénnek főhibájaként ismert nagy kéntartalomra vonatkoztak (Bánya- és Koh-mézn. Oszt. Közl. 1939.). Ez egy az egész világon elterjedt speciális kőszéntípus felismeréséhez (»karsztkőszén«) vezetett, amelynek genézise a kőszén adó lúp egykori mészkő-környezetével áll kapcsolatban. A sekély lúp savanyú vízének mészkő-hatás általi közömbösítése a mikrobák elszaporodását eredményezi. Ezek fehérjeanyaga szolgáltatja a jellemző nagy organikus kéntartalmat. Jellemző e típus hamu-összetétele, meddő beágyazásai, településmódja, hűmuzzos eredetű anyagainak erősebb elbomlása, s így a bitumenes elegyrészei nagyobb mennyisége, nagyobb kátrányszolgáltatása is.

A brennbergi bányatüzek gyakorisága vezetett a kőszén oxidációjának kőzettani vizsgálatához (Bánya- és kohómézn. Oszt. Közl. 1943. és Bány. Koh. Lapok 1944.). Szádeczky-Kardoss Elemér megállapította, hogy az oxidáció által a kőszén felületén, ill. repedésein új elegyrészek keletkeznek, amelyek a kőszén védőhártyaként óvják a további oxidációtól. Tároláskor azok a kőszének pusztulnak, ill. gyulladnak be gyorsan, amelyek repedésre hajlamosak és így tovább nő bennük az új elegyrészek mennyisége. (E tanulmány képezte alapját Szádeczky-Kardoss Elemér tanítványa, Suppán György bányamérnök a kőszén-tárolásra kiírt pályázaton első díjjal jutalmazott dolgozatának, illetőleg azóta alkalmazást nyert javaslatainak.)

Szádeczky-Kardoss Elemér ugyancsak a hazai kőszén vizsgálatára alapján fejtett ki egy alapvető különbséget az idősebb és fiatalabb kőszének közt. Kimutatta a spórák és pollének növényfajok fejlődésével kapcsolatos kisebbedését és mozgékonyabbá válását és így a kőszénben kátrányt adó exinái viszonylagos mennyiségének fokozatos csökkenését (Bánya- és Kohómézn. Oszt. Közl. 1943.)

Közben több más új barnakőszén elegyrészt ismert fel, köztük a gyakorlatilag is fontos »melanorezinit«-nek e nevezett elegyrészt, továbbá különféle pathológikus gyantaszármazékokat. (Erd. Kísérletek. 1945—1946.)

Szádeczky-Kardoss Elemér elsőnek utalt arra (Magyar Technika, 1947), hogy jól ismertnek tekintett hazai kőszénösszletekben is eddig ismeretlen, speciális feldolgozásra érdemes, nagyértékű alapanyag-szolgáltatásra, fokozott kátránykinyerésre alkalmas kőszéntelepek vannak. Ezzel kapcsolatban vetette fel az azóta már a Szénbányászati Kutatóintézetben megvalósulóban levő kőszénkataszter eszméjét.

Az először hazánkban megvalósított barnakőszén-kokszosítás mechanizmusának új elméletét dolgozta ki (Bánya- és Kohómézn. Oszt. Közl. 1948—1949 ; M. T. A. Műsz. Oszt. Közl. 1951. Ez elmélet alapján legújabban Németországban Prof. Rammler az egy menetben történő barnaszénkokszosítást is megvalósította.)

Mindezek alapján kialakította a kőszénelegyrészek rendszerezésének új elvét is, melyben a bituminiték és huminiték mellett ezekkel egyenrangú csoportként az oxiniték fogalmának bevezetéséhez jutott. Az új rendszerben a kőszénelegyrészek fizikai sajátságai az elemi összetételtől (CHO) függenek és azzal fokozatosan, de nem folyamatosan változnak. Ugyancsak az elemi összetételtől függ az elegyrészek átalakulásának sebessége. (Bánya- Kohómézn. Oszt. Közl. 1948—1949 ; Acta Techn. Hung. I—2. 1951.)

Ezen eszmék alkotóják Szádeczky Kardoss Elemér Szénkőzettan c. könyvének alapját, melyben a hőmérséklet, nyomás, szemnagyság és

koncentráció viszonyok szerint változó szénkéimiai és ugyancsak egymásba szövődő növényiszöveti fogalmak helyett már határozott sajátságokkal bíró kőszénelegrészekkel dolgozik.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a műszaki tudományok terén kifejtett munkásságáért:

Esztó Péter egyetemi tanár, a bányászatban fellépő közetmozgásokra vonatkozó elméleti és gyakorlati kutatómunkájáért.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a műszaki tudományok terén kifejtett munkásságáért:

Pattantyus Géza egyetemi tanár, a szárnylapátos vízgépek kavitációs áramlás viszonyaira vonatkozó vizsgálataiért.

Pattantyus Géza jutalmazott munkájával nagymértékben elősegítette a vízgépészet fejlődését. Az öt éves terv keretében épülő kisesésű vízerőművek és nagyteljesítményű szivattyútelepek szárnylapátos vízgépei (Kaplan-turbinák, propellerszivattyúk, stb.) csak laboratóriumi kismintakísérletek eredményeire támaszkodó elvek alkalmazásával szerkeszthetők. E kísérleti kutatásnak a vízgép teherbírását korlátozó u. n. kavitáció (űrképződés) jelenségének szabatos mennyiségi vizsgálatára is ki kell terjeszkednie, mert a gép állagát is veszélyeztető kavitáció a berendezés túlméretezése nélkül csak az idevágó tudományos kutatás eredményeinek értékesítésével kerülhet el. Ilyen, Magyarországon egyetlen kavitációs berendezés épül a Pattantyus Géza vezetése alatt álló vízgéplaboratóriumban. (E kavitációs berendezés üzembehelyezése ez év végére várható.)

Ezenkívül számos szakmai munkája jelent meg egyetemi tankönyvként, melyek nagymértékben hozzájárulnak az egyetemi oktatás színvonalának emeléséhez. Fontosabb munkái a következők: »Felvonók« (munkaközösség) 1945, »Szárnylapátos vízgépek« (Gruber József társszerzővel együtt) 1949, »A gépek üzemtana« IV. kiadás 1950, »Általános Géptan« 1950, »Gyakorlati áramlástan« 1951. Ezenkívül sajtó alatt áll »Gépészeti lengéstan« c. munkája.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a műszaki tudományok terén kifejtett munkásságáért:

Mosonyi Emil lev. tag, a Duna és Tisza szabályozásával kapcsolatban végzett hidrológiai kutatásaiért:

Mosonyi Emil kiemelkedő munkát végzett a hidrológiai kutatások területén. Elsőként állapította meg a Kárpát-medence sík- és dombvidéki részének, tehát Magyarország területéhez tartozó folyószakaszoknak elméleti vízerőkészletét s elért eredményeiről a következő fontosabb tanulmányokban számolt be: »Magyarország vízerői« (1948), »Az elméleti vízerőkészlet értelmezése és meghatározásának jelentősége az energiagazdálkodás szempontjából« (1946), »Magyarország elméleti vízerőkészlete« (1946), »Magyarország hasznosítható vízerőkészlete« (1946).

A Hidrológiai Közölnyben 1947. évben megjelent tanulmányában hidrológiai eljárást javasolt a tiszai duzzasztási görbék meghatározására, a tiszalöki vízlépcső tervezésével kapcsolatban. A tanulmány francia nyelven, »Procédé spécial pour déterminer les courbes du remous« címmel jelent meg. Ebben a tanulmányban a duzzasztási görbék meghatározására azt a különleges természeti adottságot használta fel, hogy kivételes esetekben a Bodrogfolyó aránytalanul nagy, illetőleg aránytalanul kis vízhozama duzzasztási, illetőleg süllyedési görbéket hoz létre a Tiszának az egyesülés feletti szakaszán.

Mint hogy a Tisza és mellékvizeinek hazai hasznosítása szorosan összefügg a Tisza felső vízgyűjtőjén létesíthető tározókkal, korábbi, több éven át végzett vizsgálatai alapján 1947-ben »Hegyvidéki nagyobb víztárolómedencék hidrológiai méretezése« című könyvében ismertette a Kárpát-medence tározási lehetőségeinek hidrológiai viszonyait. Ebben a könyvben mérésekkel és megfigyelésekkel alátámasztott új eljárást javasolt tározómedencék hidrológiai méretezésére. Mosonyi Emil ezen javasolt eljárását azóta sikerrel alkalmazták a Bükk- és Mátra-hegység kisebb vízfolyásain létesítendő medencék hidrológiai tervezése során. A tanulmány a természetes tározódás néhány hidrológiai törvényszerűségét tisztázza a Kárpát-medence területére vonatkozóan.

Az 1950. évi akadémiai nagygyűlésen »Vízérőgazdálkodásunk jövő feladatai« és az Akadémia 1951. évi hidrológiai konferenciáján elhangzott »A dunai vízerőhasznosítás hidrológiai kérdései« c. előadásai és e címen megjelent tanulmányai a Duna hasznosításával kapcsolatos hidrológiai vizsgálatokkal foglalkoznak.

Mosonyi Emil a Magyar Tudományos Akadémia 1951. évi nagygyűlésén ismertette a Budapesti Műszaki Egyetem Vízépítési laboratóriumában végzett kísérletei eredményeit, s ennek alapján új eljárást javasol a hidraulikai felületi érdekesség meghatározására. A javasolt módszer a dunai és tiszai vízi műtárgyak tervezésében, részben pedig a laboratóriumi kismintakísérletek tudományos módszereinek fejlesztésében nyújt segítséget.

A felszabadulás óta 15 olyan tanulmánya jelent meg, amely a Duna és Tisza hidrológiai viszonyaival, továbbá a Tisza öntözővíz-készletével foglalkozik.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a műszaki tudományok terén kifejtett munkásságáért

Forgó László a Hőtechnikai Kutató Intézet helyettes igazgatója, az apróbordás hőkicserélő elméletének kidolgozásáért.

Az apróbordás hőkicserélő rendszer kifejlesztése Magyarországon a II. világháborút megelőző években Beck István mérnök kezdeményezése nyomán indult meg. A hőközlésnek ez a módja azon a felismerésen alapul, hogy a konvekciós hőátadásnál a hőátadási tényező a fűtő- vagy hűtő felület mentén nem állandó, hanem az elején lényegesen nagyobb és az áramlás irányában csökken. A hőátadási tényező javítása céljából tehát a hőközlő felületet oly módon kell kiképezni, hogy a hőhordozó közeg (folyadék, vagy gáz) a felülettel való rövid érintkezési út után eltávolodjon a felülettől vagy annak egy másik elemével újból kezdő áramlás formájában kerüljön érintkezésbe. A hőközlő felületet tehát az áramlás irányában apró elemekre kell felbontani. A felület ilyen módon való kiképzése meggátolja vastagabb határréteg kialakulását, miáltal a hőátadási tényező lényegesen növelhető. Elméletileg ki lehetett mutatni, hogy a hőközlő felületeknek ilyen apró részekre való felbontása, illetőleg a folyton megismétlődő kezdő áramlás alkalmazása a hőátadási tényezőt lényegesen növeli anélkül, hogy ezzel az áramlási ellenállás is aránytalanul növekedne. Az elméleti megfontolások és levezetések határozott irányt szabnak ilyen hőcserkészülékek szerkesztéséhez és optimális méretezéséhez.

Az említett elvek alapján hazánkban már forgalomba került egy tiszta alumíniumból készült apróbordás radiátor, amely mind műszaki, mind gazdasági szempontból a várakozásoknak megfelelt. Jelenleg épülőben van egy kis-

üzemi levegőkondenzációs berendezés, amely apróbordás hűtőelemekkel készül. A levegőkondenzáció megvalósításának célja a kondenzációs villamos erőművek hűtővíz szükségletének kiküszöbölése, ami nemcsak az üzemi költségek csökkentésében, hanem új erőművek telepítési helyének kiválasztásánál jelentős népgazdasági előnnyel jár. Ez a hőközlési rendszer a hőtechnika számos más területén is előnyösen alkalmazható.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a kémia terén kifejtett munkásságáért

Schay Géza lev. tag, a gumi rugalmas és képlékeny átalakítására vonatkozó ismereteket lényegesen továbbfejlesztő termodinamikai és kísérleti vizsgálataiért és ezek gyakorlati alkalmazásáért.

Schay Géza régóta intenzíven foglalkozik a gumi fizikai kémiájának elméleti kérdéseivel. Schay ezirányú első munkájában kimutatta, hogy gumi-szalagok nyújtásánál a gumirugalmasság statisztikus elméletéből levezethető feszültség-nyúlás összefüggés nem kielégítő olyan esetekben, mikor nagy belső sűrűlódású anyagokkal van dolgunk. A közismert egyszerű kifejezést ekkor egy, a belső sűrűlódást tartalmazó, a gumi véges relaxációs idejét tekintve bevezető taggal kell kiegészíteni. Ez a tag a deformálás sebességének függvénye és így megmagyarázhatja azt a tényt, hogy dinamikus igénybevételnél a látszólagos rugalmassági modulusz nagyobb a sztatikusan mérhetőnél. Utóbbira nézve Schay Géza és Szőr Péter az eddigi kísérleti anyag egy hiányosságát pótolta azzal, hogy kimutatták, hogy a gumirugalmasság statisztikus termodinamikai kifejezése nem csak az általában vizsgált nyújtás, hanem összenyomás esetére is alkalmazható, még pedig különösen jól abban az alakjában, melyet G. M. Bartenyev fejtett ki.

A gumirugalmasság eddigi statisztikus elmélete azonban nem ad kielégítő eredményeket, ha zömök gumitestek nagyfokú kompresszióját akarjuk leírni a nyomóerő függvényében, amire gumirúgók méretezésénél van szükségünk. Ilyen esetekben ugyanis Hooke törvénye még csak közelítőleg sem alkalmazható, a látszólagos rugalmassági állandó erősen függ egyrészt a tömb alakjától, másrészt az összenyomás pillanatnyi mértékétől. Schay Géza ennek okát abban látja, hogy ilyenkor a nyomott test belsejében fellépő csúsztató feszültségek következtében (melyekre a statisztikus elmélet nem terjed ki) a test szabad felületei megnőnek, ami a felületi molekulalánchálózat mindenirányú szétfeszítését eredményezi. Az így előálló felületi feszültség figyelembevételével sikerült olyan képletet felállítani, amely különböző alakú gumitömbök feszültség-deformáció görbáját egészen 50%-os kompresszióig a mérések hibahatárán belül pontosan adja vissza. Schay és Szőr az egyenlet használhatóságát, melyben a gumianyag nyírómoduluszán kívül csak egyetlen empirikus állandó fordul elő, úgy saját méréseikkel mint külföldi irodalmi adatokkal ellenőrizték.

10 000 forintos Kossuth-díjat kapott a kémia terén kifejtett munkásságáért

Szalay Sándor egyetemi tanár, eredményes geokémiai kutatásaiért.

Szalay Sándor 1947 óta rendszeresen foglalkozott rádióaktív anyagoknak illetőleg az atommagfizika szempontjából fontos nyersanyagoknak (urán és thorium) magyarországi nyomelőfordulásaival. Gyakorlati szempontból akkor e kérdés kilátástalannak látszott. Földvári Aladár geológus Kossuth-díjas professzorral együttműködésben a Velencei hegység és Mecsek hegység gránitjainak rádióaktivitását vizsgálták át, hordozható Geiger—Müller

számlálólóberendezéssel. A hazai gránitok urán és thorium tartalma lényegesen nagyobbak bizonyult a földkéreg átlagánál. 1949 nyarán felismerték, hogy a Mecsek-hegység egyes szénbányáiban még nagyobb aktivitás észlelhető, mint ami a gránitokban volt. Minthogy a gránitokat tekinthetjük az urán ősforrásainak, kétségtelen, hogy valami feldúsulási folyamat történt.

E feldúsulás természeti törvényének felderítésével Szalay professzor 1951. nyarán és őszén foglalkozott és sikerült e kérdést kielégítő módon felderítenie. Eredményeiről a Magyar Tudományos Akadémia 1951. decemberi nagygyűlésén tartott »Hazai kőszenek radiológiai vizsgálata« című előadásában számolt be. Kiderült, hogy a széntelepek keletkezésének előperiódusában a korhadó mocsári növényzetekből nagy mennyiségben keletkező humusz-savak az uránt a tenger vizéből rendkívül híg oldatból is magukba gyűjtik. Az urán geokémiai migrációs folyamata tehát lényegében abból áll, hogy a gránit kémiai mállásakor a talajvízbe kerülő, komplex alkáli karbonát formájában oldódó urán, a beltenger vízébe jutott. A tenger öbleiben, lagunáiban, mocsarakban keletkező humusz-savak a vizből az uránt magukba gyűjtik és így dúsul fel a széntelepekben. E teóriát laboratóriumban végzett nagyszámú kísérlet, valamint nagyszámú magyarországi szénbánya fontosabb széntelepeiből megvizsgált rendkívül gazdag kísérleti anyag eredményei alapján sikerült felállítania, illetőleg bebizonyítania. A vizsgálatok gyakorlati jelentősége előreláthatólag rendkívül nagy lesz, ha sikerül a szénhamuból gazdaságos uránkivonást találni. Vizsgálatai szerint¹ egyes hazai szenek hamujának urántartalma nem marad el messze a jelenleg uránkivonás szempontjából gazdaságosnak tartott legalsó érc koncentrációktól. Szöges ellentétben az eddigi hiedelemmel e kutatások kiderítették azt, hogy reménybeli atomerőforrások tekintetében Magyarország nem nincstelen szegény ország. E vizsgálatok lényegében lerakták Magyarország atomerő szempontjából remélhető jövő ipari fejlődésének, energiaellátásának első biztos alapját.

ELŐADÓ ÜLÉS

Az Országos Béketanács és a Magyar Tudományos Akadémia 1952. május 2-án előadó ülést rendezett, melyre meghívta a Magyar Tudományos Akadémia tagjait és más kiváló tudósokat. Az ülést Rusznyák István elnök nyitotta meg:

Tisztelt Akadémia! Kedves Vendégeink!

Az Országos Béketanács és a Magyar Tudományos Akadémia azért hívták össze mai ülésünket, hogy meghallgassuk és megvitassuk a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége által Koreába kiküldött bizottság jelentésének ismertetését. A bizottság feladata az volt, hogy megvizsgálja a Koreában és Kínában használt bakteriumfegyverekről szóló bizonyítékokat.

A Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai a tudomány legnemesebb hagyományait követve kötelességünké a békés építést, az emberiség szolgálatát teszik. Feladatunk, hogy az elméleti és az alkalmazott tudományok fejlesztésével, művelésük megszervezésével és általában a tudomány minden eszközével népünk, hazánk s így az egész emberiség boldog életének építéséhez járuljunk hozzá.

A tudomány nagyjai, az emberi kultúra büszkeségei, mindenkor és mindenütt embertársaik szolgálatát, a közjó és hazájuk ügyét tartották szem előtt tudományos munkájukban. Különösképpen vonatkozik ez az orvostudósokra, hiszen a mi feladatunk a gyógyítás, az emberi szenvedés enyhítése, a dolgozók megbetegedésének megelőzése, az emberi életért folytatott harc.

A magyar tudomány és a magyar orvostudomány legjobbjai mindig is ezen az úton haladtak.

Az orvostudomány büszkeségei az orosz Pirogov, Pavlov, Mecsnyikov, a francia Pasteur és nem kevesebbé a magyar Semmelweiss példaképei az orvostudomány igazi eszméi megvalósításának. A mult nagy tudósai is felismerték, hogy azt a hatalmat, amelyet a természet törvényeinek ismerete kezükbe ad, nemcsak az emberiség javára, de ellene is fel lehet használni. Már Korányi Sándor megmondotta: »Mi pusztító járványokat szabadíthatnánk a világra, de e hatalmunkkal visszaélni még nem mert senki«. Most azonban bekövetkezett az, amit Korányi Sándor lehetetlennek tartott. Akadt, aki vissza mert élni a tudományadta hatalommal, aki a tudomány fegyverét az emberiség ellen, az élet ellen fordította, aki az orvostudományból a gyógyítás helyett a halál tudományát formálta.

A koreai baktériumháború borzalmas tényét a tudományos dolgozók világszerte a legmélyeb felháborodással fogadták. A magyar tudósok érzéseit a magam részéről azzal igyekeztem tolmácsolni, hogy táviratot küldtem az Amerikai Nemzeti Tudományos Akadémia Elnökének Washingtonba. Táviratomban a következőket írtam: »Mi magyar tudósok a legnagyobb meg-

döbbenéssel értesültünk arról a minden emberi érzéssel ellenkező borzalmas tényről, hogy az Egyesült Államok Koreában harcoló haderői bakteriológiai fegyvereket vetnek be a békés koreai és kínai nép elpusztítására.

Nyomatékosan kérjük Önt, valamint minden amerikai tudóst, hogy a tudomány magasztos eszményei, a haladás és az emberi erkölcs nevében emeljék fel tiltakozó szavukat ez ellen a borzalmas gáztett ellen, akadályozzák meg azt a bűntényt, amelyet az Egyesült Államok nevében a tudomány eszközeivel követnek el.

Néhány nappal később választ kaptam Detlev W. Bronktól, az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Tudományos Akadémiájának elnökétől. Bronk úr táviratban kifejtette, hogy ők nem tudnak arról, hogy Koreában baktériumháború folya és ezért ennek az állításunknak nem is adnak hitelt. A továbbiakban megismételte az amerikai kormány javaslatát, hogy az úgynevezett Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság folytasson vizsgálatot Észak-Koreában, majd távirata befejező részében az Amerika hangjánál szokásos ismert útszéli módon rágalmazta a magyar tudósokat. Bronk úr táviratára — annak sértő hangneme ellenére — azonnal válaszoltam. Választáviratomban kifejtettem, hogy azok a tények, amelyek megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy az Egyesült Államok haderői Koreában baktériumháborút viselnek, ismeretesek mindazok előtt, akiknek kormányzata nem akadályozza meg, hogy megismerkedjenek velük. E tekintetben a tájékoztatlanságot semmiképpen sem tekinthetjük bizonyítéknak, hogy az egyébként igazolt tények nem igazak. Megírtam, hogy még Bronk úrnak is tudnia kell, hogy ma az Egyesült Államok a világ egyetlen nagyhatalma, amely megtagadta a bakteriológiai fegyvereket eltiltó genfi egyezmény ratifikálását. Táviratomat a következőképpen folytattam: »Sajnálattal meg kell állapítanunk, hogy Önök szándékosan vagy nem, de az alátámasztott tényektől eltérő megfontolásokra alapítják véleményüket. Következtetésünk igazát megerősíti az is, hogy Ön az úgynevezett Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságról — amely tulajdonképpen svájci nemzetközi szervezet — úgy emlékszik meg, mint »,semleges és független' testületről«. Mi magyar tudósok e testületről is a tények alapján ítélnénk: azon tény alapján, hogy ez volt az a szervezet, amelynek jelenlegi koreai megbízottja annakidején kijelentette, hogy minden rendben van azokban a náci haláltáborokban, amelyekben egyes legtehetségesebb kartársainkat végezték ki gázzal, vagy kínhalállal, továbbá azon tény alapján, hogy ugyanez a Bizottság, amikor néhány hónapja felszólították, vizsgálja ki az intervenció csapatok által Koreában elkövetett atrocitásokat, maga jelentette ki, hogy nem illetékes a nemzetközi jogba ütköző cselekmények kivizsgálásá a. Éppen ezért határozta el legutóbb a Világbéketanács, hogy valóban semleges és független vizsgálóbizottságot küld ki.

Elnök Úr! Meglehetősen részletesen mutattam ki, hogy a tények azt bizonyítják, hogy Önt durván félrevezették, vagy pedig, hogy túlságosan fél az Ön országában manapság a gondolat szabadság korlátozására felállított valamelyik »gondolatellenőrző« szervtől és ezért nem alapíthatja ítéleteit és cselekedeteit az igazságra, hanem az olyan alátámasztatlan általánosságokra, melyekből az Ön táviratában sajnálatosan olyan sok van. Mégis újból Önhöz fordulok őszinte kéréssel. Azért teszem ezt, mert nemcsak a tudomány hírnevéről, de asszonyok és gyermekek, öregek és csecsemők életéről van szó. A tudomány és az emberiség nevében újból felszólítom, ne engedje, hogy az előítéletek elvakítsák Önöket és a terror elnémítsa szavukat. Ne engedjék

hogy állásfoglalásukat a boulevard-sajtó és az »Amerika Hangja« diktálja, hanem tanulmányozzák tudományos alapossággal a Világbéketanács által kiadott dokumentumokat és amikor meggyőződtek igazukról, tiltakozznak. Önök is a koreai baktériumháború borzalmas ténye ellen és követelik, hogy kormányuk ratifikálja a civilizált nemzetek genfi egyezményét«.

Remélem, hogy táviratomban sikerült kifejeznem nemcsak Akadémiánk, de minden magyar tudósnek és minden békeszerető embernek érzését. Megjegyzem, hogy üzenetemre az Amerikai Akadémia mindeztideig nem talált választ.

Tisztelt Akadémia ! Kedves Vendégeink ! Akadémiánk és az Országos Béketanács azért hívták össze mai ülésünket, hogy meghallgassuk a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége küldöttségének jelentéséről szóló beszámolót és hogy annak megvitatása után állást foglaljunk a baktériumháború ügyében. Felkérem Szabó Imre levelező tagot, tartsa meg referátumát.

Szabó Imre lev. tag:

Immár idestova két esztendeje, hogy az amerikai imperialisták agresszív háborút folytatnak a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, a koreai nép ellen. E gyalázatos háború során a koreai nép hősiek ellenállásába ütköző és a kezdeményezésének sikertelensége miatt mind dühödtebbé váló amerikai imperializmus nap, mint nap, újabb és újabb tanújelét adja annak, hogy a hadviselés legbarbárabb módjainak és formáinak alkalmazásától sem riad vissza s az általa felhasználandó aljas eszközök sorát még mindig nem tekinti lezártnak. A hadviselésnek ez a minden emberiséget nélkülöző módja az emberek tíz- és százmillióinak egyre szélesedő köreibe kelt mind mélyebb felháborodást ; mind többen és többen ébrednek rá arra a veszélyre, amelyet az embertelenségnek ez a sorozata jelent a kultúra, a tudomány, az emberi élet, a béke számára. A nemzetközi békemozgalom felrázza a világ lelkiismeretét s nem engedi, hogy az emberek fásult bele-törődéssel térjenek napirendre minden emberinek ilyen gyalázatos megcsúfolása felett.

Az a felháborodás, amelyet az amerikai gáztettek kiváltottak és kiváltak, elsősorban abból táplálkozik, hogy a békeszerető népek érzik e cselekmények embertelenségét, gyalázatosságát ; az emberek nagy része kevésbé van azonban tudatában annak, hogy itt nemcsak embertelen cselekedetek sorozatáról van szó, hanem a civilizált nemzetek között hosszú évtizedek alatt kialakult nemzetközi jogi tételek, sőt hatályos nemzetközi jogi szerződések, új és régi megállapodások megsértésének olyan mérvű sorozatáról, amelyre még a hitlerista háborús bűnösök sem adtak példát s amelyeknek elkövetését ugyancsak hatályos nemzetközi jogi szabályok a legsúlyosabb büntetné nyilvánítják.

A világ haladó jogászainak nemzetközi szervezete, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége, amely ma már 56 állam haladó jogászait egyesíti, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság által emelt panaszok alapján nemzetközi jogászbizottságot küldött ki ez év tavaszán Koreába, hogy jogi szigorúsággal és pontossággal a helyszínen állapítsa meg a hadviselés nemzetközi szabályai megsértésének eseteit. A nyolctagú bizottság elnöke Brandweiner, a gráci egyetem nemzetközi jogi és kánonjogi tanára volt, tagjai pedig neves olasz, angol, francia, kínai, belga, brazil és lengyel jogászok. Még mielőtt a bizottság Koreába érkezett volna, a számára eredetileg kijelölt feladatok

köre tovább szélesedett, mert az amerikaiak ez év januárjában a legaljasabb fegyverek egyikének, a baktériumfegyvernek alkalmazásához nyultak s a bizottságnak ezt illetően is meg kellett állapítania a tényeket.

A bizottság egy hónapig tartózkodott Korea és Északkelet-Kína területén. Vizsgálatánál, mint a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének Tanácsa a világ jogászhaihoz intézett levelében kifejtette, a legmagasabb jogelvek vezették: »Hivatásunk tiszteletreméltó kötelezettsége abban áll, hogy pontosan megállapítsuk a törvény értelmét és annak megsértését, felderítsük a bűnös kilétét vagy védjük a vádlottat, kieszközöljük a bűncselekményért járó büntetést, ha a vádlott bűnössége bizonyítást nyert és mindezen ténykedésünkben — kizárólag az igazság és az igazságosság érdekében — csupán lelkiismeretünket és belső meggyőződésünket vegyük irányadóul«.

A tények gondos megvizsgálásán, a több mint száz tanú kihallgatásán, a tárgyi bizonyítékok lelkiismeretes meg szemlélésén alapuló két jelentést, a Koreában elkövetett amerikai bűncselekményekről és a baktériumfegyvernek Kína területén történt alkalmazásáról szóló jelentést a bizottság a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének áprilisban tartott bécsi tanácsülésén nyújtotta be. A bizottsági tagok a jelentésben nem tudtak kifejezést nem adni a jogi okfejtéseken kívül annak is, mennyire megrázta őket, mint embereket s mint jogászokat egyaránt a borzalmaknak az a sorozata, az a tömegessége, amelyet látniok kellett s amelyet a jogász pontosságával és alaposságával fel kellett mérniök, hogy a világ közvéleménye elé tárhassák. »Meg kell mondanunk — mondja a jelentés —, hogy koreai tapasztalataink, amelyeket a vizsgálat során szereztünk, iszonyattal és borzadállyal töltöttek el bennünket a felderített vadállati kegyetlenségek láttára. Tudatában vagyunk annak, hogy sokan vannak, akik — akár csak közülünk is többen utazásunk előtt, — nehezen adnak hitelt a jelentésben foglalt szörnyű tényeknek. Éppen ezért, mint jogászok és mint közönséges emberek ünnepélyesen becsületünket kötjük le zálogul a nyilvánosságra hozott tények valósága mellett. Különböző országokból jöttünk, különböző felekezethez tartozunk, különböznek politikai nézeteink, különbözik anyanyelvünk. Azon igyekeztünk, hogy feladatunkat lelkiismeretesen és jogászai felelősségünk teljes tudatában lássuk el«. Marc Jacquier, a bizottság francia tagja, a bécsi tanácsülésen elmondotta, hogy külön is be kell számolnia azokról az érzelmekről, amelyeket bennük a látott és megállapított borzalmak keltettek. »Annak arányában, ahogyan előrehaladtunk megállapításainkban, valósággal felkavart bennünket mindaz, amit hallottunk, azok az elbeszélések, melyeket előttünk tettek, a gonosztettek, amelyeknek nyomait láttuk. El kell mondanom Önöknek, hogy olykor bizonyos, nekünk elmondott tények szörnyűsége hallattára már-már abba a kísértésbe estünk, hogy azt kívánjuk: bárcsak mindez tévedés lenne, — már-már azt kívántuk, bárcsak némi túlzás lenne azokban a vallomásokban, melyeket előttünk tettek, — ilyen benyomásunk azonban sohasem volt. Az általunk meghallgatott minden tanú a teljes és tökéletes őszinteség benyomását keltette bennünk. Ezek általában egyszerű emberek voltak, kiknek szemében még ott ült a rémület azok a az események e emlékezve, amelyekről nekünk beszámoltak«.

A bizottság koreai jelentése, melyet napilapjaink közöltek és amelynek ezért inkább összefoglaló értékelésére, semmint részletes ismertetésére térek ki, mindenekelőtt a baktériumháborúval foglalkozik s megállapítja, hogy 1952. jan. 28-tól kezdve, amikor az amerikaiak megállapíthatóan elsőkben használták a

baktériumfegyvert, 1952. márc. 12-ig, amíg a bizottság koreai vizsgálata tartott, Korea 169 körzetében került sor baktériumfegyver alkalmazására. Ezek közül a bizottság 15 tipikus esetet vizsgált meg Korea különböző területein. A tanúvallomások, jelentések és a tárgyi bizonyítékok alapján a bizottság megállapította, hogy az amerikai imperialisták tömegesen és igen sok alkalommal dobtak le Észak-Korea területére különböző ragályos kórral fertőzött és azok terjesztésére szánt, különböző fajtájú legyeket, bolhákat, pókokat, poloskákat, tücsköket, szúnyogokat és más rovarokat; e rovarok között sok olyan fajta is volt, amilyen Koreában egyáltalán elő sem fordul. A rovarok kolera-, pestis-, tífusz-, paratífusz-, lépfene-, vérhas-bacilusokkal voltak fertőzöttek; találtak ezenfelül fertőzött halakat is. Azok között a körülmények között, amelyekből a bizottság megállapította, hogy itt az amerikai imperialisták által vezetett és szervezett baktériumháborúról van szó, a jelentés felemlíti, hogy Észak-Koreában az utolsó hét évben semmiféle járvány nem volt; a rovarokat csoportosan, sőt tömegekben találták meg, erős fagyban, a havon; megjelenésük tehát nem magyarázható természetes okokkal. A tanúvallomások beszámoltak arról, hogy azok felett a helvek felett, ahol a rovarokat találták, előzőleg amerikai repülőgépek repültek át, illetőleg alacsonyan köröztek, mégpedig bombázás és fegyvertűz nélkül. A bizottság megvizsgálta azokat a tartályokat, amelyeket a rovarok közelében találtak s amelyeknek szerkezete lehetővé teszi, hogy nagymennyiségű rovarot szállítsanak bennük; az egyik ilyen megvizsgált tartályon az angol nyelvű felírás is jól látható. Jellemző az amerikai hadviselés aljasságára, hogy fertőzött rovarokat dobtak annak a folyónak jegére is, amely Pyongjangot vízzel látja el; e rovarok bélmegebetegedést okozó baktériumokkal voltak fertőzve.

A bizottság megvizsgálta azokat a tényeket is, amelyek azt bizonyítják, hogy az amerikai agresszorok a baktériumháborút kiterjesztették Északkelet-Kínára is, noha Kína és az Amerikai Egyesült Államok között nincs is hadiállapot. A vizsgálat során — amint arról a bizottság második jelentése beszámol, — itt is megállapítást nyert, hogy amerikai repülőgépek tervszerűen és rendszeresen nemcsak különböző fertőzött rovarokat, de fertőzött madártollakat is dobtak le Kína területére; a fertőzött rovarok által okozott megbetegedések között Anshan környékén agyvelőgyulladás is előfordult; e város és környéke felett előzőleg amerikai repülőgépek repültek át s ezt követően szúnyogokat találtak — 1952. március elején! — a városban.

Meg kell jegyezni, hogy az a mód, ahogyan a bizottság a baktériumfegyver alkalmazását megállapította s azok a következtetések, amelyeket a tényekből levont, megfelelnek a civilizált nemzeteknél ismeretes büntető-eljárás általánosan elismert szabályainak. A bizottság szigorúan tartózkodott attól, hogy a büntetőeljárás szabályai szerint el nem fogadható bizonyítékokat vegyen figyelembe vagy kellően meg nem indokoltnak tűnő messzemenő megállapításokat tegyen; feladata tényeken és csakis tényeken alapuló megállapítások tétele és a szigorú jogi következtetések levonása volt; az amerikai gáztettek szörnyűsége volt az oka, hogy e rideg, jogászai ténymegállapítások és következtetések a legszörnyűbb vádirattá váltak a baktériumháború vezetői és végrehajtói ellen. A jelentés nyomatékosan hangsúlyozza s erre a bizottság elnöke a bécsi ülésen külön is utalt, hogy nem egyes, elszigetelt esetekről, hanem tömeges még hozzá szándékos és tervszerű elkövetésről lehet csak szó. S ugyanez áll nemcsak a baktériumháborúra, hanem az egyéb büntettekre is, amelyeket az amerikai imperialisták Koreában elkövet-

tek ; a baktériumháború csak utolsó — eddig legalább is utolsó — és leggyalázatosabb láncszeme azoknak a cselekedeteknek, amelyekkel az amerikai fegyveres erők megsértették a nemzetközi jogot, a hadviselés megállapított szabályait.

A bizottsági jelentés elsőizben számol be a világnak arról, hogy az amerikaiak — megállapíthatóan elsőizben 1951. május 6-án, — ezt követően pedig többizben — vegyi fegyvert, gázt is használtak, mégpedig nem is fegyveres alakulat, hanem városi lakosság ellen : az említett napon Nampo városában 1379 áldozata, ezek közül 480 halottja volt egy gáztámadásnak. Az amerikaiak a Nampo elleni gáztámadást követően ismételen és többizben használtak gázbombát, méghozzá egyes falvak lakossága elleni támadásoknál is. A szemtanúk beszámoltak a támadások körülményeiről s a vizsgálat megállapította, hogy a gáztámadás a halálos eseteken kívül különböző bórsérüléseket, légzési és látási zavarokat s egyéb elváltozásokat és betegségeket okozott. A bizottság arra a következtetésre jutott, hogy az amerikai fegyveres erők eszerint különböző vegyi fegyverrel is rendelkeznek s háborújuk során ezeket a polgári lakosság ellen is felhasználják.

Ezeknek az elvetemült cselekedeteknek nemzetközi jogi értékelése egyértelmű. Az elmúlt évtizedekben a háború nemzetközi jogának története a hadviselést illetően valójában nem más, mint különböző kísérlet arra, hogy az imperialista hatalmak mind embertelenebbé váló, a polgári lakosságot mind szélesebb körben veszélyeztető hadviselési módjait a lehetőséghez képest bizonyos minimális keretek közé szorítsák s e kereteket jogi eszközökkel biztosítsák. Mind újabb és újabb egyezményekkel és nyilatkozatokkal kellett leszögezni azoknak az új és egyre borzalmasabb hadviselési módoknak az eltiltását, amelyekre a tudomány és technika fejlődését nem építésre, de pusztításra felhasználó agresszív imperialista hatalmak vetemedtek. Ennek a küzdelemnek egyik ága a fegyverek bizonyos fajtáinak megtiltása, másik ága pedig a hadviselés módjának, a megengedett fegyverek használatának olyan keretek között tartása, amelyek között mind a harcoló alakulatokat, mind pedig a polgári lakosságot a viszonylag legkisebb szenvedés éri. E kétirányú küzdelem természetesen alig választható külön. A fegyverek használatát illetően már 1868-ban állást foglalt a szentpétervári deklaráció olyan fegyverek használatával szemben, amelyeknek egyetlen céljuk, hogy növeljék az emberek szenvedéseit. Az 1899. évi első hágai nemzetközi békeértekezleten továbbá különböző nyilatkozatok születtek olyan lövedékek alkalmazásának tilalmáról, amelyeknek egyedüli célja a fojtó- vagy mérges gázok terjesztése. Az 1907. évi második hágai békeértekezlet által a szárazföldi háború törvényeit és szokásait illetően elfogadott és ma is hatályban levő szabályzat 23. cikkének a) és e) pontja tilosnak nyilvánítja a mérgező vagy mérgezett fegyver s általában a szükségtelen szenvedést hozó fegyverek, lövedékek vagy anyagok használatát. A versailles-i szerződés 1919-ben s az első világháborút követő többi párisi körüli békeszerződés kimondotta, hogy háborúban »fojtó, mérgező vagy hasonló gázokat, valamint ezekkel rokon folyadékokat, anyagokat és eljárásokat használni nem szabad«. Az 1922. évi, szintén a hadviselés módozatairól szóló washingtoni nyilatkozat V. cikkében az aláíró hatalmak megállapították, hogy a különböző gázoknak, vagy hasonló anyagoknak és készülékeknek a háborúban való felhasználását a civilizált világ közvéleménye elítéli és használatát számos nemzetközi egyezmény kifejezetten is megtiltja ; maga a nyilatkozat ismételen és nyomatékosan megerősíti ezt a tilalmat, mint »a

nemzetközi jognak olyan részét, amely egyaránt köti a nemzetek lelkiismeretét és gyakorlatát». Mindezek a nemzetközi egyezmények, amelyek — hogy úgy mondjuk — megfeleltek az imperialista haditechnika akkori állapotának, egyrészt kifejezik, hogy mindegyikükben nem valami újabb és újabb tilalom megállapításáról van szó, hanem lényegében egyetlen olyan tilalomról, amely önmagában, egyezményekben való kimondás nélkül is köti a nemzetek lelkiismeretét s amelynek ismételt megerősítése csak mind nagyobb nyomattal húzza alá az ilyen, mérhetetlen szenvedést okozó fegyverek alkalmazásának nemzetközi jogellenességét; másrészt az egyezmények és nyilatkozatok szövegei a más hasonló folyadékokra, anyagra vagy készülékre utalással előrevetítették annak árnyékát, hogy az agresszív imperialista hatalmak kiagyalhatnak még újabb s addig el nem képzelt szörnyű fegyvereket is, amelyeknek még nincs nevük s amelyeknek pontos meghatározására egyelőre még nincs mód, de a jövőre vonatkozóan is elengedhetetlen minden hasonló jellegű fegyver megtiltása. A baktériumfegyver tilalmát illetően a legkifejezőbb nemzetközi jogi okmány az 1925. évi úgynevezett genfi jegyzőkönyv, melyet 40 állam irt alá, köztük az Amerikai Egyesült Államok is; ez az egyezmény megint csak megerősíti a vegyi háború viselésére és a vegyi fegyverek használatára vonatkozó és a nemzetközi jogban már élő tilalmat, de tovább is megy és kifejezetten bele foglalja most már a tilalomba a bakteriológiai hadviselést is. Jellemző, hogy a nagyhatalmak közül csak az Egyesült Államok volt az, amely — bár az egyezményt aláírta, azt nem ratifikálta; ez azonban nemzetközi jogi felelősségét nem csökkenti, mert itt a nemzetközi jognak olyan egyetemesen elfogadott, alapvető tételéről van szó, amely kifejezett ratifikálás nélkül is — ahogyan a washingtoni nyilatkozat és a genfi jegyzőkönyv mondják — egyaránt köti a nemzetek lelkiismeretét és gyakorlatát. A kötelezettségnek ez a jellege kitűnik egyébként abból a nyilatkozatból is, amelyet Roosevelt elnök 1943-ban tett: »Az ilyen fegyverek (t. i. a fojtó vagy ártalmas gázok, illetőleg a hadviselés más embertelen eszközei) használatát — mondotta Roosevelt — a civilizált emberiség törvénytelennek nyilvánította. Ezennel kategorikusan kijelentem, hogy mi semmiféle körülmények között sem fogunk ilyen fegyverek használatához folyamodni, hacsak ellenségeink nem veszik használatba azokat«. Az amerikai gyakorlat ma már rácsúfol erre a nyilatkozatra. Hogy az Amerikai Egyesült Államok hogyan igyekszik a nemzetközi jogi felelősség alól kibújni, arra jellemző többek között az, hogy 1949-ben a háború áldozatainak védelméről szóló egyezménytervezetnek genfi tárgyalásakor a maga ismert szavazógépével (melyben az említett nemzetközi egyezményeket aláíró és ratifikáló államok is szerepelnek), elutasította azt a szovjet javaslatot, amely ismételten meg kívánta erősíteni a baktériumfegyver és a vegyi fegyverek törvénytelenségének nemzetközi jogi tételét és arra akarta kötelezni az államokat, hogy rövid időn belül ratifikálják az 1925. évi genfi jegyzőkönyvet. Az ilyesfajta módszerek azonban nem lehetnek alkalmasak arra, hogy csökkentsék az Egyesült Államoknak és a baktériumháborúban résztvevőknek nemzetközi jogi felelősségét.

*

A rémtetteknek az a sorozata, amelyeket a bizottság jelentésében leírt, a vegyi háborúval és a baktériumfegyver alkalmazásával még nem ért véget. Ezek a fegyverek különösen alkalmasak arra, hogy a békés lakosság tömegeit velük legyilkolják; az amerikai agresszorok fegyvertárában azonban egyéb,

mondhatni régibb módszerek is találhatóak, melyeket részben a hitlerista háborús bűnösöktől tanultak meg — mestereiket meghaladó tökéletességgel és kegyetlenséggel — alkalmazni. A jelentés »tömeggyilkosságok, gyilkosságok és egyéb kegyetlenkedések« című fejezetében a bizottság az előtte ismertetett számos tömegmészárlásból 12 városban elkövetett esetet ír le részletesebben. Ezek közül méreteiben és borzalmaiban is kitűnik a Szincson-i mészárlás, amelynek során több, mint 35 000 embert, köztük több, mint 16 000 nőt és többszáz gyermeket öltek meg; Haizsu-ban 6 000 embert, Pyongyangban két nap alatt négyezer, a folyóba kergetett férfit, nőt és gyermeket gyilkoltak meg és bombáztak le. »Sohasem fogom elfelejteni annak a szabónak az elbeszélését, aki elmondotta nekünk, hogy a Pyongyang lakossága között az atombomba alkalmazásáról elterjesztett rémhír okozta rémület folytán hogyan szaladt a tömeg a hidakra, az ideiglenes átkelőhelyekre, s hogyan látta a folyón átkelve s egy kis szigeten meghúzódva azokat a repülőgépeket, amelyek a vízbeesett és elmerülő asszonyokat és gyermekeket gépfegyverezték« — mondotta Jacquier, a bizottság francia tagja. A tömegmészárlásnak ezek s a jelentésben felsorolt egyéb, új, embertelenségükben, borzalmasságukban eddig elképzelhetetlen, pokoli módszerei: az atombombával fenyegetett és folyóba szorított tömeg lelövése, az óvóhelyekre bezsúfolt asszonyok, gyermekek felrobbantása, férfiak, nők, gyermekek benzinnel való leöntése és felgyújtása, emberek élve eltemetése s mindezeknél az amerikai tiszteknek, a Harrisonoknak jelenléte, akik fényképezik a tömegesen vagy egyenként kivégzett áldozatokat: ezek az új »amerikai életforma« végső megnyilvánulásai. Az egyéneken elkövetett kínzások, erőszakoskodások és gyilkosságok sorából a bizottság csak egynehányat emelt ki, amelyekre nézve egyébként szintén közvetlen szemtanúk vallomásaiból kapott megbízható adatokat; az ilyen cselekmények sorában az egyszerű gyilkosságtól a különböző kínzások közben elkövetett gyilkosságig, a villamosárammal való kínzásig, testrészek levágásáig, szúrt sebek ejtéséig, a megégetésig hosszú sora található a legelképezetlenebb módszereknek. A bizottság figyelmét számos helyről hívták fel ilyen tömeges vagy egyéni gaztettekre; a bizottság azonban itt is csak a tipikus esetek megvizsgálására szorítkozhatott s ezekből megállapította, hogy a legkülönbözőbb helyeken elkövetett tömegmészárlásoknak olyan közös jelei vannak, amelyekből a bizottság joggal következtet arra, hogy itt nem egyes katonák vagy alakulatok kilengéseiről van szó, hanem rendszeres, felsőbb utasításra alkalmazott módszerekről. E büntettek áldozata elsősorban a polgári lakosság, amely igényt tarthat arra, hogy vele, mint polgári lakossággal bánjanak; velük szemben bírósági eljárást nem folytattak le, büntetést nem szabtak ki és semmiképpen sem bizonyították rájuk, hogy megsértették a megszálló hatóságokat. »Az egyénekekkel szemben elkövetett kínzások és állati kegyetlenkedések, — mondja a jelentés — ugyancsak közös magatartásra mutatnak az egész megvizsgált területen és nem tulajdoníthatók pusztán egyesek szadisztikus túlkapásainak«.

Külön fejezetet képvisel az amerikai imperializmus elleni vádiratban a polgári lakosság elleni légitámadások sorozata. Az itt közölt tények és számadatok nem kevésbé megdöbbentőek. Pyongyang 80 000 házából 64 000-et bombáztak le; Kaicsen 1342 háza közül 15 maradt meg, Anzsü 2 708 háza közül 2 172 pusztult el, Sarivon várost teljesen elpusztították; a városok egyike-másika 100—200 km-re volt a fronttól. A bombázások elpusztították a kórházakat, iskolákat, templomokat; bombáztak vöröskereszt-jelvényrel ellátott kórházakat, minden lakott helytől teljesen külön álló templomokat,

gépfegyverezték a menekülő lakosságot ; a városokban sem katonai egységek, sem hadiüzemek nem voltak ; a támadóknak mindegy volt, nyílt vagy védett városról van-e szó. A bizottság tagjai látták a hatalmas pusztítást, amelyet ez az esztelen, gonosz bombázás okozott s amely — mint a jelentés megállapítja — olyan helyek ellen irányult, amelyeket a nemzetközi jog szerint semmiképpen sem lehet katonai objektumoknak tekinteni. A bizottság tagjai egyik községben közvetlenül tapasztalhatták a bombázásnak ezt a fajtáját : a lakosok házáitól 1 km-re lévő iskolát bombázták az amerikai gépek, holott az iskola nem volt összetéveszthető semmiféle más épülettel. A bizottságnak rendelkezésére bocsátották annak a 29 épületnek, — templomoknak, palotáknak — jegyzékét, amelynek mindegyike hatalmas kulturális értéket képviselt; évszázados emlékei voltak ezek a koreai kultúrának, melyek mindegyikét — noha az amerikaiak tisztában voltak jelentőségükkel s noha távol voltak minden hadicélponttól. — kíméletlenül szétbombázták.

S a háborús bűnök sorozatának még mindig nincs vége. A magánosok tulajdonának önkényes elpusztítása, múzeumok kirablása, a termés felgyújtása vagy jogtalan elkobzása : a gaztettek szinte kimeríthetetlen tömege ez, amelyből a bizottság időhiány miatt csak egy-egy tipikus esetet, vagy néhány tipikus esetet vizsgálhatott meg. A bűnlajstromban találkoztunk hadifoglyok megölésével, a nemzetközi szabályoknak megfelelően jelzett hadifoglyotáborok tervszerű bombázásával is.

Ezek hát a tények, melyeket az amerikai imperialisták hiába próbálnak eltagadni, — illetőleg mindez csak a bizottsági tagok jelentésében foglalt tényeknek kis töredéke s maga a bizottsági jelentés is csak kis töredékét foglalja magában az elkövetett bűncselekményeknek. Ezek a tények a nemzetközi jog tükrében bűncselekményekké változnak.

A szárazföldi hadviselés alapvető szabályait a már említett, 1907. évi hágai nemzetközi békeértekezlet által elfogadott szabályzat minden állam számára kötelezően, pontosan és egyértelműen meghatározza. E szabályzat 43. cikke kötelezi a megszálló hatalmat, hogy a megszállt területen biztosítsa a közrendet és a közéletet, mégpedig lehetőleg az országban érvényes törvények tiszteletbentartásával ; a 46. cikk kimondja, hogy tiszteletben kell tartani a becsületet és a családi jogokat, az egyéni élet biztonságát, a vallási meggyőződést. Ezzel szemben az Egyesült Államok fegyveres erői és a parancsnokságuk alatt álló liszinmanista katonák a megszállt területen vád-és bírósági eljárás nélkül, tömegesen vagy egyenként polgári személyeket gyilkoltak meg, köztük igen sok asszonyt és gyermeket, — polgárokat jogtalanul letartóztattak, bebörtönöztek, bántalmaztak, kínoztak.

A hágai szabályzat 25. cikke szerint mindenképpen tilos nem védelmetlen városokat, falvakat, lakott helyeket, épületeket megtámadni vagy bombázni ; a 27. cikk szerint kímélni kell a művészeti, tudományos és jótékony célokra rendelt épületeket, a történelmi műemlékeket, a kórházakat, a templomokat. Ezzel szemben az amerikaiak tervszerűen és rendszeresen pusztítanak az arcvonaltól távolfekvő, védtelen városokat és falvakat s egyéb nem katonai célpontokat, bombázzák a vallásos, művészeti, tudományos célokat szolgáló épületeket, iskolákat, kórházakat.

A szabályzat 55. cikke szerint a megszállók kötelesek megóvni az elleneséges állam középületeit, vagyont és azokat a haszonélvezet szabályai szerint tartoznak kezelni ; a 46. cikk szerint tiszteletben kell tartani a magánvagyonot s tilos azt elkobozni ; az 56. cikk szerint ugyanígy kell kezelni a községek,

továbbá a jótékony, az oktatási, művészeti, tudományos célokat vagy vallásos célokat szolgáló intézetek vagyonát is ; ezek lefoglalása, szándékos elpusztítása és megrongálása tilos és büntetendő. Az 52. cikk a megszálló hadsereg szükségleteire korlátozza az igénybevehető szolgáltatásokat s elrendeli, hogy a természetben igénybevett szolgáltatásokért fizetni kell, vagy azokról elismervényt kell adni. Ezzel szemben az amerikaiak tűzzel és robbanóanyaggal szándékosan pusztítanak nem katonai jellegű középületeket, kártérítés vagy elismervény nélkül elkobozzák, szándékosan elpusztítják a polgári lakosság vagyontárgyait, megsemmisítik az élelmiszereket, fosztogatnak, rabolnak, egyszerűen és minden katonai szükséglettől függetlenül, még a jogszerűség látszatát is semmibe véve, csakis azért, hogy kárt tegyenek és szenvedést okozzanak.

A bizottsági jelentés rámutat arra, hogy a hadifoglyok meggyilkolása ellentétben áll a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló 1929. és 1949. évi genfi nemzetközi egyezményekkel, amelyek szerint a hadifoglyokkal mindig emberségesen kell bánni s a fogvatartó hatalom minden olyan jogtalan cselekménye vagy mulasztása, amely a hatalmában levő hadifogoly halálát okozza vagy egészségét komolyan veszélyezteti, tilos és az egyezmény súlyos megsértésének tekintendő. Az amerikaiak bűnlajstromán e két egyezmény megsértésének esetei is nagy számban szerepelnek.

A nemzetközi jogászbizottság abban foglalja össze végül is véleményét, hogy a nemzetközi jognak ezek a legsúlyosabb, rendszeres és szándékos megsértései kimerítik a legújabb nemzetközi jogban kialakult háborús büntett fogalmát.

A nemzetközi jogban sokáig folyt küzdelem annak a tételnek elismertéséért, hogy a hadviselés nemzetközi jogi szabályainak megsértéséért büntetőjogilag is felelősségre lehessen vonni azokat a kormányokat és azokat a személyeket, akik elkövetői vagy részesei a hadviselésre vonatkozó jogszabályok szándékos, bűnös megsértésének. Már az első világháborút követően is belesikerült a versailles-i békeszerződés 227. cikkébe annak leszögezése, hogy II. Vilmost nemzetközi bíróság előtt kell felelősségre vonni a nemzetközi erkölcs és a nemzetközi szerződések tekintélyének megsértése miatt ; akkor azonban ez a rendelkezés nem vált valósággá. A nemzetközi jog megsértésének az a tömeges és minden addigi elképzelést felülmúló módja, amely a hitlerista vezetők cselekedeteit jellemezte, arra indította a Szovjetuniót, Franciaországot, Angliát és az Amerikai Egyesült Államokat, hogy egyezményt kössenek olyan nemzetközi katonai büntetőbíróság megalakítására, amelynek feladata a hitlerista háborús főbűnösöknek a nemzetközi büntetőjog szabályai alapján való felelősségrevonása. Az egyezmény aláírói egyben az egyezményhez szabályzatot csatoltak — ezt a szabályzatot nevezik általában a nürnbergi alapokmánynak s a benne foglalt elveket nürnbergi alapelveknek. — amelyben a felelősségrevonás módjára vonatkozó eljárási szabályok mellett meghatározták azokat a bűncselekményeket is, amelyek nemzetközi jogi jellegűek ; ezek : *a béke elleni bűncselekmények*, azaz agresszív háború előkészítése és kirobbantása, illetőleg a nemzetközi egyezményekkel ellentétben álló háborúk előkészítése és kirobbantása, vagy erre irányuló tervben való részvétel, — továbbá *a háborús büntett* és *az emberiség elleni büntett*. A háborús büntett fogalmát ez a szabályzat a következőképpen határozza meg : »a háború törvényeinek és szokásainak megsértése ; ezek közé tartozik különösen a megszállt terület polgári lakosságának vagy az ott talált

lakosságnak megölése vagy bántalmazása, hadifoglyok megölése vagy bántalmazása, tuszok kivégzése, köz- és magánjavak zsákmányolása, városok és falvak indokolatlan lerombolása, vagy a katonai követelmények által nem indokolt romboló cselekmények». Látható, hogy e felsorolásban egyébként is hatályos nemzetközi egyezmények olyan megszegéséről van szó, amelyért az államok immár nemcsak anyagilag felelősek, hanem az államok kormányai, azok tagjai, a katonai parancsokok vagy a bűncselekmények elkövetésében résztvevő katonák egyénileg is büntetőjogi felelősségre vonhatók. Mindezek a bűncselekmények különben is bűncselekményeknek minősülnek minden civilizált állam belső büntetőjoga szerint is. Az említett egyezmény tehát a hatályos nemzetközi és az érvényes belső, állami joggal összhangban állapította meg e nemzetközi bűncselekményeket s egyben Nürnbergben nemzetközi katonai büntetőbírószéket is létesített a legfőbb bűnösök felelősségrevonására, — ami természetesen nem jelenti azt, hogy az ilyen bűnösök elkövetői nem vonhatók nemzeti bíróságok által is felelősségre. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1946. december 11-én egyhangúlag elfogadta a szabályzatban s a nürnbergi ítéletben foglalt alapelveket, amelyek így a hatályos nemzetközi büntetőjog alapelveivé váltak, attól függetlenül, hogy a nürnbergi katonai bíróság befejezte működését. Azok, akik megszegik a nemzetközi egyezményeket, a hadviselés nemzetközi jogi szabályait, — a nemzetközi jog szerint háborús bűnösök, akiket a nürnbergi alapelveknek megfelelően felelősségre kell vonni. Jellemző, hogy a hitlerista háborús főbűnösök elleni vádiratban is ott lehetett találni a hágai egyezmények különböző rendelkezéseinek megszegését, a polgári lakosság bombázását, kínzását, megölését, a hadifoglyok kínzását és elpusztítását, — egyszóval mindazt, ami az amerikai imperialisták bűnlajstromán most szerepel; — legfeljebb a hitleristák nem jutottak el a baktériumháborúig; ez a második világháborúban azoknak a japán háborús bűnösöknek bűnlajstromára került, akik a chabarovszki per során nyerték el méltó büntetésüket. Ezeknek nyomdokaiban járnak most az amerikai háborús főbűnösök és háborús bűnösök.

De a hitleristák a maguk részéről szintén új nemzetközi bűncselekménnyel »gazdagították« a nemzetközi bűncselekmények fajait: ez pedig az emberiség, az emberiség elleni bűncselekmény. A nürnbergi szabályzat 6. c) pontja a hitlerista gyalázatosságok alapján így fogalmazta meg ezt a büntetést: »a polgári lakosság legyilkolása, kiirtása, rabszolgasorba vetése, továbbá bármely más embertelen cselekmény, vagy politikai, faji vagy vallási okokból folytatott üldözések, ha ezeket a béke elleni, vagy háborús bűncselekményekkel kapcsolatban követték el«. Az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények kategóriájába tartozik az a bűncselekmény, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése kifejezetten és külön is nemzetközi bűncselekménnyé nyilvánított: a genocidium is. Erre nézve az ENSZ 1948. december 9-én egyhangúlag az egyezményt is fogadott el; e szerint a genocidium nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport szándékos elpusztítására irányuló bűncselekmény, amely a nemzeti, népi stb. csoport tagjainak megöléséből a csoport tagjaival szembeni testi sértésekből, továbbá olyan életfeltételek megteremtéséből áll, amelyeknek célja részben vagy egészben a csoport fizikai elpusztításának előidézése; az ilyen bűncselekményekre irányuló kísérlet, felbujtás és részesség is büntetendő. A Koreában járt jogászbizottság megállapította, hogy az amerikaiak által a polgári lakosság ellen elkövetett tömeges bűncselekmények, az alkalmazott terrormódszerek, a városok rendszeres

bombázása, a lakosság életlehetőségeinek elpusztítása, — továbbá az, hogy mindezek a cselekmények nem egyéni túlkapások következményei, hanem az amerikai fegyveres erők szokásos magatartását jelentik, — végül és mindenekfelett a vegyi és baktériumfegyverek használata nagykiterjedésű területek ellen, — mindez veszélyt jelent az egész nép, vagy nagy részének elpusztítására s ezért az amerikai fegyveres erők bűnösök a nürnbergi alapokmány 6. c) pontjában meghatározott büntettségben, azaz az emberiség elleni bűncselekményben, továbbá a genocidium büntettségben.

Ami a személy szerinti felelősséget illeti, a bizottság megállapította, hogy e bűncselekményeket nem lehetett volna elkövetni az Egyesült Államok kormánya vezetőinek legteljesebb tudta és terve, illetőleg az amerikai főparancsnokság tudta és tervei nélkül. A jelentés vádat emel tehát mindezek ellen, továbbá a hadrakelt alakulatok parancsnokai ellen, végül mindazok ellen a katonák ellen, akik a nemzetközi joggal ellentétes parancsokat tudomásul vették és végrehajtották. Mindez megfelel azoknak az elveknek, amelyek a nürnbergi per során kialakultak s amelyeknek értelmében az, hogy valaki felsőbb parancsra követ el nemzetközi jogba ütköző bűncselekményt, nem mentesíti őt a nemzetközi jogi felelősség alól.

*

Ez tehát az amerikai agresszió nemzetközi jogi mérlege, amely azonban távolról sem ad teljes képet a bűncselekmények minden fajáról. Maga a jelentés is megállapítja, hogy nem tért ki az agresszív háború kezdetében álló bűncselekményre, melyet a nürnbergi alapokmány szintén nemzetközi bűncselekménynek nyilvánít, holott a bizottságnak erre nézve is igen jelentős okmányokat volt módjában megtekinteni, illetőleg fényképmásolatban beszerezni.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége bécsi tanácsülésén a kiküldött bizottság jelentése alapján különböző intézkedéseket tett.

Mindenekelőtt felhívást intézett az ENSz Biztonsági Tanácsához, amelyben közli, hogy felelősségének teljes tudatában felülvizsgálta a bizottság jelentését és gondosan megvizsgálta a jelentésben foglalt bizonyítékokat. Bár a Tanács jobban szeretne volna, ha nem lett volna kénytelen megállapítani olyan újabb gyalázatos bűncselekmények elkövetését, aminőket a nürnbergi ítéletek megbélyegeztek, a vizsgálatok alapján a Tanács kénytelen kijelenteni a következőket: »A bizottság által felfedett tények azt bizonyítják, hogy az amerikai hadsereg borzalmas bűncselekményeket követett el nemcsak a harcoló egységek tagjai, hanem a koreai polgári lakosság ellen is. E hadsereg Koreában és Kínában többek közt vegyi fegyvereket használt, embereket egyenként és tömegesen meggyilkolt, kínzásokat követett el, nőket meggyalázott, légítámadásokat intézett a békés lakosság ellen, rombolt és fosztogatott, kulturális javakat rombolt szét, legfőképpen pedig a baktériumfegyver használatához nyúlt«. A baktériumfegyver használata az érvényes nemzetközi jog szerint a legsúlyosabb bűncselekmény, egyben pedig félelmes veszély is az emberiséggel szemben, állapítja meg a felhívás. »Mint jogászok tiltakozunk a nemzetközi jog megsértése ellen. Mint emberek megbélyegezzük az egész emberiség ellen intézett fenyegetést és felháborodásunkat fejezzük ki amiatt, hogy a bűnös célok érdekében visszaélnek a tudománnyal«. A felhívás intézkedéseket követel a Biztonsági Tanácstól a baktériumháború viselésével

és a baktériumfegyver gyártásával és felhasználásának előkészítésével kapcsolatban s egyben követeli, hogy vessenek véget e bűncselekményeknek, amelyek közvetlenül veszélyeztetik a békét és a nemzetközi biztonságot.

Az ENSz leszerelési bizottságához intézett felhívásában a Tanács követeli a nemzetközi jog által amúgy is tiltott baktériumfegyver használatának ismételt eltiltását, továbbá intézkedést az iránt, hogy az államok ratifikálják a genfi jegyzőkönyvet; követeli végül az ilyenfajta, tömegvilkolásra alkalmas fegyverek egyértelmű eltiltását. A »Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének tanácsa azt kívánja — fejeződik be a felhívás, — találjon a leszerelési bizottság olyan megoldásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy a világ egyszersmindenkorra megszabaduljon a szenvedésektől.

A világ jogászhöz intézett felhívásában a Tanács megállapítja, hogy a nemzetközi jog mai állása mellett nem ismerünk olyan nemzetközi bírói szervet, amelynek — vádirat formájában — átadhatók lennének azok a tények, amelyeknek helyállóságát ezek a jelentések bizonyítják. A Tanács ezért a világ jogászai és a világ közvéleménye elé tárja e jelentéseket. »Úgy véljük — hangzik a felhívás —, hogy az a legfelsőbb ítélőszék, amelytől igazságtételt és segítséget várunk, nem más, mint a világ lelkiismerete, amelynek hasonló bűncselekmények láttán felháborodását és megvetését kell kifejeznie. A mi kötelességünk, hogy a világ e lelkiismeretének, mely igazságot és igazságosságot követel, a kifejezői legyünk. A jognak a mi kezünkben olyan fáklyává kell válnia, amely a bűncselekményektől való meghátrálásra kényszerít.«

*

Bizonyos, hogy mindazok között a gyalázatosságok között, amelyeket a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének koreai bizottsága leplezett, a leggyalázatosabb tény a baktériumfegyvernek rendszeresen és tervszerűen, nagy mértékben való használata. Ez az, ami a legnagyobb mértékben megdöbbsenti és felháborítja a világ közvéleményét, a becsületes emberek százmilliói tömegeit. De nem kevésbé felháborító az a mód, ahogyan az amerikai hivatalos körök a baktériumháború egész kérdését kezelik. Ugyanakkor, amikor cinikusan tagadják a baktériumfegyver tényleges használatát, egyáltalán nem tagadják, hogy folytatnak ilyen irányú kutatásokat, sőt rendszeresen és tömegesen állítanak elő ilyen fegyvereket. A bizottsági jelentés is utal a »Journal of Immunology« című folyóirat 1947. májusi számára, amely a Columbia-egyetem három bakteriológusának beszámolóját tartalmazza; ebből kitűnik, hogy már legalább is ez idő óta igen alapvető kutatások folynak Amerikában a baktériumoknak háborús fegyverként való alkalmazására. Politikusok és katonák különböző amerikai hivatalos szervek előtt és a sajtóban nap, mint nap, nyilatkoznak arról, hogy mennyi előnye van a baktériumfegyvernek, milyen hatékony, mennyire olcsó s hogyan kémili meg a tárgyakat ugyanakkor, amikor elpusztítja az emberi életet. E nyilatkozatok nemcsak arról tanúskodnak, milyen mélyre süllyedt az amerikai vezető körök erkölce, de arról is, hogy maguk az amerikai hivatalos körök elismerik: a baktériumfegyver szerepel az Amerikai Egyesült Államok fegyvertárában s az amerikai imperializmus semmiféle erkölcsi köteléssel sem érzi magát lekötöttnek abban az irányban, hogy ne alkalmazza a baktériumfegyvert; végül e nyilatkozatok arról tesznek tanúbizonyságot, hogy az amerikai imperialisták egyszerűen semmibeveszik a nemzetközi jogot, saját nemzetközi jogi kötelezettségeiket, — illetőleg azt hiszik, hogy ezeket semmibevehetik. A tisztességes emberek tömegeiben azonban megvan az az erő, amely kény-

szeríteni tudja és kényszeríteni is fogja a bacillusháborúnak ezeket a szemérmetlenül, mindenütt emberi jogokról fecsegő lovagjait, hogy megtartsák a nemzetközi egyezményeket s megtanulják tisztelni a nemzetközi jogot.

A baktériumháború azonban olyan fegyver, amely egyben alkalmazóinak politikáját komolyan fenyegeti. A baktériumfegyver használata ugyanis, melyről most a jogászjelentés meggyőző bizonyítékot szolgáltatott, nemcsak újabb millióknak nyitja fel szemét, hogy felismerjék az amerikai agresszív politika igazi lényegét, de a baktériumfegyver használatának ténye újabb milliókat készítet arra, hogy ökölbe szorítsák kezüket és nemet kiáltanak e modern kannibálizmusnak. A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének bizottsága által készített jelentés felrzza a világ jogászait, akik egyaránt fenyegetve látják azokat a jogelveket, amelyek érvényesítéséért küzdöttek és küzdenek s azokat az emberi értékeket, amelyek megóvását e jogelveknek éppen szolgáltniok kell. De jogászai körökön túl is megmozgatja ez a jelentés az emberek millióit s a felháborodás világszerte növekszik a béke híveinek egyre szélesedő soraiban.

Felrzza és megmozgatja a koreai baktériumháború világszerte a tudomány művelőit is és meggyőzi tévedésükről azokat, akiknek még voltak bizonyos illúziói az amerikai magatartást illetően. Az amerikai küldött a leszerelési bizottságban tudományos fegyvernek nevezi az atomfegyvert és a baktériumfegyvert s az amerikai politikát folytató osztrák kormány ugyanakkor felfüggeszti állásától Brandweiner professzort, aki a jogtudomány eszközével leplezi le a minden tudományt megcsúfoló baktériumfegyver nemzetközi jogilag tilos használatát. Az osztrák hivatalos sajtóiroda Warren Austin példájára, aki a tudomány prostitúálásával vádolta meg Joliot-Curiet, a Békevilágtanács elnökét, — most ugyanezzel a váddal illeti Brandweinert is. A baktériumháborúnak az imperializmus tudományos életében látható ezek a kísérőjelenségei ráébresztik a tudósokat arra, hogy itt nem valami kétféle tudományos álláspontról van szó az imperialisták és a béke hívei között, hanem egyetlen valóban tudományos álláspontról s egyben egyetlen becsületes álláspontról, amely a tudomány megcsúfolásának, meggyalázásának tartja a tudományos kutatás eredményeinek építés helyett rombolásra, gyógyítás helyett emberölésre, a szenvedések megakadályozása helyett szenvedések okozására való felhasználását. Másrészt a baktériumháború arra indítja a tudósokat, az igazi tudomány művelőit, hogy belássák: itt a legszigorúbban tudományos kérdéstről van szó, a tudománnyal való visszaélés meggátolásáról s az ezért folyó küzdelemben ott a helye minden becsületes tudósnak. A tudomány művelői sem adhatnak más választ a koreai baktériumháborúra, mint a békeszerető emberek milliói: mélységesen elítélik e gatzettet s beállanak azok sorába, akik küzdenek a baktériumfegyver használatának megakadályozásáért, akik küzdenek a béke megvédéséért. Ennek adott kifejezést a szovjet tudósokkal az élén a tudósok széles köre, ennek adott kifejezést a Békevilágtanács Irodájának osló-i felhívása, amely a baktériumfegyverrel elkövetett bűncselekmények teljes feltárására olyan nemzetközi bizottság alakítását javasolta, amelyben a tudományos körök kimagasló képviselői is részt vesznek.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége által kiküldött bizottság jelentése a tények feltárásával leleplezte az amerikai imperializmus bűntetteit, egyben pedig a baktériumháború megakadályozására mozgósította a béke híveit. Ez adja meg a bizottság munkájának nemzetközi jelentőségét.

Ezután Alföldy Zoltán egyetemi tanár tartotta meg korreferátumát:

Szabó Imre elvtárs kifejtette nekünk a jogász nyelvén azt, hogy mit jelent az imperialisták baktériumháborúja az emberi jog alapján. Én megpróbálnám elmondani az orvos nyelvén, hogy mit jelent ez az emberi érzés szempontjából.

Az első kérdés az, hogy mit tudunk erről a baktériumháborúról. Erre a kérdésre könnyű válaszolni. Előttünk fekszik a Nemzetközi Demokratikus Jogász Szövetség bizottságának és a kínai bizottságnak a jelentése. De előttünk vannak különböző sajtótermékek, könyvek is, amelyek közlik számos amerikai vezető személyiség nyilatkozatát és véleményét erről a kérdéstről. Ezekből megtudjuk, hogy a baktériumháború előkészületei évek óta tervszerűen folytak és azokra igen tekintélyes összeget, sok tízmillió dollárt fordítottak. Amerikai lapok már 1947-ben közölték, hogy széleskörű ügynevezett kutatómunka folyik a baktériumfegyver előállítására. Tudjuk azt is, hogy ehhez a munkához átvették a japán háborús bűnösök egész szennyes örökségét. A háború után röviddel átköltöztették Amerikába az egész anyagot, számos japán bakteriológussal együtt, Isii Siro vezetésével. Az ő ügynevezett eredményei alapján folytatódott a munka az erre a célra létesített telepeken és laboratóriumokban. A feladat, amely az itt dolgozó áltudósokra várt, a következő volt: kiválasztani a baktériumfajták közül azokat, amelyek a legsúlyosabb emberi és állati fertőző és járványos betegség előidézésére alkalmasak, amelyek az emberi és állati táplálékul szolgáló növények elpusztítására képesek, fokozni a lehetőség szerint ezen baktériumfajok fertőzőképességét, kitenyészteni közülük azokat a fajtákat, amelyek a legerősebb fertőzőképességgel rendelkeznek. Kidolgozni továbbá azokat a módszereket, amelyekkel ezeket a baktériumokat lövedék útján, vagy repülőgépek segítségével a legjobban lehet terjeszteni.

Időről-időre jelentek meg közlemények és jelentések a lapokban, amelyek méltatták ennek a komoly munkának a jelentőségét. Megkezdődött a közvélemény előkészítése a baktériumfegyver dicsőítése és népszerűsítése. Megírták róla, hogy milyen előnyökkel rendelkezik az eddig használatos fegyverekkel szemben, így pl. kiemelték, hogy fel lehet használni az emberek megsemmisítésére, vagy munkaképességüktől való megfosztására anélkül, hogy tulajdonait is elpusztítaná, tehát alkalmazása rendkívüli előnyökkel jár. Végül ismeretes az is, hogy ez év március 3-án, a képviselőházban a költségvetés tárgyalásakor a vegyiharc-osztály vezetője a biológiai háború fejlesztésére 38 millió dollár megszavazását kérte és megindokolta a következőképpen: 20 év óta foglalkozunk ilyen kutatásokkal, eljött az ideje, hogy áttérjünk ezen fegyvereknek tömeges gyártására.

A legtöbb becsületes és jóhiszemű ember ezeket a híreket legalább is erős kétkedéssel fogadta és azt mondotta, lehet, hogy írnak ilyeneket, de ezek felelőtlen dolgok. Az egész kérdés annyira ellenkezik az emberi érzéssel, hogy még elképzelni sem lehet ilyesmit. Ami akkor elképzelhetetlen volt, az ma már megdöbbentő valóság. A Nemzetközi Demokratikus Jogász Szövetség bizottságának április 11-i jelentéséből és a kínai bizottság április 3-i jelentéséből a baktériumháború számos részletére derült világosság és az adatok, a tanúk vallomásai és a tudományos vizsgálatok alapján a legjóhiszeműbb ember előtt is teljes szörnyiségében ott áll a baktériumháború minden mozzanata. A kínai bizottság a legkülönbözőbb járványügyi szakemberekből,

biológusokból, parazitológusokból, patológusokból és állatorvosokból állott, akiknek képzettsége és szakértelme a teljes objektivitást biztosította.

Csak röviden szeretném kiemelni ezekből a bizottsági jelentésekből a legfontosabb megállapításokat. Január 26-tól március 31-ig összesen 804 alkalommal dobtak le különféle rovarokat és különböző fertőzött tárgyakat Koreában nemcsak a front közelében, de elsősorban a mögöttes területek, városok és falvak felett. A baktériumok terjesztésének leggyakoribb módszere az volt, hogy a fertőzött rovarokat vagy közvetlenül a repülőgépekről, vagy tömegben, vagy pedig különféle tartályokba, bombákba elhelyezve, vagy csomagokban és papírhengerekben dobták le. Ledobtak továbbá állatokat is, pl. patkányokat, amelyeknek a bolhái különösen alkalmasak a pestis terjesztésére, de szerepelnek a jelentésekben házinyulak, halak, madarak és kígyók is. A cél: megfertőzni a levegőt, vizet, az élelmiszereket, az ember egész környezetét.

A rovarok között leggyakrabban a legyek szerepelnek. Nem véletlenül. Ennek a magyarázata az, hogy a legyek a baktériumokat nagyobb távolságokra is el tudják szállítani, rátelepednek az élelmiszerekre és azokat is befertőzik. Felhasználtak azonkívül hangyákat, szúnyogokat, atkákat, poloskákat és szöcskéket is. A rovarok megfelelő kiválasztásában is nagyfokú körültekintéssel jártak el.

Ismeretes és a tudomány hosszú és fáradságos munkával megállapította, hogy a baktériumok elterjedése az állatok, emberek között járványok idején sokszor a különböző rovarok közvetítésével történik, ezek hurcolják szét a kórokozót és vagy a fogyasztásra szánt élelmiszereket fertőzik meg, vagy csípésükkel, szúrásukkal oltják be a szervezetbe a kórokozókat. A tudomány ezen értékes megállapításait az aljas cél érdekében mind fel is használták.

■ A jelentésekből meggyőződhetünk továbbá arról is, hogy a baktériumok és más kórokozó mikrobák kiválogatása hasonló alapossággal történt. Ezek között mind olyanok szerepelnek, amelyek súlyos, gyorsan terjedő járványokat képesek előidézni, olyanokat, amelyeket a tudomány és a haladás már a világ legtöbb vidékéről száműzött, amelyek azonban háborúk idején olykor felütik a fejüket. Világosan felismerhető ebből az az álnok törekvés, hogy az általuk mesterségesen terjesztett járványokat a világ közvéleménye előtt, mint a háború természetes következményét és velejáróját tüntessék fel. A bizottságokban működő szakemberek megtalálták a fertőzött rovarokon és a többi tárgyakon a pestis, a kolera, a vérhas, a paratífusz, továbbá a lépfene, a kiütéses tífusz és még egyéb betegségek kórokozóit is.

Ami a háborúk és a járványok kapcsolatát illeti, ezt a körülményt az emberiség történelme folyamán igen gyakran megfigyelhetjük és sokszor döntötték el a háborúk sorsát a közben kirobant járványok. Olvastunk erről a kérdéstről nemrégiben is eszmefuttatásokat amerikai lapokban azzal a halálgyárosokhoz méltó gyakorlati következtetéssel, hogy miért ne lehetne azt szervezett formában megvalósítani, ami magától is bekövetkezhetik, csak esetleg sokkal kevésbé eredményes formában.

A Nemzetközi Demokratikus Jogász Szövetségnek jelentése az objektív bizonyítékok felsorolása után azzal fejeződik be, hogy a bűncselekményeknek ez a kétségtelen bizonyítása borzalommal és megvetéssel töltötte el a bizottság tagjait, akik között sokan voltak olyanok, akik Koreába utazásuk előtt nehezen adtak hitelt a jelentésekben foglalt tényeknek. Hozzátehetjük, hogy a bizottság jelentése nemcsak azokat rendíti meg, akik közvetlenül

részt vettek ezekben a vizsgálatokban, de mélyen megrendítenek minden becsületes embert és különösen az orvost, aki foglalkozásából kifolyólag közelebb áll ezekhez az eseményekhez, főleg pedig azokat, akik tevékenységüket a járványos betegségek leküzdésének szentelik. Borzalommal tölt el mindenkit, mert a baktériumháború olyan embertelen módja a hadviselésnek, hogy arra ezt a kifejezést használni nem is lehet. Nem hadviselésről tanúskodnak ezek a jelentések, hanem emberirtásról, annak is a leggonoszabb, legkegyetlenebb formájáról. A baktériumháború olyan embertelenség, amely nem is a katonát fenyegeti elsősorban, hanem a gyengébb ellenállásúakat, így a gyermekeket és öregeket. A baktérium olyan fegyver, amely alattomosabb minden egyébnél. Harcbavetése, támadása nem látható, nem hallható, egyszóval nem érzékelhető, alattomos és észrevehetetlen, és mielőtt tudomást szerezni róla, már meg is történt a fertőzés, sőt a betegség tüneteinek a kifejlődése előtt már tovább is adható, szét is hurcolható a fertőzés. A kiszolgáltatottság tehát igen nagyfokú vele szemben. Nagyon jól tudják ezt a baktériumháború szakértői is, éppen ezért nem kímélnék pénzt és fáradságot, hogy ezzel a fegyverrel kényszerítsenek térdre egy maroknyi népet. Valamit azonban elfelejtettek. Kihagyták számításukból azt a körülményt, hogy más a járványok szerepe és jelentősége a kapitalista és más a szocialista társadalomban. A járványok ellen a tőkés rendszerben is védekeznek, de csak addig, hogy a profitot ne fenyegetse veszély. Az osztálytársadalom rendszere azonban állandóan kitermeli azokat a feltételeket, amelyek fenntartják a fertőző betegségeket a lakosság szegényebb rétege között. Ez a körülmény gátolja a járványtan fejlődését a tőkés országokban.

Ahol azonban megvannak az eszközök a járványok leküzdésére, és ahol a legfőbb érték az ember, ott a járványtan tudománya is akadálytalanul fejlődhet és ezért ott kudarcot vall a leggonoszabb szándék is. Így történt Koreában is. Koreában van baktériumháború, de járványok mégsincsének, mert kitörésüket a társadalmi berendezkedés tényezői a tudomány fegyverével meg tudják akadályozni. Ezért teljesen felesleges a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság álszent ajánlkozása a járványok megfékezésére, amely testület egyébként nem tartotta magát illetékesnek régebben a Demokratikus Nők Világszövetségének felhívása alapján egyéb kérdések megvizsgálására, azonban készséggel vállalkozott a járványok megvizsgálására azzal az átlátszó szándékkal, hogy adatokat szerezzen, lemérje az eredményeket, egyúttal tisztára moshassa a bűnösöket, megállapítván, hogy természetes járványokról van szó.

Szeretnék még egy kérdésre válaszolni, arra, hogy miért kell nekünk orvosoknak és mikrobiológusoknak a legmélyebben elítélnünk ezt a minden emberi érzést megcsúfoló, barbár cselekedetet. Miért foglaltak állást a baktériumháború ellen már 1947-ben a IV. Mikrobiológiai Kongresszus részvevői Koppenhágában és később a stockholmi kongresszuson. Ha az orvostudomány történetét lapozzuk, abban a legszebb, leghősiesebb fejezetek egyike a járványos betegségek ellen vívott küzdelem. Ez a fejezet megrázó erővel tárja elénk azt a hősi és önfeláldozó küzdelmet, amelynek során a kutatók megfejtették a középkor babonás és misztikus elképzelései után az évezredek titkát, a fertőző betegségeknek, az olykor milliós tömegeket elpusztító járványoknak az okait. Az emberi tudás és akarat törhetetlen kitartással, áldozatos munkával felfedezte a baktériumokat, a járványok okozóit és ezt a hatalmas eredményt azonnal az emberiség javára fordította. Szívós és lankadatlan erőfeszítéssel megtalálta, kidolgozta a védekezés módját és megfékezte a pusztító járványo-

kat, a baktériumokat pedig a tudomány és a kultúra szolgálatába állította. Elérte azt, hogy felfedezése méltán érdemi meg a tudomány elnevezést, mert a haladó emberiség számára ma már a baktériumok nem csupán leküzdhető ellenségek, de leghasznosabb segítőtársaik is. A mezőgazdaság és ipar számos területén nélkülözhetetlen a tevékenységük és elég ha e tekintetben csak a vitaminok és az antibiotikumok előállításának óriási jelentőségére utalok. Nem volt talán még egy olyan felfedezés, amely annyit adott a világnak, annyi szenvedést szüntetett meg és annyi könnyet törölt le, mint az, amelynek segítségével a kutatók a járványos betegségeket megfékeztek. Megszabadították az emberiséget az örökös félelemtől az ismeretlen veszedelemtől való rettegéstől, amely alattomosan, észrevétlenül tört rá és egy-egy hatalmas járvány pusztítása idején virágzó országokat tett csaknem néptelenné.

Nem volt könnyű ez az út, melyen a kutatóknak haladniuk kellett, hogy egy rövid évszázad alatt felszámolhassák az orvostudomány történetének ezt a sötét örökségét és megírhassák az emberi haladásnak ezt a ragyogó fejezetét. A küzdelem még ma sem ért véget, mert annak a 20 millió embernek a halála, akik a legutóbbi spanyoljárvány idején elpusztultak, a kutatókat újabb, hatalmas erőfeszítésekre ösztönzik és az emberiség végleges megszabadítása a fertőző betegségektől még további hősies munkát követel. A tehetetlenség és a kiszolgáltatottság érzésének korszaka azonban már elmúlt, vannak kipróbált fegyvereink, amelyekkel a járványos betegségek kitörésének fenyegető veszélyét biztosan elháríthatjuk. De ezekért az eredményekért olyan erkölcsi erőről és mélyen emberi gondolkozásról tanítók tudósokat illeti a köszönet, akik semmiféle veszélytől vissza nem riadva, a legnagyobb odaadással és ha kellett önfeláldozással, a tudomány és a haladás iránti vágyból fakadó olthatatlan tudásszomjjal birkóztak meg a középkor legszörnyűbb csapásával, a pusztító járványokkal. Különös és heroikus küzdelem volt az, amelyre példát a többi tudomány történetében alig találunk. Nemcsak az ismeretlen ellenség, a baktériumok fenyegették munkájuk közben a kutatók életét, de előfordult, hogy egyes alapvető kérdések tisztázása érdekében sokszor embereken és pedig önmagukon végzett kísérletekhez kellett folyamodniuk. Sokan vállalkoztak közülük hősies cselekedetre, mint pl. Minch és Mocsutkovszkij, akik visszatérő lázban és kiütéses tifuszban szenvedők vérével oltották be magukat a betegség terjedésének tisztázása céljából. Olyan nevek ragyognak ebben a sorban, mint a Zabolotnyij-é és Szavcsenko-é, vagy Pettenhoffer-é és Emerich-é, akik kolera vibrióval fertőzték magukat egyes kérdések és a védőoltás eredményének megfigyelése céljából. Gondolhatunk-e megilletődés nélkül Sapsev-re, aki 6 000-szer tette ki magát visszatérő-láz kórokozójával fertőzött tetvek csípésének, csak azért, hogy embetársait megszabadítsa ettől a betegségtől. Különösen sok áldozatot követelt az orvosok között a pestis leküzdésére irányuló munka, de az eredmény felbecsülhetetlen értéket jelentett. Hosszan sorolhatnám azoknak a neveit, akik aranybetűkkel írták be magukat az orvostudomány történetébe és hosszú a sora az orvostudomány azon vértanúinak, akikről csak a legnagyobb tisztelet hangján emlékezhetünk meg.

Ezért drágák nekünk azok az eredmények, amelyeket a tudomány ezen hősei értek és ezért fordulunk el ugyanolyan megvetéssel és felháborodással, mint a Nemzetközi Demokratikus Jogász Szövetség azoktól, akik a baktériológia eredményeit is a háborút előkészítő monopoltőke szolgálatába állították és az emberiségnek ezen kincsét az emberiség tömeges kiirtására hasz-

nálják fel. Mert amikor a koreai baktériumháborúról szóló jelentéseket olvasuk, nemcsak az emberiség elleni büntett elkövetése az, ami megdöbbenésre készítet, de úgy érezzük, hogy az imperialisták eljárása megsemmisítéssel fenyegeti azokat a hatalmas eredményeket, amelyeket a tudomány vértanúi adtak az emberiségnek és megbecsteleníti és meggyalázza ezeknek a tudósoknak dicső emlékét is.

A járványos betegségek kutatásának egyes szakaszán előfordult, hogy önként vállalkozókat fertőztek meg. Az emberek végzett kísérletek olykor igen fontos szerepet játszottak a fertőző betegségek lényeges kérdéseinek tisztázásában és ezek az áldozatos vállalkozások előrevitték a tudományt. De embereknek saját beleegyezésük nélkül történt megfertőzését, bármilyen fontos tudományos kérdés miatt is történjék az, a mi tudományunk és felfogásunk megengedhetetlen eljárásnak tartja. A haladó emberiségben a legnagyobb felháborodást keltették és visszautasításra találtak azok a gaztettek, amelyeket a II. világháború alatt a fasiszta barbárok úgynevezett tudományos kísérletek cége alatt követtek el különböző haláltáborokban.

... A koreai baktériumháborút kivizsgáló bizottságok jelentéseiből megdöbbenő kép tárul elénk. A bizonyítékok tömege alapján kibontakozik előttünk egy olyan formája az embertelenségnek, amely irtózáttal tölt el minden becsületes embert, különösen orvost, akinek leginkább kell tudnia azt, hogy mit adott az emberiségnek a baktériumok ellen folytatott évszázados küzdelem. Mi orvosok vagyunk leginkább tisztában azzal, hogy a baktériumháborúnak nevezett emberirtás nemcsak egy békés népet fenyeget, de ahogyan a Nemzetközi Demokratikus Jogász Szövetség is megállapítja, fenyegetheti az egész emberiséget és kiterjedhet az egész világra. Mi orvosok, végigkísértük és tanulmányoztuk azt a harcot, amelyet az emberiség nagyjai a haladásba és az emberi magasabbrendűségbe vetett hittel már egyszer győzelmesen megvívta és rendületlenül hiszünk abban, hogy a haladó emberiség ennek a harcnak az eredményeit nem engedni kicsikarni a kezéből. Miénk, orvosoké és mikrobiológusoké az a megtisztelő feladat, hogy az emberiségnek erre a tudományos kincsére vigyázzunk, hogy annak eredményeit továbbfejlesszük, hogy arra a jövő orvosgenerációját megtanítsuk és a miénk a kötelesség is, hogy azoknak az emlékéért, akiknek ezeket a nagyszerű eredményeket köszönhetjük, meggyalázni és bemooskolni ne engedjük.

A második korreferátumot Nizsalovszky Endre lev. tag tartotta:

A jogász sok más tudomány művelőjénél hajlamosabb az absztrakcióra. Arra, hogy az élet valóságát a mindenkihez szóló és ezért elvontan szövegezett parancsok, magatartási szabályok világán keresztül szemlélje. Ez a szemlélési mód azonban nem vezethet a jogot sértő cselekményekkel szemben valóminő szenvtelen objektivizmusra, hanem ellenkezőleg, éppen az az eredménye, hogy a jogászt a térbeli különbségek legyőzésére, a távoli ilyen események közvetlen átélésére, a teret átfogó törvény megszegésének még őszintébb és még mélységesebb elítélésére vezeti. Ez a helyzet a koreai népre nehezedő azokkal a mérhetetlen szenvedésekkel kapcsolatosan is, amelyeket a Demokratikus Jogászok Világszövetsége által kiküldött bizottság Szabó Imre lev. tagtársam által lényeges tartalmában ismertetett jelentése megállapított.

Szerény felszólalásomban nem kívánok a feltárt események részleteivel foglalkozni, hanem azoknak a messze multba visszanyúló gyökereire kívánok egy fényugarat vetni.

A bizottság jelentésében messzemenő mérsékletet tanúsított akkor, amikor nem tárta fel a koreai harci események megindulásának körülményeit, amelyek alapján pedig a támadó imperializmus minden harci cselekményét jogellenesként bélyegezhette volna meg, hanem abból a tényből indult ki, hogy Koreában háború folyik és erre a háborúra a hadviselés nemzetközi jogi szabályai irányadók. Ebből kell tehát ezúttal nekünk is kiindulni, a Koreában történeteket egymás ellen hadat viselő, a jog szabályainak egyformán alávetett hatalmak cselekményeiként kell elbírálnunk.

A háború a hadviselő államok közti viszonylatban olyan helyzetet teremt, amely módot nyújt az ellenséggel szemben a legsúlyosabb erőszakos intézkedések megtételére, az ellenség vagyontárgyainak elpusztítására, az ellenség körében emberéletek kioltására. A háború szörnyű jelenségének kiküszöbölésére mindeddig nem képes emberiség régtől fogva törekszik másodszorban arra, hogy a háborús erőszakos intézkedéseket legalább bizonyos korlátok közé szorítsa, ezeket a korlátokat nemzetközi kötelező erővel ruházza fel és ezzel a háborúval járó borzalmakat lehetőleg enyhítse. Az ilyen irányú törekvések középponti problémája, mintegy alapvetése, amelynek mikénti megoldásához képest a hadviselés szabályai kialakulnak, az a kérdés, hogy *ki az ellenség*, melyek ehhez képest azok a vagyontárgyak, amelyek ki vannak téve az egyik hadviselő területén annak, hogy a másik hadviselő elpusztítsa őket, kik azok, akiket az ellenség a háború szabályainak megsértése nélkül az életüktől is megfoszthat. Ez a kérdés a történelem folyamán különböző válaszokat kapott, amelyek éles összeütközésben álltak egymással. Ezek nyomok helyett a polgári ideológia kialakulásának korában, a XVIII. század közepének keresztmetszetében találjuk meg a két főirányzat legpregnansabb kifejezését.

Az egyik álláspontot Francisco de Vitoria, Albericus Gentilis, Hugo Grotius korábbi tanítására támaszkodva a klasszikus polgári ideológia egyik alapvetője : Rousseau képviseli, az első ízben 1762-ben megjelent társadalmi szerződésben, ahol többek között a következőket mondja : »A háború nem ember és ember viszonya, hanem állam és állam közötti viszony, amelyben az egyes emberek csak esetlegesen válnak ellenségekké, nem mint emberek, nem is mint polgárok, hanem mint katonák ; nem mint a hazájukhoz tartozók, hanem mint annak védelmezői. A háború idején is a fejedelem tiszteletben tartja a polgárok személyét és javait ; tiszteletben kell tartania azokat a jogokat, amelyekre a maga jogát is alapítja«. Rousseau ezekhez a fejtegetésekhez a nagyobb nyomaték kedvéért még hozzáfűzi : »Ezek nem Grotiusnak az elvei, azok nem is a költők tekintélyére támaszkodnak, hanem a dolgok természetéből következnek és a józan észre vannak alapítva«.

A másik álláspontot Jean Vattel fejtette ki a nemzetközi jogról szóló, Rousseau művét négy évvel megelőzően, 1758-ban megjelent művében. Vattel szerint az ellenség az, aki velünk szemben igényt támaszt, vagy az általunk támasztott igényt visszautasítja és valóságos vagy *állítólagos jogát* a fegyverek erejével védi. Amikor az egyik állam feje a másik államfőnek hadat üzen, az annyit jelent, hogy az egész nemzet üzen hadat egy másik nemzetnek. Mert a souverain a nemzetet képviseli és az egész nép nevében cselekszik. Ha a két nemzet ellensége egymásnak, az egyik minden alattvalója ellensége a másik minden alattvalójának. Ha tehát két ilyen állam polgára semleges állam területén találkozik, joguk van egymással szemben ellenségként viselkedni, csupán a semleges állam jogszabályai fogják ezt nekik meg-

tiltani. Ebből pedig következik, hogy a nők és gyermekek is ellenségnek számítanak, bár velük még Vattel szerint is másképp kell elbánni, mint a fegyvert viselő vagy fegyver viselésére *képes* emberekkel. Levonja Vattel az alapelvből azt a következtetést is, hogy az ellenség javaiként kell kezelni nemcsak azt, ami az ellenséges állam tulajdonában van, hanem mindazt, ami *korra és nemre való tekintet nélkül* az ellenséges állam polgárainak tulajdonában van.

Pradier-Fodéré a mű 1863. évi kiadásában szükségesnek látta kiemelni, hogy Vattel művének e fejezetében a régi nemzetközi jognak az ókori rabló, hódító, az ellenséges nép kiűrtására vagy rabszolgaságba döntésére irányuló háborúk jellegének megfelelő legsúlyosabb tévedését képviseli, amellyel a XIX. század joga leszámolt.

Azt lehetne tehát hinni, ha a tények hosszú sorozata az ellenkezőről nem győzne meg, hogy Vattel szörnyű következményekkel járó tanítása már első megjelenésekor is a barbárság egy reminiszcenciájának pillanatnyi felvillanása volt, amely a középkor sokkal emberségesebb álláspontjával is szembenállott és amelyet szerzője talán éppen ezért tartott a kialakuló új burzsoa ideológiával összhangban állónak, de azt ma már csak mint történelmi kuriozumot lehet felemlíteni.

Tény azonban, hogy az angolszász hatalmak magatartása és az angol-szász jogtudomány a háborúval járó borzalmak enyhítésére irányuló törekvésekkel szemben következetesen visszatér a Vattel-féle álláspontra, amelyből kiindulva a nemzetközi jog ilyen irányú eredményeit lényegesen csökkentti, de sokszor azokkal élesen szembe is helyezkedik. A történelmi események azt mutatják, hogy Vattel álláspontja éppen az imperialista kapitalizmus nézetének korai megnyilatkozása.

A jelentés elsősorban az 1899. július 29-én és 1907. október 18-án elfogadott hágai egyezményekre hivatkozik, amelyeket a magyar törvényhozás az 1913 : XLIII. törvénybe cikkelyezett be. Ezek az egyezmények számos rendelkezést tartalmaznak, az egyes polgár személyének és vagyonának, a kulturális becsű értékeknek védelmében.

Már a két hágai konferencia közötti időben 1902-ben elhangzott azonban egy felszólalás az angol felsőházban, amelyből világosan kitűnt, hogy az angol álláspont szerint háború esetén az állam az ellenséges állam polgárainak javait, köztük a saját állampolgáraival szemben fennálló követeléseit az ellenség javai és jogaiként kezelheti, jóllehet azoknak semmi kapcsolatuk nincs a fegyverrel elfoglalt területhez, a hágai szabályzat pedig még az egyes polgároknak ilyen területen levő javait is védeni kívánja. A második hágai konferencián a német delegáció a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló szabályzatnak, a többek között egyes ellenséges javak elpusztítását tilalmazó 23. cikkéhez új pont felvételét indítványozta, amelynek értelmében »tilos kijelenteni, hogy az ellenfél állampolgárainak jogai és követelései megszűntek, vagy per útján nem érvényesíthetők«. Ezt az indítványt a konferencia elvetette, a brit külügyi államtitkár pedig 1911-ben kijelentette, hogy a hágai szabályzat nem érinti az ellenséges államok polgárainak javaira vonatkozóan az angol felfogás szerint gyakorolható jogokat. Az angolszász irodalomban Holland 1908. évi állásfoglalása a legnyíltabb, aki szerint a hágai szabályzat rendelkezéseinek közvetlen kötelező ereje nincsen, csak utasítás jellegűek és mint ilyeneknek is papíron kell maradniok, szemben az angolszász felfogásnak megfelelő jogelvekkel.

Ezek a jogelvek pedig a két világháború kitörésének pillanatától kezdve

világosan kifejezésre jutottak az ellenséges államok polgárai javainak zár alá vételében, a velük való szerződéskötés tilalmában, a fennálló szerződések megsemmisítésében, majd mindezen intézkedéseknek a békeszerződések útján való szankcionálásában.

Talán felesleges azokat a háborús intézkedéseket is részletesen ismertetnem, amelyek a semlegesekkel folytatott kereskedés útjainak lezárásával a polgári lakosság elemi léletségleteinek fedezését is igyekeztek megnehezíteni. És talán nem kell a figyelmet külön felhívni arra sem, hogy ugyanezt az eszközt az imperializmus napjainkban az ú. n. hideg háború egyik fegyvereként ismét alkalmazza.

A második világháború idejére kifejlődött új harci eszköz a légi bombázás a vatteli gondolat gyakorlati megvalósításának legkitűnőbb eszközévé vált, mert elhozta a halált a távoli mögöttes országrészek polgári lakosainak is.

E harci eszköz alkalmazásának nemzetközi szabályai a szárazföldi lakott helyek tengerről való bombázásának szabályaihoz hasonlóan alakultak ki, amikor a bombázás megengedett célpontjait, mint hadi fontosságú célpontokat jelölték meg és bizonyos épületek kímélését írták elő. Tudjuk, hogy a gyakorlati eredmény fegyverviselésre képtelenek, aggok, nők, gyermekek tömeges pusztulása volt, amivel szemben a hadviselők arra hivatkoztak, hogy a bombázás célja mindig a hadierők gyengítése volt és az öregek, nők, gyermekek pusztulása ennek a műveletnek nem szándékolt, de elkerülhetetlen velejárója.

Semmi métség nincs azonban az emberiség közvéleménye által embertelennek felismert harci eszközök alkalmazására, ezeknek a haderők elleni alkalmazása is bűnös. Ilyen harci eszközök a mérges gázok és a baktériumfegyverek. E harci eszközök közül kegyetlenségénél és megindokolhatatlanságánál fogva kiemelkedik a baktériumfegyver.

Anélkül, hogy a másik fegyver métségére bármit is fel kívánnék hozni, hatásának viszonylag korlátolt területen érvényesülő és viszonylag rövid ideig tartó volta folytán legalább módot nyujtanak a pusztítás tárgyának, az elpusztulásra szánt emberek körének előrelátására, ha a más, vagy másokra is kiterjedő hatás ezeknél a fegyvereknél sokkal inkább várható is, mint a korábban alkalmazott fegyvereknél és ezért az eredmény praeterintencionális voltára való képmutató hivatkozás senkit sem győzhet meg.

A baktériumfegyver azonban nemcsak embertelenségénél fogva, hanem azért is szörnyűsége, mert előrelátható hatása éppen a csupán Vattel felfogása szerint ellenségnek számító, de a kultúrnép közvéleménye szerint ellenségnek éppen nem számító lakosságra koncentrálódik. Éppen a haderőhöz tartozóknak a hadseregek egységes vezetése és egészségügyi szolgálata mellett a megfelelő védőoltásokkal ellátása nem okozhat komoly nehézséget, a legnagyobb valószínűsége tehát annak van, hogy a baktériumfegyver alkalmazása folytán fellépő járváynak a polgári lakosság és ennek keretében a járványok iránt leginkább fogékony gyermekek esnek tömegesen az áldozatául.

Erre a fegyverre még a képmutató sem képes azt mondani, hogy hadi fontosságú célpont ellen van irányozva és az azon túl terjedő hatás nem intencionált. E mellett a fegyver mellett csak egy — az Egyesült Államokban valóban el is hangzott — érvet lehet felhozni, amelynek hallatára Vattel maga is elszörnyedne és bűnbánattal vonná vissza két évszázaddal ezelőtt meghirdetett tanítását. A baktériumfegyver azért jó, mert anélkül pusztítja el az embereket, hogy a hadi fontosságú műtárgyakban sérülést okozna és

ennek folytán ezek — elfoglalásuk után — késedelem nélkül a hódító szolgálatába állíthatók. Ezt a szörnyű érvet csak az kovácsolhatta, aki egy földrajzi vonal tulsó oldalán élő minden ember pusztulását kívánja, hogy az ugyanott fekvő gazdasági értékeket magának megkaparintsa és pokoli kívánságának megvalósítási eszközeit keresi.

De csak elborzadást vált ki abból, aki a földkerekség minden emberét embertársának tartja és akire ennek folytán nem közömbös azoknak az embertömegeknek a sorsa, amelyeket a történelem útja egy kialakult arcvonaltulso oldala mögött helyezett el. Ez is magyarázata annak, hogy a tömegirtásra alkalmas fegyverek alkalmazásának miért oly következetes ellenzője a nemzetközi fórumok előtt a Szovjetunió.

De vajjon nem felesleges-e ezeket az érveket csoportosítani akkor, amikor az 1922. február 6-án kelt washingtoni egyezmény 5. cikke háború idején a fojtó, mérgező és hasonló hatású gázok, valamint hasonló hatású folyadékok, anyagok és eljárások alkalmazását nem úgy tiltotta meg, mintha ezzel egy korábban megengedett harci eszközt kívánt volna kiküszöbölni, hanem azzal a megállapítással, hogy ezek alkalmazását helyesen ítéli el a civilizált világ egyetemes felfogása, és amikor a Nemzetek Szövetségének 1925. június 17-én kelt jegyzőkönyve mindezeket a megállapításokat kiterjesztette a bakteriológiai háború minden eszközének alkalmazására és végül amikor ezeket a megállapításokat 48 állam egyezmény alakjában ratifikálta?

Sajnos, a koreai események és azokkal kapcsolatos jelenségek azt igazolják, hogy mindez nem felesleges. Jellegetes tünetként lehet felhozni, hogy a háborús és az emberiség elleni büntetteket megállapító azokat az alapelveket, amelyeket az 1945-ben eljárt nürnbergi nemzetközi katonai törvényszék alapokmánya tartalmazott s amelyekre a bizottsági jelentés is hivatkozik, a nemzetközi jog nyugati irodalma egyre általánosabban kifogásolja és igyekszik a szabályzatot egy esetre szóló, a nemzetközi jog fejlődésének irányába nem eső és ezért későbbi hasonló esetekben nem követhető okmánynak minősíteni.

A bizottsági jelentés záró szakaszában megértéssel nyilatkozik a nyugati jogászok irányában: »Tudjuk, — úgymond — hogy akadnak sokan, akik — éppen úgy mint közülünk egyesek Koreába utazásuk előtt — nehezen adtak hitelt a jelentésben idézett szörnyű tényeknek«. De, ha ilyen kétkedésnek most, a bizottság jelentésének köztudomásra jutása után is meg lenne a lehetősége, akkor is minden emberségesen gondolkodó jogászban fel kell merülnie a kérdésnek, vajjon mi akadályozza a nyugati világ nagy tekintélyt élvező jogász-szervezeteit abban, hogy velünk egyetértésben kijelentsék, hogy helytől és időtől függetlenül a baktériumfegyver mindennemű alkalmazását feltétlenül elítélik s a washingtoni egyezmény elítélő megállapításával egyetértenek? Hogy ilyen elvi kijelentés tudomásom szerint nemcsak az illetékes kormányok részéről nem hangzott el, hanem a jogászai testületek részéről sem, ez mindenestre alapot ad arra a feltevésre, hogy még mindig vannak, akik Vattel álláspontját vallják és minden eszközt jónak tartanak állítólagos jogok, imperialista célok megvalósítására. Felmerül a feltevés, hogy mindaz, amit a bizottsági jelentés megállapított, nem csupán a hadviselő kétségbeesett lépéseit jelenti az emberiesség érzését kevésbé sértő eszközökkel el nem érhető győzelem kicsikarására, hanem a vatteli embertelen elvek tudatos követésének eredménye.

Mi ebben a kérdésben szeretnénk minden kétséget elhárítva látni, amihez nyilvánvalóan nem lehet semmi szükség bárminő további ú. n. pártatlan helyszíni vizsgálatra.

És én hiszek is abban, hogy az egész világ becsületesen gondolkozó jogászainak csak egy véleménye lehet, amely a baktériumfegyver feltétel és fenntartás nélküli elítélésében nyilatkozik meg.

Ha ez az egy vélemény a világ jogász-szervezetei részéről nyíltan kifejezésre jut, nagyon komoly lépést jelenthet annak az egész emberiségre vészt-hozó álláspontnak a teljes felszámolása felé, amelyet felszólalásomban egyik képviselőjének neve után Vattel-féle álláspontnak neveztem.

De igaz van a bizottságnak. Kétségtelenül nagy és fontos feladat a kitört háború borzalmainak mérséklése, a háború során elkövetett gaztettek leleplezése, kipellengérezése és megtorlása, de mérhetetlenül nagyobb érték az emberiség számára a béke megóvása, amelyért folyó küzdelmünk szolgálataiba kell állítani a koreai eseményeket, azok tanulságait és akkor e nép szörnyű szenvedései nem lesznek hiábavalók.

Rusznjak István elnök ezután köszönetet mondott az értékes előadásért és korreferátumokért, majd a következőket mondotta:

Úgy vélem, hogy a mai ülésen elhangzottakat nem hallgathatjuk meg anélkül, hogy nyíltan és egyértelműen ne fejezzük ki állásfoglalásunkat, mélységes felháborodásunkat az emberiséggel szemben elkövetett vérlázító bűncselekményekkel kapcsolatban. Javasolom tehát, hogy fogadjuk el a következő határozati javaslatot:

Határozati javaslat

Mi magyar tudósok, miután meghallgattuk a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének küldöttsége által beterjesztett jelentésről szóló referátumot, miután tárgyilagosan megvizsgáltuk a bizonyítékokat, elolvastuk a koreai és kínai tudósoknak jelentéseit, megvizsgáltuk a sajtóban megjelent fényképeket, meghallgattuk a jogtudomány és a mikrobiológia kiváló szakembereinek véleményét, teljes mértékben meggyőződünk arról, hogy az Egyesült Államok koreai haderői az emberiség és a nemzetközi jog, valamint a tudomány eszményei minden tételével ellenkező módon bakteriológiai fegyvereket használtak fel Korea és Kína békés lakossága ellen. Ez ellen a galád merénylet ellen mélységes felháborodással tiltakozunk.

Tiltakozunk az ellen, hogy az imperialista agresszorok miután robbanó és gyújtóbombák ezreivel sem tudták megtörni Phenjan, a hős koreai főváros lakosságának harci szellemét, most a vízellátást biztosító folyók megmérgezésével támadnak a békés lakók ellen. Tiltakozunk az ellen, hogy az ember-telen gyilkosok a védtelen hadifoglyokon végzett kísérletek ezrei után most azt tűzték ki célul, hogy a földig lerombolt koreai falvak minden lakosát, az öregeket, az asszonyokat és a csecsemőket is kiirtsák. Tiltakozunk az ellen, hogy a háborús gyujtogató tábornokok a baktériumtámadások Kína területére történt kiterjesztésével az egész távolkeletet igyekeznek hadszíntérré változtatni.

Biztosítjuk Korea és Kína hős népét együttérzésünkről és fogadalmat-teszünk, hogy a magunk részéről hazánk szocialista építésének, iparunk, mezőgazdaságunk, egészségügyünk, kultúránk felvirágoztatásának fokozott támogatásával segítjük harcukat a barbár agresszió ellen. Igérjük, hogy még

szorosabbra fűzzük kapcsolatainkat az élenjáró szovjet tudomány képviselőivel, hogy megerősítjük azokat a baráti kötelékeket, amelyek bennünket a testvéri népi demokráciák tudósaihoz fűznek. A Koreában imperialista háborút viselő országok haladó tudósait kérjük, hogy ébresszék fel tudóstársaikban, honfitársaikban az emberi lelkiismeret szavát és tiltakozzanak ők is a tudomány fogalmát megcsúfoló baktériumháború ellen. Szilárd meggyőződésünk, hogy az imperialisták semminemű baktérium, atom, kémiai vagy egyéb fegyverrel nem képesek visszaforgatni a történelem kerekét.

A béke és a haladás, a demokrácia és a szocializmus oldalán a világ népeinek legyőzhetetlen milliói állnak, akik győzelmének záloga, hogy harcukat a haladó emberiség lángeszű vezére, a nagy Sztálin vezeti.

Az ülés résztvevői a határozatot egyhangúan elfogadták.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA ALAPSZABÁLYAI

az 1951. évi közgyűlés után

I. FEJEZET

1. §. A Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban : Akadémia) a Magyar Népköztársaság legfelsőbb tudományos intézménye, amely a legkiválóbb tudósokat foglalja magában. Célja, hogy az elméleti és alkalmazott tudományok fejlesztésével, művelésük megszervezésével és általában a tudomány minden eszközével hozzájáruljon a szocialista társadalmat építő népek fejlődéséhez, különösen a Magyar Népköztársaság művelődési és népgazdasági feladatainak megvalósításához.

2. §. Az 1. §-ban kitűzött célok megvalósítása érdekében az Akadémia tanulmányozza az ország termelő erőit, az emberiség tudományos eredményeit, tudományos tervet készít, amelyben kijelöli az országos érdekű feladatokat. E feladatokat az Akadémia részben saját szervezete, részben a kormány által az Akadémia irányítása alá rendelt tudományos intézetek útján hajtja végre.

3. §. A terv sikerének előmozdítása érdekében az Akadémia összegyűjti és nyilvántartja a tudományos munkát végző személyekre, a tudományos munkához szükséges és arra alkalmas eszközökre, valamint a folyamatban levő tudományos kutatásokra vonatkozó adatokat; gondoskodik a tudományos munkák elvégzéséhez szükséges munkaerők és egyéb eszközök tervszerű biztosításáról.

4. §. Az Akadémia támogatja az egyéni tudományos kutatást és kormányfőhatóságok vagy más állami szervek megkeresésére véleményt nyilváníт minden tudományos kutatómunka támogatásáról, vagy a népgazdaság részére fontos egyéb tudományos kérdésben.

A tudományos kutatások eredményeit előadásokon ismerteti, tudományos értékű eredeti műveket irat, folyóiratokat ad ki, külföldi értékes tudományos munkákat lefordíttat és ezek kiadásáról gondoskodik; munkájának eredményéről évente nyomtatásban beszámol.

5. §. Az Akadémia a tudományos ismeretek terjesztésével tervszerűen közreműködik a dolgozó nép műveltségi színvonalának emelésében. A tudományos ismereteket könyvtára, előadások és kiadványok útján terjeszti.

6. §. Az Akadémia előadásainak és közléseinek nyelve a magyar, emellett azonban arra törekszik, hogy a magyar tudomány eredményeit idegen nyelveken is rendszeresen közzétegye vagy ismertesse. Külső tagok vagy külföldi vendégek idegen nyelven is tarthatnak előadást.

II. FEJEZET

Az Akadémia szervezete

7. §. Az Akadémia szervezetét alkotják :

- a) az elnökség,
- b) az elnök, a két alelnök és a főtitkár,
- c) az osztályok, osztályvezetőségek, osztályelnökök és osztálytitkárok,
- d) a bizottságok.

Az Akadémia ügyeinek vitelében közreműködnek :

- a) az adminisztrációs hivatal vezetője,
- b) a könyvtár vezetője,
- c) a szükséges értelmiségi és fizikai munkaerők.

A tagok az Akadémia ügyeinek intézésében különböző üléseken (nagygyűlés, közgyűlés, összes ülés, osztályülések, bizottságok ülései) vesznek részt.

III. FEJEZET

A tagok

8. §. A tagok : tiszteleti, belső és külső tagok. A belső tagok : magyar tudósok, a külsők : külföldi tudósok. A magyar nép érdekében külföldön tevékenykedő magyar tudósok akár belső, akár külső tagokul választhatók.

A belső tagok : rendes, levelező és tanácskozó tagok.

9. §. Minden tag valamely osztályba tartozik.

10. §. A tiszteleti tagok oly személyek közül választandók, akik a tudomány pártolása vagy művelése terén különös érdemeket szereztek. Az Akadémia minden ülésén — más osztályok zárt üléseit kivéve — részvételi és szavazati joguk van.

11. §. A rendes tagokat általában az érdemesebb levelező tagok közül választani ; kivételesen különös tudományos érdemük elismeréséül oly személyt is lehet rendes tagul választani, aki nem levelező tag. A rendes tagoknak az Akadémia minden ülésén — más osztályok zárt üléseit kivéve — részvételi és szavazati joguk van. Kötelességük a tudomány művelése, az Akadémia által rájuk bízott teendők elvégzése és állandó részvétel az Akadémia munkájában.

12. §. A levelező tagok a kiváló munkásságot kifejtő tudósok közül választandók. Az Akadémia minden ülésén — más osztályok zárt ülései kivételével — részvételi joguk, saját osztályuk ülésein ezenfelül szavazati joguk is van. Kötelességük a tudomány művelése és az Akadémia által rájuk bízott teendők elvégzése.

13. §. Az Akadémiának azok a korábban megválasztott tagjai, akik az újjáalakulás során újból nem választattak meg, tanácskozó tagokká válnak, — hacsak az átmeneti rendelkezésekből más nem következik.

A tanácskozó tagok tagsági címüket »tanácskozó« megjelöléssel használhatják, az Akadémia osztályainak ülésein — zárt üléseket kivéve — részt vehetnek és tudományos kérdésekben felszólalhatnak. Szavazati joguk, valamint szervezeti és vagyoni kérdésekben felszólalási joguk nincs.

Tanácskozó tag — az Akadémia rendes és levelező tagjai létszámának keretén belül — bármikor megválasztható rendes vagy levelező tagnak.

14. §. A külső tagok azok közül a külföldi tudósok közül választandók, akik a tudomány körül szerzett érdemeikkel, valamint Magyarországot, vagy az Akadémiát közelebbről érintő munkával az Akadémia különös kitüntetésére méltókká lettek. Az Akadémia minden ülésén — más osztályok zárt ülései kivételével — résztvehetnek.

15. §. Minden tiszteleti, belső és külső tag megválasztására a közgyűlésnek javaslatot tehet:

- a) az elnökség,
- b) az illetékes osztály.

Az Akadémia osztályainak társadalmi szervek is tehetnek javaslatot tagjelölésre.

A tagokat a közgyűlés egyszerű szótöbbséggel választja s a választást az Elnökség hagyja jóvá.

16. §. Minden újonnan választott rendes és levelező tag a választástól számított egy év alatt köteles osztályának tárgykörébe vágó dolgozattal székfoglalót tartani. A székfoglaló után kapja meg oklevélét az Elnökségtől, mely őt akadémiai jogainak gyakorlatába helyezi és akadémiai címének nyilvános viselésére feljogosítja. Ha a rendes vagy levelező tag a megválasztástól számított egy év alatt székfoglaló tartására nem jelentkezik, megválasztását hatálytalannak kell tekinteni.

A tiszteleti és a külső tagoknak az oklevél megválasztásuk után azonnal kiadandó.

17. §. Az Elnökség saját kezdeményezéséből, vagy az illetékes osztálynak a jelenlevő tagok szótöbbségével hozott javaslata alapján kizárhatja az Akadémia tagjai sorából azt a tagot, aki a népi demokrácia érdekeit veszélyezteti vagy egyébként oly magatartást tanúsít, mely a magyar tudomány legfelsőbb intézményének tagságára méltatlanná teszi.

Az Elnökség határozata ellen a kizárt tag birtokon kívül a közgyűléshez fellebbezhet.

18. §. Az akadémiai tagság megszűnik a tagságról való lemondással is.

IV. FEJEZET

Az osztályok

19. §. Az Akadémia nyolc osztályban folytatja működését. Ezek:

- I. nyelv- és irodalomtudományok,
- II. társadalmi-történeti tudományok,
- III. matematikai és fizikai tudományok,
- IV. biológiai tudományok,
- V. orvosi tudományok,
- VI. műszaki tudományok,
- VII. kémiai tudományok,
- VIII. agrártudományok osztálya.

20. §. A Magyar Tudományos Akadémiának 60 rendes és 68 levelező tagja van. Az Elnökség indítványára a Közgyűlés a tagok számát a szükséghez képest felemelheti. Az összes tagsági helyek betöltése nem kötelező.

Az Elnökség engedélyével a tagok, illetőleg tagsági helyek az Akadémia egyik osztályától másik osztályába helyezhetők át.

V. FEJEZET

Az elnökség

21. §. Az Elnökség az elnökből, két alelnökből, a főtítkárból, az osztály-elnökökből és hat elnökségi tagból áll.

Az Elnökség tagjaiul tiszteleti, rendes, és levelező tagok egyaránt választhatók.

22. §. Az Elnökség irányítja az Akadémia működését. Az osztályok tudományos terveit felülvizsgálja, jóváhagyja és egységes tudományos tervbe foglalja össze.

Az Elnökség kívánhatja az osztályok terveinek meghatározott irányban való kiegészítését is.

Az Elnökség ellenőrzi az osztályok tudományos terveinek végrehajtását.

23. §. Az Elnökség hatáskörébe tartozik az Akadémia egészét érintő vagyoni kérdések intézése, az Akadémia jövedelmeinek az egyes osztályok közötti szétosztása.

24. §. A kormányfőhatóságoktól vagy más állami szervektől érkező megkeresés alapján az Elnökség ad megbízást az osztályoknak véleménynyilvánításra vagy javaslatételre.

25. §. Az Elnökség ellenőrzi az osztályok működését. Az osztályok és osztályvezetőségek határozatait az Elnökség hagyja jóvá.

26. §. Az Elnökség havonta legalább egy ülést tart. Az ülést az elnök hívja egybe.

A határozathozatal egyszerű szótöbbséggel történik, szavazategyenlőség esetén az elnök dönt.

VI. FEJEZET

Az osztályvezetőségek

27. §. Az osztályok élén az osztályvezetőség áll. Tagjai: az osztály-elnök, az osztálytitkár és 3—8 vezetőségi tag. Az osztályvezetőség létszáma nem haladhatja meg az osztály taglétszámának $\frac{1}{3}$ részét.

28. §. Az osztályvezetőség tagjait az osztályülés 3 év tartamára választja. Az osztályvezetőségbe levelező tagok is választhatók.

29. §. Az osztályvezetőség irányítja az osztály működését. Elkészíti az osztály tudományos tervét és az osztályülés elé terjeszti. Az osztályülés a tudományos terv végrehajtásáról gondoskodik, irányítja a titkárság megfelelő szakosztályait. Elkészíti az osztály költségvetés-tervezetét és az osztályülés elé terjeszti, a költségvetés végrehajtásáról gondoskodik. Végzi mindazokat a feladatokat és véleményt nyilvánít mindazokban az esetekben, amelyeket az elnökség az osztály hatáskörébe utal; az Elnökség kívánságára,

vagy elvi jelentőségű kérdésekben az ügyet az osztályülés elé köteles terjeszteni. Működéséről negyedévenként jelentést tesz az Elnökségnek.

Jutalmazások, pályadíjak ügyei minden esetben az osztályülés elé terjesztendők.

30. §. Az osztályvezetőség havonta legalább egy ülést tart. Az ülést az osztályelnök hívja egybe. A határozatokat az osztályvezetőség egyszerű szótöbbséggel hozza; szavazategyenlőség esetén az osztályelnök dönt.

Az osztályvezetőség működéséről az osztályülésen negyedévenként beszámolni köteles.

VII. FEJEZET

Nagygyűlés, közgyűlés, összes-ülés, osztályülés

31. §. Az Akadémia minden évben nagygyűlést tart. A nagygyűlés az egyes osztályok üléseiből és ezt követően az Akadémia rendes közgyűléséből áll. A nagygyűlés keretében az osztályvezetőség az osztálynak, az Elnökség a közgyűlésnek összefoglalóan és részletesen beszámol az egész évi tevékenységről. Általában a nagygyűlés keretében történik az Elnökség és az osztályvezetőség tagjainak megválasztása, új tagok választása, a tudományos terv megvitatása.

32. §. A közgyűlés az Akadémia legfőbb szerve. A közgyűlésen az Akadémia tiszteleti, rendes és levelező tagjai vesznek részt, a levelező tagoknak azonban szavazati joguk nincs.

Évente legalább egy közgyűlést kell tartani, a nagygyűlés keretében, az Elnökség azonban a közgyűlést bármikor összehívhatja.

33. §. A közgyűlés hatáskörébe tartozik:

a) az elnök, a két alelnök, a főtitkár és az elnökség hat tagjának választása. Ezek jelölésének megejtésére a közgyűlés a szavazattal bíró tagok sorából 5 tagú jelölőbizottságot küld ki az ülés elején,

b) új tagok választása,

c) az alapszabályok módosítása (47. §),

d) a tudományos terv és a költségvetés megállapítása,

e) pályadíjak kitűzése és odaitélése,

f) az Akadémia ügyrendjének megállapítása,

g) rendszeres pályázatok ügyrendjének megállapítása,

h) minden tudományos kérdés, valamint azok az ügyek, amelyeket a közgyűlés hatáskörébe von, vagy amelyeket az Elnökség a közgyűlés elé terjeszt.

34. §. A közgyűlés határozatképes, ha azon a szavazattal bíró tagok fele jelen van. Határozatképtelenség esetében 15 napon belül újabb közgyűlés hívandó egybe, amely — tekintet nélkül a megjelentek számára — határozatképes. A határozathozatal egyszerű szótöbbséggel történik. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt.

35. §. Az összes-ülés résztvevői ugyanazok, mint a közgyűlés résztvevői. Az összes-ülés tárgya: országos érdekű tudományos kérdések tekintetében elvi állásfoglalás és az Akadémia tagjainak országos érdekű tudományos előadásai.

36. §. Az osztályülésen az illető osztály tagjai vesznek részt.

37. §. Az osztálygyűlés hatáskörébe tartozik :

a) az osztályvezetőség megválasztása 3 év tartamára ;

b) az osztály tudományos tervének és költségvetésének megállapítása, a végrehajtás ellenőrzése ;

c) az osztályvezetőség beszámolójának megvitatása, az osztályt érintő minden fontosabb kérdésben való állásfoglalás ;

d) javaslattétel pályadíjak, jutalmak kitűzése és odaítélése tekintetében, amennyiben az ügyrend másképen nem rendelkezik ;

e) az osztály tárgykörébe tartozó tudományos előadások és viták.

Az osztályülésen az osztály tagjai az Akadémiához nem tartozó, érdemes tudósok tudományos munkáit is bemutathatják.

38. §. Az Akadémia összes-ülései és osztályülései nyilvánosak, a szükséghez képest zárt ülések is tarthatók.

VIII. FEJEZET

Bizottságok

39. §. Az Akadémia Elnöksége, osztályvezetőségei és minden ülése valamely konkrét tudományos kérdés megvizsgálása vagy más meghatározott feladatok ellátása végett bizottságot küldhetnek ki. Rendszeres feladatok ellátására állandó bizottságokat lehet felállítani. A bizottságok számát, tárgykörét és szervezetét az ügyrend állapítja meg. A bizottságokba meghívott szakértők is bevonhatók.

IX. FEJEZET

Elnök, alelnökök, főtitkár, személyzet

40. §. Az elnök képviseli az Akadémiát. A főtitkárral együtt viszi az Akadémia ügyeit. Az elnököt a közgyűlés három évre választja.

41. §. Az elnököt akadályoztatása esetén az alelnökök egyike helyettesíti. Az alelnökök megválasztására az elnök tekintetében irányadó szabályokat kell alkalmazni.

42. §. A főtitkár vezeti az Akadémia ügyeit ; a közgyűlés, az összes-ülés és az Elnökség üléseinek jegyzőkönyvei vezetésére jegyzőt jelöl ki, mind-ezekben az üléseken ő tartja a beszámolókat az Akadémia működéséről. Gondoskodik az Elnökség és az közgyűlés határozatainak végrehajtásáról, felügyel az Akadémia működésére és az Elnökségnek jelentést tesz.

A főtitkár akadályoztatása esetére az Elnökség helyetttest nevezhet ki.

43. §. A főtitkárt a közgyűlés három évre választja.

44. §. Az osztályelnököt és osztálytitkárt az osztályülés három évre választja. Megválasztásukra és feladataikra az Akadémia elnökére és főtitkárára vonatkozó szabályok megfelelően irányadók.

45. §. Az Akadémia ügyvitelének ellátására adminisztrációs hivatal tart fenn. A könyvtár és az adminisztrációs hivatal személyzetét a főtitkár javaslatára az elnök nevezi ki.

X. FEJEZET

A megbízások visszavonása

46.§. Bármely tagsághoz kötött akadémiai tisztség viselőjének — ideértve az elnökségi és osztályvezetői tagokat is — megbízását bármikor vissza lehet vonni. A visszavonás ugyanannak a szervnek a hatáskörébe tartozik, mint a tisztség betöltése. A visszavonás kezdeményezésének módját és az ily esetben követendő eljárást az Akadémia ügyrendje szabályozza.

XI. FEJEZET

Alapszabálymódosítás

47. §. Az alapszabály módosítása iránt javaslatot tehet az Elnökségnek az Akadémia tíz olyan tagja, aki a közgyűlésen szavazati joggal bír. Az Elnökség a javaslatot, véleményezésével ellátva, 60 napon belül a közgyűlés elé terjeszti.

Az alapszabálymódosítás felől a közgyűlés csak akkor határozhat, ha a szavazati joggal bíró tagok fele jelen van. A módosítást elfogadó határozathoz a jelenlevők kétharmad szótöbbsége szükséges.

Ha a közgyűlés nem volt határozatképes, vagy a módosító javaslat nem kapta meg a szükséges szótöbbséget, az egyszerű szótöbbséget azonban megkapta, a javaslat 4 héten belül újabb közgyűlés elé terjesztendő.

*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Tudományos Akadémia alapszabálymódosításait az 1949. évi XXVII. törvény 4. §.-ának (1) bekezdése alapján 1952. évi június hó 21. napján jóváhagyta.

A LENGYEL TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Az 1951. június 29.-e és július 2.-a között Varsóban megtartott I. Országos Lengyel Tudományos Kongresszus egyik legkomolyabb eredménye volt, hogy a lengyel tudósok felismerték a tudományos élet szervezeti reformjának szükségességét. Ez a felismerés megnyilvánult valamennyi bizottság és albizottság munkájának során és egyhangúan felmerült a kívánság egy új típusú tudományos intézet, a kutatóintézetek működését irányító és a tudományos kutatásokat vezető Lengyel Tudományos Akadémia (Polska Akademia Nauk) létesítésére.

Az általános kívánság végrehajtására az I. Országos Lengyel Tudományos Kongresszus teljes ülése, a tanácskozások utolsó napján, 1951. július 2.-án egyhangú határozatot hozott a Lengyel Tudományos Akadémia Szervezőbizottsága megalakítására vonatkozóan.

A Szervezőbizottság 30 tagja között ott találjuk a legkiválóbb lengyel tudósokat, többek között a régi Tudományos Akadémia (Akademia Umiejętności), a Varsói Tudományos Társaság stb. képviselőit. A Bizottság elnöksége: prof. dr. Jan Dembowski elnök, prof. dr. Kazimierz Kuratowski alelnök és prof. dr. Wladzimierz Michajlow titkár.

A Bizottság feladata az új Lengyel Tudományos Akadémia felállítandó négy tagozatával kapcsolatos anyag előkészítése volt.

A lengyel országgyűlés, a Szejm 1951. október 30-iki ülésén a Lengyel Tudományos Akadémia szabályzatára vonatkozó kormányjavaslatot törvényerőre emelte.

A »Lengyel Tudományos Akadémia« törvény értelmében az új Akadémia »a Lengyel Köztársaság legfőbb tudományos intézménye« (2. cikkely), melyet azzal a céllal létesítettek, hogy biztosítsák a lengyel tudományos élet sokoldalú fejlődését és kivirágzását, hogy az új intézmény a haladó lengyel tudományos hagyományokra, az eddig fennálló intézmények, — különösen a régebbi Tudományos Akadémia és a Varsói Tudományos Társaság — eredményeire és tapasztalataira támaszkodva, a nemzet fennálló szükségleteinek megfelelően tudományos kutatásokat vezessen (1. cikkely).

A Lengyel Tudományos Akadémia a tudományos alkotómunka érdekében összegyűjti saját keretei között a legkiválóbb lengyel tudósokat és feladata, hogy minden irányban fejlessze a lengyel tudományos életet, kimélyítse az elért eredményeket és azokat tervszerűen felhasználja a nemzeti kultúra és a népgazdaság hasznára, valamint hogy a világ haladó tudományos eszméit átvegye (3. és 4. cikkely). Az új Akadémia képviseli a lengyel tudományos életet a hatóságok, a társadalom és a külföldi tudományos intézmények felé (7. cikkely).

A Lengyel Tudományos Akadémia feladatának teljesítése érdekében (5. cikkely) :

1. megszervezi és vezeti a tudományos kutatómunkát a tudomány minden ágában, különösképpen azokban, melyek jelentősebb szereppel bírnak Lengyelország tudományos, gazdasági és kulturális fejlődésére ;

2. tudományos bizottságaiban figyelemmel kíséri a főbb tudományos kérdéseket ;

3. a tudomány lengyelországi fejlődését előmozdító országos jellegű konferenciákat, kongresszusokat és tudományos vitákat rendez ;

4. nemzetközi tudományos összejöveteleket szervez és részt vesz külföldi országok hasonló összejövetelein ;

5. kiadói tevékenységet végez és nyilvánosságra hozza a tudományos eredményeket ;

6. a tudományos kutató intézmények számára tudományos munkatársakat képez ki és a törvényes előírásoknak megfelelően, a tudományos utánpótlást biztosít egyéb intézményekkel karöltve tudományos fokozatokat állapít meg a tudományos munkával foglalkozók részére ;

7. megállapítja a tudományoknak a társadalom tagjai közötti népszerűsítésének irányelveit, ebben az irányban önmaga is tevékenykedik és együttműködik a többi tudományos intézménnyel.

A Lengyel Tudományos Akadémia tagjai lehetnek : tiszteletbeli, rendes, levelező és címzetes tagok (12. cikkely).

Az Akadémia legfőbb szerve a Közgyűlés, amely évenként legalább egy ízben összeül (23. és 25. cikkely). A közgyűlés választja meg az Akadémia elnökségét, mely elnökből, alelnökökből, tudományos titkárból és helyettesiből, a tagozati titkárokból és elnökségi tagokból áll (26. cikkely). Az elnökséget három évre választják és az az Akadémia Titkársága segítségével végzi munkáját. A Titkárságot a tudományos titkár vezeti, tagjai a tudományos és az adminisztratív dolgozók soraiból kerülnek ki (28. és 31. cikkely).

A Lengyel Tudományos Akadémia 4 tagozata (35. cikkely) :

I. Tagozat : Társadalomtudományok (filozófia, történelem, nyelvtudomány, irodalom, művészet, közgazdaság, jogtudomány).

II. Tagozat : Élettani tudományok (biológia, mező- és erdőgazdaság, orvostudomány, növénytan).

III. Tagozat : Matematikai-fizikai-kémiai és geologo-geografikus tudományok (mennyiségtan, csillagászat, fizika, vegytan, földtan, földrajz).

IV. Tagozat : Műszaki tudományok (technika).

Minden egyes akadémiai tag a tudományos szakképzettségének megfelelő Tagozat tagja, a tag egyidőben több tagozat tagja is lehet (32. cikkely). A tagozatok osztályokra oszolhatnak a tagozatok keretében található tudománycsoportoknak megfelelően (34. cikkely). A Tagozat folyó ügyeit a tagozati titkár intézi, ugyancsak ő hívja össze a tagozat plenáris üléseit, amelyeken elnököl, a tagozati titkár készíti elő a tanácskozások anyagát és hirdeti ki az ülések határozatát. Hatáskörét a vezetése alatt működő és tudományos dolgozókból álló Tagozattitkársággal gyakorolja (36. cikkely).

Az akadémiai tagozatok mellett létesülhetnek az illetékes szakminisztériumok, egyéb kutatóintézetek, illetve az Akadémia által együttesen kidolgozásra kerülő kutatások végrehajtására Tudományos Bizottságok, melyeknek

tagjai az Akadémia képviselői, más tudományos intézmények kiküldöttjei, az érdekelt szakminisztériumok megbízottjai, gazdasági és társadalmi szervek képviselői lehetnek (38. és 39. cikkely).

Az Akadémia saját tudományos intézetek, önálló és segédintézmények hálózatát építi ki és vezeti. Az intézmények feladata a tudományos munkálatok elvégzése, a tudományok terjesztése, a tudományos utánpótlás kiképzése és a törvényes előírásoknak megfelelő tudományos fokozatok odaítélése (41. cikkely).

Az Akadémia székhelye Varsó, Lengyelország fővárosa (10. cikkely).

AZ ÚJ LENGYEL TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGNÉVSORA

Elnök:

Jan Dembowski

Alnelökök:

Kazimierz Nitsch

Wacław Spierpinski

Witold Wierzbicki

Elnökségi tagok:

Jan Dabrowski

J. Lech Jakubowski

Teodor Marchlewski

Franciszek Friedler

Stanisław Kulczyński

Kazimierz Michalowski

Natalia Gasiorowska

Kazimierz Kuratowski

Stefan Pienkowski

Ludwig Hirsztfeld

Tadeusz Manteuffel

Zygmund Modzelewski

Leopold Infeld

Władysław Szafer

Tudományos titkár:

Stanisław Mazur

A tudományos titkár helyettesei:

Józef Chalasinski

Stanisław Leszczycki

Paweł Szulkin

Tagozati titkárok:

I. Tagozat: *Stefan Żółkiewski*

II. « *Kazimierz Petruszewicz*

III. « *Michał Smiałowski*

IV. « *Witold Nowacki*

I. Társadalomtudományi tagozat:

(Filozófia, történelem, nyelvtudomány, irodalomtörténet, művészet, közgazdaság, jogtudomány)

Rendes tagok:

Kazimierz Ajdukiewicz

Tadeusz Kotarbinski

Józef Chalasinski

Oskar Lange

Jan Dabrowski

Tadeusz Lehr-Splawinski

Franciszek Fiedler

Kazimierz Michalowski

Natalia Gasiorowska

Zygmunt Modzelewski

Juliusz Kleiner

Kazimierz Nitsch

Jerzy Kurylowicz

Zygmunt Wojciechowski

Levelező tagok:

Stanisław Arnold

Stefan Rozmaryn

Witold Doroszewski

Adam Schaff

Henryk Jablonski

Stanisław Śliwinski

Julian Krzyżanowski

Juliusz Starzynski

Tadeusz Manteuffel

Bogdan Suchodolski

Henryk Lowmianski

Jan Wasilkowski

Stanisław Loronz

Kazimierz Wyka

Kazimierz Majewski

Ananiasz Zajaczkowski

Stefan Żółkiewski

II. Élettantudományi tagozat:

(Biológia, erdő- és mezőgazdaságtudomány, orvosi és állatorvosi tudományok)

Rendes tagok:

Jan Dembowski	Teodor Marchlewski
Ludwig Hirsztfeld	Ludwig Paszkiewicz
Stanislaw Kulczynski	Wladyslaw Szafer

Levelező tagok:

Stefan Barbacki	Szczepan Pieniazek
Józef Heller	Eugeniusz Pijanowski
Tadeusz Jaczewski	Boleslaw Skarzynski
Lucejan Kaznowski	Stanislaw Skowron
Jadwiga Lekczynska	Witold Stefanski
Anatol Listowski	Janusz Supniewski
Edmund Mikulaszek	Boleslaw Swietochowski
Jan Miodonski	Tadeusz Tempka
Jan Mydlarski	Tadeusz Wolski
Adam Opalski	Witold Zawodowski
Bogumil Pawlowski	Jadwiga Ziemiecka
Kazimierz Petruszewicz	Juliusz Zwyczaj

III. Matematikai, fizikai, vegytani és geolo-geográfiai tagozat:

(Matematika, asztronómia, fizika, vegytan és földtani tudományok)

Rendes tagok:

Leopold Infeld	Stefan Pienkowski
Roman Kozlowski	Wojciech Rubinowicz
Kazimierz Kuratowski	Waclaw Sierpinski
Stanislaw Mazur	Hugo Steinhaus
	Wojciech Swietoslowski

Levelező tagok:

Osman Achmatowicz	Zbigniew Rózycki
Andrzej Bolewski	Jan Samsonowicz
Karol Borsuk	Andrzej Soltan
Walery Goetel	Michal Smialowski
Bohdan Kaminski	Jerzy Suszko
Marian Ksiazkiewicz	Wlodzimierz Trzebiatowski
Stanislaw Leszczycki	Tadeusz Urbanski
Henryk Niewodniczanski	Tadeusz Wazewski

IV. Műszaki tudományos Tagozat

Rendes tagok:

Witold Budryk	Aleksander Kuprowski
Janusz Groszkowski	Bohdan Stefanowski
	Witold Wierzbicki

Levelező tagok:

Witold Biernawski	Bohdan Pniewski
Romuald Cebertowicz	Jerzy Skowronski
Edward Czetwertynski	Franciszek Szegalowski
Stanislaw Hempel	Robert Szevalska
Janusz Lech Jakubowski	Witold Szymanowski
Czeslaw Kanafojski	Pawel Szulkin
Waclaw Moszynski	Jan Zachwatowicz
Witold Nowacki	Waclaw Zenczykowski

A Lengyel Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjai:

Włodzimierz Antoniewicz	Edward Lipiński
Stefan Baley	Edmund Malinowski
Tadeusz Banachiewicz	Mieczysław Michalowicz
Kazimierz Bassalik	Tadeusz Milobedzki
Czesław Białobrzęski	Witold Minkiewicz
Michał Broszko	Zygmunt Moczański
Franciszek Bujak	Kazimierz Moszyński
Jan Bystrom	Witold Orłowski
Adolf Chybiński	Stanisław Pigon
Jan Czekanowski	Roman Prawochowski
Franciszek Czubański	Eugeniusz Romer
Szczesny Detloff lelkész.	Msciwój Semerau-Siemianowski
Antoni Bolesław Dobrowolski	Tadeusz Sinko
Władysław Dziewulski	Zygmunt Szymanowski
Stanisław Fryze	Rafał Taubenschlag
Romuald Gut	Stanisław Thugutt
Bolesław Hryniewiecki	Julian Tokarski
Józef Kostrzewski	Kazimierz Tyńniński
Jan Koszyc-Wilkiewicz	Stanisław Wedkiewicz
Wiktor Lampe	Kazimierz Zórawski
Anastyzy Landau	

KÖZLEMÉNY

a Tudományos Minősítő Bizottságtól

A Tudományos Minősítő Bizottság az 1951. évi 26. számú törvényerejű rendelet értelmében a következő aktív és nyugalmazott egyetemi tanárokat, valamint akadémiai kutatóintézeti vezetőket nyilvánította a tudományok doktorává, illetőleg kandidátusává:

Bóka Lászlót, Kardos Tibort, Förster Aurélt az irodalomtudomány doktorává, Barta Jánost, Sőtér Istvánt, Baróti Dezsőt, Koltay Kastner Jenőt, Juhász Gézát az irodalomtudomány kandidátusává ;

Melich Jánost, Mészöly Gedeont a nyelvészeti tudományok doktorává, Klemm I. Antalt, Zolnai Bélát, Laziczius Gyulát, Germanus Gyulát a nyelvészeti tudományok kandidátusává ;

Eckhart Ferencet, Polner Ödönt a jogi tudományok doktorává, Schultheisz Emilt, Bónis Györgyöt, Vas Tibort, Beér Jánost, Flachbart Ernőt, Beck Salamont, Irk Albertet, Martonyi Jánost, Móra Mihályt, Medve Zsigmondot a jogi tudományok kandidátusává ;

Nagy Tamást a közgazdasági tudományok kandidátusává ;

Tettamanti Bélát, Székács Imrénét, Várkonyi Dezsőt a neveléstudományok kandidátusává ;

Léderer Emmát, Domanovszky Sándort a történelemtudomány doktorává, Kassai Gézát, Zoványi Jenőt, Szabó Istvánt, Tóth Zoltánt, Geróné Fazekas Erzsébetet, Szabó Árpádot, Gunda Bélát, Tálasi Istvánt, Banner Jánost, Szilágyi Lórándot, Szabó Dezsőt, Kovács Ferencet a történelemtudomány kandidátusává ;

Bulla Bélát, Mendöl Tibort, Kádár Lászlót, Princz Gyulát a földrajzi tudományok kandidátusává ;

Oroszlán Zoltánt, Csányi Károlyt, Felvinczi-Takáts Zoltánt a művészet-történeti tudományok kandidátusává ;

Fejes Tóth Lászlót, Detre Lászlót, a matematikai tudományok doktorává, Kárteszi Ferencet, Gallai Tibort, Szentmártony Tibort a matematikai tudományok kandidátusává ;

Szalay Sándort a fizikai tudományok doktorává, Simonyi Károlyt, Kónya Albertet, Ribár Istvánt, Tarján Imrét, Lassovszky Károlyt a fizikai tudományok kandidátusává ;

Sárkány Sándort, Máthé Imrét, Hankó Bélát, Fehér Dánielt, Bartucz Lajost a biológiai tudományok doktorává, Gyórfy Barnát, Gerendás Mihályt, Greguss Pált, Andreánszky Gábort, Lengyel Gézá, Horváth Jánost a biológiai tudományok kandidátusává ;

Gömöri Pált, Huszák Istvánt, Horányi Bélát, Melczer Miklóst, Donhoffer Szilárdot, Fenyvessy Bélát, Jeney Endrét, Rauss Károlyt, Sebestyén Gyulát, Went Istvánt, Krompecher Istvánt, Kiss Ferencet, Haranghy Lászlót, Baló Józsefet, Kettesy Aladárt, Radnót Magdát, Frigyesi Józsefet, Balogh Károlyt, Hattyasy Dezsőt az orvostudományok doktorává, Hámori Arturt, Waltner Károlyt, Szodoray Lajost, Földvári Ferencet, Vályi-Nagy Tibort, Kesztyüs Lórándot, Sós Józsefet, Dabis Lászlót, Littmann Imrét, Schmidt Lajost, Bálint Pétert, ifj. Issekutz Bélát, Korpássy Bélát Romhányi Györgyöt, Batizfalvy Jánost, Petrányi Gyulát, Czoniczer Gábort, Fonet Bélát, Kulin Lászlót, Nyíró Gyulát Király Kálmánt, Rávnay Tamást, Méhes Gyulát, Vámosy Zoltánt, Karády Istvánt, Kun Lajost, Kanyó Bélát, Alföldy Zoltánt, Kováts Ferencet, Láng Imrét, Ladányi Józsat, Hedri Endrét, Jáki Gyulát, Rubányi Pált, Hüttl Tivadart, Jendrassik Lórándot, Gellért Albertet, Fazekas Gyulát, Beöthy Konrádot, Ratkóczy Nándort, Zoltán Imrét, Árvay Sándort, Lajos Lászlót, Kukán Ferencet, Horay Gusztávot, Nónay Tibort, Boros Bélát, Oravec Pált, Varga Gyulát, Zinner Nándort az orvostudományok kandidátusává ;

Csipke Zoltánt, Dávid Lajost, Mozsonyi Sándort a gyógyszerészeti tudományok kandidátusává ;

Németh Endrét, Cotel Ernót, Széki Jánost, Schleicher Aladárt, Pattantus Á. Gézá, Esztó Pétert, Kántás Károlyt, Korányi Imrét, Csonka Pált, Várarhelyi Bo' dicsárt, Heller Lászlót, Verebely Lászlót, Liska Józsefet, Pöschl Imrét a műszaki tudományok doktorává, Zí ahy Mártont, Komondy Zoltánt, Sályi Istvánt, Vörös Imrét, Jurek Aurélt, Zorkóczy Bélát, Tettamanti Jenőt, Pelikán Józsefet, Gábor Lászlót, Szilágyi Gyulát, Diószeghy Dánielt, Pattantus Á. Imrét, Kövesi Antalt, Macskásy Árpádot, Gruber Józsefet, Oltay Károlyt, Csanádi Györgyöt, Warga Lászlót, Perényi Imrét, Kardos Györgyöt, Boleman Gézá, Vágó Arturt, a műszaki tudományok kandidátusává.

Horusitzky Ferencet, Földvári Aladárt a föld- és ásványtani tudományok doktorává, Telegdy Róth Károlyt, Koch Sándort, Milasovszky Bélát, Mauritz Bélát a föld- és ásványtani tudományok kandidátusává ;

Cholnoky Lászlót, Proszta Jánost, Kiss Árpádot, Lengyel Bélát, Telegdy Kováts Lászlót, Vuk Mihályt a kémiai tudományok doktorává, Krámlí András, Szarvas Pált, Lányi Bélát, Imre Lajost, Kőszegi Dénest, Plank Jenőt, Romwalter Alfrédot, Schermann Vilmost, Sándor Zoltánt, Tankó Bélát a kémiai tudományok kandidátusává ;

Kolbay Károlyt, Surányi Jánost, Husz Bélát, Doby Gézá, di Gléria Jánost, Urbányi Lászlót, Csukás Zoltánt, Schandl Józsefet a mezőgazda-

sági tudományok doktorává, Mohácsi Mátyást, Keménesy Ernőt, Okályi Ivánt, Augustin Bélát, id. Manninger G. Adolfot, ifj. Manninger G. Adolfot, Kadosa Gyulát, Bokor Rezsőt, Herke Sándort, Kuthy Sándort, Horn Arturt, Ormos Imrét, Domonkos Jánost, Szabó Bélát, Proboeckai Endrét, Jeszenszky Árpádot, Requinyi Gézát, Bálint Andort, Gulyás Antalt, Olgyay Miklóst, Balás Gézát, Botvay Károlyt, Haracsi Lajost, Ballenegger Róbertot, Szelényi Ferencet, ifj. Fekete Zoltánt, Péter Károlyt a mezőgazdasági tudományok kandidátusává;

Kovács Jenőt, Sályi Gyulát, az állatorvosi-tudomány doktorává, Csiszár Vilmost, Guoth Gy. Endrét, Kovács Gyulát, Schwanner Jenőt, Szepeshelyi Andort az állatorvosi-tudomány kandidátusává nyilvánította.

TÁJÉKOZTATÓ JEGYZÉK

az Akadémiai Kiadó kiadásában április és május hónapban megjelent könyvekről és folyóiratokról:

A könyvek az Állami Könyvterjesztő Vállalat boltjaiban vásárolhatók meg. A folyóiratok Budapesten, a kiadóhivatalban, valamint az Akadémiai Könyvesboltban (Bp. Váci-utca 22).

Debrecenben a 277. sz. Áll. Könyvesboltban (Vöröshadsereg-útja 22.).

Szegeden a 204. sz. Áll. Könyvesboltban (Lenin-u. 16.).

Pécsen a 101. sz. Áll. Könyvesboltban (Széchenyi-tér 17.). vásárolhatók és fizethetők elő.

Külföldi címre előfizetéseket a KULTÚRA Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat (Bp., Rákóczi-út 5.) vesz fel.

KÖNYVEK :

<i>Borzók</i> : A magyar klasszika-filológiai irodalom bibliográfiája. (1926—1950)	60 Ft
<i>Knjezsa</i> : Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig	40 «
A magyar jakobinusok iratai. II. kötet (Összeállította: <i>Benda</i>)	140 «
<i>Fetich</i> : Régészeti tanulmányok a késői hún fémművesség történetéhez	90 «
<i>Visinszkij</i> : A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban	50 «
<i>Boncs-Brujevics</i> : Az elektroncső alkalmazása a fizikában	60 «
<i>Hromov</i> : A szinoptikus meteorológia alapjai	120 «
<i>Lobacevszkij</i> : Geometriai vizsgálatok párhuzamos egyenesekről	38 «
<i>Riesz—Sz. Nagy</i> : Leçons d'analyse fonctionelle	90 «
A Tihanyi Biológiai Intézet Évkönyve, 1951	—
<i>Bogárdi</i> : Korrelációs számítás a hidrológiában	50 «
<i>Inozemcev—Koskin</i> : Motorok égésfolyamatai	50 «
<i>Szádeczky-Kardoss</i> : Szénkőzettan	50 «

FOLYÓIRATOK :

Akadémiai Értesítő 490. sz.	IV. Osztály Közleményei III/1—2.
I. Osztály Közleményei I/3—4.	Acta Medica II/3—4, III/1.
Acta Orientalia I/2—3.	VI. Osztály Közleményei II/2—3.,
II. Osztály Közleményei (Ünnepi Hét)	II/4., III/1., IV/1.
Acta Archaeologica I/3—4.	Acta Technica II/2—4.
III. Osztály Közleményei II/1.	VIII. Osztály Közleményei I/1.
Acta Physica I/3.	Acta Veterinaria I/4.

HIBAIGAZÍTÁS.

Az Akadémiai Értesítő 1951. évi decemberi (490.) számában Bolyai János neve a 493. 501 és 523. oldalon helytelenül hosszú ó-val van írva.

TARTALOMJEGYZÉK

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája 1952. évi tudományos kutatási tervéről. Írta: A. V. Topcsijev akadémikus	97
Az 1952. évi Kossuth-díjak	117
Előadó ülés	133
Szabó Imre lev. tag beszámolója a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége küldöttségének a koreai baktériumháborúról szóló jelentéséről	135
Határozati javaslat	156
A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai az 1951. évi közgyűlés után	158
A Lengyel Tudományos Akadémia	165
Közlemény a Tudományos Minősítő Bizottságtól	169
Tájékoztató jegyzék az Akadémiai Kiadó kiadásában április és május hónapban meg- jelent könyvekről és folyóiratokról	172

СОДЕРЖАНИЕ

Академик А. В. ТОПЧИЕВ — О плане научно-исследовательских работ Академии наук ССР на 1952 год.	97
Премии имени Кошута за 1952 год	117
Заседание	133
Доклад члена-корреспондента АН Венгрии Имре Сабо о сообщении делегации Международного Союза Демократических Юристов о бактериологической войне в Корее	135
Резолюция	156
Устав Академии Наук Венгрии после общего собрания в 1951 году	158
О Польской Академии Наук	165
Сообщение Комитета по Присвоению Научных Званий	169
Ориентировочный список книг и журналов, вышедших в издании Академии Наук Венгрии в апреле и мае месяцах 1952 г.	172

Felelős szerkesztő : Erdey-Grúz Tibor

Technikai szerkesztő : Galambos Mihályné

Szerkesztőség : Budapest, V., Nádor-u. 12 Távbeszélő: 113-400

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-u. 21. Távbeszélő: 424-595

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 02-878-111-48

Kettősszám ára: 6 Ft.

Felelős kiadó: Erdey-Grúz Tibor

Akadémiai nyomda, Gerlóczy-u. 2. — 1914. — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

AKADÉMIAI
É R T E S Í T Ő

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI:

ERDEY-GRÚZ TIBOR
FŐTITKÁR

1952. JÚLIUS—AUGUSZTUS

LIX. KÖTET — 494. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1952.

Felelős szerkesztő : Erdey-Grúz Tibor

Technikai szerkesztő : Galambos Mihályné

Szerkesztőség : Budapest, V., Nádor-u. 12. Távbeszélő : 113-400

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-u. 21. Távbeszélő : 424-595

Egyes szám ára : 3 Ft.

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-48.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: ERDEY-GRÚZ TIBOR

LIX. KÖTET. 1952.

I.

AZ AKADÉMIA BELSŐ TAGJAI

(Az 1952. évi közgyűlés után)

Elnökség :

Elnök :

Rusznay István akadémikus

Alelnökök :

Gombás Pál akadémikus

Ligeti Lajos akadémikus

Főtitkár :

Erdey-Grúz Tibor akadémikus

Az elnökség tagjai :

Alexits György akadémikus

Hevesi Gyula lev. tag

Lukács György akadémikus

Molnár Erik akadémikus

Novobáczky Károly akadémikus

Straub F. Brunó akadémikus

Osztályelnökök :

Németh Gyula akadémikus (I. oszt.),

Fogarasi Béla akadémikus (II. oszt.),

Riesz Frigyes akadémikus (III. oszt.),

Soó Rezső akadémikus (IV. oszt.),

Id. Issekutz Béla akadémikus (V. oszt.),

Mihailich Győző akadémikus (VI. oszt.),

Schulek Elemér akadémikus (VII. oszt.),

Marek József akadémikus (VIII. oszt.).

Osztályvezetőségek :*I. osztály.*

Osztályelnök :

Németh Gyula akadémikus

Osztálytitkár :

Waldapfel József lev. tag

Osztályvezetőségi tagok :

Ligeti Lajos akadémikus (mint az
Elnökség tagja)
Pajs Dezső akadémikus
Szabolesi Bence lev. tag
Zsirai Miklós akadémikus

III. osztály.

Osztályelnök :

Riesz Frigyes akadémikus

Osztálytitkár :

Rényi Alfréd lev. tag

Osztályvezetőségi tagok :

Alexits György akadémikus (mint az
Elnökség tagja)
Budó Ágoston lev. tag
Gombás Pál akadémikus (mint az
Elnökség tagja)
Hajós György lev. tag
Jánossy Lajos akadémikus
Kovács István lev. tag
Novobátzky Károly akadémikus (mint az
Elnökség tagja)

V. osztály.

Osztályelnök :

Id. Issekutz Béla akadémikus

Osztálytitkár :

Törő Imre akadémikus

Osztályvezetőségi tagok :

Babics Antal akadémikus
Havas András lev. tag
Hetényi Géza akadémikus
Petényi Géza lev. tag
Rusznayk István akadémikus
(mint az Elnökség tagja)
Straub F. Brunó akadémikus
(mint az Elnökség tagja)

II. osztály.

Osztályelnök :

Fogarasi Béla akadémikus

Osztálytitkár :

—

Osztályvezetőségi tagok :

Andics Erzsébet akadémikus
Fülep Lajos lev. tag
Lukács György akadémikus
(mint az Elnökség tagja)
Mátrai László lev. tag
Molnár Erik akadémikus
Moravcsik Gyula akadémikus

IV. osztály.

Osztályelnök :

Soó Rezső akadémikus

Osztálytitkár :

Zólyomi Bálint lev. tag

Osztályvezetőségi tagok :

Ábrahám Ambrus lev. tag
Rapaics Rajmund lev. tag

VI. osztály.

Osztályelnök :

Mihailich Győző akadémikus

Osztálytitkár :

Hevesi Gyula lev. tag

Osztályvezetőségi tagok :

Geleji Sándor lev. tag
Gillemot László lev. tag
Osztrovszki György lev. tag
Rázsó Imre lev. tag
Vadász Elemér akadémikus

VII. osztály.

Osztályelnök :

Schulek Elemér akadémikus

Osztálytitkár :

Erdey László lev. tag

Osztályvezetőségi tagok :

Bognár Rezső lev. tag
 Erdey-Grúz Tibor akadémikus
 (mint az Elnökség tagja)
 Varga József akadémikus

VIII. osztály.

Osztályelnök :

Marek József akadémikus

Osztálytitkár :

Somos András lev. tag

Osztályvezetőségi tagok :

Manninger Rezső akadémikus
 Sedlmayr Kurt lev. tag

Osztályok :*I. osztály :*

(Nyelv- és irodalomtudományok osztálya)

Tiszteleti tag :

Révai József

Rendes tagok :

Bárczi Géza
 Horváth János
 Knieszsa István
 Kodály Zoltán
 Ligeti Lajos
 Németh Gyula

Pais Dezső
 Trencsényi Waldapfel Imre
 Túróczi-Trostler József
 Voinovich Géza
 Zsirai Miklós

Levelező tagok :

Beke Ödön
 Fekete Lajos
 Gyóni Mátyás
 Hadrovics László
 Lakó György

Marót Károly
 Szabolesi Bence
 Tamás Lajos
 Tolnai Gábor
 Waldapfel József

II. osztály :

(Társadalmi-történeti tudományok osztálya)

Rendes tagok :

Andics Erzsébet
 Bolgár Elek
 Buza László
 Fogarasi Béla
 Lukács György

Molnár Erik
 Moravcsik Gyula
 Révész Imre
 Szekfű Gyula
 Szladits Károly

Levelező tagok :

Ember Győző
 Erdei Ferenc
 Fülep Lajos
 Marton Géza
 Mátrai László

Nagy Imre
 Nizsalovszky Endre
 Ortutay Gyula
 Szabó Imre
 Szász István

III. osztály:

(Matematikai és fizikai tudományok osztálya)

Tiszteleti tag:

Hevesi Gyula

Rendes tagok:

Alexits György	Jánossy Lajos
Egerváry Jenő	Novobátzky Károly
Fejér Lipót	Riesz Frigyes
Gombás Pál	Szökefalvi-Nagy Gyula

Levelező tagok:

Budó Ágoston	Rédei László
Gyulai Zoltán	Rényi Alfréd
Hajós György	Selényi Pál
Jordan Károly	Szökefalvi-Nagy Béla
Kalmár László	Turán Pál
Kovács István	Varga Ottó

IV. osztály:

(Biológiai tudományok osztálya)

Rendes tagok:

Jávorka Sándor	Soó Rezső
----------------	-----------

Levelező tagok:

Ábrahám Ambrus	Maucha Rezső
Dudich Endre	Rapaics Rajmund
Gimesi Nándor	Zólyomi Bálint

V. osztály:

(Orvosi tudományok osztálya)

Rendes tagok:

Babics Antal	Jancsó Miklós
Ernst Jenő	Rusznayk István
Haynal Imre	Straub F. Brunó
Hetényi Géza	Törő Imre
id. Issekutz Béla	

Levelező tagok:

Entz Béla	Környei István
Geges Kiss Pál	Lissák Kálmán
Havas András	Petényi Géza
Ivánovics György	Rajka Ödön
Kellner Béla	Szentágothai János
Kerpel-Fronius Ödön	Szörényi Imre

VI. osztály:

(Műszaki tudományok osztálya)

Tiszteleti tag:

Gerő Ernő

Rendes tagok:

Mihailich Győző	Vendel Miklós
Szádeczky-Kardoss Elemér	Vendl Aladár
Tárczy-Hornoch Antal	Verő József
Vadász Elemér	

Levelező tagok:

Barta István	Major Máté
Bíró Ferenc	Mosonyi Emil
Bognár Géza	Osztrovszki György
Borbély Samu	Ratkovszky Ferenc
Geleji Sándor	Rázsó Imre
Gillemot László	Széchy Károly
Hevesi Gyula	Tarján Gusztáv
Kovács K. Pál	Winter Ernő

VII. osztály:

(Vegyészeti tudományok osztálya)

Rendes tagok:

Bruckner Győző	Schulek Elemér
Buzágh Aladár	Varga József
Csűrös Zoltán	Zemplén Géza
Erdey-Grúz Tibor	

Levelező tagok:

Bognár Rezső	Müller Sándor
Erdey László	Schay Géza
Fodor Gábor	Szabó Zoltán
Freund Mihály	Vargha László
Gerecs Árpád	

VIII. osztály:

(Agrártudományok osztálya)

Rendes tagok:

Kotlán Sándor	Mócsy János
Manninger Rezső	Zimmermann Ágoston
Marek József	

Levelező tagok:

Fekete Zoltán	Sedlmayr Kurt
Kreybig Lajos	Somos András

AZ 1952. ÉVI NAGYGYŰLÉS

A Magyar Tudományos Akadémia tavalyi nagygyűlése tudományos életünk fejlődésének minden eddiginél nagyobb szabású, átfogó seregszemléje volt. Az akkori nagygyűlés tanulságaként megállapíthattuk, hogy tudományos életünk fejlődésében messze túlszárnyalta mindazt, amivel a kapitalista Magyarország tudománya dicsekedhetett és a beszámolók alapján leszögezhetjük, hogy a Párt útmutatásait követve előrehaladtunk a magyar tudomány további gyors fellendülése, alapvető szervezeti-személyi és tárgyi feltételeinek megteremtésében. Ezzel az értékeléssel egyetértettek nagygyűlésünk szovjet és egyéb külföldi vendégei is. Ugyanekkor azonban a tavalyi nagygyűlés tudományos életünk számos hiányosságára is rávilágított. Nyilvánvalóvá vált többek között, hogy az egészséges és gyors fejlődés egyik legnagyobb akadályá ma a tudomány elvi kérdéseiben való kellő elmélyülés hiánya, a felmerülő jelentős ideológiai kérdések tisztázásától való húzódozás, a tudományos vitaszellem elégtelensége, a bírálat és önbírálat kialakulásának túl lassú üteme. Az élenjáró szovjet tudomány példája, de most már saját tapasztalataink is bizonyítják, hogy e hiányosságok felszámolása nélkül tudományunk nem oldhatja meg az előtte álló hatalmas feladatokat.

Az Akadémia elnöksége e megállapítások alapján igyekezett helyes irányban fejleszteni, elmélyíteni tudományos irányító munkáját. Így pl. számos tudományágban már meghatároztuk, melyek azok a legfontosabb, tudományunk, népgazdaságunk és kulturális életünk fejlődése szempontjából legjelentősebb kutatási témák, amelyek megoldásának irányításával és ellenőrzésével maga az Akadémia folyamatosan és közvetlenül kíván foglalkozni. Ugyancsak megkezdte az Akadémia elnöksége az egyes tudományágak és tudományos intézmények munkájának megvitatását. Mindazonáltal Akadémiánk ezirányú tevékenysége még mindig nem kielégítő, bár remélhető, hogy a most megtartott nagygyűlésnek e téren ösztönző hatása lesz.

Az 1952. évi nagygyűlés előkészítése során az Akadémia elnöksége e megállapítások alapján és a mult nagygyűlés óta eltelt rövid idő figyelembevételével, úgy határozott, hogy az idén kisebb méretű nagygyűlést tartunk, amelyen azonban igyekszünk biztosítani, hogy az előadók a tudományos dolgozók széles rétegeit érdeklő elvi jelentőségű kérdéseket vessenek fel és vitassanak meg. A nagygyűlés eredményei megmutatták, hogy ez a célkitűzés alapjában véve helyes volt. Ugyanakkor azonban bebizonyult, hogy az Akadémia elnöksége nem becsülte fel kellőképpen a nagygyűlés jelentőségét, tudósaink vitakészségét és szakembereink érdeklődését, ha valóban égető problémák kerülnek napirendre. Az elnökség e téves felfogása kihatott a nagygyűlés előkészítésének szervezeti, agitációs és propaganda munkájára egyaránt és

nem kétséges, hogy ha az elnökség realisabb, optimistább módon mérte volna fel a lehetőségeket, akkor nagygyűlésünk még nagyobb eredményeket hozott volna.

Az Akadémia osztályai többségükben jól készítették elő a nagygyűlés üléseit. Ugyanekkor az ő munkájukra is kihatott az elnökség hibás értékelése, ami főleg úgy mutatkozott meg, hogy a nagygyűlés programját az osztályvezetőségek nem ismertették idejekorán és nem vitatták meg kellőképpen az osztályok tagjaival. Különösen gyenge volt az előkészítés a Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályán, ahol későn határozták meg az előadás témáját, későn kérték fel az előadót, és nem tervezték meg kellőképpen a rendezvény menetét. Igen alaposan készítette elő ülését a Műszaki Tudományok Osztálya és a gondos szervezőmunka is hozzájárult az osztályülések komoly sikeréhez.

Legnagyobb érdeklődés a Műszaki Tudományok Osztályának és a Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának rendezvényei iránt mutatkozott. A Műszaki Tudományok Osztálya igen helyesen választott, amikor napirendre tűzte a nagyvasutak 50 periódusú villamosításának kérdését. Hazánk nagy tudósa, Kandó Kálmán volt az, aki először dolgozta ki a nagyvasutak villamosításának azt a technikáját, amelyet a világ szakemberei ma is egyik legjobb rendszernek tartanak, és a Kandó-rendszerű berendezések ipari exportjaink jelentős hányadát teszik ki. Különösen fontos a vasutak villamosításának kérdéseit részletesen megvitatni öt éves tervünk jelen szakaszában, amikor ezek a munkálatok közlekedésügyünk fejlesztésének homlokterében állanak. Még nagyobb érdeklődés kísérte a Műszaki Tudományok Osztályának másik ülését, melyen Verő József akadémikus kritikailag értékelte a nagyszilárdságú öntöttvasak előállítására irányuló kutatások menetét. A Vaskutató Intézetben Frank László Kossuth-díjas kutatómérnök vezetésével már jóideje folynak kísérletek olyan nagyszilárdságú öntöttvasak előállítására, amelyek pótolnák a drága acélt a szerkezetek egész soránál. Verő József Kossuth-díjas akadémikus előadásában hiányolta, hogy a Vaskutató munkatársai kísérleteik során nem hasznosították megfelelően a rendelkezésükre álló és általuk ismert szovjet szakirodalmat, és ezért sok olyan kísérletet végeztek, amely a szovjet tapasztalatok kellő figyelembe vétele mellett nem lett volna szükséges. Ugyanakkor a vizsgálatoknak az a módszere, amelyet az intézet kutatói választottak, a költséges kísérletek hosszú sorozata ellenére, sem vezetett kellő eredményre. Verő akadémikus előadásának befejező részében részletesen jelölte meg a nagyszilárdságú öntöttvasak előállítására irányuló kutatások jövőjének vonatkozó javaslatait. Verő akadémikus előadása nyomán több órás élénk vita alakult ki, amelyben felszólalt Frank László kutatómérnök és a tudományos kutatók mellett nagy számban szóltak hozzá az üzemek gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező szakemberei is. A vita eredményeit az elnöklő Hevesi Gyula lev. tag foglalta össze, aki megállapította, hogy az ülés szak előbbrevítte a népgazdaság és műszaki haladás szempontjából rendkívül fontos megvitatott problémát az ipari megvalósítás felé, és ugyanakkor jól demonstrálta az elméletnek és az üzemi gyakorlatnak egymásrataltságát. Az ülés a vitaszellem kibontakozása terén is jelentős haladást mutatott. Hevesi Gyula a továbbiakban kiemelte, hogy igen érdekes, sokoldalú és konkrét volt az elhangzott kritika, amely elvileg is alátámasztotta a kritika szükségességét, de hiányzott az önkritika, amely pedig éppen olyan lényeges és fontos a tudományos vitában, mint maga a

bírálat. Különösen hiányzott az önkritika Frank László kutatómérnök felszólalásából, aki ha több önkritikával nézte volna saját munkáját, tárgyilagossabban tudta volna bírálni Verő akadémikus előadását. Hiányzott azonban az önkritika a másik oldalon is, amire pedig az Akadémia részéről is szükség van, mivel másfél, vagy két éven keresztül ilyen fontos kérdésben kutatások folyhattak, amelyekről csak most nyert megállapítást, hogy tévesek és helytelenek voltak. Ez nemcsak a Vaskohászati Bizottság hibája volt, hanem a Műszaki Osztály titkárságának és osztályvezetőségének is, mivel nem helyeztek elegendő súlyt arra, hogy a bizottságok teljes mértékben lássák a felelősséget, amely az egész országban folyó kutató munkáért rájuk hárul. Hevesi Gyula végül rámutatott a jövő legfontosabb teendőire.

A Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának ülésén Fogarasi Béla akadémikus tartott előadást a »Fizikai idealizmus bírálata« címmel. Ez az előadás újszerű és előremutató kezdeményezés volt tudományos életünkben, amennyiben hazánkban először történt kísérlet arra, hogy filozófusaink a modern természettudományok egyes konkrét problémáira alkalmazzák a dialektikus-materializmus tanításait. Ilyen előadás napirendre tűzése különösen jó példája a különböző osztályok közötti tudományos együttműködés azon formájának, amelyet kívánatos a jövőben továbbfejleszteni. Az előadás anyagát fizikusok és matematikusok igen értékes hozzászólásai egészítették ki.

A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának ülésén két előadás hangzott el. Ligeti Lajos akadémikus Afganisztán mongol és török nyelveire vonatkozó vizsgálatáról számolt be. Sajnálatos, hogy az előadáshoz a jelenlévők közül senki nem szólt hozzá. Ez részben a rendezés hibája, részben pedig annak tulajdonítható, hogy bár az előadó igen nagy és érdekes tényanyagot ismertetett, nem törekedett általános következtetések levonására és a hallgatóság nehezen értette meg az előadás elvi gondolatmenetét. Sokkal nagyobb érdeklődés kísérte Tolnai Gábor lev. tag előadását a magyar felvilágosodás irodalmának előzményeiről. Az előadó alaposan ismertette a kor történelmi körülményeit és értékes kísérletet tett az eddignél megalapozottabb periodizáció bevezetésére, amely azonban az előadást követő élénk vita során ellenzetésekre ütközött. A hozzászólások közül különösen érdekes volt Révész Imre akadémikus felszólalása a protestáns egyházi reakcióról a XVIII. századbeli Magyarországon.

Komoly tudományos eredményként értékelhetjük a Biológiai Tudományok Osztályának ülészakát is. Ábrahám Ambrus lev. tag »Vérnyomás és periférikus idegrendszer« c. előadásában részletesen ismertette azt a gazdag tényanyagot, amelyet többévi kutatásai során gyűjtött össze. Az ezt követő előadásban Zólyomi Bálint lev. tag Magyarország növénytakarójának fejlődéstörténetét tárgyalta az utolsó jégkorszaktól és számos rendkívül érdekes eredményt ismertetett, melyet új, eredeti módon alkalmazott módszerével ért el. Előadásában igen helyes kezdeményezés volt, hogy befejezésüként saját maga vetette fel azokat a problémákat, amelyeket az előadás kapcsán véleménye szerint meg kellett vitatni. Az előadást éppen ennek, valamint természetesen értékes anyagának következtében élénk vita követte.

A vita tekintetében igen értékes volt az Agrártudományok Osztályának ülése is. Kolbai Károly egyetemi tanár a magas terméshozamok elérésének módszereiről tartott előadást, melyben nagyszámú agrotechnikai eljárást sorolt fel. Az előadást követő vitának igen érdekes és egészséges irányt adott

Potapov szovjet professzor felszólalása a magas terméseredmények elérésének biológiai módszereiről és a biológiai tudomány egyes mai problémáiról. A felszólalásban kutatóink és gyakorlati szakembereink számára újszerű módon világította meg a biológiai kutatás felbecsülhetetlen jelentőségét, a mezőgazdaság magasabb színvonalának biztosításában. A kiterjedt vita hiányossága volt, hogy nem hangzott el elég hozzászólás a jelenlevő gyakorlati szakemberek részéről.

A Kémiai Tudományok Osztályának ülésén Csűrös Zoltán akadémikus tartott előadást a heterogén katalitikus folyamatokról. Csűrös akadémikus előadásában igen nagy anyagot ismertetett, azonban csaknem kizárólag a kísérleti tények összeállítására szorítkozott és nem fejtette ki kellőképp a megfigyelt jelenségek összefüggéseit, elméleti értelmezését. Az előadást követő vita részben rámutatott e hiányosságra, de kiemelte a vizsgálatok gyakorlati jelentőségét is.

Bizonyos közömbösség mutatkozott a kísérleti adatok elméleti feldolgozásával szemben az Orvostudományok Osztályának tudományos ülésén. Baló József egyetemi tanárnak az arterioscleroziszról szóló előadása tartalmazott olyan tételeket, amelyekkel a jelenlevők közül többen nem értettek egyet, de ezek a nézeteltérések a vitában nem érvényesültek.

Kevésbé sikerült a Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának vitaülése a matematika elvi alapjairól. Kalmár László lev. tag nem elég gondosan előkészített bevezető előadása túl tág problémakört vetett fel, és a hozzászólások nem kapcsolódtak szervesen egymáshoz. Az ülés nem érte el célját, mert a vitára bocsájtott kérdések egyikében sem alakult ki határozott tudományos közvélemény.

Az osztályok tudományos üléseinek legnagyobb pozitívuma kétségkívül az, hogy megindult az egészséges és tudományos életünk további gyors fejlődése szempontjából nélkülözhetetlen vitaszellem kialakulása. Ez a szellem, amely a tudomány haladásának rendkívül fontos tényezője, hazánkban az imperializmus tudománypolitikájának következtében elsorvadt és a felszabadulás utáni első években szinte ismeretlen volt. A Szovjetunió élenjáró tudományos életének példája, valamint saját ujjászülető tudományunk fejlődésének szükségletei készítették tudósainkat arra, hogy megkezdjék egymás műveinek, eredményeinek, előadásainak megbíráását, és kívánatosnak tartásák a különböző tudományos vélemények szabad vitában való harcát. Tudományos vitáink természetesen csak kezdetleges fokon állnak. A nagygyűlés legjelentősebb vitájában, a nagyszilárdságú öntöttvasak kérdéséről rendezett ülésen sem bontakozott ki például a fejlettebb tudományos viták elengedhetetlen tényezője: az őszinte, nyílt és bátor önbírálat. Mindamellet azonban megtettük a kezdő lépéseket és ilyen jelentős kérdésben még a kezdő lépések megtétele is komoly pozitívumnak számít.

A nagygyűlésnek a tudományos osztályok zárt ülésein, valamint a közgyűlésen is szembetűnő jellegzetessége volt az Akadémia tagjainak az eddiginél fokozottabb aktivitása, érdeklődése az Akadémia és tudományos életünk ügyei iránt és igénye, hogy ezen ügyek intézésében és vezetésében nagyobb mértékben vehessék ki részüket. Ennek legfontosabb eszközei a tudományos osztályok zárt ülései kell, hogy legyenek, amelyeket a jövőben gyakrabban, rendszeres időközökben, de legalább negyedévenként egyszer kell megtartani.

Az 1951. évi nagygyűlés óta eltelt időszak eredményeit, valamint az 1952. évi nagygyűlés munkáját az Akadémia CXII. közgyűlése vitatta meg. A közgyűlésen az Akadémia tagjai határozatot fogadtak el, amelyben követelték Jacques Duclos és André Stil, valamint a többi letartóztatott francia hazafi azonnali szabadonbocsájtását. Ezután a közgyűlés meghallgatta a főtitkár beszámolóját, amelyet élénk vita követett. Ez a vita is mutatta, hogy az Akadémia tagjai egyre inkább átérzik felelősségüket, felismerik, hogy az ország egész tudományos életének gazdái, készek felvetni és megoldani a tudomány fejlesztésének bonyolult általános problémáit is. A közgyűlés végül határozati javaslatot fogadott el, amelyben konkrét formában állapította meg a legközelebbi nagygyűlésig terjedő időszak legfontosabb feladatait, majd megválasztotta a lejárt elnökségi tisztségek betöltésére javasolt akadémikusokat.

Mindezek alapján joggal állapíthatjuk meg, hogy az 1952. évi nagygyűlés tudósaink nagyfokú érdeklődése és aktivitása következtében komoly eseménye volt tudományos életünknek ; jelentős állomás, mely meghatározta fejlődésünk útját és feladatainkat az 1953. évi nagygyűlésig, amely remélhetőleg már az egyértelműen szocialista és szilárdan a dialektikus materializmus alapján álló magyar tudománynak lesz az eddigieknél is jelentősebb sereg-szemléje.

I.

CXI. NAGYGYŰLÉS

A Magyar Tudományos Akadémia 1952. május hó 28—31. között tartotta meg CXI. Nagygyűlését. A Nagygyűlés keretében az Akadémia osztályai nyílt és zárt osztályüléseket tartottak.

Az osztályülések anyagát az Osztályközlemények ismertetik.

A Nagygyűlés május 31.-én az évi rendes közgyűléssel zárult.

II.

CXI. NAGYGYŰLÉS

A Magyar Tudományos Akadémia évi rendes közgyűlése.

*A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége 1952. május 31-re össze-
hívta az évi rendes közgyűlést a következő napirenddel:*

1. *Elnöki megnyitó.*
2. *Jelölőbizottság kiküldése az alapszabály értelmében lejáró tisztségek betöltésére.*
3. *A főtitkár beszámolója.*
4. *A főtitkári beszámoló megvitatása.*
5. *A lejárt elnökségi tisztségek betöltése választással.*
6. *Indítványok.*

Jegyzőkönyv

Jelen voltak: *Bárczi Géza, Kniezsa István, Ligeti Lajos, Németh Gyula, Pais Dezső, Trencsényi Waldapfel Imre, Turóczi-Trostler József, Voinovich Géza, Zsirai Miklós, Andics Erzsébet, Buza László, Fogarasi Béla, Lukács György, Molnár Erik, Moravcsik Gyula, Révész Imre, Szladits Károly, Alexits György, Egerváry Jenő, Fejér Lipót, Gombás Pál, Jánossy Lajos, Novobátczy Károly, Riesz Frigyes, Jávorka Sándor, Soó Rezső, Ernst Jenő, Hetényi Géza, Rusznyák István, Straub F. Brunó, Mihailich Győző, Szádeczki-Kardos Elemér, Vadász Elemér, Vendl Aladár, Verő József, Bruckner Győző, Buzágh Aladár, Csürös Zoltán, Erdey-Gruz Tibor, Schulek Elemér, Varga József, Manninger Rezső, Mócsy János, Zimmermann Ágoston* akadémikusok,

Beke Ödön, Fekete Lajos, Gyóni Mátyás, Hadrovits László, Lakó György, Marót Károly, Szabolcsi Bence, Tamás Lajos, Tolnai Gábor, Waldapfel József, Ember Győző, Fülep Lajos, Mátrai László, Marton Géza, Nizsalovszky Endre, Szabó Imre, Szászy István, Gyulai Zoltán, Hajós György, Jordan Károly, Kalmár László, Kovács István, Rényi Alfréd, Selényi Pál, Szőkefalvi Nagy Béla, Varga Ottó, Ábrahám Ambrus, Dudich Endre, Maucha Rezső, Rapaics Raimund, Zólyomi Bálint, Havas András, Ivanovics György, Kellner Béla, Kerpel Fronius Ödön, Környei István, Lissák Kálmán, Petényi Géza, Rajka Ödön, Szentágotthai János, Barta István, Bognár Géza, Borbély Samu, Geleji Sándor, Gillemot László, Hevesi Gyula, Kovács Károly Pál, Major Máté, Mosonyi Emil, Ratkovszki Ferenc, Rázsó Imre, Tarján Gusztáv, Winter Ernő, Bognár Rezső,

Erdei László, Fodor Gábor, Freund Mihály, Gerecs Árpád, Müller Sándor, Schay Géza, Szabó Zoltán, Vargha László, Kreybig Lajos, Sedlmayr Kurt, Somos András lev. tagok.

1. Elnöki megnyitó

Rusznayák István elnök a közgyűlést megnyitja. Megállapítja, hogy 44 szavazatra jogosult tag van jelen, tehát több, mint a határozatképességhez szükséges 30, ezért kimondja a közgyűlés határozatképességét. A közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Egerváry Jenő akademikust és Tolnai Gábor lev. tagot.

Jelenti az Akadémiának, hogy a mult közgyűlés óta meghalt az Akadémia 2 rendes tagja Láng Nándor és Gele József akadémikus. (Az Akadémia tagjai helyükről felállva fejezik ki kegyeletüket az elhunytak iránt.)

Elnök ezután a következőket mondja :

Úgy vélem, Akadémiánk közgyűlése nem térhet rá napirendjének tárgyalására anélkül, hogy előbb kifejezné felháborodását azok ellen a fasiszta, jogtipró, provokációs intézkedések ellen, amelyeket a francia kormány a napokban foganatosított a francia nép két kiváló képviselője ellen. Javaslom, hogy félreérthetetlenül hozzuk tudomására a francia kormánynak, hogy mi, magyar tudósok egy emberként tiltakozunk az emberi jogok és a szabadság eszméinek meggyalázása ellen és ezért indítványozom, hogy fogadjuk el a következő határozatot :

Határozati javaslat

A Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése, a magyar tudományos élet legfelsőbb fóruma, mély felháborodással tiltakozik a francia kormány terrorisztikus intézkedései ellen, melyek során most letartóztatták Jacques Duclost, Franciaország legnagyobb pártjának titkárát.

Már jó ideje növekvő aggodalommal tölt el bennünket, hogy Franciaország kormánya egyre inkább semmibe veszi még azokat a polgári szabadságjogokat is, amelyeknek első klasszikus megfogalmazásai éppen Franciaországban születtek. Franciaország, amely a történelem folyamán oly sokszor állt a szabadságért folytatott harc első soraiban és amelynek zseniális tudósai és kiváló írói ragyogó fejezeteket írtak a kultúra történetébe, most a tudósok és írók üldözésének, a nép elnyomatásának országává vált.

Jacques Duclos letartóztatása nélkülöz minden jogi alapot és a jogszerű államrend fogalmának kicsúfolása. Élénken él emlékezetünkben, hogy Hitler is azzal kezdte véres diktatúrájának kiépítését, hogy a jog és szabadság, a demokrácia elveinek semmibevételével letartóztatta a haladó gondolat vezetőit. Ezúttal azonban biztosak vagyunk benne, hogy az amerikai imperialisták és francia csatlósai nem fognak győzedelmeskedni a francia nép felett és ezért a világ minden becsületes, demokratikus érzésű emberével együtt felszólítjuk Franciaország Kormányát, haladéktalanul bocsássa szabadon a béke és szabadságharcosát, Jacques Duclost és vele együtt az ugyancsak joggatlanul letartóztatott André Stilt, a kiváló író.

A magyar tudósok tisztelettel és rokonszenvvel kísérik figyelemmel a francia nép harcát szabadságáért és függetlenségéért és biztosak abban, hogy az egyszerű emberek százmillióinak békeakarata győzedelmeskedni fog a III. világháborút előkészítő imperialisták bűnös szándékai felett.

Elnök ezután felteszi a kérdést, kíván-e az Akadémia tagjai közül valaki a beterjesztett határozati javaslatához hozzászólni.

Szabolcsi Bence lev. tag :

A magyar szellemi élet minden munkása, haladó értelmiségünk minden tagja : tudós és művész, író és pedagógus egyaránt megdöbbenve és felháborodással értesült a francia szabadságmozgalom vezető egyéniségeinek, Jacques Duclos-nak és André Stil-nek letartóztatásáról. Égető, arcpirító sérelmet érzünk ebben az erőszakosságban, sérelmét a szellemi munkának, a felelőséges emberi állásfoglalásnak, az elemi szabadságjogoknak. De ezen túl : fenyegető válságát látjuk benne egy egész nagymultú, nemes és gazdag nemzeti kultúrának, mely az emberiséget oly sok világitó értékkel ajándékozta meg.

Lehetetlen, hogy az a Franciaország, mely egykor kibontotta a polgári szabadság forradalmi zászlaját és a multban számtalan hőst adta az emberi méltóságért és öntudatért folyó hatalmas küzdelemnek, rá ne eszméljen : legjobb fiainak elnémitésán keresztül az ő tulajdon jobbik énjének, igazi lelkiismeretének megfojtására vonulnak fel itt a legsötétebb erők. És lehetetlen, hogy a francia nép, amelyet oly hagyományos testvéri közelségben érzünk magunkhoz, a francia nép, amelynek jövőndő sorsa itt, ebben a hősiességben, élet-halál választóján dől el s melynek öntudata ott világit az üldözött szabadságharcosokban, ki ne vívja velük és mögöttük a maga új, igazi szabadságát, a maga eljövendő emberibb világát, a független, szocialista Franciaországot.

Hevesi Gyula lev. tag :

Tisztelt Közgyűlés !

Jacques Duclosnak, a francia dolgozó nép és a béke megvédéséért folyó világháború törhetetlen előharcosának a letartóztatása arcátlan kihívást jelent a világ minden békeszerető népe és az egész haladó emberiség ellen. Vakmerő fenyegetés ez a hős szovjet nép által megsemmisített hitleri fasizmus feltámasztására, amire örült világuralmi céljai megvalósítása érdekében az amerikai imperializmus, Pinay-tól Adenauerig és Titóig megvásárolt hazaárulók segítségével egyre szemérmetlenebbül törekszik mindenütt, ameddig csak elér pénzeszsákjai hatalma. Az a körülmény, hogy ezt a gyalázatos gaztettet éppen Ridgwaynek, az amerikai baktériumgengszternek a francia tömegek felháborodásával szemben való védelmére és nyilvánvaló parancsára követték el, még külön is kihívást jelent a tudomány dolgozóinak felé, annak a tudománynak a dolgozóinak felé, amely hivatását az emberiség jólétének és kultúrájának emelésében, nem pedig lerombolásában és megsemmisítésében látja. A felszabadult magyar tudomány a haladást, a kultúrát, a szocializmus építését szolgálja és ennek a célnak a szolgálatában jutottak tudósaink az alkotó és kutatómunka olyan szabadságához és korlátlan lehetőségéhez, amely azelőtt elképzelhető sem lett volna. A magyar tudósok az emberi életnek szebbé, jobbá és hosszabbá tételére törekszenek ; nem akarnak és nem is fognak soha halálhozó baktériumgyártókká és tömeggyilkos atom-

iparosokká züllen. Ezért a legnagyobb rokonszenvvel kísérik a francia nép harcát, amelyet Duclós-val az élen az imperialista betolakodók ellen folytat és legerélyesebb tiltakozással csatlakoznak Jacques Duclós azonnali szabadonbocsájtását követelő világmozgalomhoz. Biztosíthatjuk a francia népet arról is, hogy a tudományos alkotó és építőmunka még fokozottabb kifejlesztésével mindent megteszünk, hogy a béke hatalmas tábora az amerikai imperializmus számára bevehetetlen várrá erősödjék.

Több hozzászólás nem lévén Elnök felteszi a kérdést, hogy a közgyűlés elfogadja-e a határozati javaslatot. Megállapítja a megejtett szavazás alapján, hogy a Magyar Tudományos Akadémia CXII. Közgyűlése egyhangúan elfogadta a határozati javaslatot és bejelenti, hogy annak szövegét táviratban közli a Francia Köztársaság budapesti követségével.

2. Jelölőbizottság kiküldése az alapszabály értelmében lejáró tisztségek betöltésére

Rusznák István elnök az alapszabályok értelmében lejáró tisztségek betöltésére jelölőbizottság kiküldésére tesz javaslatot. Indítványozza, hogy a bizottság tagjai Bognár Rezső, Bruckner Győző, Ernst Jenő, Hetényi Géza és Szádeczky-Kardoss Elemér tagtársak legyenek.

A megejtett szavazás alapján megállapítja, hogy a közgyűlés a javaslatot elfogadta és felkéri a jelölőbizottság tagjait, hogy javaslataikat készítsék elő.

3. A főtitkár beszámolója

Erdey-Grúz Tibor főtitkár :

Tisztelt Közgyűlés !

Akadémiánk legutóbbi közgyűlése óta nem egészen fél év telt el s így a főtitkári beszámoló a szokásos egy évnél lényegesen rövidebb időre vonatkozik. Ebből természetszerűleg folyik, hogy rövidebb idő eredményeiről számolhatok csak be s a mult közgyűlés óta eltelt öt hónap alatt nem volt lehetséges az akkor kitűzött feladatok valamennyiének megvalósítása. Az elmúlt évek tapasztalatai azonban mégis arra készítettek, hogy ne várjuk meg az egy évet, mert nem mutatkozott szerencsésnek télen és az egyetemi tanévvel párhuzamosan tartani az Akadémia közgyűlését. Ezért a jövőben tavasszal kívánjuk tartani az Akadémia alapszabályszerű nagygyűlését és közgyűlését, lehetőleg az egyetemi előadások befejezése után és a fővizsgaidény megkezdése előtt.

A mult közgyűlés óta tovább folyt a haladó országokban az építőmunka. A Szovjetunióban a kommunizmus nagy építkezései rohamosan tökéletesedő technikával fokozódó ütemben folynak. Elkészült a cimljanszki tenger duzzasztógátja és a hozzákapcsolódó erőmű, befejezték a Volga-Don hajózható csatorna földmunkáinak zömét és nemsokára átadják e hatalmas alkotást a hajóforgalomnak. A nagy építkezések következtében már az idén hatalmas területeken térhetnek át a belterjes öntözéses gazdálkodásra. Moszkva felett a Lenin-hegyen az utolsó simításokat végzik a Lomonoszov egyetem hatalmas épületén, a szovjet tudomány e pompás palotáján.

A szovjet rendszer és a nép erkölcsi és politikai egysége, valamint lángoló hazafisága lehetővé tette a műszaki és természettudományok, továbbá a többi tudományágak hatalmas méretű fejlődését, aminek következménye a Szovjetunióban a munka termelékenységének páratlan megnövekedése. A Szovjetunió munkássága, kolhoz- és szovhozparasztsága, valamint a szovjet értelmiség a szocialista gazdasági rend vitathatatlan fölényének adták újabb bizonyítékát, amikor lehetővé tették, hogy néhány héttel ezelőtt — a Nagy Honvédő Háború óta ötödször — szállítsák le a fogyasztási cikkek árát. A négy előző árleszállítás máris több mint 300 milliárd rubel megtakarítást jelentett a dolgozóknak, a mostani árleszállítás következtében pedig további 10–30 %-al olcsóbbodott a tömegfogyasztási cikkek és élelmiszerek ára.

A Szovjetunió világra szóló népgazdasági sikereivel együttjárt a tudomány és a kultúra páratlan fellendülése is. Az ez évben Sztálin-díjjal jutalmazott tudományos eredmények felölelték a társadalom és természettudományok minden ágát. A szovjet tudósok megoldották az atomenergia békés felhasználásának és az atomfegyver készítésének bonyolult kérdését, jelentős új eredményeket értek el a kozmikus sugarak megismerésében, a kristályszerkezetek feltárásában, az automatizálás terén, felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a kommunizmus nagy építkezéseihez, nagy eredményeket értek el a biológiai tudományok, az orvostudomány nagy horderejű elvi kérdéseinek tisztázásában, és Sztálin elvtársnak a nyelvtudományról szóló zseniális tanításai alapján sikeresen végrehajtották a nyelv és irodalomtudományok, a társadalmi és történeti tudományok terén folyó kutatások új alapokra helyezését és helyes irányba való terelését. A szovjet tudósok emellett, hogy megvitatták a tudomány olyan elvi kérdéseit, mint pl. a szerves kémia területén az ú. n. rezonancia elméletet, a kozmogóniában pedig Schmidt akadémikus hipotézisét, számos ipari, mezőgazdasági és közegészségügyi kérdés elvi megoldásával és az eredmények realizálásával járultak hozzá a kommunizmus építéséhez. A Szovjetunió tudományos életét tehát az utóbbi időkben a tudomány nagy elvi kérdéseiben való fokozott elmélyülés mellett a gyakorlattal való gyümölcsöző kapcsolat szorosabb kiépítése jellemezte, és mindez együttjárt a régi, elavult, idealista és ellenséges nézetek ellen folytatott fokozott harcral.

A szovjet tudomány újabb diadalait elsősorban a szovjet állam, a Párt hatalmas segítsége és a marxizmus-leninizmus tanításainak következetes alkalmazása tette lehetővé. A marxizmus-leninizmus olyan világnézeti alap, amely felszámolja mindazokat a gátló tényezőket, melyek a múltban a tudomány fejlődését ideológiai korlátokkal hátráltatták. A következetes materializmus az egyetlen filozófia, amely a tudós előtt megvilágítja, hogy a tudásnak, a tudománynak nincsenek örök és elvi határai, melyeken túl az emberi ész nem haladhat, hanem csak tőlünk, a mi munkánktól függ, hogy mennyit tudunk meg a természet törvényeiről. A materializmus az a világnézet, amely megvilágítja előttünk, hogy a természet törvényei csak addig uralkodnak felettünk, amíg meg nem ismertük őket, de amikor felfedtük titkaikat, akkor eszközökké válnak kezünkben a természet átalakítására. A dialektikus materializmus tehát a tudományos optimizmus világnézete, amelynek egyik legfontosabb jellemző vonása, hogy korlátlan bizalommal van az emberi tudás és alkotás iránt.

Hatalmassá teszi a szovjet tudományt, hogy olyan módszerrel rendelkezik, amely teljes mértékben megfelel a természet saját, legáltalánosabb

mozgástörvényeinek. Ez a módszer a dialektika, amely nem fél az újtól, hanem éppen a most kibontakozó, újonnan fejlődő folyamatokban keresi a lényegét, amely az ellentmondásoknak és ellentéteknek nem elkenődzésére, hanem széleskörű feltárására irányul, mert felismeri bennük a fejlődés mozgató erőit. A dialektikus materializmus egyúttal megvilágítja a természettudomány és a társadalom közötti viszony bonyolult kérdéseit is. A marxizmus-leninizmus feltárja, hogy mik a tudományos munka célkitűzései, felhasználási módjai és lehetőségei a különböző társadalmi rendszerekben, különösképpen pedig a szocialista rendszerben, amelyben a tudós munkájával már szabadon szolgálhatja hazáját és népét és az egyetemes haladás ügyét. A marxizmus-leninizmus tanításai felfedték a tudósok előtt, hogy melyek azok a tényezők, — az elmélet és a gyakorlat helyes kapcsolata, a tervszerű munka, a hazaszeretet, és mint igen fontos tényező az elvszerű kritika és önkritika — amelyek a tudomány gyors és céltudatos fejlesztésének leghathatósabb eszközei. A szovjet tudomány éppen azért ért el olyan hatalmas eredményeket, azért vívta ki magának az elsőbbséget immár a tudomány csaknem minden területén, mert mindezen tanításokat teljes mértékben magáévá tette, és ezek alkotják működésének megingathatatlan elvi alapjait.

A szovjet tudomány példáját követik a népi demokratikus országok tudósai is, akik ugyancsak nagy sikerekről számolhatnak be. Lengyelországban néhány héttel ezelőtt megalakult a Lengyel Tudományos Akadémia, amelynek elnöke a kiváló tudós, és neves békeharcos Jan Dembowski akadémikus, elnökségi tagja pedig a világbéketanács alelnöke Leopold Infeld akadémikus, aki éppen tegnap hagyta el hazánkat. Ugyancsak megalakul az ottani rendkívül nehéz viszonyok ellenére a hős Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Tudományos Akadémiája is, és előkészítés alatt áll a Csehszlovák Tudományos Akadémia megalakítása. A Román és Bolgár Tudományos Akadémiák megszilárdították szervezetüket, és tagjaik, intézeteik jelentős eredményeket értek el a társadalomtudományok terén, pl. a politikai gazdaságtan, a történettudomány és az eddig elhanyagolt természettudományok terén is. Különösen szép eredményekről számoltak be legutóbb a bolgár fizikusok és a román orvosok, akiknek delegációja több hétig a Szovjetunióban tanulmányozta az orvostudomány újabb fejleményeit.

Az utóbbi hónapokban megkezdődött a komoly tudományos munka az Albán Népköztársaságban is. Különös örömmel tölthet el bennünket, hogy ebben a munkában Tamás Lajos tagtársunk is részt fog venni.

Rendkívüli mértékben fellendült a tudományos tevékenység a világbéketábor két igen fontos országában: a Kínai Népköztársaságban és a Német Demokratikus Köztársaságban.

Büszkék lehetünk, hogy e tábor győzelméhez járulnak hozzá a magyar tudomány sikerei is.

A másik táborban egészen más a helyzet. A kapitalista országokban, elsősorban az Egyesült Államokban a tudományos dolgozókat a háborús készülődés szolgálatába állítják, a békés célú kutatásoktól pedig még a leg-
elemibb minimális támogatást is megvonják. A New Republic című lap jelentése szerint Eric Walker, a tudomány fejlesztésére alakított társaság titkára a társaság legutóbbi közgyűlésén bejelentette, hogy a Hadügyminisztérium és az ú. n. Atomenergia Bizottság az összes amerikai tudósok és kutatómérnökök körülbelül kétharmadát foglalkoztatja. Kifejtette, hogy a tervek

szerint ezt az arányt a folyó évben úgy emelik fel, hogy az év végére már a tudományos káderek háromnegyede dolgozzék a Hadügyminisztérium vagy az atombomba gyárak keretében. Jelentésében Walker a következő érdekes adatokat közölte: a tudományos kutatásra fordított állami költségvetési előirányzatokból katonai célokra 1940-ben az összes kiadások 7%-a, 1945-ben 55%-a, 1951-ben pedig 92%-a jutott. A katonai jellegű kutatások ilyen méretű, csaknem kizárólagos támogatása a békés célokat szolgáló tudomány el-sorvasztását jelenti. A New-York Timesnek a jelen tanév elején megjelent cikke szerint az egyetemekre beiratkozott diákok száma több mint 10%-kal csökkent a tavalyi tanévhez viszonyítva. Ugyanakkor az egyetemi tanszemélyzet és segédszemélyzet létszáma is több mint tízszeresével csökkent. Egyes főiskolák kénytelenek voltak a tanszemélyzetnek 20–30%-t elbocsátani. A tudomány militarizálásának ezen rendszabályai azonban nem biztosítják még az amerikai haditudomány fejlődését sem. A tudósok ugyanis a katonai laboratóriumokban kénytelenek a tudományhoz nem értő katonatisztek és üzletemberek irányítása mellett dolgozni és munkájukat az állandó rendőri és kémelhárító vizsgálatok, a gyanakvás, a feljelentések, nyomozások lég-körében folytatják. Csak jellemző példaként említem meg az American Journal of Psychiatry ez év márciusi számának egyik cikkét, amely »Demokrácia és szabadság az atomkorszakban« cím alatt azt a kérdést tárgyalja, hogyan lehet kirostálni a számokra megbízhatatlan embereket a tudósok közül. A cikk írója megállapítja »a legkedveltebb módszerek egyike az, hogy faggatás-nak vetjük alá az embereket. Ez a módszer azonban azért nem jó, mert nem lehetünk biztosak abban, hogy amit a tudós ma gondol, ugyanaz lesz-e, amiben holnap hinni fog.«

Még soká folytathatnám az amerikai tudomány válságára jellemző hasonló tények felsorolását. Különösen élesen mutatkozik meg ennek a hisztérikus légkörnek eredménye abban, hogy az amerikai kormány most már arra törekszik, hogy minden kapcsolatot megszakítson az amerikai tudósok és a világ többi tudósai között. A mult héten értesültünk például, hogy az 1954-re tervezett new-yorki nemzetközi lélektani kongresszust már most leállították, mert a külföldi burzsoá pszichológusok — a Szovjetunióból és a népi demokráciákból nem is hívtak meg senkit — nem kapnak beutazási vízumot az Egyesült Államokba.

Hasonló adatokat lehetne felsorolni a többi kapitalista ország tudományos életéről is. Csak megemlítem, hogy a cambridgei egyetem 50 ezer fontos deficittel küzd, és a megüresedő tanszékeket pénz híján már 1947 óta nem tölti be. Az osztrák tudósok épen a napokban tartottak tiltakozó gyűlést az osztrák tudomány és művészet siralmas helyzete ellen.

A tudomány prostituálásának és a tudományos erkölcsök rothadásának legaljasabb és legvisszataszítóbb példája a Koreában megkezdett baktérium-háború. A haldokló imperializmus életét azzal akarja meghosszabbítani, hogy a pusztítás, öldöklés szolgálatába állítja a biológiát, bakteriológiát és az orvostudományt, melyeket eddig még a legkiméletlenebb háborúkban is a pusztítás csökkentésére, a szenvedés enyhítésére, emberéletek megmentésére használták fel. A bakteriológia úttörői és az olyan orvosok, mint Korányi Sándor még elképzelni sem tudták egy társadalmi rendszer oly méretű el-fajulásának lehetőségét, hogy tudományuk céljául embereket minél hatékonyabban ölő, minél pusztítóbb járványokat okozó baktériumok kitenyész-tését írja elő.

A baktériumháború a világ jóérezsű embereinek újabb százmillióit ébreszti annak tudatára, hogy határozottan kell állástfoglalni a züllés, pusztítás és rombolás ellen, az építés, a haladás az erkölcsi és anyagi felemelkedés oldalán, s az állásfoglalást kitartó és megfeszített erővel kell a szocializmus építésének reális valóságává alakítani.

Nekünk magyar akadémikusoknak is egyértelműleg következnek a feladataink a jelenlegi világhelyzetből és hazánk békés építőmunkájának mai szakaszából. Hazánk szilárdan a béketábor oldalán áll. A Szovjetunió felbecsülhetetlen segítsége és népünk áldozatkészsége lehetővé tették, hogy felemelt ötéves népgazdasági tervünk második évét 103%-ra teljesítsük, és a folyó harmadik évben már számottevő eredményeket érjünk el. Így pl. megindult a November 7-e Erőmű egyik hatalmas gépegységének áramtermelése, üzembe helyezték Sztálinvárosban az új gépműhelyt, felépült Diósgyórott az ország legnagyobb kohója, amely egyharmaddal emeli fel hazánk vastermelését. Az eddigi eredmények biztosítanak arról, hogy sikerrel fog zárulni ötéves tervünk döntő harmadik éve, melyben a legnagyobb létesítmények legnagyobb beruházásai folynak anélkül, hogy a termelésben már most teljes mértékben résztvehetnének. Egyre jobban kidomborodik hazánk gazdaságának új, ipari jellege és ezzel megszilárdulnak népgazdaságunk tervezhetőségének és gyors fejlesztésének alapjai. A tudományos és kulturális beruházások és könnyűipari cikkek termelése, amelyek már most is lényegesen magasabbak, mint bármikor hazánk történetében, a jövő évben, amikor nagy nehézipari alkotásaink már bőven fognak termelni, még rohamosabban emelkedhetnek.

E körülmények között következő feladatainkat lényegében tavalyi közgyűlésünk határozta meg. Engedjék meg azonban, tisztelt Tagtársaim, hogy mielőtt rátérnék Akadémiánk munkája átfogóbb elvi értékelésére, előbb beszámolhassak az elmúlt közgyűlés alkalmával a vita során felmerült gondolatok realizálásának ismertetésére. Lukács György akadémikus a közgyűlésen a tudománytörténeti munka kérdéseit vetette fel. Azóta megkezdte működését az Elnökség mellett létrehozott Tudománytörténeti Bizottság és irányítása mellett kezd kibontakozni az osztályok tudománytörténeti bizottságainak munkája is. Tervbe vettük, hogy már a folyó évben több tudománytörténeti tárgyú monográfia jelenjen meg. Selényi tagtársunk javaslata alapján igyekeztünk több figyelmet fordítani az osztályoktól jövő kezdeményezésekre és a végrehajtásban is figyelembe venni a kezdeményezőket. Fogarasi akadémikus fontos javaslatát, hogy az Akadémia gyakrabban tartson széles tudományos köröket érdeklő szakelőadásokat, sajnos nem sikerült még megvalósítani. Rendeztünk ugyan az Országos Béketanáccsal együtt nagyszerű előadást Leonardo da Vinci és Victor Hugo emlékének megünneplésére, de ezzel még nem tettünk eleget az e téren fennálló kötelezettségeinknek, az Elnökség tehát ezt a kérdést továbbra is napirendjén fogja tartani. Novobáztzy akadémikus a tudomány népszerűsítésével kapcsolatos feladatainkról szólt. Meg kell állapítanom, hogy ez munkánknak továbbra is nagy hiányossága volt: tudósaink nagy elfoglaltságuk miatt igen nehezen vállalkoznak népszerű művek írására. Ezért folyó évi könyvkiadási tervünkbe csak 13, 1953. évi tervünkbe pedig 9 népszerűsítő füzet kiadását állítottuk be, s ezek készülnek is. Nem sikerült azonban eddig megvalósítanunk a széles körök érdeklődését felkeltő és mégis magas színvonalú népszerű előadások megszervezését. E téren is legfőbb akadályként egyrészt az előadások tartására számbajövő tudósaink

nagy elfoglaltsága, másrészt a hallgatóságként számbajövők egyébirányú nagy igénybevétele volt. Nem adjuk fel azonban tervünket ilyen természetű előadások rendezésére.

Issekutz akadémikus a vegyszer-, műszer- és állatellátás problémáit vetette fel. A műszerellátás megjavítása érdekében komoly lépések történtek a Kutatási Eszközök Gyártó Vállalatnak az Akadémia részére való átvételével, másrészt a Méréstechnikai és Műszerügyi Intézet megalapításával, továbbá a műszerellátás terén mutatkozó nehézségek megoldásába való beavatkozással. Ezek azonban egyelőre csak kezdeményezések, melyeket hatásosabb intézkedéseknek kell követni. A vegyszer- és állatellátás nehézségeit sem oldottuk még meg, de reméljük, hogy ezeket a problémákat is sikerül a közeljövőben rendezni. A Nyelvművelési Bizottság munkája, amelynek kérdését ugyancsak Issekutz akadémikus vetette fel, szintén nem javult meg lényegesen legutóbbi közgyűlésünk óta, ezért az Elnökség ezt újból meg fogja vizsgálni.

Hevesi tagtársunk hozzászólásában az osztályok közötti együttműködés fontosságát hangsúlyozta. Ez az együttműködés a mult közgyűlés óta örvedetesen fejlődött, amiről tanuságot tett többek között a fizikusok és filozófusok valamint a matematikusok együttműködése, a Műszaki Tudományok Osztályának a III. valamint a VII. osztály tagjai bevonásával felállított komplex-bizottságainak munkája, valamint az agrártudósok és matematikusok együttműködése az agrártudomány egyes fontos kérdéseinek megoldásában.

Végül a Közoktatásügyi Minisztériummal való kapcsolatainkat érintő több hozzászólást figyelembe vettük és az ott felvetett szempontokat érvényesítettük a Közoktatásügyi Minisztériummal a tanszéki munka irányításának kérdéseiről folytatott tárgyalásaink során.

Tisztelt Közgyűlés !

Rátérek az Akadémia működésének során felmerült fontosabb átfogó elvi kérdések tárgyalására. A mult közgyűlés alkalmával megállapítottuk, hogy új tudományos életünk szervezeti és tárgyi alapjainak megteremtése után, most már tudományos kutató munkánk elmélyítésére, Akadémiánk tudományos irányító munkája minőségének megjavítására kell összpontosítani figyelmünket. Nem mondhajuk természetesen, hogy e téren minden feladatot világosan felismertünk és maradéktalanul teljesítettünk, de kétségtelen, hogy máris komoly lépéseket tettünk. Bizonyítja ezt, hogy a tudósaink keze alatt folyamatban levő nagyszámú kutatások közül számos vezetett az elmult félév alatt kimagasló eredményekre.

Pártunk és Kormányunk dolgozó népünkkel együtt nagyrabecsüli ezeket az eredményeket, aminek egyik megnyilvánulása az a 23 Kossuth-díj, melyet az idén kaptak tudósaink eredményeikért. Külön öröm számunkra, hogy 20 akadémikus kapott ez évben Kossuth-díjat és ezen túl, hogy Akadémiánk egyik levelező tagja, Szörényi Imre még a Szovjetunióban végzett kutatásaiért a világ legmagasabb tudományos kitüntetésében, a Sztálin-díjban részesült.

Akadémiánk Elnöksége igyekezett a mult közgyűlés határozata alapján helyes irányban fejleszteni, elmélyíteni tudományos irányító munkáját. Az Elnökség az osztályok és állandó bizottságok irányító szerepének megvitatása során megállapította, hogy a tudományos munka irányításának és ellenőrzésének jelenlegi szervezeti felépítése mellett a kellő elmélyülés nem is lehetséges, mert a kevés irányító akadémikus és bizottsági tag ereje szétforgácsolódik, ha az egy-egy tudományághoz tartozó — néha többszáz — kutatás mindegyikét

kell irányítaniok és ellenőrizniök. A mostani szerkezet további hibája, hogy a kettős vezetés veszélyéhez, a felelősség megosztásának helytelen gyakorlatához vezet. Így pl. az iparági kutató intézetek az illetékes miniszter hatáskörébe tartoznak, de azoknak ügyeibe az Akadémia szervei is befolytak. Hasonló kettősség jelentkezett a tanszékeken és egyebütt is. Az Akadémia Elnöksége ezért részletes javaslatot dolgozott ki a minisztériumok és az Akadémia ügykörének és viszonyának szabályozására, és ezt a javaslatot hosszas és széleskörű tárgyalások során vitatta meg az összes érdekeltekkel. A javaslat, mely előreláthatólag már a közeljövőben rendeletként megjelenik, megállapítja, hogy az Akadémia a nem akadémiai intézetekben folyó kutatások közül csak a legfontosabbakat, az ú. n. akadémiai témákat fogja irányítani és ellenőrizni, tehát azokat a kutatási feladatokat, amelyek megoldásának irányításával és ellenőrzésével maga az Akadémia folyamatosan és közvetlenül kíván foglalkozni. A többi téma irányítására és ellenőrzésére tudományos tanácsok alakulnak a minisztériumokban, az igen sok tudományágat felölelő Közoktatásügyi Minisztérium kivételével, ahol a Tudományos Tanács szerepét az akadémiai állandó bizottságok fogják betölteni, mert a minisztérium mellett egységes tudományos tanácsot létrehozni egyelőre nem lehet. Az akadémiai intézetek természetesen továbbra is minden tekintetben az Akadémia hatáskörébe tartoznak. Javaslatunknak egyik fontos következménye az lesz, hogy az egész országos kutatási tervben szereplő témák számánál jóval kevesebb, összesen mintegy 150 akadémiai témát osztályaink és bizottságaink már valóban elmélyülten és folyamatosan tudják majd irányítani.

Az Elnökség soronkövetkező feladata az akadémiai témák kiválasztása volt, ezért megbízta az osztályokat, jelöljék meg kutatási terveik közül azokat a legfontosabb témákat, amelyek a mult közgyűlés által elfogadott ötéves tudományos terv értelmében a népgazdaság fejlesztése vagy a tudomány távlati problémáinak megoldása szempontjából legjelentősebbek és amelyekkel az Akadémia valóban érdemileg tud foglalkozni. Az osztályok megtették javaslataikat és az Elnökség a II., VI., VII. és VIII. osztály javaslatait már jóváhagyta. Mindazonáltal meg kell állapítanom, hogy az akadémiai témák kiválasztása nem folyt megfelelő módon. Az elnök és a főtítkárnak megbeszéltek ugyan az osztályokkal kész javaslataikat, de munkaközben nem nyújtottak kellő mértékben segítséget és irányítást, maga az Elnökség pedig nem vitatta meg alaposan a betérjesztett javaslatokat.

A kutatások elmélyedtebb, elvi irányításával szoros kapcsolatban áll az ellenőrzés módjainak megjavítása és az Elnökség e tekintetben is szabályzatot dolgozott ki, szem előtt tartva, hogy az ellenőrzés főcélja a tapasztalat-cserén alapuló segítség, a hibák megelőzése és a kutatómunka eredményességének növelése. Ez a szabályzat természetesen még távolról sem tökéletes. Ezért bár kötelező, ideiglenesnek kell tekinteni, melyen a tapasztalatok alapján fokozatosan javítani fogunk. Mindenesetre reméljük, hogy a rendszeresebb és elvileg jobban megalapozott, tapasztalatcserén alapuló ellenőrzés hozzájárul a tudományos dolgozók tervfegyelmeinek fokozott megszilárdításához.

A mult közgyűlés határozata értelmében az Akadémia Elnökségének egyik leglényegesebb feladata az osztályok és intézetek konkrét tudományos munkásságának elvi irányítása és ellenőrzése.

A fősúlyt a természettudományok, különösképpen pedig a műszaki tudományok fejlesztésére helyeztük. A Műszaki Tudományok Osztálya lényegesen megjavította munkáját. A számos szakmát felölelő és ezért túl-

ságosan heterogén állandó bizottságok mellett szakmai albizottságokat állított fel, amelyek az állandó bizottságok elvi irányítása és ellenőrzése mellett már érdemileg tudtak foglalkozni a szűkebb szakterületek problémáival. A műszaki és természettudományos kutatási munka feltételeinek fokozott biztosítása érdekében az Akadémia felügyelete alá helyeztük a Kutatási Eszközök Gyártó Vállalatot. A Műszaki Tudományok Osztályát Akadémiai Méréstechnikai és Műszerügyi Intézet felállításával is megerősítettük.

Ugyancsak jóváhagyta a Minisztertanács az Akadémiai Kísérletes Orvostudományi Intézet és a Központi Kémiai Kutató Intézet felállítását.

Az elmúlt öt hónap alatt az Elnökség megkezdte az Akadémia osztályainak és intézményeinek közvetlen elvi ellenőrzését és irányítását is. Meghallgattuk a Kémiai Tudományok Osztályának munkájáról szóló beszámolót, valamint a Könyvtár vezetőjének jelentését. Ugyancsak megvitatta az Elnökség a Tudományos Minősítő Bizottság titkárának jelentéseit a minősítés munkájáról, valamint az aspiránsképzésről, és a vita ez utóbbi két esetben igen értékes szempontokat vetett fel.

Az aspirantúra, a jövő tudósnemzedék nevelésének szervezett módja, és ez az intézmény már eddigi rövid élete alatt is komoly fejlődésen ment át, jelenleg 206 rendes, 112 levelező aspiráns működik 181 aspiránsvezető mellett, és ez a szám a nyári aspiránsfelvételek során lényegesen fog emelkedni. Az aspiránsképzés előmozdítása, az aspiránsok tudományos és ideológiai nevelése, tudóssá válásuk elősegítése minden akadémikusnak és élvonalbeli tudósnak elsőrendű feladata, nemcsak az aspiránsokkal, hanem egész dolgozó népünkkel szemben.

A tudományos minősítés felelősségteljes munkájában résztvett akadémikusaink jelentékeny része. Eddig főleg az egyetemi tanárok munkásságát vizsgálták felül a doktori, illetve kandidátusi fokozat odaítélése szempontjából. A következő évharmad feladata a többi különleges elbírálás alá eső pályázó munkásságának felülvizsgálata.

Ez a munka nagyban hozzásegít ahhoz, hogy kutatóink munkásságát egyenként megismerhessük. A doktori fokozat, az akadémiai levelező tagságot megközelítő rangjával, lehetővé teszi élvonalbeli kutatóink kiemelését, s munkásságuk megbecsülésének anyagi demonstrálását. A kandidátusi fokozat a doktorinál lényegesen szélesebb réteget ölel fel. E fokozatot kapják egyrészt azok a tapasztalt kutatók, akik bár sok rész-eredményt értek el, de ezeket nem foglalták még össze a tudomány legújabb állásának megfelelő szintézisben, másrészt azok a fiatalabbak is, akik már tanujelét adták annak, hogy tudományuk önálló művelésére képesek. Kérem Tagtársainkat, hogy a doktori és kandidátusi fokozatok odaítélésével kapcsolatban domborítsák ki e fokozatok magas színvonalát és azt, hogy azok előtt, kik most még nem kapták meg e fokozatokat, a fejlődés útja nyitva van, s bármikor elérhetik azokat.

Ha az Elnökség munkáját áttekintjük megállapíthatjuk, hogy a multhoz képest fejlődés mutatkozik. Mindazonáltal még távolról sem kielégítő az Elnökség irányító szerepe. Az elnök és a főtitkár még mindig nem tudták megvalósítani az osztályok ügyeivel való folyamatos és elmélyült foglalkozást, maga az Elnökség pedig — bár az összakadémiai kérdésekben hozott fontos határozatokat — nem vitatta meg kellő kritikával a konkrét tudományos munkával kapcsolatosan elébe terjesztett jelentéseket. E hibák és hiányosságok kiküszöbölése lesz további munkánk egyik legfontosabb feladata.

Tisztelt Közgyűlés !

Engedjék meg, hogy az elvi kérdések vázolása után röviden foglalkozhassam az Akadémia munkája néhány más fontos részével.

Akadémiánk az utóbbi időben jelentős mértékben megszilárdította kapcsolatait a Szovjetunió és a baráti országok tudományos akadémiaival, illetve vezető tudományos szerveivel és fokozott figyelemmel kíséri munkásságukat. A baráti államok többségével kultúregyezmények alapján munkatervben állapodtunk meg, amely felöleli a tanulmányutak, ösztöndíjas látogatások, tapasztalatcsere, könyv- és folyóirat-csere területeit. Megkezdődtek a tervek alapján a kölcsönös tanulmányutak, melyek során máris jelentős tanulságokkal gazdagodtunk. A baráti államok tudósai egyre jobban ismerik meg a magyar tudomány eredményeit, és a jövőben igyekszünk tovább fejleszteni a felénk irányuló tájékoztató és tájékozódó munkánkat, mert országaink tudósainak szoros barátsága a béke jelentős tényezője. Ugyanakkor ápoljuk a nyugat haladó tudósaival való kapcsolatainkat is. Igyekeztünk megszervezni, hogy a magyar tudományos eredményeket idegen nyelven ismertető Actákat a jelentősebb külföldi intézményeknek, illetve szakembereknek megküldjék.

Tudományos életünk fellendülésének egyik legfontosabb eszköze a kritikai- és vitaszellem. Ezen a téren is megindult a fejlődés és bár üteme még egyáltalán nem kielégítő, a fejlődés iránya helyes. Agrártudományi Osztályunk pl. komoly vitaülést rendezett az édes csillagfűrt kialakíthatóságáról és igen jelentős kezdeményezésként a szántóföldi kísérletek matematikai értékeléséről. Az utóbbi vitaértékezleten mintegy 70 kutató vett részt, köztük az Akadémia Alkalmazott Matematikai Intézetének dolgozói is. A jelenlevők élénk vita során számos alapvető kérdést tisztáztak. Hasonló értékes kezdeményezés volt a Biológiai Tudományok osztályának zootaxónológiai ankétja, melyen a produkciós biológia rendkívül fontos irányzatát vitatták meg. Orvostudományi Osztályunk O. B. Lepesinszkaja sejtkutatási eredményeiről szóló művét vitatta meg ankét formájában. Különösen örvendetes, hogy a kritikai- és vitaszellem az utóbbi hónapokban a Műszaki Tudományok Osztályának területén is továbbfejlődött. A tavalyi nagygyűlésen Gillemot László levelező tagnak a gömbszemcsés grafitnak öntvényekben való kialakulásáról szóló elmélete körül alakult ki élénk kritikai vita, és a fogaskerekek szerkesztési elveinek kérdései is a vélemények termékeny kölcsönös bírálatához vezettek. Élénk tudományos vita alakult ki a Kémiai Tudományok Osztályának legutóbbi előadóülésén Lengyel Sándor előadásával kapcsolatban. Mindez azt mutatja, hogy megvannak már a kezdemények aktív tudományos élet kialakulására.

Sajnos azonban ezek a kezdemények általában még nem jellemzőek Akadémiánk munkájára. Különösen élesen mutatkozik meg a kellő szellem hiánya a könyvkritika terén. A szakajtóban mindössze mintegy 20 bírálat jelent meg január óta, ezek jelentékeny része is inkább langyos ismertetés, semmint éles, építő kritika volt. Könyveink nyilvános megvitatása sem folyik kellő mederben. A folyóévben Lepesinszkaja könyvéről az MSzT-vel közösen rendezett előbb említett ankéton kívül Akadémiánk egyetlen osztálya sem rendezett könyvankétot. Példát mutatott nekünk e téren a Magyar Kémikusok Egyesülete, melynek Alexits György tagtársunk és Fenyő István vegyészek számára írt matematika tankönyvről rendezett ankétján igen élénk vita volt, bár a rendezés nem volt szerencsés, mert a fizikusok és matematikusok nagy

részét nem hívták meg, noha őket is érdekelte a kérdés. Ennekfolytán az ankét nem is zárta le a vitát, mely az Akadémia III. Osztályának holnaputáni ülésén fog folytatódni. Ugyancsak jelentős esemény volt a Közgazdaságtudományi Egyetemen akadémiai Közgazdaságtudományi Bizottságunk résztvételével rendezett ankét, amelyen Markos György »Gazdasági földrajz« tankönyvét vitatták meg. Mindkét alkalommal kialakult az az éles, harcoss kritika, amely annyira kívánatos tudományos életünk elmélyítésére.

Vegyészosztályunk sajnos nem vett példát a Magyar Kémikusok Egyesületétől, mert Zemplén Géza akadémikus »Szerves kémia« című, sok tekintetben igen komoly kifogásokra okot adó művét nem tűzte ki vitára, ami annál is sajnálatosabb, mert az osztály akadémikusai szűk körben éles kritikát gyakoroltak, de ezt nem viszik nyilvánosság elé. Azt hiszem nagyon árt az Akadémia tekintélyének és gátolja a helyes tudományos szellem kialakulását, ha elzárkózunk olyan könyvek nyilvános megvitatása és bírálata elől, melyek hibái és gyengéi az Akadémián kívüli szakemberek széles köreiben is közismertek. Bizom benne, hogy a Kémiai Tudományok Osztálya rövidesen pótolja a mulasztását, és példát ad a többi osztálynak tudományos könyvek elvszerű és éles megbíráására.

A vita és kritika minden tekintetében valamivel jobb a helyzet az akadémiai kutató intézetekben. Az Akadémia Történettudományi Intézete pl. ankétsorozatot indított a történettudomány alapvető jelentőségű elvi kérdéseiről, mint pl. a pártosság kérdése, a hazafiság problémái a történettudományban és a történettudományi kutatás módszertana. Az Intézetben megjelenésük előtt megvitták Kovács Endrének a csehszlovák-magyar történeti kapcsolatokról szóló művét, valamint Balázs Béla és Karácsonyi Béla művét a klerikális reakcióról. A vitára mindkét esetben külső szakembereket is meghívtak, és a szerzők az egésznapos beható megbeszélések után módosították könyveik kifogásolt részét. A Központi Fizikai Kutató Intézet Tudományos Tanácsa részletesen megvittatta az ultrahang-csoport munkáját. A Tanács megállapította, hogy a csoport dolgozói lelkes és széleskörű érdeklődéssel végzett munkájában számos hiányosság van, többek között az, hogy túlsok témára forgácsolják szét erőiket, és hogy nem mélyednek el kellőképpen a legfontosabb problémák megoldásában. A Tanács a beható vita után határozatot hozott a csoport munkájának megjavítása érdekében.

Az intézetek tekintetében is meg kell azonban állapítani, hogy az igazi tudományos szellem kifejlődése még mindig egyes vezető tudósok szakmai és ideológiai, politikai képzettségétől függ, és azt nem segíti elő intézményesen az Akadémia. Ez bizonyos fokig fejlődésünk eddigi problémáinak természetes következménye. Akadémiánk vezető szervei, az Elnökség, az osztályvezetőségek, az állandó bizottságok szükségképpen tudományszervezési és hasonló kérdésekre kellett fordítsák figyelmüket, és nem tudtak megfelelőképpen foglalkozni a tudomány valóban elvi irányításának kérdésével. Ezek a körülmények most már megváltoztak, és ez igen öröndetes módon mutatkozik meg egyes bizottságaink fokozott elvi tudományos tevékenységében. Az Akadémia Jogtudományi Állandó Bizottsága pl. napirendre tűzte a magyar jogtudomány legégetőbb általános elvi kérdéseit, megvittatta azokat, és mint az ország legmagasabb jogtudományi fóruma állást foglalt a vitás kérdésekben. Megtárgyalták pl. a jog állandó elemeinek kérdését, a haladó hagyományok problémáját a jogban, és a gazdasági jog fogalmának tárgykörét. Különösen nagy aktivitást mutatnak az utóbbi hetekben a Műszaki Tudományok Osztá-

lyának bizottságai. Így pl. az Energetikai Főbizottság irányításával egész sor szakmai bizottság tárgyalja a Dunai Vízérőmű komplex elvi kérdéseit. Ugyancsak komplex módon foglalkoznak a nyersanyagok kérdéseivel, pl. a bauxit-alumíniumbányászat és felhasználás bonyolult problémáival. Az állandó bizottságok közül egyesek a könyvek bírálata terén is tettek hasznos kezdeményezéseket. A Filozófiai Állandó Bizottság például még kéziratban megvitatta Molnár Erik akadémikusnak a történelmi materializmus előzményeiről most megjelent művét, a Műszaki Tudományok Osztályában pedig a most készülő vaskohászati kézikönyvet vitatták meg részletesen, és a vita alapján újabb társszerzők bevonásával lényeges módosításokat hajtanak végre.

Úgy gondolom, hogy Akadémiánk egyik legfontosabb feladata fejlődésének következő szakaszában az, hogy bizottságaink és osztályvezetőseink fokozott mértékben foglalkozzanak a tudományágukat érintő leglényegesebb elvi problémák beható megvitatásával. A jól előkészített elvi viták fel fogják tární kutatásunk jelenlegi menetének helyes és helytelen mozzanatait, és lehetővé teszik, hogy tudományszervezési munkánkban az ad hoc megoldások helyett egyre inkább olyan elvileg megalapozott elgondolások vezéreljenek bennünket, amelyek teljes mértékben figyelembe veszik a haladó tudomány mai állását, és céltudatosan összpontosítják erőinket a valóban döntő feladatokra.

Az állandó és szakbizottságok valamint az intézetek tudományos tanácsai tűzzék napirendre egy-egy kutatási téma menetének beható, elvszerű megvitatását, alapos és részleteiben is kidolgozott jelentés alapján, a témán dolgozó kutatók jelenlétében. Osztályvezetőseink keressék meg azokat a szakmai és ideológiai szempontból döntő problémákat, amelyek egész tudományágukat érintik, szervezzék meg ezek körül a szakmailag és ideológiailag elmélyült vitát. Helyes lenne például, ha Agrártudományi Osztályunk, amely egyébként máris tervbe vette számos rendkívül fontos elvi probléma megvitatását, ankétot rendezne az orvostudósok bevonásával, amelyen kiváló állatorvos tudósaink megvitatnák a szovjet mikrobiológia legújabb hatalmas horderejű vívmányait.

Az Akadémia munkájában fontos szerepe van az Adminisztrációs Hivatalnak. Az Elnökség, valamint az akadémikus osztályok a szaktitkárok és szakelőadók támogatásával, valamint a többi dolgozó segítségével valósítják meg elgondolásaikat. A hivatal feladatai tekintetében a multban két szélsőséges irányzat érvényesült. A Tudományos Tanács alatt, valamint az Akadémia újjászervezése utáni első időben a titkári hivatal jórészt önállóan próbálta irányítani tudományos életünket a tudósok nagy részének részvétele nélkül. Ez a rendszer, mely a tudomány nyomorának megszüntetésére az első lépésekhez szükséges volt, a fejlődés magasabb fokán már az előrehaladás gátjává vált. Az Akadémia elvi tudományos irányítását az akadémikusoknak kellett kézbe venni, mert azt a magas színvonalú, széles látókört és tudományos elmélyedést igénylő munkát, amit a szocializmust építő Magyarország legfelsőbb tudományos intézményének irányítása megkövetel, csak tudósok képesek elvégezni. E feladatok előkészítésében azonban szaktitkárainkat és hivatalunk szakelőadóit komoly munkatársainknak és segítőknek kell tekinteni. Az ő feladatuk az Akadémia hatáskörébe tartozó kérdések alapos kimunkálása, érdemi előkészítése olymódon, hogy a tudósoknak valóban csak olyan irányítást kelljen adniok és olyan állásfoglalást kialakítani, amihez tudósi minőségük szükséges. Hivatalunk dolgozóin múlik, hogy az akadé-

mikusok leghatékonyabban fejthessék ki legfelsőbb fokon tudományszervező és irányító működésüket. Kérem tagtársainkat, hogy hivatali munkatársaink e fontos szerepét tudatosítsák munkatársaikban is.

Az Akadémia megnövekedett feladatait már nem tudja megfelelően ellátni hivatalának eddigi — Géza-utcai — épületében, ezért a közeli hetekben új helyiségbe, a Nádor-u. 12. számú épület öt emeletébe költözik át, ahol már akadémikus osztályelnökeinknek és osztálytitkárainknak is lesz munkahelyük, továbbá elegendő helyiség áll rendelkezésre, hogy megnövelhessük a hivatal dolgozóinak létszámát.

Tisztelt Közgyűlés !

A kellő elmélyedést és akadémiai szerveink tudományos munkájának megfelelő színvonalát nem lehet csupán szervezeti módszerekkel biztosítani, hanem szükséges tudósaink ideológiai képzettségének lényeges megjavítása is. Egyes tudósaink között még mindig elterjedt az a nézet, hogy a marxizmus-leninizmus csak a politikusok iránytmutató tudománya, amely a természet-tudományokban, főleg pedig saját tudományszakukban nem játszik szerepet.

A marxizmus-leninizmus azonban jelentőségében nem korlátozható csupán a társadalmi tudományokra. A dialektikus materializmus nemcsak a társadalom, de a természet mozgásának, fejlődésének legáltalánosabb törvényeit is megállapítja, és olyan világnézeti alapot nyújt, amely nélkül a tudomány mai állása mellett a tudomány alapvető kérdéseit megoldani nem lehet. A marxizmus-leninizmus rendszerezi és magasabb síkon általánosítja mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket a tudósok nemzedékei az emberiség történetében ezideig gyűjtöttek. Amikor a marxizmus az elmélet igazságának ismérveként a gyakorlatot, a természetet jelöli meg, akkor Galilei nemes örökségét általánosítja. Amikor a dialektika a fejlődés elvét teszi a marxizmus módszertanának középpontjába, akkor Darwin vívmányát fejleszti tovább. A dialektikus materializmus egyetlen tétele, egyetlen tanítása sem idegen a tudomány nagy hagyományaitól. Így van ez a kritika és önkritika kérdésében is. Eötvös Loránd mondotta egyik előadásában : »Ha ezek folytán a Stokes-féle törvényt, mely a fluoreszcencia-tanának sokáig alaptörvénye volt, el is kellett vetnünk, úgy mégis joggal örvendhetünk ez új eredményeknek, mert a tudomány nemcsak építve, hanem rombolva is halad, midőn megsemmisíti azon falakat, melyek erősségüül többé nem, de csak akadályául szolgálnak.« Tudományunknak és magyar hagyományunknak legnemesebb örökségét tagadnánk meg, ha hazánk felvirágzásának jelen korában nem tennők magunkévá korunk leghaladóbb eszméit, a világ tudományának páratlan vívmányait, a marxizmus-leninizmus tanításait. E tanítások elsajátítása nem öncél, hanem az egyetlen módja, hogy kis országunk nagy hagyományokkal rendelkező, de a multban mégis elfojtott tudománya a világ tudományának első soraiban haladjon.

Tudósainkat, akadémikusainkat át kell fűtse a hazáért és a tudományért érzett lelkesedés tüze, az a szellem, amely Semmelweisst a barrikádokra vitte, amely Jedlik Ányost nemzetórré tette, amelynek eredményeképpen Akadémiánk öt tagja volt az első felelős kormány minisztere, mert nagy tudós és nagy alkotó csak az lehet, aki a jövő felé tekint, szembe mer nézni a nagy és nehéz feladatokkal, és népével együtt halad kora nagy céljainak megvalósítása felé.

Tisztelt Közgyűlés !

Nem állítom, hogy az Akadémia a mult közgyűlés óta nagy eredményeket ért el, de állítom, hogy az Akadémia vezetősége és dolgozói minden cselekedetét a népet szolgáló és a népért alkotó tudomány szeretete, haladó hagyományaink tisztelete és a jövő szocialista társadalmának építése iránti törhetetlen lelkesedés vezérelte.

Engedjék meg befejezésül, hogy összefoglaljam legfontosabb további feladatainkat.

1. Akadémiánk Elnöksége megkezdte az elvi irányítás munkáját, de ebben még nem mélyedt el kellőképpen. Szükségesnek látjuk, hogy a következő közgyűlésig az Elnökség behatóan foglalkozzék minden egyes osztály és akadémiai intézmény munkájával.

2. Megkezdődött az egészséges kritikai és vitaszellem kialakulása — amelynek, úgy értesültem, hogy a Műszaki Tudományok Osztályának tegnapi esti ülészaka különösen szép példáját adta — de e folyamat még mindig túl lassú. Az Akadémia állandó bizottságai tehát napirendjükre kell tűzzék tudományáguk elvi kérdéseinek megvitatását, különös tekintettel hazai kutatásaink állására.

3. Akadémiai intézeteinkben is megkezdődött a rendszeres intézeti viták szervezése. Feladatunk, hogy minden intézetünkben általánosítsuk ezeket a vitákat.

4. Kidolgoztuk a tapasztalatcserén alapuló ellenőrzés módozatainak ideiglenes szabályozását, és kívánatosnak tartjuk, osztályaink mielőbb kezdjék meg e munkálatok megvalósítását.

5. Munkánk megjavításának továbbra is elsőrendű feltétele, hogy elmélyítsük marxista-leninista tudásunkat, és elsajátítsuk az ideológiai alkalmazását kutatásainkban.

Tisztelt Közgyűlés !

Biztos vagyok benne, hogy egész Akadémiánk nevében beszélek, amikor annak a megingathatatlan elhatározásunknak adok kifejezést, hogy törhetetlen erővel, fiatalos lelkesedéssel és a sikerben való szilárd meggyőződéssel fogunk a jövőben is munkálkodni, vállalva küzdeni az egész dolgozó magyar néppel hazánk boldogulásán, a béke megvédésén és a szocializmus építésén, azon az úton, melyet a Magyar Dolgozók Pártja jelölt ki Rákosi Mátyás elvtárrsal az élen.

4. Főtitkári beszámoló megvitatása

Elnök felteszi a kérdést, kíván-e valaki a főtitkári jelentéshez hozzászólni.

Szabolcsi Bence lev. tag :

A főtitkári beszámolót a magam részéről tudomásul veszem. Egyetlen hiányosságot reklamálok. A mi osztályunk, az I. osztály, egyáltalán nem szerepelt a főtitkári beszámolóban, holott az utóbbi fél esztendőben kifejtett munkásságának volt egy olyan lényeges pontja, amely nézetem szerint azt

méltán megérdemelte volna. A legnagyobb összegű Kossuth-díj ebben az évben került első ízben kiosztásra és azt a 70 éves Kodály Zoltán kapta, egy közel 50 éve folyó nagyjelentőségű tudományos munka elindításának jutalmazásaképpen. Ez a mű az I. osztály keretében került kiadásra. A Magyar Népzene Tára, melyet a legnagyobb Kossuth-díjjal jutalmaztak, külföldön is, mindenekelőtt a Szovjetunióban, széleskörű és meleg érdeklődéssel találkozott. Azt hiszem, ez a tény megérdemelte volna a főtítkári beszámolóban való megemlítést.

Schay Géza lev. tag :

Nem érzem magam hivatva arra, hogy ehhez a sok kérdést felölélő beszámolóhoz felkészülés nélkül érdemben hozzászóljak, de azt hiszem, mindenkiben mély benyomást keltett. Csak egy momentumra reflektálok : a VII. Osztály bírálatára a Zemplén-féle könyv kiadásával kapcsolatban. Meg kell mondanom, hogy a magam részéről nem tudok egyetérteni — és ez az Osztályon levő sok kartársamnak is a véleménye — ennek az ügynek élesebb formában való felvetésével. Nem hiszem, hogy ez esetben helyes volna nyilvános vitának a megrendezése. Elvileg helyes egy ilyen könyv megvitatása, tudjuk, hogy nagyonis vitatható momentumok vannak benne, ami helyes volna, ha nyilvános vita keretében megbeszélésre kerülne. Nyilvánvaló azonban, hogy eredményes megvitatás egyik lényeges előfeltétele, hogy az, akit érint, személy szerint jelen lehessen ezen a vitán és az ott elhangzottakra reflektálni tudjon. Mindannyian tudjuk, hogy ez a kiváló tudósunk sajnálatos módon, még ha fizikailag meg is tudna jelenni, a vitában résztvenni nem tudna. Nem lehetne más eredmény, mint hogy a vita egyoldaluvá váljék. Meg vagyok róla győződve, és többirányú beszélgetésből tudom, hogy az Osztály éppen azért húzódozott és meg kell mondani világosan és őszintén, változatlanul húzódozik is attól, hogy ezt a vitát megrendezze. Ez nem a vitától való irtózás — távol áll tőlünk ilyesmi —, azonban ebben a konkrét esetben nyilvános vita megrendezése nem volna helyes.

Müller Sándor lev. tag :

A főtítkári beszámolóban az a pontja, amely a Vegytudományok Osztályának a Zemplén Géza: Szerves Kémia c. könyv kritikájával kapcsolatos eddigi — szerinte passzív — tevékenységét illeti, igen meglepő. Azt, hogy a könyvről az Osztálynak mi a véleménye és különösen azt, hogy a könyv súlyos kritikákra adna alkalmat, a Vegyészeti Tudományok Osztálya, mint ezen kérdésben legilletékesebb fórum, nem állapította meg meg, minthogy ütemezési terve szerint erre a kérdésre egy júniusi ülésen fog sor kerülni. Május 31-én tehát egy júniusi ülés eredményét nem lehet kritika tárgyává tenni.

Bruckner Győző akadémikus :

Mint a Szerves Kémiai Bizottság elnöke, bejelentem, hogy a Bizottság már foglalkozott ezzel a kérdéssel, kidolgozta a maga véleményét, melyet a legközelebbi osztályülés elé fog terjeszteni. Úgy tudom, hogy a főtítkár elvtársnak is tudomása volt arról, hogy a kérdéssel a legközelebbi osztályülésünk foglalkozik és addig is csak megerősítem ezt.

Rényi Alfréd lev. tag :

A főtitkári beszámoló által felvetett kérdések közül, amelyek egyébként az Akadémia életének szinte valamennyi kérdését felölelték, mindenképp kettőhöz szeretnék hozzászólni :

Az első az akadémiai témák kérdése. A főtitkári beszámoló röviden érintette, hogy milyen nagy jelentősége van annak, hogy az Akadémia kiválasztja azokat a súlyponti feladatokat, amelyekkel foglalkozni kíván és ezáltal elejét veszi ereje szétforgácsolódásának. Így a kijelölt témák tekintetében az eddiginél fokozottabb segítséget tud nyújtani és megfelelőbb ellenőrzést tud gyakorolni.

Azok az általános szempontok, amelyek feltétlenül indokolttá és helyessé teszik azt, hogy a kutatási tervek közül csak a súlyponti kérdések legyenek akadémiai témák, természetesen a matematika területére is vonatkoznak, azonban a matematika területén speciális szempontok is felmerülnek. Ezekről szeretnék néhány szót szólni és egyben azt kérem, hogy az Elnökség nyújtson segítséget a III. osztálynak ezeknek a kérdéseknek a tisztázásához.

A III. Osztály eddigi munkája során arra törekedett, hogy a hazánkban folyó matematikai kutatások a lehetőség szerint felöleljék a matematika valamennyi, jelenleg fejlődésben levő főbb ágainak alapvető irányait. E téren teljes mértékben a szovjet matematika példáját követtük. A Szovjetunióban a matematikának összes fejezeteit művelik és a szovjet matematikusok a matematika szinte minden jelentősebb és ma az érdeklődés előterében álló fejezetében jelentős eredményeket értek el. És abban vezet szerepet visznek. A szovjet példa nyomán törekedtünk mi is arra, hogy megindítsuk a kutatást olyan vonalakon is, amelyekeken eddig nem folyt és ahol az egyébként nagy multtal rendelkező matematikai kutatás hagyományokkal nem rendelkezik, ugyanakkor pedig erőteljesen folytassuk a kutatást olyan irányokba, amelyeknek nálunk komoly multja van. Ezt a teljességre való törekvést a matematika területén többek között az is indokolttá teszi, hogy a matematika látszólag távoleső fejezetei is szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Azt lehet mondani, hogy az utóbbi évtizedekben a fejlődés dialektikája a matematikában a legvilágosabban abban nyilvánult meg, hogy a matematika olyan fejezetei, amelyeket a mult században egymástól még teljesen különállóaknak tekintettek, egy új, magasabb egységbe olvadtak össze a matematika újabb, átfogó irányainak kialakulása folytán. Gondolok itt mindenképp előtt az analízisnek, a geometriának és algebrának nagymérvű összeolvadására a funkcionális analízisben. A matematika speciális helyzetét a továbbiakban az a tény szabja meg, hogy az e tudomány területén végzett kutatásokhoz nem szükségesek nagyobb beruházások és ennek megfelelően az ellenőrzés feladata is sokkal egyszerűbb és egészen más természetű. A tudományos kutatás ellenőrzése a matematika területén főként az eredmények megvitatásában és ellenőrzésében áll. Természetesen a matematikai kutatásban is a legnagyobb mértékben szükség van a tervszerűsége, az ellenőrzésre és a súlyponti témák kijelölésére. Csak arra akartam rámutatni, hogy a matematika terén ezen alapvető elvek helyes alkalmazását, különös tekintettel az akadémiai témák kérdésére, részletesen meg kell vitatnunk és ehhez kérem az Elnökség fokozottabb támogatását.

Legyen szabad egy másik kérdéshez is hozzászólnom, amiről a főtitkári beszámolóban szintén említés történt, ahhoz, hogy a Kutatási Eszközöket

Gyártó Vállalat az Akadémia felügyelete alá kerül és a Műszaki Tudományok Osztálya a Méréstechnikai és Műszerügyi Intézet felállításával erősödik meg. Mindkét tényt a III. Osztály részéről a legnagyobb örömmel üdvözlöm. Fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy mindkét intézmény programjának kidolgozása tekintetében szoros együttműködést kell kialakítanunk a III. és VI. osztály között. Ennek indoklására megemlítem a következőket :

Az Akadémia támogatásával a napokban zajlott le Debrecenben a II. Magyar Fizikus Vándorgyűlés. Ennek egyik legfőbb tanulsága éppen az volt, hogy a hazánkban folyó fizikai kísérleti kutatásokat jelenleg nagymértékben gátolja az a körülmény, hogy a kutató fizikusok munkaidejük és energiájuk nagy részét műszerek előállítására kénytelenek fordítani és ennek a tulajdonképpeni tudományos kutatás látja kárát. Ezt a visszás helyzetet mindeddig nem lehetett felszámolni, mert nem volt olyan intézmény, amely ezeket a speciális műszereket a fizikai kutatás számára elkészítette volna. Most lehetőség nyílik arra, hogy ezen a helyzeten változtassunk és ezzel a magyar fizikai kutatást nagymértékben fellendítsük és előbbrevigyük.

Rá szeretnék mutatni a debreceni Fizikus Vándorgyűlés másik fő tanulságára, arra, hogy a tapasztalatok átadása terén sajnos még nem tartunk ott, ahol kellene. Még előfordul, hogy különböző intézetekben egymástól elszigetelve folynak parallel kutatások és az ezeket végző kutatók nem cserélik ki egymással kellőképpen tapasztalataikat. Persze, ez a Vándorgyűlés is alkalom volt a tapasztalatcsereére, de ezzel nem elégedhetünk meg és arra kell törekedni, hogy a jövőben a fizika területén — és más tudományok területén is — a tapasztalatcsere fokozódjék. A tapasztalatcsere tekintetében is egészen más módszerekkel kell dolgoznunk, mint régebben és erre meg is van a lehetőségünk. Ennek előfeltétele azonban, hogy a Szovjetunió példájára hazánkban is megteremtsük a szocialista tudománynak azt a szellemét, hogy minden kutató tudatában legyen annak, hogy kutatómunkájával nem egyéni célokat szolgál, hanem hazáját, a szocializmus és a béke ügyét.

Kalmár László lev. tag :

Rényi elvtárssal az akadémiai tervek kérdésében egyetérttek. A matematikai tudományok terén mindenféle előre való súlypontkiemelés veszélyes lehet. Igaz ugyan, hogy a nem akadémiai témák is támogatásban részesülnek, az egyes témák kiemelése azonban mégis azt jelentené, hogy az akadémikusok elsősorban ezekkel foglalkozzanak. Minthogy pedig a matematika elméleti jellegű tudomány, amely előre dolgozik a gyakorlat számára, az egyes témáknak a többiek elé való kiemelése esetleg gátolhatja a matematika terén az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának egészséges kifejlődését. Arról természetesen szó sincs, hogy divatját mult, nem fejlődő tudományág terén folyó kutatások is belekerüljenek az akadémiai tervbe, de ilyenek az osztály által megtárgyalt előzetes tervzetbe sem kerültek be. A matematika minden, jelenleg fejlődőben levő ágát valóban helyes volna az akadémiai témák körébe venni.

A továbbiakban a főtitkári beszámolóban ahhoz a részéhez szeretnék hozzászólni, amelyben a főtitkár elvtárs röviden megemlítette, hogy a Közoktatásügyi Minisztériummal fennálló kapcsolat terén is jelentős fejlődés tapasztalható. Ez valóban észlelhető. A mult Nagygyűlés alkalmával — amint akkor említettem is — ez a kapcsolat még nem volt kellőképpen ki-

építve. Így többek között az Akadémia nem támogatja kellőképpen a Közoktatásügyi Minisztériumot olyan oktatási kérdések megoldásában, amelyek megoldatlansága komoly gátja lehetett a tudományos kutatásnak. Ezen a téren ma már komoly fejlődés szemtanúi lehetünk. Többek között itt egy apróságot kell megemlítenem. Éppen az Akadémia hathatós támogatása tette lehetővé azt, hogy ahol a tanársegédi állást nem lehetett betölteni, ott demonstrátorok működnek. A fejlődésnek azonban az a további menete, hogy ezekből a demonstrátorokból mielőbb tanársegédek legyenek. Éppen ezért kívánatos volna, ha az Akadémia ezzel a kérdéssel behatóan foglalkozna és támogatná az egyetemi intézeteket abban, hogy legjobb demonstrátoraikat, ha végeznek, tanársegédeknek megtarthassák.

Ha már a Közoktatásügyi Minisztériummal fennálló kapcsolatot szóváteszem, legyen szabad még egy kívánságnak kifejezést adnom. Jó volna, ha az akadémiai Nagygyűlés időpontja előre le lenne rögzítve, amiről többek között a Közoktatásügyi Minisztériumot is értesítené az Akadémia és azoknak az akadémikusoknak, akik egyben egyetemi tanárok is, erre az időre semmiféle olyan kötelezettséget nem írna elő, amelynek elhárítása utólag nehézségbe ütközik. A mostani Nagygyűlés alkalmával is igen körülményes volt a már kitűzött vizsgáknak más időpontra történő áttevése.

Fogarasi Béla akadémikus :

Két megjegyzést szeretnék tenni : az egyik, amelyben szeretném a II. Osztály keretében rendezett nyilvános ülés bizonyos tanulságait levonni. Miután az Akadémia tagjai az Akadémia különböző osztályaiból szép számmal jelentek meg az ülésen, az anyagot ismerik, így nem kell arra külön kitérni. De azt az elvi tanulságát szeretném az elhangzott előadás megvitatásának levonni, hogy ez az ülés ad oculos demonstrálta azt, hogy a dialektikus materializmus és a konkrét tudományok — jelen esetben a fizika és matematika — kapcsolatában, annak termékeny kihatásaiban egy első tapasztalatot tettünk. Rendkívül pozitív momentumnak tekintendő, hogy bebizonyosodott, hogy az egyes tudományok számára, magára a tudományos kutatás számára a dialektikus materializmussal való foglalkozás nemcsak az eredményeinek általános ismerete, hanem magába a tudományos kutatásba való bevitelre szükséges és már az első lépések ebben a tekintetben rendkívül termékenynek mutatkoztak. Természetesen ez áll fordítva is. Nem lehet korszerű szellemben, lenini-sztálini szellemben foglalkozni filozófiával anélkül, hogy ne igyekeznénk minél behatóbban megismerni a modern tudomány nagy eredményeit, hogy ne igyekeznénk a dialektikus materializmus tanításait ezzel állandóan konkretizálni. A Szovjetunióban mind a Párt központi lapja, a Pravda, mind pedig a Tudományos Akadémia elnöksége állandóan hangsúlyozza ennek a konkrét együttműködésnek a szükségességét és azt is, hogy úgy a filozófusok, mint a fizikusok együttműködésének a foka még nem kielégítő, összehasonlítva pl. a szovjet filozófiával és biológiával, amely óriási eredményeit nem utolsó sorban éppen azért érte el, hogy a szovjet biológusoknak, Micsurin híveinek sikerült a dialektikus materializmus tanulságait Sztálin által legmagasabb fokra emelt formájában magába a biológiai kutatásokba konkrétan bevinni. Azt hiszem mindnyájan örömmel állapítjuk meg, hogy ezen a téren szerény kezdeményezésünk rendkívül korszerű és

egyidőben tesszük meg ezeket az első kísérleteket a Szovjetunióval, ahol most hatalmas, a mienknél sokkal átfogóbb, nagyobb káderekkel rendelkező és lehetőségeket nyújtó formában jelentkeznek az első döntő lépések a dialektikus materializmus és a fizika szoros együttműködése irányában. Ezt folytatni és kiépíteni a legkülönbözőbb tudományok területén az Akadémia egyik legfontosabb központi feladatává válik és azt hiszem, hogy ezt annak is kell tekintenünk.

A második megjegyzésem a tudománytörténeti munkássággal van kapcsolatban. Konkrét javaslatot akarok tenni. Az elmúlt közgyűlésünkön önkritikával megállapítottam, hogy mint a Tudománytörténeti Bizottság elnökét, engem is terhelte a felelősség, hogy ez a munka nem indult meg. Azóta egy programmszerű módszertani ideológiai platformot dolgoztunk ki a Tudománytörténeti Bizottság ülésén, amelyet megvitattunk és most már az volna szükséges, hogy az egyes osztályokban folyó munkának bizonyos tervszerűséget biztosítsunk, mert ha ezt csak általában az ötéves terv keretében tesszük meg, akkor előállhat az az eset, hogy az ötödik évben fogunk gondolkodni arról, hogy tulajdonképpen mit végeztünk és miről számoljunk be az ötéves terv keretében. Ezért azt a javaslatot teszem, hogy a mai közgyűlés adjon konkrét irányító utasítást az osztályoknak arra nézve, hogy az egész tervmunkájukba az év és a jövő év folyamán tervszerűen állítsák be a tudománytörténeti munkát és arról ugyanúgy számoljanak be, mint egyéb tervmunkákról. Továbbá miután a hazai tudománytörténetnek rendkívül nagy jelentősége van, így a hazafias szellem kiépítésében, haladó hagyományaink felkutatásában és ezen ismeretek széles körök számára való hozzáférhetővé tételében, javaslom, hogy a jövő évi Nagygyűlésünknek egyik program-pontjaként ez a kérdés szerepeljen. Az osztályok erre nézve tegyék meg a megfelelő előkészületeket oly módon, hogy idejekorán biztosítani lehessen a jövő évi Nagygyűlésre az első eredményeknek kidolgozását és magas színvonalon tárgyalhassuk a jövő évi közgyűlésen a hazai tudományokra vonatkozó eddig elért kutatások tanulságait és kiépíthessük ennek a munkának az ötéves terv keretében esetleg elérhető szintetikus összefoglalását. Ezt mint javaslatot terjesztem elő.

Lukács György akadémikus :

Két kérdéshez akarok hozzászólni. Az első az akadémiai témák ellenőrzésének kérdése, amellyel szemben akadémikus társaim bizonyos aggályait fejezték ki, amelyet azonban elvi szempontból nem látok helytállónak. Amikor mi — s ez részben öröksége volt a Tudományos Tanácsnak — eltértünk attól, hogy az Akadémia magára vállalja az egész magyar tudományos kutatás vezetését, irányítását és ellenőrzését, tettük ezt a lenini elv szerint, hogy »kevesebbet, de jobbat.« Az akadémiai témák kiemelése szerintem mulhatatlanul szükséges minden tudományágban, ez kétségteljesen jelenti az Akadémia működésének a koncentrálását a tematika egy bizonyos minimumára. Ez nem jelenti azonban azt — és ez az, ahol nem helytálló a matematikus kollégák aggálya — hogy az osztályok, állandó bizottságok, egyes akadémikusok ellenőrzése ne irányuljon a nem akadémikus témákban felmerülő problémákra is. A II. Osztály tapasztalatából tudom, hogy számtalan téma van,

amellyel rendkívül intenzíven foglalkozunk,— hogy milyen vonalon az mellékes— amelyek nincsenek szoros értelemben véve az akadémiai témák közé sorolva. Ez tehát egyáltalán nem jelenti azt, hogy az ilyen témákat el kell hanyagolnunk. Azt hiszem, hogy elméleti témáknál — saját tapasztalataimról beszélek — természetesen bizonyos ellenőrzést kell gyakorolni az egyes témák kidolgozását illetően, de nem kétséges, hogy ezek között a témák között vannak döntő fontosságúak és kevésbé fontosak. Lehetséges, hogy ezek a súlyponti kérdések idővel megváltoznak. Ha valamelyik akadémiai osztályon, pl. a Matematikai Osztályon — amelynek a kérdéséhez tájékozottság hiányában nem szólhatok hozzá — előre látják, hogy valamely elméleti kérdésnek olyan perspektívája van, amely a tudomány és gyakorlat szempontjából döntő fontosságú, semmi akadályja sincs annak, hogy ezt a kérdést, amely eddig a háttérben volt, az akadémiai témák sorába emeljék, úgy hogy azt hiszem, hogy ezek az aggályok ezen a téren nem indokoltak.

A másik kérdés, amit Fogarasi akadémikus felvetett és amelyről ezt megelőzőleg a II. Osztály zárt ülésén is beszéltem — és itt bocsánatot kell kérnem a kollégáktól bizonyos dolgok megismérléséért — én az Akadémia fejlődése szempontjából döntő kérdésnek látom, hogy végleg túlhaladjuk ezt a terhes örökséget, amelyet a kapitalizmus, a kapitalista munkamegosztás hagyott ránk. Ne tagadjuk, hogy ez a terhes örökség még létezik. Én a II. Osztályon már hivatkoztam arra, hogy a művészet, vagy az irodalomtörténet a magyar történelemtudomány újabb fejlődésével nem tart lépést. Olyan néha a helyzet, mintha itt két különböző tudomány volna, holott az irodalom, vagy a művészettörténet egy lépést sem tehet anélkül, hogy a történelemtudomány valamennyi új eredményét rögtön fel ne dolgozza, annak a gazdasági alapnak mélyebb és szélesebb meglátása szempontjából, amelynek felépítése ebben az esetben az irodalom és művészet. Ez csak egy példa a sok közül: gondolok pl. arra, hogy pedagógusaink gyengeségei közé tartozik, hogy a lélektant és annak óriási eredményeit a pavlovi nervizmussal kapcsolatban pedagógusaink még nem dolgozták fel. Ez azt jelenti, hogy központi kérdésévé kell tenni tudományszervező munkásságunknak, hogy az osztályok és az állandó bizottságok a multhatatlanul szükséges bizonyos differenciálódás mellett alapvető kérdésnek tekintsék azt, hogy egyik tudomány sem fejlődhetik, egynek gazdagítását sem lehetne garantálni két-három-négy más tudománnyal való együttműködés nélkül. Ezt az együttműködést kell az Akadémiának megteremteni. Ez nemcsak szervezeti kérdés, nemcsak időleges ankétok kérdése, ez elsősorban — de nem kizárólag természetesen — az egyes tudósok állandó munkájának kérdése is; ez az aspiránsok, az új tudományos generáció nevelésének kérdése is, de természetesen szervezeti kérdés is az osztályok és állandó bizottságok együttműködése tekintetében. Ezért teljes mértékben csatlakozom Fogarasi akadémikus társam felszólalása azon részéhez, hogy tegnapelőtt tartott előadása, melynek igen nagy sikere volt, elvi kezdeményezésnek tekintessék, amelynek minél jobb és szélesebb körű alkalmazását érvényesítsük az osztályok és az Akadémia egész működésében; itt természetesen bizonyos kezdeményező szerepet kell játszani a filozófiának. De nagyon leszűkítenénk a kérdést, ha ezt csak mint a filozófia és az egyes tudományok kölcsönhatásának tekintenénk. Ilyen kölcsönhatás minden tudományban felmerül és szeretném, ha ezt az Akadémia mint egy alapvető szempontot tárgyalná és gyakorlati kollektív programjába beiktatná és működésében megvalósítaná.

Hevesi Gyula lev. tag :

Lukács elvtárs lényegében megelőzte felszólalásomat, mégis szükségesnek tartom az osztályok közötti együttműködés fontosságát a magam részéről is szótartani. A főtitkári beszámoló megállapította, hogy az együttműködés az utóbbi időben javult és bizonyos fejlődést mutat.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez az együttműködés még távolról sem kielégítő. A Műszaki Osztály a Vegyészeti Osztály különböző operatív csoportjaival már értékes együttműködést folytat, ez állandóan fejlődik is, de ez úgyszólván közvetlenül következik abból, hogy igen sok érintkezési területünk van a kémiával. De szükségét éreztük a fizikusokkal való együttműködésnek is. Erre vonatkozólag is megtörténtek már az első lépések. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a fizikusok részéről ebben a kezdeményezésben nem találkoztunk elég megértéssel. Azon az értekezleten — hogy csak egy példát említsek — amelyen Híradástechnikai Bizottságunk az ipar fejlődése szempontjából rendkívül fontos kérdéseket kívánt a fizikusokkal megbeszélni, a Fizikus Bizottságnak csak két tagja jelent meg, s az összejövetel eredménye nem volt kielégítő.

Az osztályon belül még nagyobb mértékben éreztük a különböző szakterületek együttműködésének szükségességét. Ha mindjárt paradoxonnak látszik is a megállapítás, arra a tapasztalatra jutottunk, hogy az osztály működésének minél messzebbmenő szakosítása jelenti a komplex munkához vezető utat. Ezáltal jutunk el ugyanis oda, hogy amennyiben egy szétágazó probléma merül fel, mindig megtalálhatjuk azt a szakbizottságot, amely a kérdés egyes részleteit a maga szakterületének megfelelően alaposan fel tudja dolgozni, elő tudja készíteni és ezáltal lehetővé válik, hogy a kérdés egészét tárgyaló főbizottság ezt a komplexumot a maga minden részletében kellő tudományos előkészítés mellett tárgyalhassa. Így van ez pl. a főtitkári beszámolóban kiemelt energiagazdálkodás fejlesztésének a kérdésében is. Ebben az esetben legalább 15 helyen folyik a kérdés kimunkálása és ezt a tapasztalatot szeretném figyelmébe ajánlani a többi osztályoknak is.

Ami a többi osztályokkal való együttműködést illeti, itt lényegében — amint erre Lukács elvtárs igen helyesen mutatott rá — nem az osztályok, hanem a különböző tudományágak kooperációjáról van szó. A tudomány mai rohamos fejlődése és rendkívül szerteágazó volta mellett egyetlen szakterületet sem lehet önmagában véve zárt tudománynak tekinteni, annál kevésbbé, mert a specializálódás jelenleg igen messzemenő. Az Akadémia feladata viszont az, hogy az egyes szakterületekhez tartozó problémákat ne az adott szakterület tudományos színvonalának, hanem az egész tudomány mai állásának megfelelően igyekezzék megoldani. E téren az a tapasztalatunk, hogy akadémiai szakbizottságaink életképeesebbek a minisztériumok által összehívott bizottságoknál, mert itt nem szerepelnek az egyes tudományterületek elhatárolásának azok az adminisztratív korlátai, amelyek a minisztériumokban, sőt még az egyesületekben is ránehezednek a tudományos munkára. Az Akadémián éppen ennek előnyét látják a szakbizottságainkban résztvevő szakemberek. A tudományágak együttműködésének kifejlesztése — szerintem továbbra is — mint ahogy Lukács és Fogarasi elvtársak is hangsúlyozták — az Akadémia Elnökségének és vezetésének központi feladata kell, hogy legyen és erre kell törekedniök az egyes osztályoknak is. Ez azonban nemcsak azért fontos, hogy különböző osztályok és tudományágak

egymást segítsék, hanem azért is, mert az ilyen együttműködés adhatja meg a tudományágak fejlődésének olyan irányát, amely azokat végeredményben a szocialista építés fő céljainak szolgálatába állítja.

A nemrégiben megtartott debreceni Fizikus Vándorgyűlésre mi is kiküldtünk néhány szakbizottsági tagot olyan bizottságokból, amelyek közelebb állnak a fizikai tudományokhoz. Ezek azzal a benyomással tértek vissza, hogy a fizikusok túlságosan távolállnak a szocialista építés problémáitól.

Azt hiszem, ebből a szempontból is igen célszerű lenne, ha a fizikusok és a műszakiak a jövőben szorosabban együttműködnének, megbeszelnék problémáikat és kicserélnék tapasztalataikat. Természetesen itt nem arról van szó, hogy a fizikusok ne foglalkozzanak a maguk alapvetően fontos elméleti feladataival, azt azonban megkívánhatjuk, hogy több figyelmet fordítsanak emellett a szocialista építés szükségleteire és több kezdeményezést is tanúsítsanak e téren.

Ugyanígy kívánatos lenne a matematikai és műszaki bizottságok szorosabb együttműködése is.

Szeretnék még foglalkozni Fogarasi elvtárs megállapításával. Úgy gondolom, hogy a tudományágak Akadémián belüli együttműködésében a II. Osztálynak egészen sajátos szerepet kell játszani, miután itt koncentrálódnak azok az erők, amelyek alkalmasak arra, hogy egész akadémiai tudományos munkánkat a dialektikus materializmus és a marxizmus-leninizmus megfelelő színvonalára emeljék. Ennek gyakran közvetlenül is érezzük a szükségét, mivel sűrűn merülnek fel olyan természetű nagy műszaki-gazdasági jellegű problémák, amelyeknek megoldásához a II. Osztálytól is kaphatnánk segítséget. Úgy gondolom, hogy az Elnökségnek foglalkoznia kellene ezzel a kérdéssel és az Akadémián belül a II. Osztálynak az összes osztályokat segítenie és irányítania kellene munkájuk marxista tudományos színvonalának emelésére.

Az akadémiai témákkal kapcsolatban még egy kérdésre szeretnék rámutatni. Általában véve helyes és nem is lehet másként, mint hogy az Akadémia osztályai alapvetően fontos, akadémiaiinak nevezett témákkal foglalkozzanak. A Műszaki Osztályon speciális helyzet áll fenn e tekintetben, amennyiben ezek a témák elsősorban ipari kutatóintézetekben folynak. Az egyes akadémiai témákkal azonban nem lehet önmagukban véve úgy foglalkozni, hogy egyidejűleg az adott kutatóintézet egész tudományos munkáját is ne vizsgálánánk meg, mert hiszen ettől függ az akadémiai problémák helyes megoldása is. Ezt nem lehet az intézet szervezetén kívül, elkülönítetten megoldani. Az országos jellegű akadémiai témák sorsa nagymértékben függ attól, hogy a kérdéses intézetben általában milyenek a tudományos kutatómunka körülményei, milyen a vezetés, a munkatársak közötti együttműködés stb. Ezt éppen tegnapi gyűlésünkön láthattuk világosan. Helytelen volt, hogy mi a vita tárgyát képező kérdéssel csak mint az akadémiai témák egyikével foglalkoztunk; az egész intézet tudományos munkájával sokkal mélyebben kellett volna foglalkoznunk és akkor az adott kutatással kapcsolatos hiányosságokat hamarabb felderíthettük és kiküszöbölhettük volna.

Alexits György akadémikus :

A tervezés kérdéséhez szeretnék hozzászólni, mert úgy látom itt bizonyos félreértés van. Azt hiszem, Rényi tagtársnak igaza van akkor, amikor azt mondja, hogy a tervezés felépítésének és ellenőrzésének ideiglenes szabá-

lyozása nem teljesen alkalmas a matematikusok munkájának fejlesztésére. Úgy vélem igaza van azért, mert a matematikai tudomány tervezése igen bonyolult kérdés. A szovjet matematikusoktól azt tanultam, hogy a Szovjetunióban úgy terveznek, hogy bizonyos általános szempontokat, mint követendő gondolkodási irányokat tűznek ki és terveik sokkal inkább útmutatóként szolgálnak a fiatal kutatók számára, mintsem hogy erősen konkretizált, vagy részletekre bontott tematikai tervet nyújtanának. Ennek oka persze a matematika speciális tulajdonságaiban rejlik, t. i. abban, hogy a matematikában egy elv a legkülönbözőbb, egymástól legelütőbb problémákra egyaránt alkalmazható. Henri Poincaré mondotta egyszer, hogy a matematika az a tudomány amely különböző tudományokat egy és ugyanazon néven nevez. Ha ez nem is igaz, van benne valami észszerű ; amikor egy matematikus azt mondja, hogy funkcionális analízis bizonyos területével kell foglalkozni megtörténhet, hogy ehhez a tervhez tartozóan valaki speciálisan a fizika valamelyik differenciálegyenletével foglalkozik és erre alkalmazza a funkcionális analízist. Ilyen esetben nem lehet világosan megmondani, hogy melyik témával foglalkozik, mert foglalkozik ezzel is, meg azzal is. Ezért azt hiszem, hogy valóban akadémiai téma minden olyan téma a matematikában, amely számottevő, értékes kutatás. Ha nem kapcsolódik ezekhez a nagy problémákhoz, vagy ha valamilyen elszigetelt, specifikus dolog, akkor nem lehet értékes kutatás, mert ki van zárva, hogy valaki ne a nagy gondolatkörökhöz, a nagy témákhoz kapcsolódva, hanem egy sajátmaga által kitalált témakörben dolgozzon és ott értékes eredményeket érjen el — hacsak nem valami zseniális felfedezésről van szó. Az ilyen eset pedig nemigen lehet a tervezés alapja. Van persze néhány ember, aki szereti a nevét nyomtatásban látni és ezért kitalál magának témákat. Ezt azonban nem lehet értékes, komoly kutatómunkának tekinteni. Az értékes kutatás természeténél fogva szinte nem is szakadhat el az akadémiai témáktól, viszont akkor az ellenőrzés tekintetében sem olyan egyszerű a helyzet. Mert ha igaz az, hogy a matematikai kutatások úgyszólván mindegyike az akadémiai témák körül csoportosul, ez annyit jelent, hogy állandóan ellenőrizni kellene, hogyan folynak ezek a kutatások. Megvallom, hogy nem látom tisztán ennek a módját. Azt hiszem, hogy az egyetlen ellenőrzési lehetőség a témák feldolgozása során elért eredmények kritikája. Ha az előadásokból nyomtatásban megjelent munkákból és tudományos beszélgetések során látjuk, hogy bizonyos helyen milyen eredmények születtek, vagy vannak születőben, akkor az ellenőrzés már meg is történt. Így tehát úgy látom, hogy amit Rényi tagtárs mondott, az igaz : helyes és célszerű volna a tudományos tervezés és iniciatíva terén érvényben levő szabályainkat kissé revidiálni.

Nem értettem teljesen Hevesi tagtárs felszólalásából, melyben Geleji tagtársra hivatkozott, azt a megjegyzést, hogy a matematikai és geodéziai kutatások között bizonyos szakadék volna. Persze van is és nincs is. Ami van, az elsősorban onnan származik, hogy a mi egész technikai tudományunk fejlődésének egyik következménye, hogy a technikusok legnagyobb része nem is fejezi fel azt a pontot, ahol akár saját erejéből, akár matematikusok segítségével képes volna a kérdés megoldását matematikai eszközökkel elősegíteni. Igen sok technikusunkban, kitűnő kutatónkban is él egy olyan elképzelés, hogy ha eljut a kutatásnak egy bizonyos pontjáig ahonnan nem képes tovább menni, akkor felkeresi a matematikust, aki feltalálja azt az eszközt, amelynek segítségével tovább mehet. Ez abszurdum még ha néha meg is történik.

A valóságban azonban éppen a modern technika fejlődése, vagy ha úgy tetszik, a technika modern fejlődése mutatja azt, hogy a matematikának igenis vannak elvi kérdései, elvi jelentőségű ágazatai, amelyek nagyban hozzájárulnak, komoly segítőeszközei a technikai kutatásoknak. Csak arra hivatkozom, hogy a kémiában épp a Szovjetunióban Kornakovnak és másoknak kémiai és fizikai kutatásai mutatják, hogy a matematikának olyan absztrakt részei, mint a csoportelmélet, vagy a topológiában a Graf-féle elmélet közvetlenül alkalmazhatók és igen helyes volna, ha közvetlenül alkalmaznák jelentős fizikai és kémiai problémákra, ahol a matematika a megoldást elősegítené. Közelebről is tudok példát mondani : itt Magyarországon egy mezőgazdasági kísérlet kapcsán felmerült egy olyan probléma, amelyet az Alkalmazott Matematikai Intézetnek sikerült megoldania és bármilyen furcsán is hangzik, de igaz, hogy csakis Thue-nek egy számelmélete alapján sikerült elérni, hogy a problémát odáig fejlesztették, hogy a megfelelő részletmegoldást meg lehessen találni.

Azt hiszem, hogy itt félreértés van. Nem az a baj, hogy a matematika és a műszaki tudományok divergálnak, hiszen a műszaki kutatások igen megtermékenyítően hatottak és hatnak ma is a matematikára, mert így problémák és problémakörök születnek. Ez viszont nem elvi kérdés, hanem nálunk még mindig a meglevő helyzet kérdése. Még mindig nem elég szoros a kapcsolat a matematika és a műszaki tudományok különböző ágainak művelői között. Egyik helyen szorosabb, másik helyen lazább, ez az illető műszaki tudománytól is függ. Például a kémikusoknak — az ipari kémiára gondolok — a kapcsolata a matematikusokkal ahol arra szükségük van, elég szoros, elég jó. Más területeken ilyen kapcsolat alig, vagy egyáltalán nem áll fenn és nem is sikerült megteremteni. A kapcsolatnak ugyanis mindenképpen a műszaki oldalról kell kiindulnia, mert nincs a világon olyan matematikus — talán az egy Csebisev kivételével —, aki valamilyen műszaki tudományt oly mértékben ismerne, hogy képes legyen magától rájönni, hol és mikor tud a matematika beavatkozni. Itt szükség van olyan műszakiak segítségére, akik kiválóak a saját szakmájukban és jól értenek a matematikához is. Ez a módja annak, hogy a kapcsolat egyáltalán megteremthető legyen. Ez nálunk — ismétlem — a jelen helyzet kérdése. Szükséges, hogy ilyenféle fejlődjenek nálunk a műszaki tudományok és a matematika is ; ennek elősegítése csak közös munka lehet, amelyet azt hiszem gyakorlatilag legjobban a mi Alkalmazott Matematikai Intézetünkön keresztül lehet megvalósítani, ahol nemcsak kitűnő alkalmazott, hanem ú. n. tiszta matematikával foglalkozó szakemberek is működnek, akik örömmel fognak csatlakozni ehhez a kezdeményezéshez, amelynek a műszaki oldalról kell elindulnia.

Rázsó Imre lev. tag :

Az imént elhangzott rendkívül tartalmas és lelkiismeretesen összeállított főtitkári beszámolóhoz nagyon nehéz bármit is hozzáfűzni. Ennek ellenére mégis megkísérlem néhány olyan szempontra felhívni a figyelmet, amelyről úgy érzem, hogy az elmúlt évben egy kissé talán elkerülte Elnökségünk figyelmét.

Az első a könyvkiadási terv. Biztos, hogy egy helyesen felépített tudományos könyvkiadási terv alapvetően fontos része a tudomány fejlesztésének, a tervszerű tudománypolitikának. A Műszaki Tudományok Osztálya vonalán

még ma sincs ilyen könyvkiadási tervünk. Arra vezethető ez vissza, hogy a könyvkiadási terv összeállításánál az alapvető elvi szempontok felvetése talán nem történt meg, vagy ha meg is történt, lehet, hogy nem eléggé világosan.

Tervet többféle alapon lehet összeállítani: a pillanatnyi adottságok, azaz a lehetőségek, vagy a szükségletek felmérése alapján. Úgy érzem, hogy mi, a Műszaki Tudományok Osztálya vonalán azt a hibát követtük el, hogy kizárólag az adottságok felmérése alapján igyekeztünk egy tervet összeállítani, holott nyilvánvaló, hogy a szocialista tervgazdálkodásban a könyvkiadási tervnek is a szükségletek alapján kell felépülni. Az adottságok alapján való tervezés csak az indulásnál, a kezdeti stádiumban lehet célirányos és minél hamarabb el kell érni a szocialista társadalmi és termelési rendszerben a szükségleteknek megfelelő tervezési szisztémát.

Mindezt csak legutóbbi osztályvezetőségi ülésünkön sikerült felismerni és önkritikát gyakorolva megállapítom, hogy ezt korábban is megtehettük volna. Helyes lett volna talán, ha az Elnökség részéről egy ilyen irányú általános utasítást kaptunk volna.

A könyvkiadási terv helyes összeállításánál azt is figyelembe kellene venni, hogy egy-egy szakma területén nemcsak az Akadémia foglalkozik könyvkiadással, hanem más tényezőkhöz, pl. minisztériumokhoz tartozó könyvkiadó vállalatok is és nagyon nehéz elválasztani azt, hogy hol kezdődik a szigorú értelemben vett tudományos könyvkiadás és hol a más minisztériumok hatáskörébe tartozó könyvkiadás. Itt elsősorban a Közoktatásügyi, a Kohó- és Gépipari, valamint a Földművelésügyi Minisztériumra gondolok. Tervünk helyes felépítése szempontjából kívánatosnak tartanám, hogy az érdekelt minisztériumok könyvkiadási tervének átnézése után lássunk hozzá a saját szükségletek alapján összeállított könyvkiadási tervünk felépítéséhez. Ez volna az első szempont, amire fel kell hívni a figyelmet.

A főtitkári jelentésből egyébként örömmel hallottam, hogy az Akadémia és a Közoktatásügyi Minisztérium között egy intenzívebb és főképpen szervezettebb kapcsolat kiépítése folyik. Ez korábban is megtörténhetett volna. A Műegyetem vonalán ugyanis az elmúlt év során igen nagymérvű és a jövőt illetően igen nagyjelentőségű átszervezés történt, a tagozatok profiljának pontos meghatározása, új tanulmányi rend kiépítése stb. Bár ebben a munkában az Akadémia egyes tagjai professzori minőségben többé-kevésbé résztvettek ugyan, de helyes lett volna ha az Akadémia mint szervezet is intenzíven kapcsolódott volna bele e munkába. Természetes, hogy ez sohasem késő. Az egyes tagozatok tanmenetének átnézése, végleges jóváhagyása most van ugyanis folyamatban és erre való tekintettel tartanám helyesnek, ha az Akadémia ebbe a munkába bekapcsolódnék. Erre a Műszaki Osztály vonalán a szakbizottságok létrehozása révén megvan a lehetőség.

Arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a tudósképzésnél egy igen fontos szektort majdnem teljesen figyelmen kívül hagytunk. Ez az egyetemi oktatószemélyzet igen népes és egyben rendkívül értékes csoportja. Eddig kizárólag azokkal foglalkoztunk, akik vagy aspiránsok voltak, vagy ösztöndíjban részesültek; az egyetemi oktatószemélyzettel azonban általában nem foglalkoztunk. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy éppen a Műegyetem vonalán egy rendelettervezet összeállítása van folyamatban, amely az oktatószemélyzet elfoglaltságát megfelelőképpen szabályozni és rendszerbe foglalni kívánja. Amennyiben az Akadémia ezen a ponton nem érvényesíti a tudományfejlesztés szempontjait,

félő, hogy maguk a professzorok magukra hagyatva ezeket a szempontokat nem fogják tudni kellő eréllyel érvényesíteni.

Csatlakozom Fogarasi akadémikus felszólalásához, aki az ideológiai képzés elmélyítésének fontosságára, a dialektikus materializmus és a marxizmus-leninizmus nagy jelentőségére hívta fel a figyelmet. A Műszaki Osztály ülésén magam is rámutattam erre. Nézetem szerint Fogarasi akadémikus javaslatait talán konkrétebb formába lehetne önteni. Bátor vagyok javasolni, hogy az elmúlt oktatási idényben a Fogarasi elvtárs által előadott rendkívül értékes anyagot szakmai téren alkalmazzuk és fejlesszük tovább. Ennek az lenne a legkézenfekvőbb módja, hogy ha az egyes akadémikusokat szólaltatnánk meg e tekintetben, hogy saját szakmájuk területén mennyiben sikerült alkalmazniuk a dialektikus materializmust és azáltal milyen mértékben sikerült munkájuk eredményességét megjavítani. Ezek a beszámolók elgondolásom szerint a kérdéses szakmában dolgozó tudományos munkatársak jelenlétében történhetnének meg. Itt nélkülözhetetlenek tartom a II. Osztály kellő bekapcsolódását.

A főtitkári beszámolóból hiányolom azt, hogy abban nem hangsúlyozódott ki eléggé az elmélet és gyakorlat szerves egysége. Ezt azért tartom szükségesnek kiemelni, mert újjászületett Akadémiánkat éppen ez különbözteti meg a mult Akadémiájától. A Műszaki Osztály vonalán mi igyekeztünk kiépíteni a kapcsolatot a gyakorlattal. Ezek a kapcsolatok még nem teljesen kielégítőek, de a kezdeti lépések mindenesetre már megtörténtek. Nem ártott volna felhívni a figyelmet arra, hogy minden szakember megtalálhatja a kapcsolatot a gyakorlattal, illetve meg kell, hogy találja.

Végezetül úgy érzem, hogy nem volna helyes, ha nem emliteném meg azt a rendkívül nagy gondoskodást, amellyel az Elnökség az elmúlt évben a nagyszerű orvosi ellátással és más hasonló intézkedések megszervezésével munkánkat igen hatásosan támogatta. Azt hiszem mindnyájunk véleményét tolmácsolom, amidőn az Elnökségnek igen messzemenő és egyre fokozódó gondoskodásáért őszinte és hálás köszönetet mondok. (Taps.)

Gombás Pál akadémikus :

Én Hevesi kartárs felszólalására reflektálok. Teljesen egyetértek felszólalásának azzal a részével, amely a technikai fizikusokra és alkalmazott matematikusokra vonatkozik. Én is azon a véleményen vagyok, hogy nekünk mindjobban szükségünk van technikai fizikusokra. A technika és a hazánkban folytatott alkalmazott matematika között pedig én bizonyos úrt látok, melyet át kell hidalni.

Németh Gyula akadémikus :

Felhasználom az alkalmat, hogy az I. Osztálynak egy szükségletét szóvátegyem. Az I. Osztálynak, a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálynak van egy Nyelvtudományi Intézete, amely csendesesen dolgozik nagy tervmunkálatokon, és most kezd meg egy kétéves, ideológiai alapon felépülő tanfolyamot. De nem a Nyelvtudományi Intézetéről akarok beszélni, azt akarom hangsúlyozni, hogy az irodalomtörténet területén is rendkívül nagy szükségünk volna egy hasonló intézményre. Felmerülnek témák, amelyeket sokkal alaposabban tudnánk tárgyalni, ha azt egy ilyen Irodalomtörténeti

Intézet készítené elő. Mind a tervmunkálatok, mind pedig az ideológiai alap kialakítása tekintetében rendkívüli fontossága volna egy irodalomtörténeti intézetnek, és kérem most is az Akadémia Elnökségét, hogy ezt a tervet, amelyről tudom, hogy megvan, ne ejtse el, hanem a lehetőség szerint mielőbb valósítsa meg.

Elnök megállapítja, hogy több hozzászóló nem jelentkezik.

Elnök a vitát lezárja és felkéri Erdey-Grúz Tibor főtitkárt válaszoljon a hozzászólásokra.

Erdey-Grúz Tibor főtitkár :

Tisztelt Közgyűlés !

Köszönöm a felszólalásokat és az elhangzott bírálatokat. Talán — ha megengedik — nagyjából csoportosítva válaszolok a hasonló témájú felszólalásokra.

Az első igen komoly kritika Szabolcsi Bencze kartársunk részéről hangzott el. A főtitkári beszámolóban valóban igen nagy hibája volt, hogy nem emlékezett meg a Magyar Népzene Táráról, bár ez tulajdonképpen már a múlt év munkájának az eredménye. Ezúttal szeretném pótolni e mulasztást. A Magyar Népzene Tára megjelenése és ezáltal a magyar népi hagyományok feltárása, valamint tudományos feldolgozása, rendkívül nagyjelentőségű eseménye tudományos életünknek, amelyről valóban meg kellett volna emlékezniem.

Schay, Müller, Bruckner kartársak felszólalásaikban a Zemplén-féle könyv vitájával kapcsolatos kérdésekkel foglalkoztak. Tudom, hogy a Vegyész Osztály júniusi ülésén fog ezzel a kérdéssel foglalkozni, de szükségesnek láttam az osztály figyelmét felhívni arra, hogy a könyv szélesebb körben való megvitatása elől nem lehet kitérni. Nem hiszem, hogy helyes álláspont a szerző betegsége miatt egy nagy könyvet, Akadémiánk Vegyész Osztályának legnagyobb évi kiadványát egyáltalán nem megvitatni. Az ország szakemberei ugyanis ettől függetlenül megvitatják és az ezzel kapcsolatos állásfoglalást az Akadémiától várják. Javasolom, hogy a Vegyész Osztály vizsgálja meg, miként lehet érvényesíteni azt a valóban méltánylást érdemlő erkölcsi szempontot, amit Schay tagtársunk felvetett, hogy t. i. a beteg szerző miként szólhasson hozzá a vitához.

Teljes mértékben egyet értek Fogarasi akadémikusnak a tudománytörténeti munkák nagy fontosságára vonatkozó megjegyzésével. Itt az első lépés valóban megtörtént, a Tudománytörténeti Bizottság az irányelveket a munka továbbfolytatására kiadta. Az osztályok rendszeresen, tervszerűen illeszkedjenek be munkaterveikbe a tudománytörténeti munkákat és arról rendszeresen számoljanak be.

Elvileg egyetértek azzal is, hogy a jövő évi nagygyűlés egyik program-pontja a tudománytörténeti munka, illetve az ezzel kapcsolatban felmerült elvi kérdések megvitatása legyen. Ezt a jövő nagygyűlés előkészítésénél feltétlenül figyelembe vesszük és ha elegendő tudományos anyag fog rendelkezésre állni, meg is valósítjuk.

Lukács akadémikus, és több más hozzászóló megjegyzésével kapcsolatban, az Akadémia vezetősége igen fontosnak tartja a különböző tudományágak

és a különböző tudósok együttműködését, és e helyről is hangsúlyozni szeretném, hogy az akadémiai osztályok, illetve állandó bizottságok által létrehozott kategorizálás semmiképpen sem jelenthet korlátot a különböző tudományok együttműködésében, hanem éppen ellenkezőleg, mindent el kell követni ennek előmozdítására ; el kell követni szervezett módon és szervezetileg, de elsősorban az egyes tudományágakban működő tudósok egyéni közreműködése révén. Azt hiszem, hogy itt még valóban komoly hiányosságok vannak, nemcsak a társadalmi tudományok, hanem mint Hevesi tagtársunk felszólalásából hallhattuk, a természettudományok terén is.

Bizonyos mértékig ilyen különállás tapasztalható a matematikusok részéről kifejtett nézetek terén. Rényi Alfréd és Alexits György tagtársak felszólalásából úgy tűnik, hogy a matematikában minden egyformán fontos, ennek következtében nem lehet kijelölni kiemelt akadémiai témákat és hogy talán a matematika tudománya kivétel képez a többi tudományokkal szemben a tervezettség és ellenőrzés tekintetében. A magam részéről nem vagyok meggyőződve arról, hogy ez valóban így van. Nyilvánvaló, hogy a nagy kísérleti felszerelést igénylő műszaki természetű kutatások folyamatos ellenőrzése más jellegű, mint az irodalomtörténeti, filozófiai vagy matematikai kutatás menetközben való ellenőrzése. Ez magától értetődik és azt hiszem, hogy ez a vonatkozó rendelkezésből is eléggé kidomborodik, bár ismétlem, hogy ez a rendelkezés csak az első kísérlet és a helyes módot az életnek kell majd kimunkálnia. Azt hiszem azonban, hogy a matematikában is nyilván vannak fontosabb és kevésbé fontos ágak. Nyilván vannak olyan területek, amelyek fejlődésünk jelen stádiumában fontosabbak, mint mások, s melyek fokozott művelését a műszaki és fizikai tudományok sürgetik. Erre mutatnak Hevesi és Gombás tagtársak megjegyzései is. Azt hiszem, hogy a matematikának jobban kell kapcsolódnia a többi tudományághoz, és jobban kell súlypontot képeznie. Természetesen legfontosabb témák kiválasztása és fokozott ütemű megoldása nem jelentheti azt, hogy más kérdésekkel ne foglalkozunk. Ez teljesen helytelen volna. A tudományos osztályoknak azonban mégis meg kell állapítaniuk azokat a kérdéseket, amelyek megoldása a tudományos életünk és népgazdaságunk mai fejlődési fokán a legnagyobb mértékben kell törekednünk. Tudományos kapacitásunk és kádereink korlátozottak, azokkal tehát bizonyos mértékben gazdálkodni kell. Az aspiránsokat is főleg ezekre a fontos témakörökre kell beállítani. Ilyen módon bizonyára lehet a matematikában is kiemelt akadémiai témákat kiválasztani. Éppen ezért arra kérem a matematikusokat, hogy ezt a kérdést alaposabb mérlegelés tárgyává tegyék.

Ami Kalmár akadémikusnak a nagygyűlés időpontjára vonatkozó megjegyzését illeti, ismétlem, hogy az Akadémiának határozott szándéka a Nagygyűlést a jövőben május utolsó hetében tartani, amely hét az előadások befejezése és a fővizsgaidény megkezdése között van, így tehát egyetemi szempontból erre a legalkalmasabb idő.

Egyetértek Hevesi tagtársunknak azzal a javaslatával, hogy a II. Osztály vegye át az irányítást a tudományok együttműködésének kialakításában és általában tudományos életünk marxista színvonalának emelésében. Bízom abban, hogy a II. Osztály vezetősége, elsősorban Fogarasi akadémikus segíteni fog nekünk e javaslata megvalósításában. A különböző osztályok együttműködésére vonatkozólag, amire ugyancsak Hevesi tagtársunk mutatott rá, már az előbbieken kitértem és azzal teljes mértékben egyetértek.

Egyetértek továbbá Rázsó akadémikusnak azzal a megállapításával is, hogy könyvkiadási tervünk hiányos. Tudom, hogy ezen a téren még nagyon sok a tennivaló. Szakítani kell azzal a rendszerrel, hogy főleg azokat a műveket adjuk ki, amelynek kézírata történetesen készen van. Ehelyett arra kell törekedni, hogy olyan könyvek megírására adjunk megbízást, amilyenekre szükség van. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kész tudományos munkákat ne adjuk ki, de ne ez képezze a könyvkiadási terv alapját. A valóban szocialista értelemben vett könyvkiadási terv elkészítését elősegíti az Elnökségnek az az intézkedése, amely több évre szóló könyvírási szerződés megkötését teszi lehetővé, ami egyik előfeltétele annak, hogy komoly tudományos munkák írására adjunk megbízást.

Nehéz kérdés az, hogy az Akadémia az egyetemi szervezési kérdésekbe mennyire folyják be. Helytelen volna természetesen ettől elzárkózni, de aligha volna helyes szervezetszerűleg foglalkozni ezekkel a kérdésekkel. Itt az Akadémián k elsősorban az egyetemeken dolgozó akadémikusokon keresztül kell érvényesítenie befolyását.

Helytálló Rázsó akadémikusnak az a kritikája, hogy a főtítkári beszámoló nem hangsúlyozta eléggé az elmélet és gyakorlat egységének fontosságát, valóban nem lehet ezt eléggé hangsúlyozni.

Végezetül Németh Gyula akadémikusnak azt válaszolhatom, hogy az Irodalmi Tudományos Intézet felállítása olyan kérdés, amellyel az Akadémia Elnöksége foglalkozik. Különböző nehézségek állnak azonban fenn, amelyek még nem tették lehetővé ennek az intézetnek a megvalósítását, de bízom abban, hogy belátható időn belül az Irodalomtörténeti Kutató Intézet is megvalósul. (Taps.)

Elnök ezután felteszi a kérdést, elfogadja-e a Közgyűlés a főtítkári jelentését. A megejtett szavazás után megállapítja, hogy a Közgyűlés a jelentést egyhangúlag elfogadja.

Elnök a Közgyűlés által elfogadott főtítkári jelentést és a kialakult vita eredményeképpen a következő határozati javaslatot terjeszti a közgyűlés elé :

A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése megállapítja, hogy tudományos életünk a legutóbbi közgyűlés óta egészségesen fejlődött : megkezdődött a tudomány elvi kérdéseinek megvitatása, a kritikai szellem kibontakozása és Akadémiánk vezető szervei fokozták elvi irányító és ellenőrző tevékenységüket. E fejlődés üteme azonban túl lassú és még mindig nem elégíti ki a tudomány, valamint népgazdaságunk és kulturális életünk gyors fejlődése révén felmerülő igényeket.

Ezért a Közgyűlés felszólítja az Akadémia Elnökségét, hogy a legközelebbi közgyűlésig foglalkozzék behatóan minden egyes osztály és akadémiai intézmény munkájával ;

felszólítja az osztályvezetőségeket, biztosítsák, hogy az állandó bizottságok tűzzék napirendre tudományáguk elvi kérdéseinek megvitatását, különös tekintettel hazai kutatásaink állására és állítsák be munkájukba a tudománytörténeti munkát, számoljanak be ezirányú munkásságukról a jövő évi nagygyűlésen, melynek kívánatos, hogy ez legyen egyik napirendi pontja.

Az Akadémia Elnöksége és az osztályvezetőségek szervezzék meg az akadémiai kutató intézetekben a rendszeres intézeti vitákat és kezdjék meg

az intézetek és kutatók munkájának ellenőrzését a tapasztalatcserén alapuló ideiglenes ellenőrzési szabályzat értelmében.

A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése tudatában van annak, hogy tudományos életünk további gyors és sikeres fejlesztésének elsőrendű feltétele a szovjet tudomány tapasztalatainak még fokozottabb megismerése és alkalmazása, a marxizmus-leninizmus alaposabb elsajátítása és felhasználása a tudományos munka minden területén. A Közgyűlés ezért felszólítja az Akadémia Elnökségét, hogy fokozott gondot fordítson a fejlődés e fontos feltételeinek létrehozására. Bízunk benne, hogy tudományunk, mely a Párt, Népköztársaságunk Kormánya és egész dolgozó népünk részéről felmerhetetlen támogatást és megbecsülést élvez, teljesíteni fogja kötelességét hazánk felvirágoztatása és a világbéke megvédése érdekében.

Elnök felteszi a kérdést, van-e kiegészítés vagy hozzászólás az előterjesztett határozati javaslatához, majd a megejtett szavazás után megállapítja, hogy a Közgyűlés a javaslatot egyhangúlag elfogadja.

5. A lejárt elnökségi tisztségek betöltése választással

Elnök indítványozza szavazatszedő bizottság választását, melynek tagjaiul javasolja Mócsy János akadémikust, Bognár Rezső és Kellner Béla lev. tagokat. A megejtett szavazás után megállapítja, hogy a Közgyűlés egyhangúlag elfogadja a szavazatszedő bizottságról szóló javaslatot.

Elnök ezután felkéri a jelölőbizottság képviselőjét, ismertesse a bizottság javaslatát.

Ernst Jenő akadémikus ismerteti a jelölőbizottság javaslatait. Elnöknek javasolják Rusznyák István akadémikust, alelnököknek Ligeti Lajos és Gombás Pál akadémikusokat, elnökségi tagoknak Alexits György, Lukács György, Molnár Erik, Novobátczy Károly, Straub F. Brunó akadémikusokat.

A megejtett titkos szavazás után elnök ismerteti a szavazatszedő bizottság jelentését :

Elnöknek megválasztott Rusznyák István akadémikus 41 szavazattal egyhangúlag

alelnököknek megválasztottak Ligeti Lajos akadémikus 41 szavazattal egyhangúlag és Gombás Pál akadémikus 40 szavazattal 1 ellenében

elnökségi tagoknak megválasztottak Alexits György akadémikus 39 szavazattal 2 ellenében, valamint Lukács György, Molnár Erik, Novobátczy Károly és Straub F. Brunó akadémikusok egyhangúlag.

Rusznyák István elnök :

Tisztelt Közgyűlés !

Engedjék meg, hogy a magam részéről hálás köszönetet mondjak az Akadémia kitüntető bizalmáért és hogy melegen üdvözlöm az Elnökség többi újraválasztott tagjait. Mindannyiunk nevében ígéretet teszek, hogy a jövőben igyekszünk még eredményesebb munkát kifejtetni, és ehhez kérjük Tagtársainknak az eddiginél fokozottabb kritikáját és támogatását.

6. Indítványok

Elnök felteszi a kérdést vannak-e további indítványok.

További indítványok híján Elnök a Magyar Tudományos Akadémia CXII. Közgyűlését bezárja.

K. m. f.

Erdey-Grúz Tibor s. k.

Rusznay István s. k.

Jegyzőkönyvhitelesítők :

Egerváry Jenő s. k.

Tolnai Gábor s. k.

BESZÁMOLÓ

az Akadémia III. osztálya által Alexits György és Fenyő István »Matematika vegyészek számára« c. tankönyvéből rendezett ankétról

Az Akadémia III. osztálya folyó évi június hó 2.-án nyilvános ankétot rendezett Alexits György és Fenyő István: Matematika vegyészek számára c. tankönyvről. A tankönyvről ezt megelőzőleg már volt egy zártkörű ankét, május hó 5.-én, a Közoktatásügyi Minisztérium és a Magyar Kémikusok Egyesülete rendezésében. Az első ankét sok fontos és elvi jelentőségű kérdést vetett fel, éppen azért mutatkozott szükségesnek a második ankét megrendezése, szélesebb nyilvánosság előtt.

Abban a tényben, hogy az Akadémia III. osztálya ezt az ankétot megrendezte, továbbá abban, hogy a vita vezetését Rusznyák István, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke vállalta magára, az Akadémiának az az álláspontja jutott kifejezésre, hogy nagy jelentőséget tulajdonít az új egyetemi tankönyvek kérdésének. Valóban, egy új magyarnyelvű tankönyv megjelentése nemcsak felsőoktatásunk számára jelentős, hanem fontos eseménye tudományos életünknek is. Új tankönyvek érdemeinek és hibáinak alapos megvitatása olyan feladat, amelynek végrehajtásában az Akadémiának nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége résztvenni, — különösen, ha az illető tankönyv újszerű feladat megoldását tűzte ki céljául, mint például Alexits György akadémikus és Fenyő István docens szóbanforgó tankönyve. Az utóbbi időben sok szó esett a tudományos és oktató munka viszonyáról és összeegyeztetéséről különböző összefüggésekben és ezen viták során egyesek a tudományos és oktató munkát gyakran mereven szembeállították egymással; hogy a kettő merev elválasztása mennyire helytelen, azt legvilágosabban az egyetemi tankönyvek kérdése mutatja. Egy egyetemi tankönyv megírása, az anyag kiválasztása, elrendezése, a tárgyalásmód megválasztása sokszor nem pusztán didaktikai problémákat, hanem tudományos feladatokat is vet fel, különösen, ha olyan tankönyvről van szó, amely nem kitaposott utakon halad. A jó egyetemi tankönyv a szorosabban vett tananyagot kívül további tudományos perspektívákat is kell, hogy nyújtson. Ha még figyelembe vesszük, hogy az egyetemi tankönyveken fiatal tudományos generációk egész sora nevelkedik, és ezen keresztül a tankönyv jó és rossz oldalai egyaránt éreztetik hatásukat tudományos életünkre is, nyilvánvalóvá válik, hogy a magyar tudományos élet irányító szerve, Akadémiánk számára nem lehet közömbös az új tankönyvek kérdése, és hogy az Akadémiának messzemenő támogatást kell nyújtania a Közoktatásügyi Minisztériumnak abban, hogy az egyetemi hallgatóság tankönyvekkel való ellátásának fontos feladatát minél eredményesebben tudja megoldani.

Ezen a téren az elmúlt év öröndetes előrehaladást hozott. Számos kiváló szovjet tankönyv jelent meg magyar fordításban, és egymásután kerültek kiadásra magyar szerzők által írt tankönyvek is. Egyre több tantárgy oktatásában nyílik ezáltal lehetőség arra, hogy a hallgatók tanulmányaikban ne jegyzetekre, hanem tankönyvekre támaszkodhassanak. Ennek igen nagy jelentősége van az oktatás színvonalának emelése tekintetében. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert a hallgatóság körében ezzel ma még nálunk nincsenek tisztában, sok hallgató van azon a helytelen véleményen, hogy jegyzetből »könnyebb« tanulni. Ez az álláspont káros és felszámolandó. A tankönyvből való tanulás egyik legfontosabb vonása annak a minőségileg a középiskolainál magasabb színvonalú tanulási módszernek, amelynek az egyetemeken ki kell alakulnia. E tekintetben is a Szovjetunió felsőoktatásának értékes és gazdag tapasztalataira kell támaszkodnunk. A tankönyvből való tanulás persze lényegesen több önállóságot kíván meg a hallgatótól, mint a jegyzet anyagának iskolás elsajátítása. Ez eleinte kétségtelenül nehézséget jelent, de olyan nehézséget, amelynek leküzdése rendkívüli mértékben fejleszthetően hat.

Persze nem akármilyen tankönyvre, hanem jó tankönyvekre van szükség. A tankönyv-írás rendkívül nagy felelősséggel járó munka. Az új tankönyvek színvonaláért elsősorban természetesen a tankönyvek írói felelősek, de rajtuk kívül nagy felelősség hárul a tankönyvek lektoraira és a tankönyvek kiadójára, a Közoktatásügyi Minisztériumra, illetőleg annak Tankönyvkiadójára is. A szóbanforgó ankétnak voltak pozitívumai és negatívumai, legjelentősebb eredményét azonban éppen abban látom, hogy a felelősség kérdését igen nyomatékosan vetette fel mindhárom irányban. A felelősség kérdésének éles és határozott felvetése folytán az ankét jelentősége messze túlnőtt a szóbanforgó könyv ügyén, és egész tankönyvkiadásunk további fejlődése szempontjából hasznos tanulságokat nyújtott. Voltak, akik az ankétról elsősorban azzal a benyomással távoztak, hogy egyes felszólalók a szóbanforgó könyv bizonyos tényleg meglévő hibáinak jelentőségét eltúlozták, és kimerítően ecsetelték azok összes elképzelhető konzekvenciáit. Azonban nem látta meg az ankét lényegét az, aki az ankétról ezzel a benyomással távozott, bár ilyen jelenségek valóban előfordultak. Nem helyes ez a beállítás, mert az ankét a szóbanforgó könyvnek több súlyos, elvi szemléleti hibáját hozta felszínre. A szemléleti hibákat csak konkrét hibákon keresztül lehet mindenki előtt világossá tenni, és e célból még a hibák bizonyos mértékű karrikirozása is jogosult. Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy egyes hibák jelentőségének eltulozását lehet ugyan kifogásolni, a szerzők felelősségének messzemenő hangsúlyozását azonban csak helyeselni lehet. *A felelősség kérdésének éles és határozott felvetése volt az ankét legfőbb pozitívuma* és emellett az ankét kisebb hibái háttérbe szorulnak.

Voltak, akiket meglepett a vita szenvedélyessége. Valóban, ilyen heves vita kevés volt eddig tudományos életünkben. Ami a vita hangját illeti, kétségtelen, hogy szintén voltak olyan mozzanatok, amelyek nem emelték a vita színvonalát, egészében azonban a *vita szenvedélyes hangját az ankét második legfőbb pozitívumaként kell értékelni*. Az viszont, hogy csak kevés ilyen éles vita volt eddig, tudományos életünk egyik hiányossága. »Azt az elméleti és világnézeti szenvedélyességet, elmélyedést és következetességet, amely a szovjet tudományt jellemzi,« — mondotta Révai elvtárs az MDP II. Kongresszusán — »a mi régivágású tudósaink zöme még nem igen tudja követni és megérteni.« Megállapíthatjuk, hogy a vita szenvedélyessége tekintetében az ankét hatá-

rozott fejlődést jelent. A felszólalók, bár egyes részletkérdésekben nem értettek egyet egymással, szinte kivétel nélkül megegyeztek abban, hogy szenvedélyesen törekedtek a felmerült elvi kérdések következetes tisztázására. Úgy a felszólalókat, mint az ankét többi résztvevőjét az a szándék hatotta át, hogy előbbrevigyék tankönyvkiadásunk és ezen keresztül felsőoktatásunk ügyét. Ez megnyilvánult például abban a tapsban, amellyel az ankét résztvevői Jánossy Lajos akadémikus felszólalását fogadták, aki, miután rámutatott a könyv egyes érdemeire és élesen bírálta annak fogyatékoságait, felajánlotta, hogy segítséget nyújt a szerzőknek egy új, javított kiadás elkészítéséhez, a hibás fizikai példák és nem megfelelő szemlélet kijavítása tekintetében.

A vita számos elvi kérdést vetett fel, a matematika műegyetemi oktatását és az alkalmazott matematikát mint tudományt illetően. Ezeknek a kérdéseknek a részletesebb megvitatása további viták feladata lesz. *Az a tény azonban, hogy a vitás kérdések felszínre kerültek, az ankét harmadik jó pozitívuma volt.*

Ami az elvi kérdéseket illeti, pozitívumnak kell tekinteni, hogy az ankét a könyvvel kapcsolatban foglalkozott a dialektikus materializmus világnézetének a matematika oktatásában való érvényesítése kérdésével is. A könyv szerzői munkájukban következetesen és némely tekintetben sikerrel törekedtek arra, hogy a matematika elvont fogalmainak kialakítását a dialektikus materializmus alapján világítsák meg. Ez — amint arra több felszólaló rámutatott — a könyv érdemei közé tartozik, különösen, mivel e tekintetben a szerzők kevés példára támaszkodhattak, csak a legújabb szovjet matematika tankönyvekben, így többek között Bermant műegyetemi tankönyvének hatodik kiadásában találkozunk ezzel a tudatos törekvéssel.

A nyílt, elvi viták jelentősége felbecsülhetetlen a tudományos élet szempontjából. »Mindenki tudja azt« — írta Sztálin elvtárs »Marxizmus és nyelvtudomány« című munkájában — »hogy semmiféle tudomány sem fejlődhet és érhet el sikereket a vélemények harca, a kritika szabadsága nélkül«. A kritikai szellem kialakítása terén még igen sok tanulnivalónk van a szovjet tudománytól. Bár a szóbanforgó ankét ezirányban fejlődést jelentett, ugyanakkor világosan megmutatta az e téren még nálunk meglévő fogyatékosságokat. *Az ankét első hiányosságaként azt említem, hogy az önkritika nem állott mindenben a megfelelő színvonalon.* A szerzők közül az egyik — Fenyő István — nem is szólalt fel a vitában, a másik — Alexits György akadémikus — felszólalásában kétségtelenül gyakorolt önkritikát, ez azonban, amint arra Rusznyák István elnök zárszavában rámutatott, nem volt mindenben kielégítő. Alexits György általánosságban elismerte a könyv hibáit és hangsúlyozta, hogy köszönettel fogadja a bírálók segítségét. Ami a konkrétumokat illeti, egyes pontokon felszólalásában az önkritika bizonyos hiánya volt érezhető. A vitából ugyanis világosan kidomborodott, hogy a nagyszámú hiba a szerzők felfogásának, szemléletének bizonyos fogyatékoságait tükrözi, azt, hogy az alkalmazásokkal kapcsolatban megelégedtek az érintett fizikai, kémiai, stb. problémák felszínen mozgó, formális ismeretével, továbbá, hogy a matematika gyakorlati alkalmazásainál alapvető szempontokat figyelmen kívül hagyva tárgyalásmódjuk sok helyütt formalisztikus, sőt határozottan hibás. A hibák gyökereinek világos felismerése azonban nem tűnt ki Alexits György felszólalásából.

Második helyen a vitának azt a fogyatékoságát említem meg, hogy helyenként elveszett a részletekben. A bírálók egy része nem is törekedett arra, hogy a bírált tankönyv egészéről annak alapos tanulmányozása alapján mondjon

véleményt, objektíven mérlegelve annak érdemeit és fogyatékoságait, ehelyett csak egyes kiragadott részleteket vett mikroszkóp alá. Már az előzőkben hangsúlyoztuk, hogy egyes kirívó hibákra való rámutatás helyes és szükséges, sőt nélkülözhetetlen. Azonban önmagában mégsem elégséges és csak a könyv egészének, célkitűzésének, az anyag kiválasztásának, összeállításának, a tárgyalásmódnak az egész munkában kifejezésre jutó tudományos álláspontnak a bírálataival párosulva vezethet el ahhoz, hogy egy munkáról helyes összkép alakulhasson ki. A felszólalók általában világosan látták is, hogy ez a feladatuk és ezt felszólalásuk bevezetéseképpen többen hangsúlyozták. Azonban voltak felszólalók, akik abba a hibába estek — erre Lengyel Sándor mutatott rá világosan — hogy a szerzők célkitűzéseit annak alapján ítélték meg, ahogy azt a szerzők könyvük előszavában — részben saját előző szavaikkal ellentétben — helytelenül összefoglalták. Kétségtelen, hogy a szerzők hibásak abban, hogy előszavukban könyvük célkitűzéseit helytelenül, de legalábbis félreérthetően fogalmazták meg, amikor azt írták, hogy »nem alkalmazható, hanem alkalmazott matematikát« kívánunk adni. Ez a mondat határozottan félrevezető, amennyiben úgy értelmezhető — és nem is lehet csodálni, hogy egyesek így értelmezték — hogy a szerzők főcélja nem az, hogy bizonyos matematikai alapismereteket nyújtsanak, hanem az, hogy ezen alapismeretek alkalmazásait tárgyalják behatóan. Ez pedig nem lehet egy bevezető műegyetemi matematika tankönyv célkitűzése, és a szóbanforgó tankönyv egészében valóban nem is ezt tartja szem előtt, hanem elsősorban bizonyos matematikai alapismereteket kíván nyújtani, ugyanakkor megmutatva, hogy ezekre a vegyésznek milyen nagy szüksége van. A szovjet tankönyvekből, — így például Bermant kiváló műegyetemi tankönyvéből — félreérthetetlenül kitűnik, hogy a Szovjetunióban az a kialakult álláspont, hogy a műegyetemi bevezető matematika előadások, illetőleg a megfelelő tankönyvek főcélja bizonyos matematikai alapismeretek közlése és megtanítása. Emellett természetesen feltétlenül szükséges, hogy az előadás, illetve a tankönyv nagyszámú példát tartalmazzon, amelyek az alkalmazásokra vonatkoznak és melyeknek hármas célja van: elősegíteni az anyag megértését, világossá tenni a mérnökhallgató előtt hogy miért van szüksége mérnöki tanulmányaiban a matematikára, végül pedig — és ez a legfontosabb — elősegíteni, hogy az elsajátított matematikai anyagot a hallgató további tanulmányai és később munkája során képes legyen önállóan alkalmazni. A matematikai anyag alkalmazásainak zöme azonban a szaktárgyak előadásában kell, hogy a szükségesnek megfelelően sorra kerüljön. Ez természetesen nem menti fel a szerzőket az alól a kötelesség alól, hogy a matematikai módszerek alkalmazására felhozott fizikai és kémiai példák minden szempontból kifogástalanok legyenek. A szóbanforgó könyv szerzői azonban éppen e tekintetben követték el a legtöbb hibát. Ennek ellenére a tankönyv feladatának és célkitűzéseinek mérlegelésénél a fent elmondottakat figyelembe kell venni és erről az ankéten többen elfeledkeztek.

A vita harmadik fogyatékosága — amire legvilágosabban Turán Pál lev. tag mutatott rá — az volt, hogy több felszólalásból hiányzott a könyv szerzői nehézségeinek megértő mérlegelése. A világirodalomban kevés olyan tankönyv van, amely kémikusok részére, azok speciális igényeit messzemenően figyelembe véve, igyekszik a számukra szükséges matematikai anyagot könnyen érthető tárgyalásban feldolgozni. Ennek oka, hogy egy ilyen könyv megírása rendkívül nehéz feladat, hiszen a didaktikai problémákon túl azt kívánja meg a

szerzőtől, hogy több szaktudomány kérdéseiben mélyedjen el. Az, hogy egy ilyen könyv megírására kísérlet történt, feltétlenül helyes és örvendetes. Ezzel kapcsolatban figyelembe kell venni, hogy a multban a magyar matematikusok, akik az egész világon elismert kiemelkedő eredményeket értek el, a matematika alkalmazásával nem igen foglalkoztak. Az alkalmazott matematika hazánkban a felszabadulás előtt meglehetősen el volt hanyagolva. E téren a felszabadulás után kétségtelen fejlődés indult meg. Ma már általánosan elfogadottá vált az a felfogás, hogy a matematikusok számára nem lehetnek közömbösek a matematika gyakorlati alkalmazásai, és a matematika elvont ágaiban folytatott kutatások eredményes továbbfejlesztése mellett egyre több magyar matematikus fordult tevékenyen a matematika alkalmazásai felé. Ezt a fordulatot az elmélet és gyakorlat egységének megvalósítása irányában a matematika vonalán, amely természetesen nem megy egykönnyen, minden eszközzel segíteni és támogatni kell, és az e téren még meglevő hibákon keresztül is világosan kell látnunk azt az újat, ami itt keletkezőben van. Ami ezzel kapcsolatban a szóbanforgó könyvet illeti, kétségtelen, hogy a szerzők lebecsülték az előttük álló feladat nehézségeit, és abba a hibába estek, hogy megelégedtek nagyszámú érdekes alkalmazás szerepeltetésével könyvükben, de nem mélyedtek el eléggé azokban a problémákban, amelyekre a matematikát alkalmazták és a példák felületes kezelésében az a helytelen szemlélet nyilvánult meg, hogy »csak« példákról van szó. Igen hasznos és iránytmutató volt, hogy ezt a hibát az ankét élesen felszínre hozta, azonban a hibák nyílt feltárása mellett nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a szerzők a könyv megírásával még botladozva ugyan, de helyes útra léptek. »A bírálattól ilyen esetben« — mondotta Turán Pál — »a hibák hiánytalan feltárása mellett több segítőkézséget, a nehézségek megértőbb és építőbb jellegű mérlegelését kell kívánnunk, mert különben az ilyenirányú fontos kezdeményezések a jövőben jóval ritkábbak lesznek.«

Ennyit tartottam szükségesnek az ankéten általánosságban előadottakról mondani. Az ankét bevezető referátumát Hajós György lev. tag tartotta, utána tizenegy hozzászólás hangzott el. Nincsen arra itt lehetőség, hogy a közel hat órán át tartó ankétról minden részletében beszámoljak; megpróbálok azonban, a rendelkezésre álló kereteken belül, összefoglalni azt a képet, amely a szóbanforgó tankönyvről az ankéten kialakult. A rövidség kedvéért nem tartom magam a felszólalások időbeli sorrendjéhez, hanem összefüggéseikben igyekszem az anyagot csoportosítani. Ugyanilyen okból kénytelen vagyok eltekinteni attól is, hogy egyes felszólalásokat részletesen idézzek. Az áttekinthetőség kedvéért olyan elvi kérdéseket, amelyek az ankéten beható vita tárgyát alkották ugyan, azonban nem vonatkoznak szorosan az ankét tárgyát képező tankönyvre, lábjegyzetek formájában fogok megemlíteni. Igyekezni fogok az ankéten elhangzottakról tárgyilagos beszámolót nyújtani.

Beszámolómat a következő kérdések köré csoportosítom: *A) A tankönyv célkitűzései és anyaga, B) Az anyag feldolgozása, a tárgyalás módszere, C) A leginkább vitatott hibák, D) A tankönyvek kiadásáról általában.*

A) A tankönyv célkitűzései és anyaga

A tárgyalt tankönyv célkitűzéseivel és anyagának összeállításával leg-részletesebben Hajós György bevezető referátuma foglalkozott. Rámutatott, hogy a könyv az első olyan, magyar szerzőtől származó matematikai tan-

könyv, amely céltudatosan törekszik arra, hogy azt az anyagot és olyan feldolgozásban adja, amire és ahogyan egy bizonyos szakemberképzésnél, az adott esetben a vegyészképzésnél, szükség van. Kiemelte, hogy a szerzők tudatosan törekednek arra, hogy minél inkább megkönnyítsék a szükséges matematikai ismeretek elsajátítását különféle előképzettségű és nagylétszámú hallgatóságunk részére. E törekvés a könyvnek sok ügyes részletében tükröződik, bár a szerzők törekvése több helyen nem nevezhető sikeresnek. Az anyag összeállítását illetőleg megállapította, hogy a könyv valóban csak a vegyészeknek szükséges fejezeteket tárgyalja, viszonylag rövid terjedelem (345 oldal) keretein belül még a nomográfiához, valószínűségszámításhoz és a parciális differenciálegyenletekhez is elvezet, a kémiai alkalmazásokban helyenként (pl. a diffúzió és a kinetikus gázelmélet tárgyalásában) messzire is eljut. Az anyag e sokrétősége további fejezetek iránti igényt ébreszt: meggondolás tárgyát alkothatja pl. a lineáris algebra elemeinek, a kombinatorika elemeinek, többváltozós függvények szélsőértékszámításának a könyv anyagába való beiktatása. Egyes gyakorlati fejezetek anyagának súlypontozása kifogásolható: grafikus differenciálásról szól a könyv, de grafikus integrálásról nem; a nomográfiai fejezetben a pontsoros nomogramok túlzott nyomtatékot kapnak a görbesorosokkal szemben; differenciálegyenleteknek a határozatlan együtthatók módszere útján végtelen sorokkal való integrálása a könyvben nem nyer említést. Az anyag összeállításával és csoportosításával más felszólalók — így például Gombás Pál — is egyetértett. Több felszólaló — így például Kónya Albert — azonban kifogásolta, hogy a szerzők az alkalmazások anyagának összeállításánál olyan területekről is vettek nagy számban példákat, amelyek megértéséhez az elsőéves hallgatóknak még nincsenek meg a megfelelő kémiai és fizikai ismeretei. Hangsúlyozta, hogy a bevezető matematikai tankönyvben ez nem helyes, hiszen az ilyen számokra nem érhető alkalmazások nem segítik elő a kívánt célt, hogy t. i. a hallgatókban a matematika szerepéről helyes kép alakuljon ki. Véleménye szerint jobb lett volna kevesebb, gondosan választott alkalmazást bemutatni, azonban azokat pontos és precíz kidolgozásban.

Hajós György referátumában megállapította továbbá, hogy a szerzők a matematikai fogalmak kialakításával s az elért eredményekkel kapcsolatban mindenütt igyekeznek rámutatni az elvont fogalmak eredetére, arra, hogy a matematika elvont tételeiben az anyag mozgástörvényei tükröződnek. A könyv törekszik arra, hogy a matematika jellegét illetően a dialektikus materializmus szellemében tájékoztassa az olvasót. Ugyanakkor rámutatott, hogy ideológiai szempontból kifogásolható a Gauss-féle hibatörvény levezetése annak egy formális tulajdonságából, anélkül, hogy világosan megmondaná a könyv, hogy ez a formális tulajdonság semmiképpen sem magyarázza meg azt a tapasztalati ténytet, hogy a mérési hibák miért követik a Gauss-féle hibatörvényt. Rényi Alfréd felszólalásában hangsúlyozta, hogy ennek a ténynek mélyebb okait az esetek egy részében a valószínűségszámítás központi határeloszlástételei világítják meg.

Ami a matematikai fogalmaknak konkrét kémiai alkalmazásokból kiinduló levezetését illeti, Schay Géza lev. tag is rámutatott arra, hogy ez a könyv egyik pozitívuma.

Egészében tehát a könyv célkitűzéseit és anyagának összeállítását az ankét pozitívan értékelte, bár e tekintetben is több hibát és hiányosságot állapított meg.

B) Az anyag feldolgozása, a tárgyalás módszere

A felszólalók kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy egy vegyésznek számára szolgáló bevezető matematika tankönyvben a megértés megkönnyítése, a tárgyalás egyszerűsítése érdekében a bonyolultabb levezetéseket kerülni kell és ennek érdekében szabad, sőt egyenesen szükséges a matematikai precizitás tekintetében bizonyos engedelményeket tenni. Éppen ezért helyes, ha a könyv kerüli az »pszilontikát«, a határérték fogalmával kapcsolatos finomabb matematikai meggondolásokat és a határértékekkel kapcsolatban a szemléletre támaszkodik, bár az »e« számmal kapcsolatban ezt az elvet túlzásba viszi. Ami a szemléletes tárgyalásmódot illeti, fontos leszögezni azonban, hogy megkönnyítés vagy egyszerűsítés címén helytelen állítani nem szabad. Ez ellen az elv ellen is több helyütt vét a könyv, például a l'Hospital szabály levezetésénél. Sok helyütt azonban az elvont matematikai fogalmak szemléletessé tételét a szerzők szerencsésen oldják meg. Így például Jánossy Lajos akadémikus kiemelte, mint a folytonos függvény fogalmának jólsikerült bevezetését, azt, hogy a könyv a folytonos függvényt úgy jellemzi, hogy az ilyen függvény görbéjét egyetlen ceruzavonással le lehet rajzolni, anélkül, hogy a ceruzát fel kellene emelni a papirosról.

A tárgyalásmód legsúlyosabb hibája abban áll, hogy a szerzők figyelmen kívül hagytak több olyan alapvető szempontot, amelyek a matematika eredményes alkalmazásaihoz nélkülözhetetlenek, az alkalmazásokat formálisan, felületesen tárgyalják, és ezáltal nem érik el kitűzött céljukat, azt, hogy a vegyészhallgatókat matematikai alapismeretek mellett megtanítsák arra, hogy ezeket az ismereteket további tanulmányaik és munkájuk során hogyan alkalmazzák.* Az említett szempontok, melyeket szerzők figyelmen kívül hagytak,

* Az anketé felszólalói közül többen ezt úgy fogalmazták meg, hogy a szerzők alkalmazott matematikai tankönyvet kívántak írni, de ez nem sikerült nekik. Amellett, hogy teljes mértékben egyetértek ennek a megállapításnak szándékolt tartalmával, de szándékosan más — úgy hiszem — szabatosabb megfogalmazást használtak. Ugyanis a könyv célkitűzéseit illetően nem nevezhető alkalmazott matematikai tankönyvnek, hiszen főcélja bizonyos alapvető matematikai ismeretek közlése. A számfogalom, a függvényfogalom, a differenciál és integrálszámítás nem alkalmazott matematika: aki ezt állítja, az tagadja a matematikának, mint önálló tudománynak a létezését. Alkalmazott matematikai tankönyvnek valójában csak olyan tankönyv tekinthető, amely a matematika bizonyos — az olvasó előtt ismertnek feltételezett és legfeljebb tudásuk felfrissítése és hivatkozás céljából bevezetőként összefoglalt — módszereinek a természettudomány vagy technika valamely ágában való alkalmazásainak bemutatását tűzi ki fő céljává. Ebben az értelemben alkalmazott matematikai tankönyvek például a matematikai fizika differenciálegyenleteiről szóló a közelmúltban a Szovjetunióban megjelent munkák: Levin-Groszberg, Mihlin, Szoboljev és végül Tyihonov-Szamarzski munkái, Sz. P. Sztrelkov: Bevezetés a rezgésstanba c. munkája, M. I. Kontorovics: Operációs számítás és nemstacionér jelenségek az elektromos áramkörökben c. munkái stb., azonban például A. F. Bermant már több ízben említett kiváló és céljának mindenben megfelelő műegyetemi tankönyvét nem helyes alkalmazott matematikai tankönyvnek nevezni. Az alkalmazott matematikai tankönyv és általában az alkalmazott matematika fogalma körül az anketén megnyilvánuló bizonyos zavar forrása Alexits és Fenyő könyvének előszavából indult ki, amire már fentebb utaltunk, de a vita felszínre hozott más helytelen nézeteket is: így például voltak, akik az alkalmazott matematikát helytelenül az exakt matematikával állították szembe: ez a felfogás — amint arra már alkalmam volt utalni (lásd Akadémiai Értesítő 1951, 22. o.) — helytelen, hiszen az alkalmazott matematika is exakt, szabatos módszerekkel dolgozik és amikor közelítéseket alkalmaz, akkor a közelítés az approximáció exakt elméletére támaszkodik, azt alkalmazza. Hasonlóképpen helytelen és félrevezető az alkalmazott matematikának az a jellemzése, amelyet Borbély Samu adott, aki az alkalmazott matematika legfőbb jellemvonásának az »energetikai szemléletet« tekinti. Ez az alkalmazott matematika tárgykörének indokolatlan leszűkítését jelenti.

a következők : a dimenziókra való ügyelés, az előjelek gondos kezelése, a jelölések és szakkifejezések a szaktudományokban kialakult használatához való ragaszkodás, végül pedig az alkalmazásokkal kapcsolatban a kifejezés-mód, a megfogalmazás és az egész tárgyalás szabatosága.

Ami a dimenziókat illeti, szerzők nem vették figyelembe, hogy a mérnök, a fizikus, a kémikus a gyakorlatban legtöbbször nem pusztá számokkal, hanem dimenzióval bíró mennyiségekkel dolgozik. A dimenziók gondos használatára való nevelés a műegyetemi oktatás egyik fontos feladata. A dimenziók helyes használata nemcsak elvi, hanem döntő jelentőségű gyakorlati kérdés is, hiszen a dimenziók hibás használata az egész számítás eredményét leronthatja. Az alkalmazott matematikusnak gondosan kell ügyelnie a dimenziók helyes használatára. Erre az ankéton Egerváry Jenő akadémikus mutatott rá nyomtatékosan, szemben Kalmár Lászlóval, aki a dimenzió-hibákat kevésbé súlyosnak minősítette. Dimenzió-megfontolások segítségével heurisztikusan sok fontos összefüggést lehet plauzibilissé tenni, hibás állítások lehetetlenségét pedig kimutatni. Ezért súlyos hibának tekintendő az, hogy a szóbanforgó könyv a dimenziók kérdését rendkívül hanyagul kezeli. Nem mintha a szerzők nem volnának tisztában a kérdés jelentőségével. A 29. oldalon a következőket írják : »Vigyázzunk arra, hogy noha az arányossági tényező számértéke megegyezik az egységnyi független változóhoz tartozó függő változó értékkel, dimenziója, mértéke nem azonos a függő változó dimenziójával. Így például a sebesség nem hosszúság jellegű, habár számértéke az egységnyi idő alatt megtett út nagyságával egyenlő.« Nem lehet tehát állítani, hogy a szerzők nem voltak tisztában a dimenziók helyes használatának jelentőségével ; annál jobban hibáztatható azonban, hogy a kérdésre nem ügyeltek következetesen.

Az előjelek használata körül is sok hiba van a könyvben, amelyek a megértést zavarják, sőt helyenként egyenesen akadályozzák. Pedig az előjel kérdése is döntő jelentőségű a matematika gyakorlati alkalmazásainál : az egyébként kifogástalan számítást egy előjel hiba teljesen használhatatlanná teheti. Az előjel hibáknak se szeri se száma a könyvben, és egész világos, hogy itt csak részben van sajtóhibákról szó, a hibák jórésze az előjelekkel való gondatlan bánásmód és az alkalmazásokat illető helytelen szemlélet következménye.**

** Az előjelek kérdésében az ankéton elvi vita is kialakult, nevezetesen Borbély Samu lev. tag azt az álláspontot képviselte, hogy a helyes előjeleket egy összefüggésben csak tapasztalati úton lehet megállapítani, míg matematikailag csak az abszolút értékek közötti összefüggés vezethető le. »A matematika axiómatikájából az a tény, hogy növekvő magassággal a nyomás-görbe nő vagy csökken, nem következtethető ki. Ez különleges tapasztalati tény.« Ezzel kapcsolatban Kalmár László a következőket állapította meg : »Borbély tagtársunk indokolatlanul szétválasztotta, sem az előjel kérdését, amelyet szerinte minden második hetes egyetemi hallgató az ábrából leolvashat, az abszolút értékek közötti egyenlet kérdésétől, amit szerinte matematikailag le lehet vezetni. Én ezt a szétválasztást egyáltalán nem látom indokoltnak ; csak matematikailag nem lehet levezetni sem az abszolút értékek közötti egyenletet, sem az előjelet, csak ha a természetre vonatkozó tényeket felhasználjuk, azokból azonban helyesen végzett levezetés esetén az egyenlet előjellel együtt következik«. Borbély Samu felszólalását Rényi Alfréd is bírálta, különösen azt, hogy az axiómákat mereven szembeállította a tapasztalattal. Borbély Samu ezzel az idealizmus álláspontjára helyezkedett. A helyes materialista álláspont ugyanis az, hogy a matematika axiómái a tapasztalatokból származnak, az anyagi világ objektív törvényeit tükrözik vissza. A matematikai axiómákon alapuló levezetés tehát *közvetve* szintén a tapasztalatokon alapszik. Természetesen ez nem mentheti fel a matematikust az alól a kötelezettség alól — amit Kónya Albert hangsúlyozott —

A tárgyalásmód harmadik jellegzetes hibája a jelölések és szakkifejezések sok helyütt nem megfelelő használata. Így például a Laplace-operátor jele (Δ) helyett a nabla-jelet (∇) használják, amivel pedig egész mást szoktak jelölni. Az ilyen önkényes jelölésváltoztatás zavarja a hallgatókat más szakkönyvek használatában. A szerzők eljárásukat azzal próbálják indokolni, hogy a Δ -jellel jelölik a véges növekményt is, és ez félreértésre adhat okot. Ezt a félreértést módjukban állott volna másképpen is elkerülni. Az általuk választott jelölés nem helyes, mert a nabla szimbólum használata itt határozottan félrevezető. Ami a szakkifejezések gondatlan használatát illeti, ez részben a fizikai szakkifejezésekre vonatkozik (pl. vektoriális mennyiség komponenseit magával a mennyiséggel azonosítja a szöveg, radiális kvantumszámot ír mellékvantumszám helyett, stb.), részben matematikai szakkifejezésekre (például a görbületség kifejezést a könyv homályos értelemben használja, továbbá a valószínűség-számítási fejezetben eloszlásfüggvényt ír sűrűségfüggvény helyett, statisztikai valószínűséget relatív gyakoriság helyett: az utóbbi hiba, valamint az hogy a geometriai valószínűséget önálló fogalomként kezelik, nem egyszerűen szóhasználat kérdése, hanem elvi jellegű hiba***). Végül a leglényegesebb hiányossága a tárgyalásmódnak az egész könyv fogalmazásában megnyilvánuló pontatlanság és pongyolaság. Nincs itt hely — és úgy hiszem felesleges is volna — hogy ezt példákkal illusztráljam, ilyen példákkal szinte a könyv minden oldalán lehet találkozni, de hangsúlyozom, hogy ez a tárgyalásmód alapvető fogyatékossága. Helyesen mutatott rá ugyanis Hajós György referátumában arra, hogy a matematika oktatás egyik legfontosabb célja a szabatos gondolkodásra való nevelés, és a könyv stílusának pongyolaságai ártanak ennek a célkitűzésnek.

Ami a matematikai anyag tárgyalásának módszerét illeti, csak egy kérdés körül alakult ki behatóbb vita, a differenciál bevezetésének módszere körül. A felszólalók mind megegyeztek abban, hogy a differenciálokkal való számolás vegyész-hallgatók számára könnyebbséget jelent, és így az a tény, hogy a könyv a differenciálhányados mellett a differenciál fogalmát is bevezeti, feltétlenül helyes. Akik hozzászóltak, abban is megegyeztek, hogy a differenciáloknak sorozattal való bevezetése nem szerencsés, és didaktikai

hogy a tapasztalatokból nyert axiómákból deduktív matematikai úton nyert eredményeket a tapasztalatokkal való összehasonlítás útján újra meg újra ellenőrizze, illetőleg, hogy ezt az ellenőrzést ahol lehet, menet közben is elvégezze, hiszen a matematika elvont fogalmi és tételei mindig többé-kevésbé leegyszerűsítve, sematizálva és ennél fogva csak közelítőleg tükrözik az anyagi valóság objektív sajátosságait.

*** A valószínűség-számítási fejezetről Kónya Albert a Felsőoktatási Szemle 1952. júniusi számában a következőket írja: »Elhangzottak kifogások a valószínűség-számítás nem korszerű tárgyalásmódja ellen is. A könyv itt valóban nem használja fel a szovjet matematikusok nagyszerű eredményeit, de *megítélésem szerint* (aláhúzás tőlem, R. A.) ez kezdők számára írt bevezető könyvben nem is oldható meg«. Kónya Albertnek ez a megállapítása a valószínűség-számítási fejezetben elkövetett hibák meg nem értéséről tanuskodik, ennek tulajdonítható csak, hogy ezeknek a hibáknak jelentőségét kisebbíteni igyekszik. Senki sem kívánta a szerzőktől, hogy Kolmogorov nyomán a valószínűség-számítást halmazelméleti alapon építsék fel könyvükben, azonban még egy vegyésznek számára írt könyvtől is joggal megkívánhatjuk, hogy ne keverjék össze a valószínűség és gyakoriság fogalmait, ami tudvalevőleg a valószínűség-számítás pozitívista, machista elméletének jellemző vonása, továbbá, hogy a valószínűség objektívitásának materialista felfogását képviseljék, valamint, hogy utaljanak a szovjet matematikusok korszakalkotó munkásságára a valószínűség-számítás terén (ezt nemcsak a valószínűség-számítási fejezetben, hanem a könyv végén közölt egyébként is meglehetősen hiányos történeti áttekintésben is elmulasztják megtenni).

szempontból feltétlenül helyesebb a differenciálnak, mint a differencia lineáris részének bevezetése.****

Összefoglalva : az anyag feldolgozásáról és a könyv tárgyalásmódjáról az a vélemény alakult ki, hogy az egyáltalában nem kielégítő. A könyv kidolgozása, a megfogalmazás általában pongyola, emellett az előjelek, a dimenziók, szakkifejezések és jelölések tekintetében elkövetett nagyszámú hiba a gondatlanság mellett arra vall, hogy a szerzők nem sajátították el kellő mértékben azt a szemléletet, amely a matematika gyakorlati alkalmazásainak eredményességéhez elengedhetetlen, illetőleg azt nem érvényesítették következetesen.

C) Néhány sokat vitatott hibáról

A könyv néhány kirívóbb hibája különösen élénk vita tárgyát képezte az ankéten. Ezeket a hibákat egy kivétellel a fizikai példák tárgyalásában követték el a szerzők. A könyvben sokkal nagyobb számban szereplő kémiai példák tekintetében alig hangzott el kifogás : ez érthető is, hiszen a könyvnek a matematikus lektor mellett (Császár Ákos) két kémikus lektora is volt (Schay Géza lev. tag és Lengyel Sándor), míg sajnálatos módon fizikus nem lektorálta a könyvet. A fizikai példákban elkövetett hibák feltárása elsősorban Gombás Pál akadémikus érdeme, aki részben az első ankéten, részben az akadémiai ankéten több súlyos hibára mutatott rá nyomatékosan, és ezzel kapcsolatban igen helyesen hangsúlyozta, hogy ilyen hibáknak egyetemi tankönyvben nem volna szabad előfordulni. A két legkirívóbb hiba — amint arra Hajós György referátuma is rámutatott — a *Poiseuille*-törvény levezetésében található hiba, valamint egy teljesen hibás hővezetési példa. Röviden, csak a lényegre szorítkozva és a hibákhoz fűzött kommentárokat mellőzve ismertetem ezt a két hibát.

A *Poiseuille*-tétel levezetésénél (208—210 o.) a differenciálegyenlet általános megoldásaként $\mu = \lambda \ln r + \frac{p_2 - p_1}{4 \eta L} r^2 + \lambda'$ adódik, ahol r a cső

tengelyétől számított távolságot jelenti, μ a kiáramló folyadék sebességét, L a kapilláris cső hosszát, $p_2 - p_1$ a cső két vége közötti nyomáskülönbséget, η pedig egy a viszkozitást jellemző arányossági tényező, míg λ és λ' állandók, és ez utóbbiak meghatározásánál követik el a szerzők a szóbanforgó hibát. Ugyanis R -el jelölve a cső sugarát, az említett állandók meghatározását úgy

végzik el, hogy a $\mu = \lambda \ln r + \frac{p_2 - p_1}{4 \eta L} r^2 + \lambda'$ egyenletbe $r = +R$ és

$r = -R$ értékeket helyettesítenek. Utóbbi helyettesítés teljesen elhibázott, hiszen r a cső tengelyétől való távolságot jelenti, és így negatív értéket nem vehet fel. A helyes eljárás az lett volna, hogy $r = 0$ helyettesítéssel és annak megjegyzésével, hogy az áramlás sebessége a cső tengelyében is véges kell, hogy legyen, következtetnek arra, hogy λ szükségképpen zérus kell, hogy

**** A felszólalók közül Borbély Samu és Kalmár László foglalkoztak részletesebben a differenciál fogalmával. Borbély Samu fejtegetései az ankét résztvevői előtt — a közbeszólásokból ítélve — nem voltak teljesen érthetők, Kalmár László viszont az ankét tulajdonképpeni tárgyán túlmenő részletekbe bocsátkozott. Ezért felszólalásuknak a differenciálra vonatkozó része ismertetésétől itt eltekintek.

legyen és azután $r = + R$ helyettesítéssel állapítják meg λ' értékét. Ez valóban súlyos hiba, amely semmilyen magyarázkodással nem menthető. Helyesen mutatott rá Gombás Pál akadémikus, hogy ez a hiba helytelen szemléletet tükröz, hiszen, ha a szerzők a példa reális fizikai összefüggéseit a megoldás közben állandóan szem előtt tartották volna, nem követhettek volna el ilyen hibát.

A második sokat vitatott hiba, egy hőtani feladat, a 122. oldalon található. A példa valószínűleg Nernst-Schönfliess ismert könyvéből származott, azonban az eredetileg helyes példa a könyvben hibásan szerepel: a helyes példában ugyanis két pontszerű hőforrásról van szó, amelyek hőt sugároznak és meghatározandó a két hőforrást összekötő (odaképzelt) egyenesen az a pont, amely időegység alatt a legkevesebb hőmennyiséget kapja. Mivel a hőszugárzás intenzitása a távolság négyzetével fordítottan arányos, ha a jelenti a két hőforrás távolságát és α ill. β a hőforrások intenzitásától függő állandók, a feladat az $\frac{\alpha}{x^2} + \frac{\beta}{(a-x)^2}$ függvény minimumának keresésére redukálódik.

Valóban, ez az egyenlet szerepel a könyvben is, azonban a hozzátartozó szöveg fizikailag hibás, mert — nem tudni miért — a hőforrásokat összekötő vonal helyett a szerzők anyagi rúdról, hőszugárzás helyett hővezetésről beszélnek. Ez valóban teljesen helytelen.*

A harmadik sokat vitatott hiba, amely matematikai jellegű, a teljes differenciál körintegráljára vonatkozik (237 o.). A szóbanforgó tétel helyesen úgy hangzik, hogy egyértékű függvény teljes differenciáljának vonalmenti integrálja egy görbén egyenlő a függvény által a végpontokban felvett értékek különbségével, tehát egy zárt görbén zérussal egyenlő. Nem egyértékű függvényekre, mint például az $\arctg \frac{y}{x}$ függvényre, amely a kezdőpontot körüljárva 2π -vel megváltozik, ez a tétel természetesen nem igaz. A hibát a szerzők ott követték el, hogy nem mondták ki, hogy a tétel csak egyértékű függvényekre érvényes. Még súlyosbitja a hibát, hogy kevéssel később, a 240. oldalon a könyv két példát közöl, amely mind a kettő egy többértékű függvény teljes differenciáljára, mégpedig éppen az $\arctg \frac{y}{x}$ függvényre vonatkozik, anélkül, hogy bármely magyarázó megjegyzést fűznének és rámutatnának, hogy erre a függvényre miért nem vonatkozik az említett tétel. Hogy itt hiba van, az nem vitás. Elhangzott a vitában az az álláspont is, hogy a könyv végig csak egyértékű függvényekkel foglalkozik és ahol többértékű függvények előfordulnak, mint pl. a 85. oldalon az $\arcsin x$ függvény bevezetése.

* Több felszólaló az említett hibás hőtani feladattal kapcsolatban, elsősorban azt a hibát emelte ki, hogy a szerzők hőmérsékleteket minden további magyarázat nélkül összeadnak, márpedig ez tudvalevőleg csak hőmennyiségekre jogosult. Ez valóban még súlyosbitja az ettől függetlenül is fennálló hibát, hogy t. i. a példa egészében fizikailag abszurd. A hibán az sem változtat, hogy a hővezetési egyenlet linearitása folytán bizonyos konkrét fizikai feltételek mellett a határfeltételek összeadása maga után vonja a határfeltételeknek megfelelő megoldások, azaz a hőmérséklet növekedések összegeződését. Ezt csak azért említem meg, hogy világossá tegyem, hogy miért nem a hőmérsékletek összeadásával elkövetett hibát tartom ebben a minden részletében hibás példában a legsúlyosabbnak. Az említett tény azonban arról is meggyőző, hogy a hőmérsékletek összeadásához fűződött, a perpetuum mobile-re vonatkozó, az anekéten elhangzott kommentárok erőltetettek. Ez persze a szerzők hibáját nem menti.

tésénél, a könyv hangsúlyozza, hogy »ezenül az $y = \arcsin x$ függvényen az általános $\arcsin x$ függvénynek mindig *csak* a főértékeit tekintjük«. Tehát ez bizonyos mértékig menti, hogy a teljes differenciálra vonatkozó tételnél ezt külön nem hangsúlyozzák ki a szerzők. Ebben kétségtelenül van igazság, de a szerzők eljárása még ennek figyelembevételével is helytelen: határozottabb és általánosabb formában kellett volna hangsúlyozni, hogy a könyv csak egyértékű függvényekkel foglalkozik**, míg az említett példánál meg kellett volna mondani, hogy $\arcsin \frac{y}{x}$ többértékű függvény, és ezért nem,

tűnik el a teljes differenciáljának az integrálja egy, a koordináta-rendszer kezdőpontját megkerülő zárt görbén. Érdekes megjegyezni, hogy Bermant többször említett tankönyvről írott bírálatában A. P. Tolsztovt az Uszpehi Matematikészeki Nauk 1952. évi kötetében (213–214 o.) foglalkozik ugyanezzel a kérdéssel. Bermant könyvében is szerepel az $\arcsin \frac{y}{x}$ példa, mégpedig

az orosz kiadásban a II. kötet 237. oldalán, miután Bermant a teljes differenciál körintegráljára vonatkozó tételt a 236. oldalon bebizonyította és Alexits-Fenyő könyvével szószerint megegyező fogalmazásban kimondta. Tolsztovt ezzel kapcsolatban a következőket írja: »A tételben egyértékű függvény teljes differenciáljáról van szó«, amennyiben többértékű függvény differenciáljának a fogalmát a könyv nem vezette előzőleg be és a II. rész 10. oldalán a 152. pontban határozottan kimondja, hogy a »következőkben, anélkül, hogy ezt újból kiemelnénk, csak egyértékű függvényekkel fogunk foglalkozni«.

Ilyen módon — folytatja Tolsztovt — »a többértékű $\arcsin \frac{y}{x}$ függvényre vonatkozó példa a szóbanforgó tétellel semmilyen kapcsolatban nem áll«. Tolsztovt éppen ezért feleslegesnek és félrevezetőnek tartja Bermant könyvében annak hangsúlyozását, hogy az $\arcsin \frac{y}{x}$ függvény teljes differenciálja a $x = 0, y = 0$ pontban nincs értelmezve és elegendőnek tartja az $\arcsin \frac{y}{x}$ függvény többértékűségére való utalást az említett tétellel kapcsolatban. Ilyen módon Tolsztovt is azon a véleményen van, hogy egy műegyetemi tankönyv egyértékű függvényekre szorítkozhat és kimondhatja csak azokra a teljes differenciál körintegráljának eltűnésére vonatkozó tételt. Kétségtelen azonban, hogy Alexits és Fenyő ott követték el a hibát — ellentétben Bermanttal — hogy nem mondták ki Bermant-hoz hasonló határozottsággal, hogy csak egyértékű függvényekkel foglalkoznak és hogy az $\arcsin \frac{y}{x}$ függvényre vonatkozó példával kapcsolatban nem mondták ki — ellentétben Bermanttal — hogy ez a függvény többértékű s ezért nem vonatkozik rá a szóbanforgó tétel.

** Ennek hangsúlyozását még fontosabbá teszi, hogy egy helyütt, a 78. oldalon, a négyzetgyök vonással kapcsolatban a könyv azt írja, hogy » $y = \sqrt{x}$ kétértékű függvény.« Ezt magam sem vettem észre először, erre Gáspár Gyula felszólalása hívta fel a figyelmemet.

D) *A tankönyvek kiadásáról általában*

Az eddig elmondottakból láthattuk, hogy az ankét tárgyát képező tankönyvben szokatlanul sok hiba van. Nem lehet vitás, hogy a hibákért elsősorban a szerzőket terheli a felelősség, azonban felelősség terheli a Közoktatásügyi Minisztériumot, illetve a Tankönyvkiadót is, amiért a könyv ilyen formában megjelent. Az ankéten a Közoktatásügyi Minisztérium, illetve a Tankönyvkiadó felelősségéről sok szó esett és több felszólaló olyan információk alapján, amelyek — mint később kiderült — nem mindenben feleltek meg a valódi tényállásnak, ezt némileg eltúlozta. Olyan kép alakult ki az ankéten, hogy a hibák főforrása az volt, hogy a szerzőket rövid határidők gátolták abban, hogy munkájukat megfelelő gondossággal végezzék. Megállapítást nyert azonban, hogy ez nem teljesen így volt, mivel a határidőt a szerzők ajánlották fel és így abban, hogy ez a határidő nem engedett elég időt, elsősorban a szerzők a hibásak. Kétségtelen tény azonban, hogy a lektorálásra a Közoktatásügyi Minisztérium nem biztosított elég időt. Megállapítható továbbá, hogy a Közoktatásügyi Minisztérium — annak ellenére, hogy a lektori vélemények igen sok hibát soroltak fel — nem biztosított elég időt a szerzőknek, hogy a lektori vélemények figyelembevételével munkájukat alaposan átdolgozhassák és nem történt gondoskodás, hogy a lektorok értesüljenek arról, hogy a szerzők mennyiben vették megjegyzéseiket figyelembe. Elhangzott az ankéten az a kétségtelenül helytálló megállapítás is, hogy helyesebb lett volna a tankönyvről még kinyomása előtt ankétot rendezni, és ez esetben lehetőség nyílt volna arra, hogy a hibák a könyv kiadása előtt kijavíttassanak. Végül felmerült az a jogos megjegyzés is, hogy feltétlenül szükséges lett volna a könyvet fizikus lektorral is átnézetni.

Az elmondottak tanulságait a könyvkiadás tekintetében a jövőben le kell vonni, és gondoskodni kell olyan intézkedésekről, amelyek az ilyen hibáknak a jövőben elejét veszik.

Az ankét Rusznyák István elnök összefoglaló szavaival zárult.

Rusznyák István elnök javaslatára az ankét egy szűkebb bizottságot küldött ki, hogy az Akadémia III. Osztálya vezetősége részére határozati javaslatokba foglalja az ankét eredményeit. A Bizottság munkája alapján a III. Osztály vezetősége 1952. évi július hó 4.-i ülésén az ankéton tárgyalt kérdéseket megvitatta és álláspontját határozatokban foglalta össze. Az Osztályvezetőség határozatai élesen rámutatnak a könyv tárgyi és elméleti hibáira, amelyeket az elmondottakban részleteztem. Az Osztályvezetőség javasolja a Közoktatásügyi Minisztériumnak, szólítsa fel a szerzőket, hogy munkájukat megfelelő munkatársak bevonásával gyökeresen dolgozzák át és javasolja, hogy az átdolgozott kiadás megjelenés előtt széleskörű megvitatásnak legyen alávetve. Javasolja az Osztályvezetőség a Közoktatásügyi Minisztériumnak, hogy a vegyészek matematika oktatásával foglalkozó tanszékek figyelmét hívja fel a könyvvel kapcsolatban megtartott két ankétra. Végül pedig az Osztályvezetőség javasolja, hogy megfelelő intézkedések történjenek a tankönyvek lektorálásának megszervezése tekintetében, hogy a jövőben ne fordulhasson elő, hogy ilyen sok hibát tartalmazó tankönyv megjelenhessék.

Beszámolómat annak a reményemnek a kifejezésével zárom, hogy a könyv szerzői az ankéten elhangzott építő bírálatokat felhasználva a szükséghez képest további munkatársak bevonásával könyvükből egy gyökeresen átdolgozott új kiadást fognak mielőbb készíteni.

Rényi Alfréd lev. tag

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Az Akadémia belső tagjai	173
Az 1952. évi Nagygyűlés	178
A Magyar Tudományos Akadémia évi rendes közgyűlése	184
Beszámoló az Akadémia III. Osztálya által Alexits György és Fenyő István: »Matematika vegyészek számára« c. tankönyvből rendezett ankétról. Írta: Rényi Alfréd lev. tag.	217

СОДЕРЖАНИЕ

	стр.
Личный состав Академии	173
Годичное собрание Академии Наук Венгрии в 1952 году	178
Общее собрание Академии Наук Венгрии	184
Член-корреспондент АН Венгрии А. РЕНЬИ — Отчет об анкете, устроенной Отделением Математических и Физических Наук АН Венгрии на учебник Д. Алексича и И. Фенье »Математика для химиков«.	217

Kettősszám ára: 6,— Ft

Felelős kiadó: Erdey-Grúz Tibor

Akadémiai nyomda, Gerlőczy-u. 2. — 20231. — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

AKADÉMIAI
É R T E S Í T Ő

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

ERDEY-GRÚZ TIBOR
FŐTITKÁR

1952 SZEPTEMBER—OKTÓBER

LIX. KÖTET — 495. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1952

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: ERDEY-GRÚZ TIBOR

LIX. KÖTET 1952

NYILATKOZAT SZTÁLIN ELVTÁRS NYELVTUDOMÁNYI CIKKEI MEGJELENÉSÉNEK MÁSODIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL*

A Magyar Tudományos Akadémia I. osztályának vezetősége a magyar nyelvtudomány művelőivel együtt hálával ünnepelte Sztálin zseniális nyelvtudományi cikkei megjelenésének második évfordulóját. E mélyen járó tanulmányok szabadították meg a nyelvtudományt a marrizmusnak marxista-ellenes és tudományellenes tanításaitól. Ezek törték össze a marrizmus kísérőjeként jelentkező arakesejevi rendszert, amely a szabad kutatást és a nyílt vitát elfojtással fenyegette. De e tanulmányok, ennél jóval tovább menve, rámutattak a hagyományos nyelvtudomány hiányosságaira és hibáira is, és konkrét útmutatást adtak a marxista-leninista nyelvtudomány kialakításának feltételeire és módjára. Ez az útmutatás tette élő valósággá azt a jelszót, hogy minden tudomány, így a nyelvtudomány is, csak a történelmi materializmus alapján állva s a materialista dialektika módszerét alkalmazva ismerheti fel vizsgálata tárgyával kapcsolatban a teljes igazságot. E tanulmányok hívták fel a figyelmet az egymástól elszakadt elmélet és gyakorlat egysége helyreállításának fontosságára.

Sztálin világot gyujtó útmutatása a magyar nyelvtudománynak is nagy lendületet adott. Újabb fontos munkálatok indultak meg a nyelvtudomány öt éves tervében. Megélénkült a nyelvtudósok körében az érdeklődés az élő nyelvvel való foglalkozás, a nyelvművelés, az irodalmi nyelv kérdéseinek vizsgálata, a nyelvtani kutatás iránt. De újabb lendületet kapott a Sztálintól jelentőségének megfelelően értékelt nyelvtörténeti és összehasonlító nyelvészeti kutatás is. A nyelvtudósokban nőtt az érdeklődés és fogékonyság az elméleti kérdések, az általános nyelvészeti tanulságok búvárlata iránt. Kár, hogy a szélesebbkörű nyilvánosság előtt — például nyomtatásban — ennek egyelőre nem mutatkoznak megfelelő nyomai.

Tudatában vagyunk azonban annak is, hogy eredményeink mellett fogyatékoságai is vannak munkánknak. Mindezideig több mindenben nem találtuk meg a helyes utat, hogy a marxizmus-leninizmust gyakorlatilag alkalmazzuk a nyelvtudományban, kutatásainkban és az elméleti kérdések tisztázásában. Keveset tettünk annak érdekében, hogy a polgári nyelvtudomány eredményeit marxista kritikával vizsgáljuk meg. Ezen a téren kommunista nyelvészeinknél is hiányzik a kezdeményezés, a példamutatás.

* A Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály vezetősége 1952. július 14-én tartott ülésének határozataiból.

A magyar nyelvtudósok — a sztálini segítség fordulatot hozó fontosságának tudatában — a nagy eseménynek, a sztálini nyilatkozatok megjelenésének első és most folyó második évfordulóját is felhasználták már arra, hogy számot adjanak maguknak és a dolgozó népnek az elvégzett munkáról, s annak eredményeit és hiányosságait felmérve, kitűzzék maguk elé a további célokat, kijelöljék maguknak a következő feladatokat. De kívánatosnak tartják, hogy ez a számadás az elkövetkezendő évfordulókon állandósuljon és serkentően elmélyüljön. Úgy gondolják, ezzel ünnepelhetik legméltóbban a fordulatot, felszabadulást és megújodást hozó nyilatkozatok évfordulóit. Ezzel kívánják megmutatni: tisztában vannak azzal, hogy a világ dolgozóinak vezetője, s az ő vezetésével épülő szocializmus nem ünnepléseket, hanem első-sorban önkritikával végzett és kritikával kísért munkát vár a tudomány dolgozóitól azért a segítségért és megbecsülésért, amelyben őket napról-napra részesítik.

A magyar nyelvtudósok Sztálin új munkáinak megjelenésétől kezdve fontosnak tartották, hogy e tanítások a nyelvészeti oktatásban méltó helyet kapjanak. 1950 őszétől minden egyetemen szerepelt az oktatás anyagában a marxizmus-leninizmus klasszikusainak, elsősorban Sztálinnak a nyelvről szóló tanításait tartalmazó kollégium. E különálló előadás — ahogyan a sztálini tanítások egyre jobban átjárják a nyelvtudomány egészét — ma már egybeolvadt a nyelvtudományi bevezető kollégiummal s annak alapjául szolgál. Törekvésünk azonban az, hogy az egész nyelvtudományi oktatást, miként a kutató munkát is, e klasszikus útmutatások hassák át és irányítsák.

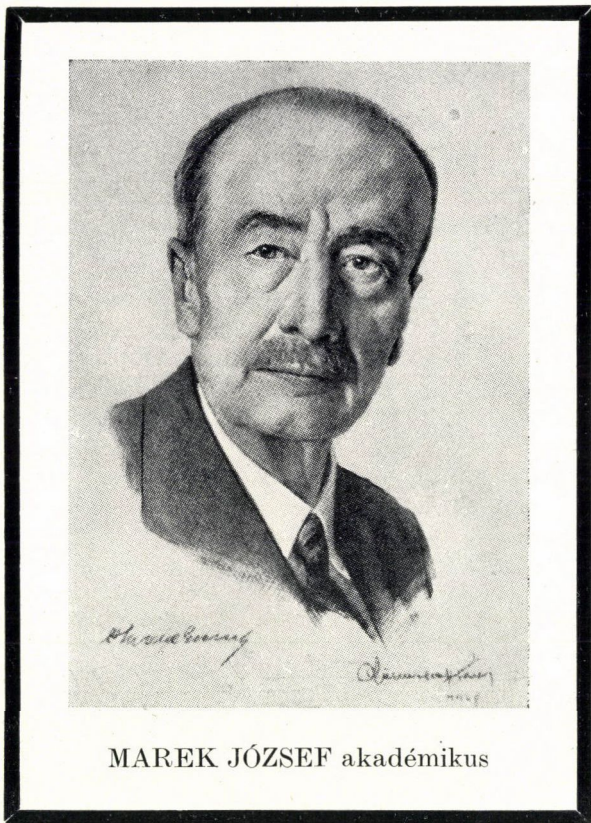
Megelégedésünket nyilváníthatjuk, hogy a legújabban kialakított bölcsészkarai tanterv szerint a nyelvészeti tanulmányok óraszámában megkapják a jelentőségüknek megfelelő helyet. Kívánatos lenne azonban, hogy ezt a lehetőséget a nyelvészoktatás színvonalának emelésével a nyelvészképzés érdekében ki is aknázhassuk.

A fent megjelölt cél elérése érdekében az Akadémia nyelvtudósai fontosnak tartják a marxizmus elméletének még behatóbb megismerése mellett az általános nyelvtudomány művelésének és oktatásának kiszélesítését, a konkrét részmunkálatokban is e tanítások fokozott érvényesítését. Ehhez hathatós segítséget kapnak és várnak a Szovjetunió élenjáró nyelvtudományától. E kapcsolat szorosabbra fűzésére azonban kívánatosnak tartják, hogy néhány nyelvész-aspiránsunk tanulmányait részben vagy egészben a Szovjetunió vezető nyelvtudósai mellett végezhesse.

A magyar nyelvtudósok tudják azt, hogy kemény munka vár még rájuk a marxista nyelvtudomány elsajátítása és kialakítása terén, de a sztálini tanítás segítése, s a nyelvtudósok elszánt akarata együttesen sokat ígérő biztosíték arra, hogy a szocializmus építése során rájuk háruló feladatokat sikerrel véghez tudják vinni.

Ennek a célnak az elérése érdekében az Osztályvezetőség 1952. július 14-én tartott ülésén elhatározta, hogy őszi ülészakán megvizsgálja a sztálini tanítások alapján a magyar nyelvtudomány helyzetét, számba veszi az elért eredményeket, feltárja a hibákat, ezek okait, és megteszi a lépéseket a hibák és hiányosságok kiküszöbölésére.

AZ AKADÉMIA HALOTTAI

MAREK JÓZSEF akadémikus

1952 szeptember 7-én meghalt Marek József, az Agrártudományok Osztálya elnöke, a budapesti állatorvosi fakultás belgyógyászati tanszékének nyugalmazott ny. r. tanára. Halálával súlyos veszteség érte a magyar és a nemzetközi tudományos életet, mert vele egy olyan tudós szállott sírba, aki széles fronton, évtizedeken át vitte előre saját szaktudományát, s evvel nemcsak a magyar népgazdaságnak volt mérhetetlen hasznára, hanem munkásságán keresztül a magyar tudományosságnak is osztatlan megbecsülést szerzett.

Egyszerű földműves családból született 1868 március 19-én. Rövid ideig vidéken volt állatorvos, majd a kőbányai állategészségügyi hivatal

laboratóriumvezetője. 1897—98-ban külföldi tanulmányúton volt, 1899-ben megbízták a belgyógyászat előadásával. Főiskolai ny. r. tanárrá 1901-ben, egyetemi ny. r. tanárrá 1934-ben nevezték ki. A Magyar Tudományos Akadémiának 1918-ban levelező, 1938-ban rendes, 1942-ben tiszteletbeli tagjává választották. A régi Akadémia III. osztályának elnöke volt 1940 óta, az újjászervezett Akadémiában pedig először a biológiai és agrártudományi osztálynak volt az elnöke, majd az osztály kettéválása után az agrártudományok osztályának.

Marek József fáradhatatlan munkájával tökéletesítette a klinikai diagnosztikai eljárásokat, tisztázta számos betegség kóroktanát és kórfejlődését, új gyógyító eljárásokat dolgozott ki addig elemi csapásnak tekintett vagy pedig gyógyíthatatlannak ismert betegségek orvoslására. Neve elválaszthatatlan attól a belgyógyászati munkától, amelyet Hutyra Ferencsel együtt előbb két kiadásban magyarul, majd jóval nagyobb terjedelemben németül írt. E munka kilenc kiadásban jelent meg Németországban, két kiadást ért meg Oroszországban, hármat a Szovjetunióban, hármat az Egyesült Államokban, hármat Angliában, kettőt Olaszországban, kettőt Spanyolországban, egyet Argentínában, egyet Jugoszláviában, egyet Finnországban és egyet Törökországban. Az állatorvosi tudomány standard műve, amely a világ minden részén ismert és világviszonylatban is páratlan teljesítmény. Klinikai diagnosztikája magyarul két, németül jóval nagyobb terjedelemben négy kiadásban és szovjet fordításban is megjelent.

Tudományos munkásságának elismeréséül a budapesti Műegyetem, az Agrártudományi Egyetem, továbbá az utrecht, lipcsei és szófiai egyetemek, valamint a hannoveri állatorvosi főiskola tiszteletbeli doktorrá avatta, s a magyar népköztársaság kormánya az elsők között tüntette ki a Kossuth-díj aranykoszorújával.

Mócsy János
akadémikus

AZ AKADÉMIA HALOTTAI

GELEI JÓZSEF akadémikus

1952 május 21-én nagy veszteség érte a Magyar Tudományos Akadémiát, a Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Karát, a Magyar Biológiai Egyesületet és a magyar zoológiát. Meghalt Gelei József a világhírű protisztológus, akinek neve tudományos munkásságán keresztül ismertté vált az egész világon.

Tudományos munkásságában a Turbelláriákon kívül foglalkozott a kromozomákkal, a meiozissal, az oknyomozó és szintetizáló ökológiával, a biocönózisokkal, a fokozatos fejlődéssel, az egysejtűek mozgalmasan érdekes

világával, a Ciliáták idegrendszerével és érzékszerveivel, s általában a biológia legmélyebb, legátfogóbb és legoknyomozóbb kérdéseivel.

A Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Karának hosszú időn keresztül volt tanára, később a kar dékánja, majd rektora lett. Az Állattani Intézet igazgatója volt, aki a semmiből ragyogó intézetet teremtett. Sokat fáradozott az Intézet külföldi tudományos kapcsolatainak megteremtésében. Hazánkban iskolát teremtett a protisztológiának.

A Magyar Biológiai Egyesület megalakulásával az Egyesület alelnöke lett, azonban munkáját megátolta váratlanul bekövetkezett halála.

Gelei József szerette munkáját és hallgatóit is a munka szeretetére nevelte. Lankadatlan erővel haláláig dolgozott és mindenben a magyar tudomány fellendítését helyezte előtérbe.

Munkássága alapján emléke élni fog a magyar zoológusok körében.

Zólyomi Bálint
lev. tag

A KÉMIAI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK BESZÁMOLÓJA AZ ELNÖKSÉG ELŐTT

ERDEY LÁSZLÓ lev. tag

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége 1952 május 3-i ülésén meghallgatta a Kémiai Tudományok Osztályának munkájáról szóló beszámolót, melyet az osztálytitkár terjesztett elő. A beszámoló magában foglalta azokat a célkitűzéseket, terveket és szempontokat, melyek a munkát irányították; felmérte és értékelte az elért eredményeket. Az a körülmény, hogy az Akadémia Elnöksége ilyen behatóan és iránytmutatóan foglalkozott egy osztály munkájával, határozatokkal hagyta helyben az elért eredményeket és segítséget adott az újabb célok eléréséhez, nagyjelentőségű az osztály életében. Az Elnökség ezen közvetlen támogatása nagymértékben elősegíti ugyanis, hogy munkánkat a tudomány súlyponti területeinek tekintetbevételével végezzük, célkitűzéseinket pedig egységes tudománypolitikai szempontok szerint, más tudományágakkal való összefüggéseiben szemléljük.

Nem érdektelen tehát, ha e helyen is röviden foglalkozunk a beszámoló érdemi részével, valamint az Elnökség határozataival, hogy ezáltal az Akadémia ezen legfiatalabb osztályának életébe betekintve, a tapasztalatokat hasznosítsuk.

A Kémiai Tudományok Osztályának magja az 1950 februárjában megalakult Vegyészcsoporthoz volt, mely azzal a céllal jött létre, hogy az Akadémia III. és VI. osztályához tartozó vegyész-akadémikusokat és levelező tagokat összefogja. Ezen összefogásra azért volt szükség, mert a vegyészeti tudományok hatalmas fejlődésének következményeképpen e tudományág a matematikai és fizikai, valamint a szerteágazó technikai tudományokkal foglalkozó osztályokba sorolva nem lett volna kellő súllyal képviselve, másrészt a vegyészeti tudományokkal foglalkozó akadémikusoknak két osztályba való sorolása nehézzé tette, hogy a kémia elméleti és gyakorlati kérdéseivel eredményesen foglalkozzanak.

A Vegyészcsoporthoz önálló osztállyá való alakulását különösen a belső és külső szervekkel való kapcsolat elmélyítése tette szükségessé. Az önállóság azután az elmélet és gyakorlat kérdéseivel való alaposabb foglalkozást és a határtudományokat művelő osztályok akadémikusaival való élénkebb kapcsolatot vont maga után.

Az Osztály megalakulásával egyidejűleg öt új vegyész levelező tagot választott a közgyűlés és ezzel a Kémiai Tudományok Osztályához tartozó akadémikusok és levelező tagok száma 16-ra emelkedett.

1951 december 22-től az osztály ügyeit az első osztályülésen megválasztott osztályvezetőség irányította tovább. Az osztályvezetőség elkészítette

munkatervét, melynek főbb szempontjai alapján az osztályvezetőség munkájának kiemelkedő feladatai a következők voltak :

Irányelveket adott az osztályhoz tartozó intézmények tudományos terveinek elkészítéséhez.

Elkészítette a kémiai tudományok ötéves tervét, szem előtt tartva a népgazdasági tervek tudományos alátámasztását.

Kijelölte a kémiai tudomány ötéves tervében azon legfontosabb feladatokat, amelyeket az osztály fokozott figyelemmel kísér és a kutatásokhoz szükséges minden segítséget megad.

Kidolgozta az intézetek ellenőrzésének elvi szempontjait.

Segítette a Tudományos Minősítő Bizottság munkáját a belföldi és külföldi aspiránsképzéssel kapcsolatban.

Ösztöndíjakkal serkentette az osztály területéhez tartozó fiatal kutatók munkáját, szem előtt tartva az elmaradt tudományterületek fejlődésének elősegítését.

Ellenőrzési munkája során megvitatta a Mezőgazdasági Ipari Bizottság beszámolóját eddigi tevékenységéről.

Elkészítette az 1953 évi könyvkiadási tervet és irányt mutatott a könyv- és folyóiratkiadás továbbfolytatásához.

Az osztályhoz a szűkebb tudományterületek területeinek megfelelően hat *állandó bizottság* tartozik. Ezek általános tudománypolitikai kérdésekkel és szakterületük tudományos problémáival foglalkoznak. A munka megjavítása érdekében az osztályvezetőség valamennyi szakterületről új tagokkal bővítette a bizottságokat. Az állandó bizottságok a következő feladatok megoldásával foglalkoztak :

a) Területükhöz tartozó intézetek és tanszékek kutatási tervének felülvizsgálása.

b) Intézeti kutatások ellenőrzése.

c) Javaslattétel ösztöndíjasokra és kiküldetésekre.

d) A tudományterületek felmérése aspiránsokkal való utánpótlás szempontjából.

e) Javaslatok készítése könyvek kiadására.

A bizottságok munkájának értékelésénél megállapítható, hogy az Akadémia vezető és szakmai irányító szerepének fontossága a bizottsági tagok előtt nem mindig tudatos, ezért gyakran nem tanúsítanak határozott állásfoglalást még szakkérdésekben sem. E tekintetben azonban határozott fejlődés állapítható meg és mind gyakrabban tapasztalható egyes tudományos és műszaki problémák igen alapos megvitatása. Így a Szeretlen Technológiai Bizottság két népgazdasági szempontból fontos kérdést (műtrágya- és tűzállóanyag) vitatott meg, és ennek eredményeként tervezetet juttatott el az illetékes hatóságokhoz. Ennek a bizottságnak a legjobb és legszorosabb a kapcsolata az iparral és a termelést irányító szervekkel. A Péti Nitrogénművek felkérésére szűkebbkörű bizottságot delegált, mely a helyszínen vizsgálta meg az üzem egyik kemenceproblémáját. Ez a bizottság elsőnek létesített vegyipari-üzemi tudományos tanácsot, hozott létre munkabizottságokat a szeretlen vegyipar területén felmerülő elméleti és gyakorlati kérdések megoldására. A technológiai bizottságok közvetlen kapcsolata az iparral módot nyújt arra, hogy az ipar egyes felvetett problémáinak megoldásában közvetlen segítséget adjanak. Nehézvegyiparunk múltbeli elmaradottságának következménye azonban, hogy éppen a technológiai bizottságok nem tudják átfogni

a hozzájuk tartozó egész terület fejlesztésével együttjáró feladatokat. Szükséges tehát ezen a területen több iparági albizottság létesítése.

Az elméleti problémákkal foglalkozó állandó bizottságainknak az iparral való kapcsolata már nem ilyen közvetlen, hanem jórészt arra szorítkozik, hogy az ipar által felvetett egyes problémákat a hozzájuk tartozó intézetek kutatási tematikájába illesztik.

Az ipari kapcsolatok jobb kialakítását lesznek hivatva megvalósítani az eddig létrehozott és az újonnan szervezendő munkabizottságok, melyek egy-egy adott téma megoldásával foglalkoznak.

A *kutatási tervekészítés* nagy nehézsége, hogy nincs meg a kellő összhang a különböző kutatási fokozatok, nevezetesen üzemi, iparági, valamint egyetemi intézetekben folyó kutatások között. Az összehangolás feladata – mint a Szovjetunióban is – az Akadémiára hárul.

A tervekészítés további nehézségeként említhető meg, hogy a közoktatásügyi tárcához tartozó intézetekben folyó elméleti, perspektivikus kutatások csak nagy nehézségek árán folytathatók, az intézeteknek oktatási vonalon való túlterheltsége miatt. Ezzel kapcsolatban hozta zártülésünk azt a javaslatot, hogy a Közoktatásügyi Minisztérium több tudományos kutató állást biztosítson az egyes egyetemi intézetekben.

Az osztály egyik legfontosabb tudományos szervezési feladata a *szakmai ellenőrzés* megvalósítása. Az országban folyó egész tudományos kutatás ellenőrzése eddig elvileg a Magyar Tudományos Akadémiára hárult. Ez túlméretezett feladatokat jelentett, mert az Akadémia részletekbemenő érdemi irányítást nem tudott végezni, másrészt a szakminisztériumok szükségszerű irányító tevékenysége következtében kettős vezetés alakult ki. Így az ellenőrzés olyan decentralizálása vált szükségessé, hogy az Akadémia az egész magyar tudományos kutatás elvi irányítása mellett részletekbemenően csak a legfontosabb kérdésekre irányítsa erejét. Ezért az osztály kijelölte azokat a témákat, amelyeknek fejlődését különösen figyelemmel akarja kísérni és amelyekkel közvetlenül kíván foglalkozni. Az ellenőrzéssel kapcsolatos érdemi munkák végzését a bizottságok már megkezdték.

Az osztály tudományos szervezési munkájának másik súlyponti kérdése az *Akadémiái Kutató Intézet jelállításának ügye*. Az osztályvezetőség a Kutató Intézet profilját úgy állapította meg, hogy főként alapvető elméleti, továbbá nagy és drága műszereket igénylő kutatásokkal foglalkozzék, és az intézet tudományos tematikája a népgazdasági tervet támassza alá, irányt mutatva az ipari kutatások számára. Az intézet kezdetben fizikai-kémiai és szerves kémiai osztállyal indulna. A Kutató Intézet tervezésének előkészítésére az osztály bizottságot jelölt ki, melynek vezetője Schay Géza akadémiai levelező tag.

A *kutatókáderek utánpótlása* érdekében az osztály foglalkozik az aspiránsképzéssel és az ösztöndíjasokkal. Az osztályhoz 20 aspiráns és 8 levelező aspiráns tartozik, akiknek kiválogatásában akadémikusaink résztvettek. Az osztályvezetőség az állandó bizottságok segítségével évről-évre javítja az aspiránsképzés tervszerűségét és színvonalát. Ennek érdekében rendszeresen véleményt kér az aspiránsképzésre kijelölendő újabb tudományterületekre vonatkozóan.

Az osztálynak a *kémiai tudományok előbbrevitele* terén elért eredményei közül elsősorban kell megemlítenünk azt, hogy ez évben két akadémikusunk részesült Kossuth-díjban: Varga József akadémikus a szénhidrogének kuta-

tása terén elért eredményeiért, Schay Géza levelező tag a gumi rugalmas és képlékeny átalakítására vonatkozó ismereteket lényegesen továbbfejlesztő kutatásaiért és ezek gyakorlati alkalmazásáért. A kutatások terén elért eredményekről tanúskodnak az előadó üléseinken és vitaüléseinken elhangzott előadások is. Az osztály általában rendszeresen kéthetenként tart felolvasó-ülést, melyek napirendjén legtöbbször két előadás szerepel.

Örvendetes elmélyülés tapasztalható a magyarországi Vegyészkongresszus óta a *szovjet tudománnyal való közvetlen kapcsolatok* kiépítésében. Erről tesz tanúbizonyosságot egyrészt Dubinyin akadémikus cikke a Priroda című szovjet folyóiratban, melyben az Akadémia Kémiai Tudományok Osztálya és a Magyar Kémikusok Egyesülete közös rendezésében megtartott Vegyész Kongresszust értékeli és magyarországi tapasztalatairól számol be. Komoly törekvés nyilvánul meg másrészt abban az irányban is, hogy a Prirodában való közlés céljából minél több magyar akadémikus küldjön ki tudományos cikket. Ezen kívül más szovjet szakfolyóiratok számára nem egy akadémikusunk írt tudományos közleményt.

Az *1953 évi könyvkiadási tervünk* lényeges fejlődést mutat az előző évi könyvkiadási tervekhez képest; egyrészt a kiadandó könyvek számát illetően (15 eredeti magyar mű és 14 szovjet szerző könyvének megjelentetését irányoztuk elő), másrészt minőségi szempontból. A könyvek kiválasztásánál az ötéves tudományos terv szempontjai érvényesültek.

Kapcsolat más osztályokkal. Az Akadémia osztályai közül a Műszaki Tudományok, Orvostudományok, Agrártudományok Osztályával tartunk szorosabb kapcsolatot. A műszaki tudományok osztályával közös bizottságaink:

1. Könnyűipari Bizottság, 2. Fémbizottság, 3. Timföld, vanádium, titán albizottság és perspektívikus alumínium kutatással foglalkozó albizottság, 4. Bentonit Bizottság. Ezek közül a vanádium-titán albizottság, a vanádiumpentoxid fehériszapból való előállításának ipari megvalósítását kíséri figyelemmel. Legutóbbi ülésén az alumíniumban, timföldben és vanádiumiszapban levő vanádiumpentoxid analitikájáról tartott megbeszélést az Analitikai Bizottság tagjainak aktív részvételével.

Nemrég alakult meg Történeti Albizottságunk, mely a II. Osztály patronátusa alá tartozó Tudománytörténeti Főbizottsággal tart kapcsolatot. A Bizottság feladata, hogy hazai kémiai tudományunk haladó hagyományait feltárja és a kémiai tudomány történetét feldolgozza. A nagy társadalmi és történeti összefüggések megvilágításához a Történettudományi Intézet lesz segítségünkre. A Bizottság munkája igen jelentős, mert a kémiai tudomány története Magyarországon elhanyagolt terület volt. Ha egyesek addig kedvtelésből művelték is, ez a munka rendszertelenül folyt és jóformán teljesen a polgári ideológia alapján. Oly feladat ez tehát, melyet a maga nagyságában és jelentőségében csak megújódott tudományos életünk tud felismerni és megoldani.

Az osztályhoz tartozó *tudományos egyesületekkel* való kapcsolat hosszú ideig abból állt, hogy akadémikusaink és bizottsági tagjaink résztvettek az egyesületek vezetésében. Behatóbb kapcsolat a múlt év második felében kezdett kialakulni, amikor is az egyesületek vezetőségei beszámoltak az osztálynak munkájukról. A beszámolóhoz az akadémikusok részéről több, iránymutató hozzászólás hangzott el. A kapcsolatok megerősödésére mutatnak az együttesen rendezett kongresszusok és ankétok is.

A beszámoló alapján az elnökségi ülés megvitatta az osztály munkáját és határozataival megszabta a tudományterület legfontosabb feladatait. E határozatok közül ki kell emelnünk néhányat :

Az osztály tudománypolitikai munkájának megjavítása érdekében az osztályvezetőség tudományos problémák felvetésén és megvitatásán keresztül tudatosítsa akadémikusainkban az Akadémia politikai irányvonalát és a szaktudományok területén való vezető szerepét.

Az Elnökség felhívta a Kémiai Tudományok Osztályának figyelmét az iparral való kapcsolat elmélyítésére és a tudományos eredmények ipari felhasználására.

A fiatal tudósnevezékből adódó utánpótlás érdekében a magyar és szovjet aspiránsképzés fejlesztése, valamint a külföldi tanulmányutak tervezése ugyancsak fontos része a határozatoknak.

A Kémiai Tudományok Osztálya munkájáról elhangzott beszámoló és a határozatok módot nyújtanak munkánk megjavítására és arra, hogy eredményeinket a Magyar Népköztársaság és a dolgozó nép érdekében fokozott mértékben hasznosíthassuk.

EMELJÜK A TUDOMÁNYOS KÁDERKÉPZÉS SZÍNVONALÁT*

A kommunizmus győzelmes építésének körülményei között különösen nagy jelentősége van a tudományos kéaderképzésnek. A szocializmusban a népgazdaságot a természet és a társadalom fejlődési törvényeinek mélyreható ismerete alapján tervszerűen irányítják. A szovjet emberek alkotó munkája szétszakíthatatlanul összefügg a tudománnyal, a tudományos vívmányok felhasználásával. Innen ered az, hogy a tudomány fejlesztése, a széleskörű tudományos kéaderképzés, a káderek ismereteinek tökéletesítése mindennapos szükségletté vált.

A világnak egyetlen országában sem fejlődik a tudomány oly gyors iramban, sehol sincsenek a nép alkotó erőinek felvirágzásához oly kedvező körülmények, mint a Szovjetunióban. A kapitalista országokban a műveltség, a tudomány a kizsákmányoló osztályok monopóliuma s a háború céljait szolgálja. A burzsoá állam elnyomja a dolgozókat, gazdasági és szellemi rabságban tartja őket. A kapitalizmusban a népi tehetségek ismeretlenségben sorvadnak el, áldozataivá válnak a kegyetlen kapitalista kizsákmányolásnak. A munkanélküliség, szükség és nyomor kínjaira vannak ítélve. Más a helyzet a szocializmusban, ahol az ész és az értelem a népet, a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának szakadatlan emelkedését, a természet elemi erőinek leigázását szolgálja, a társadalom érdekében.

A szovjet tudomány a marxista-leninista világnézet gránitalapzatán épült, s áthatja a szovjet hazafiság, a népek barátsága, az igazi kollektív szellem. Nincs és nem is lehet a szovjet társadalomban helye az olyan tudósoknak, akik önelégülten visszahúzódnak elefántcsonttoronyukba. Nálunk a tudósok, a tudomány és a technika művelői a Haza javára munkálkodnak s gazdag tapasztalataikat, nagyértékű tudásukat átadják a fiatalságnak. A szovjet tudomány szélesre tárja kapuit országunk fiatal erői előtt s lehetővé teszi számukra a tudomány magaslatainak meghódítását.

A tudományos kéaderképzés kérdései mindig fontos helyet foglaltak el a kommunista párt és a szovjet állam intézkedéseinek rendszerében. Államunk nem sajnálja az anyagi eszközöket a tudományos káderek képzésére. A Szovjetunióban a tudományos kéaderképzés kiterjedt hálózata működik, a főiskolák és tudományos intézmények százaiban folyik aspiránsképzés. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája több, mint 500-féle szakmában képez tudományos kádereket.

* Megjelent a Bolsevik 1952 10. számában.

Ellentétben a kapitalista államokkal, ahol borzalmas nemzeti elnyomás, faji és nemzeti megkülönböztetés van, a Szovjetunió biztosítja az összes nemzetiségek teljes egyenlőségét, s a gazdasági, politikai és kulturális tevékenység minden területén, így a tudományban is a népek kölcsönös testvéri segítségnyújtása uralkodik. A Szovjetunió Tudományos Akadémiáján és a szövetséges köztársaságok tudományos akadémiáin 3900 aspiráns és 574 doktoráns nyer kiképzést — 58 nemzetiség képviselői. Nagyszámú fiatal tudós hagyja el évről-évre az összes szovjetköztársaságok egyetemait és főiskoláit. Ez nagyszerű kifejezése a bölcs lenini-sztálini nemzetiségi politikának s mutatja a párt és a kormány gondoskodását a Szovjetunió népei kultúrájának felvirágoztatásáról.

Kandidátusi és doktori disszertációjának megvédése után minden évben sokezer tudós egészíti ki a népgazdaság és a kultúra különböző ágai művelőinek tudományos intézetek dolgozóinak, főiskolai előadóknak, az államgépezet dolgozóinak sorait. Ugyanakkor sok főiskolai előadó, az ipar és a mezőgazdaság szakemberei nagy, gyakorlati munkájuk mellett tudományos kutató munkát is végeznek. Évről-évre növekszik azok száma, akik sikerrel védik meg disszertációjukat. Míg 1946-ban kandidátusi tudományos fokozatot 3188-an nyerték el, 1951-re ez a szám már elérte az 5461-et ; a doktori fokozatot 1946-ban 469-en, 1951-ben pedig 529-en nyerték el.

Jelentős mértékben megnövekedett a tudományos kádereképzés a népgazdaság szolgálatában álló nagyfontosságú tudományágak területén ; így a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján a fizikus-aspiránsok száma az 1946 évihez viszonyítva 71%-kal, a kémikusoké 58%-kal, a geológusoké több, mint háromszorosára, az erdészeké csaknem négyszeresére stb. növekedett. Javul a tudományos káderek szakmai képzése és emelkedik eszmei-politikai színvonaluk.

A szovjet tudósok, akiket munkájukban a materialista dialektika vezet, s akik azt hozzáértően alkalmazzák a tudományos megismerés különböző területein, értékes kutatásokkal és felfedezésekkel gazdagították a tudományt. Az idős tudósok mellett merészen lendítik előre a tudomány fejlődését a fiatal tudósnemzedék képviselői. A tudomány, technika és feltalálás területén elért kimagasló eredményekért 1951-ben s a megelőző években számos olyan tudományos munkát tüntettek ki Sztálin-díjjal, amelyet szerzője doktori vagy kandidátusi disszertációként védett meg.

Mindez azt bizonyítja, hogy a Szovjetunióban szakadatlanul fejlődnek a tudományos káderek. Ámde a tudományos kádereképzés terén elért hatalmas sikerek mellett nem húnyhatunk szemet egyes komoly fogyatékoságok fölött, amelyek még számos tudományos intézet és főiskola doktorantúrával és aspirantúrával kapcsolatos munkájában tapasztalhatók. A tudományos kádereképzés még nem felel meg teljes mértékben a kommunista építés feladatainak. Sok kutatóintézet és főiskola nem teljesíti a tudományos kádereképzési tervet. Számos intézetben tapasztalható a doktoránsok és aspiránsok nagyméretű lemorzsolódása, s gyakran nem tartják be a disszertáció elkészítésére megszabott határidőt. Elég, ha megemlítjük, hogy 1951-ben a Felsőoktatási Minisztérium rendszeréhez tartozó intézményekből az aspiránsoknak 47,6%-a nyújtotta be és védte meg disszertációját a megszabott időben. Vannak olyan intézetek, egyetemek és zeneművészeti főiskolák, ahol az aspiránsok jelentős számban elhagyják az intézetet disszertációjuk megvédése nélkül. Nem kielégítő a tudományos kádereképzés az orvosi főiskolákon.

Lassan emelkedik a magasabb tudományos képzettségű káderek száma. A doktorképzés gyenge szervezettségét bizonyítja például az a tény, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának oktatási rendszerében 1951-ben a doktoránsoknak több, mint 30%-a nem fejezte be munkáját a megszabott határidőre. Ebben az évben lanyhán folyik a doktoránsok kiválasztása: a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának doktorantúrájára, amelynek azelőtt az volt a hivatása, hogy a legmagasabb tudományos képzettségű kádereket nevelje, a Felsőoktatási Minisztérium a kandidátusoknak alig valamivel több, mint 50%-át javasolta a rendelkezésére álló helyekre, a Tudományos Akadémia intézetei pedig még ennél is kevesebbet.

Sok kívánnivalót hagy maga után nem egy disszertáció minősége is.

A Tudományos Minősítő Főbizottság a főiskolai tudományos tanácsok kandidátusi fokozat megítélésére vonatkozó hozzá benyújtott határozatait az 1949—1950 tanévben 117 esetben minősítette kellőképpen meg nem indokoltnak s változtatta meg; a Főbizottság 53 esetben tagadta meg a doktori fokozat megítélését, olyan esetekben, amikor a pályázók disszertációit a tudományos intézetek, vagy főiskolák tudományos tanácsai már előzőleg jóváhagyták.

A tudományos kádereképzés egyik legnagyobb fogyatékosága az, hogy sok tudományos intézményben és főiskolán a gyakorlati követelményektől elszakítva folyik. Az aspirantúrára és docentúrára való kiválasztásnál nem mindig veszik figyelembe a népgazdaság, tudomány és kultúra különböző ágainak igényeit. Így például a Felsőoktatási Minisztérium által 1951-ben doktorantúrára javasolt 156 kandidátus között mindössze 3 fizikus, 3 matematikus, 5 geológus volt. Népgazdaságunk érdekei megkívánják, hogy széleskörű tudományos kádereképzés folyjék a rádiótechnika, hidrogeológia, hidrogenetika, építészeti mechanika, talajjavítás, hidraulika, nagyfeszültségű technika stb. terén. Ugyanakkor évek óta nem biztosítják, hogy ezeken a szakterületeken megfelelő számú káder nyerjen kiképzést.

A doktorantúrára és aspirantúrára való kiválasztás helyes megszervezése nemcsak azt kívánja meg, hogy figyelembe vegyék az ország szakember-szükségletét, hanem azt is, hogy a jelölteket előzőleg mélyrehatóan tanulmányozzák. A doktorantúrára és aspirantúrára a legjobb, tudományos munkára leginkább alkalmas embereket kell kiválasztani. Sokhelyütt azonban az aspirantúrára és doktorantúrára való kiválasztásra nem fordítanak elég figyelmet s ennek következtében olykor gyenge képzettségű, a tudományos munkához kevés hajlammal és képességgel rendelkező emberek kerülnek be; itt-ott az aspirantúrára és doktorantúrára való jelölés baráti, vagy rokoni kapcsolatok alapján történik stb. Egyes tudományos intézetek és főiskolák vezetői szűklátókörű, sovíniszta álláspontra helyezkednek s a tudományos munkára alkalmas személyeket nem engedik aspirantúrára és doktorantúrára. Kevés gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakembert vonnak be az aspiránsképzésbe. Sok tudományos kutatóintézet és főiskola még nem teremtett megfelelő kapcsolatot azokkal a termelő üzemekkel, ipari kutatóintézetekkel és a minisztériumhoz tartozó más intézményekkel, ahol nagyszámú aspirantúrára és doktorantúrára alkalmas szakember van. Az a feladat, hogy megszüntessük ezeket a fogyatékoságokat és gyökeresen megváltoztassuk az aspirantúrára és doktorantúrára való kiválasztás gyakorlatát.

A disszertáció tematikája kiválasztásának óriási jelentősége van a tudomány fejlődése, a fiatal tudományos káderek képzése számára, mert ez hatá-

rozza meg az aspiráns és a doktoráns tudományos kutatómunkájának irányát. A disszertációnak azokat a feladatokat kell szolgálnia, amelyeket a gazdasági és kulturális építés gyakorlata, hazánknak a kommunizmus felé való haladása diktál. A disszertációk tematikájának kidolgozására azonban nem fordítottak kellő figyelmet. Nem egy doktori és kandidátusi disszertáció időszerűtlen problémát tárgyal. A disszertáció témájának kiválasztásánál gyakran olyan szubjektív megfontolások játszottak szerepet, mint a rendelkezésre álló forrásművek, az aspiráns, vagy tudományos vezetője kifejezetten személyes érdeke stb. A disszertációk tematikája gyakran nem függ össze az intézetek munkaterveivel. Az is előfordul, hogy az aspiráns nem látja világosan az általa folytatott tudományos kutatás gyakorlati célkitűzéseit, a tudományos vezető pedig nem segít neki e célkitűzések pontos meghatározásában, konkretizálásában, valamint abban, hogy a jövőbeli disszertáció hasznos legyen, előrevigye a tudományt. A tanszékek és a tudományos kutatóintézetek kevés olyan témát ajánlanak, amelyek sürgős kidolgozása a népgazdaság és a tudomány érdeke.

Előfordul, hogy egy tudományos intézményen belül többen dolgozzák ki ugyanazt a témát. Így például a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Filozófiai Intézetében három disszertáció foglalkozik N. G. Csernisevszkijvel, a Társadalmi Tudományok Akadémiájának filozófia-történeti tanszékén pedig öt disszertációt védtek meg, amelyek tárgya N. G. Csernisevszkij munkássága. A Moszkvai Kujbisev nevét viselő Építési Főiskolán a vasszerkezetek tanszékén egyik aspiránsának a »Szférikus tartályok számításainak kérdései« című disszertációt javasolták, noha ezt a témát ugyanannak a főiskolának egy másik tanszéke már nemcsak kidolgozta, hanem sajtó alá is rendezi. Ugyanakkor más, nagyon fontos témák az aspiránsok és doktoránsok figyelmének körén kívül maradnak.

Még mindig gyengén folyik például a szovjet társadalom, a szovjet állam, szovjet etika és esztétika legfontosabb problémáinak feldolgozása. Sok doktoráns nem tudja rászánni magát, hogy erejét a kommunista építés által felvetett új kérdéseken próbálja ki s inkább a múlttal kapcsolatos témákhoz fordul. Természetes, hogy szükség van a filozófia, a gazdasági, politikai, jogi esztétikai tanok történetével, a tudomány és a technika történetével foglalkozó disszertációkra is. Ámde a tudomány feladatai korántsem merülnek ki a múlt tanulmányozásában. A tudománynak mindenekelőtt az a feladata, hogy tanulmányozza az új törvényszerűségeket, a tudományos megállapításokat a gyakorlatban ellenőrizze, a régi tételeket újjakkal cserélje fel.

A tudományos tematikát a legnagyobb mértékben közel kell hozni a jelenhez, a kommunista építés gyakorlatához. Ebben a kérdésben szükség van a tudományos társadalom, a kádereket nevelő tudományos kutató intézetek és főiskolák tanszékei, tudományos tanácsai és pártszervezetei ellenőrzésére.

Az időszerű téma kiválasztása fontos kérdés. Ámde nem elég, ha jelentős témát választunk, azt helyesen meg is kell oldanunk. Sajnos, még előfordul, hogy a disszertáns kiválasztott témája önmagában véve időszerű, szükséges, de a szerző spekulatív módon, a gyakorlattól távol dolgozza ki, s ennél fogva a disszertáció szkolasztikus jellegű, terméketlen lesz. Vannak például a dialektikus materializmus kategóriáinak szentelt disszertációk, amelyekből hiányzik a konkrét anyag elemzése, általánosítása. E disszertációk szerzői tulajdonképpen »üresen járatják a gépet«, ujjukból szoptak ki különböző definíciókat ahelyett, hogy az életet, a megismerés konkrét folya-

matait tanulmányozták volna. Az ilyen disszertációból hiányzik a legfontosabb — az elmélethez való alkotó, marxista-leninista közeledés, az elmélet és a gyakorlat, a tudomány és az élet egységének megértése. E disszertációk szerzői, akik nem képesek a marxizmus módszerét és elméletét alkotó módon alkalmazni az életre, kiölik a marxizmus tételeiből az eleven, forradalmi tartalmat, s a dogmatizmus útjára tévednek. Egyes disszertálók a gyakorlat elméleti általánosítása és a törvényszerűségek feltárása helyett meglegszenek csupán a jelenségek kusza leírásával. Több disszertációt sorolhatnánk fel a társadalmi tudományok területéről, amelyekből az alkotásnak, az önálló kutatásnak még az elemei is hiányoznak. Ezekben egész adathalmazt látunk, de nem találjuk meg a jelenségek okainak és törvényszerűségeinek magyarázatát, a tények tudományos általánosítását, a gyakorlat számára levont konkrét következtetéseket. Szárnyalni nem képes, földön kúszó empirizmus — ez a dogmatizmus másik oldala. A kiragadott, összefüggéstelen tények, példák nem jelentenek tudományos munkát. »A tények — mondotta V. I. Lenin — ha *egészükből, összefüggésükben* tekintjük őket, nemcsak »makacs«, hanem feltétlenül bizonyító erővel bíró dolgok is. Az egészen, az összefüggésen kívül tekintett tények, ha azok töredékesek és önkényesek, nem egyebek, mint csupán játékszerek, vagy talán még rosszabbak«.

A kommunizmus építése, a tudomány fejlesztésének érdekei megkívánják, hogy a tudomány minden területén engesztelhetetlen harcot folytassunk a biblíamagyarázás és a talmudizmus ellen. Az élenjáró tudomány természeténél fogva ellensége a dogmatizmusnak: elég merész és határozott ahhoz, hogy összetörje a régi hagyományokat, normákat és tételeket, amikor azok a haladás kerékkötőjévé válnak. A marxizmus-leninizmus klasszikusai példáját mutatják a tudomány nemes, bátor szolgálatának, példájául szolgálnak annak, hogyan kell könyörtelenül szétzúzni a régit, merészen és fáradhatatlanul előretörni, alkotó módon alkalmazni és továbbfejleszteni a tudományt, szétszakíthatatlan kapcsolatban az étellel, a proletariátus forradalmi mozgalmának tapasztalataival, a szocializmus és a kommunizmus építésével.

A kutatók csakis akkor képesek felemelkedni az igazi tudományos megismerés magaslatára, ha föl vannak vértelve az élet ismeretével, mélyrehatóan tanulmányozzák a kiválasztott tárgyat, elsajátítják a marxista dialektika módszerét. A szovjet tudósnak tökéletesen ismernie kell szakterületének minden eredményét. Ugyanakkor sokhelyütt gyökeret vert az aspiránsok túlságosan szűkkörű specializálódásának irányzata. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi és Orosz Irodalomtörténeti Intézetében egészen a legutóbbi időkig az volt a helyzet, hogy az aspiránsok nem tanulmányozták az illető tudományág egész alapvető irodalmát, hanem csupán a disszertáció témájával közvetlenül összefüggő munkákat.

A fiatal káderek nevelése és kialakítása, mint Sztálin elvtárs rámutat, nálunk rendszerint a tudomány és a technika különböző ágaiban, szakmák szerint történik. Ez szükséges és célszerű. Nem szükséges, hogy az orvos egyszersmind szaktudással rendelkezzen a fizika, vagy botanika terén. De van egy tudományág, amelynek ismerete kötelező a tudomány összes ágaiban működő bolsevikok számára: ez a társadalomról, a társadalmi fejlődés törvényeiről, a proletárforradalom fejlődéséről, a szocialista építés fejlődéséről, a kommunizmus győzelméről szóló tudomány. »A leninista — mondja Sztálin elvtárs — nem lehet csupán kedvelt tudományágának specialistája, hanem egyúttal politikusnak és társadalmi embernek is kell lennie, élénken érdek-

lődni kell országa sorsa iránt, ismernie kell a társadalmi fejlődés törvényeit, tudnia kell alkalmazni ezeket a törvényeket és arra kell törekednie, hogy az ország politikai vezetésében aktív része legyen.» (A leninizmus kérdései, Szikra, 1950. 705. old.).

A tudományos káderek marxista-leninista edzettsége a pártszervezetek nagy ideológiai munkájának eredménye. Az aspiránsok és doktoránsok kiválasztása, munkájuk megszervezése, disszertációjuk tematikája, egyezően a tudományos káderek fejlődésének, marxista-leninista nevelésének egész folyamata a területi, városi, kerületi pártbizottságok, valamint a tudományos intézetek és főiskolák alapszervezetei fáradhatatlan gondoskodását kívánja meg. A pártszervezetek hivatása, hogy neveljék a tudósokat, eszmeileg, politikailag edzzék a tudományos kádereket, hogy érett marxistákká-leninistákká váljanak.

Ott, ahol a pártszervezetek a tudományos kádereképzést napról-napra ellenőrzik, sikerrel folyik a káderek képzése, időszerű a disszertációk témája, magas eszmei-elméleti színvonalat képviselnek s a megszabott időpontban kerülnek megvédésre. Ámde távolról sem minden tudományos intézet és főiskola pártszervezete részesíti kellő figyelemben ezt a nagyfontosságú kérdést. Vannak olyan pártszervezetek, amelyek a tudományos kádereképzés kérdéseivel csak esetről-esetre foglalkoznak. Például a harkovi műszaki főiskola pártbizottsága 1951-ben mindössze egy ízben vitatta meg az aspirantúra kérdését s emellett a pártbizottság határozatát sem hajtották végre teljes egészében. A harkovi egyetemen az aspiránsok tanulásának kérdését 1951-ben egyetlen egyszer sem vitatta meg a pártbizottság. Számos főiskolán az aspirantúra munkáját a pártbizottság rendszerint évenként egyszer tűzi napirendre s csupán az aspirantúra felvételi kérdésével foglalkozik. A pártszervezetek gyakran nem szereznek tudomást olyan tényekről, amikor egyes kommunista aspiránsok nem hajtják végre egyéni munkatervüket, nem tartják be a kandidátusi disszertáció kidolgozásának határidőit; a pártszervezetek gyakran nem foglalkoznak a disszertánsok munkájának minőségével sem. A pártszervezeteknek a fiatal tudományos kádereket a bolsevik kritika és önkritika, az egyre újabb eredmények elérésére való törekvés szellemében kell nevelniök. »Mindenki tudja, hogy semmiféle tudomány nem fejlődhet és érhet el eredményeket a vélemények harca, a kritika szabadsága nélkül« — mondja Sztálin elvtárs. Pártunk a filozófia, biológia és nyelvtudomány területén rendezett viták példájával bizonyította be, hogy milyen nagy és termékenyítő szerepet játszik a kritika és az önkritika, a vélemények szabad kicserélése a tudomány felemelésében.

A fiatal tudományos munkások kialakításában és megedzésében nagy szerepet hivatottak betölteni a marxizmus-leninizmus dialektikus és történelmi materializmus tanszékei. E tanszékek munkatársai nagy és fontos ügyet szolgálnak, amikor felfegyverzik az ifjúságot a marxista-leninista világnézettel. Ámde az aspiránsokat a marxista-leninista filozófiai vizsgára előkészítő szemináriumok lektorainak és vezetőinek munkájában még nem szűntek meg a komoly hibák. A marxista-leninista filozófia terén az aspiránsokkal végzett foglalkozások néha egyszerűen a dialektikus és történelmi materializmus egyes tételeinek bemagoltatására szorítkoznak. A marxizmus-leninizmus elsajátítása azonban nem a következtetések és meghatározások egyszerű bemagolását jelenti: el kell sajátítani ennek az elméletnek lényegét, s meg kell tanulni, miként kell azt alkalmazni a gyakorlati kérdések megoldásánál. A marxizmus-

leninizmus klasszikusainak műveit tanulmányozó aspiránsnak el kell sajátítania azt a készséget, hogy a materialista dialektika módszerét az életben, a tudományos munka gyakorlatában tudja alkalmazni.

A tudományos káderek képzésében különösen fontos helye van az aspiránsok tudományos irányításának. Tudósaink sokat fáradoznak a fiatal tudományos káderek képzésén, igyekeznek tapasztalataikat és tudásukat átadni, fölvértezik aspiránsaikat az önálló kutatómunka készségével. Az aspiránsok önálló munkájára azonban nem minden esetben fordítanak kellő gondot. Gyakran megesik, hogy a főiskolákon az aspiráns ugyanolyan helyzetben van, mint a főiskolai hallgató, noha éppen az önálló munka az elméleti ismeretek elsajátításának és a tudományos kutatás készsége megszerzésének legfontosabb módszere.

A tudományos vezető biztosítson az aspiránsnak elég önállóságot. A tudományos vezetés nem jelent gyámkodást: az aspiráns segítségre szoruló tanács formájában a terv összeállításánál, a tudományos problémák kidolgozásánál, de nincs szüksége arra, hogy »szájába rágják« az anyagot. Ugyanakkor megengedhetetlen a tervüket végre nem hajtó aspiránsok irányában tanúsított »liberalizmus« is. Nem tűrhető, hogy egyes aspiránsok megfélemlenek arról, hogy képzésükre hatalmas összegeket és sok erőt fordítanak. A legtöbb aspiráns lelkiismeretesen végzi munkáját, de vannak olyan aspiránsok is, akik felhasználják azt a helyzetet, hogy vezetőjük nem ellenőrzi őket s »liberális« magatartást tanúsít irántuk, nem teszik le kandidátusi vizsgáikat a megszabott időpontban, túllépi a disszertáció benyújtásának határidejét, alacsony eszmei-elméleti színvonalú disszertációt írnak, s megengedhetőnek tartják, hogy munkájukban a tudományos lelkiismeretlenség, sőt plágium elemei mutatkozzanak.

Hibák vannak a tudományos vezetőkérdések kiválasztása és felhasználása körül is. Gyakran megesik, hogy egy-egy tudományos kutató különböző témákat feldolgozó disszertánsok nagy csoportját irányítja s ilyenkor érthető, hogy túlterheltsége miatt nem képes mindenkihez kellőképpen foglalkozni. Vannak olyan tudományos kutatók, akik csak papíron aspiránsvezetők, a valóságban azonban semmiféle segítséget nem nyújtanak nekik. Sok magas-képzettségű tudós nem vesz részt a tudományos káderek képzésében: pl. az Ukrán Sz. Sz. K. Tudományos Akadémiája intézeteiben dolgozó doktoroknak kb. a fele, valamint a Bjelorussz és az Üzbég Sz. Sz. K. intézeteiben dolgozó doktoroknak kb. egyharmada egészen a legutóbbi időkig nem vett részt a tudományos kádernevelésben.

A tudományos káderek fejlődését kell elősegítenie a főiskolai tanszékeken folyó tudományos kutatómunkának is. Ámde sok professzor, docens és előadó alig foglalkozik tudományos kutatómunkával s csak ritkán publikál a sajtóban. A tudományos kutatóintézetek munkatársai, valamint a főiskolai előadók, többek közt a marxizmus-leninizmus tanszékeinek előadói között mind a mai napig sok tudományos fokozattal nem rendelkező munkatárs dolgozik. Meg kell teremteni a feltételeket ahhoz, hogy letehessek a kandidátusi vizsgákat, teljesértékű tudományos munkákat írassanak, megvédhessék disszertációjukat s általában serkenteni kell őket, mert enélkül a tudományos káderek fejlődése nem biztosítható.

A tudományos és pedagógiai káderek képzettségének emelését a több helyen végzett munka gyakorlata akadályozza. Természetes, hogy a több állást

betöltő tudományos munkás nem képes arra, hogy jól teljesítse összes kötelezettségeit s amellett tudományos kutatómunkát is végezzen. A több helyen végzett munka gyakorlata akadályozza a fiatal, új tudományos erők előléptetését. Ilyen gyakorlat mellett a szakemberek szűk köre a tudomány sajátos »monopolistájává« válik. Nem szükséges bizonyítani, hogy ez a legnagyobb mértékben tűrhetetlen.

Nagy feladatok várnak a tudományos kádereket képző tudományos kutatóintézetek és főiskolák tudományos tanácsaira a disszertációk tematikájának felülvizsgálatával és jóváhagyásával, valamint a disszertáció megvédésével kapcsolatban. A disszertáció megvédése során fel kell, hogy táruljon a vita tárgyát képező tudományos munkának minden érdeme és hibája; ugyanakkor fel kell tárni valamely probléma feldolgozásának általános fogyatékoságait, új tudományos kérdéseket kell felvetni, fel kell rájuk hívni a tudósok figyelmét.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyes tudományos kutatóintézetek és főiskolák tudományos tanácsainak munkájában még mindig nem szűnt meg a disszertációk megvédésével kapcsolatban tanusított felületes magatartás. Gyakran előfordul, hogy a tanács tagjai nem ismerkednek meg a disszertáció tartalmával: a disszertáció megvédésénél nem teremtik meg a tárgyhoz szóló kritika feltételeit, nem bontakozik ki vita, amely lehetővé tenné a disszertáló tudásának sokoldalú megvilágítását és kiértékelését, tudományos látókörének és elért tudományos eredményeinek megismerését. A tudományos tanácsok ülései gyakran formális aktussá válnak, ünnepélyes »záró-aktus« jellegűek. A tudományos tanácsok olykor gépiesen, sablonosan értékelik a hozzájuk benyújtott disszertációkat s a hivatalos opponensek jóindulatú véleményére támaszkodnak. Ez azt eredményezi, hogy néha a tudományos tanácsok nyilvánvalóan rosszminőségű, hibás munkákért is megítélik a tudományos fokozatot.

Ez történt a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében, ahol 1950-ben a tudományos tanács határozata odaítélte G. P. Basarinnak a történelmi tudományok doktori fokozatát. Nevezettnek »Az agrárviszonyok története Jakutiában a XVIII. század 60-as éveitől a XIX. század 70-es éveigi«, című disszertációja burzsoá nacionalista jellegű hibákat tartalmazott. Más esetek is voltak, amikor ugyanennek az intézetnek tudományos tanácsa durva hibákat tartalmazó disszertációkért tudományos fokozatokat ítél meg. Ezek a tények a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete munkájának komoly fogyatékoságairól tanúsítanak.

Felelőtlenül kezelte a kérdéseket a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Éghető Ásványok Intézetének tudományos tanácsa is, amikor doktori fokozatra ajánlotta V. Sz. Alschulert »Szilárd üzemanyagok nagytermelékenységű gázosításának problémái« című disszertációjáért, noha ez a munka nélkülöz minden újdonságot, vagy eredetiséget, s szerzője a kutatás tárgyának elégtelen ismeretét árulta el s teljességgel figyelmen kívül hagyta az országunkban a tárggyal kapcsolatban felhalmozódott hatalmas elméleti és kísérleti anyagot. Ugyanennek az intézetnek tudományos tanácsa javaslatot terjesztett fel a Tudományos Minősítő Főbizottsághoz a kémiai tudományok doktori fokozatának odaítéléséről L. S. Radzsabovnak »A tőzegkátrány kémiai vizsgálata« című disszertációért, amelynek tudományos színvonala rendkívül alacsony s nem tartalmaz még csak némileg komoly tudományos eredményeket sem.

Számos indokolatlan határozatot hozott tudományos fokozatok odaítéléséről a Leningrádi Herzen Pedagógiai Főiskola, a Leningrádi Pokrovskij Pedagógiai Főiskola, a Moszkvai Patyomkin nevét viselő városi Pedagógiai Főiskola, a Kievi Sevcsenko Állami Egyetem, valamint más egyetemek és intézetek. Előfordulnak egészen túrhetetlen esetek, amikor a tudományos tanácsok a disszertációkat a kölcsönös szavatosság elvei alapján ítélik meg; ez történt az Üzbég Állami Egyetemen, ahol a tudományos tanács kandidátusi fokozatot ítélt meg három, nem kielégítő disszertációt benyújtó aspiránsnak. Ekkor az esetről kiderült, hogy e disszertációkról »kölcsönös szolgálat«-képpen ugyanezeknek az aspiránsoknak tudományos vezetői írtak dicsérő véleményezést, akik ez alkalommal mint hivatalos opponensek szerepeltek.

A tudományos tanácsoknak emelniük kell a disszertációk felülvizsgálatával kapcsolatos munkájuk színvonalát. A tudományos tanácsok minden egyes tagjának tisztában kell lennie azzal a hatalmas felelősséggel, amellyel a Szovjet Államnak tartoznak a tudományos ifjúság nevelésével kapcsolatban.

Komoly hiányosságok tapasztalhatók a Felsőoktatási Minisztérium Tudományos Minősítő Főbizottságának munkájában. A tudományos fokozatok odaítélésénél a Főbizottság olykor megelégszik a formális adatokkal anélkül, hogy mélyrehatóan foglalkoznék a tudományos fokozatok elnyerése céljából hozzá benyújtott munkák tartalmával. Ennek következtében vannak esetek, mikor kandidátusi és doktori fokozatot kellő indoklás nélkül ítélt oda. A Tudományos Minősítő Főbizottságnak fokoznia kell ellenőrzését a tudományos fokozatoknak a tudományos tanácsok által történő helyes odaítélésével kapcsolatban.

A szovjet tudósok abban látják feladatukat, hogy tevékenyen részt vegyenek a kommunizmus építésének nagy munkájában, gazdagítsák a termelés gyakorlatát. A tudomány és a termelés dolgozóinak együttműködése nemcsak szocialista országunk termelőerőinek gyorsütemű fejlődését biztosítja, hanem a tudomány további felvirágzását is. Az elmúlt években készült disszertációk között nagyszerű munkák vannak, amelyek nagy hasznára lehetnek népgazdaságunknak. Sajnálatos, hogy a disszertálók tudományos munkáinak publikálása, valamint tudományos eredményeiknek a termelésbe való bevezetése nem folyik kielégítően. Így például nem használták fel a termelésben a Moszkvai Egyetem Kémiai Karán 1947-től 1951-ig megvédett disszertációk eredményeit, a 47 mechanikai tárgyú disszertáció közül pedig, amelyeket az egyetem mechanikai-matematikai karán védtek meg, mindössze 7 nyert alkalmazást.

A fiatal tudományos káderek megtisztelő feladata, hogy a kommunista építés gyakorlatát szakadatlanul gazdagítsák a tudomány vívmányaival. Hazánk bővelkedik a tehetségekben, akik előre tudják vinni a tudományt. Az a feladatunk, hogy a tudományos káderképzést mintaszerűen szervezzük meg.

A bolsevik párt vezette szovjet nép széleskörűen felhasználja a tudományt, mint a valóság megismerésének és átalakításának eszközét a dolgozók, az egész társadalom érdekében. A szovjet rendszer végtelen távlatokat nyit minden tudományág tervszerű, sokoldalú fejlesztése, tudományos káderek alkotó tevékenységének felvirágzása előtt. El kell érünk azt, hogy a tudományos káderképzés minden tekintetben megfeleljen a kommunista építés feladatainak.

A TUDOMÁNY HELYE ÉS SZEREPE A TÁRSADALOM FEJLŐDÉSÉBEN*

M. KAMMARI—F. KONSZTANTYINOV

A tudomány még sohasem játszott oly hatalmas szerepet a társadalom életében, mint a szocializmusban. A kapitalizmusban, a burzsoázia kezében a tudomány a dolgozók kizsákmányolásául, a rombolás eszközéül szolgál. A szocialista társadalomban gyökeresen megváltozik a tudomány szerepe a fejlődésének feltételei; a tudomány itt már az alkotás eszköze, hatalmas fegyver a gazdasági élet és a kultúra fejlesztésére, a dolgozók érdekében. Országunkban, ahol a tudomány a kommunizmus építésének hatalmas fegyverévé vált, mind jobban növekszik a dolgozó tömegek érdeklődése a tudomány iránt, fokozódik törekvésük, hogy megértsék helyét és szerepét a társadalomban, és fejlődésének törvényeit. E kérdések tisztázásánál a történelmi materializmus tételeit kell szem előtt tartanunk a társadalom anyagi életfeltételeiről, mint szellemi életének forrásáról.

Sztálin elvtárs »Marxizmus és nyelvtudomány« című zseniális munkájában, amely szilárd alapokra helyezte a marxista nyelvtudományt, továbbfejleszti a dialektikus és történelmi materializmus tanításait, az alap és a felépítmény, a kultúra elméletét és megköveteli, hogy határozottan végezzünk a nyelv és a kultúra területén fellelhető helytelen, leegyszerűsítő nézeteknek. Sztálin elvtárs rámutatott, hogy tanulmányozni kell a különböző társadalmi jelenségek különleges sajátosságait, funkcióikat és szerepüket s hangsúlyozta, hogy minden társadalmi jelenségnek ama közös vonásukon kívül, hogy kiszolgálják a társadalmat, »megvannak a maguk különleges sajátosságaik, amelyek azokat egymástól megkülönböztetik, s amelyek a tudomány számára a legfontosabbak«. Ugyanakkor azokban a vitákban, amelyek a tudomány helyét tárgyalták a többi társadalmi jelenségek között, Sztálin elvtársnak ezt az útmutatását gyakran figyelmen kívül hagyták. Egyes elvtársak a tudományt a felépítményhez sorolva nem vettek tudomást arról a körülményről, hogy a tudomány a felépítménytől eltérően nem szűnik meg a régi alap megszűnésével, hogy a tudománynak, mint különleges tudatformának, mint a szellemi élet jelenségének, ama közös vonáson kívül, amely összeköti a felépítmény ideológiai részével, megvannak a maga különleges feladatai, funkciói és fejlődéstörvényei. Más elvtársak ezzel szemben a tudomány különleges sajátosságait hangsúlyozták s teljesen különválasztották a felépítménytől. Ezek az elvtársak, nem látva azt a közös vonást, ami a tudományt a felépít-

* Megjelent a Bolsevik 1952 4. számában.

ménnyel, a társadalom filozófiai, politikai, jogi, esztétikai és egyéb nézeteivel s az ezeknek megfelelő intézményekkel összefűzi, megfeledeztek a materializmus és az idealizmus, a tudomány élenjáró és reakciós eszméi és elméletei közötti harcról, a harc összefüggéséről az osztályharcra és a politikával, megfeledeztek a tudomány, különösen a társadalomtudomány szerepéről az osztályharcban. Nem vették figyelembe, hogy a társadalmi tudományok a társadalmat eszmékkel szolgálják, amelyek a felépítményhez tartoznak. Ezeknek az elvtársaknak az álláspontjából az következik, hogy a tudományban, éppen úgy, mint a nyelvben, nincsen semmi felépítmény-jellegű, s szerintük mindaz, ami valóban tudományos, nem tartozhat a felépítményhez. »Megfeledeztek« arról, hogy például a marxizmus-leninizmus filozófiai, politikai, jogi, esztétikai nézetei, amelyek a szocialista társadalomban uralkodnak, valóban tudományos nézetek s a szocialista társadalom felépítményéhez tartoznak.

E téves nézetek kiküszöbölése céljából a tudományt konkrét, történelmi szempontból kell vizsgálnunk; meg kell látnunk benne egyrészt azt, ami a többi tudatformákkal és az ideológiai felépítménnyel közösen megvan benne, másrészt azt a sajátosságát is, ami a tudományt a többi tudatformáktól és a felépítménytől megkülönbözteti.

* *
*

A tudomány a szellemi kultúra legfontosabb eleme, sajátos formája a világ megismerésének, amely a történelem során keletkezett s szüntelenül fejlődik a társadalmi gyakorlat folyamatában. A tudomány rendszere a természetről és a társadalomról szóló ismereteknek — olyan ismereteknek, amelyek a társadalmi gyakorlatot szolgálják, amelyek helyességét a gyakorlat ellenőrzi és bizonyítja, amelyek az objektív igazság érvényével bírnak. A társadalmi gyakorlat nemcsak ismerve az igazságnak, hanem a megismerés alapja is; ez határozza meg, hogy mire van szüksége az emberiségnek, mire irányuljon a megismerés.

A tudomány a megismerés bonyolult *terméke* s ugyanakkor a megismerés *folyamata*. A tudományon belül elsősorban meg kell különböztetni a felhalmozódott és ellenőrzött tényeket, másodsorban a törvényszerűségeket, a gyakorlat által ellenőrzött képleteket, tételeket, axiómákat; harmadsorban a tényeken és a már felfedezett törvényszerűségeken alapuló tudományos feltevéseket, hipotéziseket, amelyeket a tudomány további fejlődése során beigazolhat, vagy megdönthet. Végül a tudomány tartalmaz törvényszerűségekből levont általános elméleti következtetéseket és azok filozófiai magyarázatát. A legfontosabb jelentősége a megismerés módszerének van.

A tudomány az élenjáró, haladó, materialista eszmék és elméletek és az elmaradt, reakciós, tudományellenes, idealista eszmék és elméletek közötti szakadatlan küzdelemben fejlődik. Az idealista filozófia a tudomány engesztelhetetlen ellensége, az igaz tudomány viszont ellensége az idealizmusnak. A mai élenjáró tudomány módszertani alapja a dialektikus materializmus. A dialektikus materializmus — a marxista-leninista párt világnézete — filozófiai tudomány, amely *az egész tudományos megismerést általánosítja*, feltárja minden fejlődés általános törvényszerűségeit, a természet, társadalom és gondolkodás legáltalánosabb törvényeit, feldolgozza a világnézet, a tudományos módszer, az ismeretelmélet, a logika kérdéseit.

A tudomány szemben áll a vallással. A vallás nem egyéb, mint torz, hamis tudat, amelyet az ősebernek a természet érthetetlen és kegyetlen erőivel szemben érzett tehetetlensége hozott létre. Az antagonisztikus társadalomban a vallás az ember számára érthetetlen és ellenséges társadalmi erők uralmában gyökerezik (társadalmi és nemzeti elnyomás, háborúk, válságok, munkanélküliség stb.). A vallási előítéleteket a kizsákmányoló osztály érdekei tartják fenn. A tudomány története egyszersmind a vallási előítéletekkel vívott szakadatlan, engesztelhetetlen harc története.

A kapitalizmus rothadása, a reakció minden vonalon megindított támadása során a burzsoá tudósok azzal kísérleteznek, hogy a tudományt sarlatán módra »kibékítsék« a vallással, meghamisítják a tudomány eredményeit, új érvekkel támogatják az idealizmust és a vallási hiedelmeket. Eddington angol csillagász például a világnak egy olyan fizikai képét próbálta felépíteni, amely közvetlenül az apokaliptikus 666-os számban való hithez vezet. A burzsoá tudósok a legkomolyabb arccal »bizonyítják« a világegyetem végeességét, az elektron »akaratszabadságát«, s kiűzik a tudományból az okság, az objektív törvényszerűség, az objektív igazság fogalmát. Az amerikai pragmatista, insztrumentalista, szemantikus filozófusok és egyéb idealisták azt állítják, hogy a tudomány nem az objektív világ törvényeinek ismerete, hanem egyezményes jelek, fikciók rendszere, amelyek semmitsem tükröznek, de hozzásegítenek a meggazdagodáshoz. »A tudomány — mondja például az »insztrumentalista« Dewey — egyszerűen »keresés, vállalkozás«, »az eredményes ügyintézés módszere«, a »gyakorlat formája« (természetesen a kapitalista üzletemberek gyakorlatáé); az okságnak, a törvényszerűségnek a pragmatisták szerint »fogalmi jellege« van; ezek csupán a tudatban léteznek, mint fogalmak, amelyek szerintük nem tükrözik az objektív világ kölcsönös oksági összefüggéseit és törvényszerűségeit. Lenin feltárta az empiriokritikusok, machisták, pragmatisták idealista csodabogarainak reakciós lényegét, akik azt hajtogatták, hogy bármely eszme, még a vallási eszme is »igaz«, ha az valamely cél szempontjából »hasznos«, »kényelmes«. A marxizmus-leninizmus arra tanít, hogy az az eszme igaz, amely helyesen tükrözi a valóságot. A megismerés akkor hasznos az emberiségnek, »ha az embertől független, objektív igazságot fejez ki« (V. I. Lenin »Materializmus és empiriokritizmus, Szikra kiad., 1949., 134. old.).

A marxizmus-leninizmus elsöpri azokat az idealista kísérleteket, amelyek arra irányulnak, hogy elmassák a tudományos és a vallásos ideológia közötti különbséget. Az idealisták tagadva a tudományos ideológia által kifejezett objektív igazságot, azt állítják, hogy minden igazság feltételes, szubjektív, hogy nem létezik semmiféle objektív igazság. Lenin a machistákat leleplezve hangsúlyozta: »Történelmi feltételektől függ minden ideológia, de feltétlen az, hogy minden tudományos ideológiának (eltérően például a vallásos ideológiától), objektív igazság, abszolút természet felel meg« (U. o. 130. old.) A tudomány mindig előrehalad, gyarapítja az emberiség erejét, a vallás viszont elhal, mihelyt megszűnnek az őt létrehozó okok.

A tudomány történelmi fejlődésének kezdetén a filozófiával együtt széttagolatlan egészet képezett s csupán későbbben a természetről és a társadalomról szóló tudományos ismeretek fejlődésével váltak le a filozófiától egymás után a szakismeretek fejlődésével. Ez az összes tudományok, köztük a filozófia számára is haladó folyamat volt. A tudomány, mint a természetről és a társadalomról szóló objektív, igaz ismeretek rendszere, ma nagyszámú különböző tudományágot foglal magába.

A szaktudományok mindegyike az anyag mozgásának valamely különleges formáját, a társadalmi fejlődésnek valamely formáját, vagy oldalát, vagy egész sor egymással összefüggő mozgási formát tanulmányoz. »Ahogyan az egyik mozgásforma a másikból fejlődik ki, úgy tükröképeiknek, a különböző tudományoknak is szükségszerűen kell egymásból következniök.« (F. Engels : Dialektik der Natur, Dietz Verl. 1952. 266. o. németül.)

A természetről szóló tudományok azt a célt tűzik ki maguk elé, hogy feltárják a természet törvényeit, hogy az ember legyőzhesse a természet erőit, s felhasználhassa azokat az anyagi javak, a létfenntartáshoz szükséges eszközök termelésére. A marxizmus-leninizmus arra tanít, hogy amíg nem ismerjük a természet törvényeit, ez tudatunkon kívül létezik és hat s a vak szükségyszerűség rabjaivá tesz bennünket. »De ha megismertük ezt a törvényt, mely (miként Marx ezerszer ismételte) akaratunktól és tudatunktól *függetlenül* hat, akkor urai vagyunk a természetnek. A természet feletti uralom, mely az emberiség gyakorlatában jut kifejezésre, annak eredménye, hogy a természet jelenségei és folyamatai az ember fejében objektíven, hűen tükröződnek vissza, annak bizonyítéka, hogy ez a visszatükröződés (annak határain belül, amit a gyakorlat mutat nekünk) : objektív, abszolút, örök igazság.« (V. I. Lenin Materializmus és empiriokriticizmus, Szikra kiad., 1949., 188. old.)

Ezek a tételek alkalmazhatók a társadalomról szóló tudományra is, mert a társadalom fejlődése természeti-történeti, törvényszerű, szükségszerű folyamat, s törvényei éppoly objektívek, mint a természet törvényei. A marxista-leninista tudomány, amikor feltárja a társadalom fejlődésének az emberek tudatától és akaratától függetlenül létező törvényeit, segít a munkásosztálynak, marxista pártjának tájékozódni a különböző körülmények között, megérteni a végbemenő eseményeket és előre meglátni az események menetét. A marxista-leninista tudomány a munkásosztály kezében a világ forradalmi átalakításának, a szocializmus és a kommunizmus építésének eszköze. A munkásosztálynak, ha a marxista-leninista tudományra támaszkodik, lehetősége nyílik a társadalom fejlődésének tudatos, tervszerű irányítására, e fejlődés megismert, objektív törvényeinek megfelelően.

A marxizmus-leninizmus — a természet és a társadalom fejlődési törvényeinek tudománya, az elnyomott és kizsákmányolt tömegek forradalmának tudománya, a szocializmus minden országban való győzelmének tudománya, a kommunista társadalom felépítésének tudománya — igazi, élő tudomány, óriási forradalmi erő, amely a világot nemcsak magyarázza, de át is alakítja.

* * *

A tudományt a társadalom gyakorlati szükségletei, végeredményben a termelés fejlődése hozta létre. A termelés mindig mint történelmileg konkrét termelési mód létezik, mint fő erő, amely meghatározza az adott korszakban a társadalmi rend jellegét, az átmenetet egyik rendszerből a másikba, magasabbba.

A termelési módnak két oldala van : egyik oldalát a termelőerők, a másik oldalát az emberek termelési viszonyai alkotják. A tudomány fejlődését a termelési mód mindkét oldalán a társadalmi viszonyok összessége határozza meg. A matematika, a természettudományok és a technika keletkezése és fejlődése közvetlenül összefügg a társadalom termelőerőinek, a ter-

melési eszközöknek és maguknak az embereknek fejlődésével, akik termelési tapasztalataik segítségével valósítják meg az anyagi javak termelését. A természetről szóló tudományok közvetlenül az emberek termelési tapasztalatainak tanulmányozása és általánosítása alapján jöttek létre, akik a termelési gyakorlat folyamatában megismerik és felhasználják a természet tárgyainak sajátosságait és erőit.

Engels cáfolta Dühringnek a »tiszta matematikáról« szóló idealisztikus elméleteit, amelynek minden tétele szerinte apriorikus eredetű, s nem a gyakorlatból, hanem a »tiszta gondolkodásból« született, ezt írta: »Mint minden más tudomány, a matematika is az emberek szükségleteiből származott: földdarabok felületének, edények űrtartalmának megméréséből, időszámításból és mechanikából.« (Anti-Dühring, Szikra kiad., 1950., 40. old.) Jellemezte a természettudományok és a termelés összefüggését s a tudomány egyik ága fejlődésének függőségét a másiktól. Engels rámutatott: »Tanulmányozni kell a természettudomány egyes ágai fejlődésének egymásutánját. Először volt a csillagászat, amelyre a pásztor és földművelő népeknek már csak az évszakok miatt is feltétlenül szükségük van. A csillagászat csak a matematika segítségével fejlődhet. Ezért ehhez is hozzákezdnek. Továbbá a földművelés bizonyos fokán s bizonyos vidékeken (a víz felemelése öntözés céljára Egyiptomban) és különösen a városok, a nagy építkezések létrejöttével s a kézművesség kifejlődésével karöltve kialakul a mechanika. Ez csakhamar szükségletté válik a hajózás és hadviselés számára is. A mechanikának ugyancsak szüksége van a matematika segítségére s ezért ösztökéli ennek fejlődését. Így már kezdettől fogva a termelés határozza meg a tudományok keletkezését és fejlődését.« (F. Engels: Dialektik der Natur, Dietz Verl. 1952. németül.) Hangsúlyozva a természettudományoknak a termeléssel való szoros, közvetlen összefüggését, Engels rámutatott, hogy Toricelli egész hidrosztatikája abból a gyakorlati szükségletből jött létre, hogy szabályozzák Olaszország hegyi patakjait és vízműveket építsenek, az elektromosság tanulmányozása különösen gyorsan lendült előre akkor, amikor az emberek gyakorlatilag kezdték felhasználni az elektromos energiát a termelés céljaira. A technikai haladás szükségletei egyre újabb feladatokat állítanak a tudomány elé s előrelendítik azt. Ha a modern »technika jelentős mértékben függ a tudomány állásától, — írta Engels — úgy ennél sokkalta nagyobb mértékben függ a tudomány a technika állásától és szükségleteitől. Ha a társadalomban technikai szükséglet merül fel, úgy ez nagyobb mértékben lendíti előre a tudományt, mint tíz egyetem.« (K. Marx, F. Engels, »Válogatott levelek«, 1947. 469. old. oroszul.)

A mai nagyüzemi termelés a természettudomány vívmányainak tudatos alkalmazásán alapul. Megköveteli a dolgok mechanikai, fizikai és kémiai tulajdonságainak tanulmányozását, az ipar és a földművelés egész termelési gyakorlatának tudományos elemzését és általánosítását.

A gőz, elektromosság, atomenergia erejének felfedezése, a kémia terén tett legnagyobb felfedezések, amelyek feltétele a termelés, a technika fejlődése volt, maguk is hatnak a termelésre, új iparágakat hoznak létre és elősegítik a termelőerők nagyarányú fejlődését.

A tudomány fejlődését azonban nemcsak a termelőerők fejlődése határozza meg, hanem a termelési viszonyok, az adott társadalom gazdasági rendje, alapja is. Az antagonisztikus termelési viszonyok létrejöttével elmélyül a szellemi és a fizikai munka közötti ellentét, a tudomány elválik az anyagi javak termelőitől és szembehelezkedik velük, mint ellenséges erő, mint leigá-

zásuk eszköze a kizsákmányoló osztályok kezében, mint a vagyonos osztályok monopóliuma.

A termelési mód nemcsak az egész társadalmi rendet határozza meg, hanem a tudományos ismeretek fejlődésének, elterjedésének egyik vagy másik osztály érdekében való felhasználásának feltételeit, valamint a megismerés eszközeit és lehetőségeit is. Tehát az antagonisztikus társadalomban a tudomány fejlődése az osztályharcból, az uralkodó osztályok érdekeitől és politikájától függ.

A rabszolgatartó társadalomban a tudomány a rabszolgatartó termelési módot, a rabszolgatartó osztály szükségleteit szolgálta és ennek az osztálynak monopóliuma volt. A feudális viszonyok között a tudomány a feudális termelési módot szolgálta ki. A feudális várkastélyok, székesegyházak építése, a kereskedelem, tengeri hajózás kibővítése, a haditechnika bonyolulttá válása

mindez megkövetelte a mechanika, matematika, csillagászat és más tudományok kidolgozását. A feudális rendszer maradisága és lomhasága, az egyháznak a szellemi életben elfoglalt túlsúlya következtében a tudomány rendkívül lassan fejlődött, de mégis előrehaladt. Az ipar, kereskedelem fejlődése, a városok növekedése a tudományt szembeállította az egyházzal és a vallással. A burzsoáziának, mint az e korban felemelkedő osztálynak az ipar fejlesztése céljából szüksége volt a tudományra és élenjáró gondolkodói személyében résztvett a tudomány lázadásában az egyház ellen. Ámde a burzsoázia akkor is, midőn forradalmi szerepet játszott a feudális viszonyok és alapjai ellen vívott harcban, mint kizsákmányoló osztály továbbra is felhasználta a vallást a kizsákmányolt tömegek alárendelésére, tudatuk elhomályosítására.

Az igazi, élenjáró tudomány természeténél fogva engesztelhetetlen ellensége a dogmatizmusnak, maradiságnak és mozdulatlanságnak és bátran szót emel az ósdi, elavult nézetek ellen, amelyek ellentmondanak a gyakorlat által ellenőrzött igazságnak. Az antagonisztikus társadalomban a tudomány azzal, hogy elősegíti a termelőerők fejlődését, kielezi az ellentmondást az új termelőerők és a régi termelési viszonyok között, amelyek a megnövekedett termelőerők béklyóivá váltak.

A természet törvényeinek ismerete, amelyeket a tudományok és az úgynevezett alkalmazott műszaki tudományok tártak fel, különböző termelési módokat szolgált és szolgál ma is. Euklides geometriája kiszolgált a rabszolgatartó, feudális és kapitalista termelést; kiszolgálja a szocialista termelést is. A Lomonoszov és Mengyelejev felfedezte kémiai törvényeket a kapitalista és a szocialista gazdaságban egyaránt felhasználják.

Ámde minden tudománynak, így a természetről szóló tudományoknak is a tények és törvények mellett, mint mondtuk, vannak filozófiai alapjai, a felfedezéseknek és törvényeknek van filozófiai magyarázata, vannak ezekből levont filozófiai következtetések. A világnézettől függ a tények és jelenségek tanulmányozásának jellege és értelmezése. A világnézet pedig az osztálytársadalomban különböző osztályoknál más és más. Az osztálytársadalomban a tudomány filozófiai alapjai osztály-, pártjellegre tesznek szert és minden egyes tudós munkájában tudatosan, vagy öntudatlanul beleviszi azokat az eszméket, amelyek valamely osztály érdekeit és világnézetét fejezik ki. A tudomány a materializmus és az idealizmus, a dialektika és a metafizika között folyó elkeseredett harc képét mutatja. E tény elpalástolása annyit jelent, hogy lemondunk a reakciós, burzsoá ideológia elleni harcról a tudomány területén,

s a burzsoá »objektívizmust«, a tudomány »semlegességéről« szóló hamis burzsoá eszméket propagáljuk.

A szovjet micsurinista biológusok harca a mendel-morganisták ellen T. D. Lisenkó vezetésével, I. P. Pavlov követőinek harca az élettan reakciós, idealista irányzatai ellen, harc egyes szovjet fizikusok idealista ingadozásai ellen, harc az idealizmus ellen a kémiában, — mindez a reakciós, burzsoá ideológiák befolyása ellen, a szocialista ideológiáért, a dialektikus materializmusért, a tudomány kommunista eszmeiségéért vívott harc. A materializmus és az idealizmus, a marxizmus-leninizmus és a burzsoá ideológia között különösen elkeseredett küzdelem folyik a társadalmi tudományok terén.

*

A társadalomról szóló tudományok tárgyuknál fogva különböznek a természettel foglalkozó tudományoktól. Közös vonásuk az, hogy ezek éppúgy, mint amazok feladata az objektív világ törvényszerűségeinek helyes megismerése. Ahogyan az ember ismeretei a tőle függetlenül létező természetet, vagyis a fejlődő anyagot tükrözik vissza, az ember társadalmi megismerése a társadalmi létet tükrözi vissza. A társadalmi fejlődés épp úgy megismerhető, mint a természet fejlődése; a társadalom fejlődési törvényeiről szóló tudományos ismeretek megbízható ismeretek, amelyek az objektív igazságok jelentőségével bírnak. »Tehát a társadalom történetéről szóló tudomány, a társadalmi élet jelenségeinek minden bonyolultsága mellett is, éppoly exakt tudománnyá válhat, mint mondjuk a biológia. olyan tudománnyá, mely a társadalmi fejlődés törvényeit fel tudja használni gyakorlati alkalmazás céljaira. Tehát a proletariátus pártjának gyakorlati tevékenységét nem véletlen motívumok, hanem a társadalmi fejlődés törvényei, a belőlük levont gyakorlati következtetések kell, hogy irányítsák.« (Sztálin: »A leninizmus kérdései«, Szikra kiad., 1950. 644. old.)

A társadalomról szóló tudomány az emberek anyagi életfeltételeit, az alap és a felépítmény fejlődését, a társadalmi tudat különböző formáit, a nyelvet, az életmódot és a kultúra fejlődését vizsgálja. A társadalomról szóló tudományok az osztályok érdekeit közvetlenül érintő jelenségeket tanulmányozzák. Ezért az osztályharc és az osztályérdekek különösen tisztán kivehető bélyeget ütnek a társadalomról szóló tudomány egész tartalmára, jellegére és irányára, rendkívül erős osztály-, pártjelleget kölcsönöznek neki. A kizsákmányoló osztályok érdekei a mai korban rendkívül korlátozzák, sőt teljesen meg is akadályozzák a burzsoáziát abban, hogy a társadalmi jelenségeket, különösen a magántulajdon, a kizsákmányolás viszonyait objektív módon megismerje, és akadályozzák a társadalom fejlődési törvényeinek megismerését. A »Tőke«-hez írt előszavában ezt mondja Marx: »A politikai gazdaságtan terén a szabad tudományos kutatás nemcsak ugyanazzal az ellenséggel találja magát szemben, mint minden más téren. A tárgy sajátos természete, mely kutatása anyagául szolgál, az emberi kebel leghevesebb, legkicsinyesebb és leggyűlölködőbb szenvedélyeit állítja ellene csatasorba, a magánérdek furiáit.« (A Tőke, Szikra kiad., 1949. 12. old.) A burzsoá filozófusok, szociológusok és közgazdászok a magántulajdont és a kizsákmányoló államot szentnek és sértetetlennek nyilvánítják, istenként imádják ezt az államot, amely eszköze a dolgozók elnyomásának. Nem kell csodálkoznunk, hogy a kizsákmányoló osztályok ideológusai nem tudták megteremteni a társadalomról szóló igazi tudományt.

A marxizmus először emelte a filozófiát, szociológiát, történetírást, jogtudományt, szocializmust a tudomány rangjára. Mindaz, ami a társadalomról szóló tudományban a marxizmus előtt született, nem bírt valóban tudományos, filozófiai megalapozással; a társadalomtudományban tudománytalan, idealista történetfelfogás uralkodott. »A »szociológia« és a történetírás Marx előtt a legjobb esetben is csak töredékesen gyűjtött nyers tények halmozata s a történelmi folyamat egyes oldalainak ábrázolását adta«. (Lenin, Marx, Engels, Marxizmus, Szikra kiad., 1949., 17. old.)

Az úgynevezett »klasszikus burzsoá közgazdaságtan«, amely tartalmazza a tudományos megismerés elemeit, a burzsoázia és a proletariátus közötti fejletlen osztályharc korszakába esik, amikor a feudális rend ellen vívott harc állott előtérben. Amikor azonban Franciaországban és Angliában a burzsoázia politikai hatalomhoz jutott, amint Marx rámutat »ez halálharangja volt a tudományos polgári gazdaságtannak. Nem arról volt ezentúl már szó, hogy ez vagy az az elméleti megállapítás igaz-e, hanem arról, hogy a tőkének hasznos-e vagy káros, kellemes-e vagy kellemetlen, rendőrileg tilos-e vagy sem?« (A Tőke, Szikra kiad., 1949., 17. old.) Ugyanez történt a burzsoá filozófiában, szociológiában, jogtudományban stb.

Lenin a marxista filozófia és tudomány pártosságát taglalva rámutatott, hogy »pártatlan« társadalmi tudományt várni a bűrrabság társadalmában éppoly ostoba gyermekesség volna, mint pártatlanságot várni a gyárosoktól abban a kérdésben, hogy nem kellene-e emelni a munkások bérért a kapitalisták nyereségének terhére. Lenin hangsúlyozta, hogy a burzsoá tudomány »ilyen vagy amolyan formában védelmére kel a bűrrabszolgaságnak, a marxizmus viszont könyörtelenül hadat üzen ennek a rabszolgaságnak«. (Lenin : Marx, Engels, Marxizmus, Szikra, 1949., 61. old.)

A burzsoá professzorokról ezt írta Lenin : »Ezek a professzorok a legértékesebb műveket képesek ugyan adni a kémia, a történettudomány, a fizika speciális területein, de egyetlenegynek sem szabad közülük elhinnünk egyetlen szót sem, amikor filozófiáról van szó ; épp azért, amiért a politikai gazdaságtan egyetlenegy professzorának sem szabad elhinnünk egyetlenegy szót sem, mihelyt a politikai gazdaságtan általános elméletéről van szó, bármilyen értékes munkákat is képes adni a tényekkel foglalkozó speciális kutatások terén. Mert a politikai gazdaságtan a modern társadalomban éppen olyan párttudomány, mint az ismeretelmélet.« (Lenin : Materializmus és empirio-kriticizmus, Szikra kiad., 1949., 350—351. old.)

A tudomány pártosságának elve a marxista-leninista felfogás szerint nem jelenti azt, hogy nem lehetséges objektív társadalomtudomány, amint az idealisták állították és állítják ma is, kezdve a kantianusoktól, a narodnyik-ság szubjektív szociológusaitól, machistáktól és bogdánovistáktól, egészen a mai amerikai pragmatistákig, insztrumentalistákig stb. Az igazi, objektív társadalomtudomány az a tudomány, amely a proletariátus — a legelőnyösebb, leghaladóbb osztály érdekeit fejezi ki. Ilyen a marxista-leninista tudomány. A marxizmus-leninizmus pártossága a tudomány igazi objektivitását jelenti, mert a marxizmus-leninizmus azt követeli, hogy olyannak ábrázoljuk a valóságot, amilyen.

A tőke tudós segédei már több mint száz éve fáradoznak a marxizmus megdöntésén és megsemmisítésén. Kísérleteik azonban kudarcot vallanak. Marx tanítása azért erős, mert igaz — mondja Lenin. »Teljes és összhangzatos tanítás ez, mely az embereknek egységes világnézetet nyújt, olyat, mely semi-

lyen babonával, semilyen reakcióval, a burzsoá elnyomás semilyen védelmével nem egyeztethető össze. (Lenin: Marx, Engels, Marxizmus, Szikra kiad., 1949., 61. old.) A marxista-leninista filozófia a dolgozó emberiség kezébe a világ megismerésének és átalakításának hatalmas, legyőzhetetlen fegyverét adta. A társadalomról szóló igazi tudományt Marx és Engels teremtette meg, Lenin és Sztálin fejlesztette tovább.

A marxista-leninista társadalomtudomány a kapitalizmus mélyén mint a kapitalizmus tudományos, a munkásosztály érdekeinek szemszögéből való forradalmi kritikája keletkezett. A marxizmus történelmileg úgy jelenik meg, mint törvényes örököse mindannak a legjobbnak, amit a XIX. században hozott létre az emberiség, a klasszikus burzsoá filozófia, politikai gazdaságtan és utópisztikus szocializmus alakjában. Mivel — amint Lenin rámutat — »a Marx előtti társadalmi tudományt először is a közgazdaságtan klasszikusai építették, felfedezve az értéktörvényt és a társadalom alapvető osztálytagozódását, mivel ezt a tudományt — hozzájuk kapcsolódva — tovább gazdagították a XVIII. század felvilágosítói a feudalizmus és a teológia ellen vívott harcral, mivel ezt a tudományt — reakciós nézeteik ellenére — előbbre vitték a XIX. század történészei és filozófusai, azzal, hogy még tovább tisztázták az osztályharc kérdését, fejlesztették a dialektikus módszert és alkalmazták, vagy alkalmazni kezdték a társadalmi életre — a marxizmus, amely éppen ezen az úton számos hatalmas lépést tett előre, Európa egész történeti, közgazdasági és filozófiai fejlődésének legmagasabb foka.« (Lenin Művei, 20. köt. 184. old. oroszul.) Ugyanakkor Lenin és Sztálin rámutatnak, hogy a marxizmus a régi tudománynak nem egyszerű folytatása. A marxizmus gyökeres fordulatot hozott, forradalmat idézett elő a filozófiában, politikai gazdaságtanban s a szocializmusról szóló tanításban. A marxizmus a munkásosztálynak — a történelem legforradalmibb osztályának világnézete, amely arra hivatott, hogy megsemmisítse a kapitalizmust, az embernek ember által való mindennemű kizsákmányolását, felépítse a kommunista társadalmat. A marxistáknak az a feladatuk, hogy — amint Lenin rámutatott — »kiöntsék a marxista világnézet és a világnézetnek megfelelő felépítmények acélját.« (Lenin Művei, 16. kötet., 343 old. oroszul.)

A marxizmus-leninizmus tudományos ideológiájának gránitalapzatán alakul ki a kommunista párt, mint a munkásosztály élcsapata: ennek az ideológiának megfelelően alakulnak ki a szocialista társadalom politikai, jogi és más intézményei, egész felépítménye.

* * *

Ahhoz, hogy meghatározzuk a tudomány és a felépítmény viszonyát, szigorúan igazodnunk kell a felépítmény sztálini jellemzéséhez. »A felépítmény, — mondja Sztálin elvtárs — a társadalom politikai, jogi, vallási, művészeti és filozófiai nézetei és az ezeknek megfelelő politikai, jogi és egyéb intézmények«. (Marxizmus és nyelvtudomány, Szikra, 1950., 6. old.) A felépítmény a társadalmat politikai, jogi és más eszmékkel szolgálja és megteremti az ezeknek megfelelő politikai és egyéb intézményeket. A felépítmény ismertetőjele az, hogy az adott alap hozza létre s megváltozik, megsemmisül és eltűnik az őt létrehozó alap megszűnésével és eltűnésével együtt; a felépítmény egy korszak terméke. A felépítmény nem csupán terméke az adott alapnak, hanem tevékenyen ki is szolgálja azt, segíti kialakulását, megszilárdulását és a régi alap megsemmisítését. Az osztálytársadalomban a felépítménynek osztály-

jellege van, s az uralkodó osztályt szolgálja. Alapjával s az őt létrehozó osztállyal szemben nem lehet semleges, mert ebben az esetben megszűnnék felépítmény lenni. A felépítmény a termeléssel nem egyenesen, közvetlenül, hanem közvetve, az alapon keresztül függ össze. A felépítmény hatásának területe szűk és korlátozott.

A tudomány és a felépítmény viszonyát tehát a tudománynak a termeléssel és az alappal való összefüggése, a különböző osztályokhoz való viszonya, kihatásának területe, társadalmi funkciói és fejlődésének törvényszerűségei határozzák meg. A természettudományok közvetlenül összefüggnek a termeléssel és az alappal, kihatásuk területe szélesebb, mint a felépítményé. Figyelembevéve a természettudomány, matematika, műszaki tudományok szerepét és jelentőségét a termelés, különösen a nagyüzemi termelés fejlődésében, Marx úgy határozta meg a tudományt, mint a termelés szellemi potenciálját: Marx szerint a tudomány amikor a termelési technológiához alkalmazkodik, új termelőerővé válik. Ámde ez nem jelenti azt, hogy a természettudomány a társadalom anyagi termelőerői közé sorolandó, amelyek a társadalom gazdasági, termelési viszonyai alapjának fejlődését határozzák meg: a tudomány természeténél fogva a szellemi kultúra legfontosabb eleme, amely a társadalmi élet különböző területeit szolgálja.

A tudomány fejlődésének feltételei és felhasználásának jellege az antagonisztikus társadalomban az alap fejlettségi színvonalától és állásától, az osztályellentmondások és az osztályharc élességétől és mélységétől, az adott társadalom élén álló osztály politikájától függ.

Az elavult társadalmi rend nemcsak a termelőerők, hanem a tudomány fejlődését is gátolja. A reakciós erők és osztályok érdekei elkerülhetetlenül összeütközésbe kerülnek az élenjáró társadalmi erőkkel és az élenjáró tudománnyal.

Az imperializmus korában a burzsoázia korlátozza a tudomány és a tudományos találmányok alkalmazását, mert ez a meglévő alaptőke elértéktelenedéséhez vezet. Mivel azonban a konkurrencia megmarad a monopóliumok uralma esetén is, s a gépi nagyipar megköveteli a tudomány vívmányainak felhasználását, az imperialista burzsoázia a nyereség megszerzésének érdekében kénytelen elősegíteni a tudomány egyes ágainak fejlődését, különösen azokat, amelyek közvetve, vagy közvetlenül a hadianyaggyártással fűgnek össze.

A burzsoázia a kapitalizmus felfelé menő szakaszában annyiban lép fel a tudományos és műszaki haladás hordozójaként, amennyiben e haladás nélkül lehetetlen volna meggazdagodnia, fokoznia a dolgozó tömegek kizsákmányolását. A relatív értéktöbblettermelés növekedését a kapitalizmus körülményei között, amint Marx rámutatott, a technika fejlesztésén keresztül érik el, az utóbbi pedig óriási mértékben függ a tudomány fejlődésétől, mert a modern technika alapjai a tudományos felfedezések. A burzsoának tehát annyiban érdeke a tudomány fejlődése, amennyiben a tudomány növelni tudja az értéktöbblettermelést. A nyereségvágy — ime a magántulajdonra és a népelnyomásra épülő burzsoá társadalom és »civilizációja« mozgatóereje. Az antagonisztikus társadalom körülményei között a tudomány és a technika vívmányai mindenekelőtt a vagyonos osztályok gazdagodását szolgálják.

A tudomány igazi hivatása az, hogy megkönnyítse az emberek munkáját, életfeltételeit, növelje az ember hatalmát a természet fölött. A rabszolgatartók, földesurak és különösen a kapitalisták kezében azonban a tudomány a dol-

gozók leigázásának, kizsákmányolásának eszköze. Elejétől végéig hazugak a burzsoá civilizáció osztályjellegét leplező burzsoá elméletek, amelyek azt állítják, hogy a kapitalizmus körülményei között a tudomány, technika és kultúra javai a proletárok, milliárdos bankárok és munkanélküliek számára egyaránt elérhető. »A technika és a tudomány haladása a kapitalista társadalomban a verejték kisajtolásának művészetében jelent haladást« — írta V. I. Lenin (Művei, 18. köt., 557. old. oroszul).

A társadalmi tudományok az ideológiai felépítmény funkcióit töltik be, mert a társadalmat olyan eszmékkel szolgálják, amelyek elősegítik meghatározott alap és a társadalomban uralkodó osztály megerősödését. A burzsoá tudomány a burzsoá rendet védelmezi. A burzsoá rend körülményei között megszületett marxista-leninista tudomány a munkásosztály hatalmas fegyvere a kapitalizmus megdöntéséért vívott harcban. Előmozdítja a kapitalista alap és felépítmény megsemmisítését és a szocialista alap és szocialista felépítmény megszületését, megszilárdulását és továbbfejlesztését. A marxizmus-leninizmus, mint a munkásosztály tudományos világnézete az ideológiai felépítmény funkcióit tölti be a szocialista alap fölött.

A rabszolga, feudális és kapitalista társadalom felépítményét tudományellenes, reakciós, idealista és vallási ideológia hatja át. Ezzel szemben a szocialista társadalomban az egész uralkodó ideológia tudományos. A szocialista társadalomban uralkodó marxista politikai, jogi, filozófiai, esztétikai nézetek a szocialista alap felépítményéhez tartoznak.

Az elmondottakból látható, hogy milyen a tudomány viszonya az alaphoz és a felépítményhez. A felépítményt — Sztálin elvtárs szavai szerint — az adott alap hozza létre, csakis ezt szolgálja, alapjával együtt változik és szűnik meg, hatása az adott alapra korlátozódik. Ezzel szemben a tudomány — számos kor terméke. A tudománynak van objektív-igaz tartalma, amely független az embertől és az emberiségtől, amely nem változik meg és nem tűnik el annak a termelési módnak megváltozásával, vagy megsemmisülésével, amelynek keretében ezt az igaz ismeretet megszerezték. Igaz ugyan, hogy a régi társadalom mélyén létrejött tudományt alkalmassá kell tenni az új társadalmi rend kiszolgálására : ezért a régi, kapitalista rendszerből az új, szocialista rendszerbe való átmenetnél a tudomány és a tudományos intézmények átalakulnak. Ez azonban semmiesetre sem jelenti a régi tudomány megszüntetését.

A tudomány kérdésében a marxizmus-leninizmus mindig harcolt és ma is harcol a burzsoá objektívizmus és a marxizmus vulgarizálói ellen. Annak idején Bogdánov a marxizmus machista eltorzításával, a tudományban lévő objektív igazság tagadásával, a tudományos és vallásos ideológia közötti elvi különbség elmosásával azt állította, hogy a tudomány csupán az emberi tapasztalat szubjektív ideológiai formája. Ezekből a machista elméletekből indultak ki a proletkult hívei, akik a régi kultúra és tudomány teljes elvetését követelték. Bogdánov és a proletkult hívei például azt követelték, hogy a »burzsoá« geometriát »proletár« geometriával cseréljük fel. A marxizmus vulgarizálói azt hajtogatták, hogy a proletariátusnak pusztán helyen kell felépítenie az új »proletár« tudományt és technikát. Lenin és Sztálin leleplezték ezeket az állításokat s arra tanítják a pártot és a munkásosztályt, hogy vegye át a tudománynak és technikának minden vívmányát, ami a kapitalizmusban született, fejlessze tovább azokat, használja fel kritikai módon a múlt kultúráját a szocializmus és a kommunizmus építésénél.

V. I. Lenin a Komszomol III. kongresszusán az ifjúsághoz intézett felhívásában ezt mondta: »Óriási hibát követne el az, aki ebből azt a következtetést próbálná levonni, hogy lehet valakiből kommunista anélkül, hogy elsajátítaná azt, ami az emberiség tudásában felhalmozódott. Hiba lenne azt hinni, hogy elég elsajátítani a kommunista jelszavakat, a kommunista tudomány következtetéseit anélkül, hogy elsajátítanánk az ismereteknek azt az összességét, melynek következménye maga a kommunizmus. Annak, hogy az emberi ismeretek összességéből hogyan született meg a kommunizmus, mintaszerű példája a marxizmus«. (V. I. Lenin, Válogatott művek, Szikra, 1949., II. köt., 794. old.)

Leninmondotta, hogy a kommunista társadalmat csakis a tudomány és a technika legmagasabbrendű vívmányaira támaszkodva lehet felépíteni. Leninnek ezeket az eszméit továbbfejlesztve Sztálin elvtárs a proletár főiskolai hallgatók első összszövetségi konferenciájához intézett felhívásában a következő feladatot tűzte ki a szovjet főiskolai hallgatók elé: »... hogy elsajátítsák a tudományt és új szovjet emberekből létrehozzák az új nemzedéket, amely felváltja majd a régi professzori kart«. (Sztálin Művei 7. köt., 92. old., Szikra, 1951.)

Tehát a kommunista pártnak a tudomány területén követett irányvonala abban áll, hogy kritikailag magáévá teszi az emberiség által felhalmozott tudás kincsesházát, a tudományos ismereteknek ez összességéből átvesz mindent, ami értékes, élenjáró, igaz, s ezt felhasználja a kommunizmus építésénél. Lenin és Sztálin abból indul ki, hogy a természet és a társadalom törvényszerűségeiről szóló tudományos ismeretek, amelyeket a gyakorlat ellenőrzött és igazolt, megbízható ismeretek, hogy a tudomány által feltárt törvények az objektív igazság jelentőségével bírnak. A megszerzett ismereteket meg kell őrizni a tudomány továbbfejlesztése érdekében, mert az új tudományos eszmék, elméletek nem szűz talajon keletkeznek. A tudósok az adott társadalom, osztály érdekében felhasználják a korábban felhalmozódott tudományos anyagot — kipróbált és ellenőrzött tényeket, következtetéseket, törvényszerűségeket. Ezzel egyidőben, amilyen mértékben felhalmozódnak az új tények, felfedezések, olyan mértékben kell felülvizsgálni a régi tényeket, ellenőrizni a régi következtetéseket, feltevéseket és elméleteket, elmélyíteni és pontosabbá tenni a törvények megfogalmazását stb. A megismerés feltételeit, eszközeit és irányát a társadalmi rend termelési módja, a társadalom alapja határozza meg: ez azonban nem értelmezhető úgy, hogy a tudományos fogalmak és felfedezések maguktól, automatikusan támadnak a gazdasági alapból, amint a marxizmus vulgarizálói vélik: a tudományos felfedezések a természet és a társadalom törvényei, bonyolult, fáradságos megismerési folyamatának eredményei, a megfigyelések, kísérletek, tudományos analízis és szintézis, a jelenségek belső összefüggéseinek, törvényeinek tisztázása, az elmélet gyakorlat által való ellenőrzése eredménye. Az ideológia terén általában és a tudomány terén különösen a gazdasági élet semmit sem hoz létre automatikusan, csupán a tudomány fejlődésének feltételeit, eszközeit, feladatait, irányát, a már megszerzett tudományos ismeretek felhasználásának jellegét határozza meg. A társadalom fejlődésétől függő tudományos megismerésnek megvan a maga viszonylagos önállósága, belső fejlődési törvényei: a tudomány fejlődésének egyik belső törvényszerűsége az új tudományos tényeknek és felfedezéseknek ellentmondó régi következtetések, elméletek és feltevések leküzdése. Az új tények és felfedezések egész sor régi következ-

tetés, feltevés és elmélet elmélyítéséhez, pontosabbá tételéhez, felülvizsgálathoz, gyökeres átalakításához, sőt teljes megdöntéséhez, új, mélyebb és igazabb elméletek és következtetések megszilárdulásához vezetnek — ez a tudományos megismerés előrehaladásának sajátos formája. A vélemények harca, az elavult, téves, reakciós nézetek és elméletek bírálata és az új, élenjáró és haladó elméletek megszilárdulása — ez az általános fejlődéstörvénynek a régi és az új közötti harc törvényének sajátos megnyilvánulása a tudományban.

A tudomány fejlődésében jelentkező ellentmondásokat a rothadó burzsoá társadalom körülményei között a reakció használja fel; ezek az ellentmondások nem nyernek helyes megoldást, s ez előidézi a burzsoá tudomány válságának elmélyülését.

V. I. Lenin »Materializmus és empiriokriticizmus« című zseniális művében — a természettudomány válságát elemezve a burzsoá társadalomban — rámutatott, hogy a tudomány fejlődése során megszüli a dialektikus materializmust, de a rothadó kapitalizmus körülményei között fájdalmas a szülés: »Az eleven és életképes lényen kívül elkerülhetetlenül világra jönnek bizonyos holt anyagok is, hulladékok, melyeknek helye a szemétdörmön van. E hulladékok közé tartozik az egész filozófiai idealizmus, az egész empiriokritikai filozófia az empirioszimbolizmussal, empiriomonizmussal stb. stb. egyetemben.« (V. I. Lenin: Materializmus és empiriokriticizmus, Szikra, 1949., 320. old.)

Sztálin elvtárs »Anarchizmus vagy szocializmus« című művében nagyszerű példáját nyújtotta annak, hogyan közeledjünk az egész régi tudomány eredményeihez. Lenin és Sztálin megmutatta, hogyan kell elbírálni a burzsoá társadalomban létrejött tudományt, hogyan kell kiválasztani a pozitív, megbízható, az objektív igazság jelentőségével bíró ismereteket, s elvetni mindazt, ami idealista, metafizikus, szkolasztikus, burzsoá lim-lom.

A szocialista forradalom a kapitalista alap és felépítménye felszámolásával és a szocialista alap és a neki megfelelő felépítmény megteremtésével létrehozza a szocialista ideológia, a marxizmus-leninizmus tudományos ideológiájának uralmát, leküzdí a kapitalizmus maradványait az emberek tudatában, a burzsoá ideológia megnyilvánulásait a filozófiában, természettudományokban és műszaki tudományokban. A szocialista forradalom csak a burzsoá ferdítéseket, a burzsoá áltudományt számolja fel, nem pedig a régi társadalom mélyén keletkezett igazi tudományt. A tudomány felszámolása, misztikával, idealizmussal, vallással való felcserélése a reakciós osztályok érdeke, s nem a proletariátusé. A proletariátusnak ezzel szemben érdeke, hogy az egész tudományt, az összes tudományos ismereteket átvegye s az új társadalmi rend, a dolgozók szolgálatába állítsa — a kizsákmányolókat ellen.

A szocialista forradalom megtartja a tudomány egész pozitív tartalmát, megszabadítja a tudományt a tőke béklyóitól, s ugyanakkor kiküszöböli a különböző reakciós, tudományellenes, metafizikus és idealista elméleteket, amelyek eltorzítják és akadályozzák a tudomány fejlődését. A szocializmus gazdasági alapjának felépítését a burzsoá elméletek a reakciós burzsoá ideológia szétzúzása és gyökeres kiirtása, a tudományos, szocialista ideológia uralmának megszilárdítása kísérte.

* *
*

A szocialista társadalomban a történelmi fejlődés általános törvényei mellett hatnak a maga különleges, csakis az ő sajátját képező törvényszerűségek, mozgatóerők is. Ezen új törvényszerűségek közül a legfontosabb az, hogy a termelési viszonyok teljes mértékben megfeleljenek a termelőerők jellegének. A termelőeszközök szocialista tulajdona és a szocialista gazdasági rendszer, mint a szocialista társadalom gazdasági alapja megszünteti a termelés anarchiáját és megteremti a tervgazdálkodás, a tudomány és a technika összes eredményei tudatos felhasználása lehetőségét és szükségességét. A szocialista gazdaság fejlődése a dolgozók anyagi és kulturális életszínvonala szakadatlan emelkedése feladatait szolgálja.

A szocializmus győzelme nyomán országunkban a tudomány és a dolgozók között elvileg új, a történelem során még sohasem tapasztalt viszony alakult ki.

Marx és Engels jellemezve a társadalmi átmenetet a kapitalizmusból a szocializmusba, megjegyezte, hogy az emberek társadalmi tevékenységének törvényeit a dolgozók a szocializmusban fogják elsősorban alkalmazni az ügy teljes ismeretében, elsősorban vetik majd alá uralmuknak. Ez pedig azt jelenti, hogy a társadalmi élet körülményei és törvényei, amelyek az emberekkel azelőtt mint idegen, érthetetlen, elemi, ellenséges, felettük uralkodó erők állottak szemben, a szocializmusban ellenőrzésük alá kerülnek, s tudatosan felhasználják őket a társadalom fejlődése érdekében.

A társadalmi fejlődésről, a forradalom, a szocializmus és kommunizmus építése törvényeiről szóló marxista-leninista tudomány a kommunista párt kezében hatalmas szervező, mozgató és átformáló erővé válik. A marxista-leninista tudomány nélkül, az ellenséges, mensevik-trockista, zinovjevista, buhárinista elméletek és azok hordozóinak megsemmisítése nélkül nem lehetett volna felépíteni a szocialista társadalmat, biztosítani a szocializmus győzelmét.

A sztálini ötéves tervek, a természet átalakítása grandiózus tervének kidolgozásánál és megvalósításánál a tudományos és technikai gondolat legmagasabbrendű vívmányait használják fel. E tervek a történelmi materializmusnak ama alapvető tételéből indulnak ki, hogy a termelőerők növekedése végeredményben meghatározza az egész társadalmi fejlődést, hogy a szocialista termelési viszonyok a leghaladottabb technikára támaszkodnak, hogy a szocialista felépítmény fejlődését meghatározó alap a szocialista gazdasági rendszer, hogy a szocialista felépítmény aktív, alkotó szerepet tölt be alapjának megteremtésében és megszilárdításában, a kommunista társadalom építésében.

Az a szükségesség, hogy a társadalom és az állam tervszerűen fejlessze és irányítsa a szocialista gazdaságot, megköveteli, hogy felhasználhassuk őket a gazdasági építés gyakorlatában. Sztálin elvtárs különös nyomatékkal hangsúlyozza, hogy a társadalmi tudomány legfontosabb feladata, hogy tanulmányozza és feltárja a társadalmi fejlődés törvényeit, hogy a proletáriátus pártjának mindenekelőtt el kell sajátítania a termelés fejlődési törvényeinek, a társadalom gazdasági fejlődése törvényeinek ismeretét s gyakorlati tevékenységében ez kell, hogy vezesse. Sztálin azt tanítja, hogy minden leninistának politikusnak, társadalmi embernek kell lennie, »ismernie kell a társadalmi fejlődés törvényeit, tudnia kell alkalmazni ezeket a törvényeket és arra kell törekednie, hogy az ország politikai vezetésében aktív része legyen.« (Leninizmus kérdései, 1949., Szikra, 705. old.)

A szovjet tudomány jellegét, fejlődésének irányát és feltételeit a szovjet szocialista társadalom jellege, fejlődési törvényei, a kommunizmus építésének szükségletei szabják meg. A szocialista gazdaság tervszerű fejlesztése magával hozza a tudományos munka tervezésének szükségességét is. A tudományos munkának országos méretekben való tervezése biztosítja, hogy elsősorban kerüljenek megoldásra a kommunista építés gyakorlatában felmerült legfontosabb feladatok, tevszerűen oszlojanak el a tudományos erők és eszközök, tervszerűen működnek a népgazdasággal szervesen összefüggő tudományos kutató intézetek széles hálózata. A kapitalista gazdaság anarchiájában mindez elképzelhetetlen.

A magasrendű technikával fölfegyverzett modern nagyüzemi termelésnek napról-napra szüksége van arra, hogy a legkülönbözőbb tudományos laboratóriumok és intézetek szolgálják ki. Az élenjáró szovjet üzemek maguk is mindinkább sajátos tudományos laboratóriumokká, a tudományos gondolat sejtjeivé válnak, ahol erősödik és egyre szélesedik a magasképzettségű újító munkások, feltalálók, művezetők, mérnökök és tudományos munkások alkotó együttműködése, amely a tudományt szétszakíthatatlanul összefűzi a termeléssel.

A szovjet tudomány a legtömegesebb, legdemokratikusabb tudomány, valóban népi tudomány. Ezt a tudományt nemcsak a szakemberek és tudományos káderek viszik előre, hanem a termelés újítóinak, sztahanovistáknak, micsurinista kísérletezőknek milliói is. A Szovjetunióban a tudományos munka alapja az elvtársi együttműködés és kölcsönös szocialista segítségnyújtás, a tudósok egyéni munkájának összekapcsolása a tudományos kollektíva munkájával.

Az élenjáró tudományt jellemezve, Sztálin elvtárs rámutatott, hogy ez olyan tudomány, amely nem tartja magát távol a néptől, nem kényszerből, hanem önként szolgálja a népet, nem engedi, hogy régi és elismert vezetői önelégülten visszahúzódjának a tudomány monopolistáinak elefántcsonttoronyába, hanem önként és szívesen szélesre tárja kapuit a fiatal erők előtt, merészen összetöri a régi hagyományokat, normákat, tételeket, ha azok a haladás akadályává válnak, új hagyományokat, új normákat, új tételeket képes teremteni.

A szovjet tudomány, a világ leghaladottabb tudománya átvette a mult élenjáró, forradalmi hagyományait, megsokszorozta ezeket a hagyományokat és új, a marxizmus-leninizmus szellemétől áthatott, forradalmi hagyományokat teremtett.

A történelemben még soha és sehol sem vártak a tudományra olyan hatalmas, nemes, alkotó feladatok, mint a Szovjetunióban. A szovjet társadalomban a tudomány tudatosan, nyíltan szolgálja a dolgozók érdekeit, s hatalmas eszköze a dolgozók kulturális és technikai fölemelkedésének. A tudomány embereit tevékenységükben a kommunista párt és a Szovjet állam politikája — a szovjet rendszer létalapja vezeti.

A kapitalizmus országaiban a tudomány alkotó hivatása eltorzul az imperialista reakció szolgálatában. Az élet tudományát, a biológiát az imperialisták a halál eszközévé, a baktériumháború fegyverévé tették. Az USA imperialistái fasiszta gonosztevőket, köztük hitlerista és japán háborús bűnösöket arra használnak fel, hogy fokozzák gyilkos-kádereik kiképzését a baktériumháború és a vegyi háború viselésére. Az imperialisták azt tették a tudomány feladatává, hogy az emberek kiirtásának, a barbár pusztításnak egyre

újabb és újabb eszközeit fedezze fel. A háborús uszítók egyike Shassen tábornok ezt írta : »A háború mindeddig az emberpusztításnak kevésbé hathatós eszköze volt. . . nagyon fontos volna, ha megtalálnánk a hadviselésnek olyan módját, amikor meg lehetne ölni az embereket anélkül, hogy szétrombolnánk az épületeket, s ugyanakkor lehetetlenné tennénk az életbenmaradottak számára az épületek használatát.«

A szocializmusban, ahol az emberi lángelme a népet szolgálja, a tudomány óriási, életigenlő, alkotó erővé vált. Nálunk tudja a tudós, hogy ha a gabona-neműek, vagy ipari növények terméseredményét kétszeresére növeli, ez nem vezet válsághoz, gazdasági katasztrófához, hanem a szovjet nép javát, végső kihatásában pedig az egész emberiséget szolgálja. A szovjet tudós, amikor új, termelékenyebb gépet talál fel, tudja, hogy ezzel nem szorítja ki a termelési folyamatból a munkások tíz- és százezreit, nem kárhoztatja őket munkanélküliségre, nyomorra és éhezésre, mint a kapitalizmusban. Az új, tökéletesebb és termelékenyebb gép a szocializmus körülményei között az egész nép gazdagságát növeli. A szovjet tudomány, a szovjet tudósok az emberi élet meghosszabbításán dolgoznak, arra töreksenek, hogy megtalálják a betegségek elleni küzdelem leghathatósabb módszereit, növeljék a munka termelékenységét, meggyorsítsák a szocialista társadalom előrehaladását a kommunizmus felé.

A szocialista rendszer kedvez a tudomány felvirágzásának. A tudomány sehol a világon nem élvezi az állam és a nép oly határtalan támogatását, mint a szocialista társadalomban. A szovjet tudomány ereje abban rejlik, hogy fejlődését sok-sok tudományos káder alkotó kezdeményezése, s alulról, az üzemek és szántóföldek sztahanovistáitól jövő határtalan támogatás mozdítja elő, hogy minden erejével támogatja és hőlesen irányítja felülről a szovjet állam, a SzK(b)P Központi Bizottsága és személyesen Sztálin elvtárs, a legnagyobb tudós. A Szovjetunióban a kommunista párt segítségével a tudósok hatalmas, 150 ezer főnyi serege nőtt fel ; köztük tízezer doktor és egyetemi tanár, több mint negyvenezer kandidátus és docens. A tudományos kutatóintézetek száma az 1940. évi létszámhoz viszonyítva másfélszeresére növekedett. Semmiféle más ország nem ismerte és nem ismeri a tudománynak ilyen hatalmas fejlődését, a tudományos káderképzésnek ilyen hatalmas látott lendületét.

Sztálin elvtárs 1946-ban a választók előtt tartott beszédében ezt mondotta : »Nem kételkedem, hogy ha tudósainknak kellő támogatást nyújtunk, akkor a legközelebbi időben nemcsak utolérjük, hanem túl is szárnyalják azokat« a tudománynak országunk határain kívül elért vívmányait. A szovjet tudósok, akik sikeresen magukévá tették a marxizmus-leninizmus világnézetét és módszerét, sok kiemelkedő felfedezéssel gazdagították a tudományt és egész sor tudományágban a világ tudományának élére kerültek.

A szocializmus országában, ahol nincsenek ellenséges osztályok, ahol a nép hatalmas erkölcsi-politikai egységben forrt össze, a tudósok — pártonbelüli és pártonkívüli bolsevikok egységfrontban szállnak szembe a tudományellenes burzsoá elméletekkel. A szovjet tudósok a kommunista eszmeiség, a szovjet hazafiasság zászlaja alatt küzdenek a külföldről beszivárgó reakciós befolyás ellen, a tudomány élenjáró eszméiért, alkotó továbbfejlesztéséért a dialektikus materialista világnézet alapján.

A szovjet tudomány felvirágzásának útja a vélemények harcán, a szabad bírálaton, az alkotó vitákon keresztül vezet. »Mindenki tudja, hogy a tudomány

nem fejlődhet s nem érhet el eredményeket a vélemények harca, a kritika szabadsága nélkül» — mondja Sztálin elvtárs. Csakis a szocializmus teremti meg a kritika igazi szabadságát a tudományban, szabadságot a dolgozók, nem pedig maroknyi kapitalista érdekében.

A filozófia, biológia, élettan, nyelvtudomány kérdéseiről rendezett alkotó viták új, gyümölcsöző eszmékkal gazdagították a szovjet tudományt. Különösen nagy jelentősége van Sztálin elvtárs »Marxizmus és nyelvtudomány« című zseniális munkájának. Ez a sztálini mű, amely élével a vulgarizátorok, leegyszerűsítők, bibliamagyarázók és talmudisták ellen fordul, megmutatja, hogy kell alkotó módon megoldani a legbonyolultabb tudományos problémákat.

A marxizmus — mindennemű dogmatizmus ellensége. Lenin és Sztálin mindig az eleven, alkotó marxizmust védelmezték és fejlesztették, könyörtelenül leleplezték a mensevikek, opportunisták dogmatikus »marxizmusát«, akik göresösen ragaszkodtak a marxizmus betűihez, egyes elavult tételeihez s hűtlenekké váltak a marxizmus szelleméhez, forradalmi módszereihez. »A marxizmus — mert tudomány — nem állhat egy helyben, a marxizmus fejlődik és tökéletesedik. Lehetetlen, hogy a marxizmus a maga fejlődésében ne gazdagodjék újabb tapasztalatokkal, újabb ismeretekkel — egyes tételeinek és következtetéseinek tehát az idők folyamán feltétlenül meg kell változniuk, azokat feltétlenül fel kell cserélni újabb tételekkel és következtetésekkel, amelyek megfelelnek az új történelmi feladatoknak. A marxizmus nem ismer el megváltoztathatatlan következtetéseket és tételeket, amelyek minden korra és időszakra kötelezők. A marxizmus mindennemű dogmatizmus ellensége.« (Marxizmus és nyelvtudomány, Szikra, 1950. melléklet, 11. old.)

I. V. Sztálin rámutat, hogy elsajátítani a marxista elméletet annyit jelent, mint magunkévá tenni annak lényegét, s megtanulni azt alkalmazni a forradalmi mozgalom gyakorlati kérdéseinek megoldásában, a proletariátus osztályharcának különböző körülményei között. A forradalmi elmélet nem dogma. A forradalmi tömegmozgalom gyakorlatával szoros kapcsolatban alakul ki és a gyakorlatot kell szolgálnia, a gyakorlatnak kell ellenőriznie s a gyakorlati tapasztalatokkal kell gazdagodnia. Az elmélet — tanítja Sztálin elvtárs — tárgyátvesztett, szkolasztikus, holt dogmává válik, ha nincs kapcsolata a gyakorlattal, éppúgy, a gyakorlat vakká válik, ha útját nem világítja be az elmélet. Az elmélet hatalmas forradalmi erővé válik, ha a forradalmi mozgalom gyakorlatával szétszakíthatatlan összefüggésben alakul és fejlődik; akkor és csakis akkor adhatja meg a mozgalomnak a tájékozódás erejét, az események belső összefüggéseinek megértését, a tudományos előrelátás erejét. A marxizmus-leninizmus az elméletet szétszakíthatatlanul összeköti a gyakorlattal. Éppen ezért alkotó és örökösen eleven tanítás.

Sztálin elvtárs több, mint egy negyedszázad előtt, amikor üdvözölte a proletár főiskolai hallgatók első összszövetségi konferenciáját, felhívta őket a tudomány elsajátítására és minden erővel való kifejlesztésére, ezt írta: »Úgy vélem, hogy a mi országunk a forradalmi tapasztalatok és a forradalmi hagyományok országa, a gondolat begyepesedése és a pangás elleni harc országa — ez az ország a tudomány felvirágzásának legkedvezőbb talaja. Aligha lehet kételkedni abban, hogy a nyárspolgári korlátoltság és maradiság, amely a kapitalista iskola régi professzoraira jellemző, ólomsúlyként nehezedik a tudományra. Aligha lehet kételkedni abban, hogy teljes és szabad tudományos alkotásra csak új emberek képesek, akiknek nincsenek ilyen fogyaté-

kosságaik. Országunknak ezen a téren nagyszerű jövője van, országunk lesz a béklyóitól megszabadult tudományok fellegvára és melegágya«. (Sztálin Művei, 7. köt., 93. old. Szikra, 1951.)

Sztálin elvtárs jóslata teljes mértékben beigazolódott. Hazánk a világ leghaladóbb tudományának fellegvára és melegágya lett. Országunk népei a kommunista társadalom sikeres építése közben felhasználják a tudomány és a technika minden eredményét.

A kommunizmus a tudomány és a technika minden vívmányának, az emberi kultúra minden eredményének egyetlen törvényes örököse. A kommunizmus biztosítja a tudomány és a technika, a művészet és a kultúra teljes felvirágzását az egész emberiség javára.

A MAGYAR TUDOMÁNY KAPCSOLATA A SZOVJET TUDOMÁNNYAL

A Magyar Tudományos Akadémia arra törekszik, hogy ápolja és fejlessze azokat a közvetlen kapcsolatokat, amelyek a magyar tudomány részére az eddiginél jobban biztosítják az élenjáró szovjet tudomány segítségét.

Az Akadémia Nyelvtudományi Intézete eljuttatta munkatervét a Szovjetunió Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének. V. V. Vinogradov akadémikus az Intézet igazgatója levelében köszönetét fejezte ki a beküldött munkatervért és felajánlotta az Intézet segítségét a magyar kutatók számára. V. V. Vinogradov akadémikus levelét az alábbiakban közöljük :

A Magyar Népköztársaság Moszkvai Nagykövetségének

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézete köszönetét fejezi ki a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének beküldött munkatervéért és közli, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézetét rendkívül érdekelnék az ehhez hasonló információk a jövőben is, tekintve, hogy az Intézetnek külön finn-ugor nyelvcsoportha van, amelyen belül a magyar nyelvvel is foglalkoznak.

A »Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének munkatervé«-ből látható, hogy az Intézet munkatársai a következő kérdésekben szeretnének Intézetünkkel tapasztalatcserét folytatni :

1. a magyar nyelv dialektológiai atlaszának elkészítése ;
2. a magyar nyelv akadémiai és értelmező szótárának elkészítése.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézete szívesen adja meg e kérdésekkel kapcsolatban a szükséges adatokat a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének.

Egyidejűleg közöljük, hogy Intézetünk az egyes finn-ugor nyelvek etimológiai szótárának elkészítését a legközelebbi évekre nem vette tervbe.

Az Intézetünkben dolgozó finn-ugor nyelvészek véleménye szerint a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének munkaterve arról tanúskodik, hogy a magyar nyelvészek komoly alkotó munkát folytatnak Sztálin elvtárs nyelvtudományi tanításainak szellemében.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája
Nyelvtudományi Intézetének Igazgatója,

V. V. Vinogradov
akadémikus

Az elmúlt hetekben M. A. Pavlov akadémikus és O. B. Lepasinszkaja akadémikus fejezték ki köszönetüket az Akadémia kiadásában magyar nyelven megjelent könyvük megküldéséért.

A levelek tartalmát az alábbiakban ismertetjük :

Alexits György akadémikusnak,
a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság titkárának

Mélyen tisztelt Alexits elvtárs!

Mély köszönetemet fejezem ki »A sejtek keletkezése az élő anyagból és az élő anyag szerepe a szervezetben« c. könyvem magyarra fordított példányáért, amelyet volt szíves elküldeni nekem. A fordítás pontosságáról még semmit sem tudok mondani, mivel nem ismerem a magyar nyelvet. Nagyon érdekel a könyv előszava is, amelynek orosz fordítását hamarosan kézhez kapom. A könyv külső kivitele nagyon szép. Különösen jók az ábrák. Nagyon kérem, tolmácsolja köszönetemet a Könyvkiadó dolgozóinak és a könyv fordítóinak.

Szívélyesen üdvözlí

Olga Boriszovna Lepasinszkaja

prof., az O.Sz.Sz. Legfelső Tanácsának képviselője, a Szovjetunió Orvostudományi Akadémiájának rendes tagja, Sztálin-díjas

*

Alexits György akadémikusnak,
a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság titkárának

Megkaptam »A nyersvas kohászata« c. könyvem magyar nyelvre lefordított példányát.

Köszönetet mondok Önnek a könyv kiadásával kapcsolatban kifejtett munkájáért. Nagyon örülök, hogy a magyar tudósok és a magyar egyetemi hallgatók számára lehetőség nyílt arra, hogy könyvemet saját anyanyelvükön olvassák.

Fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

M. A. Pavlov
akadémikus

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁT ÉRINTŐ FONTOSABB
RENDELETEK

*A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 99/1952./X.26./M. T. számú
rendelete*

az aspiránsképzés továbbfejlesztésével kapcsolatos szabályok módosításáról

1. §.

A levelező aspiránsképzés időtartama négy év. A képzés időtartamát a Tudományos Minősítő Bizottság az aspiráns előmenetelétől és elővizsgájának eredményétől függően három évre csökkentheti, illetőleg öt évre felemlheti.

2. §.

Azt a pályázót, aki aspiránsképzésben való részvétel nélkül tesz kandidátusi vizsgát (1950. 44 tvr. 9. §. a) pont), a vizsgára, valamint az értekezés elkészítésére és megvédésére való készülés céljából rendkívüli fizetett tanulmányi szabadság illeti meg. A szabadság időtartama a rendes szabadságidővel együtt legfeljebb 36 munkanap lehet.

Rákosi Mátyás s. k.

a minisztertanács elnöke

HIBAIGAZÍTÁS

az Akadémiai Értesítő 1952. évi július—augusztusi (494.) számához:

176. old. 4. sor

Hibásan:
Hevesi Gyula

Helyesen:
Hevesy György

TARTALOMJEGYZÉK

Nyilatkozat Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkei megjelenésének második évfordulója alkalmából.....	231
Az Akadémia halottai	
Marek József akadémikus halála.....	233
Gelei József akadémikus halála.....	235
A Kémiai Tudományok Osztályának beszámolója az Elnökség előtt	
Írta: Erdey László lev. tag.....	237
Emeljük a tudományos kádereképzés színvonalát.....	242
A tudomány helye és szerepe a társadalom fejlődésében	
Írta: M. Kammari—F. Konsztantyinov.....	251
A magyar tudomány kapcsolata a szovjet tudománnyal.....	269
A Magyar Tudományos Akadémiát érintő fontosabb rendeletek.....	271

СОДЕРЖАНИЕ

По поводу второй годовщины со дня выхода в свет трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания.....	231
Памяти умерших академиков	
Марек Иожеф.....	233
Гелеи Иожеф.....	235
Член-корреспондент АН Венгрии Ерден Ласло Отчет Президиуму Академии Наук Венгрии о работе Отделения Химических Наук	237
Повысить уровень подготовки научных кадров.....	242
М. Каммари—Ф. Константинов — Место и роль науки в развитии общества.....	251
Связь венгерской науки с советской наукой.....	269
Важнейшие постановления, касающиеся Академии Наук Венгрии..	271

Felelős szerkesztő : Erdey-Grúz Tibor

Technikai szerkesztő : Galambos Mihályné

Szerkesztőség : Budapest, V., Nádor-u. 12. Távbeszélő : 113-400

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-u. 21. Távbeszélő : 424-595

Egyes szám ára : 3 Ft.

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-48.

Ketösszám ára: 6,— Ft

Felelős kiadó: Erdey-Grúz Tibor

Akadémiai nyomda, Gerlőczy-u. 2. — 21205/52 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

ERDEY-GRÚZ TIBOR
FŐTITKÁR

1952 NOVEMBER — DECEMBER

LIX. KÖTET — 496. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1952

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: ERDEY-GRÚZ TIBOR

LIX. KÖTET 1952

A MAGYAR TUDOMÁNY A FELEMELKEDÉS ÚTJÁN*

V. P. NYIKITIN akadémikus

A múlt év folyamán kétizben sikerült ellátogatnom a Magyar Népköztársaságba. Először 1951 márciusában jártam Magyarországon (a Magyar-Szovjet Társaság kezdeményezésére rendezett Magyar-Szovjet Barátság Hónapján résztvevő szovjet küldöttség tagjaként). Már akkor meggyőződtem, hogy a népi demokratikus rendszer minden feltételt biztosított az ország tudományának felvirágoztatására (a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése, több tucat új tudományos kutatóintézet létesítése, hatalmas összegek kiutalása tudományos kutatásokra, a tudósok anyagi ellátására, stb.). Második magyarországi látogatásom során arról is meggyőződhettem, hogy a magyar tudósok sikerrel élnek ezekkel a lehetőségekkel, amelynek bizonyítéka például az alábbi tény:

Első magyarországi tartózkodásom alkalmával, 1951 márciusában meglátogattam Budapesten a Vasipari Kutatóintézetet. Az intézet akkor még csak épült; az épületek félig készen – az egész intézet csupán csírájában volt meg. Amikor másodszor látogattam Magyarországra (1951 decemberében), tágas, világos helyiségek tárultak szemem elé, ahol a tudományos dolgozók nagyszerű, korszerű berendezésekkel dolgoztak. Márciusban csak beszélgettem az intézet egyes munkatársaival az argon védőgáz alatti ívhegesztés alkalmazásával kapcsolatos néhány problémáról, decemberben pedig már teljes lendülettel folyt a kutatómunka ebben az irányban. Az intézet az argon védőgáz alatti ívhegesztéssel kapcsolatos kutatásai során szoros kapcsolatot tart fenn a Ganz villamosági gyárral, ezzel a nagy technikai kultúrával rendelkező régi üzemmel. E kapcsolatnak köszönhető az, hogy a márciusban tárgyalt kérdések közül már számos meg is oldódott.

Második magyarországi utam alkalmával a Szovjetunió Tudományos Akadémiája küldöttségének tagjaként résztvettem a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlésének munkájában.

Az ország tudományos életének mindinkább vezető központjává váló Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése a magyar tudomány eredményeinek seregszemléje volt. Az Akadémia újjászervezése óta második, megalapítása óta (1825) száztizedik nagygyűlését az Akadémia elmúlt évi tudományos eredményei megvitatásának és az ötéves tudományos terv jóváhagyásának szentelték.

A Magyar Tudományos Akadémia tevékenységét 1950 óta folytatja tervszerűen. A szovjet tudomány példája, nagyszerű sikerei, a magyar népnek a szocialista építés minden területén tervszerű munkával elért sikerei meg-

* Vesztnyik AN SzSzsR, 1952. 4. sz.

győzték a magyar tudósokat a tudományos kutatómunka tervezésének szükségességéről. A kezdeti nehézségek ellenére, melyeket még ma sem sikerült teljesen kiküszöbölni, a Magyar Tudományos Akadémia már összegyűjtött bizonyos tapasztalatokat s hozzáfoghatott egy hosszabb lejáratú (ötéves) tudományos terv elkészítéséhez.

A terv főfeladatként tűzi ki az ország szocialista iparosításának, a mezőgazdaság újjászervezésének, az egészségvédelem kifejlesztésének nyújtandó segítséget, a kultúrforradalomban való tevékeny részvételt. Előirányozza további nyersanyag- és energiaforrások feltárását, új technológiai módszerek és gépek megteremtését és kidolgozását, amelyek emelik a termelékenységet és megkönnyítik a nehéz fizikai munkát; ilyen például termelési folyamatok széleskörű automatizálása, újfajta mezőgazdasági gépek tervezése és új munkamódszerek bevezetése, a nagyüzemi gazdálkodás szükségleteinek megfelelően.

A terv méreteiről fogalmat alkothatunk, ha megemlítjük, hogy egyedül a Műszaki Tudományok Osztályának terve 740 témát tartalmaz.

Külön helyet toglalnak el a tervben a komplex témák, amelyekre a magyar tudósoknak a legfőbb figyelmet kell összpontosítaniok. E témák egyike a bauxitnak, mint az ország legfontosabb nyersanyagának problémája. A bauxit Magyarországon a legfontosabb hasznos ásvány, amely lehetővé teszi az alumíniumipar széleskörű kifejlesztését. A magyar geológusok, kémikusok, geofizikusok, kohászok, energetikai szakemberek, gépészek, bányászati tudományos kutatók feladata az, hogy megtalálják a bauxit kitermelésének, feldolgozásának és a melléktermékek felhasználásának legeredményesebb és gazdaságosabb módjait.

A terv második főtémája az ország hidroenergetikai forrásainak, elsősorban a Duna és a Tisza erejének kihasználása. A geológusoknak, földrajztudósoknak, hidrológusoknak, energetikusoknak és sok más tudományterület szakembereinek bonyolult elméleti és gyakorlati kérdéseket kell megoldaniok, amelyek az országban folyó nagyszabású hidroenergetikai építkezésekkel fűggnnek össze.

Komoly feladatok várnak a magyar fizikusokra, matematikusokra és gépészekre a termelési folyamatok automatizálásával kapcsolatban.

A magyar tudósok már eddig is meglehetősen nagy munkát végeztek el s jelentős eredményeket könyvelhetnek el. Így például Törő Imre, aki munkatársaival az O. B. Lepsinszkája területéhez közelfekvő területen működik, felfedezte a sejtoszlás új formáját. Ivanovics György tanítványaival kidolgozta a B₁₂ vitamin — a vészes vérszegénység hathatós ellenszere — előállításának új, gazdaságos eljárását. Vályi-Nagy Tibor új antibiotikumot állított elő. Rényi Alfréd tanítványaival karöltve alkalmazott matematikai módszerekkel meghatározta a textiltégek optimális forgási számát, amelynek nagy jelentősége van a szövöszékek stb. helyes kihasználása szempontjából.

Rendkívül értékesek Rusznyák István akadémikusnak, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének munkái a nedvkeringés problémái körében.

Rusznyák István akadémikus kezdeményezésére a magyar tudomány széleskörűen feldolgozza az egészségvédelem problémáit. Erőtéljes munka folyik a skarlát elleni védőoltás megteremtésére. Nagy harcot folytatnak a magyar tudósok a fasizmustól maradt örökség — a tuberkulózis ellen. A magyar tudósok az élettan terén I. P. Pavlov követői, a mezőgazdaságban pedig V. R. Viljamsz és I. V. Micsurin nyomdokain haladnak.

A magyar tudósok erőteljesen tanulmányozzák hazájuk történetét s I. V. Sztálin nyelvtudományi cikkei alapján kutatásokat folytatnak a mai magyar nyelv és a magyar nyelv története körében.

Igen nagy figyelmet fordítanak a tudomány és a gyakorlat kapcsolatának kérdésére.

Alkalmam volt részt venni egy hegesztő-értekezleten a Gépipari Tudományos Egyesületben. Ezen a népes értekezleten a Magyar Tudományos Akadémia és a tudományos kutatóintézetek tudósai, mérnökök és technikusok, valamint sztahanovista munkások szólaltak fel.

A tudomány és a gyakorlat kapcsolatának megerősödését a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlésén elhangzott számos előadás bizonyítja. Így például Mosonyi Emil levelező tag előadást tartott arról, hogyan vesznek részt a tudósok a Tiszavidék természetátalakító munkálataiban. A Tiszán három vízierőművet létesítenek, amelyek a Tiszántúl 350—400 ezer hektárnyi kiterjedésű területének öntözését teszik lehetővé. E vízierőművek méreteiről fogalmat alkothatunk, ha azt tekintjük, hogy egyedül a tiszalöki vízierőmű évenként 54 millió kilowattóra villanyáramot szolgáltat majd, s ami a legfontosabb, — ez lehetővé teszi Magyarország e téren legszegényebb területének olcsó árammal való ellátását. A vízierőmű építése következtében a Tisza kb. 70 kilométernyi szakaszon hajózhatóvá válik. Magától értetődik, hogy ilyen nagyszabású építkezés komoly előzetes tudományos munkát igényelt. Például meg kellett állapítani, miként fog hatni a Tisza elzárása és az öntözésre szánt víz a talaj nedvességére s ezen keresztül a mezőgazdasági termelésre stb.

Az építkezések megkezdése előtt felmerült egy komoly probléma, hogyan víztelenítsék a munkagödört, amely mélyen a talajvíz szintje alá nyúlik. Elhangzott olyan nézet is, hogy a munkagödör víztelenítése megoldhatatlan probléma. Ma már, hosszas kutatómunka eredményeként a munkagödör fenekét sikerült teljes mértékben vízteleníteni.

A magyar tudósok részt vesznek a dunai vízierőmű építésében is, amely tízszer akkora lesz, mint a tiszai.

Nemrég értesültem, hogy magyar tudósok egy nagyobb csoportja, köztük Törő Imre, Ivánovics György, Mosonyi Emil és mások megkapták az 1952. évi Kossuth-díjat. E díjakat a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa évenként osztja ki a tudomány, irodalom, művészet és termelő munka terén elért kimagasló eredményekért.

A magyar tudomány minden feltétellel rendelkezik a további felemelkedéshez. A kormány és a Magyar Dolgozók Pártja nagy figyelmet fordít a tudomány fejlesztésére. 1951-ben új tudományos fokozatokat vezettek be és rendszeresítették az alkotó szabadságokat. Az Akadémián megszervezték az aspiranturát, bevezették a kimagasló tudományos munkák jutalmazásának rendszerét. Az Akadémia terve szerint ebben az évben új intézeteket létesítenek (Irodalmi, Növénytani, Kísérletes Orvostudományi) s számos meglévő intézetet kibővítenek.

A magyar tudósok az Akadémia nagygyűlésén elhangzott előadásaikban különösen kiemelték, hogy nem tudnák megoldani az előttük álló feladatokat, ha nem támaszkodnának a Szovjetunió eredményeire és a szovjet tudósok segítségére. A magyar tudósok a szovjet tudományt követendő példaképüknek tekintik, mert a dolgozó tömegek érdekeit szolgálja és a világ leghaladóbb tudománya.

A kapitalizmus béklyóiból felszabadult magyar nép lendületes, békés alkotó munkájával magabiztosan építi fényes szocialista jövőjét. Ebben az építőmunkában a magyar tudomány nagy és tiszteletreméltó helyet foglal el.

A MAGYAR ÉLETTANI TÁRSASÁG XVIII. VÁNDORGYŰLÉSE

(1952. IX. 25-27.)

STRAUB F. BRUNO akadémikus,
az Élettani Bizottság elnöke

A Magyar Élettani Társaság ez év szeptember 25—27. között tartotta XVIII., szokásos évi vándorgyűlését. Minden évben az orvosi elméleti kutatások legjobb eredményei szoktak a MÉT vándorgyűlésén előadások formájában elhangzani. Hagyományos szokás az, hogy az előadások tudományos értékét komoly kritika biztositja.

A XVIII. vándorgyűlés több szempontból jelentősebb volt, mint az eddigiek. Első ízben történt meg a MÉT történetében, hogy a baráti államok szakemberei is résztvettek a vándorgyűlésen. A Szovjetunió küldöttségét G. K. Hruscsov professzor vezette, a Szovjet Tudományos Akadémia Morfológiai Intézetének vezetője; tagjai voltak még K. Sz. Szuchov és L. G. Voronyin. Rajtuk kívül Lengyelországból 2, Csehszlovákiából 4, Romániából és Németországból 2—2 vendég vett részt a vándorgyűlésen.

A vándorgyűlésen hatalmas érdeklődést keltett L. G. Voronyin előadása az összehasonlító fiziológia kutatás módszertanáról. A mi kutatóink ez alkalommal hallottak először közvetlenül részletes eredményeket a feltételes reflexek modern tanulmányozásával kapcsolatban. A kísérleti adatok és a bemutatott film meggyőző erővel dokumentálta azt a tényt, hogy a feltételes reflexek kiépítése a táplálék megszerzésével kapcsolatos mozgások előidézésére mennyire egyforma a különböző fejlettségi fokon álló állatoknál. A vizsgálat sorozat egyrészt eloszlat téves, vulgarizáló elképzeléseket, másrészt kiváló példát mutatott ezen kísérleti irány problémafelvetésére.

Szovjet vendégeink tevékenysége nem merült ki a vándorgyűlésen való részvétel, az előadás és tanácsadások révén. A magasabb idegtevékenységek területén dolgozó kutatók L. G. Voronyin professzorral, — a sejtnélküli életből sejtek kialakulásával foglalkozó kutatók G. K. Hruscsov professzorral folytattak részletekbe menő, hosszas megbeszélést. Ennek során a mi kutatóink számos, a Szovjetunióban folyó tudományos kutatásról kaptak pontosabb képet és választ problémáikra. Szovjet vendégeink megtekintették a pécsi és budapesti Élettani Intézetek berendezését és Voronyin professzor, Pavlov tanítványa, bemutatta Pavlov kísérleti operációs technikáját. Tanácsot adott a feltételes reflex methodikákkal dolgozó fiatal kutatóknak.

Többi baráti vendégünk is aktív részt vett a vándorgyűlés munkájában és számos előadáshoz hozzászólt. Brod docens, Baranovszki és Macovszki

professzorok több budapesti és vidéki intézetbe látogattak el, vitákat és megbeszéléseket folytattak. Mindez igen nagy közvetlen haszonnal járt kutatásaink számára amellet, hogy számos értékes tudományos barátságot alapozott meg.

A vándorgyűlés programjában két referátumcsoport és 54 előadás szerepelt. Nem egy referátum és előadás élénk vitát eredményezett. A két referátumcsoport elméleti orvostudományi kutatásunk két legszükségesebben fejlesztendő vonalát állította előtérbe. A permeabilitás, só- és vízháztartásra vonatkozó referátumok rávilágítottak arra, hogy a haladó micurini biológia alapvető tételeire hogyan vezethetők vissza az orvostudomány olyan jelentős gyakorlati problémái, mint az exsiccosis és az atrophia (Straub, Ernst, Kerpel-Fronius). A második referátumcsoport a magyar fiziológiában az utóbbi években megindult kutatások helyzetének szemszögéből, a magasabb idegtevékenységeknek nálunk eddig elhanyagolt területén az idegrendszeri struktúrák és magasabb idegtevékenységek közötti összefüggést tárgyalta fiziológiai, morfológiai, illetőleg klinikai szempontból (Lissák, Szentágothai, Horányi). Mindkét referátumcsoporthoz számos hozzászólás hangzott el, amelyek megmutatták, különösen az utóbbi kérdéssel kapcsolatban, hogy a klinikai szakmák képviselői a pavlovi fiziológián alapuló orvostudomány terén komoly érdeklődéssel keresik a kapcsolatot az elméleti kutatások felé.

A referátumokra fordított aránytalanul nagy idő feltárta a rendezés hiányosságait is. Általában a referátumok nem hozták ki világosan azokat a tételeket, melyeket a kérdés előbbrevitele érdekében meg kell vitatni és az egyes referátumcsoportokon belül tartott referátumok különböző szerteágazó problémákat vetettek fel, ami a vita szétfolyására vezetett. Ennek tanulságait a vándorgyűlés befejezésekor a Magyar Tudományos Akadémia Élettani Bizottságának előterjesztésére a MÉT közgyűlés le is vonta és jövő évi vándorgyűlésére vonatkozólag a szükséges szervezési intézkedéseket megtette.

Az 54 kis-előadás az elméleti orvostudomány akadémiai tervtémáinak kaleidoszkópszerű szemelvényeit adta. Az előadások túlnyomó része értékes kísérleti megállapításokat hozott és megmutatta, hogy hazánkban a tudomány nagyfokú támogatása azt eredményezte, hogy a felszabadulás óta felnőtt egy új kutatógeneráció, amely számban messze felette áll a megelőző évek generációjának, munkájának minőségében pedig igényesebb és ennek az igényességnek megfelelően jóminőségű munkát is produkál. Kiemelkedő eredményekről számoltak be Jancsó és munkatársai, akik a szervezetbe bevitt idegen és sejtazonos fehérjék tárolását új hisztológiai módszer segítségével kimutatták és a szervezetbe bevitt nagy molekulású anyagok tárolásának vizsgálatában új megállapításokat tettek; Bálint és munkatársai, akik a sérülések alkalmával bekövetkező vesekárosodásban a magasabb idegtevékenységek döntő szerepét kimutatták; igen figyelemreméltó Kelentei módszere az antibioticumoknak az agy sejtjeihez való bejutására; Dénes vizsgálatai a glutamin szintézisére vonatkozólag; Szára és Bagdy megállapításai a polysaccharidák változásáról a vérárvadás jelenségeiben és az ACTH meghatározására Gyermekek által kidolgozott módszer. A szív-tüdő készítmény modell elégtelenségére mutatnak ifj. Issekutz és munkatársainak vizsgálatai, míg Knoll és társai a májból előállított szív-működést fokozó anyag tisztításáról számoltak be. Értékes újabb adatokat hozott a hőszabályozás további vizsgálata, melyről Mestyán számolt be, a shockban bekövetkező biochemiai változásokról, (Kovách) és két nagyobb debreceni kollektíva munkája:

egyrészt megállapították a tojáshéj antirachitikus hatását (Krompecher és mások), másrészt az ólommérgezés-alkoholizmus összefüggéseit (Vályi-Nagy, Keszyűs és mások.)

Az összes elhangzott előadásokkal kapcsolatban megállapítható, hogy nagy fejlődés mutatkozik a kozmopolitizmus leküzdése terén. Nem arról a felületes jelenségről van szó, hogy szovjet, vagy nyugati szerzők műveit idézik-e, hanem arról, hogy igen sok munkának a kiindulása és a vizsgálati szempontja nem a nyugati folyóiratokban megjelenő cikkek, hanem a valóságos, gyakorlat adta problémák, a vizsgálatok értékelésében pedig nem a divatos elméletek, hanem a haladó tudomány elveinek felhasználásával az önálló gondolkodás a döntő.

A vándorgyűlést záró közgyűlés határozatai közül már említettem azt, amely a jövő évi vándorgyűlés szervezésének megjavítását célozza. Jelentős a MÉT közgyűlés azon határozata is, amely szerint tagságát a jövőben nem akarja az orvostudomány kutatóira korlátozni s ennek érdekében be akarja vonni az élettani kutatókat a nem orvosi szakterületekről is. Úgy gondoljuk, hogy ez a kutatások jobb koordinálását is elő fogja segíteni. Igen örvendetes volt az, hogy a MÉT közgyűlés komoly kritikát gyakorolt a vezető szakemberek felé, akiknek nagy többsége a vitákban csak kevéssé vett részt, s míg az előadások látogatottsága általában igen nagy volt, sokszor a hallgatóság körében professzorokat nem lehetett látni. Éppen ezért a jövőre vonatkozóan, a tudományos kritika elősegítésére, a jövő évi MÉT vándorgyűlés minden előadásához fel fogunk kérni a kritika megindítására egy-egy vezető szakembert. Szükségesnek tartotta továbbá a közgyűlés a referátumok időtartamának lerövidítése mellett a kisebb előadások számának olyan módon történő emelését, hogy azok ne szemelvényeket mutassanak be egyes érdekesebb eredményekről, hanem az akadémiai tervtémák szerint csoportosítva, egész kutatásunkról összefüggőbb képet adjanak.

A MÉT XVIII. vándorgyűlése tudományos életünk fejlődésének újabb sikeres seregszemléje volt. A XVIII. vándorgyűlés színvonala a felszabadulás előtti és a felszabadulás utáni vándorgyűlésekhez képest egyaránt komoly emelkedést jelent. A felmerült hibákkal kapcsolatos kritikának ezt a tényt nem szabad figyelmen kívül hagynia. Az Orvostudományok Osztályának és az Akadémia Élettani Bizottságának feladata, hogy azt, ami új és haladó, továbbsegítse és a tapasztalatok alapján a hibákat kiküszöbölje. A MÉT vándorgyűlés lezajlása után megindult a MÉT kereteinek felhasználásával az egyes kutatási területek problémáinak megvitatására alakított u. n. »MÉT szekciók« működése. A felsőbb idegtevékenységek, az izomkutatások, a vese és a keringési problémák kutatása területén eddig megrendezett szekcióülések a problémák megbeszélésének, a kutatások koordinálásának és a segítő kritikának olyan új lehetőségeit adták meg, amit eddig sem az előadássorozatok, sem az ellenőrzések, sem az ankétok nem tudtak nyújtani. Ezekben a megbeszéléseken keresztül kutatásaink minőségének további emelkedése várható, s így bizonyos, hogy a jövő évben Pécssett, Donhoffer professzor elnöklése alatt tartandó XIX. vándorgyűlés további tudományos sikereket fog jelenteni.

AZ ALFÖLDI AKADÉMIAI FÖLDTANI KONGRESSZUS

(1952. IX. 26, 27.)

VADÁSZ ELEMÉR akadémikus

A folyó év szeptember 26, 27-én megtartott Akadémiai Alföldi Földtani Kongresszuson a Német Demokratikus Köztársaság részéről Schwannecke Hermann freiburgi professzor és a Demokratikus Német Ifjúsági Szervezet képviseletében Daber Rudolf berlini fitopaleontológus, a Lengyel Népköztársaság részéről Teysseri Henrik wroclavi egyetemi tanár, Csehszlovákia részéről Mahel Mihel vezető geológus jelent meg.

A Kongresszus munka közben szemléltetni kívánta a magyar földtan egyik nagy munkaterületén új tudományos módszerekkel, közösségi szelvényben indított munkánk menetközben levő állapotát. Ilyen természetű és ilyen kiviteli alföldkutatásunk már magában véve eredményt jelent számunkra s ezt kormányzatunk megértő nagymérvű támogatásának köszönhetjük. De az elhangzott előadásokban ezenfelül máris igen jelentős tudományos eredmények, vagy a vizsgálati módok és célok kitűzésében helyes irányjelzések vannak. A múlt leíró-megállapító módszerével szemben általános eredményként mutatkozik a felmerült kérdések megoldásának dinamikus, genetikus vizsgálata, a dolgok keletkezésbeli, fejlődési együttesben történő szemléltetése. Ez a dialektikus materializmus tudatos alkalmazásában tett haladásunkat tanúsítja. Jelentős munkaeredmény a löszkérdésben a vizsgálati módszer tökéletesítése, a lösz kőzettani jellegeinek konkrét megállapítása, keletkezési módjának, éghajlati körülményeinek új alapon történő értelmezése és az egymásra következő löszképződési szintek azonos keletkezésének bizonyítása. Ezek a Mihályiné Lányi Ilona, Kriván Pál és Miháltz István kartársaink jól koordinált vizsgálataiból adódott tudományos eredmények nagy gyakorlati kihatásúak is. Elég itt utalni a lösz kőzettani tulajdonságaitól, szerkezeti sajátosságaitól függő szilárdsági viselkedésére, építkezések tekintetében fontos tartóképeségére, állékonyságára, vízvezető és átbocsátó képességére. Olyan tulajdonságok, amik a lösz mostani, sokirányú vizsgálati eredményeivel egyszerűen és matematikai biztonsággal megállapíthatók. Nálunk a lösz nagy területeket borít, az országban folyó hatalmas építkezések tehát gyakorlatilag is érthetővé teszik az említett löszsajátságok pontos megismerését. Tudomásunk szerint a Szovjetunióban külön tudományos kutatóintézetek rendszeresen foglalkoznak a löszkérdéssel. Önállóan indított löszvizsgálataink tehát azokkal közös tárgykörűek, eredményeink az ottani eredményekkel felmérhetők. Ebben a vonatkozásban a továbbiakban szükségünk van a gazdag szovjet irodalom beszerzésére, amit a Magyar Tudományos Akadémiától határozati javaslatban kérünk.

Figyelemreméltók Kriván Pálnak az alföldi karbonátos üledékképződésre vonatkozó, ugyancsak újszerű vizsgálati eredményei, melyek szoros összefüggésbe hozhatók az egyidejű egyéb alföldi képződésekkel. Ez, valamint a löszkérdések is, belekapcsolódnak az alföldi talajképződés és ehhez fűződő talajjavító munkálatokba.

Egységbe foglalt alföldkutatásaink nagy lépéssel viszik előre az alföldi vízkutatás kérdéseit. Ez ipari, vízierőmű és öntözési vonatkozásokon túlmenően, régóta figyelmen kívül hagyott népegészségi kérdés. Errevonatkozó előadásaink számot adtak a szervezett vizsgálati eljárásokról és az alföldi mélységi vizek származásáról, vízmennyiségéről és elhelyezkedéséről is.

Az Alföld kialakulására és pleisztocén földtörténetére, rétegtani tagolódására vonatkozó bemutató előadások szemléltetik valamennyi többi részletvizsgálat összesítési irányelveit. Ezen túlmenően üledékképződési szakaszok, faunisztikai és florisztikai alapon jól meghatározható szinteket különböztetnek meg. Sümeghy József, Kretzoi Miklós, Zólyomi Bálint és Miháltz István idevágó eredményeit jól kiegészíti Bulla Béla geomorfológiai, fejlődéstörténeti szintézise és a máig vezető őstörténeti idők régészeti tagolása.

Alföldünk ilyen irányú földtani tudományos vizsgálata sokirányú, mindent tekintetbe vevő, helyes irányban halad.

Ezen a két napon, kissé zsúfolt programmal, alföldi tudományos munkánk elvi vonatkozásainak egy részét kívántuk tisztázni. Ezért csak keret témákat hoztunk, azoknak is csak az elméleti részét. A gyakorlati vonatkozásokat alig érintettük, mert azok már részben teljesülőben vannak vagy a legközelebbi időben eddig nem képzelt mértékben jutnak megvalósulásra, a tudományos vizsgálatokkal állandó kapcsolatban.

Az Alföld fejlődésmenetének, mélységeinek, egykori földtani és földfelszíni állapotának ismerete szükséges ahhoz, hogy a szovjet példák nyomán, Alföldünk mai sivár állapotát megváltoztathassuk: talaját termőbbé tegyük, öntözőműveket, védőerdőket létesítsünk, vízi erőműveket alkothassunk, mélységi vizeit feltárjuk és a nagyobb mélységekben rejtőző földgáz és olajenergiákat felszínre hozzuk.

Kongresszusunkon bemutatásra került jelentős eredményeink számot adnak arról, hogy népi demokráciánk nagyméretű tudománypártolása a földtan terén valóban termékenyítőleg hat. Eredményeink köteleességteljesítésünk záloga, egyben a Magyar Dolgozók Pártja és kormányzatunk iránti hálánk és hűségünk kifejezése. Bizonyásgtétel arra, hogy az alföldkutatás munkacsoportjait vezető régi úttörő gárda mellé állított, a dialektikus-materializmus tudatos használatára nevelt fiatal nemzedék új szellemben halad a bölcs vezetőnk által kijelölt országépítő úton.

Eredményeink a Párt és kormányzatunk tudománypártolásának gazdag kamatozását jelzik. Mindenre képessé tesz bennünket az a tudományos szabadság, aminek a megelőző időkben bennünk elfojtva élő eleven erejét népi demokráciánk szabadította fel és teszi állandóan ható, munkáló hajtóerővé bennünk. Munkánkat fokozza kormányzatunk állandó figyelme és elismerése, eredményeinknek az országépítésben történő megvalósítása és nem utolsó sorban népünk érdeklődése is. Ezt átérezve, fokozzuk alkotó tevékenységünket abban a tudatban, hogy munkánk, mint tudományos munka, a nagy Szovjetunió vezetésével folyó békehare tartozéka, annak megbecsült harci eszköze.

Befejezésül, köszönetet mondok mindazoknak, akik kongresszusi munkánkban részt vettek és a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy ezt a munkabemutatót lehetővé tette. Köszönet külföldi szaktársainknak, akik munkánk iránti érdeklődésüket személyes megjelenésükkel és hasznos észrevételeikkel megtisztelték.

És nem utolsó sorban köszönet az itt felsorakozott fiatal nemzedéknek, amely boldogan, fölszabadult lélekkel, hatalmas lendülettel építi, megvalósítja a múltak ábrándjait, sokunknak hosszú évtizedeken át volt ígéretföldjét.

BAKTÉRIUMHÁBORÚ ÉS AZ AMERIKAI TUDÓSOK

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége megkapta annak a Nemzetközi Tudományos Bizottságnak hivatalos jelentését, amelyik Koreában és Kínában a bakteriológiai háború ügyében vizsgálatokat folytatott. Ennek a 665 oldalú kötetnek úgyszólván minden oldala objektív bizonyítékokkal alátámasztott vádirat az emberi érzésekből kivetkőzött, a békés lakosságot tömegesen legyilkoló, fasiszta módszereket alkalmazó amerikai hadvezetőség ellen.

Baktériumháború nem lett volna lehetséges, ha nem akadtak volna olyan amerikai »tudósok«, akik a háborús uszítás hatása alatt és pénzért japán kollegáikkal együtt nem áttették szaktudásukat Hitler és Hirohitó amerikai utódainak áruba bocsátani. A szabad népek közvéleménye, sok százmillió békeharcos hangja egy emberként tiltakozott a tömeggyilkos baktériumháború ellen és kezdeményezőiknek példás megbüntetését követeli. Mit csinálnak ugyanakkor az amerikai »tudomány« hivatalos képviselői?

A Magyar Tudományos Akadémia elnöke f. é. március 14-én felszólította az Amerikai Tudományos Akadémia elnökét, D. W. Bronkot, hogy csatlakozzanak tiltakozásukkal a baktériumfegyverek használata ellen és akadályozzák meg a baktériumháború további folytatását. Az Amerikai Tudományos Akadémia elnöke a sürgönyre küldött válaszában tagadja a baktériumháború létezését, mert arról az Amerikai Tudományos Akadémia számos tagja és tanácsa nem tud, továbbá azt követeli, hogy a kérdés kivizsgálását bízzák az úgynevezett Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságra, mint pártatlan testületre. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke Bronk elnök sürgönyére adott válaszában figyelmezteti az amerikai tudósokat arra a tényre, hogy az Amerikai Egyesült Államok az egyetlen nagyhatalom, amelyik nem ratifikálta a Genfi Egyezményt a baktériumháború eltiltásáról, és kimutatja, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság nem az a semleges és független testület, aminek az amerikaiak szeretnék beállítani.

A sürgönyváltás teljes szövegét az alábbiakban közöljük azért, hogy a magyar tudomány dolgozóinak alkalmuk legyen ismét meggyőződni arról a köntörfalazásról, amelyekkel a harmadik világháborút előkészítő politikusok zsoldjában álló úgynevezett tudósok az igazság megismerését a tömegek felé megakadályozni szeretnék. Ez nem fog nekik sikerülni. Mi tudjuk, hogy Amerikában is vannak független gondolkodású, haladó tudósok, akik megvetéssel utasítják vissza a tudomány eredményeinek a védtelen lakosság aljas legyilkolására történő felhasználását.

Ha egyáltalában valakinek még kétségei lehettek a Korea és Kína ellen folytatott baktériumháború ügyében, a kérdést végleg eldönti a most meg-

jelent beszámoló, amelynek több mint 600 oldalán a kiváló szakemberek egész sora, köztük nyugaton is jól ismert tudósok, saját helyszíni észleleteik alapján ismertetik a megdönthetetlen bizonyítékokat.* Ezen nem változtat semmiféle ködösítés vagy mellébeszélés, a háborús bűnösök le vannak lepelve.

A Nemzeti Tudományos Akadémia Elnökének

Washington

Mi, magyar tudósok a legnagyobb megdöbbenéssel értesültünk arról a minden emberi érzéssel ellenkező borzalmas tényről, amelyet a tárgyi bizonyítékok egész tömege igazol, hogy az Egyesült Államok Koreában harcoló haderői bakteriológiai fegyvereket vetnek be a békés koreai és kínai nép elpusztítására.

Nyomatékosan kérjük Önt, valamint minden amerikai tudóst, hogy a tudomány magasztos eszményei, a haladás és az emberi erkölcs nevében emeljük fel tiltakozó szavukat ez ellen a borzalmas gaztett ellen, akadályozzák meg azt a büntényt, amelyet az Egyesült Államok népe nevében a tudomány eszközeivel követnek el.

Budapest, 1952. március 14.

Rusznayák István

a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

Washington, 1952. március 31.

Rusznayák Istvánnak, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,

Budapest

Legutóbbi hozzám intézett táviratában azt állítja, hogy az Egyesült Államok Koreában harcoló csapatai bakteriológiai fegyvereket használtak. Az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Tudományos Akadémiájának számos tagja, valamint tanácsa elég jól tájékozódott ahhoz, hogy biztosra vehessék, hogy ez az állítás nem igaz. Akadémiánk egyetlen tagja sem tud olyan bizonyítékról, amely alátámasztaná azt az állítást, hogy az Egyesült Nemzetek Koreában levő haderői bakteriológiai hadviselést folytattak. Ezért mint tudósok nem tudunk tényként elfogadni ilyen alátámasztás nélküli állításokat. Sajnáljuk, hogy Önök a Magyar Akadémián nem tartózkodtak ugyanígy attól, hogy ítéletet alkossanak olyan állítások felett, amelyek természetükénél fogva csak arra szolgálhatnak, hogy szítsák a szenvedélyeket és a gyűlöletet, mielőtt ezeket az állításokat tudományos vizsgálat bebizonyította vagy helytelenségüket bizonyította volna. Tudjuk, hogy az Egyesült Államok javasolta, hogy a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága, egy semleges és független testület, folytasson le ilyen vizsgálatot a koreai arcvonal mindkét oldalán. A VNB hozzájárult ahhoz, hogy ezt megteszi feltéve, hogy mindkét oldal hadviselő felei együttműködnek és felajánlotta, hogy Bizottságába bevon a nem hadviselő országokból származó ázsiai személyeket is. Az Egyesült Parancsnokság készségesen hozzájárult, hogy teljes mértékben együttműködjön. A kommunisták eddig visszautasították a VNB ajánlatát. Ezért felszólítjuk a Magyar Tudományos Akadémiát, kérje a kommunista hatóságokat, hogy fejtssenek ki együttműködést egy ilyen, a Vöröskereszt részéről lefolytatandó pártatlan és objektív vizsgálatban. Amíg nem történik meg egy ilyen tudományos vizsgálat, addig reméljük, hogy tudományos emberekhez illően osztják kétkedésünket. Elszomorít bennünket az Ön üzenete, amely meggyőz minket arról, hogy Önök jelenleg ezt nem tehetik meg. Ez az incidens megerősíti meggyőződésünket, hogy az emberek csak egy nyílt világban férhetnek hozzá a tényekhez, amelyek lehetővé teszik életbenmaradásunkat és azt, hogy terrortól mentesen éljünk.

Detley W. Bronk

az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Tudományos Akadémiájának elnöke.

* A kötet ismertetésére még visszatérünk.

Megdöbbenéssel győződünk meg hozzám intézett táviratából arról, hogy Akadémiajuk vezetéséért felelős személyek elvetik azokat az alapvető elveket, amelyeket kötelezőnek tartunk minden tudós számára; hogy az előítéleteket mellőzve következtetéseit a tények tanulmányozására alapítsa, hogy ne engedje magát megfélemlíteni, hanem bátran harcoljon azért, hogy a tudomány gyümölcseit az emberiség javára használják fel.

Azok a tények, amelyek megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy az Egyesült Államok haderői Koreában bakteriumháborút viselnek ismeretesekek mindazok előtt, akik szabad sajtóval rendelkező országban élnek. Ezen országokban elolvastuk a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége küldöttségének jelentését, láttuk a Koreában készült fényképeket és olvastuk az ott tartózkodó külföldi tudósítók együttes nyilatkozatát. Bizonyíték számunkra a Kínai Tudományos Akadémia elnökének, valamint a Koreában tartózkodó több magyar orvosnak — megbízható tudósoknak szava. A Világbéketanács közzétette azokat az okmányokat és filmfelvételeket, amelyek mindezen bizonyítékok igazát minden kétséget kizáróan mutatják.

Úgy látszik, hogy azok, akik olyan országban élnek, ahol a sajtó a háborút kívánó emberek kezében van, minderről nem tudnak semmit, azonban tájékoztatlanságukat semmiképpen sem tekinthetjük bizonyítéknak, hogy az egyébként igazolt tények nem történtek volna meg. Még Önöknek is tudniok kell azonban, hogy ma az Egyesült Államok a világ egyetlen nagy hatalma, amely megtagadta a bakteriológiai fegyvereket eltíltó genfi egyezmény ratifikálását és Önök is bizonyára olvasták tábornokaik számos idevonatkozó vérszomjas kijelentését. Ezért sajnálattal meg kell állapítanunk, hogy Önök szándékosan vagy nem, de az alátámasztott tényektől eltérő megfontolásokra alapítják véleményüket. Következtetésünk igazát megerősíti az is, hogy Ön az úgynevezett Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságról — amely tulajdonképpen svájci nemzeti szervezet — úgy emlékszik meg, mint »semleges és független testületről«. Mi magyar tudósok e testületről is a tények alapján ítélünk: azon tény alapján, hogy ez volt az a szervezet, amelynek jelenlegi korcai megbízottja annakidején kijelentette, hogy minden rendben van azokban a náci haláltáborokban, amelyekben egyes legtehetségesebb kartársainkat végezték ki gázzal vagy kínhalállal, továbbá azon tény alapján, hogy ez a Bizottság, amikor néhány hónapja felszólították, hogy vizsgálja ki az intervenció csapatok által Koreában elkövetett atrocitásokat, maga jelentette ki, hogy nem illetékes a nemzetközi jogba ütköző cselekmények kivizsgálására. Éppen ezért határozta el legutóbb a Világbéketanács, hogy valóban semleges és független vizsgálóbizottságot küld ki.

Elnök Úr! Meglehetősen részletesen mutattam ki, hogy a tények azt bizonyítják, hogy Önt durván félrevezették vagy pedig, hogy túlságosan fél az Ön országában manapság a gondolatszabadság korlátozására felállított valamelyik »gondolatellenőrző« szervtől és ezért nem alapítja ítéleteit és cselekedeteit az igazságra, hanem az olyan alátámasztatlan általánosságokra, amelyekből az Ön táviratában sajnálatosan olyan sok van. Mégis újból Önhöz fordulok őszinte kéréssel. Azért teszem ezt, mert nemcsak a tudomány hírnevéről, de asszonyok és gyermekek, öregek és csecsemők életéről van szó. A tudomány és az emberiség nevében újból felszólítom, hogy ne engedje, hogy az előítéletek elvakítsák Önöket és a terror elnémita szavukat. Ne engedjék, hogy állásfoglalásukat a bulvársajtó és az »Amerika! Hangja« diktálja, hanem tanulmányozzák tudományos alaposítással a Világbéketanács által kiadott dokumentumokat és amikor meggyőződtek azok igazáról, tiltakozzanak Önök is a koreai bakteriumháború borzalmas ténye ellen és követeljék, hogy kormányuk ratifikálja a civilizált nemzetek genfi egyezményét.

Budapest, 1952. április 9.

Rusznayák István

a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

A TUDOMÁNY A NÉPPEL TART*

LADISLAV STOLL

Tisztelt értekezlet, elvtársak és elvtársnők, azt a feladatot kaptam, hogy beszélemben olyan kérdéssel foglalkozzam, amely tudományos nyilvánosságunk előtt még mindig vita tárgyát képezi, s amelyben mint tapasztalatból tudom, még mindig sok zavar és félreértés uralkodik. Arról a harcról van szó, amelyet a tudomány terén az objektivizmus ellen és a tudomány pártos állásfoglalásáért kell vívunk.

Az itt eluralkodott zűrzavart és félreértéseket, nemcsak az úgynevezett tiszta tudományról szóló burzsoá elméletek ellenséges befolyásai okozták, amelyeket állítólag nem szennyeztek be gyakorlati, haszonleső érdekek, hanem a dogmatikusoknak azok a vulgarizátori irányzatai is, amelyek ellaposítják és megölik az élő tudományos tanítást és a tudományos szocializmus lángeszű tanítóinak elméleteit, helytelenül magyarázzák azokat a követelményeket, amelyek a szocializmust építő társadalom történelmi szükségleteiből nőnek ki.

Bármennyire méltatlan is a komoly vitára, mégis foglalkozni kell az egyik ilyen magyarázattal, amely azt a benyomást kelti, mintha a mi harcunk, amelyet az objektivizmus ellen és a tudomány pártosságáért vívunk, a *tudomány tárgyilagossága* ellen vívott harc lenne.

Így történt, s ezt tapasztalatból tudom, hogy némely komoly szakmai tudósban olyan benyomás alakult ki, mintha olyasmit kérnének tőlük, ne törődjenek tovább a bebizonyított tényekkel, a dolgok tárgyilagosa menetével, s hogy munkájukban a kommunista párt valamiféle meg nem értett érdekét kövessék. Különösen egyes idősebb becsületes tudósunknak támadt az a benyomása, hogy itt két különböző, sőt ellentétes érdekről van szó: a kommunista párt érdekéről és a dolgok becsületes tárgyilagosa kutatásától vezetett tudományos érdekekről. Röviden szólva, az a benyomás keletkezett, hogy kétféle tudomány van: az egyik az *úgynevezett pártos*, a másik pedig az *úgynevezett objektív* tudomány.

Nem akarom most vizsgálni, hogy ki az oka ennek az óriási félreértésnek, miután ezt az áldatlan tünetet tanításaink vulgarizált magyarázata következtében beállott gyermekbetegség okozta, s nem akarom vizsgálni, mennyire hibásak ebben maguk az említett tudósok azért, mert nem ismerkedtek és nem ismerkednek meg a marxizmus-leninizmus klasszikus tanítóinak eredeti szövegeivel és megengedik, hogy ezt a zseniálisan igaz tudományos tanítást ilyen kiforgatott formában közvetítsék számukra.

* Elhangzott a csehszlovák főiskolai tudományos munkatársak Brnoban, 1952. II. 27 — III. 1-én megtartott I. ideológiai konferenciáján.

Ha csak egy kicsit komolyabban ismernék meg közvetlenül a klasszikus forrásokat, rögtön rá kellene jönniök, hogy a kommunista pártnak, mint társadalmunk, nemzetünk vezető erejének érdeke sohasem kerülhet ellentétbe és nem is szabad, hogy ellentétbe kerüljön a legszigorúbb tudományos tárgyilagosság érdekével. Megismernék például Engelsnek azt az ismert állítását, hogy minél következetesebben cselekszik a tudomány, annál inkább megfelel a munkásosztály érdekeinek.

Hiszen annak a harcnak az egész történelmi lefolyása, amely a szocializmus megvalósításaért Marx első fellépésétől kezdve, egészen a szovjet nép építőmunkájában elért legutóbbi sikerekig, egészen Sztálinnak a nyelvtudomány kérdéséhez való hozzászólásáig terjed, — világosan mutatja, hogy a kommunista párt politikája a legszigorúbb értelemben vett tudományon alapszik, hogy ez a politika a történelmi folyamat tárgyilagosságvá történészerűségének igazi felismerésére támaszkodik. A kommunista párt politikája csak ennek eredményeképpen tudott oly biztosan előrelátni, csak ennek eredményeképpen tudta a világ egyhatodát félfudális, egykor földművelő országból, szocialista országgá, a legmodernebb iparral és tudománnyal felfegyverzett világhatalommá változtatni, olyan országgá, amelyre az egész haladó emberiség reménye támaszkodik.

Vajjon a tudományos szocializmus harcának egész évszázados tapasztalata, mindazok a kérlelhetetlen, kemény történelmi próbák, amelyeket az új szocialista társadalmi rend kiállott, — vajjon mindez magábanvéve már nem bizonyítja eléggé azoknak az elméleteknek objektív igazságát, amelyek után a meggyőződéses marxista-leninista harcosok mindenkor igazodtak?

Tudományos meggyőződésüket Sztálin ezekkel a szavakkal fogalmazta meg :

»Ha a világ megismerhető, s ismereteink a természet fejlődésének törvényeiről megbízható ismeretek, melyek objektív igazságok jelentőségével bírnak, — akkor ebből az következik, hogy a társadalmi élet, a társadalom fejlődése szintén megismerhető, a társadalom fejlődésének törvényeiről szóló tudomány adatai megbízható adatok, melyek objektív igazság jelentőségével bírnak.«¹

A marxizmus-leninizmus a maga materialista dialektikájának módszerével a legtárgyilagossabb, legbecsületesebb, legcalhatatlanabb módon teszi hozzáférhetővé az anyag tanulmányozását, akár természeti igazságról, akár a társadalomról van szó.

A materialista dialektika persze nem elégszik meg csupán azzal, hogy tárgyilagosan, értékelés nélkül állapítja meg a tényeket, a vizsgált jelenség rejtett okait, az objektív folyamat belső törvényszerűségeit. Ha ezzel beérné, ha az ilyen passzív megállapításnál megtorpanna, akkor a gyáva, közömbös objektívizmus szintjére zuhanna. Úgy tenne, mint az orvos, aki felismerte egy káros folyamat eddig ismeretlen okát és ezzel abba is hagyja a munkát abban a meggyőződésben, hogy a tudós feladata ezzel végetért. A mi főiskoláinkon is hirdettek ilyen szégyenletes, szociológiailag applikált elméleteket. Ezeknek az elméleteknek a hirdetői például olyasmit állítottak, hogy a társadalmi jelenségeket vizsgáló szociológus vagy tudós feladata csupán a diagnózis megállapítása, s hogy a gyógymódot a gyakorlati politikusoknak kell átengedni. De hiszen világos, hogy ez a fokozottan objektivista, látszatra

¹ Sztálin : A leninizmus kérdései, Szikra, 1950. 644. old.

tudományos álláspont a legnagyobb mértékben ellentmond a tudományos megismerés érdekeinek.

Az orvos, aki tárgyilagosan és a valóságnak megfelelően állapította meg a kóros folyamat rejtett okait, harcászall ellenük, s minden erejével segíti a veszélyeztetett szervezetet a megállapított kórokozó tényezők elleni küzdelmében, kiértékeli azokat és tudatosan, tevékenyen belenyúl a folyamatba — egyszerűen gyakorlatilag az élet mellé áll a halál ellen. Ezt persze nem holmi etikai, erkölcsi, tudománykívíuli indokoknál fogva teszi, hanem magának a tudománynak az érdekében, mert a betegséggel vívott harc során még jobban megismeri, ellenőrzi diagnózisának, elméletének helyes voltát, újabb és újabb korrigáló, mélyebb elméleti ismeretekre tesz szert, mélyebbre hatol be a tudománya tárgyát képező folyamat törvényszerűségeinek titkaiba.

Hasonlóképpen cselekszik a marxista-leninista, aki például a kapitalizmus társadalmi fejlődésének törvényszerűségét kutatja. Keresi és megtalálja a belső megrázkódtatások, válságok, a proletárnyomor, a munkanélküliség, a háborúk objektív okait, keresi azok gyökereit, törvényszerűségeit. Megismeri a fokozódó feszültséget a növekvő termelőerők és az azokat elfojtó termelési viszonyok között, néhány milliárdos mesésen növekvő gazdagságát az egyik oldalon és az embermilliók proletárnyomorát a másik oldalon, azt a feszültséget, amely szükségszerűleg a forradalmi kirobbanás felé, az önmagát túlélt társadalmi forma letűnéséhez és egy új, szocialista társadalmi rend megszületéséhez vezet.

A marxista-leninista nem önkényes módon gondolja ki a proletárforradalmat és az új társadalmi rendet, hanem a történelmi folyamat objektív vizsgálásának eredményeképpen megismeri a proletárforradalom és az új társadalmi rend történelmi szükségszerűségét, amely a dolgozó emberiség elproletárosodott, a kapitalizmus által meggyötört tömegeinek objektív, kezdetben nem tudatos érdekéből fakad. Ennek a tudományos felismerésnek köszönhető, hogy megvan a lehetőség ahhoz, hogy a proletariátus nem tudatos érdeke tudatos érdekévé váljék. Az igazságszerető marxista-leninista tudós nem elégszik meg az objektív igazság egyszerű megállapításával, hanem értékeli a történelmi irányzatok megismerését és szívvel-lélekkel annak a születő újnak az oldalára áll, amely objektív érdekeivel előre, a haladás, a szocializmus felé vezeti az emberiséget, a proletariátus oldalára áll, ahol a felismert igazság hirdetéséhez természetes támaszra talál. Építi a proletariátus pártját, a teljesen új típusú politikai pártot, amely az elproletárosodott tömegekben tudatosítja az objektív történelmi érdekeit. A proletártömegeket ezáltal a régi társadalom bomlási folyamatának *objektív termékéből* öntudatos, *szubjektív tényezővé* változtatja, amely céltudatosan a történelem legnagyobb forradalmi fordulata felé veszi az irányt.

Az említett példákból világosan érthető, hogy nincs valamiféle objektív tudomány és valamiféle pártos tudomány, hanem csak *egy tudomány van, amely objektív és egyben pártos*; tudomány amelyben az objektivitás és a pártosság szükségszerűen feltételezi egymást. Lenin már régen rámutatott, hogy a régi műveltség egyik legrosszabb betegsége abban rejlett, hogy elszakította egymástól a gondolat és a cselekvés, az elmélet és a gyakorlat egységét. Csak a metafizikusok nem látják ezt az egységet, csak a vulgarizálók feltételezhetik azt, hogy kétféle igazság van: a pártos és az objektív, a proletár és a burzsoá igazság.

Az igazi tudós tudja, hogy csak egy igazság van, egyféle tudomány, amely a megnyilvánulási formák végtelen sokaságát tételezi fel, amely az igazi megismerés folyamatának a történelem által meghatározott végtelen sokaságú relatív fejlődési fokán megy át. E tudomány objektív igazságának ismertetőjele nem egy ilyen vagy amolyan idézet, hanem a gyakorlat, a gyakorlati történelmi tevékenység.

Marxi-lenini tudományunk klasszikusainak zsenialitása abban rejlett, hogy nemcsak az igazságnak megfelelően állapították meg a társadalom fejlődésének objektív törvényszerűségeit, s hogy azokat helyesen értékelték, hanem abban is, hogy ezt olyan korban cselekedték, amikor az osztályharc ellentétes társadalmi irányzatai, a kapitalista társadalom belső kibékíthetetlen, halálos ellentmondásai még csak megszületőben voltak, amikor mindaz az új, ami önmagában hordta az életet, a jövő csíráját, még gyenge volt, s amikor mindaz a régi, ami a halál csíráját hordta magában, s már élete vége felé közeledett, még erős volt és látszólag legyőzhetetlen. A tudományos szocializmus lánglelkű megalkotói és egyben a világ forradalmi proletármozgalmának hős vezetői semmivel sem hagyták magukat megzavarni, megtántorítani, szenvedélyesen álltak azoknak az akkor még gyenge erőknél pártjára, amelyek előre vitték az emberiséget, — ez tette őket alkalmassá arra, hogy tudományos alapon is a jövőbe lássanak, ezért adott nekik a történelem igazat, ezért lehet ma kötetszámra kiadni régen kidolgozott elméleti műveiket, olyan műveket, amelyek zseniális éleslátásuknál fogva csodálatba ejtik az emberiséget. Egyeztessük össze e klasszikusok tudományos elméleti művével az olyan állítólagos »szociológusok«, politikai gondolkodók és mindenféle katedratudósok műveit, mint amilyenek nálunk prof. dr. Masaryk vagy dr. Benes voltak. Például Masaryk »Szociális kérdés«-ére gondolok; itt látjuk, hogy ezek az úgynevezett szociológusok még a marxi-lenini tudomány által megállapított antagonisztikus ellentétek történelmi kirobbanása, — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom kirobbanásakor sem ismerték fel az átélt idők történelmi értelmét, az emberiség történelme újabb korszakának kezdetét. Ezek a társadalmi teoretikusok azonban nemcsak hogy nem ismerték meg, hanem még cáfolni is igyekeztek az igazi megismerést. Világos, hogy »társadalomtudományi« elméleteik nem voltak *objektív* tudományos elméletek, reakciós ideológiai, *szubjektivist*a termékei voltak az élete végéhez közeledő kizsákmányoló osztálynak.

Abból tehát, amit eddig elmondottam, azt hiszem, már eléggé világosan következik, hogy a szigorúan tudományos, tárgyilagosan elméleti tevékenység mulhatatlanul feloleli a pártosság elemét, a gyakorlati szubjektív kiállást az élet új egészséges erői mellett a halál ellen, a nép pártján, a kapitalista élősdiség ellen. Enélkül az elem nélkül a tudományos tevékenység eszmenélküli, szkeptikus, élettelen, passzív tudássá válik; rutinná, a pénzszerezés tárgyává, ami végeredményben a tudomány teljes meddőségére vezet. Vagyis, a tudomány egész embert kíván. Amikor Engels a renaissance nagy embereit jellemezte, azt mondotta róluk, hogy a szenvedély és a jellem szellemóriásai voltak, hogy a kor minden érdekével együtt éltek, hogy tudtak helytállni és harcolni.

Lenin rámutat, hogy az igazi tudományos megismerés az objektív valóságnak nem egyszerű, passzív, mechanikus tükröződése az emberi tudatban, az agyban. Lenin szerint az igazság megismerése tartós folyamat, ellentmondásokkal teli mozgás, amelyet Lenin ezekkel a szavakkal jellemez: »Az élő

felfogástól az absztrakt gondolkodásig és innen a gyakorlatig, ez az a dialektikus út, amely az igazság megismeréséhez, az objektív valóság megismeréséhez vezet.«²

Már ebből az ismeretelméleti lenini tanításból is világosan kitűnik, hogy a tudomány nem holmi passzív világszemlélet, hanem aktív életerő, amely a világot, a valóságot nemcsak megismeri, hanem részt is vesz benne, változtat rajtuk és alkotja őket. A pártosság eleme a tudományban a gondolkodói eszmeiség, az emberi jellem, az emberi szenvedély eleme az igazságért, az ember és a nép iránti szeretet szenvedélyének eleme. A *tudományos meggyőződés* annak a megnyilvánulása, hogy az ember szubjektíve azonosítja magát a társadalmi haladás objektív érdekével. A pártosság eleme nélkülözhetetlen vonása minden elméletnek, amely, mint a marxizmus-leninizmus, — Lenin szavai szerint — egyesíti magában a legmagasabb fokú tudományosságot a forradalmisággal, — amely tudatosan azt tűzte ki célul, hogy segíteni fog minden nemzet elnyomott népein.

A tudományos pártosságnak természetesen semmi köze a voluntaristikus szubjektívizmushoz, amivel oly gyakran megvádolnak bennünket s amiben a mi vulgarizálóink közül némelyek objektíven is segítik az ellenünk vádaskodókat. A mi tudományos pártosságunknak már csak azért sincs semmi köze ehhez, mert a szubjektivista voluntarista nem ismeri el az objektív, tudatunktól független törvényszerűségek létezését. A szubjektivista voluntarista úgy véli, hogy a történelmi folyamat egyik vagy másik politikai, történelmi személyiség okos vagy ostoba, önkényes ötletétől függ.

Ilyen tudományellenes, szubjektivista, sokszor formálisan tudományos szociológiai mezbe burkolt önkényességgel léptek fel mindazok az antimarxista politikusok, akik közé, — mint már mondtam — nálunk dr. Benes vagy Masaryk professzor tartozik. Ha ilyen befolyás alatt néha kétféle tudományról: proletártudományról és burzsoátudományról beszélnek, akkor ez — megítélesem szerint — nem helyes. A tudomány ilyesfajta megosztásából következményeiben igen komoly félreértések keletkeznek.

Meggyőződésem, hogy a tudomány, a szó igazi, nemes értelmében vett tudomány, mint az emberiség hatalmas fegyvere a természeti erők feletti uralom eléréseért vívott harcban, tudomány, mely széttöri az előítéletek és a rabszolgaságba hajszoló társadalmi kapcsolatok bilincseit, tudomány, mint önzetlen s amellett merész törekvés az ismeretlen megismerésére, tudomány, mint az ember legnemesebb erőinek és képességeinek terméke, tudomány, amelyet a világon semmivel sem lehet korrumpálni, amelyre a még olyan nagy halom arany vagy dollár sincs befolyással, tudomány, amelynek legfelső fellebbezési fóruma az objektív igazság, a tiszta, fiatalos hévvel lángoló szív és a férfias, energikus jellem tudománya, tudomány, amelynek megvan a maga nagy, gyönyörű és hősies, az elmúlt századok mélyéből kinövő hagyománya, — ilyen tudomány csak egy van, mint ahogyan igazság is csak egy van.

És ez a legyűrhetetlen, győzelmes tudomány ma fegyver a szocializmus építőinek kezében, fegyver a munkásosztály kezében, amely a tudomány legmegbízhatóbb támasza. Olyan támasz, amilyennel a tudomány a történelem során még sohasem rendelkezett, mert a munkásosztály forradalmi érdeke abszolút igazságszeretetet és következetességet kíván a tudománytól

² V. I. Lenin: Filozofszkije tetragyi. (Filozófiai füzetek). 146—147 (oroszul).

— olyan következetességet, amelyet egyetlen kizsákmányoló osztály sem engedhetett meg magának, még a leghaladóbb időszakokban sem.

A tudomány következetes továbbvitele lehetőségének eredményeképpen tüntek el a győzelmes szocializmus országában bizonyos minőségbeli különbségek a természettudományok és a társadalomtudományok területe között, mint ahogyan azt egyébként a már idézett sztálini szavak is igazolják, amelyek szerint a társadalom törvényeinek mozgásáról szóló tudományos ismeretek ugyanúgy az objektív igazság érvényével bírnak, mint a természet mozgásának törvényei.

Miben rejlett, helyesebben, mi határozta meg azt a minőségi különbséget, sőt talán eltérést a természettudományok területe és a társadalomtudományok területe között a kapitalizmus idején, a kizsákmányoló osztályok uralmának idején?

E különbségnek vagy ellentétnek a gyökere az az antagonisztikus ellentét volt, amellyel a kapitalizmus már a történelem porondjára lépett. Az említett antagonizmus volt ez a rohamosan növekvő termelőerők és a magántulajdonon alapuló társadalmi viszonyok között — ellentét egyrészt az újkori tudomány modern nagyipar gyermeke, másrészt a nyomor és a társadalom bomlása között.

Minél nagyobb mértékben követelte a burzsoázia a természettudományok felvirágoztatását, a természet törvényeinek igazi megismerését azért, hogy azokat iparilag, saját gazdagodása céljaira használhassa fel, annál több ideológiai hazugságot követelt, hogy leplezhesse a társadalom bomlásának folyamatát, hogy félelmet, zűrzavart idézhessen elő a társadalmi viszonyokról szóló igazságot kereső emberek gondolataiban.

A burzsoáziának érdeke fűződött ehhez a hazugsághoz, s ebből az osztályérdekből születtek meg mindazok a szörnyű cinikus, értelmetlen malthusianus, fajelméleti, szubjektivista és objektivista »szociológiák«, »gazdaságtudományok«, pedológiák, geopolitikai és egyéb elméletek, amelyeknek semmi közük a tudományhoz.

Ha tehát ilyen összefüggésben szó esik a két tudományos terület: a szocialista és a burzsoá tudományos terület közötti ellentétről, akkor ez helytelen, mert itt nem a tudományon belüli ellentétről, hanem a tudomány és az áltudomány közötti megbékélhetetlen ellentétről van szó.

Természetesen vannak a társadalomtudományoknak bizonyos ágai, ahol az objektív igazság felismerése még nem érintette közvetlenül a burzsoázia érdekeit, vagy pedig csak igen távoli következményeikben érintette azokat, sőt konkrét történelmi helyzetben még segített is a burzsoáziának. Itt a burzsoázia ideológusai, akik a tudománnyal foglalkoznak, alkalmazni tudták az objektív vizsgálódás elméleti tartalmát és gazdagíthatták például a történelemben, de még a Marx előtti klasszikus politikai gazdaságtanban is az olyan tudományos felismeréseket, amelyeket ma a haladó tudományos hagyomány egész kincses tárával együtt átveszünk.

Az ilyen esetekben azonban megítélésem szerint túlnyomórészt többé-kevésbé kiterjedt vagy jelentős tudományos eredményekről van szó, mégpedig nemcsak új tények megismerésével, hanem részleges törvényszerűségek megismerésével kapcsolatban is — olyan eredményekről, amelyek többé-kevésbé magukon viselik a reakciós ideológiák bélyegét, de semmiesetre sincs itt szó a társadalomtudományok területéről általában.

A társadalomtudományok területe általában, módszertanilag és világ-nézetileg *csak a marxizmus-leninizmus eredményeképpen vált igazi tudománnyá*. Csak a szovjet társadalomban — amelyben világtörténelmi jelentőségű forradalmi fordulat következtében felszámolták az antagonisztikus ellentéteket a termelőerők és a termelési viszonyok között és ahol eltűnt az osztályantagonizmus, — vált a szovjet társadalom morális politikai egysége általános támaszává az igazságszerető, következetes elméleti tartalomnak, bármely tudományágban, bármely elméleti területen érvényesül is az.

Másrészt a világ kapitalista részében, amely legmagasabb, utolsó monopolista fázisát éli, ahol a termelőerők és a tulajdonviszonyok közötti antagonisztikus ellentét elérte a legmagasabb feszültséget, ahol a nélkülöző emberek millióival egy maroknyi multimilliárdos áll szemben, ez az egetverő ellentét a tudomány terén is megfelelőképpen tükröződik vissza.

A világ kapitalista részében az úgynevezett társadalomtudomány területe a legsötétebb, legreinkusabb hamisítási elméletek birodalmává vált. Ezeket az elméleteket a tudományos munka külső formai kellékeivel, formai célszerűséggel, formai tudományos nyelvvvel, jegyzékekkel, forrásokra való utalásokkal, vagyis az úgynevezett külső tudományos apparátus tógájával álcázzák.

És ez érthető is. Hiszen általánosan tudott dolog, hogy különösen az Amerikai Egyesült Államok főiskolái néhány milliárdos család birtokában vannak. A Harvard-egyetemet például mecénási alapon a Morgan-család igazgatja; a Columbia-egyetemnek éppen úgy, mint a princetoni egyetemnek a National City Bank a tulajdonosa. A chicagói egyetem ura a Rockefeller-pénzcsoport; a pittsburgi technológiai intézetet és egyetemet a Mellon-tröszt ellenőrzi. A rochesteri egyetemet a Kodak-cég tartja fenn; sőt, van Amerikában egy »Colgate«-egyetem is, amely az ismert Colgate márkájú pasztát és borotvakrémet készítő gyárosok tulajdona.

Valóban nehéz elképzelni, hogy az ilyen tanintézetekben szabadon fejlődhet a tudomány bátor, következetes, becsületes szelleme. Gondoljuk csak el: elfoglalhat-e például egy hivatalos amerikai szociológus elvileg tudományos álláspontot e főiskolák valamelyikén? Vagyis: mint tudós elismerheti-e az objektív törvényszerűség fennállását a társadalom fejlődésében? Ha ezt tenné és becsületesen, elfogulatlanul és igaz elméleti érzékkel kezdené vizsgálni tantárgyát, akkor akarva-nemakarva, olyan következtetésekre kellene jutnia, amelyek miatt kidobnák az egyetemről és amerikaellenes tevékenységért bíróság elé állítanák, mint ahogyan ez már igen sok esetben megtörtént.

Ami a műszaki tudományokat és a természettudományok egyes területeit illeti, ahol az imperialista világ hivatásos tudósának a szükséges tudományos eredmény érdekében a tárgy objektív vizsgálatát lehet és kell érvényesítenie, ott azt látjuk, hogy ezek az emberek, ha csak nem szakképzett gonosztevők módjára viselkednek, csak azzal a feltétellel végezhetnek tudományos munkát, ha áruba bocsátják emberi méltóságukat, ha szaktudásukat egyik vagy másik konszern szolgálatába, sőt egyenesen a háború, az aljasság szolgálatába állítják. A tudománynak ott a gondolkozás korlátozásával, az állampolgári és emberi méltósággal kell megfizetnie a váltságdíjat.

Ebben a légkörben nőtt és nő fel a korlátolt, eszmenélküli, a nemzet sorsa iránt közömbös szakembernek az a típusa, amely a legrosszabb filozófiai és ideológiai obskurantizmus áldozatává válik, az a típus, amely nem

érzi a felelősséget a társadalom előtt cselekedeteiért, azért, hogy mi történik munkájának eredményeivel, az a típus, amelynek nem szabad igazi gondolkodó módjára közkinccsé tenni tudományos megismerését, amelynek nem szabad érdeklődnie a szélesebbkörű társadalmi összefüggések iránt.

Fejlődésének utolsó, monopolista szakaszában, ebbe a szörnyen megnyomorított helyzetbe taszította a tudományt a kapitalizmus. Marx már régen felismerte, hogy merre tart a kapitalizmus, amikor ezt írta: »Egyfelől az ipar és a tudomány olyan erőket keltett életre, aminőkről a történelem régi korszakaiban álmodni sem lehetett. Másfelől olyan hanyatlás jelei mutatkoznak, amellyel a római birodalom utolsó századának a történelem élvilágjain feljegyzett szörnyűségei sem hasonlíthatók össze.«³

A nyomorban, az éhínségben, embermilliók betegségeiben, vagy a gyermekhalandóságban, a háborúban, az amerikai neomalthusiánus »szociológusok« *»a népességszaporodás korlátozásának természetes módszerét«* látják. Fizikusok, matematikusok, földrajztudósok és geopolitikusok azzal foglalkoznak, hogy számíttatják, mibe kerül egy négyzetmérföldnyi város megsemmisítése atom, rádióaktív, bakteriológiai vagy vegyiháború segítségével. A tudományos kutatómunkára fordított állami kiadások több mint kilencven százalékát az emberek tömeges pusztítására alkalmas eszközök felkutatására fordítják, És ebben filozófusok, logicisták, szemantikusok, történészek, teológusok, sőt még művészek és a legkülönfélébb ideológusok segítik őket, olyanok, akik ezzel a céllal támasztják fel, galvanizálják az összes reakciós hagyományokat Plátótól, Aquinói Tamástól, Berkeleytől, Malthustól, Chamberlaintól kezdve egészen Rosenbergit és Göbbelsig.

Mindez néhány mesésen gazdag milliárdos család esztelen terveit szolgálja, mindezt arra szánják, hogy megakadályozzák a történelem kérelhetetlen törvényszerűségét, amely a kapitalizmust pusztulásra ítélte.

És ezt a szörnyű agressziót az emberiség ellen, és az emberiség legkövetkezetesebb védelmezője: a Szovjetunió ellen, — a kozmopolitizmus ideológiai zászlaja alatt cselekszik.

Kopecy miniszter elvtárs részletesen és világosan megmutatta nekünk ennek az agresszív ideológiának lényegét. Ez az ideológia lényegében a ragadozó pénzhajhász szelleme, az élősködő élvhajhász harácsoló szelleme, aki az egész világot egyetlen bazárrá, egyetlen vásártérre szeretné változtatni, ahol mindent pénzzé lehet tenni, venni és eladni, dollárrá váltani a szövetet, kötszert, gépfegyvert, tehetséget, tudományos ismereteket, becsületet, hajlamot, nemzeti szuverénitást, egyszóval: megteremteni az általános korrupció, a megvásárolhatóság, az erőszak, a gajság uralmát.

Bizonyára senki sem fogja tagadni, hogy az amerikai ipar termelő-képessége nagy, hogy gyártmányaival el tudja árasztani a tőkés piacokat. Ez azonban mégsem érv a kapitalizmus mellett, a kapitalizmus állítólagos relatív túltermelése, s az »amerikai életforma« mellett, amelyet egyik oldalán milliárdosok, a másik oldalán pedig a nyomorbataszított emberek milliói jellemeznek.

A termelési és fogyasztási javak ilyen óriási mennyiségének előállításai lehetősége csak bizonyítéka annak, hogy megérett a történelmi pillanat, a lehetőség az emberiségnek a szocializmusból a kommunizmusba való átmene-téhez. Ez csak azt bizonyítja, milyen boldog lehetne Nyugaton is az emberiség,

³ Marx — Engels Válogatott Művek I. köt. 335. old. (Szikra kiadás.)

ha ezek az óriási termelőerők nem néhány gazdag családot, hanem az egész társadalmat gazdagítanák. Amerika tehát akár akarja, akár nem, a legtárgyilagosabb érvet szolgáltatja az emberiség részére, hogy ez a kapitalizmus utolsó fázisa, hogy utunk a szocializmus felé helyes. Olyan érvet, amely bizonyítja a marxi-lenini tanítás és a tudományos előrelátás igazságát.

Sokszor valósággal elsodálkozunk azon, hogyan lehetséges az, hogy sok becsületes tudós nem látta meg ezt, hogy nem fogta fel tanításunk mélységét és tudományos jellegét.

Mi volt az, ami például tévútra vitte őket? Van sok becsületes tudós, különösen a műszaki és természettudományok dolgozói között, aki munkája területén nem tapasztalt a tudományon kívül álló reakciós ideológiai tényezők részéről olyan gyűlölettel teli dühödtt hajsztát, mint amelyet ezek a tényezők a tudományos szocializmus ellen indítottak. Ezek a tudósok tévedéseiket, hibáikat, a tudományon belüli ellentéteket rendszerint tárgyi szakmai vitákkal és tudományos folyóiratokban vagy kongresszusaikon tartott szakmai vitákkal oldották meg. Ismerték ugyan a történelemből például a Copernicus felfedezése ellen indított gyűlölettel teli harcot, de úgy vélték, hogy ezt a tudományellenes gyűlöletet a középkorral együtt legyőzték.

Az, hogy a marxi-lenini tanítást már a Kommunista Kiáltvány megjelenése óta az uralkodó ideológia minden hivatalos és nemhivatalos fórumról olyan dühödten ócsárolta, hogy ez a tanítás oly elkeseredett viták tárgya volt, hogy itt az emberek »nem tudtak megegyezésre jutni«, nem tudták felderíteni az objektív tévedéseket, nem tudták felszámolni a tudatlanságot, mint ahogyan azt számos más természettudományi, vagy műszaki kérdésben felmerült vita során tették, — mindez azt a benyomást keltette ezekben a tudósokban, hogy a marxi-lenini tanítás önző osztálytanítás, kétséges tanítás. Pedig a marxizmus-leninizmus vitathatatlan, objektív igaz, mindenféle szubjektivista elemtől mentes tanítás, s az is volt kezdetől fogva.

Semilyen tanításnak, semilyen tudományos elméletnek nem jutott még olyan elégtétel, semilyen tanítást, tudományos elméletet nem igazolt még olyan hitelesen a történelem, mint a marxizmus-leninizmust. A marxizmus leninizmus ugyanúgy az emberi igazságszeretet és meg nem hátráló elméleti kutatómunka terméke, mint bármely nagy, zseniális felfedezés, például Mengyelejev periodikus rendszere.

Marx bírálata a politikai gazdaságtanról, Lenin törvénye a kapitalista fejlődés egyenlőtlenségéről és az imperializmusról, Sztálin megállapításai a szocializmus korszaka fejlődésének törvényszerűségeiről és a nemzet fogalmáról, vagy Sztálinnak a nyelv fejlődéséről szóló elmélete — mindez ugyanúgy az igazságnak megfelelő tudományos absztrakció felmérhetetlen erejének terméke, mindez ugyanolyan objektív igazság, mint Mengyelejev felfedezése, vagy például Pythagoras tétele.

Miért ilyen dühödtt a gyűlölet tehát a marxizmus-leninizmus tudományos elméletei iránt és miért nem lehetséges a tudományos megegyezés?

Hasonló kérdésen gondolkozott régebben Thomas Hobbes angol bölcész amikor ezt mondta: »miért van az, hogy az emberek bizonyos dolgokban oly makacsul vitatkoznak, miért nem tudnak eljutni a megegyezéshez, az igazság felismeréséhez, mint ahogyan az minden becsületesen, tudományosan gondolkozó emberhez illik?« És már akkor azt válaszolta erre a kérdésre, hogy az ilyen elkeseredett harcok oka nem a tanatlanság, nem az, hogy nem ismerik a dolgokat, mert hiszen ezt könnyen ki lehetne küszöbölni; az ok

itt az *önző érdek*. Hobbes akkor tréfásan megjegyezte, hogy ha a háromszög három szögéről szóló mértani tétel (mely három szög tudvalevőleg két derékszöggel egyenlő) valamiképpen sértené a gazdag hatalmasok érdekét, akkor a szenvedélyes vitázók szembeszállnának ezzel a tanítással és esetleg a mér-tankönyveket is elégettetnék.

Ez azt mutatja, hogy az ideológiai felépítmény, amely a társadalmi formációt őrzi és szilárdítja, a tudomány egyes ágaival szemben közömbösen viselkedik, másokkal szemben pedig nem. Ezért maradt közömbös ama bizonyos mértani tanítás iránt, de ugyanakkor ezért nem maradt közömbös Copernicus heliocentrikus elmélete iránt. Ezért került indexre Copernicus könyve. A könyv hozzányúlt az önző osztályérdekekhez, megsértette a reakciós ideológiai felépítményt, ledöntötte a világmindenségről és szféráiról szóló aristotelesi-ptolomeusi elképzeléseket, különösen ami a kilencedik szféráról, az isten és a mennybéli lények székhelyéről szólt. Copernicus könyve ezzel veszélyeztette az uralkodó feudális osztály hatalmi érdekeit, mely osztály a tudománytalan, reakciós ideológiai elképzelés segítségével erősítette az alattvalók engedelmisségét, saját uralmát.

Hasonló gondolattal foglalkozott Marx Károly a »Tőké«-hez írt előszavában, ahol ezt írta: »A politikai gazdaságtan terén a *szabad tudományos kutatás*⁴ nemcsak ugyanazzal az ellenséggel találja magát szemben, mint minden más téren. A tárgy sajátos természete, mely kutatása anyagául szolgál, az emberi kebel leghevesebb, legkicsinyesebb és leggyűlölködőbb szenvedélyeit állítja ellene csatasorba, a magánérdek furiáit.«⁵

Marx felfedezése az értéktöbbletről, vagy ahogyan Marx az államformát elemzi a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmenet idején, semmivel sem inkább volt vitás, semmivel sem volt kevésbé objektív igazság, mint bármely nagy igazi felfedezés a szabad, tudományos, például természettudományi kutatás terén. Marx felfedezése azonban úgy hatott az uralkodó tőkés osztály érdekeire, mint valami szörnyű bombarobbanás.

Papírhegyeket írtak tele egy évszázad alatt a marxi-lenini elmélet ellen, de sem a papírhegyek, sem a náci vagy egyéb autodafék nem rendítették meg ennek az elméletnek igazi voltát.

Ezért azt hiszem, hogy ott, ahol a tudományos vitát, a kritikát követjük, meg kell tanulnunk elvileg megkülönböztetni az adott anyag különleges természetét és megállapítani azt, hogy mivel indokolják a vitás álláspontokat, hogy milyen álláspontból kiindulva folytatják a vitát; a tudománytalan, reakciós ideológiai indokokból, az ellenséges osztályérdekek tudományának álláspontjából, vagy pedig magának a tudománynak álláspontjából, az önzetlen objektív igazság megismerésének szükségességéből kiindulva.

Az első vita illusztrálásául szolgálhat például Copernicus heliocentrikus elméletének egyházi kritikája, vagy a darwinizmus reakciós amerikai kritikája, avagy Marx masaryki kritikája.

A második vita illusztrálására azt hozhatjuk fel példaképpen, ahogyan Kepler bírálta Copernicus tévedéseit, ahogyan Liszenko bírálta a darwinizmus reakciós oldalait, vagy ahogyan Sztálin korigálta kritikájával Engels némely tanítását.

⁴ A »szabad tudományos kutatás« szavakat Marx húzta alá. L. S.

⁵ Marx — Engels Válogatott Művek I. köt. 431. 1949. Szikra (magyarul).

Látható, hogy itt a kritikának két elvileg különböző állásfoglalásáról van szó, és hogy a tudomány érdekében, a *tudomány zavartalan, semmivel sem fékezett felvirágzásának* érdekében az első, a tudománytól távolálló kritikái és vita-szabadságot nem kell elismerni, a másoknak, a tudományos álláspontnak pedig teljesen szabad vitát és kritikát kell engedélyezni.

Sztálin a nyelvtudományról írt cikkében rámutatott, hogy a tudomány nem fejlődhet a szabad vita nélkül, az állandó bíráló és önbíráló nélkül. Nekünk szem előtt kell tartanunk, hogy nálunk, ellentétben a Szovjetunióval — (ahol már nincsenek ellenséges osztályok, ahol a harc éle a múlt csökevényei ellen és a kívülről jövő ellenséges befolyások ellen irányul), még tombol és még fokozódik az osztályharc, hogy a reakciós álláspontokból származó tudományellenes harc veszélye, különösen a társadalomtudomány terén, még mindig időszerű, hogy a múlt csökevényei, a burzsoáz osztálypszichológia, különösen az individualizmus, az önteltség, a presztizs-kérdés még mindig rányomhatja áldatlan bélyegét a tudomány terén folyó harcokra.

Ennek ellenére is világos, hogy tudományos társadalmunk — miután kikapcsolódtak belőle és kizártuk belőle a tudomány ellenségeit, áltudósait s a Machotka és társai féle sarlatánokat, akik az amerikai tanintézetekbe takarodtak el — a kíváló, nagyszerű emberek, igazi hazafiak világát képviseli, azokat, akik valóban odaadóan vonzódnak a tudományhoz, a néphez, a szülőföldhöz; a rendkívül becsületes és alkotóképes embereket. Ezek az emberek alkotják azt a szubjektív törzset, amelyen a tudomány szabadon lombosodhat, fejlődhet annak a kölcsönös együttműködésnek az alapján, amelyet a szocialista építés közös, történelmi szerepe teljesítésében, az állandó tárgyilagos, de tapintatos kritika és önkritika során valósítanak meg.

A tudományos vita, polemia, kritika, — mint már mondtam — két elvileg különböző irányban mozoghat. Irányulhat egyrészt a tudomány tudatos ellenségei ellen, a tudomány kártevői ellen, akiknek nem az objektív igazság megismerése a fontos, hanem az, hogy elhomályosítsák a világos, igaz, felszabadító gondolatot. Ebben az esetben a tudomány antagonisztikus, megbékíthetetlen vitájáról van szó, azzal a tudománnyal, amely tudomány nem osztálytudomány, hanem önző, idegen osztályérdekeket képvisel. Az ilyen harc, az ilyen vita visszatartja, fékezi a tudományt és történelmileg átmeneti jelenség.

A másik vonal, amelyen a tudományos vita mozog, a tudományon belül nyilvánul meg, s a kritika és önkritika segítségével eltávolítja a tudomány belső, nem antagonisztikus ellentéteit. Ez a harc buzdítja a tudomány fejlődését, gyorsítja, elmélyíti a tudományos megismerést. Ezt az új történelmi jelenséget a tudomány életében már ott láthatjuk a Szovjetunióban folyó nagy tudományos vitákban. Tudományról — márpedig tárgyilagos és örök belső harc nélkül nincs tudomány — csak ott beszélhetünk, ahol a megismerés történelmileg relatív folyamatában állandóan növekszik az abszolút igazság eleme, ahol fokozatosan felszámolják a hibákat, tévedéseket, tudatlanságot amelyeknek egyrészt *objektív* alapjuk van: ez az ismeretek történelmi korlátoltsága, másrészt *szubjektív* alapjuk: a megismerés lehetőségének egyéni korlátozottsága.

Maga a tudomány nem osztályjelenség, de a haladó osztályok fegyverévé válhat és vált is, többé vagy kevésbé azok érdekeit fejezte ki, ugyanúgy, mint ahogyan a másik oldalon a reakciós osztályok támadásának volt és van is kitéve, amikor az ő érdekeik ellen szólt és szól.

Ezzel a problematikával foglalkozik, mint tudják, az utóbbi időben a felmérhetetlenül tanulságos szovjet vita a filozófiai fronton, az a vita, amelyet nagy mértékben előrelendített Sztálin cikke a nyelvtudományról, amikor szétzúzta a nyelvelmélet marrista vulgarizációját. Viszonylag rövid idő telt el Sztálin nyilatkozata óta, de ma már látjuk, hogy milyen óriási kősziklát távolított el az útból, olyan hatalmas akadályt, amely a vulgarizálás és a dogmatizmus araksejevi rendszerének súlyával nemcsak a nyelvtudomány területét nyomta, hanem az igazi emberi megismerésre törekvő alkotó munka egész széles területét is.

A szovjet bölcsészek legújabb vitái az osztályjelleg problémáiról, a logika felépítmény-jellegéről — új fényt hoz az emberi megismerés problematikájába, megmutatják, hogy a logika, a nyelvhez hasonlóan, lényegében nem osztályjelenség, hanem az egész népet felölelő jelenség.

És ilyené válik ma a materialista dialektika is. A materialista dialektika, a marxizmus-leninizmus lelke, a forradalmi proletariátus fegyvere, s a forradalmi munkásosztályban legmegbízhatóbb támaszára és fegyverére talált. De vajjon azt jelenti-e ez, hogy ez a tanítás eltűnik, mihelyt eltűnik a proletariátus, ha majd eltűnnek az osztályok? Ellenkezőleg, a Szovjetunió életének valósága, ahol eltűnt az osztályantagonizmus, azt mutatja nekünk, hogy a materialista dialektika és a dialektikus materializmus a szovjet társadalom kizsákmányolóktól megszabadult, valamennyi öntudatosan gondolkodó emberének módszerévé és világnézetévé vált. Abban sem kételkedünk, hogy a materialista dialektika és a dialektikus materializmus világnézete a jövőben, ha majd az egész emberiség megszabadul a kizsákmányolóktól, a tudomány minden emberének, az egész világ valamennyi öntudatosan gondolkodó emberének világnézetévé válik.

Ebben az értelemben áll fenn a nagy elvi különbség egyrészt a mi tudományos szocialista világnézetünk, a mi tudományos módszerünk, másrészt valamennyi múltbéli filozófiai osztályideológia között, amelyek szubjektív élelősködő hirdetőikkel együtt egymásután eltűntek és el fognak tűnni.

Ha nem látnók ezt a mély elvi különbséget, akkor ez véleményem szerint azt jelentené, hogy nem ismerjük fel annak a történelmi fordulatnak a nagyságát, amelyet átélünk, hogy nem értjük meg a munkásosztály fordulatot hozó történelmi küldetését, a munkásosztályét, amely győzelmes forradalmával, minden eddigi forradalomtól eltérően, nem állít fel új, *önző* osztályuralmat, hanem önmagát szabadítja fel, amidőn, mint uralkodó osztály, a szocializmust építi, s ezáltal a kommunizmust készíti elő, eltávolítja az osztályuralmat általában, eltávolítja az embernek ember általi kizsákmányolását, felszámolja a szociális, nemzeti, ideológiai és emberi leigázás minden formáját. Az igazi tudomány korszaka a szocializmus győzelme után kezdődik.

És az általános felszabadulásnak ez a csodálatos történelmi aktusa, amelyet a munkásosztály a nemzetek vezetőrejeként hajt végre azért, hogy önmagát felszabadítja, ugyanakkor Marx, Engels, Lenin és Sztálin egyedül igaz világnézetének győzelme, azé a világnézeté, amely a megmerevedett dogmák elleni harcokban továbbra is fejlődni fog a gyakorlattal való kapcsolat útján, s minden új tapasztalattal, amelyet a tudomány bármely ágában szerez, mindinkább elmélyül és felfrissül majd.

A következőzések levonásához érve, fel kell ismernünk, hogy harcunk, melyet az objektivizmus ellen és a tudomány pártosságáért vívunk, lényegében

a tudomány lehető legmagasabb fokú objektív igazságáért vívott harc és hogy a marxi-lenini tanítás éppen ezért állt ki olyan szenvedélyesen és hősiesen a súlyos, áldozatokkal teli harcokban a tudományos igazság mellett, a nép igazsága mellett s ezáltal az egész dolgozó emberiség érdekei mellett. Éppen ezért sohasem tért el arról az útról, amelyen a történelmi törvényszerűségek tárgyilagos megismerése vezette. Ez a megvesztegethetetlen marxi-lenini igazságérzet, ez a forró vonzalom a néphez, ugyanakkor — mint ahogyan a szovjet társadalom élete mutatja, — az egyetlen erő, az egyetlen bázis, amely az összes felszabadított embereket közel hozza egymáshoz, egyesíti egymással.

A történelemtudomány nemcsak a kizsákmányolók osztályérdekeinek vad gyűlöletét, örült dühöngését ismerte meg; a történelemtudomány olyan emberek nagy, tiszta, önzetlen kapcsolatainak, barátságának és egymás-iránti tiszteletének okmányait is feltárja, akik megvilágították a tudomány útját. Már maga az a tiszta, klasszikus emberi barátság, amely Marx és Engels vagy Lenin és Sztálin között állt fenn, az a felbecsülhetetlen tisztelet, amellyel Marx és Lenin megszámlálhatatlan tanítványa világszerte viseltetik tanítói iránt, mindezt beszédesen bizonyítja.

De a tudomány más ágaiban is találkozhatunk az igazi tudósok között ehhez hasonló tiszta, noha nem oly tipikus és kifejező kapcsolatokkal. Arra a baráti kapcsolatra gondolok például, amely a mi Braunerünk és Mengyelejev között állott fenn. Minden bizonnyal ezer meg ezer olyan példát lehetne felsorolni, amelyek mindegyike azt mutatja, hogy mily tiszta, nemes kapcsolatok születtek olyan emberek között, akik életüket a közös igazságszerető tudományos harcnak szentelték. Ha pedig valaha akadt is valami, ami megzavarta ezeket a kapcsolatokat, akkor az csak a tudományon kívülálló, tisztátlan, önző érdekek befolyása volt; ott, ahol az objektív igazság megismeréséért vívott közös harc világába behatolt az egyéni, elvtelen érdek szubjektivista eleme, ott nemcsak a tudomány harcostársai közötti tiszta kapcsolatok kezdtek megzavarodni, hanem ott eltűnnek, megszakadnak az *olyan jelentős kapcsolatok is, amely nélkül a tudomány nem élhet*, — mint a tanító és a tanítvány közötti kapcsolat; ott eltűnik a tudományos oktatás lehetősége, ott törvényszerűen érdekcsoportok és egymást kölcsönösen befeketítő klikkek keletkeznek, mint ahogyan ennek tipikus példáit pl. az utóbbi évek burzsoá szociológiájában láttuk. Megítélésem szerint már ez is elegendő bizonyíték volt arra, hogy ezeknek az embereknek egyáltalán nem a tudomány volt fontos.

Nézzük meg például, hogyan őrizte Mengyelejev annak a vonzalomnak tisztaságát, amellyel a világ és a társadalom iránt viseltetett. 1862 január 1-én ezt a kérdést írta naplójába: »Nem kellene-e egy gyárat berendeznem?« És erre a kérdésre rögtön válaszol is: »Micsoda gazemberség jönne itt létre az én lelki gazdaságomban!«

A lángeszű orosz tudós, akinek szellemi munkájából ezer meg ezer gyáros gazdagodott meg, nem hagyta, hogy a gyáros-osztályérdek bemocskolja megvesztegethetetlen tudományos ítéletét, hogy megnyomorítsa gondolkozói következetességét.

Sokat, nagyon sokat kell még tanulnunk a kiváló nagy orosz emberektől. Ennek kell tudatában lennünk, erre kell gondolnunk tudományunk legéletbevágóbb szükséglete, az új, fiatal tudományos káderek nevelésénél.

És ebben rejlik a mi tanításunknak, a marxizmus-leninizmus tanításainak elmérhetetlen ereje. Ez a tanítás objektív, tudományosan igaz, s ennek követ-

keztében minden döntéssel, minden cselekedettel kapcsolatban elvhű. Ezért biztos alapot ad, amelyre támaszkodva hatalmas mértékben fejlődhetnek és kell is, hogy fejlődjenek az új, nagyszerű kapcsolatok a tudományos harcos-társak között, olyan kapcsolatok, amelyek megtisztítják önmagukat a múlt minden csökevényétől, a nem tárgyilagos, személyeskedő, elfogult szubjektivista, individualista, presztizs- vagy úgynevezett generációs és egyéb érdekektől és indító okoktól. Mert ott, ahol maradéktalanul kisüit a tudomány napja, ott a múltnak ez az áldatlan öröksége is úgy eltűnik, mint a késői piszkos hó.

Tisztelt barátaim és elvtársaim, önök tudják, hogy ez év elején népi demokratikus népköztársaságunk kormánya kormánybizottságot nevezett ki, amelynek az a feladata, hogy előkészítse a Csehszlovák Tudományos Akadémia megteremtését; egy olyan új tudományos, autoritatív munkaszerv létrehozását, amely a tudományos intézmények, tudományos kutatóintézetek széles alapján épül fel, — tudományunk csúciszervét, amely tudatosan tűzi ki maga elé azt a célt, hogy a leghatékonyabban segítse népünket építőmunkájában, segítse népi demokratikus államunkat legfontosabb problémáinak megoldásában.

Amidőn ehhez a munkához hozzáfogunk, az öröm érzése tölt el bennünket, mert itt is világos perspektíva áll előttünk, a jövő képe, mert tudjuk, hogy az egész világot felszabadító dicső szovjet tudomány példájára támaszkodhatunk és felhasználhatjuk annak történelmi tapasztalatát. És ezenfelül szervesen támaszkodhatunk a mi tudományunk gyönyörű és gazdag hagyományaira. Bizonyára olvasták valamennyien prof. dr. Zdeněk Nejedlý iskola-, tudomány- és művészetügyi miniszterünk írását, amely nagy feladatunk eszmei tervét mutatja be. Tudományunk e klasszikusan példamutató képviselőjének ez az írása felmérhetetlen hozzájárulás munkánkhoz; megoldja munkánk alapvető elvi feladatait, mert egyenesen rámutat a dolgok velejére és ugyanakkor eszmeileg megvilágítja munkánkat. Meggyőződésem, hogy minden alkotó tudósnak, aki csak fontosnak tarja azt, hogy a tudomány betöltse a társadalomban azt a méltó funkciót, amely joggal megilleti, hogy a tudomány elsőrendű állami üggyé váljék, hogy a tudomány ne csak holmi szerény szolgálóként nyúljon a dolgok fejlődésébe, hanem bölcs vezető erőként, s így segítse a népet és kormányát az élet átalakításában, hogy az igazi történelmi optimizmus gottwaldi szellemében egybeforrasszon minden becsületes alkotó és merész tudós szellemet abban a közös törekvésben, amelynek célja, hogy felépítse népünk boldog otthonát, — ezt az eseményt örömmel kell fogadnia.

Már ma, a kormánybizottság munkájának megkezdésekor látjuk, hogyan jelentkeznek minden oldalról elemi erővel az alkotó tudományos munka egyes központjai saját problémáikkal, saját kezdeményezéseikkel és javaslataikkal. Megmutatkozik, hogy mily nagyszerű, magasan kultúrált képviselői vannak egyelőre még szétszórt, szervezetlen tudományos társadalmunknak.

Vannak közöttünk nagyszerű régi, érdemes tudósok, akik világhírnévre tettek szert, akik csodálatraméltó szerénységgel egész életüket a tudománynak szentelték. Hatalmas, önzetlen tudományos munka áll mögöttük, amelyet azonban mindeztideig nem értékelték kellőképpen, amelyet sok esetben csak a beavatott szakemberek legszűkebb köre ismer, de mely úgyszólván ismeretlen vagy kevésbé ismert népünk előtt.

Új nemzedék nőtt már fel reménykeltő fiatal tudósainkból, akik máris kiemelkedő szakmai tudományos munkát végeztek, és akik történelmileg helyesen fogják fel napjaink értelmét.

Most arról van szó, hogy mindezeket a nagyszerű erőket összefogjuk, hogy tudományunk valamennyi alkotó emberét egyesítsük, hogy kiküszöböljük a félreértéseket, s lehetetlenné tegyük a tudománytalan és tudományellenes érdekek számára a mi tudományunk világába való behatolást.

Ehhez minden objektív feltételünk megvan. Történelmi feladatunk: segíteni népünknek. Marxista-leninista világnézetünk, hála objektív igazságának, az egyetlen alap, amelyre összefogásunkat, tartós egyesülésünket építhetjük és ezzel egyben megsokszorozhatjuk, helyesebben megszilárdíthatjuk tudományunk erőit.

Ezzel kapcsolatban szeretnék tisztázni egy ellenvetést, amely nemrég ismét elhangzott az irántunk ellenséges magatartást tanúsító világ részéről, s melyre nálunk néha még hallgatnak. Azt mondták ugyanis, hogy az a követelményünk, hogy a tudomány segítse a szocializmus építését, »a tudomány szabadságának haszonleső befogását és korlátozását« jelenti.

Valóban hihetetlen arcátlanság, hogy éppen a túlsó oldal enged meg magának ilyen bírálatot. Haszonlesésnek nevezik azt a kívánságot, hogy a tudomány gyakorlatilag hasznos legyen, hogy tudatosan segítse a népet, a békét, az emberiséget?

Vajjon nem éppen ebben a gyakorlati hasznosságban rejlik-e a tudomány tulajdonképpeni elhivatottsága? Hiszen általánosan ismert dolog, hogy a tudomány az élet gyakorlati szükségleteiből keletkezett, született, s hogy elsősorban a tudomány érdeke, hogy az életszükségletek e talajától sohase szakadjon el. Mindaddig, amíg a tudomány egybekapcsolódik a gyakorlati élettel, erős lesz és az élet nedve lesz, virulni fog; ha pedig elszakad a gyakorlati élettől, ha elidegenedik legigazibb elhivatottságától, akkor megromlik, meddővé válik, önmagát árulja el.

De nemcsak erről van szó. Tovább kell fűzni a kérdést! Hogyan merészelnek bennünket »haszonleséssel« vádolni annak a világnak az emberei, amely világ a tudomány dolgozóját a kapitalista elem leghamisabb, kapzsi érdekének igájába fogta? Hogyan merészelnek így beszélni annak a világnak az emberei, amely világban az új empirikus tudásból származó minden szélesebb filozófiai, elvont elméleti következtetést az »amerikai életforma« ellen irányuló ellenséges következtetésnek érznek? Hogyan merészelhetnek ilyen szemrehányásokat tenni annak a világnak az emberei, ahol a tudománytól csak a legközelebbi, közvetlenül üzletileg hasznosítható eredményt követelik meg, ahol csak azt nézik, hogy a tudósok eredményeiből minél több profitot préseljenek ki, ahol nem tartják szükségesnek, hogy elismerjék a legnagyobb teoretikus elmék felfedezői elsőbbségét, azokét, akiknek felfedezéseit technológiailag úgyesen felhasználták?

Amikor a természettudomány egyik legnagyobb teoretikusa, Dmitrij Ivánovics Mengyelejev 1876-ban visszatért az Amerikai Egyesült Államokból és összefoglalta tanulmányútja során szerzett benyomásait, többek között ezt a gondolatot jegyezte fel:

»A desztillálásban (nyersolajról van szó) nyoma sem látszik a kutatómunkának . . . Rendkívül meglepett, amikor megtudtam, hogy az amerikaiak mind kémiai, mind pedig geológiai vonatkozásban még a legalapvetőbb kérdésekre sem kaptak feleletet. A kőolajkérdés az utóbbi években egyhely-

ben topog... Amerikában csak arról gondoskodnak, hogy a lehető legnagyobb mennyiségű olajat termeljék ki és nem gondolnak sem a múltra, sem a jövőre, sem pedig arra, hogyan lehetne a munkát jobban és észszerűbben végezni; mindent csak a pillanatnyi haszon szerint, s az ismert tények alapján eredő kezdetleges következtetések után ítélnék meg. A dolgok ilyenén állása meglepetésekkel fenyeget és sokba kerülhet nekik... A tudományra fordított kiadások megtérülnek, mert a tudomány sok mindent előre lát... Az Egyesült Államokban az európai civilizációnak nem a legjobb, hanem az átlagos és rosszabbik oldalai jutottak kifejezésre és fejlődtek tovább. Az óceán tulsó felén nem látni az új hajnalt... Amerikában járni: tanulságos dolog, de ott maradni, ott élni nem tanácsolom senkinek azok közül, akik az emberiségtől valami egyebet várnak, mint amit már elértünk. Akik hisznek abban, hogy a civilizáció alapja a társadalmi szervezethez és nem az egyén... azok, azt hiszem igen rosszul, fogják magukat érezni Amerikában...⁶

Így ismerte meg az amerikai tudomány állapotát, s így látta meg annak jövőjét már évtizedekkel ezelőtt a nagy orosz tudós. Megismerte a haszonlesőket, felismerte, hogy a tudomány ott nem a társadalom összességét, nem a népet, a nemzetet, hanem az elvetemült egyén önző érdekeit szolgálja.

Nem, ez a világ nem vetheti szemünkre, hogy haszonlesésből korlátozzuk a tudomány szabadságát. Erre az ellenvetésre egyébként már a legmervadóbb választ elnökünk adta meg, amikor 1948-ban azt mondta a főiskolák képviselőinek:

»Remélem, hogy már régen a múlté az a babona, mintha a népi rendszer, mintha a szocializmus bilincsbe verné a tudományt és kultúrát, uniformizálná, korlátozná a tudomány és a kultúra szabadságát. Világos hogy ez ostobaság. A népi államnak nemhogy szegényebb és egyoldalúbb tudományra lenne szüksége, mint eddig, hanem ellenkezőleg még gazdagabb, még terebélyesebb, még sokoldalúbb tudományra van szüksége, mint ezelőtt. S ha a tudománynak és a kultúrának ily módon kell fejlődnie, akkor magától értetődő, hogy a kutatás szabadságára, a kísérletezések szabadságára, s hogy úgymondjam nem összekötött kézre, hanem szárnyakra van szüksége.«⁷

Igen, a tudománynak le kell ráznia magáról az ideológiai babonák és előítéletek áldatlan örökségének terhét és béklyóit, le kell győznie a tegnapi eszmenélküliséget, a durva empirizmust, a burzsoá objektivizmus közömbösségét, a hamis absztrakciók szubjektívista, reakciós ideológiai hordalékát, — mindazt, ami rányomta a tudományra a tőle távolálló osztályönzés bélyegét. A tudománynak tudatosan a dialektikus materializmus álláspontjára kell helyezkednie, amely nem csupán egy a sok filozófiai nézet közül, hanem az egyetlen helyes világnézet, s ezért tudta határozottan szétzúzni mindazokat a filozófiai irányzatokat, iskolákat, iskolácskákat és klikkeket, amelyek a tudományt tévútra vezették, amelyeknek sokszor emberek is áldozatul estek, olyan emberek, akik nagy alkotásokkal gazdagították a tudományt.

Tudományunk ma teljesen szabad, minden területen becsületesen, tárgyilagosan, igazságosan akadálytalanul vezetheti végig a vizsgálgatás vonalát a végső következtetésekig. Tudományunk előtt ott áll a történelmi távlat, a szocialista és a kommunista jövő történelmi térsége; tudományunk

⁶ *Piszarzsevszkij*: D. I. Mengyelejev. (Mladá Fronta) 211, 213, 215. old. (csehül.)

⁷ *Gottwald*: »A kultúráról és az értelmiség feladatairól.« 48. old. (csehül.)

olyan feladatok előtt áll, amelynek valóraváltása a szellem legnagyobb merészségét követeli. S a tudomány ezért szárnyalhat szabadon.

Csupán arról van szó, hogy mindnyájan mélyen elgondolkodjunk azokon a szavakon, amelyeket Sztálin mondott, amikor a bolsevik tudós-káderek neveléséről beszélt:

«... De van egy tudományág, amelynek ismerete feltétlenül kötelező minden tudományág bolsevikjainak számára — ez a marxista-leninista társadalomtudomány, a társadalom fejlődési törvényeiről, a proletárforradalom fejlődési törvényeiről, a szocialista építés fejlődési törvényeiről, a kommunizmus győzelméről szóló tudomány... A leninista nem lehet csupán kedvelt tudományágának specialistája — hanem egyúttal politikusnak és társadalmi embernek is kell lennie, élénken érdeklődni kell országa sorsa iránt, ismernie kell a társadalmi fejlődés törvényeit, tudnia kell alkalmazni ezeket a törvényeket és arra kell törekednie, hogy az ország politikai vezetésében aktív része legyen».⁸

Arról van tehát szó, hogy a tudomány dolgozói ne csak mint tudományos szakemberek, hanem mint országunk polgárai, mint politikus emberek is tudományos módon gondolkozzanak.

Annál jelentősebb ez ma, amikor sorsdöntő mérkőzés folyik egyrészt a háború és a halál erői, másrészt a béke és az élet-erői között, mérkőzés az emberi kultúra legnagyobb értékeiért. Világos, hogy a tudományosan gondolkodó ember nem maradhat közömbös, passzív nézője ennek a történelmi viszálynak és nem burkolhatja álláspontját objektivista elméletekkel. Világos, hogy az ilyen álláspont nem méltó az emberhez. Maga a tudomány, a tudományos objektív igazság azt parancsolja, hogy egész lelkünkkel, egész szívünkkel a nép oldalán álljunk, a dolgozó emberiség, a béke, a jövő, az élet oldalán, a Szovjetunió oldalán, — a milliárdosok ellen, a háború ellen, az imperialisták ellen, a halál ellen. Nincs más választás a becsületesen gondolkodó ember számára, akinek becses az emberi méltóság. Itt nincs meg a szabad választás lehetősége.

És tudományos dolgozóinknak, tudósainknak e méltó állásfoglalásáról van ma szó. Ez az egyetlen módja annak, hogy felnevelhessük a meggyőződéses szocialista emberek, szocialista tudósok új, nagyszerű nemzedékét. Szinte hihetetlen, hogy milyen feladatokat vállalnak, milyen problémákat oldanak meg ezek az emberek: az éghajlat megváltoztatásának feladatait, felmérhetetlen vízépítészeti terveket, az atomenergia építőmunkára való felhasználását, millió és millió hektár földterület és sivatag termékenyvé tételét, a város és falu közötti ellentét kiküszöbölését, a gyártási folyamatok gépesítésének és automatizálásának problémáit, a legmerészebb biológiai, fiziológiai, filozófiai kérdéseket, mint például az élő és élettelen, a testi és szellemi közötti kapcsolat stb., stb. Mindezek felett a szovjet tudósok alkotó, felszabadító vitákat tartanak az emberi tudás valamennyi területén. A szovjet nép már teljes sebességgel halad a szocializmusból a kommunizmus felé.

Mennyire görnyedt, belsőleg kiapadt lehet az az ember, aki mindezt kortársunkként velünk együtt átéli, de ugyanakkor elszalasztja ezt a csodálatos történelmi látványt, s aki nem örül annak, hogy mindkét nemzetünk népe már osztozik a világ tudományos szocialista átalakításának ily hatalmas, fenkölt munkájában.

⁸ *Sztálin: A leninizmus kérdései*, Szikra, 1950. 704—705. old. (magyarul).

Ezért elvtársak és elvtársnők, ezért, drága barátaim : dicsőség azoknak a nagy és bátor embereknek, akik az első sorban haladva törték át számunkra ezt az utat! Dicsőség államunk első szocialista miniszterének, a mi drága Klement Gottwald elvtársunknak! Dicsőség az egész emberiséget felszabadító lángelmének — Sztálinnak!

MEGTEREMTJÜK A CSEHSZLOVÁK TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁT

ZDENEK NEJEDLÝ

a Csehszlovák Tudományos Akadémia elnöke

Már régóta szükségét éreztük annak, hogy a Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia eddigi szervezetéhez hozzányuljunk. Tudósaink közt, legalább is azok haladó csoportjában, enyhén szólva vegyes érzelmeket váltott ki már maga az a tény is, hogy ezt az Akadémiát egy cseh kapitalista alapította, ki már a megalapításakor azt a jogot igényelte magának, hogy ő állapítsa meg, ki lehet az Akadémia tagja és ki nem. Érthető csodálkozást váltott ki az a felfoghatatlan dualizmus is, mely az újonnan alapított Akadémia és a régi, egy évszázaddal is régebbi Királyi Cseh Tudományos Társulat közt fennállt — mely utóbbit a legragyogóbb, legértékesebb nemzeti és haladó hagyományok fűtötték — s aminek következtében, ahelyett, hogy az Akadémia tudományos munkálkodásunkat egy csússzervezetben egyesítette volna, ez a dualizmus csak felesleges kettősséget idézett elő, vagy még gyakrabban — az erők és a munka szétforgácsolásához vezetett.

Az idők folyamán egyre kevésbé volt megfelelő az a mód, ahogy az Akadémia feladatait ellátta. Fennállásának fél évszázada alatt nem tudott vezető szervvé válni, és képtelen volt tudományos munkánk középpontjává alakulni. Ellenkezőleg, — jelentéktelen kivételektől eltekintve — úgyszólván minden tudományos munka az Akadémián kívül folyt le. Az Akadémiának még az sem sikerült, hogy ezt a munkát tervszerűen vezesse; még akkor sem, ha a kutatásokban részt vevő tudósok tagjai voltak. Ezek is saját felelősségükre, saját tervük szerint dolgoztak: legfeljebb ha jelentették az Akadémiának munkájuk eredményét, de még ezt sem rendszeresen, nem is tudományos céllal, hanem azért, hogy anyagi segítségben részesüljenek. Maga az Akadémia gyakorlatilag itt is kívül állt a dolgokon.

Már régen elavultak azok az »osztályok« is, amelyekre az Akadémia tagozódott. Nem beszélek itt a negyedik osztályról, melybe valamennyi művészt sorolták be. Ez az osztály bennünket csak annyiban érint, hogy a Tudományos Akadémia keretei közé való sorolása megmutatja nekünk, milyen véletlen módon és szervezetlenül alakult ki és épült fel az Akadémia. A művészet és a művészek egészen más elbánást érdemelnek, mintsem hogy függelékei legyenek az Akadémiának, melynek tulajdonképpeni feladata a tudományos munka irányítása. Ezenfelül azonban minden művészeti ág és minden művész szak külön intézkedéseket igényel. Nemkülönben jellemző volt a Tudományos Akadémiára a tudományágak három tudományos osztályra

történő felosztása: az elsőbe sorolták a filozófiát, a jogot és a történelmet, a másodikba a matematikát, a természettudományt és az orvostudományt, míg az egész harmadik osztályt a filológiának tartották fenn. Az utóbbit természetesen nem a sztálini nyelvtudomány szémszögéből nézve. Ez az osztály semmi ilyesmivel nem foglalkozott. Maradvány volt abból az időből, amikor nálunk a filológia még olyan tudomány volt, ahol meg lehetett maradni a szónál, anélkül, hogy azt tett követte volna. Ezért volt az Akadémián csak a filológiának önálló osztálya, míg valamennyi többi tudomány az első és második osztály közös fedele alatt szorongott.

Ezerkilencszáztizennyolc után a köztársaság mit sem változtatott ezen a helyzeten. Az Akadémia még inkább elpolgáricosodott, és még konzervatívabbá lett a reakciós burzsoá kormányok alatt, az akkori társadalom »felsőbb rétegei« és az ezeket szolgáló értelmiség légkörében.

Az új idők és az 1945. évi új köztársaság céljainak és törekvéseinek megindulásával az Akadémia jobb és az új kornak jobban megfelelő megszervezése nemcsak kézenfekvő, de kifejezetten égető kérdéssé vált. Én, aki nem hiába éltem és dolgoztam hat éven át a Szovjetunió Összszövetségi Akadémiáján, — mindjárt 1945-ben magában az Akadémiában többször nyilatkoztam arra nézve, mi mindent kell megváltoztatni és új alapokra fektetni. Csak örömmel tudok rámutatni arra, hogy szép számmal akadtak olyanok, akik megértettek és egyetértettek velem. Csakhogy ezután a közoktatásügyi minisztériumban is eljött az az időszak, mely az újításoknak és a haladásnak nem kedvezett. Annál nagyobb mértékben éledt fel az Akadémián végrehajtandó változtatások szükségességére irányuló meggyőződés 1948 februárja után, amikor egész államéletünk teljes lendülettel a szocializmus és a szocialista köztársaság felépítésének útjára lépett. A szocializmus tudatosan a tudomány, — mint minden gondolkodás és történés szilárd alapján áll, míg ugyanakkor a kapitalizmus nem kedvez a tudománynak, akadályozza szabad fejlődését, ha csak nem szolgál a kizsákmányolás eszközeül. Éppen ezért újra és sokkal erőteljesebben kelt életre az Akadémia újjáépítésének terve. Ma már közvetlenül e terv megvalósításának küszöbén állunk. Természetesen hallatlan segítséget jelent számunkra mintánk és példaképünk, a Szovjetunió Összszövetségi Tudományos Akadémiája. De nekünk a magunk módján is jól meg kell fontolnunk, hogy munkánkban hogyan használjuk fel azt, amivel már rendelkezünk, és hogyan alakítsuk ki azt, amit mai új feladatainknak megfelelően újjá kell teremtenünk. Ez a célja e tanulmányomnak is, amelyet most mind a kormány által erre a célra létrehozott munkabizottság, mind pedig a nyilvánosság elé terjesztek, abban a meggyőződésben, hogy a nyilvánosságban is megvan az érdeklődés és hogy ez az érdeklődés mindinkább fokozódni fog az iránt, amely, ha sikerülni fog — már pedig ebben nem szabad kételkednünk — további és hatalmas lépést fog jelenteni szebb jövőnk útján és nemzeti kultúránk építésében.

*

A *Királyi Cseh Tudományos Társulat* (röviden »Tudományos Társulat«, a továbbiakban TT-vel jelezve) bennünket itt, Akadémiánk felépítésével kapcsolatban nemcsak történelmileg érdekel, mint tulajdonképpen első igazi Akadémiánk, amely több, mint száz évvel régebb a mai Akadémiánál, — bár ezt a tényezőt sem szabad lebecsülni. Különösen sokat jelent számunkra és sokra tanít bennünket a TT keletkezésének és jellegének története.

Az első, ami leköti figyelmünket, az a légkör, amelyből a TT született s az a mód, ahogy keletkezett. Az új idők hajnalán jött létre, a nagy francia forradalom idején, a XVIII. század utolsó évtizedeiben, még Mária Terézia alatt, — de keletkezése főleg József korára esik. Maguk a tudósok határozták el, nemcsak egyénileg, hanem közösen, hogy egymást kölcsönösen támogatva és közös erővel ebben az új, haladó szellemben fognak munkálkodni. Így alapították meg a TT-t. Kezdetben nem sok tagja volt, de akik voltak, azok mind tudományosan, mind politikailag kiváló férfiak. Ott volt Born, a kitűnő természetbúvár, az új szellemi mozgalomnak — még hozzá nemcsak minálunk — a közvetlen feje. Ő volt a TT első elnöke. Ott volt továbbá Stepling, matematikus, fizikus és csillagász, Tesáne, matematikus, Strnad, matematikus, — csupa kitűnő tudós, az új tudomány és az új élet hirdetői. Ott volt a történészek között Dobner, aki nálunk az oknyomozó történelmet megalapította, az élénk és harcias Pelcl, és Dobrovsky, a filológus-történész, a nagyhírű szlavista. Ott volt a premontrei rend tudós tagja, első szakkönyvtárosunk, Ungar is. Korán ott volt a fiatalok közül Jiri Procházka, a ma oly nagyhírű fiziológus és Bolzano, a filozófus, akit a reakció annyira üldözött, az egész későbbi haladó és szabadgondolkodó ifjabból álló csoport nevelője. S amilyenek voltak a tagok, olyan volt maga a TT is.

Nyoma sem volt az úgynevezett szobatudománynak. A maga szegényes eszközeivel a TT kezdettől fogva igyekszik erőteljesen hatni az élet és a munka fejlődésére. Mivel nálunk abban az időben alakult ki az ipar, a társulat tevékenysége is elsősorban arra összpontosult. Ezért főként a természettudományokat ápolja, mint a technika és az ipari termelés fejlődése szempontjából legfontosabb tudományokat. De nemcsak a természetbúvárok és a matematikusok foglalkoznak velük. Maga Dobrovsky javasolja, tűzzenek ki díjat annak a kérdésnek a megválaszolására, tudnánk-e vajjon saját magunk sót termelni és megvannak-e hozzá a szükséges sótelepeink? Általában díjak kitűzése (rendszerint dukátokban) sürgető kérdések megválaszolására, volt az egyik módja annak, ahogy a TT az ipar segítségére sietett, mind a természeti kincsek feltárására, mind pedig az új ismeretek gyakorlati felhasználására irányuló ösztönzésével. Díjat tűztek ki arra a kérdésre, mit írtak meg eddig Csehország természetrajzáról, de nem a természetrajz kedvéért, hanem azért, hogy »a haza a lehető legnagyobb hasznot húzhassa belőle«. Egyidejűleg kutatásokat végeztek három akkori megyében is: a rakovníki, a boleslavi és a libereci megyében. Vagy díjat tűztek ki egy dolgozatra arról a tárgyról, hogyan dolgozták fel és hogyan használták fel nyersanyagainkat, milyen haszna volt mindebből manufaktúráknak, gyárainknak és kereskedelmünknek, ezzel a függeléssel: »és mely akadályok állanak fejlesztésük útjában?«, stb., stb.

Nem csoda tehát, hogy a TT közvetlen befolyást nyert a technikai fejlődésre és más területekre is azáltal, hogy mind a magánosok, mind maguk a hatóságok hozzá fordultak véleményért vagy közvetlen segítségért. Ezek a kérdések nem egyszer rendkívül fontosak voltak. Így a gubernium (akkoriban helytartóságnak felelt meg) megkereste a társulatot aziránt, mely iparok, műhelyek és gyárak használhatnának köszönet az eddigi fafűtés helyett, mivel ennek túlzott mértéke veszélyeztette erdőállományunkat. Olyan kérdésekben is tanácsot kért a gubernium a társulattól, mint pl. a bányatüzek oltása, vagy általában a tűzoltás, s aziránt érdeklődött, milyen gépeket és oltási módokat ajánl. A TT közleményei megmutatják érdeklődését

a cseh színház iránt is, melyről azért gondoskodik, mert felismeri a népre és ezen keresztül az emberek teljesítőképességére és munkájára gyakorolt hatását. A TT saját természetrajzi és fizikai gyűjteményt létesített és más eszközökkel is igyekezett előmozdítani a társulatot kívüli tudományos munkát. Nem utolsósorban a TT tagjai mindenkor egyénileg is készen álltak arra, hogy a munkából kivegyék részüket. II. József idején feloszlatták a kolostorokat, s velük a kolostori könyvtárakat. Ungar, a társulat tagja azonnal munkához lát és a könyvek szétszórt tömegéből hatalmas, egyedülálló egyetemi könyvtárat hoz létre. Új áramlatok pezsdítik, fejlesztik a cseh nyelvtudományt, — Pelel, a TT tagja lesz a prágai egyetemen a cseh nyelv és cseh irodalom első tanára. Dobrovsky felhasználja a TT nyújtotta lehetőséget és tanulmányútra indul Svédországba, onnét Szentpétervárra, s ott felveszi az első szervezett kapcsolatokat az orosz tudósokkal.

Mindezt politikailag és eszmeileg az új kor szeleme és törekvései hatják át, néha szinte meglepő merészséggel párosulva. Így a TT közleményeiben kiáll azért a javaslatért, hogy a földesúri nagybirtokokat és a falusi nagygazdaságokat kisebb egységekre osszák fel; elutasítja a felsőbb hatóságok tisztviselőinek evvel szemben felhozott kifogásait. Szót emel a holtkéz (egyház) ingatlanbirtoklásának korlátozása érdekében. Követeli a papság adómentességi kiváltságának megszüntetését. Teljes mértékben egyetért a felesleges ünnepek megszüntetésével és egyenesen rosszalását fejezi ki avval szemben, hogy a halottakat «élőlények lakóhelyei közelében» temetik el (templomokban és városon belüli temetőben). Amikor I. Ferenc császár idejében Bécsből éles reakciós szelek fujdogáltak, a TT és tagjai nem veszítették el önértüket. Dobrovsky kifejezetten elutasítja, hogy a császárnak dedikáló levelet írjon, azzal az indokolással, hogy »a mai időkben másként, mint talpnyaló módon nem nyilatkozhatik az ember«.

A TT kezdeti idejének és első évtizedeinek leírásával szándékosan foglalkoztam ilyen aprólékosan, mert ki akartam mutatni, hogy a társulat haladó szellemű alapítói és későbbi tagjai tudatában voltak annak, mi a feladata egy igazi, élő és alkotó tudományos testületnek. Egy ilyen testület legfontosabb és elsőrendű feladata a köz szolgálat, nem pedig az egyes tagok egyéni kedvteléseinek előmozdítása ezen vagy azon a területen. Másszóval a TT már több mint 150 évvel ezelőtt a maga idejében kicsiben az volt, aminek ma szeretnők látni a mai Akadémiánkat nagyban: köztársaságunk építésének aktív résztvevője.

És még valamit. A TT-nak mindig jó volt a kapcsolata a fiatal és legfiatalabb tudományos munkatársakhoz és ezt mindmáig megőrizte. Mi élők is valamennyien úgyszólván a TT-ből indultunk el. Ott a rendszeresen ismétlődő kétheti üléseken felléphettünk, betérjeszthettük, felolvashattuk dolgozatainkat s azokat azután megvitatták. Az ezeken való részvétel jogát a TT senkitől nem tagadta meg, akinél komolyságot és igyekezetet tapasztalt. Én is így kezdtem; húszéves voltam, amikor elsőízben olvastam fel dolgozatomat. A vitában azután résztvettek olyan idős és neves tudósok, mint Antonín Truhlár (ellene volt) és W. W. Tomek. A tagfelvétel kérdésében a TT semmiképpen sem volt megközelíthetetlen a fiatal munkatársak részére. Ismét magamat hozom példának. Már 1903-ban, amikor 25 éves voltam, — a TT rendkívüli tagjává választottak; akkoriban én voltam valamennyi európai tudományos társaság legifjabb tagja. De nemcsak én emlékezem így a TT-re,

mely mindig kegyes patronusa volt a fiataloknak, és talán senki nem akadt, aki nem járta volna meg termeit.

Azt hiszem, valóban joggal kérdezhetjük ezek után, helyes-e hogy mind- eddig nem a TT-t tekintettük első Akadémiánknak? Ehhez feltétlenül minden adottsága megvolt. A TT alapítói is meg voltak győződve róla, hogy az Akadémiát alapítják meg. Tizenkét évi szabad, egyéni összefogás után 1784-ben kéréssel fordultak II. Józsefhez, ismerjék el a TT-t nyilvánjogi és állami tudományos testületnek, vagy ahogy ők gondolták: Akadémiának. Az engedélyt ugyan nem kapták meg, de azt is tudjuk, hogy miért nem. Akkoriban még Bécsnek sem volt akadémiaja (a bécsi császári Tudományos Akadémiát 1874-ben alapították). A TT ennek ellenére nem egyszer nevezte önmagát Akadémiának; más tudós társaságok is így nevezték és ezen a néven fordultak hozzá. S ami még ékeesebben szóló bizonyíték, el is ismerték akadémiai rangját. Így amikor a bécsi Akadémia tagjai 1848-ban tagságuk erejénél fogva megkapták azt a jogot, hogy az egyetemen habilitáció nélkül is előadhatnak, ugyanezt a jogot a prágai TT tagjainak is biztosították. Történelmileg és tárgyilag teljesen helyes volt, hogy Otto Tudományos Szótárában — már pedig a szótár a Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia megalapítása előtt jelent meg — az »Akadémia« címszó alatt cseh akadémiaiként a TT-t szerepeltette.

Ma sem mehetünk el hallgatólágoosan a kérdés mellett. Nem közömbös, hogy mióta van vezető tudományos szervezetünk. A Szovjetunió Tudományos Akadémiaja joggal tekinti önmagát az I. Péter alapította Akadémia jogutódjának és 1925-ben nagy fénnel ünnepelte fennállásának kétszázadik évfordulóját. Nekünk is megvan rá minden okunk, hogy a TT-t saját Akadémiánknak tekintsük, nemcsak azért, mert becsületünkre válik, hogy már volt akadémiaink a még csak születő új élet idejében, de azért is, mert evvel tartozunk azoknak a becsületet cseh férfiaknak, akik első tudományos Akadémiánkat létrehozták és azt ilyen haladó és példamutató jellegűvé tették. Nagy jelentősége van számunkra továbbá annak a ténynek, hogy ma, amikor olyan sokat hivatkozunk klasszikusainkra, mint mai tudományos törekvéseink egyedüli helyes alapjaira, velük egysorban említjük a TT-t, ahol Dobrovský, Palacký, Sáfárik, a természetbúvárok közül Presl, Jandera a matematikus, és tudományunk klasszikusainak egész további sora munkálkodott.

*

A Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia (TMA) ezzel szemben egészen más környezetben és más módon keletkezett. Ahogy a TT a XVIII. század felvilágosodási törekvéseiből nőtt ki, úgy született a TMA a már meggazdagodott cseh burzsoázia XIX. századvégi környezetében és környezetéből. Nem az akkori idők tudósainak összefogásából jött létre, mint a TT, hanem egy gazdag kapitalista mecénási tevékenységéből és az osztrák császár dekrétuma alapján keletkezett. Már ez is indokolja a TMA egészen eltérő jellegét.

A TMA mindenekelőtt egészen más anyagi alapot kapott, mint amilyennel a TT rendelkezett. Az szegény volt, mint a templom egere és az is maradt. A TMA nem úszott, vagy úszik a bőségben, különösen ha más akadémiakkal hasonlítjuk össze, mint pl. a franciával (a Szovjetunió Tudományos Akadémiá-

járól és számunkra mesébe illő lehetőségeiről nem is szólva). A TT-hez képest ez a testület már kezdettől fogva gazdagnak volt mondható. Alapítója és mecénása, Josef Hlávka építész és építőmester, aki építkezéseivel milliőkat keresett és gyűjtött össze, olyan anyagi eszközökkel látta el, amilyenekről mindaddig nálunk egy tudományos, vagy általában kulturális intézmény nem is álmodhatott. Ezért a tettéért Josef Hlávka szívesen emlékezünk. Az egyetlen volt a cseh kapitalisták közül, aki helyesnek tartotta, hogy felgyűlt vagyonát a közjó érdekére fordítsa. Természetesen ez mit sem változtat a TMA keletkezésének és alapjának jellegén. Ha a TT megalapítói tudásban és lélekben gazdag férfiak voltak, ebben az esetben a megalapító anyagi értelemben véve volt gazdag ember, aki gazdagságát egy akkoriban nálunk már teljesen diadalmaskodó gazdasági rendszerből — a kapitalizmusból —, szerezte. Ez a körülmény szükségszerűen rányomta bélyegét az így alakult TMA-ra is.

Jellemző volt már az is, hogy Josef Hlávka élete végéig a TMA elnöke maradt. Építész volt ugyan, s ezért formálisan a negyedik osztály képviselőjének számított, melyben a művészek foglaltak helyet; Hlávka azonban nem mint művész lett és maradt haláláig a testület elnöke, hanem mint olyan valaki, akinek megvoltak a pénzügyi eszközei és ezeket az Akadémia rendelkezésére bocsátotta. Mint a kapitalizmusban mindig, itt is a gazdagság volt a döntő. Ezért kapitalista jellegű volt az az autoritás is, mellyel Hlávka a TMA-n belül hatalmát érvényesítette. Itt is vezérelv volt az a szólás, mely szerint »akié a pénz, annál a döntés« és Hlávka ehhez is tartotta magát. Tőle függött, ki lehetett vagy ki nem a TMA tagja. Mennyi befolyásolásra és rábeszélésre volt szükség, hogy Fibichet felvegyék a negyedik osztály tagjává! A harmadik osztályban ugyan nem mellőzhette Gebauert, de felvételébe is csak ellenszenvvel egyezett bele, mint ahogy később sem szerette meg ezt a nagy és mélyen nemzeti, emberi érzésű filológust. Csak a Hlávka számára idegen ágazatokban sikerült tőle eltérő szabású tudósoknak bekerülniük a TMA-ba. Így pl. az első osztályba bejutott az okos, de velejéig konzervatív Bráf, a másodikba a bátor Rayman, akik nemcsak hogy bejutottak, de érvényesültek is. Ezek azonban csak kivételek voltak. Rendszerint a Hlávkához hasonló típusú és ízlésű emberek vezették a TMA-t. És nemcsak a TMA-ban volt ez így. Azon a jogcímen, hogy elnöke és elismert mecénása a TMA-nak, Hlávka egyéb egyesületek és testületek elnöke is lett, és ezeken keresztül is a kapitalizmus szellemét árasztotta a cseh közéletben.

Leginkább persze magában a TMA-ban érvényesítette ezt a szellemet. Számos kiváló tudós gyűlt ott össze, akik nem egyszer politikailag és kulturálisan is haladó és harcoss férfiaknak számítottak. Annál jellemzőbb volt, hogy csak személyes céljaikban, munkájukban és fellépésükben nyilatkoztak meg és érvényesültek ilyenekként. Magában a TMA-ban, nem ők voltak a hangadók, hanem a kifejlődő cseh burzsoázia osztályjellege, melynek szellemében a TMA született és szerveződött.

Ez határozta meg a TMA típusát is. Mindig voltak és vannak is különféle típusú akadémiák. A TMA részére az akkori cseh burzsoáziának legmegfelelőbb típust, a reprezentációs típust választották. Nem a tudomány volt a legfontosabb, hanem a tudósok személye, akik számára a TMA-tagságnak különös kitüntetést kellett jelentenie. Igaz ugyan, hogy a kitüntetés a tagok számára nem jelentett mást, mint tagsági oklevelet, mely arvval a joggal járt, hogy havonként egyszer résztvehettek valamelyik osztály ülésén.

Gyakorlatilag a tagok semmit sem nyertek, sem anyagilag, sem társadalmilag. A francia akadémia is reprezentatív típusú volt; a tagság ott is kitüntetést jelentett a kiváló (mindegy, hogy miben kiváló) tudósok számára. Ott azonban a beválasztott akadémikus évi ötvenezer frankot kapott, ami lehetővé tette számára, hogy teljes mértékben csak a tudományos munkának éljen; ugyanakkor társadalmilag a csúcspontot jelentette, amit egy francia tudós egyáltalában elérhetett. Nálunk sem az egyik, sem a másik előny nem volt meg. Mint a TMA tagja, a legérdemesebb vagy legtehetségesebb tudós sem kapott egy fillért sem, úgy kellett magát eltartania, ahogy tudta, és társadalmilag sem jelentett sokat a tagság, mert a nemzet szélesebb rétegei jóformán alig ismerték a TMA-t.

E személyi és kizárólag reprezentációs típusánál fogva magában a TMA-ban a tulajdonképpeni tudományt úgyszólván egyáltalán nem ápolták. Akadtak ugyan egyesek, akiknek sikerült kitörniük ebből a bűvös körből. Így új régészetünk megalapítója, Pič ki tudta vázrosolni Hlávkból első, nagyszabású archeológiai kutatásaink eszközeit és a saját monumentális művének kiadásához szükséges összeget. Zubatý, a filológus megalakította a TMA keretében az első tudományos munkaközösséget — a fiatal cseh tudósok kollektíváját a cseh nyelv új szótárának kimunkálására. Ezek azonban csak a kivételek voltak. A szabályt az egyes osztályok ülései jelentették, melyeken jóformán kizárólag csak arról esett szó, hogy mely munkákat vegyék fel a TMA kiadványaiba és kinek adjanak segítyt a mindegyik osztály számára fenntartott pénzügyi alapból. Magáról a tudományról, vitás kérdések megoldásáról, vagy hasonlóról nem esett szó; csak az utóbbi években vették fel az ülések napirendjére a tudományos előadásokat. Az ülések inkább adminisztratívak, mint tudományosan alkotóak voltak. Még ez az adminisztratív tevékenység sem volt különösen termékenynek mondható. Azon igyekeztek, hogy mindenkinek jusson valami; ily módon elaprózták a közlemények, kiadványok, a fiatal munkatársaknak nyújtott pénzügyi segítség pedig gyakran nevetségesen csekély volt. A már említett Pič-féle kiadványon kívül nincs is a TMA-nak egyetlen nagy, monumentális kiadványa sem; a cseh-testvérek tizennégykötetes archívumának kiadása is megrekedt a második kötetnél. Még az olyan munkák is, mint Gebauer történelmi cseh nyelvtana, máshol jelentek meg, magánkiadásban, noha a »TMA támogatásával«. Ha még oly tekintélyes is a TMA-kiadványok száma, éppoly elaprózták, mint amilyen aprólékoskodó volt az egyes osztályok kiadói és segélyező gazdálkodása. A tulajdonképpeni tudományos munka másutt folyt, a tudósok magán dolgozószobáiban, vagy az egyetemi intézetekben. A TMA megalapítása után is az egyetemek és a többi főiskolák voltak a legfontosabb tudományos központok, nem pedig a TMA.

Szűk keresztmetszetet jelent a TMA négy osztálya is. A tudományok fejlődése már régen áttörte az akadémiai felosztás korlátait, ezért új testületek, létesültek, új akadémiák, melyek feladatul tüzték ki azon kérdések megoldását, melyeket a TMA nem vett fel kereteibe. Mindjárt a TMA megalakulásakor létrejött a TMA nemzetgazdasági intézete, formailag mint a TMA függvénye, valójában mint önálló intézet egy olyan tudományág számára, amelynek normális tudományos szervezés esetén az egész TMA tulajdonképpeni alapját kellett volna képeznie. Azután megalakul a Masaryk-féle munkaakadémia a műszaki tudományok számára, megalakul az önálló mezőgazdasági akadémia, e számunkra régtől fogva oly rendkívül fontosságú tudományág céljaira. Megalakul

a Nemzeti Kutatói Tanács is — mind e szervezetek csupa olyan feladat teljesítésére, melyeket elsősorban a TMA lett volna hivatva ellátni.

A TMA jellegének utolsó, de talán legkirívóbb következménye: tökéletes elzárkózottsága, elszigeteltsége a néptől, a nemzetől. Mindezt szemléltető módon tapasztalhattam akkor, amikor láttam 1925-ben a Szovjet Akadémia megalakulásának kétszázadik évfordulója megünneplése alkalmából, hogyan ünnepelte és hogyan köszöntötte a szovjet nép az Akadémia tagjait, bárhol jelentek is meg, Leningrádban és később Moszkvában is. Milyen kitörő örömmel és szívéllyel fogadta ott a szovjet nép a tudósokat, mert tudta, hogy az ő tudósai azok, s büszke volt rájuk. Az összehasonlítást nem lehetett elkerülni; ha a mi TMA-nk tagjai megjelentek volna a néptömegek körében, aligha üdvözölték volna őket ilyen módon. A nép nem ismerte őket, előbb meg kellett volna kérdeznie, kik az illetők, s még azután sem értette volna meg, mit jelentenek az ő számára. A TMA a nyilvánossággal tulajdonképpen csak évente egyszer került érintkezésbe, ünnepélyes évi közgyűlése alkalmából. Ez az ünnepély azonban még csak jobban növelte a TMA népszerűtlenségét, nemhogy közismertté és kedveltté tudta volna tenni. Azon csak méltóságok, főhivatalnokok, érsekek, magasrangú katonák jelentek meg, a nép nem volt sehol. Ilyenkor is a kérkedő, reprezentációs TMA mutatkozott meg teljes pompájában, ugyanakkor pedig a néptől való teljes elzárkózásában és elszigeteltségében.

Nálunk mindedig szokatlan bírálatot gyakoroltam most a TMA felett. Ha azonban tovább akarunk haladni, annak első feltétele ez a bírálat. Ezt a bírálatot semmiképpen sem szánom ellenségesnek. Ellenkezőleg, azt szeretném, ha önbírálatként fogadnák, melyre feljogosít nemcsak sokévi tapasztalatom és a dolgok ismerete nálunk és a külföldön, hanem a TMA-ban elfoglalt mai helyzetem is. Tudom azt is, hogy a TMA-nak és tudományunknak valamennyi őszinte barátja nemcsak egyetért velem, hanem egyenesen megkönnyebbülést fog érezni, a jövő világosabb képét látja majd; számunkra pedig mindenesetre ez a legfontosabb. Az eddigi hiányosságok felismerése számunkra kétségkívül a legjobb kiindulási alap lehet. Éppen ezért mindannak alapján, amit itt elmondtam s a követelményekre való tekintettel, melyeket a ma velünk szemben támaszt, megkísérlem, hogy konkrétan megformulázzam Akadémiánk új felépítésének és átszervezésének alapelveit.

I. Az újjászervezett Akadémia alapjai: A kérdés egyáltalán nemcsak formális vagy történelmi jellegű. Nagy — s ma kétszeresen nagy — jelentősége van annak, hogyan felelünk rá, az újjászervezett Akadémiánk nemzeti és kulturális életünkben elfoglalt helyzetére és jelentőségére való tekintettel. Amint már rámutattam, tulajdonképpen két akadémiánk volt és van: a királyi Cseh Tudományos Társulat, amely csak az osztrák hatóságok féltékenysége és rosszindulata következtében nem nyerte el az Akadémia címet, amely azonban teljes évszázadon át valójában akadémiánk volt és annak szerepkörét be is töltötte; mellette vagy mögötte pedig a Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia. A legkisebb kétség sem merülhet fel aziránt, hogy új Akadémiánk felépítésénél az a kifejezett kötelezettség hárul reánk, hogy ne feledkezzünk meg arról az első Akadémiánkról, mely a másikkal képest számos előnnyel is bír, melyek számunkra ma nem közömbösek. Több mint száz évvel idősebb a másikinál, mai Akadémiánknál, és így ékesszóló bizonyítéka ma is annak, hogy nálunk a tudományos munka és annak akadémiában való szervezése már akkor megindult, amikor a nemzeti erők tudományos

és kulturális újrorientálódása éppen, hogy elkezdődött. Továbbmenve, ehhez az első Akadémiánkhoz szorosan kapcsolódik legkiválóbb nemzeti tudományos munkásaink neve, kezdve Dobrovskýval, aminek ma, amikor annyira megbeesüljük nemzetünk nagy hagyományait, ugyancsak irányadó jelentősége van. Végre megadhatjuk Akadémiánknak azt a haladó tudományos és politikai jelleget, amely újjáépített és újjászületett Akadémiánk egyetlen jogos alapja lehet.

Mi tehát nem az 1890-es évet — amikor I. Ferenc József császári diplomával megalapította a Cseh Akadémiát —, hanem 1784-et, az eddig magánjelleggel működő tudományos társulat nyilvános tudományos társulattá (akadémiává) való nyilvánításának évét tekintjük a kezdetnek. Erre a nemzeti és kulturális hagyományra fog alapulni és épülni újjáalakított Tudományos Akadémiánk. Valahogy úgy, ahogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiája az 1725-ös évet tekinti megindulási évének, amikor I. Péter az Akadémiát megalapította.

2. *Csehszlovák Tudományos Akadémia.* Akadémiánk fennállási idejét és működését nemcsak kronológikusan kell kiszélesíteni, hanem területileg, államilag és nemzetileg is. Mint ahogy a Csehszlovák Köztársaság egységes, úgy Akadémiájának, legfelsőbb állami tudományos testületének is magában kell foglalnia az állam valamennyi tényezőjét és összállami intézménynek kell lennie. Másszóval nemcsak cseh, hanem csehszlovák Tudományos Akadémiának kell lennie. Természetesen ez nem akadályozza annak, hogy Szlovákiának saját céljaira külön Akadémiája legyen. Ebben is jó példát mutathat számunkra a Szovjetunió Tudományos Akadémiája, amely összszövetségi, az egész Szovjetuniót öleli fel, de meghagyja a Szovjetunió egyes köztársaságainak akadémiait, sőt újakat szervez az egyes köztársaságok szükségleteinek és tudományos lehetőségeinek megfelelően. Nemzetközileg azonban a Szovjetuniót a Szovjetunió Összszövetségi Tudományos Akadémiája képviseli. Ugyanígy a mi, most már összállami Akadémiánknak nem cseh, hanem Csehszlovák Tudományos Akadémiának kell lennie.

3. *Az Akadémia tudományos intézetei.* Kétségtől ez a legmesszebbmenő és legfontosabb belenyúlás Akadémiánk szervezetébe, voltaképpen ezért történik az egész újjászervezés. Az Akadémia nem maradhat csupán reprezentációs szerv, hanem úgy, mint egy szocialista köztársaságban mindennek, az Akadémiának is műhelyé, munkahellyé kell válnia. A szocialista építés el sem képzelhető a tudomány közreműködése nélkül, de világos, hogy ennek a tudománynak élőnek s alkotónak kell lennie, nem pedig egyesek játszadozásának. Kell, hogy az Akadémia az élő, alkotó tudomány hatáimás műhelyévé váljon. Ezért veszi fel az állam az újjászervezés kérdését feladatai közé, még hozzá nagyon is fontos feladatként. Tudományos műhelyeknek azonban csak a tudományos intézetek számíthatnak és csak azok is lehetnek. Az Akadémia legfontosabb feladatát a tudományos intézetekben folyó közvetlen munkának kell alkotnia, nem pedig az osztályok formális üléseinek. Éppen ezért nem is osztályokból, hanem intézetekből kell összetevődnie. Az eddigi Akadémia gyengeségének és terméketlenségének az volt az egyik jele, hogy ilyen intézetek ugyan voltak, de néhány jelentéktelen kivételtől eltekintve, az Akadémia keretein kívül és befolyása nélkül léteztek. Nálunk még a birodalmi német tudományos munkaszervezés uralkodott, ahol minden az egyetemeken, alapjában véve tehát tanintézetekben folyt. Így nálunk is ott folyt a tudományos munka, nem pedig az Akadémián. Pedig az Akadémia hivatása

éppen az, hogy megszabadítsa a tudományos munkát a tanítási kötelezettség bilincseitől. Ezek a kötelezettségek kötik a tanárokat is, akik nem fordíthatják erejüket teljes mértékben az adott tudományos feladatra, sőt az ilyen tudományos munkát gyakran tematikailag is hozzákötik olyan feladatok elvégzéséhez, melyek éppen nem jelentenek általános szükségletet, vagy fontos célt. Ennek tudatában alapított pl. az iparügyi minisztérium geológiai kutatóintézetet a saját feladatai és a szükséglet kielégítésére. Más területeken is elérték a tudományos dolgozók, hogy ilyen tudományos, nem pedig tanintézeteket alapítsanak, anélkül, hogy mindez a munka egyöntetűen lett volna megszervezve, mivel az Akadémia nem az volt, aminek lennie kellett volna.

Az elmondottak alapján az Akadémia átszervezése tudományos műhelyekké, kutatóintézetekké nem fog különösebb nehézségekkel járni. Már egész sor működő kutatóintézetünk létezik, és valószínűleg nem lesz nehéz új intézeteket is létesítenünk, amennyiben erre szükség lesz. Nem is kell mindent egyszerre megvalósítanunk, ami csak eszünkbe jut. Ebben is példaképünk lehet a Szovjetunió Tudományos Akadémiája. Ott nem a bürokratikus terv, hanem a szükségletek és lehetőségek döntenek a kutatóintézetek létesítéséről. Ha feltűnik egy kiváló tudós, az Akadémia intézetet rendez be számára, hogy rendkívüli képességeit kifejtthesse és érvényesíthesse. A nagy Pavlov számára egész várost létesítettek, intézetekkel és laboratóriumokkal. Amikor megmutatkozott annak a szüksége, hogy tüzetesen tanulmányozzák a szláv nemzeteket, megalapították a Szláv Intézetet. Ott tehát nem mechanikusan, hanem az élet szükségleteinek és lehetőségeinek megfelelően alakulnak az új intézetek. Nekünk is így kell eljárunk. Ma már elsőrangúan működő intézetekkel rendelkezünk; — csak úgy hirtelenjében említem meg az Archeológiai Intézetet, amely nemcsak tudományosan tevékeny intézet nálunk, de azonnal készen is áll minden feladatra, amelyet éppen meg kell oldani. Vagy itt van a mi Keleti Intézetünk, amely az exotikus Kelet tanulmányozásából valóságos élő iskolát és műhelyt alkotott a számunkra ma oly közeli ázsiai és más népek megismerésére, és így nyújt segítséget abban, hogy velük gyakorlatilag is érintkezzünk. Ha tehát intézeteink közül kiválasztjuk azokat, amelyek méltóak új, dolgozó Akadémiánkhoz, még másokat is besorolunk az új tudományos központ kereteibe és mindezeket az intézeteket kiegészítjük olyanokkal, melyeket a jelen sürgősen megkíván, olyan együttest kapunk majd, amelyet nem kell szégyelnünk; ezt már láthattuk akkor, amikor ezeket az intézeteket külföldi, köztük szovjet tudósok keresték fel. Ez még úgy is csak a kezdet lenne, erre az alapra építenénk azután mind tovább, és mind magasabbra.

4. *Az Akadémia dolgozói.* Ez a látszólag személyi kérdés is Akadémiánk építésének alapvető problémái közé tartozik. Itt nem akarok a tudományos munkatársak tudományos képzettségéről beszélni, mert ez magától értetődik. Tudományosan képzett dolgozók nélkül tudomány nincs. A mai állapottal való összehasonlítás alapján azonban feltétlenül szükséges, hogy a tudósoknak biztosítsuk a zavartalan és valóban tudományos munka lehetőségét; ez ma még nincs meg minálunk. A tudományos teljesítőképeséget, a tudományos munka zavartalan menetét és szervezett fejlődését nagymértékben csökkenti az a körülmény, hogy a tudomány dolgozói máshol kénytelenek maguknak egzisztenciális állapotot keresni, mint a tudományos munkahelyen. Még az egyetemi tanárság is — amely egyébként mostanig a tudományos dolgozóknak a legjobb ellátottságot biztosította — sem mentes a tudományos munkás-

ságot akadályozó, zavaró körülményektől. A napi előadások, a vizsgák, a tanári testület ülései állandó kiszakadást jelentettek a tudományos munkálkodásból és jelentenek még ma is. Már pedig az teljes feloldódást igényel az adott feladatban, mint minden munka, amely sikeres és alkotó kíván lenni. Emellett a tudós tudományos és tanári képességei sincsenek mindig teljesen összhangban. Vannak olyan kizárólagosan tudós tehetségek, akik nem rendelkeznek megfelelő oktatói képességgel. Ugyanakkor vannak kiváló tanárok, tanítók, akiknek ez a tehetsége csökkenti kutatói teljesítményüket, mert teljesen a tanítási feladatnak szentelik magukat. Az Akadémiának ebbe a kérdésbe is bele kell nyulnia, és azokat a tudományos munkásokat, akik nem érzik magukban a tanári elhivatottságot, vagy akiket hosszabb időn át teljesen leköt a kutatómunka, meg kell szabadítani az existenciálisan reájkényeszerített, tudományonkívüli munkától és önálló tudományos létalapot kell számukra biztosítani. Ez gyakorlatilag annyit jelentene, hogy az Akadémia élenjáró és teljes teljesítőképeségű tagjainak legalább a rendes egyetemi tanári fizetést kellene kapniok, anélkül, hogy a tudományos munkán kívül bármiféle más kötelezettséget rónának rájuk.

Ez természetesen nem jelentené azt, hogy egy ilyen akadémiai tagnak nem volna lehetősége, vagy szabadsága az egyetemen is előadnia. Ebben is példaképünk lehet a Szovjetunió Tudományos Akadémiája, ahol az élenjáró tudósok, noha nem tanárok, jogosultak az egyetemen előadást tartani, ha szükségét látják annak, hogy tudományos munkájuk eredményeit ott is nyilvánosságra hozzák. Magam vagyok rá példa, hogyan fest ez a gyakorlatban: teljes hatévi moszkvai tartózkodásom alatt az Akadémia dolgozója voltam (a történelmi intézetben), de evvel egyidejűleg az egyetemen is tartottam előadásokat (a történelmi karon), ez utóbbit is teljes hat éven át, mert számomra az egyetemi tanítás és az ifjúsággal való érintkezés mindenkor kifejezetten életszükséglet volt. Ez azonban nem számított kötelességnek, bármikor le is mondhattam volna róla, ha tudományos munkám ezt megkívánta volna. Azelőtt nálunk is kaphattak a tanárok tudományos »szabadságot«, egy vagy két félév erejéig. Ez azonban kegy volt, míg a Szovjetunióban a tudósnak joga van hozzá. Mindez az ottani tudományos és egyetemi életbe nemcsak nagyobb szabadságot, de levegőt és lendületet visz.

5. *Kádernevelés.* Ebben is a Szovjetunió Tudományos Akadémiáját tekintjük mintaképünknek. A műhelynek, még ha tudományos is, nem szabad megelégednie csak a mesterek munkájával, az utánpótlás nevelésével is kell foglalkoznia; és ezt a Szovjetunió Tudományos Akadémiája a legnagyobb gonddal végzi is. Ott nincs egyetlen intézet sem, ahol ne oktatnának és nevelnének új, fiatal kutatókat. Nálunk ezt a feladatot is az egyetemeknek tartották fenn, de nem tudományunk igazi céljai érdekében. Ez azt jelenti, hogy a tanuló ifjúságot szakonként elkülönítve, a többi szakokkal való kapcsolat és közös irányvonal nélkül nevelik. Még hozzá nem is a tudományra összpontosított szellemben. A tanársegédekre, a jövő tudósaira tudományonkívüli oktatói kötelezettséget rónak már abban az időben, amikor tudományos nevelésük szempontjából kár minden elveszett percért. És nemcsak a tanársegédek adnak elő és vezetnek laboratóriumokat, vagy szemináriumokat, hanem a hallgatók köréből kiválasztott demonstrátorok is. Kétségtelenül így is kifejlődhetnek új, fiatal tudományos erők, de ez gyakran a véletlenül és különösen maguknak a hallgatóknak és tanársegédeknek azon képességén múlik, tudják-e önmagukat képezni. Mind a tudományos munkáról, mind

pedig az utánpótlásról elsősorban magának az Akadémiának kell gondoskodnia. Különösen minálunk, ahol a tudományos káderek kérdése annyira sürgető, sőt égető kérdés. A tudományos utánpótlás nevelését nem bízhatjuk a véletlenre, ha valódi, szervesen fejlődő tudományt akarunk kiépíteni. Az újjászervezett Akadémia sürgős feladatává kell tennünk, hogy ezt a tudomány számára létfontosságú munkát is teljesítse. Evvel jár ugyanakkor az erről a tudósutánpótlásról történő anyagi gondoskodás is, nehogy az új káderek erejüket mellékes feladatokra legyenek kénytelenek elforgácsolni. Az Akadémiának meg kell adni a tudományos minősítő jogot is, úgy ahogy a Szovjet Akadémiának megvan, ahol nemcsak aspiránsok vannak, hanem az Akadémia az elvégzett munka alapján megadja a tudományok kandidátusa vagy doktora címet is. Nálunk ezt a jogot mindezeig kizárólag az egyetemek számára tartották fenn.

6. *Munkaterv.* Az újjászervezett Akadémiának természetesen ez a főfeladata és ezt kellett volna elsősorban megemlítenem az Akadémia újjászervezésének e tanulmány keretében felsorolt pontjai között. Egyébként ez kitűnik az egész szövegből, és inkább gyakorlati okokból történt, ha mégis előbbre helyeztem a szervezési kérdéseket: az új szervezet Akadémiánk helyes munkatervének előfeltétele. Azért nem feledkezünk meg erről a legfontosabb célról. Az Akadémiának, amennyiben teljesíteni akarja azt a küldetést, melyet tőle elvárunk, elsősorban oly állami közintézménnyé kell válnia, mely a köztársaságot és szükségleteit szolgálja. Véget kell tehát vetnünk annak a gyakorlatnak, hogy az Akadémiát csak egyes tagjai személyes érdekei vagy hajlamai irányítsák, mint ez a múltban történt. Ez nem jelenti azt, hogy nem lesz tekintettel tudományos munkatársai egyéni képességeire és képzettségére. Ellenkezőleg. A Köztársaságnak nagy érdeke fűződik ahhoz, hogy mindezek a képességek teljes mértékben kihasználtságban legyenek. Ez azonban nem csaphat át önkényeskedésbe és tervszerűtlenségbe, hiszen az végső fokon értéktelenné tenné még a szakmájukban kiemelkedő tudósok munkájának eredményeit is. *Salus rei publicae — summa lex.* Ez a régi római jelmondat reánk is érvényes, mondhatni ma kétszeres erővel: legfőbb törvényünk a köztársaság java. Ez a törvény érvényes a bányászokra a bánya mélyén, köti a kovácsot a műhelyben, a termelőszövetkezet tagjait a mezőn, a tanítót az iskolában, a színészt a színpadon. Érvényes és kell, hogy érvényes legyen a tudomány munkásaira és legmagasabb testületükre, az Akadémiára is. Ezért az Akadémia főfeladata lesz, hogy mindig oly munkatervet dolgozzon ki, amely javára válik a köztársaságnak. Egyrészt maga az állam, tehát annak kormánya lesz az, mely megállapítja, mire van pillanatnyilag a legnagyobb szükség, minek a teljesítését várja el az Akadémiától, másrészt maga az akadémia saját kezdeményezéséből, képességeinek és lehetőségeinek megfelelően fogja megállapítani a köztársaság számára hasznos feladatokat és ezek alapján fogja kidolgozni célszerű és a köz érdekét szolgáló munkatervét.

Mivel ezen túlmenően népköztársaságunk népi demokratikus köztársaság, mely nem kapitalista, hanem szocialista irányzatú és a szocializmust mind nagyobb mértékben valósítja meg, természetes, hogy nemcsak az Akadémia tervét kell ebbe az irányba beállítani, hanem a terv teljesítésének is ebben a szellemben kell történnie. A kapitalista elvek és érdekek által irányított tudomány nemcsak áltudomány, hanem ellenséges tudomány is, melynek éppen ezért nem lehet helye a mi Akadémiánkon. Ugyanúgy nem lehet helye a kapitalista világ hirdette kozmopolita tudománynak sem.

Mi tudatosan mindenben folytatjuk haladó (ez pedig ma azt jelenti, hogy kapitalistaellenes) hagyományainkat és irányelveinket. Tudósaink vezetői, tanítói az új, valódi, illuziómentes, idealista csalással meg nem hamisított tudomány, s a klasszikus szocializmus nagy megalapítói és építői kell, hogy legyenek: Marx, Engels, Lenin és Sztálin. Ha nem is fog mindenki mindjárt kezdetben teljes mértékben rátalálni a helyes útra, ha keresgélni és olykor talán tévelyegni is fog, meg kell benne lennie az akaratnak, hogy megleglje a helyes utat, s egymást kell támogatnunk abban, hogy rátaláljunk. Nemcsak az utánpótlásnak, — nekünk istanulnunk kell, s az Akadémiának a mi számunkra is a valódi, egyedül valódi tudomány iskolájának kell lennie. Tartozunk evvel köztársaságunknak és magának a tudománynak is.

Végül néhány, inkább formális megjegyzést:

a) *Elnökség, igazgatás.* Ebben is a Szovjetunió Tudományos Akadémiája példája vezethet bennünket. Alapját ott is az intézetek (»insztituti«) képezik, melyeknek igazgatójuk van és mint ahogy az intézetek az Akadémia fő idegei, úgy az intézetek igazgatói az Akadémia tulajdonképpeni munkájának fő vezetői. Minthogy azonban túlsok az intézet ahhoz, hogy mindegyik képviselve legyen az elnökségben, és minthogy ezenfelül munkájukat koordinálni is kell, szakok, ú. n. osztályok (»szekciók«) szerint vannak képviselve, melyek élén valamely ez osztályba tartozó intézet igazgatója áll, aki azután az elnökségnek is tagja. Másoknak megint az a feladatuk, hogy az osztályokat (»szekciókat«) koordinálják. Ilyen elsősorban maga az Akadémia elnöke, rajta kívül helyettesei is. Az akadémikusok egyike felelős titkára az elnökségnek és így az Akadémiának is. Ezt a szervezést néhány kis változtatással elfogadhatjuk, nemcsak azért, mert a Szovjetunióban teljes mértékben bevált, hanem azért is, mert élénkké teszi az Akadémia igazgatását, mivel közvetlenül a tudományos műhelyekkel — az Akadémia intézeteivel van kapcsolatban és azokból nő ki. Ezáltal ártalmatlanná van téve — mivel lehetetlenné válik — minden bürokratizmus vagy maradiság, lévén a munka a döntő és a legjobb ismerv. nemcsak lenni, de fenn is.

b) *Tagság.* Erre nem kívánok részletesen kitérni, mivel ez a kérdés az alapszabályok tárgya lesz és magának az ügynek szempontjából nem lényeges jelentőségű. Kézenfekvő, hogy megtartjuk a kétféle kategóriájú tagságot úgy, ahogy a Királyi Cseh Tudományos Társulatnál és alapjában véve az Akadémiánál is megvolt és ahogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiájánál is megvan: rendes tagok vagy akadémikusok, és levelező tagok. Megmarad az a minden Akadémiánál ugyancsak magától értetődő jog, hogy tiszteletbeli tagokká választhassa a különleges érdemeket szerzett bel- és külföldi tudósokat. Nálunk a legsürgetőbb feladat az lesz, hogy az újjászervezett Akadémiába tagokként átvegyük mind a TT, mind a TMA eddigi tagjait. Természetesen nem vehetők át azok, akik a Köztársaság ellenségeinek bizonyultak (ez különösen vonatkozik a külföldi tagokra), vagy akik elvben a köztársaság akár politikai, akár tudományos beállítottságát ellenzik. Egyébként az Akadémia továbbra is számít, most még inkább, mint eddig, minden jólképzett és jószándékú tudományos munkatársára. Avval, hogy intézeteiben megadja számukra a munka lehetőségét, az Akadémián belüli helyzetüket nagyobb megbecsülésnek teszi ki, mint az eddigi, csak formális, de lényegében jelentőséggel nem bíró ú. n. tagság.

c) *A negyedik osztály.* Erről már a fentiekben említést tettem, és természetesen, hogy ha a jelen feladatterv értelmében az Akadémia tudományos

csúcsintézmény lesz, egészen másképpen kell gondoskodnunk a művészekről, mint eddig és azok nem alkothatják valamiféle függelékét az Akadémia-nak. Mint már mondtam, minden művészet sajátos jellegét is tekintetbe kell vennünk. Ami az írókat és zenészeket illeti, megvan az Írószövetség és a Zeneszerzők Szövetsége, melyek mai kiépítettségükben többet jelentenek, és holnap még sokkal többet jelenthetnek, mint az eddigi, kizárólag formális »akadémikuskodás«. Mennyivel többet jelent már ma is az írószövetségi tagság az Írószövetség külön helyiségeivel, saját írói és kiadóvállalataival! Ugyanez a helyzet a Zeneszerzők Szövetségével is. Pedig még csak a kezdet kezdetén állunk. Mire volt képes a szovjet zeneszerzők szövetsége, milyen házat, sőt palotát épített magának, saját hangversenyteremmel és a szövetségi tagok lakásaival! Ugyanilyen nagy lehetőségeik vannak a képzőművészeknek is, bár ezek mostanáig meglehetősen lemaradtak. A Szovjetunióban nekik is hatalmas otthonuk van, a festők és szobrászok külön műtermekkel rendelkeznek, mert hiszen tudjuk, hogy minden képzőművész számára ez a legfontosabb, a művészi alkotás szempontjából egyenesen létkérdés. Színészeinknek mindeddig semmijük sincsen, rájuk a negyedik osztály nem vonatkozott, vagy legalább is nem vonatkoztatták rájuk. Művészetünknek csak használni fog, nem pedig ártani, ha megszabadítjuk ennek az osztálynak a bilincseitől.

d) *Egyéb akadémiák.* Ezt a kérdést is túlságosan korainak tartom, azt t. i., hogy mindent egy akadémia-ba sűrítünk-e össze, vagy egyes ágazatoknak külön akadémia-juk lesz-e. Nálunk ez elsősorban a Mezőgazdasági Akadémiára vonatkozik. Szó lehetne az Orvosi Akadémiáról is, tehát olyan szakokról, melyek maguk is nagyszámú intézettel rendelkeznek. Véleményem szerint jobb lenne, ha előbb valamennyi tudományos intézetet (kivéve a tanítási célokat szolgáló egyetemi intézeteket) egy akadémia keretén belül egyesítenők és csak később, a szükségnek megfelelően létesítenénk különálló egységeket. Ez feltétlenül többet használna tudományos kutatásunk egységének, mint a munka elaprózása mindjárt kezdetben. Ezt a kérdést azonban nyitva hagyom, döntse el a további fejlődés és a megfontolás. Nem alapvető fontosságú, mert csupán a gyakorlati célszerűséget fogja szolgálni.

*

Végül egy kérdést: Megvan-e mindehhez az anyagi és tudományos erőnk? A válaszom: Megvan. Elsőrangúak tudományos erőink és kiválóan működő tudományos intézetekkel rendelkezünk. Csak a szervezés hiányzik. A szervezés pedig a mi hatalmunkban van. Csak észszerűen kell eljárunk: mint már mondtam, nem szabad mindent egyszerre akarnunk. Éppen elég, sőt sok is az, amit mindjárt elintézhethetünk. Ne tévedjünk el a formalitásokban, a személyekért vagy, ami még rosszabb, a címekért folytatott vitákban. Nem a pillanatról van szó, bár a jelen sürget. Az Akadémia újjászervezését mint egy nagy történelmi korszak egy szakaszát kell szemlélnünk. Ha nem is örök időkre, de mégis a jövő számára építünk. Az épület jelentősége messzireható: új, újjászületett szocialista tudományunk, egész gondolkodásunk, akarásunk, elhatározásunk épületéről van szó. Éppen ezért fogjunk teljes szívvel ehhez a munkához. Tegyük meg mindent, hogy használni tudjon a mának, de alkalmas legyen arra is, hogy a holnapot szolgálja.

A CSEHSZLOVÁK TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Klement Gottwald köztársasági elnök 1952. november 12-én a csehszlovák kormány javaslatára kinevezte a Csehszlovák Tudományos Akadémia elnökségét és az Akadémia első rendes tagjait.

A Csehszlovák Tudományos Akadémia ünnepélyes alakuló ülését november 17-én tartotta meg a prágai Nemzeti Színházban. Az ezt követően megtartott első plenáris ülésen megválasztották az Akadémia levelező tagjait.

Az Akadémia megalakulását a csehszlovák kormány által 1952. január 15-én hozott határozat értelmében kinevezett kormánybizottság készítette elő.

A bizottság közel egy éven keresztül dolgozott javaslatán. Munkájában azok az irányelvek vezették, amelyeket dr. Zdeněk Nejedlý — a Csehszlovák Tudományos Akadémia most kinevezett elnöke — fektetett le.* A bizottság figyelembe vette a népi demokratikus országok akadémiáinak tapasztalatait is.

Az előkészítő munkálatokba igen nagyszámú tudományos dolgozót vontak be. Az egyes szekciók problémáit külön szakosztályi üléseken vitatták meg. Az üléseken elsősorban az Akadémia tudományos terveinek kérdéseivel foglalkoztak, de megvitatásra kerültek az ellenőrzés, pénzügyi ellátás és gazdálkodás kérdései is.

A Csehszlovák Nemzetgyűlés 1952. október 29-i ülésén elfogadta a Csehszlovák Tudományos Akadémiáról szóló törvényt.

Az Akadémia a Csehszlovák Népköztársaság legfőbb tudományos intézménye. Közvetlenül a kormány irányítása alatt dolgozik, ami biztosítja az együttműködést a minisztériumokkal és a minisztériumokhoz tartozó kutató intézetekkel. Ebben az együttműködésben az Akadémiára és intézeteire az alapvető elméleti jelentőségű kérdések megoldása hárul.

A Csehszlovák Tudományos Akadémia tagjai rendes vagy levelező tagok. A tagok kivétel nélkül résztvesznek az Akadémia termunkájában és a tervek ellenőrzésében is. Az akadémiai tagság tehát — ellentétben a multtal — nemcsak kitüntetés, hanem aktív tevékenységet jelent.

Az Akadémiának 8 szekciója van:

- I. Matematika-fizikai tudományok
- II. Geológia — földrajztudományi
- III. Kémiai tudományok
- IV. Biológiai tudományok

* Dr Zdeněk Nejedlý cikkét lapunk 303. oldalán közöljük.

- V. Műszaki tudományok
- VI. Filozófia — történettudományi
- VII. Közgazdaság — jogtudományi
- VIII. Nyelv és irodalomtudományi tagozat.

A szakosztályok munkájukban az Akadémia kutató intézeteire, laboratóriumaira, illetve kabinetjeire támaszkodnak. Azokon a területeken, ahol ilyen még nincs, az Akadémia a kutatás elősegítésére bizottságokat alakít, amelyeket összefog és irányít. Egyes speciális feladatok megoldására az Akadémia időszaki bizottságokat szervez.

Az Akadémia közös intézményei: az Akadémia Könyvtára, az Akadémia kiadóvállalata és lapkiadója.

A Csehszlovák Tudományos Akadémia országos jellegű. Emellett azonban Szlovákiának önálló Tudományos Akadémiája van, amely a speciális szlovák problémákkal (történelem, nyelv, irodalom, stb.) foglalkozik.

A Csehszlovák Tudományos Akadémia tagnévsora:

Elnök:

Zdeněk Nejedlý

Az elnök első helyettese:

Vilém Laufberger

Az elnök második helyettese:

Jarosláv Böhms

Főtitkár:

František Šorm

Szakosztály-elnökök:

- I. szakosztály: Vojtěch Jarník
- II. szakosztály: František Slavík
- III. szakosztály: Rudolf Brdička
- IV. szakosztály: Ivan Málek
- V. szakosztály: Theodor Ježdík
- VI. szakosztály: Zdeněk Wirth
- VII. szakosztály: Antonín Hobza
- VIII. szakosztály: František Trávníček

Rendes tagok: Zdeněk Bažant, Štefan Bella, Dionýz Blaškovič, Bohumil Bydžovský, Eduard Čech, Václav Dašek, Josef Dobiáš, Viktor Dvorský, Jan Eisner, Josef Hanus, Bohuslav Havránek, Jaroslav Heyrovský, Václav Hora, Bedřich Hrozný, Otakar Chlup, Vojtěch Jareš, Radim Kettner, František Klokner, Vladimír, Kořínek, Jaromír Koutek, Josef Kratochvíl, Václav Krouza, Vincenc Lesný, František Lexa, Rudolf Lukeš, Jan Mukařovský, Josef Novák, Josef Pelnár, František Píšek, Vladimír Procházka, Jan Rypka, Josef Ryšavý, Josef Řezníček, Antonín Salač, František Studnička, Rudolf Urbánek, Josef Vašátko, Vítězslav Veselý, Václav Vojtšiek, Jan Wolf.

Levelező tagok: Jan Böhms, Emil Buchar, Josef Čabelka, Ladislav Čepeks, Václav Dedina, Július Dolanský, Rudolf Dostál, Jan Filip, Bedřich Hacar, Bedřich Heller, Konrád Hruban, Igor Hrušovský, Václav Husa, Dionýz Ilkovič, Otto Jírovec, Miroslav Katětov, Antonín Klečka, Viktor Knapp, Ján Květ, Štefan Luby, Josef Macek, Arnošt Malovsky-Wenig, Ladislav Miškovský, Vladimír Novotný, Arnošt Okáč, Ondrej Pavlík, Silvester Prát, Jaroslav Prušek, Bohumil Ryba, František Ryšánek, Alois Říman, Štefan Schwarz, Vladimír Solnár, Josef Stránský, Július Strnad, Ludvík Svoboda, Oldřich Tomíček, Václav Vaněček, Felix Vodička, Otto Wichterle, Frank Wollman, Quido Záruba, Vladimír Zoubek.

*

A Csehszlovák Tudományos Akadémia elnöke — az Akadémia megalkulása alkalmából — az alábbi szövegű táviratot küldte a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének:

Drága Elvtársaink és Barátaink!

A Csehszlovák Tudományos Akadémia tevékenységének megkezdése alkalmából a legszívvelősebb testvéri üdvözlőnket küldjük. Megismerve azokat a nagyszerű távlatokat, amelyeket a szovjet tudósok előtt a szovjet szocialista rendszer tár fel, a mi Akadémiánkon is — figyelembe véve a jövő nagyszerű kilátásait — az eddiginél sokkal szélesebb alapokon akarjuk fejleszteni a kutatómunkát. Tudományos munkánk fejlődése azonban nem lenne teljes, ha nem igyekeznénk szoros kapcsolatot teremteni más államok, mindenekelőtt a népi demokráciák Akadémiáival. Nemzeteinknek a szovjet hadsereg által való felszabadítása a hitleri fasizmus uralma alól és dolgozó népeinknek a hazai reakción aratott győzelme, mindkét államban megteremtette, az új, baráti kapcsolatok létesítésének előfeltételeit, amelyek csakis olyan országok között lehetségesek, ahol valóban a nép uralkodik. Ezekben az alapokon akarjuk megteremteni Akadémiánk között a legszorosabb együttműködést, amelyeknek egyazon célja van, segíteni a dolgozó népet a szocializmus építésében. Éljen az Akadémiánk közötti szoros együttműködés! Éljen Rákosi Mátyás, akinek vezetésével sikeresen fejlesztik hazájuk kulturális, gazdasági és politikai életét! Éljen a tudomány lángeszű élharcosa, a világbéke zászlóvivője, a nagy Sztálin!

Zdeněk Nejedlý

akadémikus

a Csehszlovák Tudományos Akadémia
elnöke

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének választáviratát az alábbiakban közöljük :

Kedves Elvtársaink, kedves Barátaink!

Örömmel olvastuk üdvözlőnket, melyet a Csehszlovák Tudományos Akadémia tevékenységének megkezdése alkalmából küldtek.

A mi Akadémiánk ujjaalakulása óta, támaszkodva az élenjáró szovjet tudomány segítségére és példamutatására, a nép szolgálatát, a szocialista építés támogatását tekinti legnagyobb ügyének és sikerrel oldja meg a ráháruló feladatokat, mind a gyakorlati, mind az elméleti tudományok terén. Akadémiánk, melyet szeretett Pártunk és államunk minden eszközzel állandóan támogat, lankadatlanul fejlődik, méltó akar lenni a dolgozó nép bizalmára. Tudósaink, hogy mennél jobban megfelelhessenek a rájukváró feladatoknak, nagy szorgalommal igyekeznek elsajátítani az élenjáró szovjet tudomány tanításait, eredményeit. Már most fokozott erővel készülünk a májusi Nagygyűlésünkre, melynek legfontosabb programja Sztálin elvtárs: »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című zseniális, új műve tudományunkban való felhasználásának megvitatása lesz. Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáiból, mely nemcsak a nyelv és társadalomtudományainkat, hanem egész tudományos munkánkat felbecsülhetetlenül megtermékenyítette, felismertük, hogy a marxizmus—leninizmus, a szovjet tudomány kimeríthetetlen kincseshánya számunkra.

A tudomány minden területén kíméletlen harcot folytatunk a reakciós nézetek, elsősorban a kozmopolitizmus befolyása ellen. Idén élvonalbeli ideológusaink bevonásával magas színvonalú állami ideológiai oktatást vezettünk be, hogy a tudomány embereit mennél jobban felvértezzük a marxizmus-leninizmus tanításaival.

A szovjet tudomány segítése mellett szükségét érezzük, hogy a baráti népi demokráciák tudományos életével még szorosabb kapcsolatot teremtsünk és kölcsönösen kicsereljük tapasztalatainkat, beszámoljunk egymásnak eredményeinkről. Ezért különösen jóleső érzéssel olvastuk üdvözlő soraiknak a közös együttműködés elmélyítéséről szóló szavait, melynek alapja népeink, a csehszlovák és magyar nép közötti elszakíthatatlan, igaz barátság.

Köszönjük üdvözlőnket és szívből kívánunk Csehszlovák Barátainknak nagy tudományos sikereket, melyekkel népük boldog jövőjét, a szocializmus felépítését, a béke megvédésének hatalmas ügyét segítik.

Éljen közös nagy tanítónk a bölcs Sztálin!

Éljenek szeretett vezéreink, Gottwald és Rákosi elvtársak!

Éljen és erősödjék a csehszlovák és magyar nép örök barátsága!

Magyar Tudományos Akadémia
Elnöksége

BESZÁMOLÓ AZ ALBÁN NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN TETT TANULMÁNYUTAMRÓL

TAMÁS LAJOS dr., lev. tag

Az albán—magyar kulturális egyezmény keretében Akadémiánk megbízásából 1952. nyarán Tiranába repülhettem, hogy ott az Albán Tudományos Intézet vendégeként az Intézet nyelvészeivel tapasztalatcserét folytassak s nyomtatásra készítem elő az első albán—magyar szótár nyers kéziratát. A félgymarmati függéssel súlyosbított feudalizmusból hirtelen a szocialista fejlődés útjára lépő baráti népi demokráciában — vendéglátóim jóvoltából és szüntelen segítségével — utitervem megvalósításán túlmenően, megismerkedtem Enver Hodzsa népének országával s tanuja lehettem annak a proletár nemzetköziség szellemében folyó gazdasági és kulturális együttműködésnek, amely elsősorban a hatalmas Szovjetunió önzetlen támogatásával segíti a dolgozó albán népet a félgymarmati-feudális-fasiszta elnyomás nyomasztó örökségének felszámolásában, a szocializmus békés építésében.

Az albán—magyar szótár munkálatait július 2-án kezdtük el és augusztus 23-án fejeztük be s azokat az Intézet Elnöksége K. Paparistoval az élén mindvégig a legnagyobb figyelemmel kísérte. Munkaközösséget szervezett, melynek tagjai albán részről A. Xhuvani, az albán nyelv legjobb ismerője, E. Cabej és A. Kraini voltak. Komoly nehézséget okozott a szóanyag és a kifejezőkészség megválogatásában az albán nemzeti irodalmi nyelv nem egészen megoldott problémája, hiszen egy kialakulóban levő nyelvvel van dolgunk, amely a szótárírók egészen más természetű kérdések elé állítja, mint pl. az orosz—magyar, francia—magyar, vagy angol—magyar szótárak íróit, akiknek a polgári kapitalista fejlődéssel kapcsolatban általában jól kialakult nemzeti irodalmi nyelvekkel van dolguk. Érthető tehát, hogy albán szakemberek segítsége nélkül a szótár szerkesztése és megírása lehetetlen lett volna, az együttműködés eredményeként viszont nem kétséges, hogy az albán—magyar szótár anyagában elkerültük azokat a hibákat, melyek az Intézet közreműködése nélküli szótárakban — még az orosz—albán szótár második kiadásában is előfordulnak. Az albán munkatársak segítségéről legjobban úgy alkothatunk magunknak képet, hogy a nyers kézirat hiányosságainak kiküszöbölése csaknem két hónapon át napi kilenc-tízórás munkát igényelt. Munkám eredményességéhez nagyban hozzájárult az a néhány beszélgetés is, melyet Dh. Shuteriqivel, a kiváló tudóssal és íróval és M. Ndoja-val a nyelvi kérdésekkel is behatóan foglalkozó költővel folytathattam az albán nemzeti-irodalmi nyelv aktuális kérdéseiről, elsősorban a toszk (déli) és geg (északi és középalbániai) típusú irodalmi nyelv szerepéről.

A kérdés sokoldalú tanulmányozása alapján helyesnek bizonyult az az elhatározásom, hogy a szótár törzsanyaga toszk legyen, de egyúttal szótározza

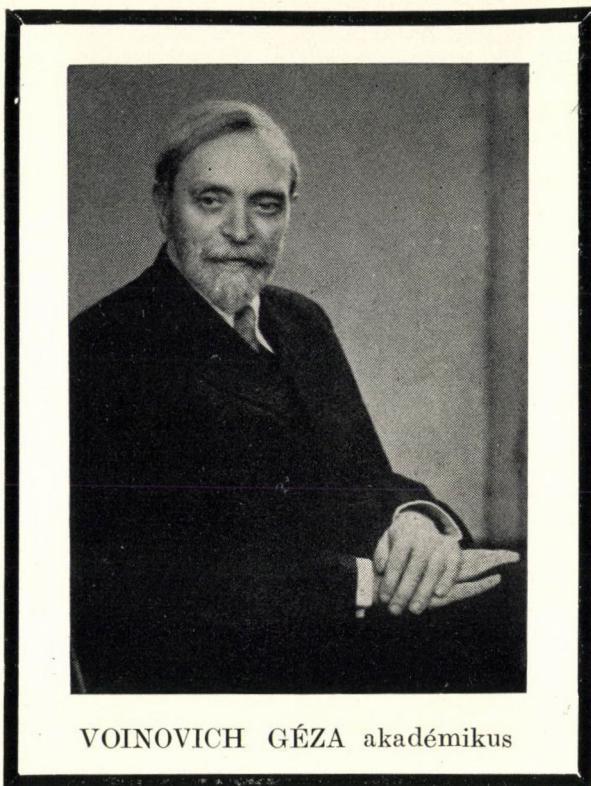
azokat a geg szavakat és kifejezéseket is, amelyek köznyelveknek vehetők. A toszk szóalakra való utalással felvesszük a kisebb hangalakbeli eltéréssel ejtett geg megfelelőket is (pl. kange ld kenge, kambe ld kembe, lande ld lende, stb.) s egyes tipikusan eltérő hangcsoportokat is utalással old meg a szótár (pl. cpld shp-), úgyhogy geg szövegek megértéséhez is komoly segítséget nyújthat. Kihagytuk a szóanyagból a nyers kéziratnak azokat a címszóit, amelyek az albán szóképzés szabályaival nehezen vagy egyáltalán nem egyeztethetők össze s a meghonosodó idegen szavak mellett feltüntettük a mostanában meggyökerező albán neologizmusokat (pl. angazhim — zotim). Kerültük a felesleges idegen szavakat s a török elemek közül is csak a köznyelvben nélkülözhetetlenekké váltakat említjük, az évszázados török elnyomás nélkülözhető — helyileg körülhatárolt vagy zsargonszerű — szókincsbeli emlékeit szintén mellőzzük. Súlyt helyeztem az élő társalgási nyelv állandó fordulataira is, melyek sok szótárban nem szerepelnek kellő mértékben. Az Intézet vezetősége lehetővé tette, hogy nyers kéziratunk átdolgozásához a készülő Albán Értelmező Szótár kéziratát vegyük vezérfonalul. Hozzávetőleges számítás szerint az albán—magyar szótárban 15—16.000 címszó lesz, ehhez még jelentős frazeológia járul.

A szótárral kapcsolatban sok helyesírási kérdés is felmerült, amelyeket az említett elvi kérdésekkel együtt külön ankét keretében vitattunk meg az Intézet nyelvészeivel. Elfogadásra talált az a javaslatom, hogy a szóvégi zöngétlenedést ne jelöljük fonetikusán (pl. *zok* — *zogu*, *math* — *i madhi*, *dhem* — *dhemi*, stb.) mert így a nyelvi egység ügyét szolgáljuk s a helyesírás is könnyebben megtanulhatóvá válik. Egyéb kiküszöbölhető ingadozásokra és következetlenségekre is sor került (pl. *paten* — *patne*, *i mielte* — *i akullt*) s néhány szempontot vetettem fel a »sorvadó e« hang elvszerűbb jelölésére. Egy másik ankéten ismertettem a mi Nyelvtudományi Intézetünk munkásságát, különös tekintettel a szótári munkálatokra, mivel a nyelvatlasz mellett éppen Értelmező Szótárunk iránt mutatkozott fokozott érdeklődés. A szótári munkálatok és az ankétek egyébként az Albán Értelmező Szótár ügyét is előbbre vitték: szóanyaga több száz szóval bővült, értelmezései több helyütt szabatosabbakká váltak, több tér jutott a közmondásoknak, stb.

Augusztus folyamán két ízben is alkalmam volt K. Paparisto és St. Pollo-val, az Intézet elnökével és alelnökével, baráti beszélgetés keretében megismerkedni az Intézet új szervezeti szabályzatával, aktuális átszervezési problémáival s ennek során ismertethettem Akadémiánk szervezetét s azt a bőkezű támogatást, amelyben Pártunk és Rákosi elvtárs gondoskodása folytán Népköztársaságunkban részesül a tudományos kutató munka. Az Albán Tudományos Intézetnek ugyanis fejlődése sajátos körülményeinél fogva az az érdekessége, hogy nemcsak széleskörű — a társadalmi és természet-tudományokat egyaránt felölelő kutatóintézet, hanem egyben a születendő Albán Tudományos Akadémia előfutára. Megbeszéltük a soronlevő magyar—albán szótár ügyét is. Az Intézet vezetősége szívesen látná, ha ezt is mi készítenők el. Ehhez a kötethez is minden támogatást megadnának.

A szótári munkálatok és megbeszélések után három hosszabb kirándulás keretében bejárhattam az egész országot (Durrës, Shkodra, Korça, Pogradec, Vlora, Dermi, Kruja) s Tirana után megismerhettem a szabadságszerető albán nép hazáját, mely a tito- és monarchofasiszták gyűrűjében a hatalmas Szovjetunióra támaszkodva lankadatlanul küzd a maga és az egész emberiség szebb és boldogabb jövőjéért.

AZ AKADÉMIA HALOTTAI

VOINOVICH GÉZA akadémikus

1952. szeptember 20-án hunyt el Voinovich Géza, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

75 esztendőig élt és több mint öt és fél évtizeden keresztül dolgozott az irodalom és az irodalomtörténetírás területén. Ifjú korától a pályadíjak sorát nyerte el. Érdeklődése igen sokoldalú volt. Dolgozott a szépirodalom területén; történelmi színműveket és egyfelvonásosokat írt; tanulmányok és esszék egész soraf űződik nevéhez. Magyar és világirodalmi témák egyaránt foglalkoztatták. Tanulmányt írt idős Teleki Józsefről, Arany Lászlóról, Eötvös Józsefről, a magyar drámáról, Gyulai Pálról, Shakespeare-ről, megírta az angol

irodaiom történetét, foglalkozott Madách-csal, akiről nagyobb monográfiája is jelent meg. De legfőképpen Arany János életével kapcsolatos kutatásai és nagy Arany János életrajza az, ami rendkívül jelentős anyagot foglal össze és még hosszú évtizedeken keresztül legfőbb forrás marad számunkra Arany-kutatásaink kapcsán.

Voinovich Géza tudását, munkásságát az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia is megbecsülte. Mint az Akadémia rendes tagja szinte halála pillanatáig fáradozott régóta készülő munkája — Arany János összes műveinek kritikai kiadása — tető alá hozatalán. A Magyar Tudományos Akadémia fontos feladatának tekinti, hogy Voinovich Géza egy életen át végzett munkájának eredményeként a teljes filológiai kiadás mielőbb befejeződjék.

Tolnai Gábor
lev. tag

AZ AKADÉMIA HALOTTAI

LÁNG NÁNDOR akadémikus

A magyar tudomány az antik tudományok kiváló művelőjét veszítette el Láng Nándor személyében, aki 81 éves korában (1871 I. 3.—1952 III. 17.) távozott körünkből. A budapesti egyetem egykori neveltje, a hazai klasszika-filológia úttörőinek tanítványa csaknem két évtizeden át középiskolai tanár és egyetemi magántanár volt, majd a debreceni egyetemen a klasszika-filológia nyilvános rendes tanára (1914—1932). Korán nyugdíjba vonult, hogy helyet adjon a fiatalabb nemzedéknek. Az Akadémia 1911-ben levelező, 1936-ban pedig rendes tagjává választotta. A megújhodott Akadémia 1949-ben újból rendes tagjai sorába iktatta.

Tudományos tevékenységében egybeforrott a filológus és a régész. Az antik valóság vizsgálatában egyaránt értékesítette a tárgyi és írásos emlékek vallomását. Fiatal korában bejárta az antik művészet lelőhelyeit s »A görög művészet története« című munkájában megajándékozta a magyar tudományt az e téren mindmáig legrészletesebb és legalaposabb, az emlékek közvetlen ismeretén nyugvó összefoglaló művel. Speciális kutatásai elsősorban a magyar föld antik emlékeire irányultak. A szíriai eredetű Juppiter Delichenus-kultusz pannóniai emlékeire vonatkozó tanulmányai maradandó értéket jelentenek. Mint tudományos szakfolyóirataink szerkesztője és a magyar kutatások eredményeinek külföld felé való ismertetője is nagy érdemeket szerzett.

Nemcsak tudós volt, hanem egyben nagy nevelő is. Emlékét írásain kívül a fiatalabb nemzedékre gyakorolt mély hatása is őrzi.

Moravcsik Gyula
akadémikus

AZ AKADÉMIA HIREI

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 70. születésnapja alkalmából *Kodály* Zoltánnak a Magyar Népköztársasági Érdemrend I. fokozatát és a »Magyar Népköztársaság kiváló művésze« címet adományozta.

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége az alábbi levélben köszöntötte Kodály Zoltán akadémikust 70. születésnapján:

Kedves Tagtársunk!

Szeretettel köszöntjük a Magyar Tudományos Akadémia nevében hetvenedik születésnapján.

Köszöntjük Tagtársunkban népünk hű fiát és nagy művészt, ki egész élete folyamán népünkért, kultúránk emeléséért dolgozott s halhatatlanok érdemei népezének ősi emlékeinek feltárásában és a pusztulástól való megmentésében, valamint a magyar énekkultúra megteremtésében és felvirágoztatásában. Igaz szívvel köszönjük azt a felbecsülhetetlen értékű tudományos munkát, amelyet népünk zenei hagyományainak felkutatásával, a népdalok összegyűjtésével, tudományos feldolgozásával végzett. Köszönjük azt a sok művészi alkotást, a dalokat, zenekari műveket és daljátékokat, melyekkel zeneművészetünket gazdagította és nagy kortársával, Bartók Bélával együtt megteremtette a magyar zene új korszakát. Zenéjét hallva, megtanultuk jobban szeretni hazánkat, felvirágzásáért önfeláldozóbban dolgozni.

Kívánjuk, hogy még soká alkothasson jó egészségben és erőben, segítve szeretett hazánk szocialista építését.

Budapest, 1952. december 16-án.

Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

az 1953. évi aspirantúrára

Népgazdaságunk fejlesztése, felemelt öt éves tervünk sikeres teljesítése egyre nagyobb feladatokat állít a tudomány művelői elé. A tudomány művelőire háruló feladatok maradéktalan végrehajtásának érdekében a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi 44. számú törvényerejű rendeletével, valamint a Minisztertanács a 8/1952./I. 27./M. T. számú rendelettel szabályozta a tudományos káderutánpótlás tervszerű biztosítását, a kandidátus képzés (aspirantúra) megteremtésével és továbbfejlesztésével.

A kandidátusképzés a néphez hű fiatalok számára lehetővé teszi, hogy valamely általuk választott tudományágban, egy kiváló tudós szakmai vezetése mellett, anyagi gondoktól mentesen, minden erejüket szakmai továbbképzésükre és tudományos kutatómunkájukra fordíthassák. A kandidátusképzésben résztvevők (aspiránsok) tanulmányi ideje 3 év, ez idő alatt az előírt vizsgák letétele után az aspiráns elkészíti a tudományos disszertációt, melynek megvédésével elnyeri a »tudományok kandidátusa« fokozatot.

Az aspiráns az 1950. évi 44. számú törvényerejű rendeletnek 10. §-a és 8/1952. (I. 27.) M. T. számú rendeletnek 1. §-a értelmében, különösen indokolt esetben, képzésének időtartama alatt is szolgálati beosztásában maradhat (levelező aspirantúra). A levelező aspirantúra időtartamát a 99/1952. (X. 26.) M. T. számú rendelet 4 évben állapította meg.

A fenti számú törvényerejű rendelet értelmében a Tudományos Minősítő Bizottság pályázatot hirdet az 1953. évi aspiránsfelvételre.

Az aspirantúrára jelentkezhet minden olyan, a néphez hű férfi, vagy nő, aki a tudományos pályára iránt kedvet és tehetséget érez, amennyiben

a) 40. életévét még nem töltötte be (levelező aspirantúrára való pályázat nincs korhatárhoz kötve)

b) egyetemet, vagy főiskolát végzett, vagy olyan utolsó éves egyetemi hallgató, aki tanulmányait 1953. szeptember 1-ig befejezi, vagy kivételesen, ha egyetemi, vagy főiskolai végzettsége ugyan nincs, de egyetemi vagy főiskolai végzettségnek megfelelő szakmai tudással rendelkezik.

A felvételi kérelmet a Tudományos Minősítő Bizottság (a továbbiakban: TMB) által e célra rendszeresített úrlapon a TMB Titkárságához (Budapest, V., Nádor-u. 12.) kell beadni; az úrlapok ugyanott díjmentesen vehetők át. Minisztériumokban, nagyüzemekben és egyetemeken a pályázók a személyzeti osztályoknál kaphatnak úrlapokat. Vidéki pályázóknak — kérésükre — a TMB Titkársága postán küldi el az úrlapokat. A kérelemhez csatolni kell :

- a) részletes önéletrajzot, 2 példányban,
- b) születési anyakönyvi kivonatot,
- c) főiskolai, vagy egyetemi végzettséget igazoló okmányt,
- d) esetleges katonai kötelezettséget igazoló okmányt,
- e) a pályázó által esetleg eddig közzétett tudományos munkákat, találmányainak, terveinek, racionalizálási és újítási javaslatainak leírását, továbbá ezekre vonatkozó esetleges szakvéleményeket.

A kérelmet annak az intézménynek, vagy szervnek személyzeti osztályához kell benyújtani, ahol a pályázó jelenleg alkalmazásban áll. Az intézmény, vagy szerv személyzeti osztályának vezetője a pályázati űrlap e célra szolgáló rovatára véleményét rávezeti; előzőleg a szakvezetővel (egyetemi oktató-személyzetnél a tanszékvezetővel) véleményeztetni, a pályázati űrlapot az összes mellékletekkel együtt közvetlenül a TMB Titkárságához terjeszti fel. Az a pályázó, aki jelenleg alkalmazásban nem áll, kérését közvetlenül küldi be a TMB Titkárságához.

A pályázat beadásának határideje: 1953. január 20.

Amennyiben a pályázó levelező aspiranturára való felvételét kéri, a kérést munkahelyének vezetője megfelelően indokolja. A levelező aspiránsok szolgálati kedvezményeit a 8/1952./I. 27./M. T. számú rendelet szabályozza.

A pályázat alapján a TMB dönt, hogy a pályázót felvételi vizsgára bocsátja-e. Határozatáról a pályázót értesíti. A felvételi vizsgán megfelelt pályázók aspiránsi munkájukat 1953. szeptember 15-én kezdik meg.

Az aspiráns képzésének ideje alatt ösztöndíjban részesül, melynek összege a kandidátusi elővizsga letételéig 1180 Ft, amit indokolt esetben a TMB 1.770 Ft-ig emelhet fel. A kandidátusi elővizsga sikeres letétele után 1210 Ft, amit indokolt esetben a TMB 2120 Ft-ig emelhet fel. (Mind az 1770, mind a 2120 Ft ösztöndíj felső határnak számít, amit a családi pótlékon kívül más pótlékok nem haladhatnak túl.) Az erre irányuló kérelmeket a felvételi űrlapon kell feltüntetni. A levelező aspiráns munkaviszonya a tudományos képzésre való felvétellel nem változik, tehát ösztöndíj nem illeti meg.

Az 1953. évi aspiránsvelvétel alkalmával az alábbi tudományterületekre lehet pályázni :

Nyelvtudomány

magyar nyelvészet
finn-ugor nyelvészet
szláv nyelvészet
oroszl nyelvészet
török nyelvészet
általános nyelvészet

Irodalomtudomány

magyar irodalomtörténet
oroszl-szovjet irodalomtörténet
klasszika-filológia
irodalomelmélet

Zenétörténet

Marxizmus-Leninizmus

Filozófia

Történelem

magyar történelem
Szovjetunió népeinek története
munkásmozgalom története
egyetemes történet

Pedagógia

Közgazdaságtan

politikai gazdaságtan
tervezésgazdaságtan
pénzügygazdaságtan
statisztika

Jogtudomány

alkotmány
állam- és jogelmélet
polgári jog

Földrajz

Néprajz

Művészettörténet

Régészet

Pszichológia

Fizika

Matematika

Meteorológia

Csillagászat

Biológia

növényélettan
növényföldrajz
állatélettan
állatföldrajz
mikológia
talajbiológia
növényökológia
állatszövettan
általános biológia
genetika

Orvostudományok

élettan
járványtan
munkaegészségügy
szövet- és fejlődéstan
experimentális morfológia
szerológia és immunitástan
biológia
pszichiátria
extrapulmonális tbc.
egészségügyi szervezés
nőgyógyászat
gyermekgyógyászat
belgyógyászat
idegsebészet
szemészet
fogászat
gégészet
bőrgyógyászat (foglalkozási bőrbetegségek)

(Klinikai tárgyakból csak szakorvosi képesítéssel rendelkezők pályázhatnak.)

Műszaki tudományok

geológia
hidrológia, öntözési elvek
bányászat, tüzegtermelés
geodézia
olajkutatás
olajtermelés
geofizika

energetika

kohászat, kemencék építése és tervezése, színesfém kohászat gépezet, vegyigépezet, forgácsolás elmélet, gépelemek

robbanómotorok

hiradástechnika

elektrotechnika

közlekedés

könnyűipar

automatizálás

építés

építőművészet, építéstörténet

textilipar

ipargazdaságtan, üzemgazdaságtan

műszerkutatás

Kémiai tudományok

fizikai kémia, korrózió tanulmányozása

szervetlen kémia

szervetlen kémiai technológia,

szervetlen savak és sók előállítása

műanyagkémia

analitika

szerveskémia

szerveskémiai technológia

mezőgazdasági kémiai technológia

vegyipari szervezés

vegyipari műveletek

bőrvegyészet

műgumigyártás

műbenzinyártás

Agrártudományok

növénynemesítés

növénytermesztés

kertészet

erdészet

növényvédelem

agrokémia

mezőgazdaság gépesítése

mezőgazdasági üzemszervezés

állattenyésztés

állatorvos

hidromelioráció

A fenti felsorolásban a (nagybetűs) főcímek alá tartozó, de a (kisbetűs) részletezésben nem szereplő speciális tudományzakokra vonatkozó pályázatok elfogadásáról a TMB esetenként dönt.

Budapest, 1952. december 20.

Tudományos Minősítő Bizottság

PÁLYÁZATI FELHÍVAS

tudományos ösztöndíjakra.

A Magyar Tudományos Akadémia pályázatot hirdet tudományos ösztöndíjakra, melyekkel főleg kezdő kutatók tudományos eredményeit kívánja jutalmazni. Az ösztöndíjak vagy prémiumok, vagy havonta folyósított összegek alakjában kerülnek kiosztásra.

1. Ösztöndíj-prémiumra a kutatómunkában elért eredmények ill. részleteredmények (nagyobb tudományos feladatok előmunkálatai, korszerű kutatási módszerek bevezetése stb.) alapján lehet pályázni. A pályázatot az elért eredmények részletes leírásával és feldolgozásával az év folyamán bármikor be lehet adni az Akadémia illetékes osztályához.

Amennyiben a pályázó munkája kidolgozásához segítséget kíván igénybevenni (tanácsadó, laboratórium, könyvtár stb.) pályázatát f. évi december 31-ig adja be önéletrajzával együtt az Akadémia illetékes osztályához. A pályázatban meg kell jelölni a témát s mellékelni kell kidolgozásának vázlatos tervét, továbbá javaslatot kell tenni a munkahelyre és a szakmai tanácsadóra vonatkozóan. Kívánatos a pályázathoz a tanácsadónak és azon intézmény vezetőjének beleegyező nyilatkozatát mellékelni, melyben a munkát végezni kívánja.

Az ösztöndíj-prémiumok összege 5000 Ft-ig terjed.

2. Havi ösztöndíjra azok pályázhatnak, akiknek állásuk révén nem hivatásuk a tudományos kutatás (üzemi mérnökök, kórházi orvosok, középiskolai tanárok). Az egyetemi tanszemélyzet tagjai havi ösztöndíjra nem pályázhatnak, hanem csak ösztöndíj-prémiumra. A pályázathoz életrajzon kívül mellékelni kell a választott téma kidolgozásának vázlatos tervét, a javasolt szakmai tanácsadónak, továbbá azon intézet vezetőjének beleegyező nyilatkozatát, melyben a pályázó dolgozni kíván. Szakmai tanácsadó és munkahely kijelölését a pályázó az Akadémiától is kérheti. A havi ösztöndíjra vonatkozó pályázatokat f. hó 31-ig kell az Akadémia illetékes osztályához benyújtani.

A havi ösztöndíj 150—400 Ft. Folyósítása csak akkor kezdődik meg, ha a pályázó már elért részleteredményeket és ezekről az Akadémia illetékes osztályának beszámolt. Ilyen esetekben a kifizetés január 1-től visszamenőleg történik meg.

A havi ösztöndíj megvonható, ha az Akadémia az ösztöndíjas munkáját nem tartja megfelelőnek.

Kutatóintézetben dolgozók (minthogy a kutatás a főfoglalkozásuk) ösztöndíjban nem részesíthetők.

Ösztöndíjra az Akadémia által kitűzött vagy szabadon választott témákkal lehet pályázni. Az országos tudományos terv megvalósítását elősegítő témák előnyben részesülnek (ilyenek elsősorban a kitűzött témák).

A kitűzött témák jegyzéke a rektori ill. dékáni hivatalban, továbbá az Akadémia illetékes osztályain tekinthető meg.

Budapest, 1952. december 2.

Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁT ÉRINTŐ FONTOSABB RENDELETEK

Kitüntetések

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a tudományok fejlesztése és a kutatómunka terén végzett jó munkájuk elismeréséül:

Manninger Rezső akadémikusnak, *Tárczy-Hornoch* Antal akadémikusnak és *Sedlmayr* Kurt levelező tagnak a Magyar Népköztársasági Érdemrend IV. fokozatát;

Winter Ernő levelező tagnak, *Zólyomi* Bálint levelező tagnak, *Kniezsa* István akadémikusnak és *Radnót* Magda egyetemi tanárnak a Magyar Népköztársasági Érdemrend V. fokozatát;

Pach Zsigmond Pálnak, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete igazgatóhelyettesének, *Vince* Istvánnak, a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Matematikai Intézete igazgatóhelyettesének, *Mestyán* Jánosnak, az Akadémiai Kiadó vezérigazgatójának, *Lőrincze* Lajosnak, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete osztályvezetőjének és *Szamosi* Gézőnek, a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutató Intézete tudományos munkatársának a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozatát;

Fejér Klárának, a Magyar Tudományos Akadémia II. Osztálya szaktitkárának, *Feuer* Györgynek, a Magyar Tudományos Akadémia Biokémiai Intézete tudományos munkatársának és *Láng* Lászlónak, a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutató Intézete tudományos munkatársának a Magyar Népköztársasági Érdemérem ezüst fokozatát;

Schneer Annának, a Magyar Tudományos Akadémia Szervetlen- és Analitikai Kémiai Bizottsága titkárának és *Páris* Jánosnak, a Magyar Tudományos Akadémia Hivatala főelőadójának a Magyar Népköztársasági Érdemérem bronz fokozatát adományozza.

Kelt Budapesten, 1952. évi november hó 3. napján.

Dobi István s. k.

a Népköztársaság Elnöki
Tanácsának elnöke.

Szabó Piroska s. k.

a Népköztársaság Elnöki
Tanácsának titkára.

A Magyar Tudományos Akadémia elnökének 453/1952. számú

utasítása

a Méréstechnikai és Műszerügyi Intézet szervezése és feladatkörének szabályozása tárgyában.

A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 2050/16/1952. számú határozatában foglalt felhatalmazás alapján a Magyar Tudományos Akadémia Méréstechnikai és Műszerügyi Intézete szervezetét és feladatkörének részletes szabályait a következőkben állapítom meg:

I.

Az Intézet célja.

A mérés technika fejlesztése, műszerek és mérési módszerek kidolgozása, valamint tudományos célt szolgáló műszerek helyes felhasználásának előmozdítása.

II.

Az Intézet szervezete.

Az Intézet működését 1952. október 1-vel, szolgáltatásait 1952. november 1-vel kezdi meg.

A Magyar Tudományos Akadémia Elektronmikroszkóp Laboratóriuma, mint önálló intézet 1952. október 1-vel megszűnik és beolvad az Intézetbe annak »Elektronmikroszkópiai osztálya«-ként.

III.

Az Intézet feladata.

1.

a) A mérés technika fejlesztése az ipar és tudományos kutatás szükségleteinek megfelelően, különös súllyal az automatika irányában (annak érzékelő, továbbító és jeladó műszereivel kapcsolatos műszaki tudományos kérdések vizsgálata),

b) olyan mérési feladatok elvégzése az ipari és tudományos kutatás részére, amelyek egyes különleges — csak az Intézetben rendelkezésre álló — műszereket igényelnek,

c) tanácsadás a műszerek beszerzésére és használatára vonatkozóan,

d) egyes kutatásokhoz csak rövid időre szükséges, különösen pedig: nagyértékű és speciális műszerek kölcsönzése,

534

e) az országban található nagyértékű vagy ritka (speciális) műszerek kihasználásának gazdaságosabbá tétele, ennek érdekében műszerkataszter összeállítása és vezetése.

2.

Az Intézet tagozódását a III. (1) a–e. pontokban körülhatárolt feladatkör elvégzésére az Intézet igazgatójának javaslatára fogom megállapítani.

IV.

Az Intézet szolgáltatásai díjtalanok.

Budapest, 1952. október 28.

Rusznayk István s. k.
elnök

TARTALOMJEGYZÉK

A magyar tudomány a felemelkedés útján Írta : V. P. Nyikityin akadémikus	273
A Magyar Élettani Társaság XVIII. Vándorgyűlése Írta : Straub F. Bruno akadémikus	277
Az Alföldi Akadémiai Földtani Kongresszus Írta : Vadász Elemér akadémikus	279
Baktériumháború és az amerikai tudósok	282
A tudomány a néppel tart Írta : Ladislav Stoll	285
Megteremtjük a Csehszlovák Tudományos Akadémiát Írta : Zdeněk Nejedlý akadémikus	303
A Csehszlovák Tudományos Akadémia	317
Beszámoló az albán Népköztársaságban tett tanulmányutamról Írta : Dr. Tamás Lajos lev. tag	320
Az Akadémia halottai : Voinovich Géza akadémikus halála	322
Láng Nándor akadémikus halála	324
Az Akadémia hírei	326
A Magyar Tudományos Akadémiát érintő fontosabb rendeletek	332

СОДЕРЖАНИЕ

Академик В. П. Никитин — Венгерская наука на подъеме	273
Академик Ф. Б. Штрауэ — XVIII. собрание Венгерского Физиологического общества	277
Академик Э. Вадас — Геологический конгресс по вопросам Венгерской Низменности, организованный Академией Наук Венгрии	279
Бактериологическая война и американские ученые	282
Ладислав Штолл — Наука на службу народа	285
Академик Зденек Неедли — Создадим Чехословацкую Академию Наук	303
Чехословацкая Академия Наук	317
Член—корр. АН Венгрии Л. Тамаш — Моя командировка в Албанскую Народную Республику	320
Памяти умершим академикам : академик Г. Войнович	322
академик Н. Ланг	324
Известия Академии Наук Венгрии	326
Важнейшие постановления, касающиеся Академии Наук Венгрии ..	332

Felelős szerkesztő : Erdey-Grúz Tibor

Technikai szerkesztő : Galambos Mihályné

Szerkesztőség : Budapest, V., Nádor-u. 12. Távbeszélő: 113-400

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-utca 21. Távbeszélő: 424-595

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-48

Kettősszám ára: 6,— Ft

Felelős kiadó: Erdely-Grúz Tibor

Akadémiai nyomda, Gerlóczy-u. 2. — 22665/52 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc